ARAMEAN LEZOWIN GANCH'. HOC EST: JOH. JOACHIMI SCHRÖDERI THESAURUS LINGUAE ARMENICAE, ANTIQUAE...

Johann Joachim Schröder

Digitized by Google

L. H

6
1-d
19

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
2 G
6

Digitized by Google

Digitized by Google

N.° 80.

Digitized by Google

ԱՐԱՄԵԱՆ
ԼԵԶՈՒԻՆ
ԳԱՆՁ·

Hoc est:

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

JOH. JOACHIMI SCHRÖDERI

THESAURUS
LINGUAE ARMENICAE,
ANTIQUAE ET HODIERNAE,

Cum varia Praxios materia, cujus elenchum ſequens pagella exhibet.

Jos: Comes à Schwachheim

BIBL. DOM. PROF. ROM. IHS

AMSTELODAMI,

ANNO Aerae Chr. MDCCXI. Armenorum MCLX.

Digitized by Google

Continentur in hoc Opere,

I. DISSERTATIO de Antiquitate, Fatis, Indole atque Usu Linguae Armenicae:

II. GRAMMATICA & PROSODIA Antiquae Linguae:

III. CONFESSIO Ecclesiae Armenicae Latine reddita, & necessariis Notis illustrata:

IV. SYNOPSIS hodiernae civilis Armenorum Linguae:

V. DIALOGI tres de Sacris, Secularibus, & Domesticis rebus Armenorum.

VI. EPISTOLOGRAPHIA, PRAXIS GRAMMATICA & INDICES Vocum locupletissimi.

Digitized by Google

SERENISSIMO. ET. POTENTISSIMO.

PRINCIPI. AC. DOMINO.

DOMINO.

CAROLO. I.

HASSIAE. LANDGRAVIO. PRINCI-
PI. HERSCHFELDIAE. COMITI.
CATTIMELIBOCI. DECIAE.
ZIEGENHAINAE. NIDDAE.
AC. SCHAUMBURGI.
ETC. ETC. ETC.

PATRIAE. PATRI. OPTIMO.
FIDEI. AC. LIBERTATIS. EUROPAEAE.
VINDICI. FORTISSIMO.
PIO. FELICI.

STUDIORUM. ET. ARTIUM.
MAECENATI. SUMMO.

PRINCIPI. AC. DOMINO.
MEO.
CLEMENTISSIMO.
SACRUM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

SERENISSIME AC POTENTISSIME

PRINCEPS,

DOMINE CLEMENTISSIME,

QUOD SERENISSIMO TUO NOMINI has studiorum & itinerum meorum Primitias consecrare, & humillima piae mentis devotione offerre ausus sim, non è longinquo mihi petendae

Digitized by Google

dae ſunt rationes, nec enarrandae omnes, ex rebus in pace belloque praeclare atque fortiter geſtis, TIBI ac SERENISSIMAE DOMUI HASSIACAE partae Laudes, quas ad extremas Orientis & Occidentis oras jam dudum Fama velox pertulit: Majora etenim ſunt, AUGUSTISSIME PRINCEPS, TUA in Chriſtianum Orbem, in commune IMPERII ROMANO-GERMANICI Bonum collata, in dies illuſtriora, emolumenta; Majora in HASSIAM TUAM, dulciſſimam Patriam noſtram, beneficia, quam quae a balbutienti ore dignis encomiis evehi unquam poſſunt. CLEMENTISSIMUM TUUM ac SAPIENTISSIMUM, per omnes Provincias TUAS, in bonos Patriae cives REGIMEN, non his ſolum, qui DIVINA CLEMENTIA a multis annis eo fruuntur, optatiſſimum merito atque optimo jure dicitur; ſed alienigenis etiam, quocunque ſub cœlo natis, laudatiſſimum publice privatimque celebratur. TENERRIMUS TUUS, MAGNE PRINCEPS, erga DEUM OPTIMUM MAXIMUM, & Sacra, AMOR, quo puriorem, ſecundum Verbum DEI Reformatam, Religionem, ſummis laboribus a Glorioſae Memoriae MAJORIBUS TUIS in Patria noſtra ſtabilitam, pari Gloria atque Cura tueris; quo Academias, Templa, Scholas Illuſtres ac triviales exſtruis, exſtructaſque con-

ſervas & amplificas, Viros uti in Aula TUA Summa Eruditione, Pietate, Prudentia, Conſiliorum dexteritate & Gravitate Illuſtres & maxime Conſpicuos, ſic in Academiis & Scholis Doctrinae ſalutaris Antiſtites, Juſtitiae Praeſides, Hygéae Oracula, rerumque omnium tam naturalium quam artificialium, nec non Linguarum, Orientis non minus atque Occidentis, cognitione Clariſſimos, Profeſſores Celeberrimos, ad Juventutem, Patriae florem, bene formandam conſcribis & quam clementiſſime nutris: quo denique Eccleſiae CHRISTI Paſtoribus excubantiſſimis proſpicis, Eamque his maxime turbulentis temporibus, contra inhiantem Regioni & Religioni noſtrae Hoſtem ita defendis, ut cruento hoc bello, tot regiones conſumente, in Patriis Urbibus non ſolum hoſtilem gladium vagina vacuum non viderimus, ſed & iſtum armis TUIS, cum POTENTISSIMIS SOCIIS uno animo junctis, per SERENISSIMUM ac FORTISSIMUM FRIDERICUM, UNUM Illum ex Magnis hujus ſeculi HEROIBUS, SPEM Patriae Summam, caeteroſque Juventutis PRINCIPES una cum Haſſiacis TUIS Copiis, in meditullium Regni ſui reprimi cernamus, ut tandem ſecura pace Eccleſiam & Patriam diu atque tranquille fruituras confidamus. Hic, inquam, TENERRIMUS TUUS erga DEUM, & veram Religionem, A-

Digitized by Google

AMOR, adeo omnium omnino hominum animos & oculos in TE convertit, oraque complevit, ut AUGUSTISSIMI TUI NOMINIS, Piique ac Felicis Regiminis Gloriosissimam Memoriam haec nostra aetas per Orbem celebret, posteritas autem admiratura, & ipsa aeternitas intuitura sit. Res Gestas TUAS omnes, MAGNE PRINCEPS, praelia, victorias, monumenta plurima plane admiranda; meditari quidem ac venerari possum, assequi autem & eloqui singula nequaquam valeo. Sed ea tantum, CLEMENTISSIME DOMINE, Pace TUA, heic devoto animo commemorare liceat, quae singulari GRATIA TUA mihi civium TUORUM tenuissimo largitus es, quae TIBI & hunc Thesaurum & me ipsum per totam aetatem vendicant, illumque a PRINCIPE CLEMENTISSIMO haud inclementer susceptum iri, certissimo mihi argumento esse possunt. TUA, SERENISSIME PRINCEPS, Hassia me genuit, Lycéum TUUM CAROLINUM me nutrivit, TUA Academia me erudivit, TUA GRATIA me non in Patria solum, verum etiam in exteris Academiis, & in dissitis regionibus sustentavit. Summis in coelum laudibus efferunt omnes, quotquot sunt, erectioris animi homines, singularem erga subjectum TUUM GRATIAM, qua TUIS sumtibus eum ad ipsos Orientales populos dimiseras, ut, quos reconditos ad-

adhuc thesauros possident, ad commune rei literariae commodum adducat, & TIBI, PRINCIPI suo CLEMENTISSIMO, offerat. Sed, proh! sufflamen, quod, emensa fere altera itineris difficillimi parte, optimo proposito injectum, omni me frustrasse spe plerisque videbatur, nunc, DIVINA PROVIDENTIA, hunc eventum habuit, ut non pauca, quae in Oriente quaerenda existimavi, tum Moscuae, tum his in locis, in frequentissimo Orientalium confluxu, & Eruditorum Virorum commercio, invenerim. Eorum itaque Specimen TIBI, NUTRITIO meo CLEMENTISSIMO, editurus, hunc submisse offero THESAURUM LINGUAE ARMENICAE: Thesaurum, Doctissimis Viris hactenus desideratum, sive voces, sive res in eo contentas, spectes, Europaeis huc usque tantum non omnibus absconditum; Linguae, antiquitate sua venerabilis, perfectione autem, atque utilitate sua Theologo, Historico, Philosopho & Philologo quam maxime commendabilis. Hunc non aerarium, qualis a me expectari nequit, sed literarium Thesaurum, TU, CLEMENTISSIME PRINCEPS, Cui is unice debetur, Cujus MUNIFICENTIA eundem promovit, Cujus CLEMENTIA mihi haec otia fecit, in aeternum grati, fidelis, atque devoti animi testimonium publicum, humillima mente manuque obla-

oblatum ſerena fronte reſpice, & eum, quem non ſolum tot beneficiis immeritum Gratioſiſſime affeciſti, ſed cui etiam in poſterum Clementiſſime proſpexiſti, & ad Orientalium Linguarum promotionem benigniſſime deſtinaſti, ulteriori TUA GRATIA dignare, qua fretus majora in rei publicae literariae commodum edere poſſit. DEUS OPT. MAX. TE PRINCIPEM OPTIMUM, Patriae PATREM, & SERENISSIMAM DOMUM HASSIACAM Eccleſiae, Imperio, Patriae, ac Studiis per plures annos incolumem ſervet, & ad ſeros uſque poſteros florentem ſumma felicitate magis atque magis illuſtret: id quod flagrantiſſimis precibus jugiter efflagitat,

SERENISSIME AC POTENTISSIME

PRINCEPS,

DOMINE CLEMENTISSIME,

SERENITATIS TUAE

Scribebam Amſtelodami, Anno Chriſti MDCCXI. Idib. Jan.

humillimus ac devotiſſimus cliens
JOH. JOACHIMUS SCHRÖDERUS.

AD LECTOREM PHILARMENUM

PRAEFATIO.

O*PTICORUM axiomate, & quotidiana hominum experientia certum est, quod Armeni non de oculis corporis tantum, verum etiam de mentis acie intellectum, trito ferunt proverbio:* Հեռին դժուարաւ գիտեմք Longius distantia difficulter cognoscimus. *Verum hoc esse, non solum Araratenses isti, & Caucasum inhabitantes, celeremque, qua fertur, Araxin bibentes, de Linguis ac Rebus Europaeorum sermonem habituri, tristi rerum suarum jactura, jam dudum deprehenderunt: sed solers quoque Europa, scientiis ac Linguis caeterarum mundi partium tantum non omnibus instructa, idem adhuc, Armenica quando cogitat, de se fateatur necesse est. Protulit haec certe Viros insignes, qui, eliminata e Sacris ac Secularibus barbarie, praeter Latina atque Graeca, ea etiam quae Oriens novit atque Meridies, in nostrum introducere Orbem, summo studio & indefesso labore, quam felicissime aggressi sunt. Sed quotusquisque est, Lector, qui Septentrionaliorem istam priscae illius Haicanae seu Armenae Gentis Linguam sibi curae cordique esse voluit. Vix aliquos Europa vidit, qui hujus Linguae cognitionem prae se tulerunt: Vix unum vel alterum Germania nostra habuit, qui ignotos ejus characteres ostendit. In rationes neglectae Linguae inquires: an quod perdita sit antiqua Lingua? Nequaquam. An quod ex aliis hujus usum Linguae mutuare possimus? Nullo modo. An vero, quod exiguus ex hac Lingua fructus sperandus sit? Minime. Quae causa igitur, quod Armena Lingua aliis posthabita, & hactenus a nostratibus minus culta sit? Dicam aliquas. Cum, instauratis templis atque scholis, Orientales literae ab Europaeis primum producerentur, Haicana natio jam diu Turcis ab hac, Persis autem ab altera parte subjecta, sine omni splendore proprii regiminis intra suos li-*

limites ſe continuit, ac, ſuis contenta praediis atque bonis, extraneorum quorumcunque amicitiam & opes neglexit, a quibus viciſſim ea Cimmeriis tenebris ſepulta, nihil poſſidere credita fuit, quod nos ſcire noſtra aut ipſorum intereſſet. Non defuerunt tamen Viri Doctiſſimi, qui, in res Armenorum diligentius inquirentes, cognoverunt, multa adhuc inter illos inveniri antiquitatis monumenta, ſcitu digniſſima; Sed hos Librorum Manuſcriptorum in his oris caritas & raritas, excuſorumque, Grammaticarum & Lexicorum, penuria, a penitiori Linguae cognitione prohibuit. Nam licet extiterint nonnulli, qui, eam ſibi ſpartam demandatam putantes, aliquid, ad hanc Linguam Europaeis notiorem reddendam, in lucem emiſerunt, nequaquam tamen illi omnes ſimul ſumti cupido Lectori ſatisfacere poſſe viſi ſunt. Theſei Ambroſ. introductio *in Armenam & alias Orientales Linguas, edita Papiae, Anno MDXXXIX, cum nihil niſi prima elementa contineat, vix hoc loco nominari meretur. Non melioris notae eſt* Dictionarium *Armeno-Latinum* Franciſci Rivolae, *ex ore rudis Armeni exceptum, & Lutetiae Pariſiorum editum, Anno MDCXXX, vocibus barbaris Perſico-Turcicis refertum, a genuinis Haicanis vacuum, erroribus ſcatens. Poſtea* Hiſtoria Armenae nationis & Conciliatio *ejuſdem* cum Romana Eccleſia *nec non* Grammaticae atque Logicae inſtitutiones, *Romae, anno Chriſti MDCXLV. a* Clemente Galano *editae, quamvis multiplici imperfectione laborent, optimae tamen ſunt, quae hactenus in hoc ſcripturae genere extiterunt.* Doctrina Chriſtiana, *ſed* (ըստ Հռովմայեցւոց) juxta Romanum exemplar, *Armenice & Latine heic loci prodiit opera* Karapieti Adrianopolitani & (Թէոդորոսեան Պետրոսի Սիմպրի) Theodorici Petri Simpri; *vel potius* (Պետրոսեան Թէոդորոսի Ցիմբրացւոյ) Theodori Petraei, Cimbri, *prouti nomen hoc ſcriptum eſt in Dedicatione exemplaris unius Bibliorum S. Armenicorum ad Am-*

plissimos Curatores Inclytae Academiae Lugduno-Batavae, ab Uskano *Episcopo Erivanensi, Amstelodami Anno MDCLXVI editorum: unde à nonnullis quidem* Petraeus *Auctor istius editionis habitus fuit, sed Armenis hac de causa, quamvis vir Eruditus, quod nullum ad istam editionem usum contulerit,* անպիտան anpitann *dictus. Tandem etiam in Germania* Specimen characterum Armenorum *primus produxit* Andreas Acoluthus *in suo* Obadia Armeno, *edito Lipsiae, Anno Chr. MDCXXC. Hujus Viri diligentissimi conatus maximopere laudandos censemus, licet is saepius gravissime lapsus sit, & a Galano atque Rivola, quos aliquoties haud infeliciter correxit, seductus, tum Vocum anomalarum alienam formationem confinxerit, tum Versionem Armenicam juxta alias strictius examinans, Vocibus Interpretis Armeni peregrinam significationem imposuerit: id quod aliter fieri non potuit, quoniam aliis subsidiis destitutus fuit. Omnes horum errores producere, jam non est animus, neque locus: ad oculum illi patebunt omnibus, quibus volupe erit ista, quae recensuimus scripta, cum hoc nostro Opere & bonae notae Auctoribus Armenis conferre. Sed in istis substiterunt huc usque Europaeorum studia Armenica, quibus quam parum sedulus Linguae Studiosus adjuvari possit, ipse meo exemplo probe cognovi; ita ut vel valde exiguum vel plane nullum ex illis omnibus in adornando hoc opere praesidium habuerim, de cujus occasione aliqua adhuc addenda esse puto. Primus, qui post jacta in Hebraicis, Graecis, aliisque Orientalibus Linguis, fundamenta, me ad Armenicam quoque manu duxit, est Vir Clarissimus* Georgius Otho, *Linguarum Sacrarum & Orientalium nec non Poesios in Inclyta Marburgensi Academia Professor longe Celeberrimus, de universa re publica literaria optime meritus, quem grati animi ergo heic publice nomino. Sed cum iste Vir Venerabilis, pro singulari sua erga literarum orientalium cultores benevolentia, me porro Il-*

lu-

lustri Viro Jobo Ludolfo commendaret, ut Ipso Auctore Aethiopica colerem, indeque ad Theologica redirem, fere quiescere videbantur haec mea studia Armenica: donec, sexto abhinc anno, exteras Academias invisere constituerem. Primo quidem Ultrajectum me conferebam, ubi cum Celeberrimos Theologos, & Clarissimum Relandum Hebraicae & Orientalium Linguarum Professorem Celeberrimum, & de his in dies magis ac magis merentem, audivissem, Amstelodamum progrediebar ad Clarissimum Virum Guilielmum Surenhusium, Graecarum & Orientalium literarum in Illustri Atheneo Amstelodamensi Professorem meritissimum. Hujus ductu cum Rabbinica, Misnica & Gemarica legerem, fama ad me perferebatur de Reverendissimo Archiepiscopo Armenorum Thoma Golthanensi, ejusque ex fratre Nepote Luca Nurigianide, plurimis in nationem suam meritis, & variarum Asiaticarum ac Europaearum Linguarum cognitione, Clarissimo. Horum benevolentiam ad juvandos meos in Armenicis conatus cum impetrassem, fidelissimo Praeceptoris mei auxilio in Haicanae Linguae cognitione feliciter progrediebar, in qua quo magis proficiebam, eo minus tribuebam Galano & Rivolae, adeo ut, observatis horum erroribus, coactus fuerim, (զանհետ ճանապարհ գնալ) viam non tritam inire, & nova ex versione Armenica Scripturae S. probatisque Auctoribus Grammaticae praecepta & mente & calamo concipere. Sed vix per semestre in hoc labore perrexeram, cum a Reverendiss. Viro intelligerem, se cum suis in Patriam reversurum. Arrisit commoda occasio in Doctissimorum Virorum consortio in ipsum Orientem proficiscendi, & quae desiderarem inde petendi: impetrataque Clementissimi Principis venia atque munificentia, ad iter me accingebam. Sed, quod aliter in fatis fuit, navibus ad emporium Russiae, Archangelum, destinatis e portu Amstelodamensi solventibus, Archiepiscopus lethaliter decumbens, voluit ut cum Mercatoribus Armenis

praecedens, ſui ipſius & ſuorum adventum Moſcuae expectem: quo cum perveniſſem, triſtiſſimum nuncium de mortuo in Batavis Reverendiſſ. Thoma *percrebuit. Perſiſtebam nihilominus in propoſito itinere ulterius proſequendo, & nullum non lapidem movebam, ut literas per Aſtrachaniae regnum tranſitum aperientes obtinerem, ſed iis mihi, ut aliis quibuſcunque Europaeis verſus Perſiam tendentibus, prorſus negatis, tandem, invito licet animo, mihi in Patriam revertendum erat. Inde Amſtelodamum redux, dilectum* Nurigianidem, *adhuc obitum ſpectatiſſimi Patrui lugentem, offendebam, ejuſque contubernium nactus, Armenicis ſtudiis me magis adſtrinxi, meumque Propoſitum de edenda perfectiori Grammatica Armena Viro Doctiſſimo aperui, qui de eo gaudens ſuam operam ac typos Armenicos mihi quam benevolentiſſime promittebat. Grammaticae vero, Amicorum Conſilio, adjungenda erant varia, quae hic eidem juncta comparent, quoniam non minus neceſſaria mihi quoque videbantur; ſed ut Eruditorum ſententiam experirer, ſpecimen in lucem publicam praemittebam. Interea vero temporis Eruditam Angliam mihi adhuc viſendam judicavi, antequam in propoſita editione aliquid molirer. Suſcepi hoc iter, cujus proſper ſucceſſus votis meis ex aſſe reſpondit. Viros ſumma eruditione claros ſalutavi, Bibliothecas inſtructiſſimas luſtravi, &, in quo non minimam felicitatis meae partem pono, Virum in Orientalibus Linguis non minus ac in Europaeis pleriſque conſummatiſſimae eruditionis* Henricum Sikium, *Hebraicae Linguae in Academia Cantabrigienſi Profeſſorem Regium, in Arabicis audivi. Omniumque ſuffragio ad exhibendum publico Theſaurum Linguae Armenicae huc reverſus, eundem quoque a Celeberrimis Germaniae Viris deſiderari intellexi. Feſtinandum eſſe, rationes graviſſimae ſuadebant, & quam maxime, ne mox typis Armenicis deſtitutus, eum literato Orbi invidere videar. En igitur, Erudite & Philarmene Lector,* Theſau-

ſaurum Linguae Armenicae, *quem ſuperiori anno prelo conceſſimus, ſub felicibus hujus novi auſpiciis Tibi integrum exhibemus; monentes, ut eo quo ſcriptus eſt animo eum legas, & in tua commoda convertas.* Antiquitatem & Fata Linguae Armenicae *ex Hiſtorico Armeno tradidimus, non neſcii quod recentiores nonnulli Eruditi Viri longe aliter ſentiant: ſed ſit fides penes Auctorem, quem hoc loco prolixius non defendemus, ut in illis Tuo judicio eo liberius frui poſſis. In Armenicis latino charactere exprimendis memineris me Germanorum pronunciationem plerumque obſervaſſe.* Nominum *quorundam, praeter ea quae ſuo loco notavimus, inflexionem, ſi a diverſis auctoribus Armenis ad diverſas Declinationes referri videas, ea notes, non autem facile corrigas. In* Proſodia, *quoad Syllabarum quantitatem, ſecuti ſumus* Simonem Sjulfajenſem, *Grammaticum inter Armenos celeberrimum.* Confeſſionem *& additas ad ejus illuſtrationem* Notas, *quantum fieri potuit,* κατὰ ῥητὸν *tranſtulimus, ut de vera Eccleſiae Armenae ſententia eo certior eſſe poſſis.* Synopſin hodiernae civilis Armenorum Linguae *exhibuimus, ut hujus ab antiqua differentiam obſerves, & per Dialogos ad confabulandum cum Armenis inviteris, plenam autem cognitionem hodiernae dialecti, cum non in libris ſed in ore loquentium contineatur, extra frequens cum Armenis commercium nunquam acquires. In verſione autem Latina* Dialogorum & Epiſtolarum *aliquando ſenſum reſpeximus, non propriam vocum ſignificationem, ne alterutrius Linguae idioma plane deſerere cogeremur.* Indices, *exemplis Regularum Grammatices in hunc finem uberrime propoſitis, vocabulis difficilioribus & raro occurrentibus referti, copioſi Vocabularii vices peragent. Omnia tanta, quanta poſſibilis fuit,* ἀκριβείᾳ *tradidimus, & quidem ad Armenica, ut eo accuratius prodirent, mecum attendit ſupra laudatus Nurigianides.* Sphalmata *nonnulla gravi-*

viora, ne Lectorem offendant, ad calcem Libri sincere notavimus: si qua alia observabis παροράματα, Lector, ea pari promtitudine, qua Tibi ac Tuis commodis inservire studuimus, excusata habebis. Cum enim Studiorum & itinerum diversitate distracto tantum temporis nequaquam superfuerit, ut Librum, antequam typis mandaretur, totum nitide describeret; sed dum antecedentia sub prelo sudabant, sequentia adhuc e primis schedis educenda, & in ordinem redigenda fuerint: hinc aliter vix fieri potuit, quin mentem, in corrigendis erratis typographicis ad diversa attentam, nonnulla suffugerint. Unum hoc tantum addamus, quo & scopum nostrum in Dissertatione significemus, juxta illa verba Philosophi: χρησίμης οὔσης τῆς τούτων θεωρίας, σύντομόν σοι παράδοσιν ποιούμενος, πειράσωμαι διὰ βραχέων, ὥσπερ ἐν εἰσαγωγῆς τρόπῳ, τὰ παρὰ τοῖς πρεσβυτέροις ἐπελθεῖν, τῶν μὲν βαθυτέρων ἀπεχόμενος ζητημάτων, τῶν δὲ ἁπλουστέρων συμμέτρως στοχαζόμενος. Majora enim Tibi pollicemur Opera, utpote Lexicon Armeno-Latinum, Historiam, Bibliothecam Armenam, & alia, si hoc Tibi non ingratum fuisse intellexerimus. Ut, Tuum si accedat studium, haec quoque Lingua, ad ingens rei literariae commodum, magis ac magis Europaeis innotescat. Id quod eo magis nunc sperare licet, dum & Amplissimus Vir M. Veyssiére La Croze, S. Regiae Maj. Borussicae a Consiliis & Bibliothecae Praefectus, ut in omni literatura, sic in Armenicis etiam Doctissimus, in hoc nunc occupatus est, ut eruditissimis suis, quas promittit, Observationibus hujus Linguae studium & usum commendet. Tu, Philarmene Lector, his interim bene utere, & mihi fave. Vale.

DIS-

ՀՐԱՆԳԻՆՐՋԱՍՏՈՒԹԻՒՆ։

DISSERTATIO

De Antiquitate, Fatis, Indole atque Usu Linguae Armenicae.

CAPUT PRIMUM.

De Antiquitate Linguae Armenicae.

I. DE ARMENICA LINGUA, ejusque antiquitate dissertaturus, non iis omnibus, quae ex antiquioribus, Graecis & Latinis Auctoribus, ad hujus argumenti dilucidationem adduci possent, nec recentiorum, variis Doctissimorum Virorum, sententiis recensendis aut conciliandis, minus hominum sua per Armenias itinera describentium narrationibus Lectorem morabor; sed, illis erudito Orbi diu satis cognitis, istis sententiarum divortiis quam maxime dubiis, his vero magnam partem falsis atque vanis, sepositis, recondita & interclusa hactenus Armenicae gentis scrinia pandam, ostensurus, unam ex antiquissimis esse Armenicam Linguam, cujus origines, si non ab ipsa Noachi arca, certe a turris Babylonicae exstructione petendae sint: idque tum ex istis canae antiquitatis monumentis, quae optimae notae & in- | I. Auctoris Scopus.

 du-

dubitatae inter Armenos fidei Historicus, *Moyses Chorenensis*, quarti post Christum natum seculi Scriptor, (de quo plura inferius,) collectis priscorum Chaldaeorum Graecorumque schedis, ab interitu vindicata nobis reliquit, tum convenientibus rationibus aliis ex ipsius Linguae fatis ac natura seu indole petitis, demonstrare satagam.

II. Num Armena Lingua sit a Noacho, primaeva & universalis.

II. Nam si unquam argumentum pro antiquitate Linguae ex gentium migratione ac dispersione petendum est, nemo mirabitur, quod ab ipso Noacho Armenicam Linguam deduci posse innuerim, qui cogitabit, hanc demum esse propriam atque vernaculam genti, istas regiones incolenti, ex quibus, quotquot post universale diluvium & Babylonicam Linguarum confusionem nationum dispersiones, & gentium coloniae factae sunt, primitus prodiisse certo constat. Unde facilis quoque orietur suspicio, num Armena Lingua sit fortassis primaeva illa Noacho ejusque filiis ac posteris familiaris, & proinde, si qua invenitur, universalis, omnium matrix, Lingua, ex qua tot seculorum decursu progenitae sive Linguae sive Dialecti ad unam omnes, ad quam propterea etiam in inquirendis Vocum originibus omnes reducendae ac primaevae rerum significationes hauriendae.

III. Quod videtur asserendum ex Gen. VIII: 4.

III. Cum enim neminem lateat, Noachi arcam, post exsiccatam a diluvii aquis terram, in Araratensibus majoris Armeniae montibus consedisse, quis dubitabit, istos octo homines, totius humani generis stirpes, in his finibus aliquandiu sedes fixisse, linguam domesticam propagasse, & successivis temporibus cum nume-

merosa prole per adjacentes regiones se extendisse, donec occepta turris constructione universalis gentium dispersio facta est: atque hac ratione invictum istud argumentum, quod pro Hebraica aliarumque Linguarum antiquitate adducitur, pro Armenica Lingua quam maxime militare videtur. Dicendum enim est, Vernaculam Noachi Linguam, quam ipse cum suis in Armenia locutus est, si haec non sit eadem cum Hebraica, vel plane periisse, vel apud dispersos Noachi posteros sartam tectam mansisse, apud hos vero, in patriis sedibus tranquillam vitam agentes, totam mutatam, superstite vix modico simplicium vocum numero, in triste cladis, patriae avitaeque Linguae inflictae, testimonium, quod tamen minus esse probabile unicuique videbitur.

IV. Imo vero, si fas est dicere, possemus ex antiqua Armenica Lingua Hebraica, atque Chaldaica, Syriaca, Persica, Turcica, &, si Prostheses, Aphaereses, Metatheses, & reliquae figurae, in vocum Derivationibus adhiberi solitae, admittantur, Graeca, Latina, aliarumque Linguarum Vocabula non pauciora deducere, quam quis unquam ex Hebraica deduxerit; & eatenus universalem dicere Armenicam Linguam, qualem tamen eam non esse & ipsi persuasi sumus, & in sequentibus ostendemus.

IV. Et ex vocibus plurimis, quasi reliquiis Armenicae in aliis Linguis.

V. Iis igitur non obstantibus, uti Armenicam Linguam ex multorum vocabulorum cum peregrinarum Linguarum vocibus harmonia, non communem aut universalem omnium Matrem esse judicamus; ita e contra-

V. Non tamen est Universalis, sed Cardinalis Lingua.

trario iisdem rationibus eam neque dialectum vel filiam alius cujuscunque Linguae dicendam esse putamus; sed Cardinalem, sibi in genuinis suis vocibus ac domesticis phrasibus abunde sufficientem, & ab aliis quibusvis independentem: adeo ut, si omnia, quae usus sequioris aevi introduxit, vocabula resecces, extermines, proscribas, non minus copiosa dictione, elegantibusque & convenientissimis loquendi modis exuberet, quam si vocum quarumcunque exoticarum farraginem, ut hodie vulgo fit, Haicanismo immiscueris.

VI. Armenica Lingua non est Mater Hebraicae.

VI. Quare, ut quod res est, propius dicam, Hebraicae Linguae Mater Armenica non est, licet illa ex hujus natali solo post Diluvium de novo quasi prodierit: antiquorem esse Hebraicam, quam quae ex confusione Babelica una cum aliis ortum duxerit, evincunt tum irrefragabilia ex Textu Sacro Hebraeo, & praesertim ex propriis Protoplastorum, & insequentium Patriarcharum antediluvianorum, locorumque nominibus petita argumenta, & communis Doctissimorum Virorum consensus. Illibata mansit Hebraea Lingua in Benedicta Semi, tempore *πυργοποιήσεως* & usque ad grandaevam Abrahami aetatem vivi, familia, in qua ea cum vero vivi Dei cultu ita conservata est, ut, reliquarum prosapiarum Linguis justo Dei judicio inter se confusis, haec uti a culpa sic quoque a poena libra evaserit.

VII. Neque filia ejusdem.

VII. Cum igitur a condito mundo usque ad Diluvium & inde ad turris Babylonicae aedificationem Hebraea tantum Lingua omnibus una, & sermo unus fuerit; dispiciendum nunc est, num fortassis idem, quod de

Digitized by Google

de aliis Orientis sive linguis sive dialectis, puta Chaldaica, Syriaca, Arabica & Aethiopica dicitur, de Armenica quoque dici possit, & haec cum illis filiabus ex Linguarum confusione unam & eandem matrem Hebraicam agnoscat. De illis inter Eruditos omnino constat: id probat radicum in literarum numero, sono, significatione, & Derivatorum forma, convenientia, nec non perpetua Declinationum, Conjugationum & Constructionum analogia. De pluribus vero, nimirum Chinica, Georgiana, Slavonica, Graeca, Latina, Teutonica, & aliis, quibus Armenicam annumeramus, non scripturae tantum diversitate, sed & ipsis Vocum radicibus, Derivativorum formis, variis Componendi modis, item Declinatione, Conjugatione & Constructione ab Hebraica toto coelo differentibus, idem nequaquam asserere licet.

VIII. Probatur ista thesis ex modo Confusionis, & antiquissimis nominibus propriis Virorum & locorum Armenicis.

VIII. Armenam certe Linguam, quicquid dicatur de aliis, tantae esse antiquitatis, ut a famosa illa Gentium dispersione ejus origo petenda sit, abunde declarabunt testimonia e supra laudato Moyse Chorenensi nobis producenda. Indicabunt ea confusionem istam non perfunctoriam aliquam Hebraicae Linguae in labiis Gentium commixtionem fuisse, quasi voces eaedem variis modis mutatae, vel aliis rebus impositae, a structoribus turris minus bene intelligi potuerint; sed novas plane & inauditas voces hominum mentibus ac linguis a Deo infusas fuisse: quod propria Virorum Illustrium & locorum Armenica nomina, a priscis illis Haicanis heroibus primis post γλωττοσύγχυσιν seculis in-

dita, in Armenorum libris adhuc nullibi non obvia, & magnam partem ex constanti traditione rudi quoque hujus nationis plebi nota, tanquam argumenta omni exceptione majora, confirmabunt.

IX Unde Moyses Chorenensis suam historiam hauserit, indicatur.

IX. Sed quoniam haec, & quae sequentur, praeter Mosen, historiae Sacrae Conditorem, adducentur, rei gravitas, ac fides hujus historiae, omnino postulare videntur, ut indicemus ipsum fontem, ex quo Chorenensis, cum ipse longe posterioris aevi sit, limpidam suam aquam primus hauserit, & ad quem lectorem sitibundum remittat. Rem omnem, ejusque occasionem, Auctor Moyses Choren. Hist. Arm. Lib. I. Cap. VII. ss. diserte exponit in hunc sensum. Arsaces cognomine *Strenuus*, Parthus, Parthorumque ac Persarum Rex, victis bello Assyriis, Assyriae, totiusque orientis Rex salutatus est. Hic Regem Armenorum constituit fratrem suum Walarsacem, qui, in nationis ei subjectae antiquitatem inquirens, & nomina atque historiam suorum in regno Decessorum sciscitans, invenit Assyrium quendam, Chaldaicarum & Graecarum literarum peritissimum, nomine *Maribam Catinam*, quem Niniven ad fratrem Arsacem misit, &, datis ad eundem literis, rogitavit, ut Maribae eum in finem archiva regia aperiantur. Gaudet de fratris proposito Rex Arsaces, petitioni ejus annuit, & ad archiva regia Maribam admittit, qui omnia perlustrans invenit volumen quoddam, cujus inscriptio sic habebat:

Մեղբն

Սկիզբն Մատենին.

ԱՅս մատեան հրամանաւ Աղեկսանդրի 'ի Քաղդէացւոյ բարբառոյ փոխեալ 'ի Յոյն. որ ունի զբուն Հնոյ' և զՆախնեաց բանս. որոյ սկիզբն լեալ ասէ զԶրուանն' և զՏիտանն' և զԱպետոսթէ. յորում և զիւրաքանչիւրոք 'ի ծննդոց երից Նախարարականացս այսոցիկ արանցս' զարս անուանիս կարգաւ շարադասեալ' յիւրաքանչիւր տեղիս մինչև ց' բազումամս. i. e. Chor. ibid. Cap. VIII. pag. 33.

Initium Voluminis.

Hoc Volumen, jussu Alexandri ex Chaldaeo idiomate translatum in Graecum, continet originalem Antiquorum & Primaevorum historiam, cujus initium esse dicit Sjeruvanem, Titanem, & Apetusthen, & singulos quosque a tribus his Primatibus & Celebribus Viris prognatos, praestantes Viros, ordine recenset, suo quemque loco, ad multos annos.

Ex hoc Volumine, dicit Chorenensis, Maribas Catina Armenicae tantum Nationis excerptam historiam Graeca & Assyria lingua scriptam Mizbin (Nizibin) ad Walarsacem affert, qui eam tanquam pretiosissimum thesaurum custodiens nonnulla ex ea columinis insculpere jussit. « Ex eadem, addit Historicus noster, Maribae Catinae relatione, de antiquarum serie rerum « certior factus, ad tuam (Isaaci Bagratldis) petitionem respondebo, fundamenta jacturus nostri Principatus usque ad Chaldaeorum Sardanapalum & ulterius. «

Chor. ibid. P. 34.

Chor. ibid.

X. Re-

X. Series Regum Haicanorum ex Chor. Lib. I. Cap. IV. p. 19. ff.

X. Hinc Regum Armenorum seu Haicanorum seriem Chorenensis, ab Haico filio Torgomi usque ad Arschirum, exhibet hoc modo:

1	Հայկ	Haik.
2	Արմենակ.	Armenak.
3	Արամայիս.	Aramajis.
4	Ամասիա.	Amasia.
5	Գեղամ.	Gelam.
6	Հարմայ.	Harma.
7	Արամ.	Aram.
8	Արայ.	Arai.
9	Արայ Արայեան.	Arai Arajides.
10	Անուշաւան.	Anuschavan.
11	Փարէտ.	Paret.
12	Արբակ.	Arbak.
13	Զաւան.	Zavan.
14	Փառնաս.	Parnas.
15	Սուր.	Sur.
16	Հաւանակ.	Havanak.
17	Վաշտակ.	Waschtak.
18	Հայկակ.	Haikak.
19	Ամբակ.	Ambak.
20	Առնակ.	Arnak.
21	Շաւարշ.	Schavarsch.
22	Նորայր.	Nuërair.
23	Գոռակ	Guerak.
24	Հրանտ.	Hrant.
25	Ընձաք.	Endsakh.
26	Գղակ.	Dgak.
27	Հօրոյ.	Horuë.
28	Զարմայր.	Zarmair.
29	Պերճ.	Pierdj.
30	Արբուն.	Arbun.
31	Բազուկ.	Bazuk.
32	Հոյ.	Huë.
33	Յուսակ.	Husak.
34	Կայպակ.	Kaipak.
35	Սկայորդի.	Skajuërdi.
36	Պարոյր.	Paruir.
37	Հրաչեայ.	Hratschea
38	Փառնուաս.	Parnuas.
39	Պաճոյճ.	Padjuidj.
40	Կոռնակ.	Kuernak.
41	Փաւոս.	Pavúës.
42	Միւս Հայկակ.	Alter Haikak.
43	Երուանդ սակաւակեաց.	Ieruvand.

Ti-

44 Տիգրան. Tigran I.
45 Բաբ. Bab.
46 Վահագն. Wahagn.
47 Առաւան. Arravan.
48 Ներսեհ. Niërſiëh.
49 Զարեհ. Zarieh.
50 Արմոգ. Armuëg.
51 Բագամ. Bagam.
52 Վահան. Wahan.
53 Վահէ. Wahe.
54 Արշակ Arſchak I.
55 Վաղարշակ WagharſchakI
56 Արշակ. Arſchak II.
57 Արտաշէս. Artaſches I.
58 Տիգրան. Tigran II.
59 Արտաւազդ Artavazd I.
60 Արշամ. Arſcham.
61 Աբգար. Abgar.
62 Սանատրուկ Sanatruk.
63 Երուանդ. Iëruvand II.
64 Արտաշէս. Artaſches II
65 Արտաւազդ Artavazd. II.
66 Տիրան. Tiran I.
67 Տիգրան. Tigran III.
68 Վաղարշակ Wagharſchak II
69 Խոսրով. Chuëſruëv I.
70 Տրդատ. Terdàt.
71 Խոսրով. Chuëſruëv II
72 Տիրան. Tiran II.
73 Արշակ. Arſchak III.
74 Պապ. Pap.
75 Վարազ-դատ. Warazdat.
76 Արշակ. Arſchak IV.
77 Վաղարշակ Wagharſchak IIII.
78 Խոսրով. ChuëſruëvIII
79 Վռամշա-պուհ. Wramſcha-puh.
80 Արտաշէս Artaſches III.
կամ Արտաշիր *vel* Artaſchir.

XI. Hi omnes Հայոց Թագաւորք *Haicanorum Reges* vocantur. Proſapie duae ſunt. Prima, ab ipſo *Haico* uſque ad *Wahé*. Altera, ab *Arſchak* vel *Arſace* Primo uſque ad *Artaſcheſem*, alias *Artaſchirum* dictum. Հայկ *Haik* igitur, ordine primus, quartus a Japheto, & filius Auctori dicitur Թորգոմայ תגרמה *Thorgomi*, Ne-

XI. Haicus quis fuerit, & quando vixerit?

Gen. X: 1, 2. 3. 4.

Nepos Թիրասայ תירס *Thirasi*, Pronepos Գամերայ גמר *Gameri*, Abnepos autem ipsius Յաբեթայ יפת *Japheti*, diversa licet ab ea Japheti Genealogia, quae in Biblico textu legitur. Nam uti statim subjicit Chore-

Chor. p. 19. nensis, զԹիրաս չորրորդ 'ի Նոյէ իսկ Յաբեթայ երրորդ ամենայնք 'ի Ժամանակագրացն գրեն. թէպէտ ըստ մերում թարգմանութե, ոչ ուրեք 'ի Սնագրի գտանի: *Thirasum quartum a Noacho, a Japheto autem tertium, omnes Chronologi scribunt: licet juxta nostram Bibliorum versionem in nullo originali scripto sic inveniatur.* Co-

Chor. p. 29. aevus dicitur Ներբրովթայ որ է Բէլ *Nebrotho* (נמרד

Gen. X. 8. הוא החל להיות גבור בארץ *Nimrodo, qui coepit esse potens in terra*) *qui etiam Belus.* Quod autem ipse nomine adhuc gaudens Hebraeo Հայկ, nonnunquam Հայք, *Haik* vel *Haikh*, a חיך *vita tua*, ante Linguarum confusionem natus, tempore exstructionis turris Babylonicae adhuc vixerit, eidem tanquam Նախարար *Praefectus* interfuerit, & diu superstes fuerit, graphice ab Historico nostro Chorenensi ex Maribae Chronico regio describitur. Cujus verba, quoniam ab Auctore integra adducuntur, perillustre & antiquissimum veritati Mosaicae de confusione Linguarum testimonium perhibent, & Haicanae Linguae antiquitatem quam maxime probant, hic quoque afferri omnino merentur. Armenice sic sonant: Ահեղք և երևելիք

Chor. p. 34. առաջինքն 'ի Դիցն, և աշխարհի մեծամեծ բարեաց պատճառք. որ սկիզբն աշխարհի և բազմամարդութե. Ըւ. 'ի սոցանէ հատաեալ գտան ազգ Հսկայիցն՝ անհեղեդեք յաղթանդամք մարմնով՝ և վիթխարիք. որք յղա-

յղացեալ ամբարտաւանութիւն ծնան զամբարիշտ խոր-հուրդս աշտարակաշինութեան. և ՚ի նոյն լինէին ՚ի գործ անկեալք՝ յոր հողմն ահագին իմն և Աստուածայինշնչեցեալ ՚ի Դիցն ցասմանէ՝ ցրուէ (ցրէ) զամբարտակն. և մարդ-կանն անլուր բարբառս իւրաքանչիւրումեք բաշխեալ աղմուկ շփոթի ՚ի մէջ արկանէին. Յորոց մէկն և Յա-բեթոսթեանն Հայկ՝ անուանի, և քաջ նախարարն կորո-վաձիգ՝ և հաստաղեղն. i. e. *Terribiles & illustres erant primi illi ex Diis, & maximi mundi bonorum auctores, initium mundi & multiplicationis hominum. Et ex his separata inventa est natio Gigantum, inimitabilium (incomparabilium) membris corporis robusti & immanis staturae, qui concipientes arrogantia genuerunt improbum consilium exstruendae turris, & dum in hoc opere erant occupati, ventus terribilis & divinus, immissus Deorum ira, dispergit opus superbum in sublime evectum, & inter homines quoscunque inauditum sermonem distribuit, qui exinde tumultum confusionis faciebant. Ex his unus erat etiam Japheticus ille Haik nominatus, (celebris,) & strenuus Praefectus, fortis jaculator, & firmus arcu.*

XII. Sed non id mihi sumsi, ut integram nunc Haicanorum Regum historiam vel Chronologiam contexam: proposito meo insistens, ea tantum ex Chorenensi adducam, quae de Regum & locorum propriis nominibus extant monumenta, Haicanam Linguam illis propriam atque vernaculam fuisse, & ex ista Linguarum confusione ortum duxisse, demonstrantia. Haicum igitur ante turris destructionem a Patre Hebraice loquente natum & educatum fuisse, praeter alia nomen ejus, ut diximus,

XII. Haik primus Haicanam Linguam loquitur, gentis suae conditor.

Hebraeum confirmat, & ipſum etiam ante cladem Babylonicam Hebraice locutum fuiſſe extra controverſiam eſſe putamus, quem nunc poſt eandem primum ſua Haicana Lingua uſum eſſe videbimus. Profectus eſt *Haik*, Belo tyrannidem affectanti obedire detrectans, Babylone verſus Septentrionem poſt natum ipſi filium *Armiënak*, Յետ ծնանելոյ զորդի իւր զԱրմենակ ՚ի Chor. p. 36. Բաբելոնի՝ չուարարեալ գնայ՝ յերկիրն Արարատայ, որ է ՚ի կողմանս հիւսիսոյ՝ հանդերձ որդւովք իւրովք և դստերօք, և որդւոց որդւովք՝ արամբք զօրաւորօք, թուով իբրև Յ, և այլովք ընդոծնօք և եկօք յարեցելովք ՚ի նա. և բոլոր աղխիւ երթեալ բնակէ ՚ի լեռնոտի միում ՚ի դաշտավայրի. յորում սակաւք ՚ի մարդկանէ յառաջագոյն ցրուելոցն դադարեալ բնակէին. զորս հնազանդ իւր արարեալ Հայկ՝ շինէ անդ տուն բնակութե կալուածոց, և տայ ՚ի ժառանգութի Կադմեայ որդւոյ Արմենակայ: Այս արդարացուցանէ զանգիր հին աւանդեալ զրոյցս: Եւ ինքն խաղայ՝ ասէ, այլով աղխիւն ընդ արևմուտս հիւսիսոյ՝ գայ բնակէ ՚ի բարձրաւանդակ դաշտի միում. և անուանէ զանուն լեռնադաշտակին՝ Հարք. այսինքն՝ աստէն բնակեալքս ազգ ՚ի տանն Թորգոմայ: Շինէ և գեւղ մի՝ և անուանէ իւր անուն՝ Հայկաշէն, *poſtquam genuiſſet filium ſuum Armenak Babylone profectus venit in terram Araratenſem, quae eſt in partibus ſeptentrionalibus, cum filiis ſuis & filiabus, & filiorum filiis, viris fortibus, numero circiter trecentis, aliiſque vernis, & advenis ipſi adhaerentibus. Et tota caterva veniens habitat in planitie quadam ad radices montis cujuſdam, in qua pauci ante ipſum homines habitabant, quos obedientes ſibi reddens Haicus, aedificat ibi-*

ibidem domum habitationis ditionum, quas in haereditatem tradit Cadmo filio Armenaki. Hoc confirmat non ſcriptam antiquam illam (quam Auctor in ſuperioribus dixerat) *traditionem. Et ipſe* Haicus *progreditur, dicit* Maribas, *cum alia turma, verſus occidentem ſeptentrionis, venit* & *habitat in ſublimi campo aliquo ſeparato, & vocat nomen planitiei circa montem iſtum* Հարք *Harkh* i. e. *Patres, quoniam ibi habitantes erant ex proſapia Patris Thorgomi. Aedificat etiam domum aliquem, & nominat nomen ejus Haikaſchen,* i. e. *Haici ſtructuram.* En duplex Haicanae linguae monumentum antiquiſſimum! Հարք *Harkh* enim, provincia eſt Armeniae majoris in hanc uſque diem ſic appellata, & շէն *ſchen* frequentiſſimum vocabulum, Armenorum etiam vulgo adhuc notum, *ſtructuram, aedificium* ſignificans, Matth. 14: 15. unde շինել *aedificare,* շինութիւն *aedificatio* , & alia. De hoc Haico Haicanae gentis Conditore eleganter Patriarcha Nierſes in hiſtoria nationis ſuae, Rhythmice conſcripta, canit, pag. 432.

Բայց Թորգոմայ ըզՀայկ ծընեալ.
Յորմէ և Հայք մեք անուանեալ.
Յաշտարակին մին սա եղեալ. և այլ. i. e.

Sed Thorgom Haicum genuit,
A quo & Haicani nos vocamur,
Ad turrim hic quoque adfuit, &c.

XIII. Quatuor adhuc celebria loca ex Haici iſtius hi-

XIII. Ab Haico propugnaculum Haikh, Hajuets Dsuer. Gieriezmankh, & Haikh Armenia nomen acceperunt.

storia addamus. Belus Haicum ad obedientiam revocans, refractarium bello aggreditur, sed infelici successu. Fortissimi enim Haici, armata manu ei occurrentis, sagitta fossus, efflat spiritum. Victor in ipso conflictus loco propugnaculum exstruit, quod in perennem victoriae memoriam Հայք *Haikh*, & adjacens regio Հայոց-Ձոր Hajuëts Dsuër i. e. *Haicanorum vallis*, in hanc usque diem dicitur. Sed collem, in quo Belus cum heroibus suis cecidit, անուանեաց Հայկ Գերեզմանս՝ որ այժմ ասին Գերեզմանք, *nominavit Haik Gieriezmánes, quae nunc vocantur Gieriezmankh*, i. e. *sepulchreta*, vocabulo in Armena Lingua adhuc ubivis obvio. Tandem subjicit Chorenensis, Այլ անուն աշխարհիս մեր կոչի յ՚անուն Նախնւոյն մերոյ Հայկայ՝ Հայք : *etiam nomen regionis nostrae*, universae Armeniae, *in nomen illius Primatis nostri Haici*, adhuc *vocatur Haikh*.

Chor. Lib. I. Cap. X. p. 42.

Ibid. pag. 43.

XIV. Armenak, Aragadz, Armajis, Armavir, Scharai, Ierasechh f. Araxis.

Chor. p. 45.

XIV. Prolixiores fuimus in Haico, succinctiores erimus in sequentibus. Արմենակ Haici filius *Armenak*, Diminutivo *Masculus* dicitur, ab Այր *Vir* Instr. արամբ, quod corporis vel animi dotibus Patre minor fuerit. Hic aedificium in monte quodam versus septentrionem exstruxit, ipsi յանգագոյն յիւր անուն *convenienter nomini suo* dictum Արագած Aragadz, i. e. *Armenaci habitatio*, decerpto Ար ex Արմենակ, ագած autem Participio ab ագանել *habitare, diversari, manere*. Circumjacentia autem loca vocavit ոտն Արագածու *pedem* i. e. *radices montis Aragadz*. Արամայիս *Aramajis* filius Armenaci, sic dictus ex այր & ամայիս *vir deserti hujus*, suam habitationis domum posuit supra rivum aliquem

quem ad ripam fluvii, quam juxta nomen suum vocavit Արմաւիր *Armavir*, i. e. Արմայիսին էր *Armajisi opus*: filius ejus fuit Շարայ *Scharai*, a quo dicta provincia Շիրակ *Schirak*, omnum fertilissima, unde proverbium Թէ Շարայի որկորն է՛ մեր Շիրակայ ամբարքն չեն *Licet Scharajo guttur sit, nostrae Schiracae non sunt horrea.* Ipsum autem fluvium in nomen nepotis sui Երաստ *Ierast*, vocavit Երասխ *Ieraschh*, uti accolis Armenis adhuc audit, qs. Երաստայ ախ *Ierasti munitio*, (ախ enim *pessulum, vectem, occlusionem* & *munitionem* significat) quia rapido suo cursu hostibus ejus transitum intercludebat. Graeci, symphonis literis destituti, hunc fluvium Ἀράξην vocarunt: nisi potius id nominis factum sit e voce Persarum الرس vel ارس, quae postmodum appellativa *fluenti* significatione (a رسیدن *pervenire*) pluribus *Araxibus* nomen dedit, ut doctissime observavit Clarissimus Relandus, in Dissertatione de Paradiso.

XV. Armajis genuit etiam Ամասիա *Amasiam*, ab hoc nomen accepit celebris in provincia Araratensi mons Մասիս *Masis*, quo super Noachi arcam quievisse antiqua traditione refertur. Amasia plures habuit filios, primus fuit Գեղամ *Gieëgham*, i. e. գեղ ամ *pulchritudo omnis*, alter Փառուխարի *Parruëchari* qs. փառաց խառ. *gloriae imminutio*, (խառնել enim *imminuere*, *abscindere* est,) tertius Ծուելակ Tsuelak *oculo micans*. Giegham versus Orientem Septentrionalem progrediens aedificat ad littus lacus illius, montem adjacentem vocat Գեղ Giegh *decorem*, unde & ipse lacus hodie adhuc Գեղաքունի *Gieghakuni* vel *Gelacunensis* dicitur; postea sua

> XV. Amasia, Gieëgham, Masis, Parruechari, Tsuelak, Gieghakuni. Chor. p. 47.

ma-

manu exſtruit domum quam Գեղամէ *Gieghamé* i. e. *Gelami poſſeſſionem* nominat. է enim, ex verbo Subſtantivo եմ *ſum*, poſſeſſionem ſignificat.

XVI. Harma, & Aram, a quo exteris Natio *Armena*, & regio *Armenia* dicitur. Chor. p. 47. Chor. p. 49.

XVI. Հարմայ *Harma* Gelami filius, ſic nominatus, quod fuerit հա՛ւր մայլումն *Patris deſiderium*, manſit ex mandato Patris in Armavir, & genuit Արամ *Aramum* (ab այր, արամբ, *vir*, qſ. *virilis*,) circa tempora Abrahami. De hoc Aramo loquens auctor, Արամայ dicit, բազում գործք քաջութե պատմին մարտից նահատակութե՛, և ընդարձակել զսահմանս Հայոց յամ կողմանց. յորոյ անուն և զաշխարհս մեր անուանեն ամ ազգ. ոմ Յոյնք՝ Արմէն. իսկ Ասորիք՝ և Պարսիկք. Արմէնիկք: *De Aramo multa ſtrenua narrantur heroicorum certaminum facinora, & ampliatio terminorum Armeniae ab omni parte: in cujus nomen etiam regiones noſtras nominarunt omnes Gentes, ut Graeci, Armen; ſed Aſſyrii ac Perſae, Armenikh.*

XVII. Arai, unde Provincia Araratenſis.

XVII. Արայ *Arai* (ab արի ari *fortis*,) ob praeſtantem formam գեղեցիկ *pulcher* cognominatus fuit. De hujus pulchritudine cum multa audiviſſet Semiramis, eum, mortuo, vel potius, uti auctor putat, fugato in Cretam Nino, videre deſiderans, mittit Legatos, Arajumque oblatis ſummis honoribus & muneribus plurimis ſolicitat, ad ſe ut veniat, ipſam in uxorem ducat, & omnibus, quibus praefuerat Ninus, imperet; vel, ut deſiderio ipſius ſatisfaciat, & muneribus onuſtus ad ſuos revertatur. Arajo perpetim renuente, Semiramis, vehementi furore agitata, bello eum aggredi conſtituit, & ſtatim, coacto exercitu, ad terminos Hai-

Haicanarum regionum properat, inopinantem invaſura Arajum, non eo quidem conſilio, ut occidat dilectum iſtum, ſed ut captum ſecum ducat, quem promiſſis allicere non poterat. Huic furibundae exigua manu occurrit Arajus, ſed armis inferior proſternitur, & ipſe inter cadavera transfoſſorum mortuus reperitur *ի դաշտի Արայի, որ և յանուն նորա անուանեալ Այրարատ in campo Araji, qui etiam in nomen ejus nominatus eſt Airarat*, quaſi Արայի արատ *Araji macula.* Hinc tota quoque regio iſta nomen ſortita Գաւառն Այրարատ կամ Արարատ *Provincia Airarat* vel *Ararat*, vid. Compendium Geographiae Univerſalis Moyſis Chorenenſis pagg. 46. & 52. In qua ſunt הרי אררט *montes* provinciae *Ararat*, Gen. VIII: 4. Et ipſa ארץ אררט *regio Ararat* dicitur, 2 Reg. XIX: 37. Unde ob vaſtitatem ejus pro utraque, vel quadruplici Armenia accepta, ממלכות אררט *regna Araratenſia* leguntur, Jerem. LI: 27.

XVIII. Ex Arajo natus eſt Արայ Արայեան *Arai Arajides*, ex hoc Անուշաւան *Anuſchavan*, qſ. անոյշ հաւան *ſuavis aſſenſor*. Hujus poſteri ſunt Փառետ *Pariet* pro փառ ետ *gloriam dedit*, Արբակ Arbak *bibax*, Զաւան *Zavan*, puto pro զաւակ *proles.* Սուր ſur *acutus, acer*, Հաւանակ Havanak *aſſentator*, Diminutivum ab Հաւան. Վաշտակ *Waſchdak* a Վաշտ *armiger.* Հայկակ *Haicak*, Diminutivum ab Հայկ quaſi *Haicus exiguus.* Ամբակ Ambak *nubecula.* Առնակ Arrnak *Maſculus* ab այր, առն, *Vir.* Նուերայր Nuërair, *recens natus Vir.* Գոռակ Guerrak, Diminutivum a գոռ *toni-* XVIII. Haicani reliqui.

E *tru*

tru qs. *filius tonitrui.* Հրանտ Hrant *ignitus* ab հուր *ignis.* Զարմայր Zarmair *proles mascula.* Պերճ Pierdj *Superbus.* Արբուն Arbun *perfectus aetate*, boni ominis ergo. Բազուկ Bazuk *brachium.* Յուսակ Husak, (ab Յոյս) *exigua spes.* Կայպակ Kaipak (ex կայ Verbi կալ *esse*, & պակաս) *minor.* Սկայորդի Skajuerdi *Gigantis filius.* Պարույր Paruir *persuasor.* Հրաչեայ Herathea *ignitos habens oculos.* Փառնուաս Parnuas (pro նուաստ) *minor gloria.* Պաճույճ Padjuidj *decorus.* Այլս Հայկակ *alter Haicus exiguus.* Երուանդ սակաւակեաց Iëruvand sakavakeats, idem est ac si dicas *Epiphanius.* Տիգրան Tigran qs. Տէգ երան *hastâ felix.* Վահագն Wahagn pro ով ահագին *terribilis*, uti Ովէնսատես pro որէնսատես *qui videt eum qui est.* Առաւան Arravan *ad castra.* Ներսեհ Niersieh a ներս *intus*, & հ ex շնորհք *gratia*, quasi բղխումն շնորհաց *emissio gratiae*, ut docet Archiepiscopus Uskan in Onomastico MSto. Արմուղ Armuëg *divinator* ex արմ *fundamentnm*, *radix* & ողել *effari*, qs. sit *fundamenta* seu *causas rerum exponens*, ողել enim de Poëtis & inspiratis dicitur, quando spiritus intus agit, ut divino igne incalescentes verba proferant. Բագամ Bagam, ex obsoleta voce բագ *ligamen*, *copula*, & ամ, qs. *omnes obligans.* Վահան Wahan, familiare est adhuc inter Armenos hoc proprium Virorum nomen, appellative *scutum* significans. Վահէ Wahé, pro ով ահէ *terribilis*, ultimus fuit Haicanae prosapiae in Majori Armenia Rex, oppressus ab Alexandro M.

XIX. Arsacidae. XIX. Huic post aliquod temporis intervallum successit familia *Arsacidarum*, cujus Sator & stator fuit

Ար-

Արշակ *Arschak* Primus, Parthus, Parthorumque, Persarum, & occiso Antiocho (Θεῷ) Assyriorum, imò totius fere Orientis Rex, cognomine Armeno Քաջ *strenuus*, cui successit Արտաշէս *Artasches*, huic Արշակ Մեծ *Arschak* II. cognomine *magnus*, qui Armeniarum regna tradidit fratri Վաղարշակ *Walarsaci* Primo, ex quo sunt reliqui, exoticis ut plurimum nominibus. Sed Արտաւազդ *Artavazd* composito nomine dicitur, qs. *efficax*, ex արտաքս *extra* & ազդել *monere* cum efficacia. Աբգար *Abgar*, ut dicit ipse Chorenensis, կոչիւր Աւագ այր վ͞ն առաւել հեզութեանն և իմաստութեանն՝ որում յետոյ և տիքն. զայս ոչ Chor. p.165.
կարելով ուղղակի խօսել Ասորւոց և Յունաց՝ կոչեցին Աբգարոս, *vocabatur Avagair* (*primarius* vel *insignis vir*) *propter insignem mansuetudinem & sapientiam, & postea etiam propter aetatem venerabilem: id cum non possent recte pronunciare Assyrii atque Graeci, dixerunt Abgarus.* Սանատրուկ Sanatruk Սանոտայ տուրք *Sanatae* nutricis *munusculum* appellabatur, quia eum sub nivibus deperditum vivum matri restituit. Chor. p.186.
Տիրան Tiran *Dominicus*, a Տէր *Dominus*. Տրդատ Terdat, *Dominus judicii*. Caeterorum nomina Regum peregrina sunt, usque ad Artaschirum Chorenensi συγχρονον, in cujus historia auctor subsistit.

XX. Haec omnia, quae exposuimus, Haicanorum & Arsacidarum Regum nomina, Armenica esse, nullum est dubium: probat id facilis eorum ex hac lingua derivatio, commoda significatio, & frequens Chorenensis testimonium. Antiquissima ea esse, docet nomi-

XX. Ista Virorum & locorum nomina Armenica esse demonstratur.

num forma, & usus in nonnullis hodie fere obsoletus; Armenorum vulgo nunc plane ignotus. Quaedam Regum, supra indicatorum, nomina hic praetermisimus, vel quod peregrina sint, vel tot seculorum lapsu adeo mutata, correpta, ut certi nihil ex iis colligere possis. Alia plura cum Virorum, tum locorum monumenta ex eodem Chorenensi nostro huc adducere potuissemus, nisi haec ad antiquitatem linguae Armenicae demonstrandam sufficere judicassemus. Pergamus igitur, ut videamus, quaenam haec Lingua prospera & adversa fata habuerit.

CAPUT SECUNDUM.

De Fatis Linguae Armenicae.

I. Linguae fata eadem, quae Nationis.

I. QUOD ex aliarum quarumcunque Linguarum historia patet, iis semper eadem cum Nationibus suis *Fata* fuisse, id de Armenica quoque verum esse, conservatio & mutatio Linguae cum Natione communis, & quam maxime hodiernus ejusdem usus, sufficienter demonstrant. Quam diu res Armenorum, priscorum heroum, continua serie sibi succedentium, fortitudine ac prudentia, prospere gerebantur, Lingua etiam Nationis perpetua felicitate florebat; istis autem in deterius vergentibus & ad interitum suum delabentibus, haec non tantum gravissima passa esse detrimenta, verum etiam

etiam ut lingua, corpore languido, fere elanguisse animadvertitur. Graviter atque decore nativam suam Linguam loquebantur Haicani, dum, suis tantummodo Regibus morem gerentes, aliis quandoque gentibus imperitabant, sed remissius loqui coeperunt, ex quo tempore, everso Regno atque Principatu suo, alienigenis in linguam non minus, atque bona eorum, summam potestatem exercere datum est: quamvis enim per aliquot secula Armenica Lingua feroces Saracenorum, Chorazmaeorum, Tartarorum, aliorumque impetus adeo feliciter sustinuerit, ut ex tot vulneribus vix aliquae cicatrices remanserint; flexa tamen est sub diuturno Turcarum Persarumque jugo, & in diversas dialectos divisa, nunc in labiis Armenorum ad arbitrium imperium in eam habentium fere tota disposita: manente interim in eadem sua simplicitate antiquo Haicano sermone, per omnes Armeniarum provincias literis sacro, quem hodie ex ore rudis Armeni hominis nunquam audiveris, nisi linguam ejus, dialecto provinciae suae adstrictam, scalpello resectam liberaveris.

II. Haicus Gentis Conditor & Linguae suae Propagator.

II. Vix firmam in Armeniis suis sedem fixerat Haicus, cum, occiso Belo, de ampliandis regni sui pomoeriis cogitaret. Hic Euphratem transiens, omnes Armeniae etiam minoris incolas, ad Cappadoces usque sibi subjectos, Haicanam Linguam loqui jubet, ut diserte testatur Historicus: Հրաման տայ Կ.նադովկեցւոց աշխարհին ուսանել զխօսս եւ զլեզուս Հայկական, *mandatum dat incolis regionis illius* Cappadociae, *ut discant sermonem & linguam nostram* Haicanam. Ubi notandum, (Chor. Hist. Arm. Lib. I. Cap. 13. pag. 55.)

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Chorenensis non dicat լեզուն Հայկայ *Linguam* Haici, sed լեզուս Հայկական *linguam nostram* Haicanam, innuens non emortuam aliquam, sed *hanc nostram*, juxta emphasin literae ս, Auctoris nostri aevo adhuc vivam,

Str. Geogr. Tom. II. Libr. XII.

& Haicanis cum Haico communem fuisse. Unde Strabo Cappadociam, quatenus versus Austrum, ubi Taurus, & versus Orientem protenditur, & Armenia dicitur, ejusdem Linguae esse dicit: suffragante huic Moyse nostro վա որոյ ցայսօր ժամանակի անուանեն Յոյնք զկղիմայն զայն Պրոտին (ita legendum esse puto, pro Պրոտոտն) Արմէնիան՝ որ թարգմանի Առաջին Հայք, *qua de causa ad hoc usque tempus Graeci vocant clima istud* πρώτην Ἀρμενίαν, *quod* Armenice *redditur Prima Haikh* (*Hajastania vel Armenia*) respectu secundae, tertiae, & quartae.

III. Haicanae Linguae conservatio.

III. Sub Haico igitur, ejusque felici regimine, tam altas in mente hominum radices egit Haicana Lingua, ut omnibus ejus imperii subditis communis atque vernacula facta, ad seros & ultimos usque posteros propagata sit, &, per tot ac tanta rerum discrimina, ad hodiernum diem superstes, ad nos usque pervenerit, quinimo, saltem in manu scriptis atque impressis libris, sua adhuc quasi integritate, gravitate, & elegantia superbiat. Demonstrant hoc superiori Capite adducta, ab ipso Haico ejusque posteris Urbibus, vicis, campestribus, castellis imposita, ipsorumque Regum nomina, tantum non omnia Armenica: certissimo nobis argumento, Haicanorum Linguam non tantum ad Wahé antiquissimae prosapiae ultimum, sed & per Arsacidas usque ad Ar-

Artaschirum, & ulterius, conservatam, magisque ac magis cultam fuisse, donec Interpretum aevo, aureo Haicanae Linguae seculo, ad summum perfectionis suae fastigium eveheretur.

IV. Cum autem, teste Chorenensi nostro, variis aetatibus variae Armeniam ingressae sint illustres familiae, ipsa quoque Haicana natio bella cum vicinis & e longinquo irruentibus populis gravissima gesserit, nec non commercia cum alienigenis coluerit; nequaquam dubitandum, quin tot seculorum lapsu peregrina quaedam vocabula in Haicanam Linguam irrepserint, quae ex frequenti usu postmodum Armenica facta, ab Auctoribus Armenis etiam optimis adhibita, adhuc Libros eorum inspicienti occurrant, uti Capite sequenti monstrabimus. Familiae autem istae, quae diversis seculis in Armeniam venerunt, ab Auctore nostro recensentur, & dicuntur Viri Գնթունիք *Genthunii*, Արծրունիք և Գնունիք *Ardzerunii* & *Genunii*, Բագրատունիք *Bagratidae*, Մարք *Medi*, Արշակունիք *Arsacidae*, Սամարացիք *Samaritani*, Ամատունիք *Amatunii*, Առաւեղեանք *Aravielani*, Մամիկոնեանք *Mamgonidae*. De quibus omnibus nunc breviter:

IV. An mutationes aliquas passa sit Haicana Lingua per alias nationes, bella, & commercia.

V. Գնթունիք *Genthunii*, Cananaei fuerunt, & quidem ex illis, qui, a Josua Israelitarum Duce patrio solo pulsi, e portu Ագռաս *Agras* navigantes pervenerunt Tharsin, unde iterum migraturi trajecerunt in Africam, ubi reliquerunt hoc sui adventus monumentum: Ի Յեսուայ գողոյ փախուցեալ մեք Նախարարք Քանանացւոց՝ եկաք բնակիլ աստ, *Ab* Hiesua (*Josua*) *La-*

V. Genthunii.

Moys. Chor. Lib. I. Cap. 18. pag. 72.

Latrone fugati nos Praefecti Cananaeorum venimus habitare hic. Quibus verbis ſubjicit Chorenenſis յորոց մի և Քանանիդաս պատուականագոյն մեր 'ի Հայս *ex iſtis unus erat etiam Cananitas ſpectabilis in Armenia noſtra ;* & mox Եւ ստուգեալ հաւաստի գտաք զսերունդ ազգին Գնթունեաց 'ի սմանէ առանց հակառակութեան լեալ՝ զայս և բարք արանց ազգի յայտնեն՝ Քանանացի գոլ: *De his rebus certiores facti, invenimus proſapiam gentis Genthuniorum ab hoc eſſe ſine contradictione, id quod etiam mores virorum proſapiae indicant, eos Cananaeos eſſe.* Hi a Walarſace I. haereditarium acceperunt munus, induendi manus Regis, & Գնթունիք *Genthunikh* dicti, incerta, ut Auctor dicit, denominatione. (Fortaſſis a գուանթ *guant*, Italice *guanto* quod idem eſt cum Arm. ձեռնամանն *chirotheca*, & ունիք unikh *habentes*, vel quaſi قطين *ſervi*, a قطن *ſervivit*, unde etiam eſt قطن Ital. *cotone*, quod Miniſtri fuerint Genthunii, quibus cura veſtium regis fuit demandata).

VI.
Ardzerunii & Genunii.

VI. Արծրունիք՝ և Գնունիք *Ardzerunii* & *Genunii* poſteri fuerunt filiorum Regis Aſſyriorum Senekherimi vel potius Sanheribi, qui occiſo Parente fugerunt, ut dicit Scriptor ſacer, in terram Ararat, quod factum eſſe refert Chorenenſis noſter, regnante inter Haicanos *Skajuërdi.*

2. Reg. 19: 37.

Hiſt. Arm. p. 81. 82.

Քանզի ութսուն ամելի՝ է պակաս ամօք յառաջ քան զԹագաւորութիւն Նաբուգոդոնոսորայ էր Սենեքերիմ կացեալ Արքայ Ասորեստանի, որ զԵ͞մ պաշարեաց առ Եզեկիայիւ Հրէից Առաջնորդաւ. զոր սպանեալ որդւոցն նորա Ադրամելէյ և Սանասարայ՝ եկին փա-

փախստական առ մեզ, *Quoniam octoginta circiter annis ante regnum Nabuchodonosoris erat Senekherim (Sanherib) constitutus Rex Assyriae, qui Hierosolymam obsedit cum Judaeis praeesset Ezekia (Hiskia), istum interficientes filii ejus Adramel (Adramelech) & Sanasar (Saretser) fugitivi venerunt ad nos* in Armeniam. Hi igitur sunt երկու տունքս 'ի զաւակէ Սենեքերիմայ՝ Արծրունիք և Գնունիք *duae istae familiae ex semine Senekherimi, Ardzerunii* (արծր ունիք *aquilam* insigne Regis *custodientes*) *&* Genunii (գինիունիք *vini* curam *habentes*). Chor. p. 124.

VII. Բագրատունիք *Bagratidae* natione Hebraei fuerunt ex posteris Բագրատայ *Bagratis* cujusdam, qui a Walarsace I. obtinuit officium imponendi coronam Regi, unde & Թագադիր Thagatir *Coronae-positor*, & Ասպետ Aspiet *Eques* vocatus. Oriundus autem erat iste Bagrat a quodam Սմբատ *Sembat*, vel, juxta Auctorem, Hebraeis Շամբայ *Schamba* dicto, quem Nabuchodonosor, rogatus ab Hratschea Armenorum Rege ut quendam ex Primatibus Hebraeorum ipsi concedat, cum captivis aliis Hierosolyma Babelem abductum, in Armeniam mittit, ubi in magno honore habitus fuit, և 'ի նմանէ ասէ Պատմագիրն՝ լինիլ զազգն Բագրատունի. և Հաւաստի է, *& ab hoc, dicit Historiographus ille* Maribas *esse familiam Bagratidarum*, in qua Patris dignitas & munus splendidissimum sub Arsacidis constanter mansit, *idque certum est.*

VII. Bagratidae. Moys. Chor. pag. 80.

VIII. Մարք *Medi*, introducti sunt in Armeniam postquam Tigranes I. Cyro Persarum Regi foedere junctus VIII. Medi. Chor. p. 96.

occidiſſet Աժդահակ Aſchdahakum *Aſtyagem*, & captivam abduxiſſet uxorem Aſtyagis Անոյշ Anuiſch (*ſuavis*) dictam, և զբազումս ՚ի սերմանէ Աժդահակայ աղջկունս հանդերձ պատանեկօք, և բազմութիւն գերեացն որչափ թէ աւելի քան զբիւր մի բնակեցուցանէ յարևելեայ ուսոյ մեծի լերինն՝ մինչև ՚ի սահմանս Գողթան, որ է Տամբատ՝ Ոսկի, Կողպ, Դժգոյնք, *Etiam multos e genere Aſtyagis, mares & foeminas, & multitudinem captivorum pluſquam myriadem unam habitare juſſit a latere orientali montis illius magni* Maſis, *uſque ad limites Golthanae, qui erant Tambat, Uëski, Kuegbai, Deſguinkh.*

IX. Arſacidae, Chor.Lib.II. Cap.I.p.112.

IX. Արշակունիք *Arſacidae*, յԱրքայէն Պարսից Արշակայ, և ՚ի Վաղարշակայ եղբօրէն նորա, զոր մերոյ ազգիս թագաւորեցոյց. և որքան՝ որք յետ նորա եղեն թագաւորք աշխարհիս մերոյ, ՚ի նորին սերմանէ՝ որդի ՚ի հօրէ առնլով զտէրութիւն անուանեցան Արշակունիք յԱրշակայ: *a Rege Perſarum Arſace, & a Walarſace fratre ejus, quem ille nationi noſtrae in regem conſtituit: & quotquot eum ſecuti ſunt reges in regione noſtra ex hujus proſopia, filii a Patre dominium accipientes, nominati ſunt Arſacidae ab Arſace.* Ambo natione Parthi erant, Pater eorum fuit Արտաշէս *Artaſches*, Avus Արշակ քաջ *Arſaces* cognomine *ſtrenuus*, Parthorum reges, qui regni ſui ſedem habuerunt Բահլ կ Բալհ *Bahl*, vel *Balb*, urbem Parthiae celebrem, unde Պալհաւնիք *Balhavenſes*, & Պարթևաց թագաւորք *Parthorum Reges* dicti, diſtinguendi ab illis Walarſacis poſteris qui Արշակունիք *Arſacidae* & Հայոց թագաւորք *Haicanorum Reges* ſalutati fuerunt. Ex iſtorum Balhaven-

venſium familia fuit Սուրբ Գրիգոր Հայոց Լուսաւորիչ *Sanctus Gregorius Armenorum Illuminator* & Patriar- Chor. p. 256.
charum Primus, cujus Pater erat quidam Անակ *Anak* conſ. p. 169.
՚ի ցեղէն Սուրենեանն Պալհաւէ *e genere Sureniano Balhavenſi*, Սուրէն *Suren* autem fuit frater Artaſcheſis, filius Arſchoris, Regum Parthorum Balhavenſium.

X. Ամատունիք *Amatunii*, de his Auctor noſter, բնու- X. Amatunii.
թբ հրէայ, ՚ի Մանուէայ ումեմնէ՝ որոյ որդի էր մեծա- Chor. Lib. II.
հասակ և ուժեղ. Սամսոն անուն կոչեալ՝ որպէս սովորու- Cap. LIV. p.
թիւն է հրէից ըստ յուսոյ նախնեացն կոչել զանուանս. 224.
բայց է ճշմարիտ՝ որպէս և այժմ իսկ է տեսանել ՚ի զարմս Ամատունեաց, *origine Hebraei ſunt a Manua quodam, cujus filius erat procerae ſtaturae & fortis, Samſon nominatus, uti mos eſt Hebraeis a Majoribus ſuis deducere nomina.* Tranſlati fuere in Armeniam ex Aria ab Arſace Magno, & ab adventu eorum nomen illis manſit Ամատունիք *Amatuniis*, id eſt interprete Moyſe եկք *advenis.* Perſica nimirum voce امدوني *Amatunii* dicti ab امدن *venire*, և կէսք ՚ի Պարսից Մանուեան զնոսա կոչելով՝ յ'անուն Նախնւոյն *licet quidam ex Perſis eos vocent Manuanidas, juxta nomen Primatis eorum* Manuae.

XII. Առաւեղեանք *Arravielani*, natione Alani fue- XI. Arravielani,
runt, in Armeniam tempore Artavazdi II. filii Artaſche- Moyſ. Chor. p. 210.
ſis II. venerunt cum Satinka uxore Artaſcheſis, & familiam conſtituentes Praefecturam obtinuerunt in Armenia, tanquam Հարազատք *fideles* magnae Reginae.

XII. Մամիկոնեանք *Mamcunii*, Chinenſes fuerunt, XII. Mamcunii,
ſic Moyſ. Chor. pag. 269.

ſic dicti a quodam Մամգոն *Mamcone*, filio Արբոկ ուրումն Ճենբակուրի, որ ասի ՚ի նոցա լեզուն, պատիւ թագաւորութեան *Arbuki cujuſdam Chienbakuri, uti dicitur in eorum Lingua, in honorem regni.* Iſte autem Mamcon coram Patre infidelitatis accuſatus, fugit ad Perſarum regem Artaſcheſem, quo mortuo ab Artavazdo cum turma ſua mittitur in Armeniam.

XIII. Ab his vocabula quidem aliqua introducta, ſed Haicana Lingua non mutata.

XIII. Ex his omnibus Haicanos vocabula quaedam exotica adſumſiſſe, & vernaculae ſuae immiſcuiſſe, nemo mirabitur, qui conſiderabit tum perpetuam horum cum illis neceſſitudinem, tum ſummos, vel ſummis proximos, honores & munia, in quibus aliquae iſtorum advenarum familiae conſtitutae fuerunt. Sed tanta non fuit per eos in Haicanam Linguam introducta miſtura aut mutatio, ut vel omnes ſimul ſumti nova eam veſte induiſſe dici poſſint: quae enim profugis, captivis, & munere in aula regis ſpectatiſſimo licet fungentibus, in communem regni ac domini ſui Linguam potuit eſſe facultas? quibus opus fuit, ut potius ipſi Haicanis vernaculam imitarentur, quam ut ſuam illis commendarent. Soli Arſacidae, qui poſt Haicanos, ejectis Graecorum interregibus, Armeniae potiti ſunt, potuiſſent fortaſſe parthicam non minus, atque Haicus ſuam, ad publicum privatumque uſum introducere; ſed eos id nunquam tentaſſe conſtat, tum ex Chorenenſis noſtri ſilentio, qui tale quid factum eſſe nullibi meminit, contra vero unam & eandem ſibi cum Haico communem Linguam eſſe non obſcure inſinuat, tum maxime ex collatione ejuſdem, quae adhuc eſt in Haicanorum libris,

Chor. p. 55.

bris, cum antiquissimis istis Patriae Linguae monumentis, apud laudatum Auctorem fuse extantibus, ex quibus aliqua superiori Capite produximus.

XIV. An bella Linguam Haicanam mutaverint, everso Haicanorum regimine.

XIV. Sed bella fortassis, quae cum variis nationibus Armeni gesserunt, majorem induxisse putabuntur Linguae mutationem; maxime cum occiso per Alexandrum M. Armenorum rege Wahé, summum in Armenos imperium ad alienigenas devolveretur. Graeca etenim Lingua istis temporibus universo fere Orienti communis facta, Armenis quidem etiam innotuit, sed כי פרזלא לא מתערב עם חספא sit venia verbo, sic neque suavis Graecorum cum gravi Armenorum Lingua misceri, aut eliminata hac illa in locum ejus succedere potuit: hinc vix quosdam artium ac scientiarum terminos, &c, si quae postmodum cum religione Christiana Armenii susceperunt, vocabula excipias, pauca invenies in Haicana Lingua graecam originem habentia. Nam cum Syri quasi e mediis tot bellorum flammis antiquam suam dialectum, saltem in scriptis adhuc puriorem, ereptam retinuerint, non mirum, quod magis Septentrionales Armeni, ab istis in Syria ac Perside motibus longius distantes, Linguam suam adhuc magis intemeratam servaverint.

XV. Vel sub Arsacidis.

XV. Idem asserimus de bellis Arsacidarum auspicio gestis contra Graecos, Romanos, Persas, & populos circumjacentes alios, puta Albanos, Aterpatunios, & circa Caucasum habitantes, quorum prolixior descriptio non est hujus spatii. Licet enim varia fortuna Armeni bellaverint, nunc victores extiterint, nunc victi

tributa solverint; nunquam tamen antiquam suam Haicanam Linguam mutasse dici possunt, quam diu haec prosapia Armenici regni clavum tenuit: quoties enim hujus nationis homines cum extraneis mutuum sermonem executi leguntur, id non aliter intelligi potest, nisi quod vel per interpretem id factum sit, vel quod Armeni, potentissimos populos vicinos habentes, optimates minimum & in confiniis habitantes eorum quoque, vel illi horum, Linguam calluerint, & hac ratione cogitata sibi invicem exposuerint.

XVI. Commercia quid fecerint.

XVI. Commercia tandem Armenam inter aliasque gentes intercessisse, dubitare nos non sinit mutuus usus atque necessitas, qua quisque quae sua tellus non fert ex aliena undecunque accersit. His quantum in Linguam aliquam depravationis induci possit, ut alias taceamus, sola vulgaris hodierna mercatorum Armeniorum dialectus abunde testatur. Antiquissimis vero temporibus quaenam Armenii commercia habuerint ab auctore nostro proditum non est; unde, & quod Armenia, quae ad vitam tranquille agendam, ad victum & amictum requiruntur, affluentissime proferat, conjicere licebit, ea non adeo frequentia fuisse, atque hodie sunt. Unicum tantummodo hic commemorare juvat: quod nimirum Armeni, teste Xenophonte, rei pecuariae multum dediti, generosorum equorum magnam aluerint copiam, & equos Cyro tributi loco solverint. Quem morem adhuc hodie observari, Persarumque regi in Գանձակ *Gandsak* Provinciae vulgò Ղարաբաղ *Gharabagh* Majoris Arme-

meniae equos plurimos ali, & a provinciae Praefecto strenae loco mitti, a Viris Armenis fide dignis accepimus. Unde & illos מבית תגרמה סוסים פרשים ופרדים נתנו עבונ׳ך : צר׳ Ի Տանէ Թորգոմայ ձիով եւ հեծելով *e domo Thorgomi, equos & equites & mulos in fora Tyri adducentes*, Armenos fuisse non sine ratione putamus. Hi enim non solum Տոհմ Յաբեթեան *Prosapia Japhetica*, sed & Տուն Թորգոմայ *Domus Thorgomi* apud Chorenensem nostrum, & alios auctores suos, se ipsos vocare solent. Inde autem voces fortassis aliquas secum in Patriam reduxisse potuerunt, sed iis Linguam suam Haicanam mutasse, ne probabile quidem ulli videbitur. Ezech. 27:14

XVII. Mansit itaque Հայկական լեզու *haec Haicana Lingua*, a primis post turris Babylonicae destructionem annis, in Haicana seu Armena natione immunis, quam diu ea, ad quartum usque, post Christum natum, seculum, & ulterius, regibus suis Haicanis & Arsacidis gavisa est. Sed, quod nunc excutiendum venit, characteribus propriis, quibus Haicanae voces signarentur, destituta. Adhibebant autem in scriptis suis literas tum Persarum, tum Graecorum, uti testatur Moyses noster: Գիր Պարսից՝ եւ Յունաց, որովք այժմ գեւղից եւ գաւառաց, եւս եւ իւրաքանչիւր տանց առանձնականութեց եւ հանուրց հակառակութեց, եւ դաշանց այժմ առ մեզ գտանին անբաւ զրուցաց մատեանք: *Characteres erant Persarum & Graecorum, in quibus adhuc vicorum & provinciarum, domuum particularium & controversiarum, imo & foederum apud nos immensa*

XVII. Perseveravit Haicana Lingua usque ad interpretes propriis characteribus destituta.

Chor. Hist. Arm. Lib. I. Cap. 2. p. 9.

ſa inveniuntur hiſtoriarum volumina. Diviſa enim Armenia major a minori, illa hoc rempore a partibus Perſarum regis ſtabat, haec Imperatori Graecorum parebat. Unde afflictionibus utrinque graviſſimis terra devaſtabatur, & innumeri codices, vel ob hoc ſolum quod graecis characteribus ſcripti, flammis immiſſi comburebantur. Huic malo ſapientiores medelam adhibituri, collatis ſtudiis aliam ſcripturam, Linguae ſuae magis convenientem, & characteres Haicanos ſonos accuratius atque diſtinctius exprimentem, parare ſtuduerunt: quod a nonnullis fruſtra tentatum, tandem a Mieſrobo quodam feliciſſime praeſtitum eſt.

XVIII. Miesrobus inquirit in novos Characteres.

XVIII. Occaſionem autem ad haec molimina dabat inſuper Chriſtiana religio, tertio ſeculo Tiridatis regis & S. Gregorii auctoritate in Armeniam publice introducta, & exponenda in uſum fidelium Biblia ſacra, quae in textu Graeco populus Armenus neque legere, neque intelligere poterat. Hanc infelicem plebis Chriſtianae ſortem miſeratus Մ՝եսրովբ vel Մ՝եսրոպ *Mieſrob*, cum a ſecretis eſſet Armenorum regibus Warazdato & Arſaci IV. aulicam vitam cum monaſtica commutavit, & ſtudiis ſacris, ac inveniendis characteribus ſe totum dedit, uti diſerte narrat Chorenenſis noſter:

Moyſ. Chor. pag. 395.

'Ի վարդապետել երանելւոյն Մ՝եսրովբայ ոչ փոքր կրէր վտանգս, քանզի ինքն էր ընթերցող և թարգմանիչ. Իսկ եթէ այլուք հանդիպէր՝ որ ընթեռնոյր՝ ուր նա ոչ լինէր՝ զանխուլ 'ի ժողովրդոյն լինէր, յաղագս ոչ լինելոյ թարգմանչի՝ վասն որոյ եդ 'ի միտ հնարս գտանել նշանագիրս հայոց լեզուիս, և արկեալ զանձն 'ի ջան՝ պէս.

պէսպէս Հնարիւք տաժանէր. *Non parum molestiae sustinebat beatus ille Miesrobus, quoniam ipse erat & lector & Interpres; & quando contingebat, ut quis legeret eo absente, non intelligebatur a populo, quia desiderabatur interpres: hac de causa mente sua concepit propositum inveniendi characteres Haicanae Linguae, quod cum moliretur varias sustulit difficultates.*

XIX. Miesrobi labores & itinera ut inveniret charactères.

XIX. Quotquot autem Miesrobo huic difficultates occurrerint, a suscepto labore absterreri non potuit, sed indefesso pede perrexit, Viros eo tempore in literis claros ubique consulens. Ac primo quidem Patriarcham Armenorum adiit Isaacum Magnum, postea & Habelem quendam, qui literas effinxerat juxta typum Graecanicum, sed ad exprimendos omnium Haicanarum vocum sonos minime sufficientes. Ab hoc igitur progrediens descendit in inferiores partes Mesopotamiae, ad Danielem quendam Episcopum, hinc Edessam ad Platonem quendam Rhetorem Ethnicum, archivo praefectum, quocum variis modis figuras efformans, & vocibus applicans, nec dum sibi ipsi satisfacere potuit. Rhetor quoque inscitiam suam confessus Miesrobo indicat, se habuisse magistrum & in munere suo antecessorem Epiphanium, omnis literaturae peritissimum, quem omne ejus desiderium adimpleturum confidat. Ad hunc igitur tendens Miesrobus Samosatae audit mortuum esse Epiphanium, relicto discipulo suo Rufano in hellenicis literis ad stuporem erudito, ad quem etiam venit, sed opera ejus nihil profecit. Quare solicitus ad preces tandem se convertens Miesrobus, teste Chore-

nensi, Miesrobi discipulo, characteres diu quaesitos vidit simul & semel menti suae miraculose exhibitos, quos statim delineavit, & ad suos reversus est.

XX. Characteres Armenae Linguae a Miesrobo inventi introducuntur.

XX. Ob tantum Dei beneficium Miesrobus gaudio perfusus, ad Isaacum redit, & inventos characteres ostendit. Patriarcha eos Regi Armenorum Vramschapu ceu Haicanae Linguae convenientissimos commendans, facit ut statim summa auctoritate introducti in scriptis Armenorum adhiberentur. Misso quoque Constantinopolin Miesrobo per literas ad Imperatorem Theodosium minorem, & Atticum Archiepiscopum datas obtinet, ut iidem characteres ab omnibus Haicanis Armeniae minoris incolis pariter recipiantur. Epistolas illas Isaaci hac occasione ad Theodosium & Atticum scriptas, horumque responsionem vide apud Moysen Chorenensem Historiae Armeniae Libro III. Cap. 57. pag. 419. ss. Laudes vero eximias Miesrobi & Isaaci in Rhythmis Niersesis Clajensis, pag. 480. Confer sis *Galanum* Concil. Ecclesiae Armeniae cum Rom. Cap. VII. pag. 63.

XXI. Promovent Linguam & literas Miesrobus, Isaacus, Interpretes.

XXI. Ditatam propriis characteribus Haicanam Linguam Miesrobus & Isaacus magis ac magis uberiorem phrasibus atque compositis reddere instituunt. Lectissimos quosque Juvenes, dociles, flexibilis vocis & fortis spiritus congregant, eos recens natis literis imbuunt, & ad discendas artes, scientias, ac Linguas quascunque mittunt Athenas, Byzantium, Edessam, & Alexandriam, qui aliquot annorum studiis tantos fecere progressus, ut & Graeci eorum eruditioni inviderent. Hinc, teste Patriarcha,

Or-

Իմաստութեան ծաղիկս առ եալ.
Որպէս մեղու թեւօք բարձ եալ։
Յեկեղեցին Հայոց բեր եալ։
Այս է Մովսէս Քերթութիւն եղ եալ.
Եւ Մամբրէին այլք հետեւ եալ։
Այնքան շնորհօք վերին լց եալ.
Մինչ զի Յունաց գերազանց եալ։

Nierses Claj. in Hisus Uerdi pag. 481.

Decerptos Sapientiae flores
Ad instar apum alis onusti
In Ecclesiam Armenam adduxerunt.
Tales fuerunt Moyses Chorenensis, *& David* Philosophus,
Mambraeus etiam, & alii sequentes.
Tanta gratia superna impleti
Ut & Graecos supergressi sint.

Hi enim, κατ' ἐξοχὴν Թարգմանիչք *Interpretes* dicti non Scripturam solum sacram, sed & alios philosophicos atque Historicos libros plurimos ex Graeca & Syriaca Lingua in Haicanam transferentes, expositiones in V. ac N. Testamenti libros conscribentes, Hymnosque sacros pro coetu fidelium adornantes, facti sunt columnae Ecclesiae Armenicae, quorum fidei Confessionibus, ut ὑποτυπώσει sanorum verborum, Armeni adhuc firmiter insistunt, & acceptos ab iis ritus atque traditiones constanter defendunt.

XXII. Felicis Seculi infelix exitus.

XXII. Hoc itaque ſeculum, quartum poſt Chriſtum natum, divina certe benignitate ac ſingulari providentia Haicanae genti fuit conceſſum, ut per verbum Dei in vernaculam Linguam verſum, per pios & eruditos Doctores eorumque Homilias ac Symbola in fide Chriſtiana firmaretur, & contra imminentes calamitates, perſecutiones graviſſimas, & apoſtaſiam muniretur. Accepto enim iſto omnis ſapientiae theſauro, interpretes eorumque diſcipuli bonas literas ſingulari zelo ubique promovere ac propagare laborarunt, cum jam malorum in Eccleſia Armenica fierent initia, & inſtaret cum Arſacidarum excidio regni quoque πανωλεθρία. Deturbabatur enim a Perſis & Patriarcha Iſaacus e ſolio, & Rex e throno ſuo, ſuffecto in locum iſtius impio Suërmak Syro, hujus vero, homine Perſa Wimiher Schapù. Calamitates eo tempore exortas vide graphice depictas apud Moyſen Chorenenſem, Hiſt. Arm. Lib. III. Cap. ultimo, pag. 453. Et apud Patriarcham Nierſ. Claj. in Hiſus Uërdi, pag. 482.

XXIII. Poſt obitum Arſacidarum & Interpretum quid factum.

XXIII. Poſt Arſacidarum & Interpretum exceſſum quot miſeriis, bellis, ac haereſibus preſſa, atque dilacerata ſit Armenorum regio & religio, hoc loco dici non poteſt. Lingua antiqua Haicana communis eſſe deſinens in Libris ſervabatur, inde Գրոց լեզու *Literalis Lingua* vulgo dicenda, diſtinguenda ab iſta Աշխարհական լեզու *civili* ſeu *forenſi Lingua*, quae innumeris vocibus peregrinis miſta, juxta provincias in varias dialectus abibat. Reſpirabat terra paulisper ſub Bagratidarum regimine, mox ſuccedentibus ſeculis inundanda

Ha-

Hagarenis, Saracenis, Chorazmiis, & miserrime devastanda ab Aegypti Chalifis. Postea Major Armenia potenti Persarum, minor autem Turcarum imperio adjecta, desolata ab inhumano isto flagello Dei Lanc Tamuro, triplici invasione & gentem Armenam & Linguam & libros omnes deleturo. Tandem a Turcis ac Persis recuperata regio, quid huc usque, praeprimis in novissima Araratensium transportatione versus Iracam Persarum perpessa sit, describit Arrakhel in Historia superioris seculi pag. 37. ss.

XXIV. Non mirum proinde fuisset, si populus Armenus, ab istis temporibus suae Nationis regibus & ducibus destitutus, ab inhiantibus lupis tot invasionibus ac depopulationibus penitus absorptus, & Haicana Lingua ex omnium memoria plane deleta fuisset. Sed id non intendit irae Divinae vehementia, ut Armenos quasi Amalekitas sub coelo extinctos voluerit. Habuerunt enim, uti adhuc habent, Armeni omnibus seculis aliquos in sua gente pietate ac literis claros Viros, qui se universali defectioni atque barbariei opponentes, in natione sua religionem, in religione autem, ejusque publico exercitio, Linguam antiquam per scripta sua conservarunt. Tales fuerunt Interpretum discipuli Eliséus, Leontius, Enochus, Gind, Dadan, Korion, Abraham Rector, Joseph, Iëgenik. Illos secuti: Johannes Mantacunensis, Ananias Schirakensis, Moyses & Comitas Arracazuëtani, Isaacus Dsuërapuërensis, Stephanus Siunensis, Gregorius Nariekensis, Gregorius Magistruës, Gregorius Wkajasér. Nierses Clajensis, Nier-

XXIV. Viri inter Armenos celebriores ab Interpretibus huc usque.

Chor. Hist. Arm. p. 429.

Scharak. p. 778.

ses Lampronensis. Wardan Wardapiet, Jacobus Clajensis, Johannes Pluz, Mechitar Guëschik, Gregorius Skyrrensis. Item superiori seculo, & adhuc florentes: Paulus & Isaacus Mukenses, Johannes Urhajensis, Melchised Erivanensis, Chatschatur Caesariensis, Uskan Erivanensis, Stephanus Leopolitanus, Michael & Simon Sjulfajenses, Moyses Bitschnensis, Alexander hodiernus Patriarcha Etschmiadzensis, Arrakhel Tavrisensis, Wardanus Thochatensis, Miesrobus Abbas, Sukias Episcopus, Deodatus Leopolitanus, Thomas Wanandensis, Lucas Nurigianides, &c.

Arrakhel. Hist. p. 263.

XXV. Typographiae Armenicae.

XXV. Horum studiis ac scriptis antiqua Haicana Lingua conservata, & ad posteros propagata est, donec ea superiori demum & hoc nostro seculo, typographiae beneficio, aeternae memoriae mandaretur. Quod factum Venetiis, a Doctoribus & Mercatoribus Armenis, & Sjulfae prope Ispahanem Persarum; Romae, a Congregatione de propaganda fide; Amstelodami, ab Uskano Erivanensi, qui eandem typographiam secum abduxit Marsiliam Galliae, unde ea translata est Constantinopolin; Leopoli; Parisiis, ab Eminentiss. Cardinali de Richelieu; Lipsiae, ab Acolutho. Tandem nitidissima haec typographia erecta Amstelodami sumtibus Venerandi Archiepiscopi Thomae, cujus dignissimus possessor haereditario jure factus est illius ex fratre Nepos, laudatissimus Lucas Nurigianides.

XXVI. Libri Impressi Armenorum primarii.

XXVI. Ex his typographiis prodiere opera varia, maximam partem Ecclesiastica, utpote nationi magis ne-

necessaria. *Venetiis*, Ճաշոց Djaschuëts, Volumen spissum in folio, continens Evangelia, Epistolas & homilias, lectiones sacras per totum annum, Hisus Uërdi, Tagaran seu Hymni sacri, Evangelia, Psalmi, preces & opuscula nonnulla e Latino in Armenum sermonem translata. *Sjulfae*, Vita Eremitarum, Missale, Horologium magnum Ատենի *Atieni* dictum. *Romae*, Historia Armena, item Conciliatio Ecclesiae Armenicae cum Romana, & Grammatica, a Galano edita; porro Ordo Missae Armenorum juxta ritum Romanum, Doctrina Christiana Bellarmini, Thomas a Kempis, Cardinalis Bonae manuductio ad coelum, Flos virtutum, Speculum veritatis, Grammatica Johannis Agop, Deodati Lexicon Latino-Armenum, &c. *Amstelodami*, opera Uskani Erivanensis, Biblia Sacra V. & N. Testamenti in 4to, eadem, quae perperam inutili Petraeo adscripta; Scharaknuëts, seu Liber Cantionum Ecclesiasticarum, Horologium parvum, Hisus Uërdi, Historia Arrakhelis, Calendarium perpetuum, Synopsis Geographiae Universalis Moysis Chorenensis & aliorum, Catechismus Armeno-Latinus juxta exemplar Romanum a Karapiete Adrianopolitano, & Petro Simpro editus; Marsiliae, Horologium magnum, Psalterium, Մաշտոց Maschtuëts, i. e. ritus sacri, & Preces quotidianae; *Constantinopoli*, Gregorii Nariekensis opera, Menologium seu Historia Martyrum, Scharaknuëts, Psalterium, Tagaran, & minora opuscula alia. *Leopoli*, Quotidianae preces lingua Tartarica typo Armeno, in usum Armenorum in Tartaria minori habitantium.

Venetiis. Sjulfae. Amstelod. Constantinopoli. Leopoli.

Parisiis. tium. *Parisiis*, Rivolac Lexicon vulgaris Linguae Armeno-Latinum. Lipsiae, Obadias Armeno-Latinus, Acoluthi.

XXVII. Amstelodami Typis Archiepiscopi Thomae excusi libri.

XXVII. Tandem, qui ex Amstelodamensi Thomae prodiere Libri nitidissime & accuratissime excusi, maximam partem sumtibus praelaudati Archiepiscopi, ac diligentia summa Lucae Nurigianidis, sunt sequentes:

1. Ա̃ծաշունչ Նոր Կտակարան *Novum Testamentum* in 12. Anno 1698.

2. Ազգաբանութիւն Տոհմին Յաբեթեան. յօրինեցեալ ի Մովսիսէ Խորենացւոյ յեռամեծ Վարդապետէ, և յոգներախտ Քերթողահօրէ *Genealogia prosapiae Japheticae, S. Historia Armenae nationis, adornata a ter magno Doctore Moyse Chorenensi*, in 8vo. A°. 1695.

3. Շարակնոց, *Liber Cantionum*, seu *Hymnorum Ecclesiasticorum*, Liber Musicus, in 8vo. Anno 1702.

4. Ժամակարգութիւն հասարակաց աղօթից *Horologium* parvum *communium precum* in 8vo. Anno 1705.

5. Բնաբանութիւն իմաստասիրական ի Տարերաբանութիւն *Meteorologia physica.* in 8vo. Anno 1702.

6. Յոգնադիմի Աստուածաբանական Բարոյական և Քաղաքական իրողութեանց սահմանք *Variae theologicarum, moralium, & civilium rerum definitiones.* in 8vo. 1704.

7. Գանձ չափոյ՝ կշռոյ՝ թւոյ՝ և դրամից բոլոր աշխարհի *Thesaurus mensurarum, ponderum, numerorum & nummorum totius mundi*, in 8vo. Anno 1699.

8. Ա-

8. Ոսկեայ դուռն դպրատան *Janua aurea pro juventute Armena*, in 8vo. Anno 1699.

9. Համաձայնութիւն հնգետեսակ ամսոց հռոմայեցւոց, Ազարիայի, Հայոց, Հրէից, և Տաճկաց *Harmonia quintuplicis mensis, Romanorum, Azariae, Armenorum, Hebraeorum & Muhammedanorum*, in 12mo. Anno 1698.

10. Թովմայի Քրիստոսի յաղագս համահետևմանն Քրիստոսի *Thomas a Kempis de imitatione Christi*, in 12mo. Anno 1696.

11. Ձեռնածութիւն յ'երկինս Բոնայի վսեմագունին կարդինալի *Manuductio ad coelum Bonae Cardinalis*, 1705.

12. Պաշտօն սուրբ Պատարագին *Officium sacrae Missae*, 1704: in 8vo.

13. Համատարած աշխարհացոյց *Mappa Geographica Universalis*, Armenis characteribus in forma maxima, & nitidissima. 1695.

14. Բանալի համատարած աշխարհացուցին *Clavis ad Mappam illam Geographicam universi*, 1696.

15. Համառօտ Քերականութիւն և Տրամաբանութիւն *Synopsis Grammaticae, & Logicae*, 1710. in 8vo.

XXVII. Hodiernum itaque literarum cultum in Armenia quod attinet, sciendum, Armenorum studia pleraque hodie versari circa antiquam Haicanam literalem Linguam, & circa sacra seu Ecclesiastica, praeprimis in monasteriis celebrioribus. Quotquot enim sacris initiari, & Gradum aliquem in Ecclesia, obtinere cupiunt, eos

XXVII. Hodierna Armenorum studia.

H

eos oportet, ut primum Grammaticam Haicanae Linguae addiſcant, & tum demum ad legendam Scripturam ſacram & alios quoſcunque libros Eccleſiaſticos, Symbola, Hymnos ſacros, ritus Eccleſiae, & ad Concilia ac Traditiones Patrum, animum applicent. Hinc inter Armenos invenies, qui non tantum Pſalmos omnes & Evangelia, ſed & Jobum, Proverbia Salomonis, Eſaiam, Epiſtolas Pauli, imo maximam partem codicis ſacri memoriter tenent, & ad unguem recitant, voces ſimplices, ad ſtuporem uſque quoties & ubi legantur, expedite indicent. Hiſtoriam etiam ſuae gentis, Eccleſiae & Sanctorum diligenter recenſent. In controverſiis Chriſtianam religionem ſpectantibus, Armenis & olim & hodie motis, de Deo Uno ac Trino, Deitate Filii, de Proceſſione Spiritus Sancti a Patre Filioque, de naturae Divinae & humanae unione ac diſtinctione in perſona Chriſti, & de Primatu in Eccleſia, ſedulo ſe exercent, de caeteris parum ſoliciti traditionibus ac ritibus Patrum adeo firmiter adhaerent, ut ab illis nulla ratione abduci queant. In his ſtudiis exerciti, accedente inculpatae vitae teſtimonio, Sacerdotes, Doctores, Epiſcopi, Archiepiſcopi, & Patriarchae creari atque eligi ſolent. Juris conſulti in preſſa natione nullum habent locum. Medicum vix unum reperies, ſed vel alienigenas conſulunt, vel ſibi ipſis medentur. Seculares, mercaturae vel opificiis, vel agriculturae operam dantes, legere & ſcribere didicerunt plerique, Hymnos autem Eccleſiaſticos & preces ordinarias omnes callent. Inter hos quoque nonnunquam Viri inveniuntur in religione ſua, & con-

controverſiis ſupra dictis, nec non in linguis, praeprimis Orientalibus, eximie eruditi. Haec de fatis Haicanae Linguae, a primo ejus ortu ad haec tempora productis, hac vice ſufficiant. De manuſcriptis praeſtantioribus, ut & de impreſſis Libris, agemus infra, & in *Bibliotheca* noſtra *Armenica*. Ne ultra juſtam molem Diſſertatio haec excreſcat, hic abrumpimus, ut pauca adhuc de Indole atque Uſu hujus Linguae adjiciamus.

CAPUT TERTIUM.

De Indole Linguae Armenicae.

I. EXPOSITIS Antiquitate & Fatis Haicanae Linguae, proximum eſt, ut diſpiciamus quanta ſit ejuſdem ab aliis Linguis differentia, vel cum illis convenientia, & quaenam ſit propria hujus natura ſeu *Indoles*. Cum enim Cardinalem dixerimus Haicanam Linguam, videndum eſt, an ea revera tales aliis անլուր բարբառս *inauditos ſonos* contineat, qui Haico, tanquam ցՆա-խարար *Praefecto* impii moliminis in exſtruenda turri, a Deo in majorem poenam immiſſi, & in hanc uſque diem in Haicana Lingua conſervati ſint. Hoc demonſtrabunt vocabula res naturales primum cognitas & in oculum incurrentes ſignificantia, ceu omnium antiquiſſima. Sint pauca ex multis ſequentia: Աստուած Aſtuadz *Deus*, qſ. ազդու ած pro ածօղ *efficaciter producens.* I. Cardinalem eſſe Haicanam Linguam probatur ex Vocibus ejus propriis.

 Ողէ

Ոգի uëgi *Spiritus*, հրեշտակ Hrieſchtak *angelus*, quaſi *ignitus*, uti հուր կիզելի *ignis flammans* Pſ. 104: 4. միտ mit *mens*, հոգի huëgi *anima*, մարմին marmin *corpus*, աչք atſchkh *oculi*, քիթ khith *naſus*, բերան biëran *os*, *oris*, ատամն atamn *dens*, ականջ akandſch vel ունկն unkn *auris*, պարանոց paranuëts *collum*, բազուկ bazuk *brachium*, ձեռն dſierrn *manus*, սիրտ ſirt *cor*, ծունկն dzunkn *genu*, ոտն uëtn *pes*, այր air *vir*, կին kin *uxor*, էգ ég *foemina*, հայր hair *pater*, մայր mair *mater*, եղբայր ıëghbair *frater*, քոյր khuir *ſoror*, որդի uërdi *filius*, աղջիկ aghdſchik *puella*, երկին ierkin *coelum*, արեգ ariëg *ſol*, արեւ ariëv *radius ſolaris*, հուր Hur vel կրակ krak *ignis*, օդ od *aër*, ջուր dſchur *aqua*, երկիր iërkir *terra*, աշխարհ aſchchharh *mundus*, շէն ſchen *aedificium*, տուն tun *domus*, գետ giët *fluvius*, ծով dzuëv *mare*, ձուկն dſukn *piſcis*, ծառ dzarr *arbor*, խոտ chhuët *herba*, ծաղիկ dzaghik *flos*, շուն ſchun *canis*, ձի dſi *equus*, ցորեան tſurean *triticum*, գարի gari *hordeum*, հատ hat *granum*, հաց hats *panis*, տէր tér *dominus*, իշխան iſchchhan *princeps*, բարի bari *bonus*, մեծ miëdz *magnus*, գեղեցիկ giëghiëtſik *pulcher*, քաղցր khaghtſr *dulcis*, մին min *unus*, երկու iërku *duo*, երեք iëriëk *tres*, չորք tſchuërkh *quatuor*, հինգ hing *quinque*, &c. ս ſ, դ d, ն n; vel սա ſa, դա da, նա na; vel այս ais, այդ aid, այն ain, *hic*, *iſte*, *ille*, իւր iur *ſuus*, միմեանք mimeankh *invicem*, սիրել ſiriël *amare*, ատել atiël *odiſſe*, գալ gal *venire*, գնալ gnal *ire*, &c.

II. Introducta tamen ſunt

II. Sed quoniam, uti ex Moyſe Chorenenſi oſtendimus, variae nationes Armeniam ingreſſae, & exteri bel-

lo

lo eam aggreſſi ſunt, quos vocabula aliqua in Haicana lingua reliquiſſe monuimus, hinc non ſine jucunditate eorum veſtigia legemus. Hebraica certe a Genthuniis vel Bagratidis, vel etiam a poſterioribus captivis in Armenia manſerunt ſequentia: אגוז ընկոյզ *nux*, אור օր or *dies*, אריה առիւծ arriudz *leo*, גזה գզաթ gzath *vellus*, גי הנום գեհեն giëhen *gehenna*, דין դիէն diën *judicium*, הללו יה ալէլուիա Alleluja *laudate Dominum*, זית ձէթ dſeth *oleum*, חול խօլ chhol *arena*, חמר խմոր chhmuër *fermentum*, ככר քաքար khakhar *placenta*, & քանքար khankhar *talentum*, כרמיל կարմիր karmir *coccineum*, כרכם քրքում kherkhum *crocus*, כפר կուպր kupr *pix*, לשון լեզու liezu *lingua*, מגל մանգաղ mangagh *falx meſſoria*, a משש *palvavit* մշուշ mſchuſch *tenebrae ſpiſſae*, uti וימש חשך Exod. 10: 21. עב ամպ amp *nubes*, עדן ադեն adiën *Eden*, ערבות առաւօտ arravot *crepuſculum* veſpertinum & matutinum, item *mane*, צום ծոմ dzuëm *jejunium*, צנצלים ծնծղայ dzendzeghai *tintinabulum*, שבת շաբաթ ſchabath *ſabbatum*, שטן սատան ſatan *adverſarius*, שטר սատար ſatar *gubernator*, שרק շարական ſcharakan *cantus eccleſiaſticus*, תבל թաւալել thavaliel *circumrotare*, de ſphaeris coeleſtibus.

peregrina Vocabula.

Hebraica.

III. Chaldaeo-Syriaca occurrunt: אריתא օրէն oren *lex*, [illegible] կոկորդ kuëkuërd *guttur*, גוריה կորիւն kuëriuën *catulus* leonis, דול դոյլ duil *ſitula*, דר դար dar *ſeculum*, זחל սողալ ſueghal *ſerpere*, ילל լալ lal *flere*,

III. Chaldaeo-Syriaca.

ܗܕܡܐ անդամ andam *membrum*, כהנא քահանայ khahanai *sacerdos*, ܟܪܘܙ քարոզ kharuz *praeco*, *concionator*, & *concio*, ܟܪܛܝܣ քարտէս khartés *charta*, לקק լակել lakiël *lambere*, ܡܟܣܐ մաքս makhs *vectigal*, פרק պրակ prak *Caput* Libri, רבוני րաբունի rabun *magister*, שפר շպարել schpariël *infucare faciem*, שרה սրահ srah *palatium*, חגא թագ thag *corona*, ܬܪܓܡ թարգմանել thargmaniel *interpretari.*

IV. Arabica.

IV. Arabica, a Saracenis introducta, sequentia: انك անագ anak *stannum*, بازي բազէ bazé *accipiter*, تاتا թոթով thuëthuëv *balbus*, تكا թիկունք thikunkh *humeri*, جنة ճանապարհ djanaparh *via*, جوزق գոզակ gozak *gossipium*, خب խաբել chhabiël *decipere*, خزل խազել chhaziël *delineare*, سراج ճրագ djerag *lucerna*, عروس հարսն harsn *sponsa*, سكورة սկավառակ skavarak *paropsis*, سبس ցեց tsiets *curculio*, طار թռիլ thril *volare*, عق աղեղ aghiëgh *arcus*, مقراض մկրատ mekrat *forfex*, كرباس կերպաս kierbas *carbasus*, كيس քսակ khsak *crumena*, موم մոմ muëm *cera*, نيزك նիզակ nizak *hasta*, نفط նաֆթ naft *naphtha.*

V. Vocabula Parthica, Persico-Turcica.

V. Antiqua Parthica ab Arsacidis in Armeniam introducta vocabula, Persis etiam & Turcis communia, sunt: اجي աղի aghi *salsus*, بخت բախտ bachht *fortuna*, بد վատ wat *Belgis* quaed *malus*, بدتر վատթար watthar pe-

pejus, بر բեր biër *fructus*, برنج բրինձ brinds *oryza*, باقلا բակլայ bakla *faba*, جنگم անգամ angam *vice*, ديباج դիպակ dipak *veſtis ſerica*, درخت դրախտ drachht *hortus*, درم դրամ dram *nummus*, *drachma*, *pondus*, دشت դաշտ daſcht *planities*, دهلبس դահլիճ dahlidj *veſtibulum*, كوز կուժ *urceus*, عربل խարբալել ghar-baliël *cribrare*. فرسخ փարսախ parſachh *paraſanga*, continens سه ميل وهر ميلي سه هزار گز وهر گزي سي ودو اصبع وهر اصبعي مقدار عرض شش جو *tria milliaria, & milliare ter mille ulnas, ulna triginta duos digitos, digitus quantum latitudo ſex granorum hordei*, Schah Cholg. Aſtron. Perſ.

VI. Graeca per bella, ſcientiarum ſtudium, & per Chriſtianam religionem Armenis innotuerunt, ut: արքայ arkha ἄρχων, այլ ail ἀλλὰ, ἄλλος, ապ ap ἀπὸ, հում huëm ὁμῶ, եկեղեցի iekiegietſi ἐκκλησία, պատրիարգ Patriarg πατριάρχης, եպիսկոպոս Iepiſcuepúës Επίσκοπος, երէց iërets *ſacerdos & natu major filius* ἱερεὺς, սաղմոս ſaghmuës Ψαλμὸς, կաթուղիկոս kathuëgikuës καθολικὸς, կիրակի ki-raki κυριακή. հեթանոս hiëthanuës ἐθνικὸς, մորոս morúës μωρὸς, տոկոս tuëkuës τόκος, պնակ pnak πίναξ, փաղանգ palang Φάλαγξ, կանոն kanuën κανὼν, իւլէ iule ὕλη, կլիմայ klima κλίμα, բրաբիոն brabiuën βραβεῖον. VI. Graeca.

VII. Haec & pauca alia Linguarum quarumcunque exo-

VII. Quid de peregrinis istis vocabulis tenendum.

exoticarum vocabula Haicanis adhiberi solita, nulla ratione conferri merentur, cum vasto illo Haicanarum vocum oceano, quibus peregrina ista, paucis exceptis, omnia Haicane reddi non minus commode atque emphatice possunt: & proinde, si qua alia, haec certe antiqua, seu literalis, Haicana Lingua summo jure Cardinalis dicenda est, & mater, cujus filiae in omnibus Armeniarum provinciis adhuc vigentes, variis dialectis ex hodiernorum ore Armenorum audiuntur, sed vix ullibi, nisi in mercatorum & amicorum epistolis familiaribus conspiciuntur. Hae enim, prisco matris habitu mirum in modum mutato, nunc variegata nova Arabica, Persica, Turcica, & quavis alia, Armenicae intertexta veste incedunt, corruptae omnes, & adeo degeneres factae, ut nec ipsa mater a filiabus istis sine peculiari studio intelligi possit: Confer quae de differentia antiquam inter Haicanam Linguam, & hodiernas dialectos dicuntur in Praefamine ad Synopsin Civilis Armenorum Linguae, pag. 299. & seqq. Item Specimina data in Dialogis, & Epistolis vulgaribus pag. 391. & 394.

VIII. Intima Haicanae Linguae natura.

VIII. Intimam igitur antiquae, quam nunc primario intendimus, Haicanae Linguae naturam, in Grammatica prolixe satis explicitam, hic breviter exponemus. Haec Lingua, Miesrobianis literis initio XXXVI. ornata, quibus Ֆ & օ accesserunt, non Consonantibus tantum, sed & distinctis Vocalibus, uti Iberica & Europaeae omnes, a sinistra dextram versus scribitur ac legitur. Partibus Orationis octo absolvitur. *Nomen*, quod ordinarie radix est, ex qua derivata progerminant, non certo lite-

terarum aut Syllabarum numero consistit, facilime tamen cognoscitur: nullo, neque in Substantivis, nec in Adjectivis, Generis discrimine per terminationes discernitur: decem Declinationibus tam regularibus, quam irregularibus distinctum, per decem Casus minime contrahendos aut confundendos, in utroque, Unitatis & multitudinis, numero, inflectitur, tam incrementum finale in obliquis quam praefixa ab initio adsumens, Duali carens. Eandem legem servant *Pronomen* ac *Participium*. Nullus hic Articulo, ut in Arabica; nec Statui vel constructo, ut in Hebraica; vel emphatico, ut in Chaldaeo-Syriaca Lingua, est locus: Declinatio hic est plane alia. *Verbum* a Nomine formatur, adjecta tantum terminatione Verbali, juxta characteristicam Conjugationum quadriformi, observata ubique Vocalium vel mutandarum, vel excludendarum natura, juxta Canones Generales: significatione potius quam terminatione Activum, Passivum, Transitivum, Neutrum. Conjugatio ipsa, seu formatio Temporum ac Personarum, Linguae peculiaris: Numeri heic quoque duo tantum: Personae tres, sed nulla Generis ratione habita: Modorum ac Temporum usus plerumque idem, qui in Graeca Lingua, ut & Participiorum: Gerundia vero ferme respondent his Latinorum. *Praepositiones*, tam separabiles, quam inseparabiles; *Adverbia* primitiva ac Derivativa, vel ex Nominibus formata, ut & *Conjunctiones* & *Interjectiones* Linguae huic propria, omnino Haicana sunt, ab aliis quarumcunque Linguarum, & literis, & sono, & terminationibus atque usu, quam maxime diffe-

ferentia. Syntaxis Haicana magis cum Graeca & Latina conferri poteſt, quam cum ulla alia. Anomaliam Numeri & Caſuum in conſtructione Adjectivi cum Subſtantivo, nonnullis adeo exoſam, quod attinet, (vid. Syntax. pag. 179. Reg. III.) ea non minus ἔυφωνος eſt, atque in Lingua Turcica, & Anglicana. De caetero Haicana Lingua ſatis regularis eſt, & voces certis legibus conſtruendae, uti in Syntaxi docemus.

IX. Proprietates aliae Haicanae Linguae.

IX. Porro ob frequentes Dentales & Gutturales literas, eaſque ſaepe ſine intercedente vocali concurrentes, Gravis quidem Haicana Lingua, ſed non horrida dicenda eſt cuipiam, niſi venerum ejuſdem plane rudi. Habet enim & haec ſuas in ſcriptura elegantias, antiquitate phraſeos venerabiles, & energia dictionis commendabiles; pronunciationem autem fortitudini ſpiritus, & moribus nationis ad gravitatem compoſitis, convenientem. Vocibus tam ſimplicibus, epithetis, ſynonymis, quam Derivativis atque Compoſitis ditiſſima eſt, & hoc nomine pleriſque Orientis & Occidentis Linguis praeſtantior, nulla inferior. In reddendis aliarum quarumcunque Linguarum ſermonibus ſibi ſoli ſufficiens, τεχνολογήματα etiam Graecorum omnia genuinis ſuis Haicanis vocabulis feliciſſime exprimens, adeo ut, ad interpretanda Graeca nullam Linguam Haicana hac aptiorem eſſe exiſtimem; uti videre eſt, tum in Verſione Armenorum Biblica, tum in Patrum Eccleſiae & Philoſophorum ſcriptis quam plurimis. Exemplo ſint hoc loco iſta prima verba Introductionis Porphyrii in Decem Praedicamenta Ariſtotelis, quae in textu Graeco

&

& versione Armena Davidis Philosophi metaphrastica sic se habent:

Πορφυρίου Εἰσαγωγή.

Ὄντος ἀναγκαίου, χρυσαόριε, καὶ εἰς τὴν τῶν παρὰ Ἀριςοτέλει κατηγοριῶν διδασκαλίαν τοῦ γνῶναι τί γένος, καὶ τί διαφορὰ, τίτε εἶδος, καὶ τί ἴδιον, καὶ τί συμβεβηκὸς, εἴςτε τὴν τῶν ὁρισμῶν ἀπόδοσιν, καὶ ὅλως εἰς τὰ περὶ διαιρέσεως; καὶ ἀποδείξεως, χρυσίμης οὔσης τῆς τούτων θεωρίας, σύντομόν σοι παράδοσιν ποιούμενος πειράσομαι διὰ βραχέων, ὥσπερ ἐν εἰσαγωγῆς τρόπῳ, τὰ παρὰ τοῖς πρεσβυτέροις ἀπεχόμενοι ζητημάτων, τῶν δὲ ἁπλουςέρων συμμέτρως ςοχασόμενος.

Պորփիւրի Ներածութիւն.

Էլոյր հարկաւորի՝ Քրիսաւորիէ, և յառս Արիստոտէլի ստորոգութեանցն վարդապետութի. գիտել զի՞նչ սեռ՝ և զի՞նչ տարբերութի և զի՞նչ տեսակ զի՞նչ յատուկ՝ և զի՞նչ պատահումն. և սահմանացն բացատրութի. և բոլորովին յաղագս բաժանմանն՝ և ապացուցի. պիտանացուի էլոյ սոցայցն տեսութի, համառօտ քեզ ընծեռութի առնելով՝ փորձեցայց ՚ի ձեռն սակաւուց՝ իբր ներածութե յեղանակի. զառ ծերունեացն անցանել բանիւ, և ՚ի խորագունիցն ՚ի բաց կալ իմնդրոց, և պարզագունիցն չափաւորապէս հանդիպելով.

Ex his, ut ex ungue leonem, cognosces singularem prorsus Graecam inter & Haicanam Linguam constructionis analogiam, adeo ut nomen nomini, participium participio, &c, & ipsa vocum dispositio, exacte sibi respondeant, salvis Linguae idiotismis. Nota: էլոյր ὄντος, Genitivus antiquus est, in philosophicis nonnunquam adhiberi solitus, pro quo alias, uti in hoc ipso

ſpecimine, & adhuc hodie ſcribitur էլյ, abjecto ր, ab էաւ, ὁ ὢν, Verbi եմ *Sum.*

X. Sententiae quorundum Virorum eruditorum de Arm. Lingua excutiuntur, refelluntur.

X. Tandem ex his omnibus conſtabit, quid cenſendum de teſtimonio tum antiquorum quorundam, tum recentiorum nonnullorum eruditorum Virorum, de natura & cognatione Armenicae Linguae dato. Strabo certe Geograph. Lib. I. dicit, τὸ τῶν Ἀρμενίων ἔθνος, καὶ τὸ τῶν Σύρων, καὶ τῶν Ἀράβων πολλὴν ὁμοφυλίαν ἐμφάνει, κατα τε τὴν διάλεκτον, καὶ τȣ̃ς βίȣς, καὶ τȣ̃ς τῶν σωμάτων χαρακτῆρας, καὶ μάλιϛα καθὸ πλησιόχοροί εἰσι· Quod ad vitae rationem attinet tenuem, & ad corporum formam vividam atque robuſtam, adde colorem facierum ſubfuſcum, fateor, magnam eſſe Syros inter & Arabas atque Armenos convenientiam; quod ad Linguam vero, uſi ſunt Armeni ante literarum ſuarum inventionem & Syrorum characteribus, fortaſſis etiam illis Arabum: vocumque, maxime in finibus regionum, ut ſe invicem intelligant, ſaepe fit magna commixtio: addatur, communis his gentibus pronunciatio fortiſſima: ſed ſi antiquam Haicanam Linguam, ejus naturam, ac Nominum Verborumque inflexionem conſideres, nullam plane, vel valde exiguam, utrique iſtorum cum Armenorum Lingua cognationem intercedere, ex ſuperioribus patet. Porro ex Phrygum Lingua Armena ortum duxiſſe dici nequit. Phrygia enim illa *Celaenarum* dicta, quae excipit Aſiam, *Solinus c.* 40. In qua requievit arca Noachi, juxta Oracula Sibyllina, Joſepho eadem eſt quae Thogarma Ezechieli, & Armenia Euſebio, atque adeo ab Armenica ſeu Haicana Lingua nequaquam diſtinguenda.

da. Sed cum Aegyptia antiqua Armenicam eandem esse, admodum inconvenienter dictum, sed nunquam probatum est, & proinde nec prolixa vocum inductione refellendum.

CAPUT QUARTUM.

De Usu Linguae Armenicae.

I. NEMO est, qui seriam atque sedulam peregrinae alicui Linguae operam navabit, nec antea de Usu ejusdem solicitus secum perpendat, an dignum labore suo praemium exinde sperare liceat. Lingua enim & loquela nobis divinitus data est, ut res mente conceptas verbis proferamus, & quae ad commune bonum, ad cognitionem & sapientiam spectant, praesentibus communicemus: Literae autem, Platone etiam ac Cicerone testibus a Deo concessae, ut Linguae vices peragant. Harum ope, quae auditu percipiuntur, oculis visibilia redduntur, cum absentibus tanquam praesentibus loquimur, illorumque cogitata, inventa antiqua & nova, dicta, facta, non aliter ac si in conspectu nostro perpetrata, intelligimus. Varias igitur exoticas Linguas & literas addiscimus, ut cum variis populis eo felicius propria eorum dialecto commercia instituamus, & quicquid praeclari, sacri, publici, privati, in illis unquam factum

I. De Usu Linguarum & literarum in genere.

eſt, ex ſcriptis eorum cognoſcamus, & in noſtrum uſum convertamus.

II. De Uſu Armenicae Linguae in ſpecie.

II. Armenica Lingua igitur, cum ſit, poſt Hebraicam, una ex antiquiſſimis, & adhuc in libris Armenorum ſuperſtes, licet non ſit ex illarum numero, quae magnam cum ſacris, Hebraica atque Graeca, vocum convenientiam habent; habebit tamen vocabula aliqua, tum codici ſacro, tum ſcriptoribus ſecularibus illuſtrationem & uſum minime contemnendum latura. Haicana natio, cum juxta alias, primis poſt Chriſtum natum ſeculis Chriſtianam religionem amplexa ſit, eandemque per tot ſecula ſub aerumnis & afflictionibus graviſſimis conſtanter retinuerit, antiquam Bibliorum ſacrorum Verſionem nobis exhibebit, Theologis ac ſedulis Verbi Divini ſcrutatoribus omnibus commendatiſſimam. Hiſtoriam tradet non tantum ſacram Eccleſiae Chriſtianae, praeprimis Orientalis, Conciliorum, Canonum, haereſium & haereticorum, ſed & priſcorum Regum ſuorum atque Principum, eorum belli ac pacis, regiminis atque politiae, ſcientias item rerum naturalium ſeu Philoſophicarum, in ſpecie Geographiae, Aſtronomiae, & quicquid continet regio, herbas, flores, fructus, metalla, piſces, &c. quam liberaliſſime docebit, quorum ſpecimina aliqua nunc, quantum tempus & inſtituti noſtri ratio permittit, in medium proferemus.

III. Voces quaedam Armenicae in codice ſacro occurrentes.

III. Uti voces multas ex aliis Linguis in Armenicam introductas eſſe ſupra probatum dedimus; ita viciſſim non-

nonnullarum vocum, in aliis Linguis adhiberi ſolitarum, originem propriam Armenica ſuppeditabit, eamque convenientiſſimam. Ex ſacris ſint ſequentia: Quid non commenti ſunt interpretes tam antiquiores, quam recentiores in vocem אררט *Ararat?* Montem ea ſignificari praecelſum, hoc nomine proprio dictum, in quo arca Noachi quieverit, tantum non omnium hactenus fuit perſuaſio, quem hebraica voce ita appellatum putavit Hieronymus ab ארר *maledixit*, ratione nulla: hunc tamen in indice Vocum peregrinarum Biblicarum ſubjuncto Bibliis Armenis pag. 766. col. 2. una cum aliis ſecutus interpres Armenus, ſuae gentis hiſtoriae immemor, reddidit Արարատ *Ararat* նզովք սասանման *maledictio tremoris*, & անէծք սասանման *execratio tremoris*: taceo alios. Sed genuinam ac propriam hujus vocis ſignificationem ex Armenica Lingua petendam eſſe, nec montem ſed դաշտ *campum* imo & Գաւառն Հայոց *provinciam Armeniae*, (in qua eſt mons Մասիս *Maſis*, aliis corrupte Βάρις dictus, quo ſuper arca Noae ſubſtitit,) ſignificare diſcimus ex Moyſe Chorenenſi, qui illam in *Araji Pulchri* nomen dictam eſſe refert אררט Արարատ *Ararat*, pro Արայի արատ *Araji arat*, i. e. *Araji macula*, quod nimirum haec campeſtrium iſtorum, & totius provinciae, denominatio, perpetuum de *Araji* iſtius *macula*, quam ſua obſtinacia ſibi inuſſerat, & de vindicata Semiramidi illata ignominia, teſtimonium ſit perhibitura. Vide ſis ſuperius Cap. I. §. XVII. Sic & illa Vox Պարտէզ pardes, *paradiſus*, quae in

vid. Bocharti Phaleg. p. 22.

V. T.

V. T. פרדס aliquoties, in Novo παράδεισος. Pro Persica voce haec a plerisque Viris Eruditis est habita, idem significans quod גן Hebraeorum, i. e. *hortus.* Verum est, eam hoc significatu a Persis etiam adhiberi, qui alias ejus loco درخت dicunt. Sed Armenicam esse vocem Պարտէզ *Pardes*, non tantum ejus adhuc frequens usus, sed & Compositio ipsa docet, cujus voces simplices Armenis obviae sunt: componitur enim ex պարտ սէզ *part ses*, i. e. *necessaria gramina* vel *olera.* Estque Armenis պարտէզ pardes, *paradisus*, *hortus* domui semper proximus, graminibus, herbis, floribus, ad usum & ornatum consitus, & distinguendus ab այգի *vinea.* Aliqua addamus ex N. Testamento. Vox Γάζα, teste Curtio apud Persas *pecuniam regiam* significat, & Persis گنج *Genzj* scribitur, vid. pluribus de hac voce disserentem Cl. Relandum in Dissert. de Vet. Pers. Ling. p. 184. & 185. Sed ipsum گنج sua origine esse Armenicum գանձ *Ganz*, & *thesaurum*, *ac qualiumcunque rerum possessionem* significare, docet frequentior ejus usus in hac antiqua Haicana Lingua. Occurrit haec vox in ipsa versione Biblica Armenorum saepius, & adhibetur pro אוצר Job. 38 : 22. Ezech. 33: 6. Θησαυρὸς, Matth. 2: 11. 12 : 35, & alibi. Hinc Composita & Derivata գանձատեղ vel գանձարան *locus thesauri*, *aerarium*, գանձապետ *Archithesaurarius*, գանձել *thesaurizare*, &c. Huc omnino pertinet vocabulum Βάρβαρος, *Barbarus*, quod Graecis significabat talem, qui crasse loquebatur suam, vel peregrinam dialectum, qua ab aliis non intelligebatur, ita accipitur ab Apo-

Apoſtolo, 1 Cor. 14: 11. Jul. C. Scaligero derivatur ab Arab. بر *deſertum*, ſed id longiuſcule petitum. Armenis բառ bar *verbum* ſignificat, բարբառ *barbar* vero *ſermonem*, *ſonum*, *dialectum*, Act. 2: 6, 8. quaſi բառ առ բառ *verbum ad verbum*. Armenum itaque Graeci, incognitum ſibi ſermonem loquentem, juxta idioma ſuum բարբառ Βάρβαρον primitus vocarunt, unde poſtmodum hujus vocis uſus in alias quoque gentes ac linguas tranſlatus fuit.

IV. Voces quaedam Graecae, Latinae, &c. ex Armenica Lingua.

IV. Si penitius in Haicanae Linguae receſſus inquiramus, inveniemus etiam vocabula nonnulla, Graecis ac Latinis auctoribus lucem aliquam adfuſura, & aliarum adhuc Linguarum vocibus quibuſdam genuinam originem indicantia. Ἀρτάδες, dicit Heſychius, Perſarum Magis *Juſti* vocantur. Sexcenties obſervabis Armenos cum Perſis, uti adhuc hodie, ob commune regimen & alia, ita antiquitus tum ob mutua foedera, tum quia vicini erant & hi illos ſibi plus ſemel ſubjecerant, apud exteros confundi. Dum autem Magis Perſarum haec vox adſcribitur, tenendum eſt, quod id genus hominum, veteris Perſarum religionis ac Linguae tenaciſſimum, eandem cum Armenis ab Arſacidis acceperit. Sed Armenis *Juſtus* dicitur արդար *ardar*, unde in multitudinis numero, ſcribarum imperitia, ἀρτάδες pro ἀρδάρες poſitum eſſe exiſtimo. ΜΙΘΡΑ, ſic Perſae vocant τὸν ἥλιον, *Strabo l. XV.* Clariſſimus Relandus hanc vocem optime deducit ex مهر *Mihr* menſis nomine, *Solem* denotante. *Mihr* enim Perſarum Deum vocatum fuiſſe, per quem jurabat Sapor in Epiſtola ſua ad Tiranum Armenorum Regem: ի Մհր մեծ ած *per Miehr magnum Deum*, teſtatur Moyſes Chor.

Histor. Arm. Lib. 3. p. 335. Per Miehr autem Persas non solum *Solem*, sed & *ignem elementarem quemcunque* intellexisse, idem auctor est Moyses, ibid. pag. 415. Sed forte Μίθρα est ex Armenico մի Տէր mi tér *unus* vel *unicus Dominus*; ita fere Jos. Scaliger, & Gerardus Vossius, qui id ex մեծ *mihter*, *major*, *praestantior*, & simpliciter δυνάστης sive *Dominus* ortum crediderunt. His accenseatur Τύραννος vel τείρανος *Tyrannus*, a Տիրան Tiran, i. e. *Dominicus*, (quo nomine, ut proprio, nominatus fuit modo dictus Տիրան Tiran, Sapori Persarum σύγχρονος,) a Տէր Tér *Dominus*, mutato է in ի, ob accedens incrementum, juxta Canones Generales. Mitto nunc alia, ut Moscovitica: ГЛАВА a գլուխ gluch *caput*, МЕАС a միս mís *caro*, СЕРΔСЕ a Սիրտ *cor*; Latina, ut: a պան pan *panis*, a բու bu *bubo*, a նաւ nav ναῦς *navis*, a նու nu *nurus*; Germanica, ut: կառ karr, ein karre, *currus*. կով kuëv, eine kuhe *vacca*, & alia multa.

V. De Usu Linguae ex Versione Armenorum Biblica, & de vero illius Auctore.

V. Sed multo majorem usum nobis afferet Haicanae Linguae cognitio in legenda, & cum textu originali aliisque Versionibus conferenda, Versione Armenorum Biblica, quae licet sit antiquissima, sero tamen in Europaeorum conspectum venit, & vix ante ejusdem editionem, de qua mox. Hinc variae de auctore ejus sententiae. *Angelus de Roccha in Bibliotheca Vatic.* scribit & literarum Armenicarum & Versionis istius auctorem Chrysostomum, sic plerique alii, nonnulli etiam S. Georgium, seu potius Gregorium Illuminatorem. Sed neutri ea vere adscribi potest. Sanctus enim ille Gregorius, Primus Armenorum Patriarcha, octoginta circiter annis diem suum obie-

obierat ante S. Iſaacum, Patriarcharum ſerie decimum, ſub quo editae Armenorum literae, quas tum parturiebat in Majori Armenia Mieſrobus, cum magni tumultus eſſent Conſtantinopoli ob Magnum Johannem, in exilium agendum ab Arcadio, in hiſtoria inventi characteris ac tranſlatae Scripturae ſacrae ulterius nullibi memoratum, nisi quod poſtmodum hac de cauſa redarguendi fuerint Armeni Attico in Epiſtola ad Iſaacum, eo quod in eo negotio D. Chryſoſtomum, fontem ſapientiae, conſulere neglexerint. Sed idem ille, qui literarum fuit inventor (conf. ſuperius Cap. II. §. XVIII.), Verſionis quoque aſſeritur Auctor, Մեսրոպայ, dicit Moyſes, փոխադրելով զՀայերէն աթուաթայսն ըստ անսայթաքութեան սիւղղաբայիցն՚ի Հելլենացւոցն. և իսկոյն՚ի Թարգմանութիւն ձեռնարկեալ՝ խորհրդաբար սկսեալ յԱռակացն, բովանդակեալ զքսան և զերկու Յայտնիսն, և զՆոր Կտակն՝ Հեղուլ՚ի Հայքան. նաև աշակերտօքն նորա Յոհան Եկեղեցացին, և Յովսէփ Պաղնացին: *Mieſrobus, diſpoſito Armeno Alphabeto juxta illubricitatem ſyllabarum quae eſt in Graeco, ulterius manum admovit ad interpretationem, conſulto initium faciens a Proverbiis, complevit illos viginti duos revelatos* libros, *& novum Teſtamentum, transfundere in Haicanum ſermonem, Ipſe & Diſcipuli ejus, Johannes Ekelenſis & Joſephus Balnenſis.* His omnino accenſendus eſt ipſe Moyſes Chorenenſis, Mieſrobi quoque Diſcipulus nulli ſecundus, qui citato loco modeſtiae ergo nomen ſuum reticuit, ſed ad Iſaacum Bagratidem ſcribens, ſe excuſat, quod prolixiorem Haicanae gentis hiſtoriam ei exhibere non potuerit, quia ſenex ac valetudinarius, և ան-

Moyſ. Chor. Hiſt. Arm. Lib. 3. c. 52.

Ibid. p. 423

Chor. Ibid. Cap. 53. p. 470.

Ibid. c. 65. p. 446.

պարապ՝ ի թարգմանութենէ՝ և մաքրագունից բանից *& minime otiosus ab interpretationibus, & sanctioribus verbis.* Id quod factum ineunte Seculo quinto, mortuo Chrysostomo, circa annum Christi CCCCX. Hanc sententiam confirmat *Theodoretus*, versionem Armenam suo tempore adornatam asserens, utpote qui A. C. CCCCXXIII. ordinatus est Episcopus; & proinde illa Versio adhuc superstes attigit nunc aetatem MCCC annorum.

VI. Miesrobi & Discipulorum ejus Sacrae Scripturae Versio Amstelodami impressa.

VI. Ab his igitur adornata Codicis sacri Versio tanta cura, tantaque veneratione, a posteris servata est, ut religioni duxerint quotquot fuerunt, & adhuc sunt, Ecclesiae Armenae Antistites ac Doctores, vel verbulum antiquo textui addere aut demere. Donec ea A. C. MDCLXVI. ad mandatum Patriarchae Etschmiadzensis, DOMINI JACOBI, indefesso studio Archiepiscopi Uskani Erivanensis heic Amstelodami nitide typis mandata est, in forma, ut loqui amant, quarta majori. In hac editione ipse Uskan, Librum Siracidis s. Ecclesiasticum, a se e Latino Armenice redditum, caeteris Apocryphis junxit. Libros Sacros V. & N. Testamenti in Capita ac Versus distinxit, historias biblicas laminis aeneis ornavit, parallela loca, & differentias nonnullas Armenum inter & Latinum vulgatum exemplar, in margine notavit, Praefationem duplicem Volumini praefixit. Ex Hieronymo autem epistolam ad Paulinum, & Librorum Sacrorum argumenta; Indicem triplicem, locorum ex Vet. Test. de Christo in Novo adductorum, Nominum propriorum, atque rerum; item Carmen Haitonis, minoris Armeniae Regis, qui in eodem se Codicem sacrum integrum descripsisse fatetur anno Armenorum DCCXLIV. (Christi MCCXCV), ad cujus autographum haec editio excusa dicitur; nec non προσφώνησιν duplicem, ad finem operis adjecit.

VII. De Usu Versionis Armenicae testimonia Virorum Celeberrimorum.

VII. De Usu hujus editae Versionis nunc prolixe mihi disserendum esset, sed loquantur pro me hac vice Viri ambo celeberrimi, magnus Hottingerus, & Ludovicus Pickius Doctor Sorbonicus: ille in

in Biblioth. Or. p. 331. *Memini*, dicit, *ejus mihi linguae* Armenicae *usum a Clarissimo Dn. Golio vel hac de causa potissimum fuisse commendatum, quod vix alia Ecclesia, si a Graeca abeamus, antiquiora de religione, versionum cum primis, habeat subsidia.* Et in Topogr. Eccl. Or. sic addit; *Inter Christianos non postremos fuisse* Armenos, *vel inde patet, quod Translationi Scripturae S. in Linguam Armenicam primae deferantur, post Versionem LXXViralem.* Hic vero, laudatus Cl. Milio in Prolegom. in N. T. p. 152. his verbis: " Illud vero nequaquam est praetereundum, quod nos per literas monuit in Ar- " menica caeteraque omni literatura versatissimus Ludovicus Pi- " ckius: *Versio*, inquit, *Armenica est antiquissima, & ex genio suo* " *ita* ἑλληνίζει, *ut de verbo ad verbum Graeca referat; unde ex ipsa* " *jus est restituendi originale Graecum, unde profluxit.* Certissimum esse utriusque Viri Celeberrimi testimonium, & singularem non tantum in hac Versione cum originali convenientiam, verum etiam notabilem subinde a hodiernis Graecis exemplaribus differentiam inveniri, demonstrabimus, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν, in peculiari Tractatu.

VIII. Ad historiam tum sacram tum civilem Haicanae cognitio Linguae certe usum nobis praestabit plane eximium. Hujus igitur fontes Philarmeno Lectori nunc indicabimus. Primus inter Armenos, quantum nobis constat, suae gentis historiam contexuit, ejusque cum rege Tiridate ad fidem Christianam conversionem per S. Gregorium, nec non vitas regum Persarum sui temporis, descripsit Ագաթանգեղոս *Agathangelus*, qui a Secretis fuit Tiridati quarti Seculi Scriptor, saepius laudatus Moysi Chorenensi ceu Աջող քարտուղար *dexter Scriba*, & Քաջ Պատմագիր *strenuus Historicus*. Hunc quam primum obtinuerit typis suis excudet, ad gloriam suae nationis natus, cujus commoda Ipse unice intendit, Lucas Nurigianides. Sequitur Մովսէս Խորենացի *Moyses Chorenensis* praestantissimus Auctor, huc usque saepe nobis citatus. Hic Genealogiam & Historiam Japheticae Prosapiae condidit Libris tribus, in quorum primo Originem suae gentis a Japheto ad Haicum & seros ejus posteros, usque ad tempora Tigranis I. & mortem

VIII. Usus ex historia Arm. cujus fontes indicantur.

Aſtyagis Medorum regis deduxit; ſecundo, regimen Arſacidarum ab Arſace Parthorum & Walarſace Armenorum rege ad mortem Tiridatis pientiſſimi & ultimos Conſtantini M. annos produxit; & tertio, a Conſtantio Conſtantini filio ad primos Azkiertis f. Jezdegirdis annos pertexuit, quo regnante Auctor mortuus eſt: excuſus Amſtelodami anno, ut dictum eſt ſupra. Chorenenſem ad aliquot annos continuavit Եղիշէ *Eliſaeus*, in hiſtoria S. Wardanorum, qui pro fide Chriſtiana contra Perſas bellantes martyrio coronati ſunt, vid. Scharak. pag. 572. Horum epitomator & continuator fuit Ներսէս Կլայեցի *Nierſes Clajenſis*, in hiſtoria nationis Armenicae Rhythmice conſcripta, & Libro Hiſus Uërdi adjecta, Venetiis A. C. MDCL. Hunc ſequitur Միխայէլ Ասորի *Michael Syrus*, quem vidi in manibus Mercatoris cujuſdam Armeni, Armenice ſcripſit hiſtoriam V. & N. T. juxta quatuor Monarchias, Concilia, & Patriarcharum Antiochenorum, Romanorum, & Armenorum ſeriem, prolixe contra Concilium Chalcedonenſe, item de Mohammedis adventu, &c, ſubinde fabuloſus admodum: alia adhuc extat hiſtoria ejuſdem, ſub titulo Մնացեալ պատմութիւն Թաթարաց *reſidua hiſtoria Tatarorum*. Horum veſtigiis inſtiterunt antiquiores & recentiores alii: Ղեւոնդ *Leontius*, Արիստակէս Լաստիվերդցի *Ariſtakes Laſtivardenſis*, Ստեփաննոս Տարօնացի *Stephanus Taronenſis*, Վարդան *Wardanus*, Սմբատ *Sembat*, Ստեփաննոս Սիւնեցի *Stephanus Synenſis*, Կիրակոս *Cyriacus*, & Թովմայ *Thomas*, quorum ſcripta adhuc extant, mihi huc uſque non viſa, ſed ea, in unum praegrande volumen compacta, ſe Smyrnae apud Sukiam Epiſcopum vidiſſe retulit quidam Matthaeus Johannis. Recentiſſimus eſt Առաքել *Arrakhel*, in cujus hiſtoria continentur varia antiqua & nova, memoratu digniſſima: De tranſportatione Armenorum ex Ararat verſus Iſpahan, de Viris inter Armenos pietate ac eruditione conſpicuis, martyribus plurimis: Item ſeries Patriarcharum Armenorum, incipiens a Nierſeſe Clajenſi ad tempora Auctoris, Genealogia regum Perſarum & Othmanorum: porro de nominibus & qualitatibus pretioſarum gemmarum, & alia. Liber ſingularis, ſtylo eleganti & perſpicuo, impreſſus Amſtelodami ab Uskano Erivarienſi,

si, A. C. MDCLXIX, in 8. Annectere possem Patres Ecclesiae primitivae Graecae plerosque jam olim in Armenicam Linguam translatos optimos, unde, si conferantur, de genuina eorum lectione & scriptis certissimum dari possit judicium, sed oportet ut me intra cancellos meos contineam.

IX. De Chronologia Armenorum.

IX. Sed ad distinctam Historiae Armenicae cognitionem requiritur, ut & aeram Armenorum probe intelligamus, quae duplex est: Հայոց *Armenorum* proprie sic dicta, & Հռոմայեցւոց *Romanorum*. Illam instituerunt cum correctione Calendarii sui, anno post Christum natum, juxta epocham vulgarem, DLI. quo numero ab annis Christi abjecto invenitur aera Armenorum, quae nunc est MCLIX. Annus autem hujus aerae constat mensibus XII. plenis, XXX dierum, & V epagomenis, i. e. CCCLXV diebus praecise. Unde exacte convenit cum anno vago Nabonassaraeo, cujus initium quarto quovis anno Julianum uno die antevertens, annum integrum pervagando, post MCCCCXL. demum annos ad suum redit principium. Mensium autem primus non est *Sahami*, uti scribit Ill. Jos. Scaliger, Emend. Temp. p. 214. sed *Navasardi*, cujus Neomenia incidit hoc anno in VIII. Octobris N. St. Omnes sic vocantur: 1. Նաւասարդի *Navasardi*, 2. Հոռի *Huërri*. 3. Սահմի *Sahmi*. 4. Տրէ *Tre*. 5. Քաղոց *Khaghuëts*. 6. Արաց *Arats*. 7. Միեհեկի *Miëhiëki*. 8. Արեգի *Arieki*. 9. Ահկի Ahki. 10. Մարերի *Marieri*. 11. Մարգաց *Margats*. 12. Հրոտից *Huêtits*, & Աւելեաց epagom. Sed frequentior nunc est haec *Romanorum* Juliani epocha ob stabile anni principium, juxta stylum vet. a nostro XI. dierum distantia discrepans: cujus Styli dies ac menses *Armenorum* aerae saepe juncti inveniuntur. His jungi potest tertia alia Mercatoribus Sjulfajensibus peculiaris aera, ab Azaria inventore nomen habens, cujus menses XII sunt: 1. Շամս *Shams*. 2. Ադամ *Adam*. 3. Շբաթ *Schbat*. 4. Նախայ *Nachai*. 5. Ղամար *Ghamar*. 6. Նադար *Nadar*. 7. Թիրայ *Thirai*. 8. Դամայ *Damai*. 9. Համիրայ *Hamirai*. 10. Արամ *Aram*. 11. Օվդան *Ovdan*. 12. Նիրհան *Nirhan*, & Աւելեաց epag.

Men-

Menſes omnes xxx dier. Epagomeni dies v. Anni quarti Biſſextus dies xxxi facit *Nirhan.* Neomenia autem *Schams* incidit in ipſum aequinoctium vernum, uti Neuruz Perſarum: huic vulgo jungunt Փոքր Թուակ. *aeram parvam*, quae formatur ex Cydo Solari 28, & Lunari 19. in ſe ductis, productum 532. ex magna aera Arm. abjiciendo quoties fieri poteſt, reſiduum hoc anno 97, dicitur aera parva: connexionem aerarum iſtarum cum noſtra vulgari epocha vide in ſupra laudato libello, *Harmonia Menſis quintuplicis*, impreſſo Amſtelodami A. C. MDCXCVIII.

X. Uſus Linguae Armeni Geographicis, & Epilogus.

X. Tandem neminem puto eſſe qui dubitet, quin & ſingularem uſum Armena Lingua poſſit conferre ad Geographiam Univerſalem. Videtur enim Armenia, ſi mappas Geographicas vulgares inſpicias, quaſi terra vel incognita vel deſerta, cujus vix unus aut alter locus nobis innotuerit. Quod ſi vero Moyſis Chorenenſis Hiſtoriam & Geographiam contemplemur, is non tantum limites antiquos, ſed & maria, lacus, montes, campos, Provincias quindecim, ſingularumque dioeceſes plurimas, Urbes maximas & oppida innumera oſtendet. Neque id ſolum, ſed & ex antiquitate ultima petita Civitatum nomina nobis indicabit, eorumque etymon dilucide exponet. Cujus unum illuſtre exemplum hic produxiſſe ſufficiat: Poſtquam ſibi ſubjeciſſet Haicus totum illum tractum Cappadociae, quae ab occidente attingit Armeniam, relicto ibidem Praefecto quodam Մշակ *Mſchak*, redit ad ſuos. Iſte *Mſchak*, (appellative Armenis *agricolam* ſignificat) teſte Moyſe Chor. aedificavit urbem quam nominavit Մշակ *Mſchak*, hinc incolis dictam Մաժակ *Maſjak*, urbem Cappadociae primariam, quam Ptolomeus & Strabo *Maſacam* vel *Mazacam* nominant; eandem quam poſtea Miherdates filius inſtaurans in honorem Julii Caeſaris dixit *Caeſaream*. Sed, Manum de tabula! Quae nunc breviter dicta ſunt, in poſterum, Deo volente, dicentur prolixius: Illa ſufficere ratus ſum ut ſalivam moveam ſtudioſis Lectoribus. Tu igitur quiſquis es, Lector, qui Antiquitate, Perfectione, atque Uſu hujus Linguae afficeris, mecum frange nucem, ſi nucleum eſſe cupis. Vale.

Moyſ. Chor. Lib. 13. Hiſt. Arm. c. 13.

Ibid. Lib. II. c. 18.

GRAM-

GRAMMATICAE LINGUAE LITERALIS ARMENICAE

LIBER PRIMUS, DE ORTHOGRAPHIA.

CAPUT PRIMUM.

DE LITERIS.

ARMENORUM Literae XXXVIII, tum Vocales, tum Consonantes sunt; quarum ordinem, Figuras, Nomina, Potestatem, & Valorem in Numeris, sequens Tabella ostendit.

FIGURA. Majuscula Picta.	Majuscula Ferrea.	Minusc. Rotunda.	Cursiva Maj.	Cursiva Min.	NOMEN.		POTESTAS.		VALOR. in Num.
	Ա	ա	Ա	ա	այբ	Aib.	A		1
	Բ	բ	Բ	բ	բեն	Bien.	B	*durum.* ב *Hebr.*	2
	Գ	գ	Գ	գ	գիմ	Gim.	G	ג *Hebr.*	3
	Դ	դ	Դ	դ	դա	Da.	D	*durum.*	4
	Ե	ե	Ե	ե	ե	Jetsch. *ab init. vocis*	ie	Є *Moscovit. vel* Ѥ *eorund.*	5

Զ	զ	Sa.	ז Hebr. З Moscov. ژ Arab. s inter duas vocales.		6
Է	է	E.	E	clarum.	7
Ը	ը	Jeth.	E	obscurum et breviss.	8
Թ	թ	Thue.	Th	ט lque Hebr.	9
Ժ	ժ	Je.	J	Gallor. Ж Slavonicum. Ⴏ Ibericum.	10
Ի	ի	I.	I	vocalis.	20
Լ	լ	Liun.	L		30
Խ	խ	Chhe.		ח Hebr. χ Graec. ch German.	40
Ծ	ծ	Dza.	Dz	Ⴛ Iber.	50
Կ	կ	Kien.	K	tenuiter. κ Graec.	60
Հ	հ	Hue.	H		70

Ձ	ձ	Ձ	ձ	ձա	Dſa.	Dſ	ჯ *Iberic.*	80
Ղ	ղ	Ղ	ղ	ղատ	Ghat.	Gh	ღ *e gutture prolatum.*	90
Ճ	ճ	Ճ	ճ	ճէ	Tce. *fere ut* tſch	Tc	ჭ *Iberor.* ტ *German.*	100
Մ	մ	Մ	մ	մեն	Mien.	M		200
Յ	յ	Յ	յ	յի	Hi.	I	*cogs. aliq.* h	300
Ն	ն	Ն	ն	նու	Nue.	N		400
Շ	շ	Շ	շ	շա	Scha.	Sch	*Germ.* ſh *Ang.* ש *Hebr.* Ш *Moscovit.*	500
Ո	ո	Ո	ո	ո	Ue.	Ue	*Germ.* oue *Gall.*	600
Չ	չ	Չ	չ	չա	Tſcha.	Tſch	*Germ.* Ч *Moscoviticum.*	700
Պ	պ	Պ	պ	պէ	Pe.	P	*leniſſime pronunciatum.*	800
Ջ	ջ	Ջ	ջ	ջէ	Dſche.	Dſch	*Germ.* ج *Arab.*	900

Rra.	Rr		1000
Se.	S	*ab initio vocis.*	2000
Wiev.	W	*German.* ו *Hebr* و *Arab.*	3000
Tiun.	T	*leniter pronunciatum.*	4000
Re.	R	*tenue.*	5000
Tsue.	Ts	Ц *Rußicum.*	6000
Hiun.	Y	υ *Graec.*	7000
Ppiur.	P	*seu fortiß.* p	8000
Khe.	Kh		9000
Fe.	F	*vel* ph φ *Graec.*	
O.	O	ω *Graec.*	

P. D. Sorvenbeek Scrip.

ORDO hic literarum semper idem & constans est, nisi quod à nonnullus օ τῷ ֆ praeponatur, contra Armenorum consuetudinem & usum, quo per ա & օ, ceu primam & ultimam Alphabeti Literam, illâ huic inclusa, Primum & Ultimum, Unum, Trinum, ac Infinitum Deum denotare solent, hoc modo (ա). Grammat. Arm. Lit. Lib. 1. Cap. 1.

FIGURA ab omnibus aliis Orientalium Linguarum Elementis quàm maximè differt, uti propositam Tabellam inspicienti & cum aliarum linguarum characteribus conferenti ad oculum patebit. Estque Quadruplex,

Prima est Majuscula, Ծաղկագիր i. e. *picta* vel *florida* Armenis dicta, quam in titulis Librorum & Initio Capitum adhibere, & elegantibus animalium vel florum figuris depingere solent.

Secunda est Երկաթագիր, h. e. *ferrea*, sic dicta à stylo ferreo, quo antiquitus in membranis potissimùm exarabatur: hoc charactere magna olim volumina conscribebant, sed hodie is Librorum titulis, Initio Capitum & sententiarum tantùm inservit.

Tertia est Բոլորագիր, i. e. *rotunda*, quâ in manuscriptis nitidioribus utuntur, & ordinarie Libri excuduntur.

Quarta Նօտրգիր, *cursiva* est, accelerandae scripturae magis apta, ideoque usus ejus ferè in Amicorum & Mercatorum epistolis familiaribus consistit.

Quod si quadruplicem hanc Armenicarum Literarum figuram consideres, adeò exiguam Majuscularum Pictarum à ferreis, & rotundarum à cursivis differentiam invenies, ut, si unam intelligas, alteram etiam facillimé cognoscas.

Grammat. Arm. Lit. Lib. 1. Cap. 1.

Ad Armenorum Calligraphiam porrò notandum est, quòd omnes literae debitum sibi in scriptura situm postulent. Nam

Quaedam corpus suum in media linea collocant, ut rotundae, ա, ո, ռ, ս, տ, ւ, օ; ն.

Quaedam corpus in medio lineae ponunt, pedes vero infra lineam, aequali omnes longitudine, demittunt, ut: բ, գ, դ, զ, ը, ղ, ղ, յ, ջ, ջ, պ, ր, ց, ք;

Quaedam basi sua lineae insistentes, cuspide pariter eminent, ut: ե, է, ժ, ծ, ձ, ճ, մ, & և.

Et tandem quaedam posito copore in linea caput aequaliter elevant, ac pedes demittunt, nimirum թ, ի, խ, կ, հ, ձ, ջ, վ, փ, փ.

NOMINA Literarum technica sunt, non nisi per accidens aliquid significantia, ut: դա *iste*, de secunda persona. է, ἐών, item *est*. 'ի vel յ' praepositiones, *in* vel *ad*. ո *quis!*

CAPUT SECUNDUM

DE POTESTATE LITERARUM.

POTESTAS Literarum in pronunciatione ea est, quam in Tabella Alphabetica, convenientibus aliarum Linguarum characteribus expressimus, quod in nonnullis commodè satis fieri potuit, in plurimis verò exactè reddendis maxima fuit difficultas. Quare, cùm & hac ipsae literae, quibus Armenicas referre debuimus, à diversis Nationibus diversimodè pronuncientur, ne stu-

ſtudioſum Lectorem in hoc momento à nobis quicquam deſiderare patiamur, uberiore declaratione ſingulas perſequemur. Incipiamus igitur ab

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

1. Ա. Aib, hanc Literam vel ſonum omnes habent Nationes, ſonantem *a* Latinum, *α* Graecum; *a* German. Batavorum & Gallorum, non autem uti Angli hanc literam ordinarie pronunciant, ſed uti illa auditur in vocibus Anglicis, *all*, *alſo*, *falſe*, *father*, & ſim. ut: Ադամ, *Adam*, Աբրահամ, *Abraham*, մարդ mard *homo*, արդար ardar, *juſtus*.

2. Բ. Bien, Valet B Latinorum, non p, uti Galanus, & cum ipſo alii, id exprimunt, quamvis enim Armeni բ duriori labiorum compreſſione pronunciatum velint, non tamen accedit ad ſonum τοῦ p. (qui eſt ipſis փ) nam *Barnabas* ſcribitur Բառնաբաս. *Rabbi* Ռաբբի, Բաբելոն *Babilon.* բուն Βοῦν *natura.*

3. Գ. Gim, ſemper legitur ut G Latinum & Gallicum ante *a*, *o*, *u*, vel conſonantem, ג Gimel Hebraeum Dageſch leni notatum, ut: գան, Gan, *flagellum*, գէտ, גית Get *ſcius*, գիրգ גירג Girg *mollis*, e. Գոմոր גמר Gomor, Gomorra. Գրիգոր Griguêr, *Gregorius.*

4. Դ. Da, D Latinorum, ſed paulò fortius pronunciatum, ut: Դանիել *Daniel*, դէմ Dem, *perſona*, դի Di, *Deus fictitius*, item *Heros*; դդում dêdum *cucurbita.*

5. Ե. Ietſch, Vocalis brevis Armenorum, una & ſimplex litera, quae non niſi per ïë vel ïé latinè exprimi poteſt, ut: երեւիլ Ieriëvil *apparere*, երեկ Ieriëk, plane ut Ruſſi pronunciant ſuum E in NETAKO niëtako *non ita* & in ΕΓΩ iëgò *ego.* Brabantii hanc literam bene

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

ne proferunt in voce նետ niet, (Brab. *non*) *ſagitta.* ſic եդ Ied *poſuit*, ետ iet *dedit*; ſimilis ferè ſonus auditur in *ſciet*, *fiet* item *ſciens*, *ſcientia*, & ſimilibus. Ante ա verò, & օ, pronunciatur ut j Conſonum Latinorum, v. g. բարութեան barouthjan, *bonitatis*, բարութեամբ barouthjamb *bonitate*, եօթն jothn *ſeptem*, & alia hujuſmodi.

6. Զ Za, vel Sa, S molliſſimum inter duas vocales. ζ Graecum juxta modernam pronunciationem, Zelo & Zemla Moſcoviticum, ז Hebraicum, ዘ: Za Aethiopicum, ut: զարդ, Zard *ornamentum*, զէն Zen *arma*, հազար Haſar *mille. Za* dixi, non ut Germani noſtri id uti *ſ* vel *z* pronuncient, qs. *zu ſeiner zeit*, ſed leniſſimè, uti Hollandi ſuum *z* in *zeedig zyn*, & ſim.

7. Է, Eſt & valet E longum, Tſeri Hebr. En jber. reſpondens vocali quinti ordinis Aethiopum, ut: է, e, ὁ ὤν, item *eſt.* էութիւն eouthjun *eſſentia*, էգ Eg *foemima.*

8. Ը Ieth, Vocalis eſt Armenis per quam neceſſaria, ſonatque e obſcurum & rapidiſſimum; Conferri poteſt cum ſchevate Hebraeorum mobili, & ſexto ordine Aethiopum, quem Illuſtris Ludolfus bene deſcribit per e foemininum Gallorum in monoſyllabis *ce*, *me*, *ne*, &c. Obſervatur ſonus hujus literae e in his vocibus Germanicis, *bevohlen*, *entzucket*, *geringer*, & aliis. Semper & neceſſariò ſcribitur in quibuſdam particulis, tam ſimplicibus, ut ընդ end *cum* ընթեր enthiër & ըստ ėſt *juxta*, &c; quàm Compoſitionem ingredientibus, ut: ընդունիլ endounil *ſuſcipere*,

re, ընթեռնուլ enthiërrnoul, *legere*. In Concursu plurium Consonantium ad faciliorem reddendam pronunciationem saepè ը adponitur, ut ըստեղծուած estieghdzouadz *creatura*. անդամքըն andamkhen *membra*; ubi tamen saepiùs omittitur, in pronunciatione subaudiendum, ut: խնդրել Chendriël *petere*, խնդրումն Chendroumn *petitio*, ac si scriptum խընդըրել, խընդըրումն. Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

9. Թ Thue, Th Latinorum & Germanorum, ט Hebraeorum, forti adspiratione prolatum, v. g. Թովմաս *Thomas*, Մարթա *Martha*, Թեւ Thiëv *ala*, Թիւ Thiv *numerus*, Թողութիւն Thuëghouthiun *remissio*, Թաթ thath *palma*. Caveant Angli ne in hac litera offendant, eam ut *th* Anglicum pronunciantes.

10. Ժ Je, Valet J Gallorum, Schiviet Moscov. & Sgian Iberorum, unde eam, cum commodior non occurrat, semper per curvum J Gallorum expressimus, ut ժամ jam *hora*, շարժել scharjiël *movere*, վրէժ Vrej *Vindicta*, ժոյժ Juij *tolerantia*, non enim adeò fortiter legendum, acsi esset *schuisch*.

11. Ի I, Nonnullis *Ini* dicta, est i vocalis Latinorum, & Germanorum, Anglorum in his vocibus, *sin*, *sinner*, *sing*; Ische Moscovitarum, ut: ինն I. innën *novem*, գինի Gini *Vinum*. Sequente ւ valet idem quod j Consona Latinor. & Germanorum, ut իւրաքանչիւր jurakhantschjur *unusquisque*, իւղ jugh *butyrum*, *oleum*.

12. Լ Liun, figura & sono L Latinum exprimit,

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

ut: լալ Lal *flere*, էլ iël *descendit*, լի Li *plenus*, լուծ Loudz *jugum*.

13. Խ. Chhe, Idem est cum *chhan* jberico, & ferè convenit cum ח Hebr. & Cha Arabico, Germani videntur hanc literam assequi per *ch* in quibusdam vocibus, si paulò asperiùs pronuncientur, v. g. in *acht*, ախտ *passiones*. սախտ *sacht* վախտ *Wacht*, & simil. Sic խաչ chhatsch *crux*, խիւ chhiv *mixtio* praeprimis *ciborum*, խօսք chhoskh *sermo*, խոց chhuëts *vulnus*.

14. Ծ. Dza Armenorum, eadem est cum Dzil Iberorum, melius exprimi nequit, quàm per Dz, si z leniter ut ז Hebraeorum pronuncietur; vel per Z pronunciation ne Veneta in vocabulo *Zorci* Georgius, ut: ծառայ Dzarra *servus*, ծանօթ Dzanoth *notus*, ծիծաղեաց dzidzagheats *risit*.

15. Կ Kien, valet Kakoi Russicum & κ Graecum, maximè alia consonante sequente, ubi nimirum mollius pronunciatur, sonum enim adhuc suaviorem poscit quam ipsum գ; unde nullo modo efferendum est ut k Germanorum in *kammer*, *kommen*, &c. sed quasi esset γ Graecum, vel Geml Aethiopicum, ut կար Kar qs. esset γὰρ, *potestas*, կեր kier *cibus*, կիր kir *passio*, կոյր kuir vel guir *Coecus*, կուր Κοῦρ *Cymba*, item *Cyrus* fluvius Armeniae majoris.

16. Հ Hue, est litera adspirata, vel potiùs adspiratio, H Latinum, German. Holland. item ה Hebr. & He Arabicum exprimens, ut հաց Hats *panis*, հեր hier *pilus*, հէն Hen *pyrata*, հին Hin *vetus*, հուն Houn ὄυν *transitus*.

17.

17. Ձ Dſa, & hic character Aramaeis tantùm & Iberis, qui Dſil eum vocant, familiaris eſt, Europaei aequipollentem non habent, Latini ſonum ejus per dſ deſcriberent, ut: ձայն Dſain *vox*, ձեռն Dſierrn *manus*, ձիր Dſir *Donum*. Itali vero valorem ejus aliquando per ZZ, aliquando per Z exprimunt in vocibus մէձձօ Mezzo, ձիձանիա Zizania, ձանձրութիւն, Dſandſruithiun *faſtidium*, *moleſtia*. Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

18. Ղ Ghat, Iberorum Ghan, & Arabum Ghain optimè exprimit. [Perſae & Armeni Kaf Arabum ſimili ſono efferunt.] Europaei hac etiam Litera carent, nos eam per Gh in Alphabeto explicuimus, cùm impoſſibile ſit latinis literis eam exactè reddere; adſpiratione enim ex imo gutture producta, & media lingua ad palatum molliter alliſa, anteriore vero ejus parte depreſſa ſonus iſte formari videtur, ut: ղօղ Ghogh *ſonus*, ղօղանջել Ghoghantſchiel *ſonare*, ղօղել ghoghíël *latere*. Obſervavi tamen ſonum hujus literae in quibuſdam vocibus Batavorum, nimirum *geeven*, *genoegen* & ſimilib. qs. ղէվէն, ղնուղն. Aliquando ղ ſcribitur loco լ praecipuè in peregrinis vocibus, ſpiritu leni notatum, ut ղազար Ghaſar pro *Laſar*, ղուկաս Ghoucas pro *Lucas*. Պօղոս Poghúës pro *Paulus*. Verùm այլ *ſed*, & ալլէլուիա ordinariè leguntur այլ, ail, ալլէլուիա alleluja.

19. Ճ. Tce. Vix eſt quo exprimam hanc literam. Italis ſonat quaſi molle c. ſuaviſſimus enim cum adſpiratione aliqua ſibilus, ferè reſpondens literae *Tciar* Iberorum, niſi quod & hæc paulò durius pronuncietur

 quàm

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

quàm ճ. Angli convenientem huic ſonum habent in j conſonante in his vocibus, *jeſt*, *join*, *joy*, *judge*, & ſimilibus, ſi non adeò fortiter efferantur. Galli eam per dg ante e & i vel dj optimè deſcriberent, ut ճար Tciar vel dgear *remedium*, ճիլ dgil *Ceſpes*, ճօճել *faſtuoſe incedere*, Germanus non niſi per *tſchotſchiel* ſcriberet, ſed nimis aſperè.

20. Մ Mien, ſonans M Latinum. Mi Graecum, notiſſima litera eſt.

21. Յ Hi, haec eſt & antiquitus ſonabat etiam j Conſ. ſed hodie, ab initio dictionis pronunciatur per H latinum, ה Hebraeum, ut: Յարեդ *Hared*, Յակոբոս *Hacobus*. Յուդաս *Hudas*. Յոբ *Hob*. Յովսէս *Hoſeas*. Յովնան, *Honas*. Յովսէփ *Hoſep*, pro *Jared*, *Jacobus*, &c. In medio verò & aliquando in fine, praecedente ա vel ո, diphthongeſcit, ut: կայտառ kaitarr, *elegans*, յայտ hait *manifeſtus*, Հայ Hai *Haicus*, item *Armenus*, վայ Wai *Vae*. իսկոյն iskuin *ſtatim*, նոյն nuin *idem*, *eadem*, *idem*, լոյս Luis *lux*, կոյս Kuis *virgo*, յոյս huis *ſpes*, խոյ chhui *aries*, հաճոյ hadjui *gratus* &c. Aliquando tamen, iiſdem praecedentibus literis, in fine quieſcit, ut քահանայ khahanà *ſacerdos*, վկայ vkà *teſtis*, բանայ banà *aperit*, լայ là *plorat*, կայ kà *ſtat* կեայ keà vel kjà *vivit*, հոգւոյ huëgüë *animae* G. & D. Sing. մայրւոյ mairüë *ſylvae*, ſic միոյ miüë *unius* vel *uni*, բուսոյ *germinis* & *germini*, & ſim.

22. Ն Nuë Latinorum N notiſſimum eſt.

23. Շ Scha. ſch German. ש Hebr. ſchin Arab. ſh Anglicum, ſci italicum, & ch Gallicum verè exprimit, ut:

ut: շատ schat *multus*, շէկ shek *rufus*, շէն schen *fabrica*. շինել sciniël *aedificare*.

24. Ո Uë vel uö Vocalis brevis est, quae contractis labiis pronunciatur, incipiens ab u Germanorum, ou Gallorum, oe Batavorum, & raptim in *e* vel *o* obscurissimum exiens, ut որ uër *qui*, *quae*, *quod*, որոտ uĕrúët *tonitru*; adhibetur etiam haec litera in vocabulis graecis exprimendis, ubi illa habent ο μικρὸν, ut: Եպիսկոպոս Iëpiscuëpuës Επισκοπος. Cum sequente ւ diphthongum constituit, ut statim videbimus Num. 34.

25. Չ Tscha, valet tsch Germanorum, tscherf Moscovitarum, c Italorum ante e & i, & Anglorum ch in *chamber*, *child*, *chosen*, & sim. ut չար tschar *malus*, չարչարանք tschartscharankh *passiones*, չիր tschir *fructus* siccati.

26. Պ Pe, valet omnino p latinum & π Graecum, quando Armenae voces latinis literis scribendae sunt, ut: Պօղոս Poghúës *Paulus*, Պետրոս Piëtrúës Πέτρος; sed pronunciatur hodie prorsus uti b latinum, unde Armeni, Asiae minoris incolae id quoque per b exprimunt, quos secutus est *Galanus*, & *Acoluthus* Praeceptore usus Constantinopolitano.

27. Ջ Dsche, Dsch Germanis, G ante e & i Italis, Gian Iberis, Gjim Arabibus, Giangia Coptis aequivalet, sic v. g. Italicas voces Gente, Giro, Giorno, Armeni scribent ջենտէ, ջիրօ, ջօրնօ. Germani nostri, ջեր *calor* dschiër, ջիլ *nervus* dschil, ջորի *mulus* dschuëri, legant. Angli hunc sonum habent in *catch*, *fetch*, *ditch* & similibus, qui ջան tchan *studium*, *cura*, ջանալ co-

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

conari tchanal, & fic alia hujufmodi, optimè reddent.

28. Ռ Rra, fonat R tremulum ac duplex, & ρ Graecum ab initio vocis adfpiratum, ut: Ռոմն Roma Ῥώμη. ռամ Rram *vulgus*, *plebs*, ռետին Rriëtin refina, Երամեծ Iërramiedz *ter magnus* five *maximus*.

29. Ս Se, valet S latinorum ab initio vocis, uti f Polonorum, fortiter pronunciatum, Σ Graecorum, fan Iberorum, flovo Rufforum, ש Hebraeorum & Sin Arabum, ut. սայլ fail *plauftrum*, սէր fér *amor*, սուր fúr vel four *acutus*.

30. Վ Wiev, eft V Confonans latinorum, β Graecorum juxta hodiernam pronunciationem. ו Hebraeorum, W Germanorum, ut: վասն Wafn *propter*, *de*. վեր Viër *fupra*, վէր Vér *Vulnus*, *plaga*, վիհ vih *profundus*, *fovea*, *puteus*.

31. Տ Tiún, Valet τ Graecum, t Hollandicum & Latinum in fine vocis, fed leniter, imò lenius quam ipfum դա proferendum effe docent Armeni, unde Galanus դ per t; տ verò per d expreffit; Verùm malè eum hoc feciffe patet ex genuina fcriptione nominum propriorum, Քրիստոս *Chriftus* non *Chrifdus*, fic Պետրոս *Petrus* non *Pedrus*; item տես tiës *vide*, Տէր Tér *Dominus*, տիր tir *valde* տրտմիլ tertmil *triftari*, &c.

32. Ր Re, eft R Latinum in fine vocis tenuiffimè & fine ulla tremulatione pronunciatum, lingua paulifper ad palatum allifa & verfus fuperiores dentes protrufa, ut: Արամ *Aram*, արարեր ararier *fecifti*, Րաբունի *rabuni*. Մարկոս *Marcus*.

33. Ց Tſuë, Valet Tſ uti Tſan Ibericum, Tſi Slavonicum, z vel tz Germanicum. T latinum ante duas vocales, v. g. in *ratio*, quae vox Armenis ſcribitur ռացիօ. ցաւ tſạv *dolor*, ց'երեկ tſiêriêk, *tempus intermedium à diluculo matutino ad veſpertinum*, & ց'այգ tſaig, *tempus à diluculo veſpertino uſque ad matutinum.* Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

34. Ւ Hiun, eſt litera, quae, uti o in numeris, ſi ſola ſit, nihil valet, neque dictionem vel ſyllabam inchoat, & apud Nierſem, Gregorium Naregienſem, & alios, in acroſtychis juxta Alphabeti ordinem conſcriptis locum quidem ſuum occupat, ſed muta eſt, & non niſi per ſpiritum aſperum Graecorum ſive per Հ legitur, ut: ւիւսեալ pro Հիւսեալ hiuſeal *contextus, compactus*, ւիւծեալ quod legendum ἱου δσεὰλ, *macie confectus.* Refertur tamen ab Armenorum Grammaticis inter vocales, quia Vocalibus ſubjuncta, eas ſuſtentat, producit, & cum iis Diphthongum conſtituit, Valetque modò U Vocale modo V Conſonans:

U Vocale ſonat & cum antecedente ս Diphthongeſcit nulla alia Vocali id immediatè ſequente, 1. poſt ե, ut: աղբեւր aghbeur *fons*, [Excipe եւրոպա *Evropa*, ceu Vocabulum peregrinum.] 2. poſt ի, ut իւղ jugh *oleum*, սիւն ſiun *columna*, իւր jur *ſuus*, էիւք ejukh *exiſtentibus*, առիւծ arriudz *leo.* 3. poſt ո, ut բուն boun *natura*, ջուր tſchour *aqua*; etiam in fine, ut բու bou *bubo*, լու lou *pulex.* In his & hujuſmodi aliis ſonus τοῦ ւ ſimplicis, & Diphthongi ու unus & idem eſt, unde illud quidem per U Germanorum, hanc

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

hanc verò per ou Gallorum vel ου Graecorum exprimendam esse duximus;

Ut V Consonans pronunciatur ւ, 1. in medio inter duas Vocales, ut: աւետ avèḍ *nuncius*, *annunciatio*; 2. in fine, nisi praecedat ո, ut: նաւ nav *navis*, թեւ thiëv *ala*, խեւ chhiêv *amens*, տիւ div *dies*, կռիւ krriv *rixa*, quo referuntur 3. Vocabula in ւ desinentia, licèt eorum fini accedant affixa, ս, դ, ն, quae non censentur ւ in medio constituere, ut: էիւս eivs էիւդ eived, էիւն eivn, *existente hoc*, *illo*, *isto*.

Tandem prorsus quiescit ւ in Gen. & Dat. Octavae Declinationis, ut: ոսկի ոսկւոյ uêski, uëskúe, *aurum*, *auri*. Sed moveri etiam potest, & per V consonum pronunciari, in iisdem Casibus ejusdem Declinationis, post liquidas tres ղ, ն, ր, si spiritu Aspero insignetur, ut: աղի aghi *salsus*, աղւոյ & աղւոյ aghúê & aghvúê *salsi* & *salso*, գինի gini *Vinum*, գինւոյ & գինւոյ ginúë & ginvúë *vini* & *vino*, բարի bari *bonus*, բարւոյ & բարւոյ barúê & barvúê *boni* vel *bono*.

Nota. Exposuimus hoc ւ Armenorum in Tabella Alphabetica per υ Graecorum, eò quòd ferè figurâ, & proprietatibus inter se conueniant, licèt saltèm juxta hodiernam pronunciationem, sonô ab invicem differant, ut: Կիւրոս Kiurúês Κύρος *Cyrus*, հիւլէ hiule ὕλη *materia*.

35. Փ Piur, Valet p fortissimum, &, quasi h includeretur, valida labiorum compressione proferendum, non tamen geminum, sed per Pp describi solet ad vim ac fortitudinem ejus indicandam. Iberi quoque hanc li-

literam habent quam Ppar vocant, sonus illius clare auditur in his vocibus *Psalmus*, *Psittacus*, Armenicè scribendis փսալմոս, փսիտտակոս. Sic in փափագ Ppapag *desiderium*, փայտ Pait *lignum*, փոր Ppuer *fossa*, *venter*, item *cavus*, & alia.

Gramma. Arm. Lit. Lib. I. Cap. II.

36. Ք Khe, Valet ch Italorum, & K Germanorum, si durius, & cum adspiratione quadam proferatur, ut à Germanis in voce *kommen* olim *khommen*, sic vox *Christus* Armenis sonat Քրիստոս *Khristuës*, nequaquam verò uti χ Graecorum in χριςός. քար khar *lapis*, քէն *odium inveteratum*, քոս khuës *lepra*.

37. Ֆ Fe, pronunciatur plane ut F latinum, Φ Graecum, Phert Moscov. Fe Arab. Sed non nisi in peregrinis vocibus usu venit, ut: Ֆրանկ *Liber*, *Europaeus*. Ֆրանկստան frankestan *Europa*.

38. Օ, O ultima Armenorum litera, est eadem figura & sono quae latinorum o, sed aequivalet τῷ ω ut: Օբեդ *Obed*, Յօհաննէս *Hohannes* Johannes. Sic օր or *dies*, օծել odziel *ungere*, օգնել ogniel *auxiliari*. Veteres hac figura destituti, sonum ejus per աւ describebant, super imposito ω hoc modo; սիրաւող sirogh *amans*, uti videre est in multis Manuscriptis, & Venetiis impressis libris, sed hodie iste scribendi mos ferè abolitus est.

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. III.

C A P U T III.

DE DIVISIONE LITERARUM.

DIVIDUNTUR Literae in *Vocales* & *Consonantes*, illae Armenis Ձայնաւորք; hae verò Բաղաձայնք vocari consueverunt.

Vocales sunt vel *simplices*, vel è simplicibus *compositae*. *Simplices* Armenorum Vocales, octo sunt, nimirum ա, ե, է, ը, ի, ո, ւ, օ, quibus à nonnullis additur յ *provocalis* dicta, eò quod Vocali subjuncta aliquando diphthongescat.

Compositae seu *Diphthongi* pariter octo numerantur, quarum quinque propriae, Viz. աւ, եւ, ու, այ, ոյ, ut: լաւ *bonus*, եւ *&*, քեւ *te* Instrumental. ուրուք' *alicujus*, Հայր *pater*, լոյս *lux*. Tres impropriae, nim. եւ̂, ըւ̂, իւ̂, ut: Եւ̂ա *Eva*, Նըւ̂ագ vel Նուագ *concentus*, իւ̂ *quò?* Էիւ̂ *Ente*. իւ̂իւ̂իք *aliquo modo*.

Quoad *Quantitatem* quaedam Vocales sunt breves, seu unius temporis, circello (*o*) in libris Poëticis notatae, ut: ը̊, ո̊, ւ̊; quaedam longae, seu duorum temporum Circumflexo insignitae, ut է̂ & օ̂; quaedam ancipites, ut: ա, ե, ի, Plura de Vocalium & Syllabarum Quantitate habebis infra in *Poëtica Armen.* Ubi de *Prosodia* prolixius agemus.

Consonantes reliquae literae omnes sunt, & dividuntur tum ratione *Potestatis*, tum *Organi*.

Ratione *Potestatis* Consonantium aliae sunt *semivocales*, ut: զ, ժ, լ, խ, ծ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, շ, չ, ջ,

ռ,

ռ, ս, վ, ր, ց, Փ; & dividuntur in *Liquidas*, լ, մ, ն, ր; *ſimplices*, ժ, ծ, հ, ձ, ճ, յ, ս, վ, Փ; & *Duplices*, ղ, ղ, խ, չ, ջ, ջ, ռ, ց. Volunt enim Armenorum Grammatici ղ valere աա; խ, կհ; ղ, լլ; չ, տհ; ջ, ձհ; ջ, ճճ; ռ, րր; ց, տս; &, verbi gr. ազն *natio* ſcribi pro ասսն, խիտ *denſus* pro կհիտ, այղ *ſed* item *alius* ex ἀλλὰ vel ἄλλος pro այլլ, նիշ *ſignum*, pro նիտհ, չափ *menſura* pro ճհափ, առաջի *coram* pro առաճճի, առնել *facere*, pro արրնել, quamvis reſolutio iſta hodie nunquam inveniatur. Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. III.

Aliae *Mutae*, videlicet, բ, գ, դ, թ, կ, պ, տ, փ, ք; quae iterum dividuntur in *Tenues*, պ, կ, տ; *Medias* բ, գ, դ; & *Adſpiratas* փ, ք, թ. Verumtamen haec ultima diviſio, paulò latiùs accepta, omnes omnino conſonantes complectitur, &, facta earundem, maximè *Affinium*, inter ſe ipſas collatione, docet poteſtatem Conſonantium in pronunciatione, quae nimirum tenui ſeu ſuaviore, quae medio, & quae adſpirato ſeu fortiſſimo organorum motu proferendae ſint, hoc modo:

Tenues,	պ.	կ.	տ.	շ.	յ.	ղ. & ս.	ն.	ծ.	ճ.	մ.
Mediae,	բ.	գ.	դ.	ժ.	հ.	ձ.	լ.	ճ.	վ.	ր.
Adſpiratae,	փ.	ք.	թ.	չ.	խ.	ց.	ղ.	ջ.	Փ.	ռ.

Eſt enim juxta Armenorum doctrinam litera բ *Media* inter պ & փ; *Adſpiratior* ſeu fortior quam պ, & *tenuior* quam փ, & ſic de caeteris.

Ratione *Organi*, quo proferuntur, ex Conſonantibus

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. III.

bus quaedam sunt *Dentales*, nimirum, զ, ժ, ծ, ձ, շ, ճ, չ ջ, ս, ց; quaedam *Gutturales*, խ, ղ, հ, յ; quaedam labiales, բ, մ, պ, վ, փ, Փ, & ֆ, quaedam *Linguales*, դ, թ, լ vel ejus loco positum ղ, ն, ռ, տ, ր; & quaedam *Palatinae* nimirum գ, կ, ք.

Notari haec Diuisio propterea meretur, quòd ejusdem *Organi* literae, quae & *Affines* dicuntur, ab imperitis scriptoribus facillimè inter se confundantur, maximè in epistolis familiaribus. Unde, si qua vox, sub una litera mendosè scripta & sensui minus congrua, non inveniatur in Lexico, sub alia Affine quaerenda est, cum ista literarum permutatio sensum pariat diversissimum, uti ex spicilegio sequentium vocum patebit. Nam *Dentalibus* scribuntur: զոր *aliquem*, ծոր *emanatio*, *scaturigo*, ձոր *vallis*, սոր *fluxus*, ցոր *cui*, ժառ juxta Kurdinensium Dialectum *Mons*, ճառ *narratio*, *historia*, չար *malus*, շար *series*; ջիլ *nervus*, ճիլ verò *cespes*; *Gutturalibus*: հորդել *disponere*, յորդել *redundare*, ահ *timor* item vah! ախ *sera*, աղ *sal*; *Labialibus*; բուտ *pinguefactus*, պուտ *tumor*, *pustula*, փուտ *putredo*, փրանկ *Europaeus*, Փրանկ idem, հաւատ non հավատ *fides*; *Lingualibus*, դև *daemon*, թև *ala*, տև *continentia*, *tolerantia*, լեղի, pro quo etiam ղեղի nonnunquam invenitur *fel*, նեղի *angitur*, կառ *currus*, կար *potestas*; *Palatinis*: գար *siccus*, item *corruptus*, կար *futura*, քար *lapis*, հոյլ pro quo malè scribit *Deodatus* հուլ *turma*, *agmen*, յոյլ *segnis*, idem judicandum de aliis quam plurimis.

C A-

CAPUT IV.

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. IV.

DE SYLLABA.

EX LITERARUM Combinatione fit *Syllaba*, quae Europaeorum more, ſcripta & lecta à ſiniſtra verſus dextram, conſtat vel ex Conſonante & Vocali una, ut: ես *ego*, սա *hic*; vel duabus ſ. Diphthongo, ut: այր *Vir*, հաւ *avis*; vel ex vocali aut Diphthongo & Conſonantibus duabus, ut: զօր *fortitudo*, մայր *mater*, կտաւ *linteum*, *ſindo*, ամպ *nubes*; vel tribus, ut: վանգ *Syllaba*, մրուր *faex*, ունկն *auris*; vel quatuor, ut: ստեղն *Dactylus* pes carminis, դրախտ *paradiſus*, դուստր *filia*; vel quinque, ut: սկիզբն *initium.*

Conſona una, ſive ſimplex, ſive duplex, duas inter Vocales poſita, in vocis diviſione ad ſequentem referenda eſt, ut ա կան oculi, փա ռաց; duarum verò Conſonantium in medio Vocis concurrentium prior ad praecedentem, poſterior verò ad ſequentem Vocalem pertinet, & cum eâ ſyllabam conſtituit, ut կար գել *ordinare*. Sed hîc obſervandum eſt

1. Voces ſive intercedente Vocali Compoſitae, in ſuas ſimplices reſecandae ſunt, ut: ողբ եր գութիւն *cantus lugubris*, կերա_կրել *comedere* ex կեր & antiquo կուր *cibus.*

2. Voces Derivatae dividuntur juxta ſyllabas Primitivarum, quod ſi verò per eliſionem Vocalis (juxta Cap. IX) plures Conſonantes concurrant, ը plerumque interponendum, & tum diviſio inſtituenda eſt,

 ut:

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. IV.

ut: զքեզ *te*, divide acsi esset ըզ քեզ, սկզբնաւորեալ *is qui initium sumsit*, Gregor. lib. prec. p. 10. ac si scriptum ըս կըզ բըն աւ որ եալ, verùm զ praefixum sequente Vocali non admittit ante se ը, sed cum Vocali initiali vocis Syllabam absolvit, ut: ստացուած *possessio*, dividendum est ըս տացուած, praefixo զ verò զըստա ցուած licet Armenorum Vulgus saepe pessimè legat ըզստացուած.

Ut praecepta haec clariùs intelligantur, adponemus ex *Nierse* Armenorum Patriarcha & Poëta Celeberrimo, & quidem ex Ipsius Hymno de Passione Christi hoc Exemplum Syllabizationis:

Հո գայր ըզ կիր սըն տըրտ մա բար.
Ե րի ւքըն ե ղեալ առ անձ նա բար·
փըր կել զաշ խարհս հո գիս յօ ժար.
բայց է բնու թիւն մար մնոյս տըր կար:
ոչ նմն ու ժեղ եւ զօ րաւ որ.
եւ նմն ան զօր վըր տան կաւ որ.
այլ մի եւ նոյն գոլ մի աւ որ.
կը րեր ըզ կիր սըն կա մաւ որ.

Angebatur Christus *passionibus triste*,
Tribus illis Apostolis *seorsim receptis.*
Liberare mundum hunc, dicit, *anima mea cupit*,
Sed est natura corporis mei debilis,
Non illa fortis atque potens,
Neque ista impotens ac languida sola,
Sed una & eadem existens unionem habens (Divinae cum humana natura)
Patiebatur passiones illas voluntariè.

Vo-

Vocem integram si lineae angustia non capiat, Syllaba una vel plures residuae ad sequentem lineam referendae sunt, ut: Երանեալ է այր, որ երկնչի՛ի Տեառ_ նէ. *Beatus est vir, qui timet Dominum.* Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. V.

CAPUT V.

DE VOCE.

UTI EX Literarum combinatione fit Syllaba, ita ex Syllaba, vel Syllabarum conjunctione *Vox*, quae est Pars Orationis, aliquid significans.

Vox est vel Monosyllaba, quae nonnunquam una litera absolvitur, ut: է *est*, *existens*, sed plerumque pluribus in unam Syllabam redactis, ut: սէր *amor*; vel Dissyllaba, ut: սիրել *amare*, vel Trium Syllabarum, ut: համաձայն *concors*; vel quatuor, ut: պատասխանի *responsio*; vel quinque, ut: Քերականութիւն *Grammatica*; vel sex, ut: Աստեղաբաշխութիւն *Astrologia*; vel septem, ut: նախագաղափարական *Archetypicus*; vel octo, ut: նախագաղափարականի *archetypici*; vel denique novem Syllabarum նախագաղափարականօրէն *archetypicè*.

Vox autem seu Pars Orationis est Octuplex, eaque vel Variabilis vel Invariabilis.

Variabiles Orationis Partes sunt quatuor: Nomen Pronomen, Verbum, & Participium. Invariabiles totidem: Praepositio, Adverbium, Conjunctio, Interjectio. Omnes comprehenduntur hoc memoriali:

Ա_

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. VI.

Վայ քեզ գողացողիդ, զի ահա՛ զկնի գողութեանդ
Vae tibi furanti, quia ecce post furtum tuum
կախեսցիս:
suspenderis.

Antequam verò de his specialius agamus, praemittemus doctrinam de Affectionibus Vocis & signis Distinctivis; Exemplum Lectionis, & de Vocalium mutatione ac elisione Canones quosdam Generales.

CAPUT VI.

DE AFFECTIONIBUS VOCIS & SIGNIS DISTINCTIVIS.

Affectiones Vocis apud Armenos quatuor sunt: *Accentus*, *Tonus*, *Spiritus*, & *Passio.*

Accentus tres sunt: *Acutus*, (՛). *Gravis* (՝). & *Circumflexus* (՞).

1. *Acutus* ultimae Vocis Syllabae imponitur, quando ea negandi, prohibendi, imperandi, Interrogandi, Vocabula aequivoca determinandi, aut emphasin aliquam significandi vim habet, ut: գրեա՛ *scribe*, մի՛ գրեր *ne scribas*, ե՛կ *veni*, ե՛լ *exi*, բե՛ր *affer*, բա՛րձ *tolle*, կե՛ր *ede*, լո՛ւր *audi*, բա՛ց *aperi*, ut distinguantur ab եկ *advena*, *proselytus*, ել *exivit* item *exitus*, բեր *germen*, բարձ *crus*, կեր *cibus*, լուր *auditus*, *ûs*, բաց *apertus* item *procul*, է՛ *est*, է *ens*. ո՛վ է սա՝ որ զմեղս թողու: *quis est hic, qui peccata remittit* Luc. 7: 49. ո՛չ իբրև զմարդ

զմարդ է Ա͞Ծ եւ ոչ իբրեւ զորդի մարդոյ թէ ոչ արասցէ. խօսեսցի, եւ ոչ կացուսցէ: Num. 23. 19. [Confer Versionem τῶν LXX.] *Non sicut homo est Deus — & non ut filius hominis — an non faciet? loquetur, & non statuet?* Sic Adjectiva Adjectivè sumta, սուտ falsus, սուրբ *sanctus*, ճշմարիտ *Verus*, լի *plenus*. բազում *multus*; & pronomina սա՛, դա՛, նա, սորա՛ *hic, ille, iste, hujus*, &c. pro սայ, դայ, նայ. Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. VI.

II. *Gravi* Accentu notantur 1. Adjectiva Adverbialiter accepta, ut սուտ՝ *falsò*, սուրբ՝ *sanctè*, ճշմարիտ՝ *verè*, լի՝ *plenè*, բազում՝ *multùm*, բարի՝ *bene* pro բարւոք, չար՝ *malè* pro չարւոք.

2. Adjectiva Conjunctionum loco posita, ut: իսկ՝ *sed*, իսկ verus, այլ՝ *verò*, *verùm*, այլ *alius*.

3. Literis բ, դ, ս, ւ, ց, in fine Vocum constitutis, accuratiùs scribentes *Accentum Gravem* adponunt, ut: արբ՝ *bibe*, արդ՝ *jam*, սակս՝ *pro*, *propter*, &c. Quia istae literae tum aliquantò pressiùs, & quasi cum conatu ad repercussionem pronunciantur.

4. Թէ, quando pleonasticè accipitur, ut ὅτι Graecorum, *Accentum Gravem* habet, non autem quando significat *si*, ut: Թէ՝ դու ով ես; *Tu quis es?* Թէ՝ ես ոչ եմ Քրիստոսն *Non sum Christus*, Թէ՝ ոչ *Non*, Joh. 1: 19. ff.

5. Vocibus son m gravem postulantibus, i. e. Vocali longa aut Diphthongo, vel Consona duplici, terminatis, aliquando *Gravis* superimponitur, ut: խոստովան եղեւ՝ *& confessus est*, Joh. 1: 20.

6. Signum Gravis Accentus saepissimè etiam usur-

 pa-

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. VI.

patur loco Commatis seu virgulae, hoc modo: Եթէ կեամք՝ Տեառն կեամք. և եթէ մեռանիմք՝ Տեառն մեռանիմք. և արդ՝ եթէ կեամք՝ և եթէ մեռանիմք՝ Տեառն եմք. *Sive vivamus, Domino vivimus; Sive moriamur, Domino morimur, & proinde, sive vivamus, sive moriamur, Domini sumus.*

Circumflexus, ex *Acuto* & *Gravi* formatus, est elevatio ac depressio unius & ejusdem Syllabae, & adponitur Interrogativis, Admirativis, & Vocativis particulis, ut: զի՞ ելիք տեսանել *quid exiistis videre* Luc. 7: 24. pro quo & զի՛նչ dicitur juxta reg. de Acuto, ո՜վ խորք մեծութեան Աստուծոյ *O profunda divitiarum Dei* Rom. 11: 33. ո՜վ Պետրոս *O Petre!* sed Matth. 13: 29. և նա ասէ, ց՚նոսա մի՞ *ille autem dicit eis, non;* sphalmate typographico (՞) loco (՛) positus est.

Nota: Nonnunquam Vox una duobus insignita Accentibus invenitur, ut: Ե՛լ՝ լծեա *exi, junge* equos 4 Reg. 9: 21. Ե՛լ և եկաց *exivit & substitit* ibid. 10: 9. Տէ՞ր՝ Տէ՞ր՝ *Domine, Domine*, Matth. 15: 11.

Tonum unicuique Voci proprium ex Accentu quidem, qui in plurimis Vocibus negligitur & non rarò ob aliud quoddam officium adponitur, semper cognoscere non possumus; attamen, quae cujusque Vocis Syllaba attollenda sit, facilius deprehendemus in hac Haicana Lingua, quàm in quavis aliâ, siquidem totum istud negotium absolvemus unica hac regula:

Voces Dissyllabae & Polysyllabae omnes & singulae, prioribus Syllabis ferè eodem aut aequali tenore prolatis, semper attollunt ultimam, eamque tam brevem vel

vel ancipitem, quàm longam, Accentu insignitam aut eodem destitutam, ut: մանուկ manùk *puer*, Տարօն *Tarôn* urbs majoris Armeniae, փառաց parràts *gloriae*. Աստուած Astuadz *Deus*, բարեպաշտ bariepàscht *pius*, Իմաստասէր Imastasér *Philosophus* Իմաստասիրութիւն Imastasirouthiùn *Philosophia*; sic տօնեմ toniëm *festum celebro*, համբերեմ hambièriem *tolero*, սիրէիր sireir *diligebas*, աշխատի aschchati *fatigatur*. Idem Judicandum de omnibus aliis.

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. VII.

CAPUT VII.

DE SPIRITU, PASSIONE ET SIGNIS DISTINCTIVIS.

SPIRITUS duplex est, *Asper*, (ʻ) & *Lenis* (ʼ).

Asper est proprius literae ւ, quando legenda est ut վ. Vid. supra p. 16. ut: Հաւատ *fides*, գաւառ *provincia*, Հաւ *avus*, item *avis*, in specie *gallina*, item *initium*, frequentiùs tamen ʻ planè omittitur.

Lenis, ubi ponitur, significat Vocem suaviter pronunciandam esse, ut: Կա՛ր Kar qs. γάς, *potestas*, non քառ.

NB. *Galanus* Spiritum Asperum omnibus literis Asperis; & Lenem omnibus Lenibus adscribit, sed utrumque obsoletum est, & Lenis quidem vix in antiquissimis Manuscriptis superstes est.

Passio etiam duplex est: *Vinculum* (‿), & *Apostrophus* (ʼ). *Vinculum* est nota 1. duorum Vocabulorum significativorum, sine Vocali ա, ե, է intercedente, in unum conjungendorum, ut: երկ‿միտ *dubius*, pro

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. VII.

երկամիտ, երկ_ձայն *diphthongus* pro երկաձայն. 2. Vocis in fine lineae ob angustiam spatii divisae, hoc modo երկիւղածք Տեառն՝ ակնկալէք ողորմութեան նո_րա, *timentes Dominum, expectate misericordiam ejus.*

Apostrophus adscribitur hisce quinque literis 'ի, յ', ց', ն' & ղ', indicans illas quatuor esse Praepositiones seu Praefixa; ղ' autem liquescens pro ւ poni, ut: 'ի քէն *à te*, յ'այրի *in antro*, յ'առն *in viro*, utrumque ab այր *vir*, item *spelunca, antrum*, ց'անձն *Personae*, in Dativo, ն'աստեղ_ *in stella*, Commor. Սաղ'օմոն, Salom on.

Signa Distinctiva tria sunt: Virgula (,), quae commati; punctum medium (˙), quod Coloni; & punctum finale geminum (:), quod finali nostro respondet. Usum horum omnium ostendemus exemplo, ex Luc. 5: 31. Պատասխանի ետ Յիսուս, և ասէ ց'նոսա. ոչինչ_են պիտոյ բժիշկ ողջոց՝ այլ՝ հիւանդաց: *Responsum dedit Jesus & dicit eis: non est opus medico sanis, sed aegrotis.*

NB. Accentus Gravis in voce ողջոց՝ Commatis loco ponitur, ut supra monuimus.

CAPUT VIII.

DE SIGLIS.

SIGLAE sunt scripturae compendia, quae in Armenorum tam impressis quam manuscriptis libris, maximè in epistolis familiaribus, frequentissimè occurrentia multum saepè negotii lectori minùs exercitato facessunt. Quapropter, ne linguae hujus studioso ista scri-

ſcripturae compendia lectionis & temporis faciant diſpendia, neceſſarium duximus ſuccinctam *Siglarum* magis obviarum ſeriem & earundem expoſitionem heic ſubjicere.

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. VIII.

Fiunt autem *Siglae* duobus modis, vel omiſſis tantùm Vocalibus ſub hoc ſigno ("), ut: մ"րդ pro մարդ *homo*, հ"ց pro հաց *panis*, խ"ղ"ղ pro խաղաղ *tranquillus*, Թ"գ"ւ"ր pro Թագաւոր *Rex*; vel omiſſis tum Vocalibus, tum Conſonantibus, ſub ſigno lineae tranſverſae, h. m. (‾) ut:

Ա̄Ծ pro Աստուած *Deus*
Ա̄Յ Աստուծոյ *Dei* & *Deo*.
Ա̄Վ Աստուծով *cum Deo*, *per Deum*.
ա"ծ verò, inverſo ա, ad ignominiam, *Deus fictitius*.
աղ աղօթք *preces*.
ա̄մ vel ա̄մն vel ա̄մ pro ամենայն *omnis*.
ա̄մի ամենայնի *omnis*, Genit.
ա̄յ այսինքն *hoc eſt*, *id eſt*.
ա̄շ ա̄շի աշխարհ, աշխարհի *mundus*, *mundi*.
ապշ ապաշխարութեան *pœnitentiae*.
գ գործք, *opera*.
դպ դպիր proprie *ſcriba*, ſed *Cantorem* notat in Libris Eccleſiaſtcis.
գ̄ երկին *cœlum*.
ծ̄ երկիր *terra*.
Է Է non eſt decurtatum, quando fronti librorum inſcribitur, ſed τὸν ὄντα *Deum*, idem quod Ξ. Θ. vel B. C. D. ſignificat.

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. VIII.

ը̅ — ընդ *cum, unà, sub.*
ը̅յռջ — ընդ յառաջ *occurſus* in templo.
ը̅ս — ըստ *juxta, ſecundùm.*
ը̅մ — ըստ որում *juxta quod.*
թ̅ի, — թիւն, թն, թեան, թէ, թենէ, թբ, թեամբ, terminationes ſunt Nominum Abſtractorum.
ժ̅կ — ժամանակ, *tempus.*
ժ̅ղ — ժողովուրդ *populus.*
'ի վ̅ր — 'ի վերայ *ſuper, ſupra.*
ի̅էլ — իսրայէլ *Iſraël.*
ի̅լի — իսրայէլի *Iſraëlis.*
ծ̅ղկզրդ — ծաղկազարդ *florib. ornata* Dominica Palmarum.
կ̅տրլ — կատարեալ *perfectus.*
կ̅իր — կիրակի *Dominica* dies, nova Dominica in albis.
Հ — Հարց *Patrum*, nomen Cantionis in Libr. Muſicis.
Հ̅յրպտ — Հայրապետ *Patriarcha.*
Հ̅րշտկպտ — Հրեշտակապետ *Archangelus.*
մ̅ղ — մաղթանք *ſupplicationes.*
մ̅կ — մանկունք proprie *pueri*, ſed in libris Eccleſiaſticis ſignificat Hymnum, quem cantare ſolent poſt Pſ. CXII. juxta Hebraicum exemplar, juxta τοὺς ό verò & Arm. Verſionem CXIII. օրհնեցէք մանկունք *benedicite pueri* &c.
մ̅ — մեծացուսցէ *magnificet*, ſic vocatur Cantus qui ſequi ſolet Hymnum Mariae, unde ver-

verbum hoc desumtum est, Luc. 1: 46.

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. VIII.

յղգս — յաղագս *pro, de, propter.*

յր — յարութիւն *resurrectio* Christi.

Յս, Յի, Յիսուս, Յիսուսի, *Jesus, Jesu.*

նք, նր, նյ, նս, նոքա, նորա, նոյա, նոսա, *illi,* Nominat. plur. *illius, illorum, illis.*

շբ — շաբաթ *Sabbatum*, sic vocatur non tantùm dies septimanae septima, sed & tota septimana, & unaquaeque ejus feria, ut: կիրակէօր *Dies Dominca*, բ շբ *secunda feria*, գ շբ *tertia feria*, &c.

շրկն — շարական, est Nomen libri Canticorum Sacrorum, propriè *seriem gemmarum* significans.

ո. — ողորմեա *Miserere*, ex Ps. LI: 1.

Ց, ոպ — որպէս *Sicut.*

Պտ, — պատասխանի *responsum.*

Սղ — սաղմոս *Psalmus.*

սրկ — սարկաւագ *Diaconus.*

Սբ, սբյ — սուրբ, սրբոյ *Sanctus, Sancti.*

վրդպտ — վարդապետ *Doctor.*

վրդվռ — վարդավառ, id est, apertio *rosae*, intelligitur dies transfigurationis Christi, quae incidit inter XVIII. Junii st. vet. & 1. Augusti inclus.

վս — վասն, *de, pro, propter.*

վ̄ — վերջ *finis.*

տ — տէր, sic in libris Ecclesiasticis scribitur, intelligitur Hymnus cantandus post Ps.

Ps. CXLVIII. Vox desumta est ex dicti Psalmi vers. 1. Օրհնեցէք զՏէր *Benedicite Domino*, aliàs scribitur.

Տր̄, Տն̄, Տի̄, Տէր, Տեառն, Տէրամբ, *Dominus*, *Domini* & *Domino*, *cum Domino* vel *per Dominum*.

փ̄, փխ̄ & փխն, փոխ *vice*, *loco*. In Ecclesiasticis significat alternam precum recitationem, drama.

փոխմ — փոխման pro Վերափոխման *assumtionis* Mariae festum.

քհ — քահանայ *Sacerdos*.

քրզ — քարոզ, *praeco*, qui in medio chori stans clamat: *Oremus* pro hoc vel isto statu aut persona.

Ex his conspici satis potest, quisnam sit *siglarum* in Armenica Lingùa usus; si qua occurrant exempla alia, ea ceu minùs difficilia, attentioni studiosi Lectoris committimus.

CAPUT IX.

EXPOSITIS hactenus, quae ad Vocis constitutionem & Affectiones spectant, ordo nos monet, ut quae dicta sunt ad praxin revocemus, & tyronem in lectione etiam juvemus: denuò monentes, ut Lector potestatem literarum, prout eam Capite II. dedimus, firmiter memoriae imprimat, & sic lectionis initium faciat *Exemplo*

plo hoc quod desumsimus ex *Moysis Chorenensis* Hist. Arm. Lib. II. Cap. XIV. Ubi verba Auctoris sic habent:

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. IX.

Dimoumn i miës Puempeï Herruêvmajiëtsuets Zo-
Դիմումն ՚ի մէջ Պոմպէի Հռովմայեցւոց Զօ-
ravari iëv arrnoul ez Majak iev máh Miher
րավարի՝ եւ առնուլ զՄաժաք. եւ մահ Միհր
datà.
դատայ:

Hainm Jamanakì Puempéúës Herruevmajietsúets
Յայնմ ժամանակի՝ Պոմպէոս Հռովմայեցւոց
Zoravàr zoròkh bazmokh iëkejàl hasèàl i medschiërk-
Զօրավար զօրօք բազմօք եկեալ հասեալ ՚ի միջերկ-
rejaìs, zeskorúês zesparapíëtn iùr hAsuëris arrakhè
րեայս. զՍկօրոս զՍպարապետն իւր յԱսորիս առաքէ
tal patiëràzm end Tigranà: khanzì ér dardsejàl
տալ պատերազմ ընդ Տիգրանայ. քանզի՝ էր դարձեալ
hiùr aschchàrhen vasn chhoudjapanàts hiëlouzakín.
յիւր աշխարհն՝ վասն խուժապանաց յեղուզակին.
Antseàl eskoruësì i Damaskúës íëv tiësejàl, ezkha-
Անցեալ Սկօրոսի ՚ի Դամասկոս՝ եւ տեսեալ զքա-
gàkhen arrejàl i Miësraghà íëv i Ghoughà, eznuesà
ղաքն առեալ ՚ի Մեսրաղայ՝ եւ ՚ի Ղուղայ. զնոսա
haladzejàl ínkhen i Hreastan pouthaìr, hasaníël
հալածեալ՝ ինքն ՚ի Հրէաստան փութայր հասանել
iviërà Aristabouli, hognakanouthiùn iëgbòr nuërà
՚ի վերայ Արիստաբուլի, յօգնականութիւն եղբօր նորա
ieritsoù Hiurkanoù khahanapiëtì uërdúe, Aghiëk-
երիցու Հիւրկանու Քահանայապետի որդւոյ Աղեք-

san-

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. IX.

ſandrì. Isk Puëmpeí patiërazmejàl end Miherdatà,
սանդրի. Իսկ Պոմպէի պատերազմեալ ընդ Միհրդատայ,
tiëſanè ezſaſtìk end dimakatſouthiùn ìëv zahagìn
տեսանէ զսաստիկ ընդ դիմակացութիւն, եւ զահագին
màrtes íëv vtangì huij; ſakaìn bazmoutheànen
մարտս. եւ վտանգի յոյժ. սակայն՝ բազմութեանն
haghthejàl ppacheſtakan lini Miherdàt i kuëghmànes
յաղթեալ փախստական լինի Միհրդատ՝ ի կողմանս
Puëntuësì; huërmè ibríëv ziërdzanielúëv ieghejàl
Պոնտոսի. յորմէ իբրեւ զերծանելով եղեալ
Puëmpeúës uëroum akn úëtſch ouner ìëv arreàl ez Ma-
Պոմպէոս՝ որում ակն ոչ ունէր՝ եւ առեալ զՄա-
jàkh, iëv kalejàl zuërdì nuërà ez Miherdàt neſtou-
ժակ, եւ կալեալ զորդի նորա զՄիհրդատ՝ նստու-
tſanè i khaghakhìn zor, íëv ínkhen úëtſch hiëtamoùt
ցանէ 'ի քաղաքին զօր. եւ ինքն ոչ հետամուտ
linì nemà, íëv end Aſuëris i Hreaſtan ppouthaìr
լինի նմա՝ եւ ընդ Ասորիս 'ի Հրէաստան փութայր
haſaníël; íëv i dſièrrn hóren Pighatueſi Puentatſúë ez-
հասանել. եւ 'ի ձեռն հօրն Պիղատոսի Պոնտացւոյ զ-
Miherdàt ſpananè thounavúër dieghòkh. Vkajè aiſm
Միհրդատ սպանանէ թունաւոր դեղով. Վկայէ այսմ
banìts íëv Hoſepúës, i djarrìn, úër vaſn Aperſamìn
բանից՝ եւ Յովսէփոս 'ի Ճառին, որ վասն Աբրահամին
patmè aiſpés aſiëlúëv: Puëmpeí mot Hierikhúëv
պատմէ, այսպէս ասելով. Պոմպէի մօտ Երիքով
haſaniën avietìkh mahouánen Miherdatá.
հասանեն աւետիք մահուանն Միհրդատայ.

VER-

VERSIO LATINA.

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. IX.

Irruptio ad nos Pompeji Romanorum exercitus Ducis, occupatio urbis *Masacae & mors Miherdatis.*

Illo tempore Pompejus Romani exercitus Dux multis cum copiis adveniens, appulit in mediterranea, &, quoniam ipsi propter tumultus sicarii cujusdam in regionem suam revertendum erat; Scaurum militiae Praefectum in Syriam mittit, ad committendum cum Tigrane praelium. Scaurus Damascum veniens, & urbem à Metello & Lollio interceptam videns, iis ejectis in Judaeam festinat, contra Aristobulum fratri ejus natu majori Hyrcano, Sacerdoti maximo, Alexandri filio, auxilium laturus. Pompejus verò contra Miherdatem bellum gerens, experitur eum magno cum periculo atque terrore suo validè resistentem & fortiter pugnantem: attamen multitudine superatus fuga se versus Pontum recipit Miherdates; à quo, contra quàm speraverat, quasi liberatus Pompejus, capit Masacam & Miherdatem filium, imponitque praesidium Urbi, ipse autem non persequitur Miherdatem, sed per Syriam in Judaeam festinat, & ope Patris Pilati Pontii Miherdatem venenatis pharmacis enecat. Testimonium de his rebus perhibet etiam Josephus in historia, quam de Apersumo narrat, dicens: Pompejo, cum prope Hierichuntem venisset, afferebantur laeta de morte Miherdatis nuncia.

Observationes quasdam ad haec Verba eorumque resolutionem Grammaticam vide infra sub finem libri.

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. X.

CAPUT X.

DE MUTATIONE AC ELISIONE VOCALIUM CANONES GENERALES.

ARMENORUM Vocales, tam in Monosyllabis, quàm Polysyllabarum dictionum ultima syllaba, accedente incremento finali, quamvis saepè constanter maneant, saepè tamen vel mutantur vel eliduntur, uti è sequentibus *Canonibus* patebit.

I.

Ա. Constanter manet, ut: գանձ *thesaurus*, գանձի *thesauri*, գանձել *thesaurizare*, գանձապետ *Archithesaurarius*; ազգ *natio*, ազգի *nationis*, ազգական *nationalis* item *Consanguineus*, ազգականութիւն *Consanguinitas*; ըստեղծուած *creatura*, ըստեղծուածոյ *creaturae*; ընթերցուած *lectio*, ընթերցուածոյ *lectionis*; արքայ *princeps*, արքայի *principis*, ընծայ *munus*, ընծայի *muneris*, sic վկայ *testis*, հմայ *augur*, որայ *manipulus*, &c. item Nomina Propria, ut: Յուդայ *Juda*, Յուդայի *Judae*, Ազարիայ *Asarias*, Ազարիայի, *Asariae*, & alia.

Sed excipiuntur multa, quae ա elidunt, & quidem omnia Nomina desinentia 1. in եայ, ut, պաշտօնեայ *minister*, in Gen. պաշտօնէի *ministri*; գործունեայ *opifex*, գործունէի *opificis*, Քրիստոնեայ *Christianus* Քրիստոնէի *Christiani*. Sic Հրեայ, Հրէի, *Hebraeus*, *i*, & կրեայ, *necessitas*, կրէի *necessitatis*.

2. In եալ & եցեալ participia, ut: գովեալ *qui lauda-*

davit & *laudatus est*, Genit. գովելոյ; գովեցեալ *laudatus* գովեցելոյ; սիրեալ *qui amavit* & *amatus est* սիրելոյ; սիրեցեալ *amatus*, սիրեցելոյ. Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. X.

3. In եան, ut: Արամեան *Aramaeus* vel *Armenus*, in Gen. Արամենի *Armeni*; Պօղոսեան *qui stat à partibus Pauli* Պօղոսենի; Ապօղոսեան *qui stat à partibus* τοῦ Ἀπολλῶ, Ապօղոսենի.

His adde Աստուած *Deus*, Աստուծոյ *Dei*, & լեառն *mons*, լերին *montis*. Sed հայր in Gen. հօր, *Pater*, *Patris*; մայր *Mater*, մօր *Matris*; եղբայր *Frater*, եղբօր *Fratris*, այ in օ mutant.

II.

Ե Quoque manet, ut: դեղ *remedium*, *pharmacum*, Gen. դեղոյ, դեղել *veneno inficere*; բեր *fruges*, item *latio*, բերոյ, բերել *ferre*; բեհեզ *Byssus*, բեհեզոյ; ճենճեր *odor cibi* vel *sacrificii*, ճենճերոյ, ճենճերել *spumam colligere*, գեղ *decor*, գեղոյ; հեռի *procul*, item *remotus*, հեռանալ *procul recedere*, հեռ Gen. հեռի *lis*, *litis*. մեր, մերոյ, *noster*, *nostri*, ձեր, ձերոյ, *vester*, *vestri*.

Excipe 1. Verbum substantivum եմ, & per id formata verba primae Conjugationis, quae in 3. Pers. Sing. & 2dâ pl. numeri mutant in է, ut: եմ *sum* է *est*, էք *estis*, գովեմ *laudo*, գովէ *laudat*, գովէք *laudatis*; in participio Praes. in ո, ut: գովող; in Nomine Actoris vero item in Optat. & subj. Modo in ի, ut: գովիչ *laudator*. 2. desinentia in եայ, in Genit. ե mutant in է, vid. Can. I. Except. 1. 3. Pronomina Primitiva prorsus Anomala, ut: ես *ego*, իմ *mei*, զիս *me*, մեք *nos*,

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. X.

nos, 'ի մէնջ *à nobis*, քեզ *tibi*, ի'քէն *à te*, ձեր *nostri*, 'ի ձէնջ *à vobis*.

III.

Է Mutatur in ի; ut: շէն *aedificium*, շինի *aedificii*, շինել *aedificare*, վէմ, վիմի, *petra*, *petrae*, ողջակէզ, ողջակիզի, *holocaustum*, *i*, ձէթ, ձիթոյ, *oleum*, *i*, երէց, երիցու, *sacerdos*, item *filius natu maximus*, *sacerdotis*, զէն, զինու *arma*, *armorum*; մէն, մինու, *solitarius*, *i*; դէմ, դիմի, *facies*, *ei*, *aspectus*, *ûs*. կէտ *cete*, կիտի; կէս *dimidius*, in gen. quidem habet կիսոյ, sed Composita է retinent, ut: կէսօր *meridies*, կէսօրեայ & կէսօրական *meridianus*.

Excipiuntur quoque Nomina quaedam Communia & Propria, in quibus է manet, Մարգարէ, Մարգարէի, *Propheta*, *ae*, Մարգարէութիւն *Prophetia*, Մարգարէանալ *Vaticinari*; րոպէ, րոպէի, *quarta pars* rei, item *minutum*, *sexagesima pars horae*, Հրէայ, Հրէի, *Hebraeus*, *i*, Մովսէս, Մովսէսի *Moses*, *is*, Իսրայէլ, Իսրայէլի *Israël*, *elis*, Եղիսէ, Եղիսէի *Elisaeus*, *i*, sed Մանասէ, *Manasses*, Մանէ *Manes*, Բիբիանէ *Bibiana*, Գայիանէ *Gajana*, Եփրոսինէ *Ephrosina*, Կատարինէ *Catharina*, Հեղինէ *Helena*, Հռիփսիմէ *Ripsima*, Յուստիանէ *Justiana*, Նունէ *Nuna*, Սոփրոնիմէ *Sophronima*, Բարբարէ *Barbara*, in obliquis vel է retinent, vel in եայ mutant, ut: Մանասէի & Մանասեայ *Manassis*, &c.

IV.

Ի Eliditur, ut: գիր, գրոյ *litera*, *ae*, գրեմ *scribo*, ձիր, ձրի *donum*, *ni*, ձրել *donare*, ծիր, ծրի *delineatio*, *onis*, ծրել *delineare*; դպիր, դպրի, *scriba*, *scribae*,

դպ-

դպրապետ ἀρχιγραμματεύς; *ծին natus*; *ծնանիլ nasci*, Grammat.
վտիտ macilentus, *tenuis*, *debilis*, *վտտել debilitare* &c. Arm. Lit. Lib. I.

Excipe 1. Nomina in *իւր* exeuntia, quae *ի* suum retinent, ut: *իւր suus*, Genit. *իւրոյ*. *թիւր*, *թիւրոյ*, *curvus*, *obliquus*; *թիւրել curvare*, *errare*, *դիւր*, *դիւրին*, *facilis*, *հարիւր*, *հարիւրոյ*, *centum*, *բիւր myrias*, *ddis*, *նիւթ*, *նիւթոյ materia*, *ae*, *նիւթել machinari*, *ձիւթ*, *ձիւթոյ oleum*, *i*. Cap. X.

2. *ի* Terminationis quae *իւն*, in obliquis mutat *ի* in *ե* ut: *ըղձութիւն incantatio*, *ըղձութեան incantationis*, *նահատակութիւն*, *նահատակութեա*; *martyrium*, *rii*, *opus Heroicum* *հպատակութիւն*, *obedientia*, *tiae*.

3. *ի* Finale Octavae Declinationis, quod mutatur in *ւոյ*, ut: *գինի*, *գինւոյ Vinum*, *Vini*, *որդի*, *որդւոյ filius*, *i*, *ոսկի*, *ոսկւոյ aurum*, *i*, *ծարաւի*, *ւոյ sitiens*, *սիրելի amandus* *սիրելւոյ* &c.

4. Monosyllaba ab *ի* incipientia, quae id aliquando retinent, aliquando in *ը* mutant; retinent *իժ*, *իժի vipera*, *rae*, *իսկ*, *իսկի*, *certus*, *i*, *իմ*, *իմոյ meus*, *i*, *իմն*, *իմիք aliquid*, *alicujus* per omnes Casus Sing. Numeri; mutatur in *իղձ desiderium*, item *incantator*, Gen. *ըղձի*, hinc *ըղձալ desiderare*, *ըղձական Optativus*; *ինչ aliquid*, Gen. *ընչի alicujus*, *ինձ* vel *ինձ-ընձի Leopardus*, *i*.

V.

Ո, Nisi cum *ւ* conjungatur, semper manet, ut: *գործ*, *գործոյ*, *opus*, *operis*, *ժողով*, *ժողովոյ*, *ժողովել*, *collectio*, *collectionis*, *colligere*, &c. Sed *ո*, quando *ւ* sub-

Grammat. Arm. Lit. Lib. I. Cap. X.

subjunctum habet, utrumque abolетur, ut: լուծ, լծոյ, լծել *jugum, i, jungere*, սուր, սրոյ, *acutus, i*, թուք, թքոյ *saliva, vae.* շուք, շքոյ *decus, coris*, քուն, քնոյ *somnus, i*, քնել *dormire*, &c. Praeter քունել *concumbere*, quae in auribus Armenorum obscoena vox est, & սրունք *crura*, սրունից jud 15: 8. ուլ, ուլի, *haedus, indi*, ուս, ուսոյ, *humerus, ri*, ուշ, *acumen, acies ingenii, memoria*, Genit. ուշի sic բու *bubo*, չու *profectio*, նու *nurus*, յու *contabulatio*, լու verò *pulex* լուոյ & լւոյ; ձու, ձուոյ, & ձւոյ *ovum, i.* Aliquando loco ու substituitur ը, ut: ուղտ *camelus*, ըղտի *cameli*, ունդ, ընդոյ *legumen, inis.*

2. Ո, cum յ in medio vocis conjunctum, manet, յ verò in ւ mutatur ողկոյզ, ողկուզի *botrus, botri*, ողջոյն, ողջունի *salutatio, onis*, գոյն, գունոյ, *color, oris*, համբոյր, համբուրի, համբուրել, *osculum, li, osculari*; in fine verò sine ulla mutatione augmentum accedit, ut: քո *tuus*, քոյոյ. Sed սոյն, դոյն, նոյն, modò յ retinent, modo in ւ mutant, ut: սոյն, սոյնոյ & սունոյ, & sic in caeteris.

VI.

Օ Manet, ut: տօն, տօնի, տօնել *festum, festi, festum agere*, քօշ, քօշի *hircus, hirci*, զօր, զօրու, *exercitus, ûs*, զօրել *audere*; ձօն, ձօնի *oblatio, munus, eris*, ձօնել *offerre, donare*, յօն *supercilia*, item *superbia*, Genit. յօնի.

Excipe participium praesentis in օղ, quod օ mutat in ո, ut: ծնօղ *parens*, Gen. ծնողի. կրօղ *patiens*, կրողի. & Օր *dies*, in Genitivo աւուր *diei*, anomalum est.

FINIS LIBRI PRIMI.

GRAM-

GRAMMATICAE LINGUAE LITERALIS ARMENICAE

LIBER SECUNDUS.

DE NOMINE.

IN NOMINE consideranda veniunt, Qualitas, Species, Figura, Genus, Motio, Comparatio, Numerus, Casus, & Declinatio.

CAPUT PRIMUM.

DE QUALITATE NOMINIS.

QUALITATE Nomen aliud est *Substantivum*, idque vel *Proprium* Virorum, ut: Պօղոս *Paulus*, Պետրոս *Petrus*; Fluviorum, ut: Տիգրիս *Tigris*, Եփրատ *Euphrates*; Urbium, ut: Երեւան *Erivan*, Թիֆլիս *Tiflis*; Montium, ut: Սինայ *Sinai*, Մասիս *Masis*; vel *Appellativum*, ut: մարդ *homo*, այր *vir*, կին *mulier*, գետ *Fluvius*, քաղաք *urbs*, լեառն *Mons*, անուն *Nomen*, &c.

Aliud *Adjectivum*, ut: մեծ *Magnus*, փոքր *parvus*, գեղեցիկ *pulcher*, գարշ *obscoenus*, բարի *bonus*, չար

malus,

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. II.

malus, սպիտակ *albus*, սեւ *niger*, դիւր *facilis*, դժուար & դժուարին *difficilis*.

Sed observandum est heic 1. Appellativa saepè fieri Propria, ut: մանուկ *puer*, & nomen Viri *Manuk*, մկրտում & մկրտիչ *Baptista*, & *Mekerdùm*, մարգարէ *Propheta* & *Margarè*, հայրապետ *Patriarcha* & *Hairapied*, իշխան *Princeps* & *Ischan*, մարտիրոս *Martyr* & *Martyrùes*, առաքել *Apostolus* & *Arrakèl*, գալուստ *adventus* & *Galust*, &c.

2. Adjectiva saepissimè etiam esse substantiva, ut: առաքեալ *missus*, item *Apostolus*, գրաւական *pignoralis* & *pignus*, հզօր *vis*, *virtus*, *exercitus*, *fortis*, իմաստ *sapiens* & *sapientia*, խաւար *obscurus* & *tenebrae*, հանդիստ *quietus* & *requies*, & alia quàm plurima.

CAPUT II.

DE SPECIE NOMINIS.

SPECIES Nominis triplex est: Primitiva, Derivativa, & Rederivata.

Primitivum Nomen est suae originis, quod ab alio non derivatur, & in quascunque Alphabeti literas desinit, praeter է, ը, ւ, օ, ut: Յուդա *Juda*, քարբ *aspis*, արագ *celer*, աւանդ *depositum*, երազ *somnium*, մարգարէ *Propheta*, զուարթ *vigilans*, ժոյժ *patientia*, կաշի *corium*, *cutis*, *pellis*, կալ *area*, ծախս *sumtus*, *impensae*, պիղծ *pollutus*, զատիկ *pascha*, ահ *metus*, մաղձ *fel*, փող *guttur*, *tuba*, *pecunia*, մահիճ *lectum*

ctum , զարմ *proles*, որայ *dragma*, բոյն *nidus*, նուշ *amygdalum*, փուչ *vacuus*, տիպ *typus*, արջ *ursus*, բուռ *gypsus*, վարս *caesaries*, կով *vacca*, հաւատ *fides*, ծայր *extremus*, լաց *luctus*, թիւ *numerus*; ափ *litus*, հաւաք *collectio*, քափ *spuma* aquae. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. II.

Derivativum verò Nomen est, quod à Primitivo derivatur, estque *Nominale* aut *Verbale*.

Nominale est Denominativum, Augmentativum, Diminutivum, Possessivum, Loci, Habitudinis, Infectivum, Defectivum, Abstractum, Ordinale, Comparativum, & Genericum.

Denominativa in specie Armenis vocantur Nomina, quae desinunt vel in ային, ut: Աստուածային *Divinus*, երկնային *coelestis*, հրեշտակային *angelicus*, մարդկային *humanus*, երկրային *terrestris*, օդային *aëreus*, ծովային *marinus*, adde գարնանային *vernalis*, ամառնային *aestivus*, աշնանային *autumnalis*, ձմեռնային *hyemalis*; vel in եայ, ut: պրտուեայ *junceus*, թղթեայ *papyraceus*, ապրշմեայ *sericus*, կտաւեայ *lineus*, բրդեայ *laneus*, մազեայ *ex pilis confectus, impilia.*

Vel in եղէն, ut: հոգեղէն *spiritualis*, մարմնեղէն *corporalis*, հրեղէն *empyraceus*, արծաթեղէն *quod ex argento*; խեցեղէն *quod ex testa*; ջրեղէն *quod ex aqua*; մսեղէն *quod ex carne*; քարեղէն *quod ex lapide confectum*;

Vel in ի, ut: արծաթի *argenteus*, պղնձի *cupreus*, նիւթի *materialis*; անագի *stanneus*, կապարի *plumbeus*;

Vel in ոտի: մեռելոտի *quod ex cadavere*, կալոտի *ad*

aream

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. II.

aream pertinens fervus vel animal triturandi ergo, գար-շոտի *ad foeditatem pertinens.*

Vel in ցու, ut: տիրացու, & քահանայացու, *Candidatus, qui aptus est ad Sacerdotium.* վարդապետացու *Doctorandus, aptus ad Doctoratum,* մահացու & մահկանացու *mortalis.*

Augmentativum Nomen, quod Primitivi sui augmentum vel copiam significat, desinens vel in ուտ, ut: քարուտ *lapidosus,* ծառուտ *arboretum,* մազուտ *pilosus,* ձիթուտ *oleosus,* ցեխուտ *lutosus;*

Vel in ուչ, ut: տեսուչ *speciosus,* վայելուչ *deliciosus.*

Diminutivum, diminutionem sui Primitivi significans, exit vel in ակ ut: դռնակ *ostiolum,* à դուռն *ostium,* տապանակ *Capsula,* որդեակ *filiolus,* ոսկեակ *particula auri,* պնակ *tabella;*

Vel in իկ, ut: շնիկ *Catellus,* à շուն *canis,* աղուեսիկ *vulpecula* ab աղուես *vulpes,* կնիկ *muliercula* à կին *mulier;* aliquando vituperium includens, ut: պառաւիկ *vetula* een oud Besje, à պառաւ anus.

Vel in ուկ, ut: մարդուկ *homunculus,* ձիուկ *equuleus,* էշուկ *asellus,* ճնճղուկ *passerculus,* ջրուկ *parum aquae,* կուրուկ *coecutiens.*

Possessivum, Primitivi sui possessionem denotans, desinit vel in ական, ut: թագաւորական *Regius,* արքայական *principalis,* քաղաքական *civilis,* Ա͞ծաբանական *Theologicus,* իրաւական *Juridicus,* բժշկական *Medicus,* իմաստասիրական *Philosophicus;*

Vel in ունի, ut: Տէրունի *Dominicus,* արքունի *quod est Principis.*

Lo-

Locale, quod locum vel rem in loco contentam si- Grammat.
gnificat, desinit vel in րան, ut: կտակարան *locus* f. Arm. Lit.
liber in quo est testamentum, սաղմոսարան *liber Psal-* Lib. II.
morum; վարժարան *locus institutionis, collegium, scho-* Cap. II.
la, Հայրապետարան *locus*, f. *sedes Patriarchalis*, բանակարան *locus castrorum, castra*, զգայարան *sensorium*, պատուիրան *liber continens praecepta*;

Vel in ին, ut: խորին *profundus*, վերին *superior, us*, ներքին *inferior, us.*

Vel in ոց, ut: դպրոց *locus scribendi* een schryfschool, ծաղկոց *florulentus, locus floribus plenus*, վարդոց *rosarium, rosetum.*

Huc refer nomina regionum in ստան desinentia, ut: Հայաստան *Armenia*, Պարսկաստան *Persia*, Հնդստան *India*, Հաբաշստան *Habessinia*, Ֆրանկստան *Europa* Հոլլանդստան *Hollandia.*

Habitudinis, quae Primitivi sui affectum, habitum vel statum aliquem indicant, desinunt vel in ունակ, ut: շնորհունակ *gratiosus*;

Vel in ուն, ut: հասուն *maturus*, կայուն *stabilis*, պատարուն *plenus*, սիրուն *amabilis*, զուարթուն *vigilans*;

Vel in որդ, ut: կցորդ *socius*, ճանապարհորդ *viator*, առաջնորդ *primarius*, փոխանորդ *Locumtenens, Vicarius*;

Vel in աւոր, ut: մեղաւոր *peccator*, բծաւոր *maculatus* à բիծ *macula*, &c.

Infectivum, quod rem vel personam Primitivi significatione infectam denotat, in ոտ exiens, ut: իւղոտ *oleo infectus*, բորոտ *leprosus*, աղտոտ vel ցխոտ *infe-*

ctus luto, lutosus; կպրոտ *pice infectus*, ծխոտ *infumatus*; մոխրոտ *cinere conspersus*.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. II.

Defectivum in ատ desinit, ut: ականջատ *auribus privatus*, պնչատ *naribus destitutus*, լեզուատ *elinguis*, ձեռնատ *manibus mutilatus*, ժոռատ *edentulus*.

Abstractum in ութիւն exit, ut: սրբութիւն *sanctitas* à սուրբ *sanctus*, արդարութիւն *justitia*, ճարտարութիւն *diligentia*, հնազանդութիւն *obedientia*.

Ordinalia in որդ & *Comparativa in* գոյն, item *superlativa* in եղ exeuntia, vide infra suis in locis.

Generica, sub quibus comprehendimus Gentilia, Patronymica, & sectarum nomina, desinunt vel in անոս, ut: Հերովդիանոս *Herodianus*, Արիանոս *Arianus*, Եւտիքիանոս *Eutychianus*, Նեստորիանոս *Nestorianus*, & եան Պօղոսեան *Paulinus*, Դաւիթեան *Davidicus*, Յովհաննիսեան *Johannides*.

Vel in ունի, ut: Արշակունի, *Arsacides*, Պալհաւունի *qui est ex familia Balhavi* Gregorius Illuminator, primus Armenorum Patriarcha.

Vel in ացի, ut: Պոնտացի *qui est ex Ponto*, Սամարացի *Samaritanus*, Վրացի *Iberus* s. *Georgianus*, Սպանիացի *Hispanus*, Գաղղիացի *Gallus*, Գերմանացի *Germanus*, sed pro Եբրացի dicitur Եբրայեցի *Hebraeus*.

Vel in անի & ենի, ut: ծիրանի *arbor quae fert mala Armeniaca*, item *color coccineus*, նշենի *amygdala*, հայրենի *patrius*, & substantivè *patria*, sic վարդենի *rosarium, frutex rosarum*;

Vel in ոյշ foeminarum, ut: սմբատանոյշ *ex familia Sambatae orta* filia, neptis.

Ver-

Verbalia Nomina vel *Actorem* significant, vel *Actionem.* Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. II.

Actorem significantia Nomina desinunt vel in օղ, ut: խոստովանօղ *Confessor*, քարոզօղ *praedicator*, ապաշխարօղ *poenitentiam agens*; vel in իչ, ut: փրկիչ *Redemtor*, կեցուցիչ *Vivificator*, մկրտիչ *Baptista*, ուղղիչ *Rector*, լուսաւորիչ *illuminator*; *vel in* եալ activè sumtum, ut: տեսեալ *visitator* vel *invisor*, խօսեալ *locutor*, բնակեալ *habitator* vel *incola.*

Actionem verò designantia exeunt vel in ած, ut: հարած *percussio*, գրած *scriptio*, բրած *fossio*; vel in ան, ut խնդրան *postulatio*, փորձան *tentatio*, պաղատան *supplicatio*; vel in իւն, ut: շարժիւն *motus*, *motio*, թնդիւն *concussio*, շշնջիւն *murmuratio*; vel in ումն, ut: բեկումն *fractio*, բաղխումն *pulsio*, համբարձումն *adscensio*; vel in եստ, ut: պահեստ *servatio*, գովեստ *laudatio*; vel in իստ, ut: նիստ *sessio* & հանգիստ *requies*; vel in ուած, ut: խնդրուած *precatio*, հայցուած *petitio*, ստեղծուած *creatura*; vel in ուստ, ut: թաքուստ *absconsio*, փախուստ *fuga.*

Ex his derivativis, desinentibus in ական, եր, իչ, ող, ութիւն, ումն, ունք, ուն, ւոր & օղ, deducuntur adhuc alia quae *Rederivata* vocantur, ut: պատուիրանական *quod pertinet ad librum praeceptorum*, բանականութիւն *rationalitas*, փրկչական *quod pertinet ad Redemtorem*, ձիթոտութիւն *oleositas* olivarum, ուսումնական *disciplinaris*, *mathematicus*, տէրունական *Dominicalis*, աշնանային *autumnalis*, փառաւորական *quod attinet ad gloriosum*, փրկողական *quod pertinet ad Salvatorem.*

CA-

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. III.

CAPUT III.

DE FIGURA NOMINIS.

FIGURA Nominis triplex eſt: Simplex, Compoſita & Decompoſita.

Simplex eſt, quae in partes ſignificativas dividi nequit, ut: միտք *mens*, մարմին *corpus*, մարմնաւոր *Corporeus*, խոր *profundus*, խորհուրդ *conſilium*, խորհիլ *meditari*, քաջ *ſtrenuus*, *optimus*, քաջութիւն *animoſitas*, *valor*, &c.

Compoſita, quae ex duabus partibus ſignificativis, aliquando intercedente ա, ե, է; aliquando verò ſine vocali inter voces ſimplices intercedente, componitur, & in eaſdem reſolvi poteſt, quod fit his ſeptem modis; Componitur enim

1. Nomen cum Nomine, ſive Subſtantivum cum Subſtantivo, ut: ծովեզր *litus maris*; ſive Adjectivum cum Subſtantivo, ut: մեծամիտ *magni animi* homo, *magnanimus*, *ſuperbus*, հեզահոգի *mitis animo*, *humilis*; ſive Adjectivum cum Adjectivo, ut: մեծիմաստ *magnus-ſapiens*.

Nota: Adjectiva Subſtantivis in compoſitione ſemper praeponuntur, quando verò poſtpoſita inveniuntur ea pro Participiis Apocopatis habenda ſunt.

2. Nomen cum Pronomine, ut: ինքնագոյ *à ſe* vel *perſe exiſtens*, իւրակամ *ſuae voluntatis* homo, *ſpontaneus* vel *indifferens*.

3. Nomen cum Verbo, ut; իմաստասիրել *philoſopha-*

phari, մատենագրել *librum ſcribere*, ձեռնադրել *manus imponere*, երկրպագել *terram oſculari*, *adorare*. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. III.

4. Nomen cum Participio, vel integro, ut: մեծաբանօղ *magniloquus*, չարախօսօղ *maleloquus*, ձեռնադրեալ *cui manus ſunt impoſitae* miniſter; vel Apocopato, ut: Ածածին *Deipara* Maria, միածին *unigenitus*; haec verò Apocopata Participia, compoſitionem ingredientia, ſingularem quidem orationi afferunt elegantiam, ſed, cùm modò Activam ſignificationem habeant à Participio Praeſ. Activi, modò Paſſivam à Part. Praeteriti Paſſivi, quin & non raró Subſtantivè accipiantur, difficultates ſaepè pariunt maximas, ut: Ածաշունչ բերանով խօսեցաւ *adſpirante Deo, ore locutus eſt*, ամ գիրք Ածաշունչ *omnis ſcriptura à Deo inſpirata eſt*, Ածաշունչ *Dei ſpiritus*; հողագործ *operator terrae ſ. agricola*, item *acta* vel *ſubacta terra*, & *opus* ſ. *fructus terrae*; Արքայաշէն ձեռամբք հաստատեցաւ տունս *manu regia fabricante ſtabilita eſt haec domus*, արքայաշէն *à Rege exſtructum*, & *Regis aedificium*.

Huc referenda ſunt *Primò*: Participia Verborum Anomalorum in Compoſitione Apocopata, quae formantur à tertia Perſona Sing. Praeteriti, ut: փողահար *tubam percutiens* i. e. *tubicen*, դիւահար *à Daemone percuſſus*, *Daemoniacus*, ab եհար verbi հարկանել; բեռնաբարձ *onus portans*, item *portatum onus*, & *oneris portatio*, ab եբարձ verbi բառնալ *portare*.

Secundò: Nomina in կից, պահ, պան, & պետ deſinentia, quae ab aliis inter Derivativa referri ſolent, cùm ſint aliquando Participia decurtata ſive Activae

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IV.

ſive Paſſivae ſignificationis, aliquando verò Subſtantiva cum Subſtantivis compoſita, ut: ընկերակից *junctio ſocii*, item *ſocius*, *ſodalis*, *commiles*, գործակից *cooperans* vel *cooperarius*, տընկից *domui junctus* i. e. *Vicinus*, հասակակից *coaetaneus*, ubi կից nunc pro Subſt. nunc pro Participio կցօղ vel կցեալ adhibetur: մարմնապահ *corpus cuſtodiens*, vel *corpus cuſtoditum* vel *corporis cuſtodia*, բարապան *janitor*, ubi պահ *cuſtodia* Subſtantivè, & pro պահօղ vel պահեցեալ: ſic վարդապետ *Doctor*, քահանայապետ *ſacerdos Primarius*, դպրապետ *Archicancellarius*, տաճարապետ *Praeſul templi*, pro quo legendum տակառապետ *Architriclinus* Joh. 2 : 8. ubi պետ Subſtantivum, & non nuda terminatio eſt.

5. Componitur Nomen cum Adverbio, ut: հրեշտակօրէն *more* vel *modo angelico*, *angelicè*.

6. Cum Praepoſitione, ut: համաձայն *Conſonans*, *concors*.

7. Cum Conjunctione, ut: Թէաբան *cauſa conditionalis*, Թէակամ *voluntas conditionata*.

Decompoſita Nominis Figura eſt, quae ex Vocibus ſimplicibus tribus compoſita eſt, ut: քաջաբանասէր *optimae eloquentiae amator*.

CAPUT IV.

DE GENERE NOMINIS.

GENUS Nominum in Armenica Lingua ſignificatione, non terminatione, dignoſcitur. Adjectivum enim

enim apud antiquos Scriptores semper, & apud modernos ut plurimùm, sub una terminatione tria Genera complectitur, ut: Masculinum, գեղեցիկ այր *pulcher vir*; Foemininum, գեղեցիկ կին *pulchra uxor*; Neutrum, գեղեցիկ բան *pulchrum negotium.* Sic omnia alia cujuscunque terminationis Adjectiva tam simplicia quàm composita, ut: ազատ *liber*, գէր *obesus, a um*; երջանիկ *felix*, սուր *acutus, a, um, acer, is, e.* քաղցր *dulcis, e*, դառն *amarus, a, um*, թթու *acidus, a, um*, մերձաւոր, *proximus, a, um*, բարեպաշտ *pius, a, um*, ծնող *parens* uterque, կենդանարար *vivificus, a, um* &c.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IV.

Substantiva pariter sub una terminatione utrumque sexum significant, ut: Իշխան *Princeps* m. & f. Պարոն *Dominus* & apud Armenos in Georgia etiam *Domina, Matrona, hera.* վարպետ *magister* & *magistra*, ամուսին *conjux.* m. & f. դայեակ *Curator* & *curatrix*, item *nutrix*, ժառանգ *haeres* m. & f. թշնամի *inimicus*, & *inimica*, ընկեր *socius* & *socia*, կարուակ *sartor* & *sartrix*, շուն *adulter, adultera*, item *canis*, դռնապան *janitor* & *janitrix*, &c.

Ad Generis differentiam verò indicandam adhibent 1. periphrasin aliquam vel epitheton v. g. կին, էգ, vel simile quid Nomini Communi s. aequivoco adjunctum, ut: Դեբորա կին մարգարէ *Debora mulier Propheta*, id est *Prophetissa* Jud. 4: կին մի վհուկ *mulier quaed. Pythica* pro *Pythonissa* 1. Sam. 28. աղջիկն որ դռնապանն էր *ancilla quae januae custos erat* Joh. 18: 17. sic & էգ մարդ *foemina homo*, էգ ձի vel մատակ (cujus oppo-

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. V.

positum est որձ *mas*) ձի *equa*, մատակ առիւծ *leaena*, մատակ ուղտ *Camela*; item քած, ut: քած շուն *canis* f. De avium foemellis մարի dicitur, in specie de *gallina*, մարի աղաւնի *Columba* f. մարի ագռաւ *corvus* f.

2. Nomina alterutrum tantùm sexum significantia, ut: այր *Vir*, կին vel էգ *mulier*, հայր Pater, մայր *Mater*, տղայ *puer*, աղջիկ *puella*, ուստր *filius*, դուստր *filia*, եղբայր *frater*, քոյր *soror*, ծառայ *servus*, աղախին *ancilla*, &c. De brutis ոչխար *ovis* masc. & aliquando f. մաքի *ovis* f. քօշ *haedus*, քաղ *Capra*, աքաղաղ *gallus*, մարի *gallina*, &c.

CAPUT V.

DE MOTIONE.

LICET una tantùm sit, praesertim apud antiquos Armenos, tum Adjectivi tum Substantivi terminatio, ut Capite superiori dictum fuit; attamen hodie etiam optimae notae Auctores saepissimè Masculinum Genus, ubi sermonis contextus id postulat, *movent* in Foemininum, adjecta terminatione ուհի, tam Adjectivis quàm Substantivis, ut: սրբուհի *Sancta* à սուրբ *Sanctus*, գեղեցկուհի *pulchra* à գեղեցիկ *pulcher*, անուշուհի *suavis* f. ab անոյշ *suavis*, Conf. omnino Canones Gen. Sic Ա.ծուհի *Dea*, Մարգարէուհի *Prophetissa*, Gregor. Nareg. Թագուհի *Regina*, Իշխանուհի & Իշխուհի *Princeps* f. Տիրուհի *Domina*, à Տէր vid. Can. Gen. de Lit. Ի.

Huc

Huc referenda quoque ſunt antiqua terminatione in ոյշ deſinentia Patronymica Foeminina, ut: Սմբատա-նոյշ *ex familia Sambatae orta* filia, neptis.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. VI.

Et Nomina quaedam Propria terminatione diſtincta, ut: Յակոբ *Jacob*, Յակոբայ *Jacoba*, Անտոն *Antonius*, Անտոնեայ *Antonia*, Յուստիանոս *Juſtianus*, Յուստիանէ *Juſtiana*.

CAPUT VI.

DE COMPARATIONE.

ADJECTIVO accidit *Comparatio*, quae apud Haicanos tam in *Comparativo* quàm *Superlativo* Gradu varia eſt.

Comparativus fit, vel addita *Poſitivo* ſeu potius Adjectivo terminatione ագոյն, ut: մեծ *magnus*, մեծագոյն *major, us*; իմաստուն *ſapiens*, իմաստնագոյն *ſapientior*; հզօր *fortis*, հզօրագոյն *fortior, us*;

Vel Circumſcriptione, Hebraeorum more, per particulas, առաւել *magis*, քան զ- *plus quàm*, Adjectivo ſubjunctas, ut: մեծ քան զիս *major quàm ego*, իմաստուն առաւել քան զքեզ *ſapientior quàm tu*.

Superlativus fit, vel ſuperaddendo եղ, ad terminationem *Comparativi*, mutata tantum litera յ, in ւ, juxta *Canon. Gener. V. reg.* 2. ut: մեծագունեղ *maximus*, իմաստնագունեղ *ſapientiſſimus*, հզօրագունեղ *fortiſſimus*; Vel geminatione Poſitivi, ut: մեծամեծ *magnus-magnus*; Vel praepoſito eidem եռ *ter*, գեր *ſu-*

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. VII.

ſupra, յոյժ *nimis*, խիստ *valde* vel ամենայն *omnis*, ut: եռամեծ *ter-magnus*, գերամեծ *ſupra-magnus*, յոյժ մեծ *nimis magnus*, խիստ մեծ *valde magnus*, ամենամեծ *omnium maximus*.

Nota 1. Comparativi terminatio in Superlativo non rarò excluditur; ut: քաղցր *dulcis*, քաղցրագոյն *dulcior*, քաղցրագունեղ & քաղցրեղ *dulciſſimus*; մեծեղ *maximus*.

2. Superlativus ita formatus ſaepe novum ex ſe gignit tum Comparativum tum Superlativum, ut: մեծեղագոյն *maximo-major*, մեծեղագունեղ *maximorum maximus*.

3. Subſtantiva quaedam, terminationem Superlativi եղ aſſumentia, fiunt Adjectiva, ut: զօր *virtus*, զօրեղ *virtute praeditus*; շուք *decus*, *dignitas*, vulgò *umbra* շքեղ *decoratus*, unde շքեղապայծառացուցանել *dignitatem conferre*; ուշ *acumen ingenii*, ուշեղ *ingenioſus*; մարմին *corpus*, մարմնեղ *corpulentus*; ահ *metus*, ահեղ *terribilis*.

CAPUT VII.

DE NUMERO.

NUMERUS Nominis apud Armenos non ſecus ac apud Latinos duplex eſt: *Singularis* & *Pluralis*.

Singularis rem unam ſignificat, terminatione tum in eadem tum in diverſis Declinationibus varians, ut: ակն *oculus*, աշուն *autumnus*, պակասութիւն *defectus*,

հան-

հանգիստ *requies*, ընծայ *oblatio*, պաշտօն *cultus*, &c. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. VII.

Pluralis, rei multitudinem significans, formatur vel sola literarum ք, ս, ց, affixione, vel insuper Vocalibus ե, ի, ու interpositis, ut: Հայք, *Haicani* s. *Armeni* ab Հայ, տերեւք *frondes* à S. տերեւ; մաքուրք *pueri* à S. մաքուր; ակունք *oculi*, գառինք Pl. *agni*, աստեղք *stellae* ab աստղ; nonnunquam ejecta litera յ ex Diphthongo, ut: Հարք *Patres*, ab Հայր; մարք *Matres*, à մայր; արք *viri* ab այր *vir*, ut differat ab այր *spelunca* in pl. այրք.

Observandum tamen est: 1. Quòd Nomina quaedam in singulari Numero rei Pluralitatem vel collectionem significent, unde *Collectiva* quoque dicuntur, ut: ժողովուրդ *populus*, քաղաք *civitas*, ամբոխ *turba*, բանակ *Castra*, գունդ *Cohors*, պար *Chorea*, յոլով *plures*, ցեղ *tribus*, տոհմ *prosapia*, երամ *agmen*, *multitudo cujuscunque rei*, ջոկ, հոյլ, գաս, կոյտ idem, դէզ & շեղջ *cumulus*.

2. Quòd multa sub terminatione Pluralis Numeri significatum Singularis habeant, rei eminentiam, copiam aut intensionem innuentia, ut: փառք *gloria*, կեանք *vita*, հաւատք *fides*, կամք *voluntas*, զարմանք Θαῦμα *res mira*, թշնամանք *injuria*, փորձանք *tentatio*, *irritamenta*, մեղք *peccatum*, օրէնք *lex*, *leges*, միտք *mens*, ծնունդք *Genesis*, ելք *Exodus*, իրաւունք *jus*, *jura*, շնորհք *gratia*, բաղանիք *balneum*, աչք *oculi*, pro quo in Sing. dicitur ակն *oculus*.

3. Quòd nonnulla Numero abundantia vel Singularem, vel Pluralem, aliquando utrumque, geminum ha-

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. VIII. habeant, quorum exempla suis quaeque Declinationibus producemus.

CAPUT VIII.

DE CASU.

CASUS Nominum sunt decem. Nominativus, Genitivus, Dativus *sive Incrementi*, *sive Praefixi*, Accusativus, Vocativus, Ablativus, Narrativus, Commorativus, Instrumentalis, & Circumlativus. *Armenicè*: Անուանական, Սեռական, Տրական, Հայցական, Կոչական, Առողական, Պատմական, Ներգոյական, Գործիական, և Շրջակայական:

A Nominativo Singulari formantur omnes Casus reliqui utriusque Numeri, alii accedente incremento finali, ut: Genitivus, Dativus *incrementi*, & Instrumentalis; alii praefixis tantùm Praepositionibus, nimirum 'ի sequente Consona, յ' & ց' (maximè de rebus animatis) sequente Vocali Dativus *Praefixi*, զ Accusativus, ո vel ով Vocativus; alii verò *Praefixo* & *Incremento* simul accedente, ut: Ablativus, Narrativus, Commorativus & Circumlativus, quorum omnium terminationes pro ratione Declinationum differunt in Singulari; in Plurali verò, observata tantùm litera Declinationis characteristica Nominativus & Vocativus, item Instrumentalis & Circumlativus per ք; Genitivus & Dativus *Incrementi*, item Ablativus & Narrativus per ց; Dativus vero *Praefixi*, Accusativus

&

& Commorativus per ս, literas Nominum fini adjectas, à se invicem dignoscuntur. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

CAPVT IX.

DE DECLINATIONIBUS NOMINUM REGULARIUM.

DECLINATIONES Nominum tam regularium, quàm irregularium, apud Armenos sunt decem, quae ex certis Casuum terminationibus dignoscuntur.

Ad quam Declinationem igitur unumquodque Nomen pertineat, judicandum est ex terminatione Nominativi, Genitivi & Instrumentalis, sive singularis sive Pluralis Numeri: idque aliquando cognito uno ex tribus istis Casibus, aliquando verò, nimirum si quae terminationes diversis Declinationibus conveniant, non nisi pluribus simul sumtis.

Nam v. gr. Nominativus Singularis Primae & Tertiae in ուն terminatus; item Genitivus Sextae & Septimae, & Instrumentalis Sextae & Octavae Declinationis regularium Nominum in uno quidem Casu coincidunt, in reliquis verò differunt, quod observari meretur in plurimis caeterarum quoque Declinationum paradigmatis.

Nota: In his Declinationibus Nominum regularium talia elegimus Paradigmata, quorum initialis litera numerum cujusque Declinationis primo intuitu cognoscendum praebet, ut: Ակն Primae, Բարութիւն Secundae, Գառն Tertiae Declinationis, & sic proporrò; sequitur igitur

H DE

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

DE PRIMA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM.

PRIMA DECLINATIO eſt, cujus Nominativus Singularis deſinit in ամն, եամն, իմն, ումն, ակն, ուկ, ուկն, ուն, item in գն, թն, ռն, մն, & տն, Genitivus in ան, Inſtrumentalis in ամբ, ut: ակն *oculus*, ական *oculi*, ակամբ *oculô*, *per oculum*.

P A R A D I G M A.

Singularis.

Nom.	Ակն.	*Oculus.*
Gen.	ական.	*Oculi.*
Dat.	ական & յ'ակն.	*Oculo.*
Acc.	զակն.	*Oculum.*
Voc.	ով ակն.	*Ocule.*
Abl.	յ'ականէ.	*Ab oculo.*
Nar.	զականէ.	*De oculo.*
Com.	յ'ական & ն'ական.	*In oculo.*
Inſtr.	ակամբ.	*Oculô.*
Circ.	զակամբ.	*Circa oculum.*

Pluralis.

Nom.	Ակունք.	*Oculi.*
Gen.	ականց.	*Oculorum.*
Dat.	ականց & յ'ակունս.	*Oculis.*
Acc.	զակունս.	*Oculos.*
Voc.	ով ակունք.	*Oculi.*
Abl.	յ'ականց.	*Ab oculis.*

Nar.

Nar.	*զականց.*	*De oculis.*
Com.	*յ'ակունս & ն'ակունս.*	*In oculis.*
Instr.	*ակամբք.*	*Oculis.*
Circ.	*զակամբք.*	*Circa oculos.*

Hanc Declinationem sequuntur: ատամն, ատաման, *dens, dentis.* եղեամն, եղեման, *pruina, ae.* հիմն, հիման, *fundamentum, ti,* ուսումն, ուսման, *disciplina, nae.* մանուկ, մանկան, *puer, ri.* ձուկն, ձկան, *piscis, is.* մուկն, մկան, *mus, muris.* գարուն, գարնան *ver, veris.* աշուն, աշնան, *autumnus, i.* Sic որմն *paries,* սերմն *semen,* սկիզբն, *initium,* շուրթն *labium,* ըռունգն *nares,* գորտն, *rana,* արեգակն *sol,* բուռն *pugnus, violentia,* դուռն *janua,* եղեգն *calamus,* ըղունգն *unguis,* եօթն *septem,* ծիծեռն *hirundo,* կայծակն *fulgur,* item *fulmen,* կողմն, *latus, pars,* հիւսն *faber lignarius,* ձմեռն *hyems,* ամառն *aestas,* նուռն *malogranatum,* ունկն *auris,* շուն *canis,* in Gen. շան. ջայլամն *struthio camelus,* տուն *domus,* որդն *vermis,* փայլակն *fulgetrum,* անուն *nomen,* անուան *nominis,* &c.

Sed մատն *digitus,* մասն *pars, portio,* & տասն *decem,* in Singulari ad tertiam, in Plurali verò ad primam Declinationem pertinent; dicitur enim in Genitivo Singulari, մատին, մասին, տասին, & Instrumentali մատամբ, մասամբ, տասամբ. In Plurali verò մատունք, մատանց, մատամբք; մասունք, մասանց, մասամբք; տասունք & տասինք, տասանց, տասամբք. His ad-

Gram mat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

adde իրաւունք *jura*, ab իրաւ *jus*, quod in Singulari est septimae Declinationis.

DE SECUNDA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM.

SECUNDAE Declinationis sunt Nomina in իւն, ութիւն, իւր, իստ, ուստ, ունդ, & ուրդ desinentia, quorum Genitivus exit in եան, Instrumentalis in եամբ, ut: Բարութիւն *Bonitas*, բարութեան *bonitatis*, բարութեամբ *bonitate*. Hujus tale est

PARADIGMA.

	Singularis.		Pluralis.
Nom.	Բարութիւն.	Nom.	բարութիւնք.
Gen.	բարութեան.	Gen.	բարութեանց.
Dat.	բարութէ & 'ի բարութէ.	Dat.	բարութեանց & 'ի բարութիւնս.
Acc.	զբարութիւն.	Acc.	զբարութիւնս.
Voc.	ո՛ բարութիւն.	Voc.	ո՛ բարութիւնք.
Abl.	'ի բարութենէ.	Abl.	'ի բարութեանց.
Nar.	զբարութենէ.	Nar.	զբարութեանց.
Com.	'ի բարութէ & ընդ բարութէ.	Com.	'ի բարութիւնս & ընդ բարութիւնս.
Instr.	բարութեամբ.	Instr.	բարութեամբք.
Circ.	զբարութեամբ.	Circ.	զբարութեամբք.

Ad hanc igitur pertinent, արիւն *sanguis*, սիւն *co-*

columna, ձիւն *nix*, անկիւն *angulus*, արդիւն *meritum*, *labor*, կորիւն *catulus* leonis, *pullus* cujuscunque animalis, աճիւն *favilla*, շառաչիւն *sonus*, շարժիւն *motus*, գալուստ *adventus*, փախուստ *fuga*, պահուստ *custodia*, բարկութիւն *iracundia*, ազատութիւն *libertas*, հպարտութիւն *superbia*, ագահութիւն *avaritia*, փառամոլութիւն κενοδοξία *inanis gloria*, &c.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

Attamen հանգիստ *requies*, ծնունդ *nativitas*, սնունդ *educatio*, սերունդ *prosapia*, *propago*, խորհուրդ *consilium*, *mysterium*, & ժողովուրդ *populus*, in Singulari quidem ad hanc secundam, in Plurali verò ad Nonam etiam Declinationem regularium referenda sunt, dicitur enim հանգիստք, հանգստոց & հանգստեանց; ծնունդք, ծննդոց & ծննդեանց, & sic in reliquis.

DE TERTIA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM.

TERTIAE Declinationis sunt Nomina desinentia in literam ն impuram, i. e. quam alia quaedam Consona immediatè praecedit, Genitivum in ին, & Instrumentalem in ամբ terminantia, ut: գառն *agnus*, գառին *agni*, գառամբ *agno*.

PARADIGMA.

Singularis.

Nom.	Գառն.	Acc.	զգառն.
Gen.	գառին.	Voc.	ո՛ գառն.
Dat.	գառին & 'ի գառն.	Abl.	'ի գառնէ.

Nar.	զդառնէ.	Acc.	զդառինս.
Com.	'ի դառին & ընդ դառին	Voc.	ո՛ դառինք.
Instr.	դառամբ.	Abl.	'ի դառանց.
Circ.	զդառամբ.	Nar.	զդառանց.
		Com.	'ի դառինս & ընդ դառինս.

Pluralis.

Nom.	դառինք.	Instr.	դառամբք.
Gen.	դառանց.	Circ.	զդառամբք.
Dat.	դառանց & 'ի դառինս.		

Hanc Declinationem sequuntur: անձն *persona*, բեռն *onus*, ձեռն *manus*, եզն *bos*, եղն *cervus*, *cerva*, դառն *amarus*, *a*, *um*, Թեռն *funis*, ոտն *pes*, ոստն *ramus*, սառն *gelu*, *glacies*, & alia his similia.

Item լեառն, *mons*, լերին *montis*, 'ի լեռնէ *à monte*, լերամբ *monte*.

մատն verò *digitus*, մասն *pars*, տասն *decem*, in Singulari tantùm Numero huc pertinent, in Plurali enim ad primam. Sed ձեռն in Plurali facit ձեռինք, ձեռաց, non ձեռանց; & ոտն *pes*, Pluralem format ոտք, ոտից, juxta septimam Declinationem.

DE QUARTA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM.

QUARTAE Declinationis sunt Nomina desinentia in ղ impurum, Genitivum per եղ, & Instrumentalem per եղբ formantia, ut: Գանձկետղ *Thesaurus*, Gen. գանձկետեղ. Instr. գանձկետեղբ.

PARADIGMA.

	Singularis.		Pluralis.
Nom.	Գանկետղ.	Nom.	գանկետեղք.
Gen.	գանկետեղ.	Gen.	գանկետեղց vel ղաց.
Dat.	գանկետեղ & ՚ի գանկետղ.	Dat.	գանկետեղց vel ղաց, & ՚ի գանկետեղս.
Acc.	զգանկետղ.	Acc.	զգանկետեղս.
Voc.	ո՛ գանկետղ.	Voc.	ո՛վ գանկետեղք.
Abl.	՚ի գանկետեղէ.	Abl.	՚ի գանկետեղց vel ղաց
Nar.	զգանկետեղէ.	Nar.	զգանկետեղց vel ղաց
Com.	՚ի գանկետեղ & ընդ գանկետղով.	Com.	ի գանկետեղս, vel ընդ գանկետեղս.
Instr.	գանկետեղբ.	Instr.	գանկետեղբք vel ղօք.
Circ.	զգանկետեղբ.	Circ.	զգանկետեղբք vel ղօք

Hoc modo declinantur: արկղ *arca*, աստղ *stella*, ստղ *gluten*, կապտղ *compages*, կաւպղ *sera*, ետղ *locus*, գանձետղ *gazophylacium*, բանակետղ *castra*, զոհետղ *altare*, կրակետղ *focus*, ճրագետղ *candelabrum*, բռնետղ *manubrium*, *ansa*, անգղ *vultur*, item *cygnus*, սկուտղ *discus*, *patina*, քարակետղ *strues lapidum*, & reliqua ejusdem terminationis.

DE QUINTA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM.

QUINTAE Declinationis sunt Nomina quae desinunt in իւր, ուր, & quae in ր vel ռ impurum exeunt

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XI.

unt, Genitivum in եր & Instrumentalem in երբ terminantia, ut: եղջիւր *cornu*, Gen. եղջեր, Instr. եղջերբ.

PARADIGMA.

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	Եղջիւր.	Nom.	եղջիւրք.
Gen.	եղջեր.	Gen.	եղջերց, vel եղջերաց.
Dat.	եղջեր & յ'եղջիւր.	Dat.	եղջերց vel յեղջիւրս.
Acc.	զեղջիւր.	Acc.	զեղջիւրս.
Voc.	ով եղջիւր.	Voc.	ով եղջիւրք.
Abl.	յ'եղջերէ.	Abl.	յ'եղջերց & յեղջերաց.
Nar.	զեղջերէ.	Nar.	զեղջերց & զեղջերաց.
Com.	յ'եղջեր & նեղջեր.	Com.	յեղջերս & նեղջերս.
Instr.	եղջերբ.	Instr.	եղջերբք & րօք.
Circ.	զեղջերբ.	Circ.	զեղջերբք & րօք.

Huc refer: ալիւր *farina*, աղբիւր pro quo etiam scribitur աղբեւր *fons*, սուր quando significat *gladium* Gen. սուսեր, ասր *linum*, ազդր *femur*, անօսր *rarus, a, um.* սոպր *rudis, e*, ուստր *filius*, դուստր *filia*, տետր *quaternio*, սատր *statera*, մրանդր *meta*, սանդր *pecten*, լիտր *libra*, նաւահինար *pirata*, լինտր *gingiva*, կղմինտր *later*, Ճախր *tornus*, մախր *pinus.*

Sed

Sed քաղցր *dulcis*, ասր *lana*, մեղր *mel*, ծաղր *derisio*, մանր *minutus*, փոքր *parvus*, ծանր *gravis*, նօսր *rarus*, aliquando quidem in Singulari hanc, aliquando decimam Declinationem sequuntur, sed in Plurali Numero Anomala sunt. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

DE SEXTA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM.

SEXTAE Declinationis sunt Nomina in ած Adjectiva, item in ակ, ական, արան, ան, եակ, եկան, էն, եղէն, իկ, իմ, իչ, որդ, ոց, ու, ուչ, պան, պետ. ստան, րան, ցու, ճոր, & օղ desinentia, quorum Genitivus Singularis in ի, Pluralis in աց; Instrumentalis Sing. in աւ, Pl. in օք exit, ut: զաւակ *proles*, Gen. S. զաւակի, Pl. զաւակաց. Instr. S. զաւակաւ, Pl. զաւակօք. Sit igitur

PARADIGMA.

Singularis.

Nom. Զաւակ.

Gen. զաւակի.

Dat. զաւակի & 'ի զաւակ.

Acc. զ զաւակ.

Voc. ո՛ զաւակ.

Abl. 'ի զաւակէ.

Nar. զ զաւակէ.

Com. 'ի զաւակի & ընդ զաւակում.

Instr. զաւակաւ.

Circ. զ զաւակաւ.

Pluralis.

Nom. զաւակք.

Gen. զաւակաց.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

Dat.	զաւ̂ակաց & 'ի զաւ̂ակս.	Nar.	զ զաւ̂ակաց.
		Com.	'ի զաւ̂ակս & ընդ զաւակս.
Acc.	զ զաւ̂ակս.		
Voc.	ո զաւ̂ակք.	Instr.	զաւ̂ակօք.
Abl.	'ի զաւ̂ակաց.	Circ.	զ զաւ̂ակօք.

Ditiſſima eſt hacc Declinatio exemplis, ex Derivativis ſequentia tantùm producemus, ողորմած *miſericors*, երկիւղած *Deum timens*, հասարակ *communis, e*, երակ *vena*, հրեշտակ *angelus*, առակ *proverbium*, *parabola*, հակառակ *adverſarius*, *contrarius*, թոշակ *viaticum*, *ſtipendium*, յիշատակ *memoria*, *monumentum*, ապտակ *colaphus*, բնական *naturalis*, բանական *rationalis*, էական *eſſentialis*, պատահական *accidentalis*, հոգեկան *ſpiritualis*, խորհրդարան *dicaſterium*, վրան *tentorium*, ճպուռն *cicada*, աստիճան *gradus*, օրէնք *lex*, հրեղէն *igneus*, propriè *quod ex igne oritur*, գեղեցիկ *pulcher*, ուշիմ *ſagax*, *ingenioſus*, փրկիչ *Salvator*, արարիչ *factor*, յաջորդ *ſucceſſor*, դպրոց *paedagogium*, հասու *acutus ingenio*, *penetrans*, լեզու *lingua*, տեսուչ *inſpector*, *ſuperintendens*, *Epiſcopus*, պահապան *cuſtos*, մարդասպան *homicida*, պետ *primas*, vel *primarius*, քաղաքապետ *princeps*, *primarius*, *Gubernator civitatis*, Գերմանաստան *Germania*, տիրացու *candidatus miniſterii ſacri*, մեղաւոր *peccator*, հոգեւոր *ſpiritualis*, փառաւոր *glorioſus*, գովօղ *laudans*, գովօղի *laudantis*, նստօղ *ſedens*, ընթերցօղ *legens*, &c.

Huc refer quoque ex Nominibus Primitivis & Simpli-

plicibus շնորհ *gratia*, հիւանդ *aeger*, տաճար *templum*, պատճառ *causa*, *ratio*, դպիր *scriba*, հեթանոս *ethnicus*, *gentilis*, տկար *impos*, *infirmus*, ամ *annus*, մեծ *magnus*, ողջ *sanus*, ամբողջ *integer*, երես *facies*, ընկեր *socius*, պարգեւ *donum*, ազն *natio*, ազգ idem, քաղաք *civitas*, *urbs*, item Pluralia մեղք *peccatum* կամք *voluntas*, հաւատք *fides*, կեանք *vita*, փառք *gloria*, & in անք desinentia զրկանք *defraudatio*, *oppressio*, ըղձանք *appetitus*, խոստովանանք *confessio*, *confessiones*. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

Ad hanc & ad Nonam Declinationem pertinet մարմին *corpus*, մարմնի & մարմնոյ *corporis*.

DE SEPTIMA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM

SEPTIMAE Declinationis sunt Nomina desinentia in այ, ադոյն, ատ, եա, եայ, եան, եստ, է, ոյթ, ոյլ, ոյծ, ոյց, ոտ, ուտ, & օն, quorum Genitivus Singularis exit in ի, Pluralis in ից; Instrumentalis Singularis in իւ, Pluralis in իւք, ut: է *ens*, *existens*, quod sic habet

PARADIGMA.

Singularis.

Nom.	Է.	Acc.	զէ.
Gen.	էի.	Voc.	ով է.
Dat.	էի & ցէ.	Abl.	յէէ.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

Nar.	զէէ.	Dat.	էից & ց'էս.
Com.	յ'էի & յէոջ & նէ-ում.	Acc.	զէս.
		Voc.	ով էք.
Instr.	էիւ.	Abl.	յ'էից.
Circ.	զէիւ.	Nar.	զէից.
Pluralis.		Com.	յէս & նէս.
Nom.	էք.	Instr.	էիւք.
Gen.	էից.	Circ.	զէիւք.

Sic 1. Derivata & Composita ծառայ *servus*, լաւագոյն *melior, us*; ձեռնատ *truncatus manibus*, ժամանակեայ *temporaneus*, միօրեայ res vel labor *unius diei*, Արամեան *Aramaeus*, *Armenicus*, արհեստ *ars*, զօրեղ *robustus*, մարգարէ *Propheta*, ծածկոյթ *tegmen*, ծոյլ *piger*, լոյծ *liquidus*, ցոյց *monstrum*, քոսոտ *scabiosus*, ծառուտ *arboretum*, կրօն *religio*, լալօն *locus plorandi*. Adde Ա.ծապաշտ *Deum colens*, Ա.ծուսոյց Θεοδίδακτος, *Deum docens & à Deo doctus*; տեղակալ *loci custos*, աթոռակալ *vicarius*, *sedem occupans*, &c.

2. Simplicia բան *verbum*, λόγος, բառ *dictio*, սիրտ *cor*, հաց *panis*, խաչ *crux*, փայտ *lignum*, խուլ *surdus*, խօս *sermo*, աղ *sal*, մաղ *cribrum*, տաղ *carmen*, *cantilena*, տարր *elementum*, *litera*, վանկ *syllaba*, խոհեմ *prudens*, բոլոր *totus*, երկին *coelum*, երկիր *terra*, գոյ *existentia*, երկիւղ *timor*, փեսայ *sponsus*, քար *lapis*, ցից *paxillus*, ուրախ *laetus*, ողջ *salvus*, *totus*,

tus, գէճ *humidus*, չոր *ſiccus*, ջերմ *calidus*, կաղ *claudus*. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

3. Nomina Propria in ոս & ա exeuntia, ut: Մատթէոս, *Matthaeus*, Մարկոս *Marcus*, Սիմէոն *Simeon*, Գրիգոր *Gregorius*, Եղիա *Elia*, Մարթա *Martha*, quae duo ultima in Genitivo adſumunt ի intercedente յ, ut Եղիայի, *Eliae*, Մարթայի *Marthae* &c. Sed in Plurali ſaepè irregularia ſunt.

Huic declinationi porrò ſubjicitur ամենայն *omnis*, quod aliquando in utroque Numero regulare, aliquando verò in Plurali anomalum eſt, uti capite ſequenti videbimus.

Ad hanc & ad quintam refertur արտօսր *lacryma* in Gen. արտօսրի & արտօսեր, in Inſtr. արտօսրաւ & արտասուաւ, in Pl. verò արտասուք *lacrymae*.

DE OCTAVA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM.

OCTAVAE Declinationis ſunt Nomina & Participia in ի vel ւի deſinentia (praeter monoſyllaba) ad unum omnia, quorum Genitivus Singularis in ւոյ, Pluralis in եաց; Inſtrumentalis Singularis in եաւ, Pluralis in եօք exit, ut: ընտանի *domeſticus*, quod ſic habet.

PARADIGMA.

Singularis.

Nom.	Ընտանի.	Dat.	ընտանւոյ & յընտանի.
Gen.	ընտանւոյ.		

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

Acc. զընտանի.

Voc. ով ընտանի.

Abl. յ'ընտանւոյ.

Nar. զընտանւոյ.

Com. յ'ընտանւոջ & յ'ընտանւում.

Instr. ընտանեաւ.

Circ. զընտանեաւ.

Pluralis.

Nom. ընտանիք.

Gen. ընտանեաց.

Dat. ընտանեաց & յ'ընտանիս.

Acc. զընտանիս.

Voc. ով ընտանիք.

Abl. յ'ընտանեաց.

Nar. զընտանեաց.

Com. յ'ընտանիս & ն'ընտանիս.

Instr. ընտանեօք.

Circ. զընտանեօք.

• Huc igitur referenda ſunt: ոգի *ſpiritus*, հոգի *anima*, ոսկի *aurum*, արծաթի *argenteus*, բարի *bonus*, որդի *filius*, թշնամի *hoſtis*, կենդանի *animal*, ամայի *deſertus*, *inanis*, ամեհի *ferus*, արամբի *uxor*, բանալի *clavis*, գարի *hordeum*, գործի *inſtrumentum*, հեռի *remotus*, հանի *avia*, ձիթենի *olivetum*, *olea*, item *oliva*, նռնենի *arbor malogranata ferens*, բորենի *pardus*, վայրենի *agreſtis*, կոզնի *erinaceus*, մայրի *ſylva*, այգի *vinea*, տարի *annus*, թագուհի *regina*, մատանի *annulus*, սիրելի *amandus*, *amabilis*; item *amicus*, գովելի *laudabilis*, յիշելի *memorabilis* & alia quàm plurima.

DE

DE NONA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

NONAE Declinationis ſunt Nomina monoſyllaba in ի exeuntia, item in ոյս, ու, ուն, էր, իր, ուր, ին,ային, ած Subſtantiva, in եալ participia, & in duas conſonantes deſinentia, Genitivum Singularem per ոյ, Pluralem per ոց, Inſtrumentalem vero Sing. per ով, & Pluralem per ովք formantia, ut թուղթ *epiſtola*, cujus inflexio talis eſt:

P A R A D I G M A.

	Singularis.		Pluralis.
Nom.	թուղթ.	Nom.	թուղթք.
Gen.	թղթոյ.	Gen.	թղթոց.
Dat.	թղթոյ & 'ի թուղթ.	Dat.	թղթոց & 'ի թուղթս.
Acc.	զթուղթ.	Acc.	զթուղթս.
Voc.	ո՛ թուղթ.	Voc.	ո՛ թուղթք.
Abl.	'ի թղթոյ.	Abl.	'ի թղթոց.
Nar.	զթղթոյ.	Nar.	զթղթոց.
Com.	'ի թղթի & թղթոջ & ընդ թղթուամ.	Com.	'ի թուղթս, & ընդ թուղթս.
Inſtr.	թղթով.	Inſtr.	թղթովք.
Circ.	զթղթով.	Circ.	զթղթովք.

Eodem

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

Eodem modo declinantur թի, թիոյ, *remus*, *i*; մի, միոյ, *unus*, *unius*; ձի, ձիոյ, *equus*, *i*; լի, լիոյ, *plenus*, *i*; sic դի *Deus fictus*, *idolum*, item *cadaver*, տի *aetas*, յոյս *spes*, լոյս *lux*, կոյս *virgo*, aliquando *latus*, *eris*, բոյս *germen*, ձու *ovum*, բու *ulula*, չու *profectio*, ցու *contignatio*, Confer Can. Gen. V. Reg. 1. item գիտուն *sciens*, *conscius*, թռչուն *volucris*, *volatilis*, սէր *amor*, գէր *crassus*, *obesus*, գիր *litera*, կարմիր *ruber*, *coccineus*, տուր *donum*, լուր *auditus*, *ûs*, ջուր *aqua*, ընդոծին *vernaculus*, *congenitus*, չնչին *nullius momenti* res vel homo, դեղին *flavus*, Ա̃ծային *divinus*, Ա̃ծ *Deus*, ընթերցուած *lectio*, հարուած *plaga*, արարած *factura*, *factio*, ասացուած *res dicta*, սիրեալ *amatus*, *dilectus*, որսացեալ *venatione captus*, առեալ *acceptus*, խօսեալ *locutus*, խօսեցեալ *dictus*, *addictus*, item *desponsatus*.

Item Primitiva & simplicia: գլուխ *caput*, գործ *opus*, բերան, նոյ, *os*, *oris*, նիւթ *materia*, սեղան *mensa*, արծաթ *argentum*, ձէթ, ձիթոյ, *oleum*, *i*, ցորեան, ցորենոյ, *triticum*, *i*, արդար *justus*, պտուղ, պտղոյ, *fructus*, *ûs*, տերեւ *frons*, *dis*, *folium*, ծառ *arbor*, խոտ *herba*, *foenum*, տունկ, տնկոյ, *planta*, *ae*, արմաւ *dactylus*, խնձոր *pomum*, ողկոյզ *racemus*, խաղող *uva*, ոստ *ramus*, *frons*, *dis*, հուր *ignis*, սուր *acutus a*, *um*, թուր *ensis*, *acinaces*, մուր *atramentum*, item *fuligo*, աւազ *arena*, սանդուխտ *scala*, կապուտ *praeda*, *spolium*, կանաչ *viridis*, ցուրտ *frigidus*, զեղուն *exuberans*, զեռուն *reptilis*, սողուն *serpens*, բութ *hebes*, item *pollex*, սուրբ *sanctus*, horumque Composita

Ամե-

Ամենասուրբք omnium sanctissimus, *ծովաջուր aqua marina.* Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

Quaedam hujus Declinationis Nomina in Singulari quidem regularia, in Plurali vero irregularia sunt, ut: *մարդ homo*, *մարդոյ hominis*, *մարդիկ* vel *մարդիք homines*, *մարդկան hominum*, *զմարդիկ homines*, *'ի մարդկանէ ab hominibus*; *ցորեան triticum*, *ցորենոյ tritici*; Plur. *ցորեանք*, Genit. *ցորեանց*.

Hujus & Septimae Declinationis est *մարմին corpus*, in Genitivo *մարմնի* & *մարմնոյ corporis*.

DE DECIMA DECLINATIONE NOMINUM REGULARIUM.

DECIMAE Declinationis Nomina multifarias in Nominativo terminationes admittunt, & tam Genitivus quàm Instrumentalis in Singulari Numero in *ու*, in Plurali verò Genitivus, in *ույ*, Instrumentalis in *ուք* desinit, ut: *ժամ hora*, quod sic flectitur

P A R A D I G M A.

Singularis.

Nom.	Ժամ.	Abl.	'ի ժամու & 'ի ժամէ.
Gen.	ժամու.	Nar.	զժամու & զժամէ.
Dat.	ժամու & 'ի ժամ.	Com.	'ի ժամու & 'ի ժամի.
Acc.	զժամ.	Instr.	ժամու & ժամաւ.
Voc.	ո ժամ.	Circ.	զժամու & զժամաւ.

 Plu-

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. IX.

Pluralis.

Nom.	ժամք.	Abl.	'ի ժամուց.
Gen.	ժամուց.	Nar.	զժամուց.
Dat.	ժամուց & 'ի ժամս.	Com.	'ի vel ընդ ժամս.
Acc.	զժամս.	Instr.	ժամուք & ժամօք.
Voc.	ո ժամք	Circ.	զժամուք & զժամօք.

Ad hanc Declinationem pertinent, պահ, *momentum*, item *vigilia*, հաւ *avis*, նաւ *navis*, սակաւ *paucus*, հէն *agmen*, մէն *unus*, *solus*, զէն *arma*, արև *radius*, գզաթ *vellus*, առաւօտ *manè*, նախանձ *zelus*, զարդ *ornamentum*, զգեստ *vestimentum*, ուղտ *camelus*, առիւծ *leo*, ուրբաթ *dies Veneris*, շաբաթ *Sabbathum*, զօր *vis*, *virtus*, *exercitus*, *fortitudo*, ագռաւ *corvus*, աղուէս *vulpes*, պար *turma*, դաս *chorus*, *ordo*, ծաղր *risus*, ձագ *pullus* gallinae, սով *fames*, ծով *mare*, հով *aura*, կով *vacca*, վնաս *damnum*, *jactura*, խրատ *instructio*, *disciplina*, ճակատ *frons*, *tis*, *certamen*, բարք *mores*, պարտք *debita*, այգ *tempus matutinum*.

Et Nomina quaedam Propria Ղուկաս *Lucas*, Թովմաս *Thomas*, Յոհան *Johannes*, Ղազար *Lazarus*, Յակոբ *Jacob*, Եպիփան *Epiphanius*, Յոհաննէս *Johannes*, Խոսրով *Chosroes*, Լիբանան *Libanon*.

Ad hanc & ad primam Declinationem Regularium refertur մահ *mors*, in Genit. մահու & մահուան *mortis*.

Ad hanc verò, & ad primam Irregularium Աբրահամ *Abra-*

Abraham, Gen. Աբրահամու & Աբրահամայ *Abrahami* vel *Abrahae*, sic Բարաղամ *Paralam*, Մարիամ *Maria*, և այլք.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

CAPUT X.

DE DECLINATIONIBUS NOMINUM IRREGULARIUM.

PRIMAE Declinationis Irregularium ſunt tantùm Nomina Propria, tam Virorum, quae ſub variis Nominativi Singularis terminationibus Genitivum terminant in այ, Inſtrumentalem verò in աւ, ut: Ադամ *Adam*, Ադամայ, Ադամաւ. Cujus ſic inflectitur

PARADIGMA.

Singularis.

Nom.	Ադամ.
Gen.	Ադամայ.
Dat.	Ադամայ & յԱդամ vel ցԱդամ.
Acc.	զԱդամ.
Voc.	ով Ադամ.
Abl.	յԱդամայ.
Nar.	զԱդամայ.
Com.	յԱդամ.
Inſtr.	Ադամաւ.
Circ.	զԱդամաւ.

Pluralis.

Nom.	Ադամեանք.
Gen.	Ադամեանց.
Dat.	Ադամեանց & ցԱդամեանս.
Acc.	զԱդամեանս.

 Voc.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

Voc.	ով Ադամեանք.	Com.	յԱդամեանս.
Abl.	յԱդամեանց.	Instr.	Ադամեամբք.
Nar.	զԱդամեանց.	Circ.	զԱդամեամբք.

Quàm Foeminarum, in ա vel է exeuntium; Genitivum verò per եայ & Instrumentalem per եաւ formantium, ut: Հեղինէ *Helena*, h. m.

Nom.	Հեղինէ.	Abl.	'ի Հեղինեայ.
Gen.	Հեղինեայ.	Nar.	զՀեղինեայ.
Dat.	Հեղինեայ & ց' Հեղինէ.	Com.	'ի Հեղինէ.
Acc.	զՀեղինէ.	Instr.	Հեղինեաւ.
Voc.	ով Հեղինէ.	Circ.	զՀեղինեաւ.

Eodem modo quoque declinantur Արամ *Aram*, Աբրահամ *Abraham*, Յակոբ vel Յակօբ *Jacob*, Աբիսակ *Abisac*, Ամբակում *Habacuc*, Արշակ *Arsaces*, Ենովք *Enoch*, Բառնաբաս *Barnabas*, Զաքարիա *Zacharias*, Եսայի *Esaias*, Յուդա *Judas*; Եփրոսինէ *Ephrosina*, Թեկղի *Thecla*, Կատարինէ *Catharina*, quibus adjungenda quaedam Virorum nomina in է exeuntia, ut Մանասէ *Manasses*, Մանէ *Manes*, juxta exceptionem ad Canon. Generalem III.

DE SECUNDA DECLINATIONE NOMINUM IRREGULARIUM.

SECUNDA Declinatio, est Nominis Տիւ *dies vigin-*

ginti quatuor horarum, νυχθήμερον, quod ſic inflecti-tur:

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	Տիւ.	Nom.	տիւք.
Gen.	տուընջեան vel տունջեան.	Gen.	տուընջեանց.
Dat.	ut Genitiv. & 'ի տիւ.	Dat.	տուընջեանց 'ի տիւս.
Acc.	զտիւ.	Acc.	զտիւս.
Voc.	ով տիւ.	Voc.	ով տիւք.
Abl.	'ի տուընջենէ.	Abl.	'ի տուընջեանց.
Nar.	զտուընջենէ.	Nar.	զտուընջեանց.
Com.	'ի տուընջեան & 'ի տուէ.	Com.	'ի տիւս & 'ի տուընջեանս.
Inſtr.	տուընջեամբ.	Inſtr.	տուընջեամբք.
Circ.	զտուընջեամբ.	Circ.	զտուընջեամբք.

DE TERTIA DECLINATIONE NOMINUM IRREGULARIUM.

TERTIA Declinatio eſt Nominis Կին *mulier*, quod Genitivum Singularem in ոջ, Inſtrumentalem verò in աւ format, & ſic flectitur:

Singularis.

Nom.	Կին.	Dat.	կնոջ & ց'կին.
Gen.	կնոջ.	Acc.	զկին.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

Voc.	ով կին.
Abl.	՚ի կնոջէ.
Nar.	զկնոջէ.
Com.	՚ի կնոջ & ընդ կնոջ.
Instr.	կնաւ & կանամբ.
Circ.	զկնաւ.

Pluralis.

Nom.	կանայք.
Gen.	կանանց.
Dat.	կանանց, & ՚ի vel ց՚ կանայս.
Acc.	զկանայս.
Voc.	ով կանայք.
Abl.	՚ի կանանց.
Nar.	զկանանց.
Com.	՚ի կանայս, & ընդ կանայս.
Instr.	կանամբք.
Circ.	զկանամբք.

Sic Composita ejus: Տիկին pro տիրակին *Domini uxor, hera, matrona*, տանտիկին *mater familiàs* item *mater vel curatrix pupillorum in orphanotrophio*, առնակին *maritata mulier, uxor*, անկին *sine uxore* vir, *viduus*, երկկին *digamus*, բազմակին *multas habens uxores, polygamus*, մեծակին *familiae magnae uxor*, ազնուակին *nobilis uxor*, &c.

DE QUARTA DECLINATIONE NOMINUM IRREGULARIUM.

QUARTA Declinatio est Nominis Գեօղ vel գիւղ *vicus*, *castellum*, cujus Genitivus Singularis in եղջ, Instrumentalis in իւ desinit, ut:

Sin-

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

	Singularis.		Pluralis.
Nom.	Գեօղ, գիւղ & գեղ.	Nom.	գեօղք, գիւղք, & գիւղօրէք.
Gen.	գեղջ.	Gen.	գիւղից & գիւղօրէից
Dat.	գեղջ & 'ի գօեղ	Dat.	գիւղից & գիւղօրէից & 'ի գեօղս.
Acc.	զգեօղ.	Acc.	զգեօղս & զգիւղօրէս
Voc.	ո՜ գեօղ.	Voc.	ո՜ գեօղք vel գիւղօրէք
Abl.	'ի գեղջէ.	Abl.	'ի գիւղից & գիւղօրէից
Nar.	զգեղջէ.	Nar.	զգիւղից & գիւղօրէից
Com.	'ի vel ընդ գիւղի & գեղջ.	Com.	'ի գեօղս.
Instr.	գիւղիւ.	Instr.	գիւղիւք & գիւղօրէիւք.
Circ.	զգիւղիւ.	Circ.	զգիւղիւք.

Eodem modo declinanda erunt: Նորագեօղ vel նորագեղ *Neopolis*, Ձորագեօղ vel ձորագեղ *vicus in valle*; Փորագեօղ vel փորագեղ *in loco profundo*, Դաշտագեօղ vel դաշտագեղ *in planitie* positus, quae Germani optimè redderent *new ſtad*, *thalburg*, *holburg*, *ebendorf*, Nomina Propria ſunt urbium & vicorum Armeniae Majoris.

DE QUINTA DECLINATIONE NOMINUM IRREGULARIVM.

QVINTA Declinatio eſt Nominum quorundam deſinen-

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

ſinentium in literam ր impuram, ſeu quam alia quaedam Conſonans immediate praecedit, formatque Genitivum Singularem in ու vel եր, & Inſtrumentalem in ու vel երբ; Pluralis verò ſemper anomalus eſt, ut: փոքր *parvus*, quod ſic flectitur

PARADIGMA.

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	Փոքր.	Nom.	փոքունք.
Gen.	փոքու vel փոքեր.	Gen.	փոքունց vel փոքերց.
Dat.	փոքու vel փոքեր & 'ի փոքր.	Dat.	փոքունց vel 'ի փոքունս.
Acc.	զփոքր.	Acc.	զփոքունս.
Voc.	ո՜ փոքր.	Voc.	ո՜ փոքունք.
Abl.	'ի փոքուէ vel 'ի փոքերէ.	Abl.	'ի փոքունց.
Nar.	զփոքուէ.	Nar.	զփոքունց.
Com.	'ի փոքում vel 'ի փոքեր.	Com.	'ի փոքունս.
Inſtr.	փոքու vel փոքերբ.	Inſtr.	փոքումբք.
Cir.	զփոքու vel զփոքերբ	Circ.	զփոքումբք.

Huc pertinent quoque Nomina iſta քաղցր *dulcis*, մեղր *mel*, ծաղր *deriſio*, մանր *minutus*, ծանր *gravis*, նօսր *rarus* jam ſupra commemorata, quae in Singulari Numero aliquando Quintam, aliquando verò, omiſſo

ſo ր in iis Caſibus, in quibus incrementum ad finem vocis accedit, Decimam Declinationem Nominum regularium ſequuntur; & in Plurali ու per omnes Caſus retinent.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

Juxta horum inflexionem in Singulari Numero declinatur etiam բարձր *altus*, quod tamen in Plurali eſt Primae Declinationis Nominum regularium, dicitur enim բարձունք; բարձանց *altorum*, *altis*, non բարձրունք vel բարձրանց.

DE SEXTA DECLINATIONE NOMINUM IRREGULARIUM.

SEXTA Declinatio eſt Nominis Այր *Vir*, quod in Genitivo Singulari facit առն *Viri*, in Inſtrumentali verò արամբ *Virô*, *per virum*; integra ejus flexio talis eſt:

Singularis.

Nom. Այր.
Gen. առն.
Dat. առն & ցայր.
Acc. զայր.
Voc. ով այր.
Abl. յառնէ.
Nar. զառնէ.
Com. յառն.
Inſtr. արամբ.
Circ. զարամբ.

Pluralis.

Nom. արք.
Gen. արանց.
Dat. արանց & ցարս.
Acc. զարս.
Voc. ով արք.
Abl. յարանց.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

Nar.	զարանց.	Instr.	արամբք.
Com.	յարս.	Circ.	զարամբք.

Cum Compositis suis: երկայր *mulier* δίγαμος, բազմայր πολύγαμος *mulier*, անայր quae est *sine viro*, *vidua*, քաջայր *strenuus vir*, հեղգայր *segnis* vel *negligens Vir*, & similia.

DE SEPTIMA DECLINATIONE NOMINUM IRREGULARIUM.

SEPTIMA Declinatio est Nominum Հայր *Pater*, Մայր *mater* & Եղբայր *frater*, quae Genitivum Singularem formant in օր, Instrumentalem vero in արբ, hoc modo:

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	հայր.	Nom.	հարք.
Gen.	հօր.	Gen.	հարց & հարանց.
Dat.	հօր & ց'հայր.	Dat.	հարց & ց'հարս.
Acc.	զհայր.	Acc.	զհարս.
Voc.	ո հայր.	Voc.	ո հարք.
Abl.	'ի հօրէ.	Abl.	'ի հարց.
Nar.	զհօրէ.	Nar.	զհարց.
Com.	'ի հօր.	Com.	'ի հարս.
Instr.	հարբ.	Instr.	հարբք.
Circ.	զհարբ.	Circ.	զհարբք.

Sic

Sic Ա̃ծահայր *Dei Pater*, Ա̃ծամայր *Dei Mater*, փեսաեղբայր *generi frater*, *Levir*, հարսնեղբայր *sponsae frater*, *sororius*, Հօրեղբայր *Patris frater*, *patruus*, &c. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

DE OCTAVA DECLINATIONE NOMINUM IRREGULARIUM.

OCTAVA Declinatio est Nominis Տէր *Dominus*, quod in Genitivo Sing. Տեառն, in Instr. Տերամբ facit, & sic inflectitur:

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	Տէր.	Nom.	Տեարք.
Gen.	Տեառն & տիրոջ.	Gen.	Տեարց & Տերանց.
Dat.	Տեառն & 'ի Տէր vel ց'Տէր, & տիրոջ.	Dat.	Տեարց, Տերանց, & 'ի Տեարս.
Acc.	զՏէր.	Acc.	զՏեարս.
Voc.	ո՛Տէր.	Voc.	ո՛Տեարք.
Abl.	'ի Տեառնէ.	Abl.	'ի Տեարց.
Nar.	զՏեառնէ.	Nar.	զՏեարց.
Com.	'ի Տէր.	Com.	'ի Տեարս.
Instr.	Տերամբ.	Instr.	Տերամբք.
Circ.	զՏերամբ.	Circ.	զՏերամբք.

Hujus Composita: Պարոնտէր *Princeps Ecclesiasticus*, Հողատէր *terrae Dominus*, Թեմատէր *Dioecesios Do-*

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

Dominus, Տանուտէր Οἰκοδεσπότης, *herus*, *Pater familiâs*, aliquando declinationem ſui Primitivi ſequuntur, aliquando verò juxta Heteroclitum կին flectuntur, dicitur enim Պարոնտեառն & Պարոնտիրոջ, mutato է in ի, juxta Canon. Gen. III.

DE NONA DECLINATIONE NOMINUM IRREGULARIUM.

NONA Declinatio eſt Nominis քոյր *ſoror*, cum Compoſitis ſuis, quae Genitivum in եռ & Inſtrumentalem in երբ terminant, in hunc modum:

	Singularis.		Pluralis.
Nom.	Քոյր.	Nom.	քորք.
Gen.	քեռ.	Gen.	քերց.
Dat.	քեռ & ց'քոյր.	Dat.	քերց & ց'քորս.
Acc.	զքոյր.	Acc.	զքորս.
Voc.	ո՛քոյր.	Voc.	ո՛քորք.
Abl.	'ի քեռէ.	Abl.	'ի քերց.
Nar.	զքեռէ.	Nar.	զքերց.
Com.	'ի քեռ.	Com.	'ի քեռս.
Inſtr.	քերբ & քեռբ.	Inſtr.	քերբք & քեռբք.
Circ.	զքերբ & զքեռբ.	Circ.	զքերբք & զքեռբք

Sic Compoſita: Հօրաքոյր *Amita*, Մօրաքոյր *matertera*, Հարսնաքոյր *ſponſae ſoror*, *glos*, &c.

DE

DE DECIMA DECLINATIONE NOMINUM IRREGULARIUM.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. X.

DECIMA Declinatio eſt Nominis Օր *Dies*, & Compoſitorum ejus, quae Genitivum faciunt աւուր, & Inſtrumentalem աւուրբ, h. m.

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	Օր.	Nom.	աւուրք.
Gen.	աւուր.	Gen.	աւուրց.
Dat.	աւուր & յօր.	Dat.	աւուրց & յօրս.
Acc.	զօր.	Acc.	զաւուրս.
Voc.	ովօր.	Voc.	ովաւուրք.
Abl.	յօրէ.	Abl.	յաւուրց.
Nar.	զօրէ.	Nar.	զաւուրց.
Com.	յաւուր.	Com.	յաւուրս.
Inſtr.	աւուրբ.	Inſtr.	աւուրբք.
Circ.	զաւուրբ.	Circ.	զաւուրբք.

Sic etiam inflecti ſolent առաջինօր *prima dies*, կէսօր *meridies*, այսօր, pro quo vulgo dicunt էսօր *hodierna dies*, պարզօր *ſerena dies*, մեղմօր *ſuavis dies* &c.

His omnibus adjicimus inflexionem Pluralis dupliciter anomali Ամենեքեան & ամենեքին *omnes*, cujus formatio talis eſt:

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XI.

Pluralis.

Nom. Ամենեքեան & ամենեքին.

Gen. ամենեցունց.

Dat. ամենեցունց, յամենեսեան & յամենեսին.

Acc. զամենեսեան & զամենեսին.

Voc. ով ամենեքեան & ամենեքին.

Abl. յամենեցունց.

Nar. զամենեցունց.

Com. յամենեսեան & յամենեսին.

Instr. ամենեքումբք.

Circ. զամենեքումբք.

Singularis, uti ſupra monuimus, ſequitur ſeptimam Declinationem Nominum regularium, & Pluralis ամենայնք quidem in Nominativo juxta regulam, ſed in Genitivo ամենից & Inſtrumentali ամենիւք per Syncopen dicitur, pro ամենայնից & ամենայնիւք.

CAPVT XI.

DE NOMINIBUS NUMERALIBUS.

NOMINA Numeralia, quia peculiaria quaedam ha-

habent, adhuc paucis exponenda restant. Sunt autem quintuplicia: Cardinalia, Ordinalia, Multiplicativa, Distributiva, & Temporalia. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XI.

I. *Cardinalia* diversarum sunt Declinationum, quas ex additis Genitivis facile erit cognoscere, ut:

1. Մէկ, Genit. *մէկի*, *մէկաւ*, & *մի*, *միոյ*. & *մին*, *մնոյ*. & *մու* ἄκλιτον.
2. Երկու, *երկուց*; *երկոքունք*, *երկոքունց*.
3. Երեք, *երից*.
4. Չորք vulgò *չորս*, *չորից*, & *քառ*, *քառից*.
5. Հինգ, *հնգից*.
6. Վեց, *վեցից*.
7. Եօթն, *եօթանց*.
8. Ութ, *ութից*.
9. Ինն, *իննից*.
10. Տասն, *տասանց*.
11. Տասն և մէկ vel *տասնմէկ* & *մետասան*, Genit. *մետասանից*.
12. Տասն և երկու, vel *տասներկու* & *երկոտասան*.
13. Երեքտասան, & *տասն և երեք*.
14. Չորեքտասան, & *տասն և չորք*.
15. Հնգետասան & *տասն և հինգ*.
16. Վեշտասան, *վեցտասան* & *տասն և վեց*.
17. Տասն և եօթն.
18. Տասն ութ.
19. Տասն և ինն.
20. Քսան, *քսանից*.
21. Քսան և մին &c.
30. Երեսուն, *երեսնոց* & *երե-*

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XI.

երեսնից.

40. Քառասուն.

50. Յիսուն.

60. Վաթսուն & վեցուն.

70. Եօթանասուն.

80. Ութսուն & ութուն.

90. Իննսուն, vulgò նսուն.

100. Հարիւր, ոց & ից.

101. Հարիւր և մին, &c.

200. Երկու հարիւր, &c.

1000. Հազար, հազարաց.

2000. Երկու հազար.

10000. Բիւր, բիւրուց, (quod tamen vulgò accipitur pro *un million.*) & հարիւրիցս հարիւր.

20000. Երկու բիւր.

100000. Տասն բիւր.

1000000. Հազարիցս հազար.

Qua ratione Numeri literis Armenicis notentur, in tabella Alphabetica indicavimus: iis igitur v.g. annus currens à Nativitate Servatoris nostri MDCCX. scribitur ՌՉԺ. Armenorum Epocha, ՌՃԾԹ, MCLIX. Ille Armenicè legendus, Յամի Տեառն. Հազար եօթնհարիւր և տասներորդ; hic verò Հազար. Հազար հարիւր յիսուն և իններորդ.

II. *Ordinalia* à Cardinalibus formantur adjectione Syllabae որդ vel երորդ, ut:

Առաջնորդ vel առաջներորդ, & նախորդ, in Genit. որդի, որդաց, quorum loco tamen saepè առաջին, & նախկին, Genit. առաջնոյ & նախկնոյ *Primus, a, um,* ponuntur: haec sola ab Adverbis առաջ & նախ *Primò, Primùm,* deducuntur.

Եր-

Երկրորդ. *Secundus.* Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XI.

Երրորդ & եռորդ. *Tertius.*

Չորրորդ & քառորդ. *Quartus.*

Հինգերորդ. *Quintus.*

Վեցերորդ. *Sextus.*

Եօթներորդ. *Septimus.*

Ութերորդ. *Octavus.*

Իններորդ. *Nonus.*

Տասներորդ. *Decimus.*

In Compositione quando minor numerus praeponitur, major declinatur: quando major praeponitur, minor declinatur, priore Cardinali, vel Ordinali, sine ulla mutatione adhibito, ut:

Մետասաներորդ & տասն և միներորդ. *Undecimus.*

Երկոտասաներորդ & տասն և երկրորդ. *Duodecimus.*

Եօթն և տասներորդ vel տասն և եօթներորդ. *Decimus Septimus.*

Քսաներորդ. *Vicesimus.*

Քսան և միներորդ. *Vicesimus primus.*

Երեսներորդ vel երեսնորդ. *Tricesimus.*

Երեսուներորդ երկրորդ vel երեսներորդ երկրորդ. *Tricesimus secundus.*

Քառասուներորդ, քառասներորդ & քառասնորդ, *Quadragesimus.*

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XI.

Հարիւրորդ & հարիւրերորդ. *Centesimus.*
Երկու հարիւրորդ. *Ducentesimus.*
Երկու հարիւր և միներորդ. *Ducentesimus primus.*
Հազարորդ & հազարերորդ. *Millesimus* : & sic porrò.

III. *Multiplicativa* ordinariè per adjectionem ապատիկ, aliquando per adjectionem ին, ակ vel եակ ad Cardinalia, formantur, hoc modo:

Պարզ, սոսկ & եզ. *Simplex.*
Կրկին, երկպատիկ, կրկնակ & երկեակ. *Duplex.*
Երրապատիկ եռապատիկ & երեքկին. *Triplex.*
Քառապատիկ & չորեքկին. *Quadruplex.*
Հնգապատիկ & հինգկին. *Quintuplex.*
Վեցապատիկ. *Sextuplex.*
Եօթնապատիկ. *Septuplex* : & sic reliqua.

IV. *Distributiva* dupliciter formantur, vel repetitione Numeri Cardinalis, vel addita ad eundem terminatione երեան & երին, h. m.

Միմի, vel մուումու. *Singuli.*
Երկու երկու, երկուքեան & երկուքին. *Bini, ambo.*
Երեք երեք, երեքեան & երեքին. *Terni,*
Չորք չորք, չորեքեան & չորեքին. *Quaterni.*
Հինգ հինգ, հինգեքեան & հինգեքին. *Quini.*
Վեց վեց, վեցեքեան & վեցեքին. *Seni.*

եօթն

Եօթն եօթն, եօթնեքեան & եօթնեքին. *Septeni.*
Ութ ութ, ութեքեան & ութեքին. *Octoni.*
Ինն ինն, իննեքեան & իննեքին. *Noveni.*
Տասն տասն, տասնեքեան & տասնեքին. *Deni.*

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XII.

V. *Temporalia* ſunt Cardinalia, quae ſubſtantivis; quorum tempus ſignificatur, praemiſſa; deſinunt in եայ & ի, ut: միաժամեայ & միաժամի *unius horae* res vel infans; *horalis*, միօրեայ *unius diei*, *diurnum tempus*, միամսեայ *unius menſis* aetas, *menſtruus*, միամեայ *unius anni* tempus, *annuus*; երկժամեայ *bihorium*, երկօրեայ *biduum*, երկամսեայ *bimeſtris*, & *tempus bimeſtre*, երկամեայ & երկեմենի *biennis*, & *biennium*, երեքամեայ *triennis* & *triennium*, &c.

CAPUT XII.

DE PRONOMINE.

PRONOMEN, quia loco Nominis ponitur, & multa cum Nomine communia habet, huic libro adjiciemus: Eſt autem duplex: Separatum, & Affixum.

Separata Pronomina Octuplicia ſunt: Perſonalia, Demonſtrativa, Poſſeſſiva, Relativa, Interrogativa, Indefinita, Gentilia, & Reciproca; quibus in genere accidunt *Species*, *Figura*, *Genus*, *Numerus* & *Caſus*.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XII.

Species Pronominis duae ſunt: Primitiva, ut: *ես ego*, & Derivativa, ut: *իմ meus*, &c.

Figura triplex. Simplex, ut: *այլ alius*, *իւր ſuus*; *ոք quiſpiam*; Compoſita, ut: *այլինչ aliud quid*, *ովոք quisquis*; & Decompoſita, ut: *իւրաքանչիւրոք unusquiſque*, &c.

Genus Pronominum, ſiquidem nulla eſt ſexus in terminatione differentia, ex ſolo contextu judicandum eſt.

De *Numero* & *Caſu*, quod ſupra in doctrina de Nomine diximus, idem etiam de Pronomine dictum volumus.

I. *Perſonalia* Pronomina, quae Perſonam, de qua ſermo eſt, ſignificant, eamque vel primam, ut: *Ես ego*, vel ſecundam, ut: *Դու tu*, vel tertiam eamque propinquam, ut: *Սա hic*; remotiorem, ut: *Դա ille*; remotiſſimam, ut: *Նա iſte*, declinantur h. m.

1. Perſonae.

Singularis.

Nom.	Ես.
Gen.	իմ.
Dat.	ինձ & ց'իս.
Acc.	զիս.
Voc.	caret.
Abl.	յ'ինէն & ինձէն.
Nar.	զինէն.
Com.	յ'իս.
Inſtr.	ինև.
Circ.	զինև.

Pluralis.

Nom.	մեք.
Gen.	մեր.

Dat.

Dat.	մեզ.	Nar.	զմեզ.
Acc.	զմեզ.	Com.	'ի մէնջ.
Voc.	caret.	Instr.	մեօք.
Abl.	'ի մէնջ & մեզէն.	Circ.	զմեօք.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XII.

2. Personae.

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	Դու.	Nom.	դուք.
Gen.	քո.	Gen.	ձեր.
Dat.	քեզ.	Dat.	ձեզ.
Acc.	զքեզ.	Acc.	զձեզ.
Abl.	'ի քէն & քեզէն.	Abl.	'ի ձէնջ & ձեզէն.
Nar.	զքէն.	Nar.	զձէնջ.
Com.	'ի քեզ.	Com.	'ի ձեզ.
Instr.	քեւ.	Instr.	ձեօք.
Circ.	զքեւ.	Circ.	զձեօք.

3. Personae.

Singularis.

Nom.	Նա.	Com.	'ի նմին & 'ի նմա.
Gen.	նորա & նորին.	Instr.	նովաւ & նովին vel նովիմբ.
Dat.	նմա & նմին.		
Acc.	զնա.	Circ.	զնովաւ, զնովին vel զնովիմբ.
Abl.	'ի նմանէ.		
Nar.	զնմանէ.		

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XII.

Pluralis.

Nom.	սոքա & սոքին.	Nar.	զսոցանէ & զսոցունց
Gen.	սոցա, սոցին & սոցունց.	Com.	՚ի սոսա & ՚ի սոսին.
Dat.	սոցա & սոցին.	Instr.	սոքօք.
Acc.	զսոսա & զսոսին.	Circ.	զսոքօք.
Abl.	՚ի սոցանէ & ՚ի սոցունց.		

Eandem inflexionem habent quoque Դա *ille* դոքա vel դոքին *illius*; & Նա *iste*, նոքա vel նոքին *istius*, &c.

II. *Demonstrativa*, quae rem vel personam, de qua loquimur, quasi digito demonstrant, sunt Այս *hic*, *haec*, *hoc* de propinquo, այդ de remotiori, այն de remotissimo; սոյն *idem hic*, դոյն *idem ille*, նոյն *idem iste*. Horum inflexio talis est:

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	Այս.	Nom.	այսք & այսոքիկ.
Gen.	այսր & այսորիկ.	Gen.	այսց & այսոցիկ.
Dat.	այսմ, այսմիկ & ցայս.	Dat.	այնց & այսոցիկ.
Acc.	զայս.	Acc.	զայսոսիկ.
Abl.	յայսմանէ.	Abl.	յայսց & յայսցանէ.
Nar.	զայսմանէ.	Nar.	զայսց & զայսցանէ.
Com.	յայսմ & յայսմիկ.	Com.	յայսոսիկ.
Instr.	այսու & այսուիկ.	Instr.	այսոքիւք.
Cir.	զայսու & զայսուիկ.	Circ.	զայսոքիւք.

Sic

Sic quoque declinantur այդ & այն, modò դ vel ն τῷ ս substituas. Ad eundem modum etiam Սայս *hoc meum*, Նայս *illud meum*, Դայս *istud meum*; Սայդ *hoc tuum*, Նայդ *illud tuum*, Դայդ *istud tuum*; Սայն *hoc istius*, Նայն *illud istius*, Դայն *istud istius*. Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XII.

Sed Սոյն, Նոյն, Դոյն sequuntur Nonam Declinationem Nominum regularium.

III. *Possessiva*, quae rei possessionem significant, sunt *իմ meus*, *քո tuus*, *իւր suus*, *մեր noster*, *ձեր vester*, & declinantur ut:

	Singularis.		Pluralis.
Nom.	Իմ.	Nom.	իմք.
Gen.	իմոյ.	Gen.	իմոց.
Dat.	իմում.	Dat.	իմոց.
Acc.	զիմ.	Acc.	զիմս.
Abl.	յ'իմմէ.	Abl.	յ'իմոց.
Nar.	զիմմէ.	Nar.	զիմոց.
Com.	յ'իմում.	Com.	յ'իմս.
Instr.	իմով.	Instr.	իմովք.
Circ.	զիմով.	Circ.	զիմովք.

Իւրական quoque *ad suum pertinens*, Ինքնական *ad se vel eundem ipsum spectans*, & նոյնական *ad idem pertinens*, Possessiva, ad Sextam Declinationem regularium reducenda sunt.

IV. *Re-*

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XII.

IV. *Relativum*, quod rem vel perſonam commemoratam refert, eſt: Որ *qui*, *quae*, *quod*, cujus inflexio talis eſt:

Singularis.		Pluralis.	
Nom.	Որ.	Nom.	որք.
Gen.	որոյ.	Gen.	որոց.
Dat.	որում.	Dat.	որոց.
Acc.	զ՚որ.	Acc.	զորս.
Abl.	յ՚որմէ.	Abl.	յ՚որոց.
Nar.	զորմէ.	Nar.	զորոց.
Com.	յ՚որում.	Com.	յ՚որս.
Instr.	որով.	Instr.	որովք.
Circ.	զորով.	Circ.	զորովք.

V. *Interrogativa*, Pronomina ſunt ո՞ vel ո՞վ *quis? quae?* de perſonis, & ſaepè etiam ի՞նչ *quid?* de rebus. Illud ſic flectitur:

Singularis.

Nom.	Ո՞ vel ո՛վ.	Nar.	զո՛ւմմէ.
Gen.	ո՛յր.	Com.	յ՚ե՛ր vel յ՚ո՛վ,
Dat.	ո՛ւմ.	Instr.	ի՞ւ.
Acc.	զո՛ vel զո՛վ.	Circ.	զի՛ւ.
Abl.	յ՚ո՛ւմմէ.		

Plu-

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XII.

Pluralis.

Nom.	ովք vel ոյք.	Nar.	զոյց.
Gen.	ոյց.	Com.	յոյս.
Dat.	ոյց.	Instr.	իւք.
Acc.	զոյս.	Circ.	զիւք.
Abl.	յոյց.		

Illud verò Ի՞նչ *quid?* cum Compositis suis այլինչ *aliud quid*, ինչինչ *quicquid* &c. sequitur septimam Declinationem Nominum regularium.

VI. *Indefinita*, quae rem vel personam non determinatam commemorant, sunt: Ոք *quispiam*, & Ոմն *aliquis* de personis; Իմն verò *aliquid* de rebus ut plurimùm adhibitum, & sic flectuntur:

Singularis.				Pluralis.	
Nom.	Ոք.	Ոմն.	Իմն.	Nom.	Ոմանք.
Gen.	Ուրուք.	Ուրումն.	Իմիք.	Gen.	Ոմանց.
Dat.	Ումեք.	Ումեմն.	Իմեք.	Dat.	Ոմանց.
Acc.	Զոք.	Զոմն.	Զիմն.	Acc.	Զոմանս.
Abl.	Յումեքէ.	Յումեմնէ.	Յիմեքէ.	Abl.	Յոմանց.
Nar.	Զումեքէ.	Զումեմնէ.	Զիմեքէ.	Nar.	Զոմանց.
Com.	Յումեք.	Յումեմն.	Յիմեք.	Com.	Յոմանս.
Instr.	Ոմամբ.	Ոմամբ.	Իւիք.	Instr.	Ոմամբք.
Circ.	Զոմամբ.	Զոմամբ.	Զիւիք.	Circ.	Զոմամբք.

Grammat. Arm. Lit. Lib. II. Cap. XII.

Nota: Pluralis Ոմանք tribus istis Singularibus communis est, & tam de rebus quàm personis adhiberi solet.

Sed Ովոք *quisquis*, *quicunque*, ex ով & ոք compositum, utrinque declinatur, hoc modo:

	Singularis.		Pluralis.
Nom.	Ովոք.	Nom.	ոյքոմանք.
Gen.	ոյրուրուք.	Gen.	ոյցոմանց.
Dat.	ումումեք.	Dat.	ոյցոմանց.
Acc.	զովոք.	Acc.	զոյսոմանս.
Abl.	յ՚ումումեքէ.	Abl.	յոյցոմանց.
Nar.	զումումեքէ.	Nar.	զոյցոմանց.
Com.	յումումեք.	Com.	յ՚ոյսոմանս.
Instr.	իւ̂ոմամբ.	Instr.	իւ̂քոմամբք.
Circ.	զիւ̂ոմիմբ.	Circ.	զիւ̂քոմամբք.

VII. *Gentilia* Pronomina sunt: իմային *meàs*, մերային *nostràs*, քոյին *tuàs*, ձերային *vestràs*, իւրային *suàs*, & flectuntur juxta Nonam Declinationem Nominum regularium, ut: իմայնոյ, մերայնոյ, քոյնոյ, &c.

VIII. *Reciproca* tandem Pronomina sunt: միմեանք (pro ratione constructionis & Persona Verbi antecedentis) *nos* vel *vos* vel *illi invicem*, *mutuò*, Genit. մի-

միմեանց ἀλλήλων, Primae declinationis Heteroclitorum; *ինքն idem ipſe*, cum compoſitis ſuis *ինքնինքն ipſemet*, *այսինքն*, *այդինքն*, *այնինքն*; *hic ipſe*, *ille ipſe*, *iſte ipſe*, in Genit. *ինքեան*, ſecundae Regularium. *իւր*, *իւրոյ*, *ſuus*, quando eſt Reciprocum *իւրեանք*, *իւրեանց*, (vide ſuperiùs inter Poſſeſſiva,) & *անձն* quando ſignificat *ipſe*, uti Hebraeorum & Arabum נפש, Reciprocum eſt, interdum abſolutè, ut Gal. 6: 1. *Զգոյշ լինիջիք անձանց cavete vobis ipſis*, ſaepius verò cum Pronomine perſonali adhibitum, hoc modo: *անձն իմ ego ipſe*, *անձն քո tu ipſe*, *անձն իւր ille ipſe*, &, ut ſupra indicatum, pertinet ad Tertiam Declinationem Nominum Regularium.

Pronomina Inſeparabilia *Affixa* vocantur, Armenicè *Դիմորոշականք* i. e. *Perſonarum diſtinctiva*. Suntque tria: Ս, Դ, Ն, quorum iſtud ex Սա deſumtum Primam & propinquam; illud ex Դա, ſecundam & remotiorem; hoc ex Նա, tertiam Perſonam vel remotiſſimam rem ſignificat.

De vario horum Affixorum uſu, quàm eleganter & emphaticè omnibus ferè Orationis partibus annectentur, videbimus infra in Syntaxi.

FINIS LIBRI SECUNDI.

GRAMMATICAE LINGUAE LITERALIS ARMENICAE

LIBER TERTIUS.

DE VERBO.

CAPUT PRIMUM.

DE VERBO IN GENERE.

HACTENUS de Nomine & Pronomine: ſequitur nunc ordine *Verbum*, quod eſt Pars Orationis conjugabilis, cui *Participium*, quatenus de Verbo participat, ſuo loco immediatè adjungemus.

Verbum in Armenica lingua non, uti in pleriſque Orientalibus, Radix eſt, neque certo literarum numero abſolvitur, ſed à Nomine, vel aliis quibuſvis Orationis Partibus, quotquot illae literas habuerint, derivatur ſine ulteriori mutatione, praeter illam, quam Canones Generales requirunt, addita tantùm certa Verbi terminatione, uti in ſequentibus docebitur; quae etiam ratio nos induxit, ut Nomini Verbum poſtponamus.

Con-

Confideranda autem in Verbo erunt feptem: Qualitas, Species, Figura, Significatio, Inflexio, Formatio Temporum, & Conjugatio. Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. II.

CAPUT II.

DE QUALITATE ET SPECIE VERBI.

QUALITATE Verbum eft *Regulare* vel *Irregulare*. Illud, quod communem regulam fequitur; hoc, quod in quibufdam Temporibus aut Perfonis ab eadem deflectit.

Communem autem regulam conftituunt quatuor ifta Verba, quae Paradigmatum loco exhibebimus in quatuor Conjugationibus, in ել, ալ, ուլ, & իլ, ut:

I. գովել *laudare*,	II. որսալ *venari*.
III. առնուլ *accipere*.	IV. խօսիլ *loqui*.

Ab his quae aliquo modo deflectunt pro Irregularibus feu Anomalis haberi debent: & differunt ratione Speciei.

Species autem Verbi duplex eft: Primitiva & Derivativa.

Primitiva eft Verborum, quae funt fuae originis, ut: դնել *ponere*, հայցել *petere*, կալ *ftare*, կեալ *vivere*, յենուլ *inniti*, նստիլ *federe* &c.

Derivativa eft Verborum, quae aliunde derivantur, & quidem:

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. III.

1. à Nomine, ut: սիրել *amare*, à սէր *amor*; գրել *scribere*, à գիր *litera*; հաւատալ *credere*, ab հաւատ *fides*; լնուլ *implere* à լի *plenus*, սարսել *tremere* à սարս *tremor*, & alia plurima.

2. à Verbo, ut: իջուցանել *demittere*, ab իջանել *descendere*; ամուսնացուցանել *in matrimonio locare*, *persuadere aliquem ut matrimonium ineat*, ab ամուսնանալ *matrimonio jungi*; զգեցուցանել *vestire*, a զգենուլ *induere se*, &c.

3. à Particulis, ut: Թողուլ *dimittere*, à Թող *praeter*; յարել *jungere*, *apponere*, ab յար *jugiter*, *saepè*; վերանալ *elevari*, à վեր *supra*; յետանալ *tardare*, ab յետ *post*, &c.

CAPUT III.

DE FIGURA VERBI.

FIGURA Verbi triplex est: Simplex, Composita, & Decomposita.

Simplicis Figurae Verba sunt, quae cum aliis non componuntur, ut: Ունել *habere*, Պագել, pro quo saepiùs պագանել, *osculari*, սիրել *amare*, շարժել *movere*, բերել *ferre*, կալնուլ *recipere*, ածել *ducere*, պաշտել *colere*, &c.

Composita Verbi Figura est, quando id cum aliis Orationis Partibus componitur, quod fit 1. Cum Nomine, ut: երկրպագանել *terram osculari*, *adorare*, իմաստասիրել *philosophari*, ուսումնասիրել *discipl-*

anim

nam amare, ձեռնադրել *manus imponere*, ակնունիլ ἀποκαραδοκεῖν *expectare*, բարեպաշտել *pium*, *vel pietatem colere*; 2. Cum Pronomine, ut: ինքնասիրել *se ipsum amare*; 3. Cum Particulis tam separabilibus, ut: առածել *adducere*, ընդունիլ *suscipere*; quam inseparabilibus, ut: տկարանալ *debilitari*, տըհաճիլ *displicere*, &c.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. IV.

Decomposita tandem Verbi Figura est, quando plures duabus cum verbo Voces componuntur ut: ներընդունիլ *ad intus recipere*, բարեպաշտասիրել *pium*, vel *pietatem colentem amare*, &c.

CAPUT IV.

DE SIGNIFICATIONE VERBI.

SIGNIFICATIONE Verba sunt Activa, Passiva, Neutra, Communia, & Transitiva.

Activa, actionem significant, & ut plurimum in ել, item in ալ & ուլ exeunt, formantque ex se Passivum in իլ, ut: գովել *laudare*, սիրել *amare*, մկրտել *baptizare*, մխիթարել *Consolari*, յաղթել *vincere*, կախել *suspendere*, չարչարել *cuuciare*, պատրաստել *parare*, պատուաստել *inserere*, *inoculare*, վաճառել *vendere*, քռել *gypsare*, ողբալ *deflere*, աղալ *molere*, ստանալ *possidere*, առնուլ *accipere*, ընթեռնուլ *legere*, &c.

Passiva, quae passionem significantia plerumque, ut modo diximus, in իլ exeunt, ut: գովիլ *laudari*, սիրիլ *amari*, մխիթարիլ *consolationem admittere* vel *accipere*;

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. IV.

re; interposito ն vel ան in Verbis in ալ & ուլ terminatis, ut: աղանիլ *mola contundi*, ստանանիլ *possideri*, առնանիլ *accipi*, ընթեռնանիլ *legi*.

Attamen multa inveniuntur Passiva in ալ vel ուլ desinentia, quorum Activa in ուցանել vel ցուցանել exeunt, ut: ձանձրանալ *remissus fieri*, ձանձրացուցանել *taediosum reddere*; զատանալ *separari*, զատուցանել *separare*; զարթնուլ *expergefieri*, զարթուցանել *expergefacere*, &c.

Neutra, quae Passivum ex se non formant, omnes quatuor Verborum terminationes admittunt, ut: ննջել *dormire*, հսկել *vigilare*, ջանալ *operam dare*, *studere*, ցնծալ *gaudere*, ստրանուլ *exhilarescere*, *exsilire*, պշնուլ *obstupescere*, բնակիլ *habitare*, խորհիլ *meditari*, &c.

Huc igitur referenda quoque sunt Verba, quae *Deponentia* Latinis vocari solent, ut: խորհիլ *meditari*, մեռանիլ *mori*, մրցիլ *conari*, *niti*, յառիլ *intueri*, &c.

Communia, sub una & eadem terminatione communem i. e. tum Activam tum Passivam significationem habentia, in quatuor Armenorum Conjugationibus non pauca inveniuntur, ex quorum ordine sunt բղխել *eructare* & *eructari* de aqua, *manare*, յղանալ *concipere* & *concipi*, ողբալ *deflere*, & *defleri*, զգենուլ *induere*, & *indui*, ծնանիլ *gignere* & *nasci*, &c.

Transitiva, in ուցանել vel ցուցանել desinentia, significant actionem in aliud transeuntem, ut: քարացուցանել *facere ut quid lapidescat*, *indurare*, à քար *lapis*; ճանաչեցուցանել *notum facere* à ճանաչել *cognoscere*; կացուցանել *sistere* à կալ *stare*.

Haec

Haec quamvis ex ſe non fundant Paſſiva, admittunt tamen ea ſaepiùs à Verbis in ել deducta, quando actionem tantùm ſignificant primam & ſimplicem, ut: հաշտեցուցանել *placare*, հաշտիլ (quaſi ab հաշտել) *placari*; գայթակղեցուցանել *ſcandalizare*, à գայթակղիլ *ſcandalizari*; ուսուցանել *docere*, ab ուսանիլ *diſcere*; Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. V.

Sic quoque in ալ & ուլ terminata non raró Paſſivam ſignificationem petunt à Verbis in ուցանել vel ցուցանել deſinentibus, ut: մերձանալ *admoveri*, à մերձեցուցանել *admovere*; մերկանալ *nudari*, à մերկացուցանել *nudare*; մածնուլ *coagulari*, մածուցանել *facere ut coaleſcat* lac.

CAPUT V.

DE INFLEXIONE VERBI.

IN inflexione Verbi conſideranda veniunt *Modi*, in Modis *Tempora*, in Temporibus *Numeri* & in Numeris *Perſonae*.

Modi, Armenicè Եղանակք dicti, quinque ſunt: Indicativus, Imperativus, Optativus, Subjunctivus, & Infinitivus. Armenicè: Սահմանական, Հրամայական, Ըղձական, Ստորադասական, և Անորոշական.

Nota: Optativus & Subjunctivus non terminatione ſed ſenſu & praefigendis particulis inter ſe differunt, ſiquidem Optativo Adverbia երանի, երանի թէ, ողջ թէ, vel մարթամ *utinam*; Subjunctivo verò երբ, յորժամ,

 եթէ

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. V.

եթէ *si*, *cùm*, vel aliae Conjunctiones praeponi solent.

Tempora Armenis ժամանակք vocantur, & sunt quinque: Praesens Ներկայ, Imperfectum Անկատար, Praeteritum Perfectum Definitum Կատարեալ, Perfectum Indefinitum Յարակատար, Plusquamperfectum Գերակատար, & Futurum Ապառնի.

Tempora haec omnia agnoscit solus Indicativus; Imperativus enim tantùm Praesens habet & Futurum; Optativus & Subjunctivus carent Praeterito Definito, sed Futuro etiam Optativus: Infinitivus verò & Participia admittunt Praesens, Praeteritum & Futurum.

Significatio autem & usus Modorum atque Temporum in Armena lingua idem est, qui in Graeca, siquidem Indicativus Indicativo, &c; Item Praesentia Praesentibus, Praeterita Praeteritis, & Futura Futuris, nec non Aorista Indefinito ubique respondent.

Observandum tantùm est, Imperativum heic inveniri duplicem: Affirmativum, qui in praeceptis affirmativis, promissionibus, hortationibus, apprecationibus, & similibus, adhibetur; & Negativum, qui in negativis, interdictis, ac deprecationibus locum habet, ut: գովեա *lauda*, մի գովեր *ne laudes*.

Numerus, uti in Nominibus sic in verbis quoque, duplex est, ut: գովեմ *laudo*, գովեմք *laudamus*.

Personae tres sunt: Prima, ut: ես գովեմ *ego laudo*, Secunda, ut: դու գովես, *tu laudas*, & Tertia, ut: նա գովէ *ille laudat*.

De-

Deficientem verò Primam ac Tertiam Perſonam Praeſentis & Futuri Imperativi Modi, Prima ac ſecunda Futuri Indicativi Perſona compenſat. Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VI.

CAPUT VI.

DE FORMATIONE TEMPORUM AC Perſonarum per omnes Conjugationes.

TEMPORA omnia Verbòrum tam regularium, quàm irregularium deducuntur à Praeſenti Infinitivi Modi vel immediatè, vel mediante Praeterito Indicativi Modi.

Infinitivus autem, cùm, uti ſupra obſervavimus, non ipſe ſit radix, formatur in Prima quidem Conjugatione per ſimplicem adjectionem Verbi Subſtantivi եւ ad vocem Primitivam, ut: գով *laus*, գովել *laudare*; In reliquis vero mutata tantùm ե in Vocalem characteriſticam Conjugationi propriam, & interpoſita in quibuſdam Verbis ſyllabâ ան, ut: ab որս *venatio* fit որսանալ *venari*, ab յաւել *plus*, *amplius* յաւելուլ *addere*; ab աճ *accretio* աճիլ *creſcere*; ab հանգէտ *aequalis*, հանգիտանալ *aequivalere*.

Quae ab Infinitivo immediatè formantur Tempora, plerumque communem regulam ſequuntur, etiamſi Praeteritum, & quae ab eo deducuntur, ſint prorſus anomala: Iſta ſunt Praeſens & Imperfectum omnium

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VI.

Modorum, praeter Praesens affirmativum, & Futurum Imperativi.

Praesens Indicativi Modi in omnibus Conjugationibus tantum լ mutat in մ, ut: գովեմ *laudo*, որսամ *venor*, յաւելում *addo*, աճիմ *cresco*, sic quoque մեծացուցանեմ *magnifico*, բառնամ *tollo*, à մեծացուցանել, & բառնալ.

Imperfectum in Prima Conjugatione ել Infinitivi mutat in էի, ut: գովէի *laudabam*; in Secunda լ in յի, ut: որսայի *venabar*; in Tertia in ի, ut: յաւելուի *addebam*; in Quarta verò Passiva Verba accuratè loquendo in եի, ut: գովեի *laudabar*, Neutra vel Deponentia autem in էի, ut: խօսէի *loquebar*. Sic quoque Anomala մեծացուցանէի *magnifaciebam*, բառնայի *tollebam*, *auferebam*, &c.

Imperativi Negativi Praesens, praefixa particula մի, լ Infinitivi semper mutat in ր, ut: մի գովեր *ne laudes*, մի մեծացուցաներ *ne magnifices*, մի բառնար *ne tollas*, մի զգենուր *ne induas*; Et Futurum Imperativi mutando լ in ջիր vel սջիր ut: գովեսջիր *laudes*, գովիջիր *lauderis*, ջանասջիր *studeas*, &c. Anomala dabimus inferiùs post Paradigmata suo quaeque loco.

Optativi & Subjunctivi Praesens in Prima Conjugatione ել mutat in իցեմ, Imperfectum verò in իցէի, ut: գովիցեմ *laudem*, գովիցէի *laudarem*; In Secunda loco լ ponitur յցեմ, յցէի, ut: բանայցեմ *aperiam*, բանայցէի *aperirem*; In Tertia ցում, ցուի, ut: զգենուցում *induam*, զգենուցուի *induerem*; in Quarta Passivorum in իցիմ, իցեի, ut: գովիցիմ *lauder*, գովիցեի *laudarer*,

rer, Neutrorum verò in իցեմ, իցէի, ut: խօսիցեմ *loquar*, խօսիցէի *loquerer*. Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VI.

Excipe Anomalum յարիցեմ *insurgam* Ps. 93: 16. à Praeterito Verbi յառնել *surgere*, *insurgere*, դիցեմ *ponam*, verbi դնել *ponere* &c.

Participia quoque 1. Praesentis omnium Conjugationum, sed non omnia, in օղ desinentia, terminationem օղ pro ել ponunt, ut: գովօղ *laudans*, հաշտեցուցանօղ *reconcilians*, հնձօղ *metens*, *messor*, միջնորդօղ, *mediator*, & pleraque alia Primae Conjugationis; in Secunda verò & Tertia quaedam ab Infinitivo, quaedam à Praeterito, nonnulla ab utroque formata inveniuntur, ut: որսացօղ & որսօղ *venans*, à Praet. որսացի; ուրացօղ *abnegans* ab ուրացայ Verbi ուրանալ; առօղ *accipiens* ab առնուլ; առնօղ vero & արարօղ *faciens* ab առնել. In Quarta demum Conjugatione Passiva hoc Participio destituuntur, Neutra autem fruuntur, ut: խօսօղ *loquens*, & similia. 2. in լոց Activi & լի Passivi Futuri, adjectis ad Infinitivum terminationibus ոց & ի, ut: գովելոց *laudaturus*, գովելի *laudandus*, դառնալոց *reversurus*, դառնալի *revertendus*, լնլոց *impleturus* & լնլի *implendus*, խօսելոց *locuturus*, խօսելի *dicendus*.

Tandem Gerundia, vel solam Praepositionem 'ի vel յ' Infinitivo praeponunt, vel insuper terminationem ոյ, ով vel ն ejus fini adjiciunt, ut: 'ի գովել *ad laudandum* εἰς τὸ αἰνεῖν, 'ի գովիլ εἰς τὸ αἰνεῖσθαι, գովելով & 'ի գովելն *laudando* ἐν τῷ αἰνεῖν, գովիլով & 'ի գովիլն ἐν τῷ αἰνεῖσθαι, eodem modo in caeteris Conjugationibus.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VI.

Praeteritum Perfectum Indicativi Modi est, quo mediante reliqua etiam Tempora formantur, ipsum autem in Prima Conjugatione լ Infinitivi mutat in ցի, ut: *գովեցի laudavi*; In Secunda in ցայ vel ցի, ut: *դողալ tremere*, *դողացայ tremui*; *ջանալ studere* *ջանացի studui*; In Tertia ուլ in ի, ut: *թողուլ remittere*, *թողի remisi*; in Quarta իլ in եցայ, ut: *գովեցայ laudatus sum*, vel in ցայ, ut: *որսացայ venatione captus sum*, vel in այ ut: *առայ receptus sum* ab *առնանիլ accipi*, *recipi*, Infinit. Act. առնուլ. Anomala, quae hactenus nobis occurrerunt, omnia suis quaeque locis recensebimus.

Ab hoc igitur Praeterito Perfecto formantur: Futurum Indicativi, Praesens Affirmativum Imperativi, & Praeterita reliquorum Modorum ac Participiorum.

Futurum Indicativi formatur à Prima Persona Praeteriti, addendo literam ց, ut *գովեցից laudabo*, *բացից aperiam*, *զգեցից induam*, *գովեցայց laudabor*, *խօսեցայց loquar*.

Imperativus Affirmativus Praesentis Primae & aliquando Secundae Conjugationis deducitur à tertia Persona Praeteriti Indicativi, demto ց, ut: *գովեա lauda* à *գովեաց laudavit*, *կարդա clama* à *կարդաց clamavit*; aliquando addita terminatione իր, ut: à *գիտաց scivit*, *գիտացիր scito*; exclusa diphthongo ու, ubi adfuerit, ut à *զարմացաւ miratus est*, fit *զարմացիր mirare*: aliquando etiam abjecta tantùm prima Vocali Praeteriti Indicativi ե vel է, ut: *եբեր tulit*, *բեր fer*, *եբարձ abstulit*, *բարձ aufer*: quae forma ferè ordinaria

ria est in Tertia Conjugatione, ut: ab էառ *accepit*, fit առ *accipe*, ab եթող *remisit*, fit թող *remitte*. Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VI.

In Quarta Conjugatione Imperativus nunc in եայ, nunc in իր *desinit*, ut: խօսեայ *loquere*, pro quo tamen frequentius dicitur խօսիր *loquere*; ողորմեայ & ողորմիր *miserere*: sed in Ecclesiasticis libris plerumque ողորմեա՛ scribitur, uti in solemni precandi formula, Տէր ողորմեա՛ Κύριε ἐλέησον *Domine miserere*.

Praeteriti formationem sequuntur etiam Participia Praeteriti Temporis mutatis terminationibus ի, ձի, ցի, եցի, այ vel եցայ, in եալ Mediae, id est Activae & Passivae, & եցեալ tantùm Passivae significationis, ut: à լուացի *lavi*, fit լուացեալ *qui lavit* & *lotus*; à դարձի *converti*, դարձեալ *qui convertit* & *conversus*; գովեալ *qui laudavit* & *laudatus*, գովեցեալ *laudatus* à գովեցի *laudavi*; հարեալ *qui intrusit*, vel *intrusus*, հարեցեալ *intrusus*, ab հարայ Verbi հարուլ *intrudere*; ab առի *accepi*, fit առեալ *qui accepit* & *acceptus*.

His Participiis junctum Verbum Substantivum Գոլ *Esse*, format Tempus Indefinitum & Plusquamperfectum tam Indicativi quàm Optativi; Futurum Perfectum Subjunctivi, & Praeteritum Infinitivi Modi.

Indefinitum fit per Participium & Praesens Verbi Substantivi եմ, ut: գովեալ եմ *laudavi* & *laudatus sum*, գովեցեալ եմ *laudatus sum*, Optativus & Subjunctivus իցեմ, ut: գովեալ իցեմ *laudaverim*, գովեցեալ իցեմ *laudatus sim*. Plusquamperfectum per Participium & Imperfectum verbi substantivi in Indicativo էի, ut: գովեալ էի *laudaveram* & գովեալ vel գովեցեալ

էի

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

էի *laudatus fueram.* In Optativo & subjunctivo իցէի, ut: գովեալ իցէի *laudassem* & գովեալ vel գովեցեալ իցէի *laudatus essem*: Futurum Perfectum Subjunctivi per եղէց, ut: գովեալ եղէց *laudavero* & գովեալ vel գովեցեալ եղէց *laudatus fuero*: Praeteritum Infinitivi per գոլ, ut: գովեալ գոլ *laudasse* & գովեալ vel գովեցեալ գոլ *laudatum esse*, & sic in reliquis Conjugationibus.

Personas Temporum reliquas ex his regulis juxta inflexionem Verbi Substantivi seu Auxialiaris, quod Capite XI. exhibebimus, observata tantùm unius cujusque Conjugationis Vocali characteristica, facile formari poterunt. Quare, ne prolixionibus praeceptis in hunc finem conscribendis Lectorem moremur, integra Verborum Regularium Paradigmata proponemus, & difficiliora Irregularium Tempora indicabimus.

CAPUT VII.

DE PRIMA CONJUGATIONE.

PRIMA Conjugatio est, cujus Infinitivus in ել & Praeteritum in եցի desinit, ut: Գովել *laudare*, գովեցի *laudavi*, quod sic inflectitur

P A-

PARADIGMA.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

INDICATITUS MODUS.

PRAESENS.

		Singularis.	Pluralis.
PERSONA.	1.	Գովեմ.	գովեմք.
	2.	գովես.	գովէք.
	3.	գովէ.	գովեն.

IMPERFECTUM.

	Singularis.	Pluralis.
1.	Գովէի.	գովէաք.
2.	գովէիր.	գովէիք.
3.	գովէր.	գովէին.

PERFECTUM.

	Singularis.	Pluralis.
1.	Գովեցի.	գովեցաք.
2.	գովեցեր.	գովեցիք.
3.	գովեաց.	գովեցին.

INDEFINITUM.

	Singularis.	Pluralis.
1.	Գովեալ եմ.	գովեալ եմք.
2.	գովեալ ես.	գովեալ էք.
3.	գովեալ է.	գովեալ են.

PLUSQUAMPERFECTUM.

	Singularis.	Pluralis.
PERSONA. 1.	Գովեալ էի.	գովեալ էաք.
2.	գովեալ էիր.	գովեալ էիք.
3.	գովեալ էր.	գովեալ էին.

FUTURUM.

	Singularis.	Pluralis.
1.	Գովեցից.	գովեսցուք.
2.	գովեսցես.	գովեսցէք.
3.	գովեսցէ.	գովեսցեն.

IMPERATIVUS MODUS.

PRAESENS.

	Singularis.	Pluralis.
2.	Գովեա՛. Negativè մի՛ գովեր.	գովեցէք. Negativè մի՛ գովէք.

FUTURUM.

	Singularis.	Pluralis.
2.	Գովեսջիր.	գովեսջիք.

OPTA-

OPTATIVUS MODUS.

PRAESENS.

	Singularis.	Pluralis.
1.	Երանի թէ գովիցեմ.	գովիցեմք.
2.	գովիցես.	գովիցէք.
3.	գովիցէ.	գովիցեն.

IMPERFECTUM.

	Singularis.	Pluralis.
1.	Մարթան գովիցէի.	գովիցէաք.
2.	գովիցէիր.	գովիցէիք.
3.	գովիցէր.	գովիցէին.

PERFECTUM INDEFINITUM.

	Singularis.	Pluralis.
1.	Ոչ թէ գովեալ իցեմ.	գովեալ իցեմք.
2.	գովեալ իցես.	գովեալ իցէք.
3.	գովեալ իցէ.	գովեալ իցեն.

PLUSQUAMPERFECTUM.

	Singularis.	Pluralis.
1.	Ոչ թէ գովեալ իցէի.	գովեալ իցէաք.
2.	գովեալ իցէիր.	գովեալ իցէիք.
3.	գովեալ իցէր.	գովեալ իցէին.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

SUBJUNCTIVUS MODUS.

PRAESENS.

Singularis.	Pluralis.
1. Եթէ գովիցեմ &c.	գովիցեմք &c.

IMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
1. Երբ գովիցէի &c.	գովիցէաք &c.

PERFECTUM INDEFINITUM.

Singularis.	Pluralis.
1. Երբ գովեալ իցեմ &c.	գովեալ իցեմք &c.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
1. Յորժամ գովեալ իցէի &c.	գովեալ իցէաք &c.

FUTURUM.

Singularis.	Pluralis.
1. Եթէ գովեալ եղէց.	գովեալ եղիցուք.
2 գովեալ եղիցիս.	գովեալ եղիցիք.
3. գովեալ եղիցի.	գովեալ եղիցին.

IN-

INFINITIVUS MODUS.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

PRAESENS & IMPERFECTUM.	Գովել.
PRAETERITUM.	գովեալ գոլ.
FUTURUM.	գովելոց գոլ.

PARTICIPIA.

PRAESENS.	Գովօղ, in Genitivo գովողի.
PRAETERITUM.	գովեալ, in Genitivo գովելոյ.
FUTURUM.	գովելոց, ἄκλιτον est.

GERUNDIA.

Գովելոյ. 'ի գովել. գովելով. 'ի vel ըն vel ներ գովելն.

Hujus Conjugationis ſunt I. Verba Activa & Neutra, quae ἀναλόγως inflectuntur, ſequentia: Ազատել *liberare*, ազդել *monere*, աղաչել *rogare*, *precari*, աղօթել *orare*, ածուել *mulgere*, ամբաստանել *accuſare*, աշխարել *plangere*, առակել *infamare*, *ignominiae exponere*, արձակել *ſolvere*, *abſolvere*, աւետել *nunciare*, բաժանել *dividere*, բաշխել *diſtribuere*, *ſubminiſtrare*, բեւեռել *clavo affigere*, բժշկել *mederi*, *ſanare*, բրել *fodere*, գանձել *theſaurizare*, գծել *delineare*, գլել *devolvere*, գնել *emere*, գրել *ſcribere*, գրգռել *excitare*, *incitare*, *ſuſcitare*, գրկել *amplecti*, դատապարտել *damnare*, դատել *judicare*, դիմել *occurrere*, դիտել *cernere*, *animadvertere*, երգել *canere*, եփել *coquere*, զարդարել *ornare*, զինել *armare*, զուգել *con-*

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

conjungere, զոհել *mactare*, զրուցել *colloqui*, զօրել *audere*, ըմբռնել *prehendere*, ըմպել *bibere*, ընտրել *eligere*, թաթաւել *inquinare*, թափխանձել *sugillare* թաղել *sepelire*, թափել *fundere*, item *liberare*, թօթա-փել *excutere*, ժամանել *anticipare*, ժառանգել *in haeridatem venire*, ժողովել *colligere*, իշխել *dominari*, լարել *tendere* arcum, լծել *jugare*, լծորդել *conjugare*, լռել *tacere*, խաբել *decipere*, խանգարել *devastare*, խզել *abscindere*, խեթկել *cornupetere*, խտրել *discernere*, item *vetare*, խորովել *assare*, խփել *tegere*, ծագել *oriri*, *lucere*, *oriri facere*, ծածկել *operire*, ծեծել *verberare*, կազմել *adornare*, կապել *copulare*, կշռել *appendere*, *comparare*, կոխել *conculcare*, կտրել *scindere*, հալածել *persequi*, հեստել *contumacem esse*, ձաղել *illudere*, ղօղանջել *tinnire*, ճախրել *torquere*, ճնշել *compescere*, մատնել *indigitare*, *tradere*, մռնչել *rugire*, *mugire*, յափշտակել *rapere*, յօրինել *adaptare*, նախատել *opprobriis afficere*, նկարել *formare*, *pingere*, շարել *ordinare*, շնչել *spirare*, ոլորել *torquere*, պաշարել *obsidere*, պսակել *coronare*, ջոկել *sequestrare*, սեւեռել *affigere*, սպառել *finire*, վառել *accendere*, վճարել *satisfacere*, տուժել *damno afficere*, տրտնջել *murmurare*, րոստել *convenire*, ցամաքել *siccare*, ցրուել *dispergere*, փետեկոտել *discerpere*, *evellere*, քայլել *incedere*, օգնել *juvare* &c.

II. *Transitiva*, in ուցանել vel ցուցանել desinentia, quae in Temporibus ab Infinitivo derivatis regularia, in Praeterito autem & ab eo deductis irregularia sunt. Praeteritum enim in ուցի vel ցուցի, Imperativi Prae-

Praesens in մ vel ցմ & Participium Praeteriti in ուցեալ formant. Sit igitur

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

PARADIGMA.

INDICATIVUS MODUS.

PRAESENS.

Sing. Մեծացուցանեմ *magnifico*, մեծացուցանես, մեծացուցանէ, &c.

IMPERFECTUM.

Sing. Մեծացուցանէի, նէիր &c.

PRAETERITUM.

Sing.	Մեծացուցի.	Plur.	ծացուցաք.
	ծացուցեր.		ծացուցիք.
	ծացոյց.		ծացուցին.

INDEFINITUM.

Sing. Մեծացուցեալ եմ, ես, է.
Plur. մեծացուցեալ եմք, էք, են.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Sing. Մեծացուցեալ էի, էիր, էր.
Plur. մեծացուցեալ էաք, էիք, էին.

FUTURUM.

Sing.	Մեծացուցից.	Plur.	ցուսցուք.
	ցուսցես.		ցուսցէք.
	ցուսցէ.		ցուսցեն.

IM-

IMPERATIVUS MODUS.

PRAESENS.

Sing. Մեծացո՛. Negat. մի՛ մեծացուցաներ.
Plur. մեծացուցէ՛ք. Negat. մի՛ մեծացուցանէք.

FUTURUM.

Sing. Մեծացուսջի՛ր. Plur. մեծացուսջի՛ք.

OPTATIVUS ET SUBJUNCTIVUS.

PRAESENS.

Sing. Մեծացուցանիցեմ, իցես, իցէ. &c.

IMPERFECTUM.

Sing. Մեծացուցանիցէի, իցէիր, իցէր, &c.

INDEFINITUM.

Sing. Մեծացուցեալ իցեմ &c.
Plur. մեծացուցեալ իցեմք &c.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Sing. Մեծացուցեալ իցէի, &c.
Plur. մեծացուցեալ իցէաք, &c.

FUTURUM SUBJUNCTIVI.

Sing. Մեծացուցեալ եղէց, եղիցիս, եղիցի.
Plur. մեծացուցեալ եղիցուք, եղիցիք, եղիցին.

INFINITIVUS MODUS.

PRAESENS. Մեծացուցանել.

PRAE-

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

PRAETERITUM.

մեծացուցեալ գոլ, vel էլ, vel լինել.

FUTURUM.

մեծացուցանելոց գոլ.

PARTICIPIA.

PRAESENS.	Մեծացուցանօղ.
PRAETERITUM.	Մեծացուցեալ.
FUTURUM	Մեծացուցանելոյ.

GERUNDIA.

Մեծացուցանելոյ. 'ի մեծացուցանել.
մեծացուցանելով. 'ի մեծացուցանելն.

Hoc Paradigma ſequuntur: ազդեցուցանել *commonefacere*, ամայացուցանել *deſertum reddere*, ապրեցուցանել *eripere*, *ſalvare*, արբեցուցանել *inebriare*, բազմացուցանել *multiplicare*, բարկացուցանել *irritare*, բուսուցանել *germinare*, գլթեցուցանել *projicere*, դադարեցուցանել *quietem dare*, երանեցուցանել *beare*, բնակեցուանել *collocare*, դարշեցուցանել *abominabilem reddere*, դարձուցանել *reverti facere*, երևեցուցանել *patefacere*, զատուցանել *ſeparare*, զօրացուցանել *corroborare*, ընծայեցուցանել *commendare*, թանձրացուցանել *condenſare*, թաւալեցուցանել *advolvere*, թագուցանել *occultare*, իշխեցուցանել *Principem* con-

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

constituere, լցուցանել *adimplere*, խոնարհեցուցանել *humiliare*, խռովեցուցանել *turbare*, ծանրացուցանել *aggravare*, *onerare*, կենդանացուցանել *animare*, *vivificare*, հաւանեցուցանել *persuadere*, հնչեցուցանել *sonare facere*, հպարտացուցանել *superbum reddere*, մատուցանել *offerre*, յիշեցուցանել *ad memoriam revocare*, նմանեցուցանել *assimilare*, շիջուցանել *extinguere*, շրջեցուցանել *circumducere*, ուսուցանել *docere*, պակասեցուցանել *diminuere*, սատակեցուցանել *perdere*, *internecioni tradere*, սնուցանել *educare*, տառապեցուցանել *affligere*, ցուցանել *ostendere*, փարթամացուցանել *locupletare*, քաղցրացուցանել *edulcorare*, օտարացուցանել *abalienare* &c,

III. Verba Anomala, quae Infinitivum quidem in ել, sed Praeteritum in ի vel ցի terminant, ut:

Ամայել *abjicere*, Praet. ամացի, ամացեր, ամաց. Imperat. ամայեա. Part. ամայեալ.

Ածել *ducere*, ածի, ածեր, էած. ա՛ծ. ածեալ.

Արբել *bibere*, արբի, արբեր, էարբ, ա՛րբ, արբեալ.

Ասել *dicere*, ասացի, ասացեր, ասաց, ասա՛, ասացեալ.

Բեկել *frangere*, բեկի, բեկեր, էբեկ, բե՛կ & բեկեա. բեկեալ.

Բերել *ferre*, բերի, բերեր, էբեր vel եբեր. բե՛ր. բերեալ.

Գիտել *scire*, գիտացի. գիտացեր, գիտաց. գիտեա՛ vulgò գիտացի՛ր. գիտացեալ.

Դնել *ponere*, Praet. S. եդի, եդեր, եդ. Pl. եդաք, եդիք. եդին. Fut. եդից. Imperat. դի՛ր. Partic. Praet. եդեալ.

Կալել *obturare*, կալի, կալեր, էկալ. կա՛լ. կալեալ.

Հանել *eruere*, *educere*, հանի, հաներ, էհան, հա՛ն. հանեալ.

IV. Ver-

IV. Verba in անել exeuntia, quae in Temporibus ab Infinitivo formatis regularia sunt, sed in Praeterito omisso ան in ի desinunt, ut: Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

Անիծանել *imprecari, anathematizare,* անիծի, անիծեր, անէծ. անէ՛ծ. անիծեալ.

Անկանել *texere,* անկի, անկեր, էանկ. ա՛նկ. անկեալ.

Անցանել *transire,* անցի, անցեր, էանց. ա՛նց. անցեալ.

Բեկանել *frangere,* բեկի, բեկեր, էբեկ. բե՛կ. բեկեալ.

Բուծանել *enutrire,* բուծի, բուծեր, էբոյծ. բո՛յծ. բուծեալ.

Գտանել *invenire,* գտի, գտեր, էգիտ. գի՛տ. գտեալ.

Ելանել *ascendere,* ելի, ելեր, ել. ե՛լ. ելեալ.

Եղծանել *corrumpere,* եղծի, եղծեր, եղծ vel էեղծ. ե՛ղծ. եղծեալ.

Զարկանել *percutere,* զարկի, զարկեր, էզարկ. զա՛րկ. զարկեալ.

Լուծանել *solvere,* լուծի, լուծեր, էլոյծ. լո՛յծ. լուծեալ.

Լուցանել *accendere,* լուցի, լուցեր, էլոյց. լո՛յց. լուցեալ.

Իջանել *descendere,* իջի, իջեր, էջ. է՛ջ. իջեալ.

Կորուսանել *perdere,* կորուսի, կորուսեր, կորոյս. կորո՛յս. կորուսեալ.

Հասանել *pervenire,* հասի, հասեր, էհաս. հա՛ս. հասեալ.

Հատանել *abscindere,* հատի, հատեր, էհատ. հա՛տ. հատեալ.

Հարկանել *percutere,* հարի, հարեր, էհար. հա՛ր. հարեալ.

Հարցանել *interrogare,* հարցի, հարցեր, էհարց. հա՛րց. հարցեալ.

Մտանել *ingredi,* մտի, մտեր, էմուտ. մո՛ւտ. մտեալ.

Մուծանել *introducere,* մուծի, մուծեր, էմոյծ. մո՛յծ. մուծեալ.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VII.

Պագանել *osculari*, պագի, պագեր, եպագ. պա՛գ. պագեալ.

Սպանանել *occidere*, սպանի, սպաներ, սպան vel եսպան. սպա՛ն. սպանեալ.

Ստեղծանել *creare*, ստեղծի, ստեղծեր, ստեղծ l. եստեղծ. ստե՛ղծ. ստեղծեալ.

Վարկանել *putare, existimare*, վարկի, վարկեր, եվարկ. վա՛րկ. վարկեալ.

Տեսանել *videre*, տեսի, տեսեր, ետես vel էտես. տե՛ս. տեսեալ.

Օծանել *ungere*, օծի, օծեր, էօծ. օ՛ծ. օծեալ. &c.

Excipiuntur ab his Verba quaedam in անել terminata, Praeteritum regulariter in եցի formantia, quae ան radicale habent, ut: Այպանել *illudere* ab այպն, այպան, *ludibrium, ludibrii*, բաժանել *dividere* à բաժին vel բաժան *pars*, բարեբանել *benedicere* ex բարի *bonus* & բան *verbum*, երանել *beare, beatum praedicare*, Թարգմանել *interpretari* à Թարգման *interpres*, Թշնամանել *injuria afficere* à Թշնամանք *injuriae*, ժամանել *praevenire* à ժաման *praeoccupatio*, սահմանել *definire* à սահման *definitio*.

Nota: per quam multa ex Verbis in անել exeuntibus eliso ան etiam regulariter inflectuntur, ut: զարկեցի à զարկել *percutere*, ստեղծեցի à ստեղծել *creare*, օծեցի ab օծել *ungere* &c.

V. Anomala Defectiva, quae Praeterita sua ab obsoletis Verbis mutuantur, ut:

Առնել *facere*, Praet. Sing. արարի, արարեր, արար, Pl. արարաք, արարիք, արարին. Fut. արարից. Imper. արա՛. Part. Praet. արարեալ.

Առե-

Մեղանչել *peccare*. Praet. (Passivae formae) մեղայ, մեղար, մեղաւ. Imperat. մեղանչի՛ր. Part. մեղուցեալ.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VIII.

Յառնել *surgere*, Praet. յարեայ, յարեար, յարեաւ, Imperat. Praes. արի՛. Part. Praet. յարեալ.

Լսել *audire*, Praet. Sing. լուայ, լուար, լուաւ, Pl. լուաք, լուայք, լուան. Fut. լուայց, լուիցես, լուիցէ. Pl. լուիցուք, լուիցէք, լուիցեն. Imp. լո՛ւր. Part. Praet. լուեալ.

Ուտել *comedere*, Praet. Sing. կերի, կերեր, եկեր, Pl. կերաք, կերայք vel կերիք, կերին. Fut. կերից, կերցես, կերցէ. Imperat. կե՛ր, մի՛ ուտեր. կերէ՛ք & կերա՛յք. մի՛ ուտէք Part. Praet. կերեալ.

Nota: Fuimus in hac Conjugatione, & in sequentibus erimus, uberiores in tradendis Verborum tam regularium, quàm irregularium, exemplis: quoniam *Galanus* & *Agop* illa saepissimè confuderunt, & quaedam tum regularia tum Anomala Verbis Tempora affinxerunt, quae in Armenorum libris nunquam reperiuntur. A quibus nunc, observatis Infinitivo, Prima Secunda ac Tertia Persona Sing. Praeteriti, Imperativo & Participio, nemo facile in errorem inducetur.

CAPUT VIII.

DE SECUNDA CONJUGATIONE.

SECUNDA Conjugatio est, cujus Infinitivus desinit in ալ, & Praeteritum regulariter in ցի, ut Որսալ *venari*, որսացի *venatus sum*.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VIII.

PARADIGMA.

INDICATIVUS MODUS.

PRAESENS.

		Singularis.	Pluralis.
PERSONA.	1.	Որսամ.	որսամք.
	2.	որսաս.	որսայք.
	3.	որսայ.	որսան.

IMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Որսայի.	որսայաք.
որսայիր.	որսայիք.
որսայր.	որսային.

PRAETERITUM PERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Որսացի.	որսացաք.
որսացեր.	որսացիք.
որսաց.	որսացին.

INDEFINITUM.

Singularis.	Pluralis.
Որսացեալեմ.	որսացեալեմք.
որսացեալես.	որսացեալէք.
որսացեալէ.	որսացեալեն.

PLUS-

PLUSQUAMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Որսացեալ էի.	ցեալ էաք.
որսացեալ էիր.	ցեալ էաք.
որսացեալ էր.	ցեալ էին.

FUTURUM.

Singularis.	Pluralis.
Որսացից.	որսասցուք,
որսասցես.	որսասցէք.
որսասցէ.	որսասցեն.

IMPERATIVUS MODUS.

PRAESENS.

Singularis.	Pluralis.
Որսա՛, Negativ. մի՛ որսար.	որսացէ՛ք մի՛ որսայք.

OPTATIVUS ET SUBJUNCTIVUS.

PRAESENS.

Singularis.	Pluralis.
Որսայցեմ.	որսայցեմք.
որսայցես.	որսայցէք.
որսայցէ.	որսայցեն.

IM-

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VIII.

IMPERFECTUM.

Որսայցէի, &c.

INDEFINITUM.

Singularis.	Pluralis.
Որսացեալ իցեմ:	որսացեալ իցեմք.
իցես.	իցէք.
իցէ.	իցեն.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Որսացեալ իցիէ.	որսացեալ իցէաք.
իցէիր.	իցէիք.
իցէր.	իցէին.

FUTURUM SUBJUNCTIVI.

Singularis.	Pluralis.
Որսացեալ եղէց.	որսացեալ եղիցուք.
եղիցիս.	եղիջիք.
եղիցի.	եղիցին.

INFINITIVUS MODUS.

PRAESENS.	Որսալ.
PRAETERITUM.	որսացեալ գոլ.
FUTURUM.	որսալոց գոլ.

PAR-

PARTICIPIA.

PRAESENS.	Որսօղ & որսացօղ.
PRAETERITUM.	որսացեալ.
FUTURUM.	որսալոց.

GERUNDIA.

Որսալոյ.	յորսալ.
որսալով.	յորսալն.

Ad hanc Conjugationem pertinent I. Regularia sequentia:

Աղալ *molere*, Praet. աղացի, ցեր, աղաց. Imperat. աղա՛. Part. աղացեալ.

Բոռալ *boare*, Praet. բոռացի, բոռացեր, բոռաց. Imperat. բոռա՛. Part. բոռացեալ.

Բռնչալ *mugire*, item *boare*, բռնչացի, բռնչացեր, բռնչաց. բռնչա՛. բռնչացեալ.

Գնալ *ire*, *ambulare*. գնացի, գնացեր, գնաց. գնա՛, գնացեալ.

Գոռալ *rugire*, & *boare*, item *tonare*, գոռացի, գոռացեր, գոռաց. գոռա՛. գոռացեալ.

Եռալ *bullire*, *fervere*, եռացի, եռացեր, եռաց. եռա՛. եռացեալ.

Զգալ *sentire*, զգացի, ացեր, աց. զգա՛. զգացեալ.

Զռալ *rudere*, զռացի, զռացեր, զռաց. զռա՛. զռացեալ.

Լալ *flere*, լացի, ցեր, էլաց. լա՛ց. լացեալ.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VIII.

Խայտալ *exultare*, խայտացի, ցեր, խայտաց. խայտա՛. խայտացեալ.

Խրխնջալ *hinnire*, ջացի, ջացեր, ջաց. ջա՛. ջացեալ.

Խնդալ *gaudere*, խնդացի, դացեր, դաց. դա՛. դացեալ.

Խորդալ *stertere*, խորդացի, խորդացեր, խորդաց. խորդա՛. խորդացեալ.

Խռալ idem, խռացի, խռացեր, խռաց. խռա՛. խռացեալ.

Խորդխորդալ *gannire*, խորդխորդացի, դացեր, դաց. դա՛. դացեալ.

Խրոխտալ *tumultuari*, խրոխտացի, տացեր, տաց. տա՛. տացեալ.

Կալ *stare*, կացի, կացեր, եկաց, կա՛ց. կացող. կացեալ.

Կարդալ *clamare*, կարդացի, ցեր, դաց, կարդա՛. կարդացեալ.

Կրկռալ *coaxare*, կրկռացի, ցեր, կրկռաց. կրկռա՛. կրկռացեալ.

Հազալ *tussire*, հազացի, ցեր, հազաց. հազա՛. հազացեալ.

Հաւատալ *credere*, հաւատացի, ցեր, հաւատաց, հաւատա՛. հաւատացեալ.

Հեւալ *anhelare*, *exspirare*, հեւացի, ցեր, հեւաց. հեւա՛. հեւացեալ.

Մռալ & մռմռալ *clamare* ut felis, item *mussitare*, մռացի vel մռմռացի, ցեր, ռաց. ռացեալ.

Շնալ *moechari*, շնացի. շնա՛. շնացեալ.

Շնչալ *spirare*, *halitare* prae lassitudine, չացի. չա՛. չացեալ.

Ողբալ *lamentari*, ողբացի, ցեր, ողբաց. ողբա՛. ողբացեալ.

Որոշտալ *oscitare*, որոշտացի. ցեր. տաց. տա՛. տացեալ.

Որոտալ *tonare*, որոտացի, ցեր, տաց, որոտա՛. որոտացեալ.

Ջանալ *conari*, ջանացի, ցեր, նա՛. ջանացեալ.

Տռփալ *concupiscere*, տռփացի, տռփա՛. տռփացեալ.

Փռ-

Փութալ *festinare*, փութացի. փութա՛. փութացեալ.

Փռնգալ *fremere* equorum est, փռնգացի. փռնգա՛. փռնգացեալ.

Փռշտալ *sternutare*, փռշտացի. փռշտա՛. փռշտացեալ.

II. Irregularia, Praeteritum, omisso ն Infinitivi, in ցի formantia, ut:

Բանալ *aperire*, բացի, բացեր, եբաց. բա՛ց. բացեալ.

Լուանալ *lavare*, լուացի, լուացեր, լուաց. լուա՛. լուացեալ.

Կարենալ *posse*, կարացի, ցեր, կարաց. կարացեալ.

III. Anomala, in Praeterito & ab eo descendentibus Temporibus ն in ձ, & praecedens ռ in ր mutantia, ut:

Բառնալ *tollere*, բարձի, ձեր, եբարձ. բարձեալ.

Համբառնալ, *elevare & elevari*, համբարձի, ձեր, համբարձ & համբարձաւ. համբա՛րձ & համբարձի՛ր. համբարձեալ.

Դառնալ *reverti*, դարձի, ձեր, եդարձ. դա՛րձ & դարձի՛ր. դարձեալ.

IV. Anomala Praeteritum in ցայ terminantia, ut:

Դողալ *tremere* prae frigore vel pavore, դողացայ, ցար. ցաւ. դողա՛ vel դողացի՛ր. դողացեալ.

Յուսալ *sperare*, յուսացայ, ցար, ցաւ. յուսա՛. յուսացեալ.

Մխալ *fumare, ira excandescere*, մխացայ, ցար, ցաւ. մխա՛. մխացեալ.

Ոխալ *insidiari*, ոխացայ, ցար, ցաւ. ոխա՛. ոխացեալ.

Ցնծալ *exultare*, ցնծացայ, ցնծացար, ցնծացաւ. ցնծա՛. ցնծացեալ. &c.

Sed plurima hujus formae sunt, quae ն in Infinitivo habentia, id in Praeterito & ab eo derivatis Temporibus elidunt, ut:

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VIII.

Առողջանալ *sanus fieri*, ջացայ, ջացար, ջացաւ. ջացի՛ր, ջացեալ.

Բարկանալ *irasci*, բարկացայ, ցար, ցաւ. բարկացեալ.

Գիրանալ *obesus, pinguis fieri*, գիրացայ, ցար, ցաւ, գիրացի՛ր. գիրացեալ.

Զայրանալ *indignari*, propriè *cum admiratione irasci*, զայրացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. զայրացեալ.

Զարմանալ *mirari*, զարմացայ, մացար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Զլանալ *negare*, զլացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Զղջանալ *poenitere*, զղջացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Զովանալ *refrigerari*, զովացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Զօրանալ *roborari*, զօրացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Ընթանալ *currere*, ընթացայ, ցար, ցաւ. ընթա՛ & ընթացի՛ր. ցեալ.

Իմանալ *intelligere*, իմացայ, ցար, ցաւ. իմացի՛ր & իմա՛. իմացեալ.

Լեռնանալ *in altitudinem montis ascendere*, Ps. 104:7. լեռնացայ, ցար, աւ. ցի՛ր. ցեալ.

Խոստանալ *promittere*, խոստացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Ծերանալ *senescere*, ծերացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Հեռանալ *removeri*, հեռացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Հիւանդանալ *aegrotus fieri*, դացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Մոռանալ *oblivisci*, մոռացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր & մոռա՛. մոռացեալ.

Յղանալ *concipere & concipi*, յղացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Ուրախանալ *gaudere*, ուրախացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր ցեալ.

Ուրանալ *negare*, ուրացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Սլանալ *advolare*, սլացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Վերանալ *elevari*, վերացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. ցեալ.

Տեղեկանալ *exquirere, scrutari*, կացայ, ցար, ցաւ. ցի՛ր. տեղեկացեալ.

Տղայանալ *puerascere*, տղայացայ, ցար. ցաւ. ցի՛ր, ցեալ.

In

In hunc modum infinita alia à Nominibus formari possunt adjectis syllabis անալ, quae inchoativis Latinorum in *sco* desinentibus respondent.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. VIII.

V. Anomala Defectiva sequentia:

1. Գալ *venire*. Praet. Sing. եկի, եկիր, եկն, եկաք, եկայք եկին. Futur. Եկից, եկեսցես, սցէ, սցուք, սցէք, սցեն. Imperat. Ե՛կ. Negativè մի՛ գար. Pl. եկա՛յք vel եկէ՛ք. մի՛ գայք. Fut. եկեսջի՛ր. Opt. & Subj. Գայցեմ. Imperf. գայցէի. Part. Praes. Եկող. Praet. եկեալ. Fut. գալոց.

2. Կեալ *vivere*. Praes. Sing. կեամ, կեաս, կեայ, Pl. կեամք, կեայք, կեան. Imperf. Կեայի, այիր, այր, կեայաք, կեայիք, կեային. Perfect. Sing. Կեցի, կեցեր, եկեաց. Pl. կեցաք, ցիք, ցին. Futur. Կեցից. կեցցես &c. Imperat. Praes. Կեա՛ց, մի՛ կեար. կեցէ՛ք, մի՛ կեայք. Fut. Կեցջի՛ր. Optat. & Subj. Praes. Կեայցեմ. Imperf. Կեայցէի. Particip. Praes. Կեցող. Praeter. Կեցեալ Futur. Կեալոց.

3. Երթալ vel Չոգալ *ire*. Praes. Երթամ, աս, այ, ամք, այք, ան. Imperf. Երթայի, երթայիր, երթայր, երթայաք. յիք, յին. Praet. Չոգայ, ար, աւ. աք, այք, ան. Fut. Երթայց vel չոգայց, երթիցես vel չոգայցես, երթիցէ vel չոգայցէ. երթիցուք, երթիցէք, երթիցեն. Imperat. Ե՛րթ neg. մի՛ երթար. երթա՛յք, neg. մի՛ երթայք. Fut. Երթիջի՛ր, երթիջի՛ք. Opt. & Subj. Praes. Երթայցեմ. Imperf. Երթայցէի. Participia: Praes. Չոգող. Praet. Երթեալ. Fut. Երթալոց.

4. Տալ *dare*. Indic. Praes. Տամ, տաս, տայ, տամք, տայք, տան. Imperf. Տայի, տայիր, տայր, տայաք, տայիք, տային. Perfect. Ետու (տուի vulgare est) ետուր, ետ, տուաք (vulgò տուիք) ետուք, ետուն. Fur. Տաց, տացես, տացէ, տացուք, տացէք, տացեն. Imperativ. Praes. Տո՛ւր, մի՛ տար. տո՛ւք, մի՛ տայք. Fur. Տաջի՛ր. տաջի՛ք. Optativus & Subjunct. Praes.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. IX.

Տայց vel տայցեմ. Imperf. Տայցէի. Participia: Praes. Տօղ, vel տուօղ. Praet. Տուեալ. Fut. Տալոյ.

CAPUT IX.

DE TERTIA CONJUGATIONE.

TERTIA Conjugatio est, cujus Infinitivus desinit in ուլ, Praeteritum autem in ի, praecedente in plerisque ultima Verbi radicali litera, ut Առնուլ *accipere*, առի *accepi*: estque hujus integrum

PARADIGMA.

INDICATIVUS MODUS.

PRAESENS.

	Singularis.	Pluralis.
PERSONA. 1.	Առնում.	առնումք.
2.	առնուս.	առնուք.
3.	առնու.	առնուն.

IMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Առնուի.	առնուաք.
առնուիր.	առնուիք.
առնոյր.	առնուին.

PER-

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. IX.

PERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Առի,	առաք.
առեր,	առիք.
էառ,	առին.

INDEFINITUM.

Singularis.	Pluralis.
Առեալ եմ,	առեալ եմք.
առեալ ես,	առեալ էք.
առեալ է,	առեալ են.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Առեալ էի.	առեալ էաք.
էիր.	էիք.
էր.	էին.

FUTURUM.

Singularis.	Pluralis.
Առից.	առցուք.
առցես.	առցէք.
առցէ.	առցեն.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. IX.

INDEFINITUM.

Singularis.	Pluralis.
Առեալ իցեմ.	առեալ իցեմք.
իցես.	իցէք.
իցէ.	իցեն.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Առեալ իցէի.	առեալ իցէաք.
իցէիր.	իցէիք.
իցէր.	իցէին.

FUTURUM SUBJUNCTIVI.

Singularis.	Pluralis.
Առեալ եղէց.	առեալ եղիցուք.
եղիցիս.	եղիջիք.
եղիցի.	եղիցին.

INFINITIVUS.

PRAESENS & IMPERFECTUM. Առնուլ.
PRAETERITUM. առեալ գոլ.
FUTURUM. առնլոց գոլ.

GERUNDIA.

Առնլոյ. յառնուլ. առնլով. յառնուլն.

S PAR-

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. IX.

PARTICIPIA.

PRAESENS.	Առօղ.
PRAETERITUM.	առեալ.
FUTURUM.	առնլոց.

Ad hanc Conjugationem pertinent Verba desinentia in Praeterito, *Primò* in ի, vel ցի, ut:

Արգելուլ *impedire*, Praet. արգելի, լեր, արգել. Imperat. արգե՛լ. Part. արգելեալ.

Զենուլ *mactare*, զենի, ներ, եզեն. Imper. զե՛ն. զենեալ.

Զեղուլ *effundere*, զեղի, ղեր. եզեղ. զե՛ղ. զեղեալ.

Հեղուլ *fundere*, հեղի, ղեր, եհեղ. հե՛ղ. հեղեալ.

Թողուլ *remittere*, թողի, թողեր, եթող. թո՛ղ. թողեալ.

Զգենուլ *vestire*, զգեցի, ցեր. եզգեց. զգե՛ց. զգեցեալ.

Ընկենուլ *jacere*, ընկեցի, ցեր. ընկէց. ընկեա՛. ընկեալ & ընկեցեալ.

Խնուլ *tegere*, *claudere*, խցի, խցեր, եխից. խի՛ց. խցեալ.

Լնուլ *implere*, լցի, լցեր, ելից. լի՛ց. լցեալ.

Ընթեռնուլ *legere*, ընթերցի, ցեր, ընթերց. ընթե՛րց Jerem. 11: 6. vulgò ընթերցի՛ր, ընթերցեալ.

Յաւելուլ *addere*, յաւելի, լեր, յաւել. յաւե՛լ. յաւելեալ.

Հեծնուլ *conscendere* equum հեծի, ծեր, եհեծ. հե՛ծ & հեծի՛ր. հեծեալ. Matt. 21:5.

Secundò in այ vel, եայ, ut:

Զբօսնուլ *exspatiari*, *curis adstringi*, item *elevari*, զբօսայ, սար, սաւ. զբօսի՛ր. զբօսող. զբօսեալ.

Գելուլ *volvere*, գելայ, լար. լաւ. գե՛լ. գելող. գելեալ.

Առ-

Առաւելուլ *abundare*, առաւելայ, լար, լաւ. լի՛ր. առաւելեալ. Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. IX.

Զարթնուլ *expergefieri*, զարթեայ, զարթեար, զարթեաւ. զարթի՛ր. զարթօղ. զարթեալ.

Ոստնուլ *exultare*, ոստեայ, ար, աւ, ոստի՛ր. ոստօղ. ոստեալ.

Շրտնուլ *consternari, percelli*, 1 Maccab. 5: 34. շրտեայ, եար, եաւ. շրտի՛ր. շրտօղ. շրտեալ.

Ուռնուլ *intumescere, inflari*, ուռայ, ուռար, ուռաւ. ուռի՛ր. ուռեալ.

Պակնուլ *obstupescere*, պակեայ, պակեար, պակեաւ. պակի՛ր. պակօղ. պակեալ.

Խրտնուլ *expavescere*, խրտեայ, եար, եաւ. խրտի՛ր. խրտեալ.

Ջեռնուլ *calefieri*, ջեռայ, ռար, ռաւ. ջեռի՛ր. ջեռեալ.

Պշնուլ *stupescere*, պշեցայ, ցար, ցաւ. պշի՛ր. պշեալ.

Ցասնուլ *excandescere ira*, ցասեայ, ար, աւ. ցասի՛ր. ցասեալ.

Հարուլ *intrudere*, հարայ, րար, րաւ. հա՛ր & հարի՛ր. հարեալ.

Huc referenda quoque Verba multa in Prima Conjugatione in անել desinentia, ex Verbis նուլ impurum, i. e. aliam consonantem ante ն, habentibus derivata, ut:

Թքնուլ *exspuere*, թքի, թքեր, էթուք. թո՛ւք vel թքեա՛, թքօղ, թքեալ.

Պագնուլ *osculari*, պագի, պագեր, էպագ, պա՛գ, պագեալ.

Հարցնուլ *interrogare*, հարցի, ցեր, էհարց, հա՛րց, հարցեալ,

Օծնուլ *ungere*, օծի, օծեր, էօծ, ո՛ծ, օծօղ, օծեալ,

Ստեղծնուլ, (*pro quo* Esa. 53 : 11. male legitur ստեղծուլ.) ստեղծի, ծեր, էստեղծ & ստեղծ, ստե՛ղծ, ստեղծօղ.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. X.

Խածնուլ *mordere*, խածի, ծեր, էխած. խա՛ծ. խածօղ, խածեալ.

Մուծնուլ *introducere*, մուծի, եր, էմոյծ, մո՛յծ, մուծօղ, մուծեալ.

Sic բեկնուլ, ելնուլ, իջնուլ, մտնուլ, կլնուլ; pro կլանել, մտանել, բեկանել, ելանել, իջանել &c. quae ejecta litera ա, & ե mutata in ու, ad hanc Tertiam Conjugationem pertinent: quorum Tempora & significationem vide suprà Cap. VII. de Prima Conjug. Num. IV.

CAPUT X.

DE QUARTA CONJUGATIONE.

QUARTA Conjugatio est, cujus Infinitivus desinit in իլ, Praeteritum in այ, եայ, եցայ, ut խօսիլ *loqui*, խօսեցայ *locutus sum*. նստիլ *sedere*, նստայ *sedi*. գովիլ *laudari*, գովեցայ *laudatus sum*.

PARADIGMA.

INDICATIVUS MODUS.

PRAESENS.

	Singularis.	Pluralis.
1.	Խօսիմ.	խօսիմք.
2.	խօսիս.	խօսիք.
3.	խօսի.	խօսին.

IM

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. X.

IMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Խօսէի.	խօսէաք.
խօսէիր.	խօսէիք.
խօսէր.	խօսէին.

PRAETERITUM.

Singularis.	Pluralis.
Խօսեցայ.	խօսեցաք.
ցար.	ցայք.
ցաւ.	ցան.

INDEFINITUM.

Singularis.	Pluralis.
Խօսեցեալ եմ.	խօսեցեալ եմք.
ես.	էք.
է.	են.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Խօսեցեալ էի.	խօսեցեալ էաք.
էիր.	էիք.
էր.	էին.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. X.

FUTURUM.

Singularis.	Pluralis.
Խօսեցայց.	խօսեսցուք.
խօսեսցիս.	խօսեսջիք.
խօսեսցի.	խօսեսցին.

IMPERATIVUS MODUS.

PRAESENS.

Singularis.	Pluralis.
Խօսեաց vel խօսեա vulgò խօսիր. Negativè մի խօսիր.	խօսեցէք, vel խօսեցարուք. Negativè մի խօսիք.

FUTURUM.

Singularis.	Pluralis.
Խօսեսջիր.	խօսեսջիք.

OPTATIVUS ET SUBJUNCTIVUS.

PRAESENS.

Singularis.	Pluralis.
Խօսիցեմ.	խօսիցեմք.
խօսիցես.	խօսիցէք.
խօսիցէ.	խօսիցեն.

IM-

IMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Խօսիցէի.	խօսիցէաք.
խօսիցէիր.	խօսիցէիք.
խօսիցէր.	խօսիցէին.

INDEFINITUM.

Singularis.	Pluralis.
Խօսեցեալ իցեմ.	խօսեցեալ իցեմք.
իցես.	իցէք.
իցէ.	իցեն.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Singularis.	Pluralis.
Խօսեցեալ իցէի.	խօսեցեալ իցէաք.
իցէիր.	իցէիք.
իցէր.	իցէին.

FUTURUM SUBJUNCTIVI.

Singularis.	Pluralis.
Խօսեցեալ եղէց.	խօսեցեալ եղիցուք.
եղիցիս.	եղիցիք.
եղիցի.	եղիցին.

IN-

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. X.

INFINITIVUS MODUS.

PRAESENS & IMPERFECTUM. Խօսիլ.
PRAETERITUM. խօսեցեալ գոլ.
FUTURUM. խօսելոց գոլ.

GERUNDIA.

Խօսելոյ. 'ի խօսիլ. խօսելով. 'ի խօսիլն.

PARTICIPIA.

PRAESENS. Խօսօղ *loquens.*
PRAETERITUM. խօսեալ & խօսեցեալ

locutus, item *dictus.*

FUTURUM ACTIVUM. խօսելոց *locuturus.*
FUTURUM PASSIVUM. խօսելի *dicendus.*

Ad hanc Conjugationem referenda sunt, *Primò*: Neutra in իլ desinentia, quorum Praeterita exeunt vel in այ, ut:

Ագիլ *morari*, ագայ, ար, աւ. ագիր. ագեալ.
Մեռանիլ *mori*, մեռայ, ար, աւ. մեռիր. մեռեալ.
Նստիլ *sedere*, նստայ, ար, աւ. նիստ. նստեալ.
Քաղցիլ *esurire*, քաղցեայ. ար. աւ. քաղցեալ.

Vel in եայ, uti Verba, quae չ Infinitivi in Praeterito, & ab eo derivatis elidunt, hoc modo:

Թագ-

Թագչիլ *latere*, թագեայ, եար, եաւ. թագիր. թագեալ. Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. X.

Հանգչիլ *quiescere*, հանգեայ, եար, եաւ. հանգիր. հանգեալ.

Մատչիլ *accedere*, մատեայ, եար, եաւ. մատիր. մատեալ.

Փախչիլ *fugere*, փախեայ. եար, եաւ. փախիր. փախեալ.

Adde Երկնչիլ *timere*, երկեայ, եար, եաւ. երկիր. երկեալ: &

Մարտնչիլ *pugnare*, մարտեայ, եար, եաւ. մարտիր. մարտեալ, quae praeter ն etiam չ omittunt.

Sed Թռչիլ *volare*, թռայ, (non թռեայ,) թռար. թռաւ. թռիր. թռեալ.

Vel in եցայ, ut:

Աճիլ *crescere*, աճեցայ, ցար, ցաւ. աճեա՛ց, & աճիր. աճեցեալ.

Աշխատիլ *laborare*, աշխատեցայ, աշխատեա՛ց, աշխատեալ.

Ապշիլ *obstupescere*, *in extasi esse*, ապշեցայ. ապշեա՛ց, ապշեալ. & ապշեցեալ.

Բազմիլ *accumbere*, բազմեցայ. բազմեա՛ց. բազմեցեալ.

Բերկրիլ *hilarem esse*, բերկրեցայ. բերկրեա՛ց. բերկրեցեալ, & բերկրեալ.

Բնակիլ *habitare*, բնակեցայ, բնակիր & բնակեա՛ց. բնակեալ & բնակեցեալ.

Զարհուրիլ *expavescere*, զարհուրեցայ. զարհուրեա՛ց. զարհուրեալ & զարհուրեցեալ.

Ծարաւիլ *sitire*, ծարաւեցայ. ծարաւեա՛ց. ծարաւեցեալ.

Grammat. Arm. Lit Lib. III. Cap. X.

Կամիլ velle, կամեցայ. կամեա՛ց. կամեցեալ.

Հայիլ adspicere, հայեցայ. հայեա՛ց. հայեցեալ.

Հետեւիլ sequi, հետեւեցայ. հետեւեա՛ց. հետեւեալ & հետեւեցեալ.

Հրճուիլ jubilare, հրճուեցայ. հրճուեա՛ց, & հրճուի՛ր. հրճուեալ.

Յագիլ satur esse, յագեցայ. յագեա՛ց & յագի՛ր. յագեցեալ.

Նայիլ intueri, նայեցայ. նայեա՛ց. նայեցեալ.

Շրջիլ ambulare, circuire, շրջեցայ. շրջեա՛ց. շրջեալ.

Պանդխտիլ peregrinari, պանդխտեցայ. պանդխտեա՛ց. պանդխտեցեալ.

Պարծիլ gloriari, պարծեցայ. պարծի՛ր. պարծեցեալ.

Սովորիլ assuescere, սովորեցայ. սովորի՛ր. սովորեցեալ.

Ցաւիլ dolere, ցաւեցայ. ցաւեա՛ց. ցաւեցեալ & ցաւեալ.

Observatio. Nonnulla ex his in Praeterito etiam formam Primae Conjugationis admittunt, ut: ընակեցի, ընակեա՛. ընակեալ Ps. 90. 1. quae ubi occurrunt, notanda sunt.

Secundò: Passiva trium praecedentium Conjugationum in իլ exeuntia, ad unum omnia, ut: գովիլ *laudari*, որսանիլ *venatione capi*, առնանիլ *accipi*.

Nota: 1. Passiva multa à Verbis in ալ formata tantùm ա mutant in ի, ut: իմանալ *intelligere*, իմանիլ *intelligi*, Hist. Moys. Chor. p. 20. Թանալ *madefacere*, թանիլ *madefieri*.

2. Non

2. Non pauca ab Activis in ուլ desinentibus deducta, retento ու, in Passivo tantum ի ante լ interponunt, ut: *զենուլ mactare*, *զենուիլ mactari*, *զգենուլ vestire*, *զգենուիլ vestiri*. Sic, *ընկենուիլ projici*, *խնուիլ tegi* &c, quae usu & ex Lexico discenda erunt. Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. IX.

INDICATIVI PRAESENS *գովիմ laudor*, *որսանիմ venatione capior*, *առնանիմ accipior*, *յաւելուիմ addor.*

IMPERFECTUM *գովեի laudabar*, *գովէիր*, *գովիւր*. Pl. *գովեաք*, *գովեիք*, *գովեին*.

Nota: 1. Passiva, ab Activis Primae Conjugationis descendentia, per ե penultimam Imperfecti Vocalem à Neutris in իլ exeuntibus, quae ejus loco է habent, accuratiores Armenorum Grammatici distinguere solent; quamvis ista distinctio tam in Scriptura sacra, quam apud alios optimae notae Scriptores, saepissime neglecta inveniatur, ut: *չարչարէր* pro *չարչարիւր cruciabatur*. Hist. Mich. Syri. *խօսեին* pro *խօսէին loquebantur* Matth. 15: 31. & sexcenta alia. Sed Passiva ab Activis Secundae & Tertiae Conjugationis, quae ն vel ան interpositum per omnia Tempora retinent, semper է habent, ut: *որսանէի*, *նէիր*, *նիւր* vel *նէր*. *նէաք*, *նէիք*, *նէին*. Sic *առնանէի*, *նէիր*, *նիւր* vel *նէր* &c.

2. Tertia Persona Sing. in իւր exiens, Passivis propria est; & proinde mendosè legitur *շրջիւր* pro *շրջէր circumibat*, Lucae 8: 1. & *նստիւր* pro *նստէր sedebat*, ibid. vs. 35.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. X.

PERFECTUM. գովեցայ, *laudatus sum*, ցար, ցաւ. ցաք, ցայք, ցան. Sic որսանեցայ per Syncop. որսացայ, *venatione captus sum*, նեցար vel որսացար, &c. Et առայ *acceptus sum*, առար, առաւ. առաք, առայք, առան.

OBSERVATIO I.

Cognita Prima Praeteriti Activi Persona cognoscitur etiam eadem Passivi, mutato tantum ի in այ, ut: à գովեցի *laudavi* fit գովեցայ *laudatus sum*; ab որսացի, որսացայ; ab առի, առայ; Sic Anomala quoque տեսի *vidi*, տեսայ *visus sum*; օծի *unxi*, օծայ *unctus sum*, ab օծիլ vel օծանիլ; բացի *aperui*, բացայ *apertus sum*, բանիլ *aperiri*. Item լցի *implevi*, լցայ, à լնանիլ *impleri*; ընթերցի *legi*, ընթերցայ, ab ընթեռնանիլ *legi*; գելի, գելայ; թքի, թքայ; պագի, պագայ; ստեղծի, ստեղծայ; խածի, խածայ; ab Infinitivis Passivis գելանիլ *volvi*, թքանիլ *exspui*, պագանիլ *basiari*, ստեղծանիլ *creari*, խածանիլ *morderi*.

II.

Prima Persona Pluralis Praeteriti Activi cum eadem Passivi coincidit, ut: գովեցաք *laudavimus* & *laudati sumus*: Pro ista tamen, differentiae causa, in vulgari sermone dicitur ինք, ut: գովեցինք *laudavimus*.

III.

Quaedam in Passivo idem, quod in Activo, Praeteritum habent, in ցայ desinens, ut: իմացայ *intellexi* & *intellectus sum*, խոստացայ *promisi* & *promissus sum*, ուրացայ *negavi* & *negatus sum*.

IV.

IV.

Quaedam verò in Praesenti & Imperfecto Communis seu Mediae, i. e. tum Activae tum Passivae, significationis, Praeteritum Passivum ab Activo Praeterito distinctum habere inveniuntur, ut: *զգամ sentio & sentior*, *զգայի sentiebam & sentiebar*, *զգացի sensi*, *զգացայ*, *sensus sum*. Sic *խաղամ illudo & illudor*, item *dimoveor*, *խաղայի illudebam & illudebar*, *խաղացի illusi*, *խաղացայ illusus sum*. Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. X.

FUTURUM. գովեցայց, եսցիս, եսցի. իսցուք, եսցիք, եսցին. Sic quoque ուսանեցայց vel ուսացայց, ուսանեսցիս vel ուսասցիս, ուսանեսցի vel ուսասցի. Pl. ուսանիցուք vel ուսասցուք, ուսանեսցիք vel ուսասցիք, ուսանեսցին vel ուսասցին. Et առայց, առցիս, առցի. Pl. առիսցուք, առեսցիք, առեսցին.

IMPERATIVI PRAESENS. գովի՛ր. neg. մի գովիր. Pl. գովեցարո՛ւք, neg. մի գովիք. Sic ուսայի՛ր & ուսի՛ր, neg. մի ուսանիր. Pl. ուսացարո՛ւք մի ուսանիք. Et առի՛ր neg. մի առնանիր. Pl. առիցարո՛ւք, neg. մի առնանիք.

FUTURUM IMPERATIVI. գովիջի՛ր. Pl. գովիջի՛ք. Sic ուսիջի՛ր. ուսիջի՛ք. Et առջի՛ր. առջի՛ք.

OPTAT. & SUBJUNCT. PRAESENS. գովիցիմ, իցիս, իցի. իցիմք, իցիք, իցին. ուսանիցիմ vel ուսայցիմ, ուսանիցիս vel ուսայցիս &c. առնանիցիմ, իցիս, իցի &c. vel առցիմ, առցիս, առցի, &c.

IMPERFECTUM. գովիցեի, իցեիր, իցիւր, իցեաք, իցէիք, իցէին. Sic ուսանիցէի, per Sync. ուսայցեի, ուսանիցէիր vel ուսայցեիր, ուսանիցէր vel ուսայցիւր &c. առնանիցէի vel առցեի, առնանիցէիր vel առցեիր &c.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. X.

GERUNDIA. գովիլոյ. 'ի գովիլ. գովիլով. 'ի գովիլն. ուրանիլոյ. յ'ուրանիլ. ուրանիլով. յ'ուրանիլն. Sic առնանիլոյ vel առնիլոյ. յ'առնանիլ. առնանիլով. յ'առնանիլն.

PARTICIPIA PRAETERITI. գովեալ. գովեցեալ. գո-ված.

Sic quoque, ուրանեցեալ & ուրացեալ. & առնանեցեալ vel առեալ & առած.

(Ex his Praeterita, Indefinita & Futura, facillimè formari possunt, uti superius docuimus.)

Tertiò: ad hanc Conjugationem pertinent Verba Communia in իլ desinentia, ut: Ծնանիլ *gignere* & *gigni*. Praes. ծնայ, ար, աւ. ծնաք, ծնայք, ծնան. Imper. ծնիր. Pl. ծնէք. Part. Praes. ծնօղ. Praet. ծնեալ, ծնած & ծնիցեալ. Fut. ծնանելոց. Fut. Pass. ծնանելի.

Խորհիլ *meditari* & *meditationis objectum esse*, խորհեցայ, խորհեայ, vulgò, խորհիր. & խորհեա. խորհեալ & խորհեցեալ.

Հաճիլ *placare* & *placere*. հաճեցայ. հաճեայ vulgò հաճիր. հաճեալ & հաճեցեալ.

Հաւանիլ *in assensum perducere*, & *perduci*, հաւանեցայ. հաւանեայ & հաւանիր. հաւանեալ & հաւանեցեալ.

Ծիծաղիլ *ridere* & *irrideri*, ծիծաղեցայ. ծիծաղեայ & ծիծաղիր. ծիծաղեալ & ծիծաղեցեալ.

Նախանձիլ *aemulari* & *objectum aemulationis esse*, նախանձեցայ. ձեայ & ձիր. ձեալ & ձեցեալ.

Վա-

Վարիլ *ambire & ambiri*, վարեցայ. ըեւյց, & իր, եալ & եցեալ. Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. XI.

Տանիլ *ferre & ferri*, տարայ. տարայց, րցիս, &c. տա՛ր, մի տանիր. տարեալ.

Anomalum Defectivum hujus Conjugationis est Ունիլ *habere*, Praet. (ունեցի est barbarum, ſed à կալնուլ dicitur,) կալայ, կալար, կալաւ. կալաք, կալայք, կալան, Fut. կալայց, կալցես, կալցէ. կալցուք, կալցէք, կալցեն. Imper. Praeſ. կա՛ vel կա՛լ, neg. մի ունիր. Pl. կալարո՛ւք, neg. մի ունիք. Fut. կալջի՛ր, կալջի՛ք. Optat. & Subj. Praeſ. ունիցիմ & ունիցեմ. Imperf. ունիցէի. Part. Praeſ. ունօղ. Praet. կալեալ. Fut. Act. ունելոց. Fut. Paſſ. ունելի.

CAPUT XI.

DE VERBIS AUXILIARIBUS.

AUXILIARIA Verba, ſic dicta, quòd tum aliis omnibus, tum ſibi ipſis, in formatione Temporum ac Perſonarum auxilientur, ab Armenis Էականք i. e. *Subſtantiva* vocantur, & ſunt quatuor: Էլ *eſſe* Գոլ *exiſtere*, Լինիլ & Եղանիլ *fieri.* Horum talis eſt Conjugatio:

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. XI.

INDICATIVUS MODUS.

PRAESENS.

Sing.	Եմ.	Գոմ.	Լինիմ.	Եղանիմ.
	ես.	գոս.	լինիս.	եղանիս.
	է.	գոյ.	լինի.	եղանի.
Plur.	եմք.	գոմք.	լինիմք.	եղանիմք.
	էք.	գոք.	լինիք.	եղանիք.
	են.	գոն.	լինին.	եղանին.

IMPERFECTUM.

Sing.	Էի.	Գոյի.	Լինէի.	Եղանէի.
	էիր.	գոյիր.	լինէիր.	եղանէիր.
	էր.	գոյր.	լինէր.	եղանէր.
Plur.	էաք.	գոյաք.	լինէաք.	եղանէաք.
	էիք.	գոյիք.	լինէիք.	եղանէիք.
	էին.	գոյին.	լինէին.	եղանէին.

PRAETERITUM PERFECTUM.

Singularis.	Եղէ.	&	Եղայ.
	եղէր.		եղար.
	եղև.		եղաւ.
Pluralis.	եղէաք.		եղաք.
	եղէք.		եղայք.
	եղէն.		եղան.

IN-

Grammat. Arm. Lit. Lib. III, Cap. XI.

INDEFINITUM.

Singularis. Լեալ & Եղեալ եմ, ես, է,
Pluralis. լեալ & եղեալ եմք, էք, են.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Singularis. Լեալ & Եղեալ էի, էիր, էր.
Pluralis. լեալ & եղեալ էաք, էիք, էին.

FUTURUM.

Singularis.	Եսցից &	Եղէց.
	եսցես.	եղիցիս.
	եսցէ.	եղիցի.
Pluralis.	եսցուք.	եղիցուք.
	եսցէք.	եղիցիք.
	եսցեն.	եղիցին.

[Nota: Futurum hoc եսցից rarissime occurrit, invenimus tamen id integre propositum, ab Archiepiscopo *Uskano*, in Compendio Grammaticae manuscripto, & tertiam Personam Singularis Numeri եսցէ observavimus in Carmine Acrostich. Lit. Ճ, Niersesis Clajensis *De Passione Christi*, quod extat in Horologio p. 62. unde nulli dubitavimus idem hoc loco exhibere.]

IMPERATIVUS

PRAESENS.

Singularis. Եր & Լեր. Negative մի՛ լինիր.
Pluralis. լերուք & եղերուք. Neg. մի՛ լինիք. մի՛ եղանիք.

V FU-

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. XI.

FUTURUM.

Singularis. Լիջիր & Եղիջիր.
Pluralis լիջիք & եղիջիք.

OPTATIVUS ET SUBJUNCTIVUS.

PRAESENS.

Sing. Իցեմ. լինիցիմ & լիցիմ. եղանիցիմ.
իցես. լինիցիս & լիցիս. եղանիցիս.
իցէ. գուցէ. լինիցի & լիցի. եղանիցի & եղիցի.
Plur. իցեմք. լինիցիմք & լիցիմք. եղանիցիմք.
իցէք. լինիցիք & լիցիք. եղանիցիք.
իցեն լինիցին & լիցին. եղանիցին.

IMPERFECTUM.

Sing. Իցէի. իցէիր. իցէր. Pl. իցէաք. իցէիք. իցէին.

INDEFINITUM.

Sing. Լեալ & եղեալ իցեմ, իցես, իցէ.
Plur. լեալ & եղեալ իցեմք, իցէք, իցեն.

PLUSQUAMPERFECTUM.

Sing. Լեալ & եղեալ իցէի, իցէիր, իցէր.
Plur. լեալ & եղեալ իցէաք, իցէիք, իցէին.

FU-

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. XI.

FUTURUM SUBJUNCT.

Sing. Եալ & եղեալ եղէց, եղիցիս, եղիցի.
Plur. լեալ & եղեալ եղիցուք, եղիցիք, եղիցին.

INFINITIVUS.

PRAESENS. Ել. գոլ. լինել. եղանել:

PRAETERITUM. Եալ, լեալ, եղեալ ել vel գոլ, vel լինել.

FUTURUM. Ելոց, լինելոց, եղելոց ել vel գոլ, vel լինել.

GERUNDIA.

Ելոյ.	գոլոյ.	լինելոյ.	եղանելոյ.
Յ'ել.	'ի գոլ.	'ի լինել.	յ'եղանել.
Ելով:	գոլով:	լինելով:	եղանելով.
Յ'ելն.	'ի գոլն.	'ի լինելն.	յ'եղանելն.

PRAET. ACT. ET PASS. Եալ. լեալ. եղեալ.

FUTURUM ACT. ելոց. գոլոց. լինելոց.

FUTUR. PASS. լինելի. եղանելի.

CAPVT XII.

DE VERBIS IMPERSONALIBUS.

IMPERSONALIA Verba in Armenica etiam Lingua inveniuntur, quæ, quamvis in Prima & Secunda Perſona adhiberi poſſint, ordinariè tamen in tertia Perſona Singularis Numeri Praeſentis, Imperfecti, Perfecti & Futuri Temporum uſitata ſunt, & quidem ſub terminatione Primae, Secundae, & Quartae Conjugationis, e. g.

Primae Conjugationis ſunt:

Անձրևէ *pluit*, Imperf. անձրևէր. Perf. անձրևեաց. Fut. անձրևեսցէ.

Ամպէ *nubilat*, ամպէր. ամպեաց. ամպեսցէ.

Ձիւնէ *ningit*, ձիւնէր. ձիւնեաց. ձիւնեսցէ.

Մրրկէ *tenebreſcit* (turbida tempeſtate,) մրրկէր, մրրկեաց. մրրկեսցէ.

Ցօղէ *rorat*, ցօղէր. ցօղեաց. ցօղեսցէ.

Ջերէ *calet*, ջերէր. ջերեաց. ջերեսցէ.

Ցրտէ *friget*, ցրտէր. ցրտեաց. ցրտեսցէ.

Փայլատակէ *fulgurat*. փայլատակէր. փայլատակեաց. փայլատակեսցէ.

Վայելէ *decet*. վայելէր. վայելեցաւ. վայելեսցէ.

կար-

Կարկտէ *grandinat*, կարկտէր. կարկտեաց. կարկտեսցէ.

Ծագէ *oritur* (sol.) ծագէր. ծագեաց. ծագեսցէ.

Ալէկոծէ *fit tempestas* (in mari,) ալէկոծէր. ալէկոծեաց. ալէկոծեսցէ.

Կայծակէ *fulminat*, կայծակէր. կայծակեաց. կայծակեսցէ.

Secundae Conjugationis:

Որոտայ *tonat*, Imperf. որոտայր. Perf. որոտաց. Fut. որոտասցէ.

Տեղայ *pluit*, տեղայր. տեղաց. տեղասցի.

[NB. անձրևէ semper de aqua, տեղայ verò etiam de manna, pulvere, igne & Sulphure, dicitur.]

Լուսանայ *lucescit*, լուսանայր. լուսացաւ. լուսասցի.

Մթանայ *obscurescit*, մթանայր. մթացաւ. մթասցի.

Առաւօտանայ *manè fit*, առաւօտանայր. առաւօտացաւ. առաւօտասցի.

Երեկոյանայ *advesperascit*, երեկոյանայր, երեկոյացաւ. երեկոյասցի.

Գիշերանայ *nox appetit*, գիշերանայր. գիշերացաւ. գիշերասցի.

Grammat. Arm. Lit. Lib. III. Cap. XII.

Խաւարանայ *tenebrescit*, խաւարանայր. խաւարացաւ. խաւարասցի.

Tertiae Conjugationis Imperſonalia non inveniuntur.

Quartae verò Conjugationis exempla ſunt:

Թուի *videtur*. թուէր. թուեցաւ. թուեսցի.
Պատահի *accidit*. պատահէր. պատահեցաւ. պատահեսցի.
Հանդիպի *occurrit*, հանդիպէր. հանդիպեցաւ. հանդիպեսցի.
Անկանի *contingit*, անկանէր, անկաւ. անկցի.
Պատկանի *ſpectat*, *pertinet*, պատկանէր. պատկանեցաւ. պատկանեսցի.
Երեւի *apparet*, երեւէր. երեւեցաւ. երեւեսցի.

His adde:

Ասի *dicitur*, ասիւր. ասացաւ. ասասցի.
Կարծի *putatur*, կարծիւր. կարծեցաւ. կարծեսցի.
Տեսանի *videtur*, տեսանիւր. տեսաւ. տեսցի.
Տրի *datur*, տրիւր, տրեցաւ. տրեսցի. &alia multa.

Huc pertinent Nomina, quae Verbo Auxiliari ſeu Subſtantivo addita, Imperſonaliter accipiuntur, ut:

Պիտոյ է *opus eſt*. պիտոյ էր. պիտոյ եղև. պիտոյ եղիցի. Փոյթ է *curae eſt*. Հարկ է *neceſſe eſt*. ըմբռն է *con-*

congruum est. պա՛րտ է *oportet, expedit.* ճա՛հ է idem. վայելո՛ւչ է *jucundum est.* պատշա՛ճ է *decet.* օգո՛ւտ է *juvat.* հաճո՛յ է *gratum est, placet.* անհաճո՛յ է *displicet.* ամօ՛թ է *pudet.* զղ՛ջ է *poenitet.* յա՛յտ է *liquet.* պատկա՛ն է *convenit.* սովո՛ր է *solet.* մա՛րթ է *conveniens est.* արժա՛ն է *dignum est.* խի՛ստ է *nimium est.*

բա՛ւ է *sufficit.*

FINIS LIBRI TERTII.

GRAMMATICAE LINGUAE LITERALIS ARMENICAE

LIBER QUARTUS.

DE INVARIABILIBUS ORATIONIS PARTIBUS.

HACTENUS de *Variabilibus* Orationis partibus plenè ſatis, & , uti confidimus, perſpicuè actum eſt : De *Invariabilibus* adhuc agendum reſtat.

Invariabiles Orationis partes, ut ſupra monuimus, ſunt quatuor: *Praepoſitio*, *Adverbium*, *Conjunctio* & *Interjectio*, quas nunc pro ratione Inſtituti noſtri ſigillatim trademus.

CAPUT PRIMUM.

DE PRAEPOSITIONE.

PRAEPOSITIONUM aliae Vocum Compoſitionem ingrediuntur, aliae ſemper ſeparatim ſcribuntur.

Com-

Compositionem Vocum ingredientes iterum sunt vel *Inseparabiles* vel *Separabiles*.

Inseparabiles Praepositiones sunt: ան, ապ, արտ, բաղ, դեր, համ, հակ, հոմ, շաղ, տը, տրամ, փաղ, փար, v. gr. անօրէն *exlex*, *illex*, ապաշնորհ *qui* vel *quae est sine gratia*, ἄχαρις, արտադրել *exponere*, բաղդատել *comparare*, դերանուն *pronomen*, համբերել *conferre*, item *tolerare*, հակաճառութիւն *contradictio*, համանուն *homonymon*, շաղկապել *colligare*, *conjungere*, տըկար *impotens*, *infirmus*, տրամաբանութիւն *Dialectica*, փաղառութիւն *comprehensio*, *syllaba*, փարաշէն *circumquaque structum*.

2. *Separabiles sunt*: առ *ad*, անդր *trans*, բակ *circum*, *am-*, բաց *procul*, գեր *super*, դէմ *coram*, *contra*, ենթ *sub*, ընդ *per*, διὰ, ըստ *juxta*, *prope*, ընդդէմ *è regione*, *contra*, հետ *vestigiô*, մակ *super*, *in-*, մէջ *inter*, յար *jugiter*, *re-*, յառաջ *prae*, ներ *in*, *intra*, նախ *prae*, πρὸ, շար *con-*, շուրջ *circum*, ստոր *sub*, *infra*, վեր *supra*, վայր *infra*, *deorsum*, տար *di-*, vel *dis-* փոխ *vice*, e. g. առադրել *apponere*, անդրաբերել *transferre*, բակառել *comprehendere*, բացօթեայ *procul-habitans*, գերաբարձր *supereminens*, դիմամարտ *oppugnator*, ենթակայ *subjectum*, ընդհանուր *per omne*, *universus*, ըստունկանել *negligere*, ընդդիմանալ *adversari*, հետընթաց *pedissequus*, մակերեւութիւն *superficies*, միջախօս *interlocutor*, յարաժամ *omni tempore*, յառաջաբանութիւն *praefatio* ներածութիւն *introductio*, նախագիտութիւն *praescientia*, շարակարգել *coordinare*, շրջապատել *circumvallare*, ստորադասել *sub-*

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

ordinare, վերակացու *praefectus*, վայրադնել *deponere*, տարբերութիւն *differentia*, փոխատու *mutuum dans*, *creditor*, փոխառու *mutuum accipiens*, *debitor*.

Compoſitionem non ingredientes Praepoſitiones ſunt: արտաքոյ *extra*, առաջի *coram*, աղագաւ *pro*, թարց & առանց *ſine*, 'ի մէջ *inter*, զկնի *poſt*, զհետ & յետ *poſt*, 'ի վերոյ *deſuper*, 'ի վերայ *ſupra*, 'ի ներքոյ *ab infra*, *ſurſum*, ներքոյ *infra*, վասն *pro*, *de*, *propter*, յաղագս *de*, սակս, փոխան & փոխանակ *pro*, *vice*; *loco*, ընդաջմէ *à dextra*, 'ի ձախմէ *à ſiniſtra*, յայսկոյս *citra*, յայնկոյս *ultra*, յետոյ *poſt*, ստորև *infra*, 'ի ձեռն *per*, առընթեր *prope*, յանդիման *coram*, հանդէպ *in conſpectu*, ընթեր *juxta*, մօտ, մերձ *prope*, մինչև *uſque*, հանդերձ *cum*, պարբեր *circa*, *circum*.

De Caſu quem ſingulae Praepoſitiones in conſtructione requirunt, vide Syntaxin.

CAPUT II.

DE ADVERBIIS.

IN Adverbiis conſideranda veniunt Species, Figura, & Significatio.

1. Quoad *Speciem* Adverbia ſunt vel *Primitiva*, ut: երբ *quando*, աւել *plus*, առանձին *ſolùm*; vel *Derivativa*, deſinentia vel in բար, ut: առանձնաբար *ſolitariè*.

Vel

Vel in պէս, ut դիւրապէս *facile*, *faciliter*.

ւոք, ut: բարւոք *benè*.

ագին, ut: շեշտագին *celeriter*.

ցի, ut: աքացի *calcibus*, բռնցի *pugnis*.

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

րէն, vel օրէն ut: Հայերէն *Armenicè*, Յունարէն *jonicè*, *Graecè*, Լատիներէն *Latinè*, Եբրայեցերէն *Hebraicè*.

ակ, ut: ո՛րպակ.
գոն, ut: ո՛րգոն.
ղան, ut: ո՛րղան vel հիղան
կէն, ut: հի՛կէն.

} *videlicet*, *scilicet*, *nimirum*, *hoc est*, termini Philosophici sunt.

ոյն, ut: կենդանոյն *vivè*.

այն, ut: գիշերայն *noctu*.

եայն, ut: լռելեայն *tacitè*, *clam*.

իմք, ut: բոլորովիմք *totaliter*, ազգովիմք *nationaliter*, item *per totam familiam*, quod toti vel nationi vel familiae convenit, Moyſ. Choren. in Hiſt. Arm. p. 332.

էն, ի, & ին de pronominibus perſonalibus tantum dicuntur, hoc modo, ես ինձէն՝ և ինքնին արարի *ego ex me & ipſemet feci*, դու քեզէն՝ և ինքնին արարեր *tu ex te & ipſemet feciſti*, նա իւրմէ՝ և ինքնին արար *ille ex ſe & ipſemet* (ſua ſponte) *fecit*. Sic etiam in Plurali, մեք մեզէն՝ և ինքնին արարաք *nos ex nobis & ipſi-*

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

ipsimet fecimus, դուք ձեզէն՝ և ինքնին արարիք *vos ex vobis & ipsimet fecistis*, նոքա ինքնին արարին *illi ipsimet fecerunt*. Ubi vides ինձէն, քեզէն, իւրովի, item մեզէն & ձեզէն cum ինքնին construi, ac personas reciprocè & adverbialiter designare.

2. Quoad Figuram alia sunt *Simplicia*, ut: վաղ *citò, ante tempus*; alia *Composita*, ut: վաղվաղ *citò citò, celeriter*; alia *Decomposita*, ut: քաջավաղվաղակի *valde celeriter, celerrimè.*

3. Quoad Significationem Adverbia, in certas classes redacta, juxta Alphabeti ordinem recensebimus, in hunc modum:

Adverbia I. Affirmandi

Այո *ita*, այսպէս, այդպէս, այնպէս *sic, hoc illo isto modo*, հա *ita*, իրաւի *juste*, ճշմարտապէս *verè*, արդարև *rectè*, ստոյգ *propriè* item *rectè*, իսկ *certè* իսկ և իսկ *certissimè*; արդեօք *sanè.*

II. Comparandi.

Haec ad Positivi, Comparativi, vel Superlativi Gradum addunt բար, պէս, օրէն, &c. ut: իմաստնօրէն *sapienter*, իմաստնագունօրէն *sapientius*, իմաստնագունեղօրէն *sapientissimè.*

Խոհեմաբար *prudenter*, խոհեմագունաբար *prudentius*, խոհեմագունեղապէս *prudentissimè.*

մաքրապէս *purè*, մաքրագունապէս *purius*, մաքրագունեղապէս *purissimè*. & sic alia.

Sed

Sed բարւոք *benè*, in Comparativo facit լաւագունապէս *meliùs*, in Superl. լաւագունեղապէս *optimè*. Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

Et չարւոք *malè*, in Comp. վատթարապէս *pejus*, in Superlativo վատթարեղապէս *pessimè*.

III. Congregandi.

Համադերձ *cum*, *unà*, 'ի միասին, միանգամայն, համանգամայն, միահաղոյն vel միահամուռ *simul*, ընդհանրապէս *universaliter*, առհասարակ *communiter*, համօրէն, համայն *generaliter*, բնաւ, բնաւին, բոլորովին *penitus*, *totaliter*, երամ երամ, *turmatim*, ջոկ ջոկ *gregatim*, դէզ դէզ *cumulatim*.

IV. Demonstrandi.

Ահա *ecce*, ահաւասիկ vel աւասիկ *ecce hic* vel *apud me*, ահաւադիկ vel աւադիկ *ecce ibi* vel *apud te*; ահաւանիկ vel աւանիկ *ecce illic*, vel *apud illum*, յայտ & յայտնապէս *manifestè*, հրապարակաւ *publicè*, յայտյանդիման *clarè*, *in conspectu*, հռչակօրէն *celebriter*.

V. Dubitandi.

Թերեւս *fortassis*, *forsitan*, արդեօք *utrum*, գուցէ թէ *si forte*, իցէ *forte*, Gall. *soit*, թերեւս արդեօք *utrum ne*, մի գուցէ *ne fortè*, դրեթէ, *quasi*, *vix*, *prope*, միարդեօք *ne fortè*, իցէ արդեօք *fortassis*.

VI. Eligendi.

Մանաւանդ & մանաւանդապէս *potius*, *praecipuè*,

յա-

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

յաւէտ *jugiter*, *continuè*, *magis*, աւելի, առաւել առաւելապէս *plus*, *amplius*, *magis*, նախապատուաբար *principaliter*.

VII. Festinandi.

Վութով, շուտ, շուտով *citò*, փութընդփոյթ, վաղվաղ *statim*, փութանակի, վաղվաղակի, *citissimè*, կանխաւ *tempestivè*, յական թօթափելն & 'ի թարթիլ աչացն *in ictu oculi*, իսկոյն *protinus*, առժամայն *illicò*, Belgicè *ter stond*, հապճեպ *festinanter*, յանկարծակի & յանկարծ *inopinanter*.

VIII. Intendendi.

Խիստ, կարի, ոլի & ոլիր *valde*, յոյժ *valde*, *nimis*, կարի յոյժ *nimium*, յորդապէս, սաստկօրէն *vehementer*, 'ի սպառ *funditus*, բնաւին *prorsus*, ամենեւին *omnino*, գլխովին *ad caput usque*, *omninò*, ամենայնիւ *omnimodè*.

IX. Iterandi.

Դարձեալ *rursus*, կրկին, վերստին, միւսանգամ & անդրէն *iterum*, կրկնանգամ *secunda vice*, երրորդանգամ *tertia vice*, չորրորդանգամ *quarta vice*, &c.

X. Interrogandi.

Էր, վասնէ՞ր, ընդէ՞ր, զի՞, & վասնո՞յր *quare*, *quomodo?* ոյր աղագաւ *propter quid?* զիա՞րդ, ո՞րպէս *quomo-*

modo? զի՞, հիմ *quare?* զինչ *quid?* ո՞չ ապաքէն, ո՞չ արդեօք *nonne?* միթէ *numquid?* հիմ արդեօք *quare sic?* արդեօ՞ք *an?* վասն ո՞յր պատճառի *quapropter?* ընդէ՞ր ոչ *cur non?* զինչ արդեօք *quid ne?* որպիսի *quater* item *qualis, e?* ո՞ւստի *unde?* ե՞րբ *quando?* Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

XI. Loci; & quidem 1 in Loco.

Ո՞ւր *ubi?* աստ *hic,* անդ *ibi, illic,* աստանօր *hic & nunc,* այդանօր *illic & nunc,* անդանօր *istic & nunc,* ուրեքուրեք *alicubi,* յ'ամենայնուրեք *ubique,* ուրուրեք *ubicunque,* այլուրեք *alibi,* ուրեք *usquam, alicubi,* վեր *supra,* վայր *infra.*

2 Ad locum.

Ու՞ր *Quò?* 'ի վեր *sursum,* 'ի վայր *deorsum,* 'ի ներքս *intrò,* յ'արտաքս *foras,* այսր *huc,* այդր *illuc,* անդր *eò, istuc,* յ'ուր *quocunque.* յ'ոկոյս, յ'որկոյս *quorsum,* յայսկոյս *horsum,* յայդկոյս *illorsum,* յայնկոյս *istorsum,* 'ի թիկունս կոյս, յետկոյս *retrorsum,* յաջկոյս *dextrorsum,* 'ի ձախկոյս *sinistrorsum,* 'ի ներքսկոյս *introrsum,* յ'արտաքսկոյս *extrorsum,* 'ի վերկոյս *sursum,* 'ի վայրկոյս *deorsum.*

3 De loco.

Ուստի՞ *unde?* աստի & աստուստ *hinc,* այդի & այդուստ *istinc,* անտի & անդուստ *inde, illinc,* 'ի վերուստ *superne, desuper,* 'ի ներքուստ *infernè, ab infra, in-*
trin-

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

trinsecus, 'ի բացուստ *à procul*, 'ի ստորէ *ab infra*, 'ի հեռուստ *eminus*, 'ի մերձուստ *cominus*, յայլուստ *aliunde*, յարտաքուստ *extrinsecus*, յԱստուծուստ *divinitus*, յամենուստեք *undiquaque*, յ'երկնուստ *coelitus*.

4. Per locum.

Ընդ որ & որով quà? աստէն *hàc*, այդէն *istac*, անդէն *illac*, ընդ ծով *per mare*, ընդ ցամաք *per terram*, ընդ այն *eà*.

5. usque ad locum.

Մինչև ց'ուր, *quousque?* մինչև ց'աստ & ց'աստ *huc usque*, մինչև ց'այդր & ց'այդ *istuc usque*, մինչև ց'այնր & ց'անդ *illuc usque*, մինչև ց'տուն *usque in domum*, մինչև 'ի յ'երկինս *ad coelos usque*, մինչև 'ի մահ *usque ad mortem*.

XII. Negandi.

Ոչ *Non*, *minimè*, չ *non* vocibus praefigitur, ոչինչ *nihil*, *nequicquam*, չիք & չէ *non est*, ոչիւիք *nequaquam*, ոչմիովիւիք *nullo modo*, ոչերբեք *nunquam*, ոչուրեք *nullibi*, ոչբնաւ *non prorsus*, միիւիք *nullo modo*, միերբեք *nunquam*, ոչբնաւերբեք *nullatenus*, *nunquam*, *omninò*, միլիցի *nesit*, քաւլիցի *absit*, չիքբնաւին *non est prorsus*.

XIII.

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

XIII. Numeri.

Միանգամ, եզիցս, *semel*, երկիցս, երկուանգամ *bis*, երիցս, երեքանգամ *ter*, քառիցս, չորիցս, չորսանգամ, *quater*, հնգիցս *quinquies*, տասնիցս *decies*, հարիւրիցս *centies*, հազարիցս *millies*, բիւրիցս *decies mille*, բազմիցս & բազմամանգամ *multoties*, *multis vicibus*, քանիցս, քանիանգամ, մրքանիցս *quoties?* այսքանիցս, այդքանիցդ, այնքանիցն, *toties*, de propinquo, remoto, & remotiori, քանի, քանիք & քանիօն, quot? այսքան *tot*.

XIV. Optandi.

Երանի *utinam*, երանի թէ *utinam si*, օ՜ թէ *O si*, վաշ թէ, մարտան *utinam*.

XV. Ordinis.

Յետոյ *deinde*, այսուհետեւ *deinceps*, յետայսորիկ, յետայդորիկ, յետայնորիկ, *post haec*, *illa*, *ista*, յառաջ, նախ *primò*, երկրորդ *secundò*, երրորդ *tertiò*, & sic porrò. Sic & նախկինաբար *primò*, երկրորդաբար *secundò*, & reliqua. զկնի միմեանց *post se invicem*, 'ի վերջնումն, 'ի վախճանի *postremò*, յապա, vel ապա *postea*, առաջ *antea*, հուսկ յետոյ *denique*, մի ըստ միոջէ, մի առ մի *sigillatim*, կարգաւոր *ordinatim*, յ'այս *ad hoc*, 'ի վայր *dehinc*, ց'այս վայր, *hactenus*.

XVI. Prohibendi.

Մի *ne*, մի՛ եւս *neque*, մի՛ եւ մի *nullo modo*, մի՛ իւիք *ne ullo modo*, քաւ լիցի *absit*.

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

XVII. Qualitatis.

Իմաստնապէս *sapienter*, Լատիներէն *Latio* vel *Latino more*, քաղաքավարութ *civiliter*, Պարսկերէն *Persice*, Թուլակի *remisso modo*, զանխլաբար *clanculum*, յայտնի *palam*, լռելեայն *silenter*, յայտնապէս *manifeste*, գողորէն *furtim*, տկարօրէն *infirmo more*, մեղմաբար *molliter*, կակղապէս *tenere*, գաղտ *secreto*; ՚ի ծածուկ *occulte*, & ՚ի թաքստեան *abscondite* Nomina sunt, Adverbiorum loco posita.

XVIII. Quantitatis.

Որքան *quantum*, որչափ, *quantum*, *cujus mensurae*, այսքան, այսչափ, *tantum*, *hujus mensurae*, այդքան, այդչափ *tantum*, *illius mensurae*, այնքան, այնչափ *tantum*, *istius mensurae*, շատ *multum*, սակաւ *parum*, փոքրինչ, սակաւինչ, դոյզնինչ, *parum quid*, սակաւ առ սակաւ, սակաւ առ սակաւ *paulatim*, սակաւիկ *pauxillum*, առաւել *plus*, նուազ *minus*, կամաց *pedetentim*, փոքրմիայն *peu*, *modicum*, *parum*, Հազիւ *vix*, կրկնապատկօրէն *dupliciter*, եռապատկօրէն *tripliciter*, տասնապատկօրէն *decupliciter*, հարիւրապատկօրէն *centupliciter*, հազարապատկօրէն *millecupliciter*, բազմապատկօրէն *multipliciter*.

XIX. Separandi.

Ի բաց *procul*, ՚ի զատ *seorsum*, ՚ի տար *longe*, ՚ի մերձ *prope*, առանձնակի *privatim*, բացայայտ *discrete*, որոշակի *distincte*, եզակի *separatim*, *singulariter*, երկակի *bifariam*.

riam, միականի *singulariter*, միմի *singulatim*, միայն *solùm*; եւեթ *duntaxat*, յոգնակի *multifariam*, քառակի *quadrifariam*, ուրոյն *seorsum*, միայնակ *tantummodò*, մեկուսի *procul*, գաղտ *secretò*, 'ի ծածուկ *occultè*, 'ի թաքստեան *absconditè*, լռելեայն *silenter*, յայտնի *palam*, յայտնապէս *manifestè*.

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. II.

XX. Jurandi.

Ո՛ն *Hercle*, օնեօ՛ն *me hercle*, այսպէս՝ և այսպէս *sic & sic*, այնպէս՝ և այնպէս *illo & illo modo*, *hoc & hoc modo*.

XXI. Similitudinis.

Իբր, իբրու *quasi*, որպէս *sicut*, *ut*, որդունակ *sicuti*, որպակ *videlicet*, Հէրար *scilicet*, որդոն *nempe*, Հանգոյն *instar*, քանորում *quatenus*, *sicuti*, նմանապէս *similiter*, սոյնպէս *similiter ut hoc*, դոյնպէս *similiter ut illud*, նոյնպէս *similiter ut istud*, իբրու գաղափարաւ *verbi gratia*, զորօրինակ idem, օրինակի աղագաւ *pro exemplo*, Հէկէն, որզան, Հիպէս, որբար, Հիպակ, փրկէն, *ut*, *v. gr. exempli gratia*, բերն *instar*.

XXII. Temporis; Praesentis.

Այսօր *hoc die*, սերկ *hodie*, այժմ, արդ, այժմիկ *nunc*, նոյնժամայն *eadem hora*, *statim*.

Praeteriti.

Արդէն *jam*, երէկ *heri*, եռանդն *nudius tertius*,

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. III.

Հերու *anno proximè elapso*, վաղ *olim*, *dudum*, կանխաւ *olim*.

Futuri.

Տակաւին, դեռ, դեռեւս *adhuc*, դեռոչ *nondum*, յայնժամ *tunc*, յայսմհետէ *deinceps*, *amplius*, *adhuc*, *posthæc*, չեւս *nondum*, մինչ *dum*, մինչ դեռ, մինչ դեռ տակաւին *dum adhuc*, ցանկ, մերթընդմերթ *sæpè*, վաղ, վաղիւ *cras*, ՚ի վաղիւ անդր *in crastinum diem*, *postera die*, ՚ի վաղորդայն *in crastinum*.

Indefiniti.

Երբ, յորժամ, *cùm*, *quando*, միշտ *semper*, հանապազ, յարաժամ *omni tempore*, իսկոյն *statim*, առժամայն *subitò*, *confestim*, վայրկեան, յական թօթափելն propriè *in ictu oculi*, երբեմն & երբեմն *interdum*, երբեք *aliquando*, նոյնժամուն *illo tempore*, միւս աւուր *altera die*, *nudius tertius*, & de futuro tempore *perendie*, ՚ի վաղիւ անդր *alia die* τῇ ἐπαύριον Joh. 1: 29, 35, 44.

Tandem Nomina multa, tam Adjectiva in Casu recto, quam Substantiva in Instrumentali, posita, sæpè Adverbialiter ponuntur, ut: արժանի, ἀξίως, *digne*, Philip. 1: 17. Ճշմարտիւ *verè*, ἀκριβῶς Eph. 5: 15.

CAPUT III.

DE CONJUNCTIONIBUS.

CONJUNCTIONUM significatio etiam multi-

multiplex eſt. Comprehendimus eas omnes his ſeptem claſſibus. Sunt enim Conjunctiones

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. III.

I. Copulativae.

Եւ &, եւս etiam, եւեւս & etiam, այլեւ atque, այլեւս ſed etiam, նաեւ nec non, նաեւս item, atque, ապա tum.

II. Disjunctivae.

Կամ vel, կամթէ ſive, եւ ոչ neque, սակայն tamen, caeterùm, արդ verùm, իսկնա, բայց, at, իսկ aſt, այլ ſed, բայցսակայն veruntamen, այլ սակայն attamen, այլ արդ jam verò, իսկ արդ ſed jam, թէեւ licèt, թէպէտ quamvis, quanquam, եթէ etſi, միայնթէ dummodò, ſolummodò, քան quàm.

III. Cauſales.

Զի quia, quòd, quare, քանզի nam, վասնզի quoniam, որպէսզի, մինչզի ita ut, եզի etenim, որովհետեւ quandoquidem, զիմի ne, ut non, այնուզի eo quod, ըստորում quatenus, այս աղագաւ, յաղագս որոյ, վասն որոյ quapropter, վասն այսորիկ, վասն այդորիկ, վասն այնորիկ, սմին, յաղագս այսորիկ, այդորիկ, այնորիկ propter hoc, propter illud, propter iſtud, propterea.

IV. Rationales.

Ուրեմն ergo, ապաքէն itaque, igitur, արդ itaque, արդուրեմն quapropter, ապա igitur, ապաուրեմն ergo.

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV Cap. IV.

V. Conditionales.

Իսկ, եթէ, *si*, ապաեթէ, ապէթէ & ապաթէ *si verò*, իսկթէ *sed si*, այլթէ *at si*, թէոչ *nisi*, եթէոչ *nisi*, *si non*, ապաթէոչ *sed si non.*

VI. Expositivae.

Այսինքն *hoc est*, զորօրինակ, *verbi gratia*, իբրու-գաղափարաւ *exempli gratia*, իբր *quasi*, իբրու, իբրթէ *ac si*, *quasi*, օրինակի աղագաւ *pro exemplo.*

VII. Completivae.

Իսկ, որ, զի, քան ὅτι, saepissimè redundant.

C A P U T IV.

DE INTERJECTIONIBUS.

INTERJECTIONES in Armena lingua inveniuntur multiplices, nimirum:

I. Gratulantis, ut: Ա՜չ, վա՜շ վա՜շ. օ՜չթէ, երանի՜թէ. մարթա՜ն, մանկա՜ր, երանի՜, *utinam!*

II. Dolentis, ut: վա՜յ, աւա՜ղ. եղո՜ւկ. ո՜հ. *vae!*

III. Complacentiam testantis, ut: յո՜յ, վա՜շ, հէա՜, *euge!*

IV. E-

IV. Ejulantis, ut: ա՜խ, ո՜ւխ, վա՜խ, ո՜հ, վա՜հ, պո՜, թո՜ւհ, վա՜յ, *ah*, *vah*, *vae!* — Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. IV.

V. Admirantis, ut: ո՜, ո՜հ, է՜հ, բա՜բէ, պա՜պա, բբէ. *O*, *papae!*

VI. Deridentis, ut: ի՜շ, վա՜խ, ա՜հ, է՜հ, է՜հ, վա՜հ, հո՜, հա՜հա, եա՜, կո՜ւկո՜ւ, զի՜փօ, *Hui*, *eja*, *o!*

VII. Minantis, ut: ի՜շա, ա՜իէ, Ձէ, ա՜իր, ծնեծն *vae!*

VIII. Gementis, ut: ի՜շ, ո՜ւխ, ա՜խ, *vah*, *ah!*

IX. Triſtantis, ut: է՜հ, ը՜հ, ի՜, ըհը՜, հը՜, ըհի՜. *eh!* *ehi!*

X. Effervefcentis, ut: բա՜յ, դէ՜հ *Vae!*

XI. Laborantis, ut: յէ՜ք, ջէ՜ք, *age*, *agite.*

XII. Vocantis, ut: ո՜յ, է՜յ, հէ՜յ, ծո՜, ո՜վ, քա՜ f. *heus*, *hem.*

XIII. Laetantis, ut: օխա՜յ, էվա՜կ, *Evax*, *jo*, *O!*

XIV. Faſtidientis, ut: ը՜, ո՜ւհ, ո՜ւփ *vah!*

XV. Ridentis, ut: հա՜հա, *ha ha.*

XVI. Hortantis, ծն Joh. 14: 30. ապա՜, դէ՜, ա՜ղէ Jobi 40: 5. *age*, *agedum.*

FINIS LIBRI QUARTI.

GRAM-

GRAMMATICAE LINGUAE LITERALIS ARMENICAE

LIBER QUINTUS.

DE SYNTAXI.

CAPUT PRIMUM.

DE CONVENIENTIA NOMINIS CUM NOMINE.

SYNTAXIS absolvitur Vocum Convenientia, & Regimine.

Convenientia Vocum triplex est: Nominis cum Nomine, Nominis cum Pronomine, & Nominis cum Verbo.

Convenientia Nominis cum Nomine est vel Substantivi cum Substantivo; vel Substantivi cum Adjectivo.

Regula I. Substantivum cum Substantivo, Personam

nam vel rem eandem ſignificante, convenit in Numero & Caſu, ut: Երեմիայ մարգարէ *Jeremias Propheta*. Պօղոս Առաքեալ՝ ծառայ *Paulus Apoſtolus, ſervus* Jeſu Chriſti. արք եղբարք *Viri fratres*, Խաղաղութիւն յԱստուծոյ հօրէ, և ՚ի Յիսուսէ Քրիստոսէ փրկչէ, *Pax a Deo Patre & à Jeſu Chriſto Servatore* Tit. 1: 4.

II. Subſtantivum cum Adjectivo poſtpoſito conſtruitur, ut plurimum, in eodem Numero & Caſu, ut: արար Աստուած կէտս մեծամեծս, և զամենայն շունչ զեռնոց կենդանեաց *fecit Deus cetos maximos; & omnem halitum reptilium vivorum* Gen. 1: 21. յաւուրն վեցերորդի *die ſexto* ibid. 2: 1. Մի առնիցէք ձեզ աստուածս ոսկեղէնս, և աստուածս արծաթեղէնս *ne faciatis vobis Deos aureos & Deos argenteos* Exod. 20: 23. Ո՜հ որոց թողեալ են զճանապարհս ուղիղս, գնալ ՚ի ճանապարհս խաւարինս *Vae illis, qui, relictis viis rectis, incedunt in tenebroſis viis*, Prov. 2: 13. արդարք երթիցեն ՚ի կեանս յաւիտենականս *juſti introibunt in vitam aeternam* Matth. 25: 26.

Eodem modo cum Participiis poſtpoſitis, ut: արք պատերազմողք *viri belligerantes* Jeſ. 50: 30. Պօղոս կոչեցեալ՝ որոշեալ յաւետարանն վասն Որդւոյ Աստուծոյ եղելոյ, սահմանելոյ *Paulus vocatus, ſeparatus ad Evangelium de filio Dei, facto, definito* &c. Ro. 1: 1. 2. 3.

III. Adjectivum Subſtantivo praepoſitum ſaepiſſime in Singulari Nominativo conſtanter manet, Subſtantivo ſolo conſtructionem Vocis regentis admittente, ut: Ոչ եթէ ՚ի բազում զօրս իւր ապրեսցի թագաւոր, և ոչ սկայ ՚ի բազում զօրութեան իւրում *non in numeroſo*

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. I.

exercitu servatur Rex, neque heros in multis viribus suis, pro բազումս, Ps. 32: 16. *Ne quis decipiat Vos* սնոտի խաբէութ̄բ *inani deceptione*, pro սնոտեաւ, Col. 2: 8. յ'երրորդ աւուր յարեար *tertia die resurrexisti*, pro յ'երրորդի, Lib. Mus. Որ խոնարհեցար 'ի հայրականն ծոցոյ *qui humiliasti te ex Paterno gremio*, pro 'ի հայրականէ, ibid. p. 50. յ'անճառ փառաց խոնարհեցար *ex ineffabilibus gloriis humiliatus es*, pro յ'անճառից, ibid. p. 427.

Observatio I.

Adjectivum postpositum, maximè si sit Polysyllabum, aliquando neque Numero neque Casu cum Substantivo congruit, ut: վասն կենացն յաւէժականն *propter vitam continuam*, pro յաւէժականաց Horolog. p. 99. 'ի ծովէն Տիբերականն *à mari Tiberiaco*, sic & յ'ուրախութիւն անզրաւճականն, 'ի հարսանիսն անապականն *ad gaudia interminabilia, ad nuptias incorruptibiles* Lib. Mus. p. 591. Sed talis constructio minus frequens est, & in libris Poëticis tantùm usitata.

Observatio II.

Vicissim Adjectivum Substantivo praepositum, aliquando; & si unum ex Personarum distinitivis, ս, դ, ն affixum habeat, semper cum Substantivo in eodem Numero & Casu convenitut: բազմաւ համարձակութ̄բ վարեսցուք *multa loquendi libertate utemur* 2 Cor. 3: 12. Որդի Ա.Յ. մարմնացար 'ի Սրբոյ Կուսէն, *O filii Dei*

Dei, carnem assumsisti ex sancta Virgine Lib. Mus. p. 317. Զանպակաս խաղացմունս աստուածայնոցն ՚ի քեզ շնորհացն ծանեայ, *indeficientes influentias divinarum in Te gratiarum cognovi*, Moys. Choren. Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. II.

CAPUT II.

DE CONVENIENTIA NOMINIS CUM PRONOMINE.

I. PRONOMINA Possessiva cum antecedente Substantivo conveniunt in eodem Numero & Casu, ut: ուրախութիւն սրտից մերոց *gaudium cordis nostri* Ps. 4: 7. ընդ մէջ իւր *circa medium suum* (*lumbos suos*) Matth. 3: 4. Հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է *angelis suis mandatum dedit* ibid. 4: 6. Զգոյշ լերուք ողորմութեան ձերում *attendite in* erogandis *eleemosynis vestris* ibid. 6: 1. Ոչ ապաքէն զՏ͞ր մեր՝ զՅ͞ս Ք͞ս աչօք իմովք տեսի *annon Dominum nostrum Jesum Christum oculis meis vidi* 1. Cor. 9: 1. Իւրաքանչիւր ծառ ՚ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի *unaquaeque arbor ex fructibus suis cognoscitur* Luc. 6: 44.

II. Personalia, Possessivorum loco posita, Substantivis subjunguntur in Genitivo Casu, ut: Հայր մեր πάτερ ἡμῶν Matth. 6. 9. անուն քո *nomen tuum*, արքայութիւն քո *regnum tuum*, զհաց մեր *panem nostrum*, զպարտիս

մեր

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. III.

մեր *debita nostra*, ibidem. ըստ իւրաքանչիւրոց ցանկութեց կուտեսցեն իւրեանց վարդապետս ըստ մարմաջելոյ լսելեաց իւրեանց, *juxta sua desideria congregant sibi Doctores, juxta pruritum aurium suarum*, 2 Tim. 4: 3.

III. Relativum cum antecedente suo, in eodem Numero tantùm convenit, casu enim sequenti Verbo respondet, ut: ցոյց ինձ Ճանապարհ յ'որ գնացից *ostende mihi viam, in qua ambulem*, Ps. 143: 8. մի՛ նիւթեր բարեկամի քում չարիս՝ որ յեցեալ է 'ի քեզ *ne fabrices amico tuo mala, qui confidit in te*, Prov. 3: 29. բազումողորմ առ ամենեսեան՝, որք կարդան առ քեզ *valde misericors es erga omnes, qui invocant te*, Ps. 85: 5. գովեսցին ամենեքեան՝, որք երդնուն նովաւ. խցցին բերանք այնոցիկ՝, որք խօսին զանօրէնութիւն, *laudabuntur omnes, qui jurant per eum: claudentur ora eorum, qui loquuntur iniquitatem*, Ps. 62: 12.

Observatio I.

Aliquando tamen antecedenti Plurali respondet Relativum Singulare, ut: Ոչ սատակեցին զազգսն՝ զոր Հրամայեաց Տէր *non perdiderunt gentes, quas dixerat iis Dominus*, pro զորս, Ps. 105. 34. զստացուածս անիրաւութե՝, զոր յափշտակեալ էր *possessiones iniquitatis, quas rapuerat*, Greg. in confes. fidei.

Observatio II.

Nomini antecedenti collectivo respondet Relativum Plu-

Plurale, ut: *'ի բազմութենէ, որք գործեն զանօրէնութիւն* *à multitudine, qui operantur iniquitatem* Pſ. 63: 3. vel ſubintellige *այնոցիկ eorum.*

Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. III.

Obſervatio III.

Nonnunquam antecedens plane omittitur, ut: *Ամաչեսցեն՝ և յամօթ լիցին, որք խնդրեն զանձն իմ erubeſcant & pudore afficiantur, qui quaerunt animam meam* Pſ. 39: 15. Subintel. *մարդիկ* vel *թշնամիք*; Nonnunquam & ipſum Relativum, ut: *Որ տկարանայ առ 'ի քէն ևոչինչ. որ'ի ծագել անստուերնշուլից ողորմութե քո փառաց՝ հալին մեղք*, pro *Որ ես այսպիսի հզօր՝, յորմէ տկարանայ և ոչինչ՝. որ եւս յորոյ ողորմութե փառաց անստուեր նշուլից ծագելն; qui eſt adeò portens, cui impoſſibile eſt nihil, in cujus glorioſae miſericordiae, ſine umbra radiorum, ortu, liqueſcunt peccata*, Horolog. p. 530: Greg. Narek. Serm. 41.

Regula IV. Interrogativis reſponſio conformatur in eodem Numero & Caſu, ut: *Ո՞վ է սա Quis eſt hic? Սա է Մարգարէն Յիսուս Hic eſt Propheta ille Jeſus* Matth. 21: 10. 11. *Ո՞յր է պատկերս այս կամ գիր: Cujus eſt imago haec vel inſcriptio? Կայսեր Caeſaris. Ո՞յր Որդի է Քրիստոս Cujus filius eſt Chriſtus? Դաւթի Davidis*, ibid. vſ. 42. *Զո՞ խնդրէք quem quaeritis? ԶՅիսուս Նազովրեցի Jeſum Nazarenum*, Joh. 18: 45.

Nota: Interrogativa non rarò pro Relativis uſurpata inveniuntur ut: *Յաղագս զողորմութիւն քո՝ որք ծանուցեն զքեզ. զարդարութիւն քո որք ուղիղ են սրտիւք. ori-*

oriri facias misericordiam tuam illis, qui te cognoscunt, & justitiam tuam illis, qui recti sunt corde, Ps. 35: 11. sed putem in hoc & similibus locis per Hypallagen ոյք pro որք positum esse.

CAPUT III.

DE CONVENIENTIA NOMINIS CUM VERBO.

NOMEN cum Verbo finito convenit in Numero & Persona, ut: Ասէ Տէր, հասեալ է ժամանակ, մերձեցաւ օր, *Dominus dicit: advenit tempus, appropinquavit dies*, Ezech. 7. 7. սրբք զաշխարհ դատեն *sancti mundum judicant* 1 Cor. 6: 2. դուք էք աղ երկրի *vos estis sal terrae* Mat. 5: 13.

Observatio I.

Aliquando Nominatis loco ponitur Infinitivus nominascens, ut: Համբերելն է եւ Աստուծոյ ծառայութիւն *tolerare* seu *tolerantia est etiam cultus Dei.*

Observatio II.

Nomen, quando non exprimitur, subintelligendum est, ut: *են որք զիւրեանցն սերմանեն՝ և բազմապատիկ առնեն, և են որք յանխրատութենէ ժողովեն sunt*

ſunt qui ſua ſeminant, & multiplicant, & ſunt qui ex injuſtitia colligunt, ſubintellige մարդիկ *homines*, Prov. II: 24. Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. III.

Obſervatio III.

Adjectivo & Participio Singulari, ſaepè ſubjungitur Verbum Plurale, ut: խորհեալ էին *cogitaverant* Lib. Sap. 18: 5. լուեալ եկին առ նա *audientes venerunt ad eum* Job. 2: 11. եկին առ նա միաբան *venerunt ad eum unanimes*, ibid. և տեսեալ զնա՛ ի բացուստ՝ ոչ ծանեան *& vidente eum è longinquo, non cognoverunt*, ibid. vſ. 12. թողեալ լիցին քեզ մեղք քո *remiſſa ſunt tibi peccata tua* Matth. 9: 5. պշուցեալ էին *attente inſpiciebant*, զի՞ կայք հայեցեալ ընդ յերկինս *quid ſtatis intuentes in coelum* Act. 1: 10. 11. pro խորհեալք, լուեալք, տեսեալք, թողեալք, պշուցեալք, հայեցեալք.

Obſervatio IV.

Aliquando tamen Participium cum Verbo ſuo tam Numero quam Perſona concordat, ut: Ոմանք յօժարութեամբ ընկալեալք զբանն *quidam prompte recipientes verbum*, Act. 2: 41. Էին հանապազորդեալք *erant perſeverantes*, ibid. vſ. 42.

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. IV.

CAPUT IV.

DE REGIMINE NOMINUM SUBSTANTIVORUM.

REGIMEN est in Nominibus certi Casus; & in Verbis certi Modi rectio.

Nominum Casus reguntur ab omnibus orationis partibus, excepta Conjunctione.

Nominis regimen aliud est Substantivi, aliud Adjectivi.

Regula I. Substantivum regit Substantivum rei vel personae diversae in Genitivo, ut: Ոգիք արդարոց 'ի ձեռին Այ *animae justorum in manu Dei* sunt, Sap. 3: 1. Երկինք երկնից Տեառն, եւ զերկիր ետ որդւոց մարդկան *coeli coelorum Domini sunt, & terram dedit filiis hominum*, Ps. 113: 16. Եւ եղիցի լոյս լուսնի իբրեւ զլոյս արեգական *& erit lux lunae, sicuti lux solis*, Es. 30: 26.

Eodem modo, si alterum Substantivorum sit Pronomen, ut: Օրհնեցէք զՏէր ամենայն զօրութիւնք նորա, պաշտօնեայք նորա, եւ արարօղք կամաց նորա *benedicite Dominum omnes exercitus ejus, ministri ejus, factores voluntatis ejus*, Ps. 102: 21.

Sic etiam Adjectiva substantivè accepta, ut: Յիմարն Այ իմաստնագոյն է քան զմարդիկ, եւ տկարն Այ զօրագոյն է քան զմարդիկ *stultitia Dei sapientior est ho-*

hominibus, *& infirmitas Dei potentior eſt hominibus* 1 Cor. 1: 25. ubi *յիմարն* pro *յիմարութիւն*, & *տկարն* pro *տկարութիւն*.

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. IV.

Regula II. Subſtantiva temporis & pretii ponuntur in Genitivo, ut: Էր Իսահակ ամացքառասնից յորժամ էառ զՌեբեկայ *erat Iſaacus quadraginta annorum cum acciperet Rebeccam* Gen. 25: 20. *ամաց վաթսնից annorum ſexaginta* cum gigneret filios, ibid. vſ. 26. Դետինն չորեք հարիւր սատերի արծաթոյ է *ager iſte quadringentorum didrachmorum eſt* Gen. 23: 15.

Menſurae autem & ponderis, Dativum Praefixi poſtulant, Արար զսեղան պղնձի 'ի քսան կանգնոյ զերկայնութիւն, և 'ի քսան կանգնոյ զլայնութիւն. և զբարձրութիւն 'ի տասն կանգնոյ *altare aeneum viginti ulnas longum, viginti ulnas latum, & decem ulnas altum* 2 Chron. 4: 1. lamina haſtae Goliathi erat *'ի վեցհարիւր սիկղէ երկաթոյ ſexcentorum ſiclorum ferri* 1 Sam. 17: 7.

Regula III. Quae apud Latinos per Genitivum vel Ablativum exprimuntur, qualitatem vel proprietatem ſignificantia, hic per Inſtrumentalem redduntur, ut: Մանուկ մտօք ծննդական *puer foecundi ingenii* vel *foecundo ingenio*. David erat Պատանեակ խարտեաշ՝ և աչօք գեղեցիկ *adoleſcentulus rubicundus & aſpectu pulchro* 1 Sam. 17: 42.

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. V.

CAPVT V.

DE REGIMINE ADJECTIVORUM.

Regula I. Omnia Adjectiva Verbalia, seu Participia, Verborum suorum Casum regunt, ut: Գոհացող՝ և գոհանամ զԱ՟ստուծոյ *gratias agens, & ago gratias Deo.* Նստող՝ և նստիմ՝ ի տանն *sedens & sedeo domi.* Շրջող՝ և շրջիմ զքաղաքաւ *circumiens, & circumeo civitatem*, Ps. 58: 15. լուեալ խօսից *audiens dictis* & լսել խօսից *audire dicta* Act. 2: 11. Ետու նմա զերկիւղ՝ երկնչել յինէն *dedi ipsi timorem, ut timeat me*, Mal. 2: 5. տուեալ ինձ *datum mihi* 1 Cor. 3: 10.

Regula II. Adjectiva scientiae & inscititiae, item in ող՝, եալ՝ & ած՝ Participia, & in իչ՝ Nomen Actoris desinentia, Genitivum regunt, ut: գիտակ բանին *sciens negotii*, անգէտ իրաց *inscius rerum*, սիրող Ա՟յ *amans Dei*, Փրկիչ աշխարհի *Servator mundi*, տեսեալ Յի՟ *cum videret Jesus*, Matth. 9: 20. ծանուցեալ Յի՟ *cum cognosceret Jesus*, ibid. vs. 3. երկիւղածք Տե՟ն *timentes Dominum* Ps. 22: 23.

Regula III. Adjectiva similitudinem, familiaritatem, notitiam, affinitatem, amicitiam, aequalitatem, communionem, facilitatem, convenientiam, utilitatem, & necessitatem significantia, eorumque contraria,

ria, Dativum regunt, juxta hos Verſus memoriales:

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. V.

Է՛ ինձ ընդել՝ ընտրեալ՝ ծանօթ՝ և խնամ մի.
Բայց քեզ հանդէտ՝ հասարակ՝ և միշտ թշնամի:
Դիւր՝ և դժուար՝, պատշաճ, նման մեզ արժան նի:
Շահ, և վնաս՝ հարկ, և պիտոյ ձեզ յանձնե լի:

Eſt mihi familiaris, domeſticus, notus & affinis,
Sed tibi aequalis, communis, & ſemper inimicus:
Facile & difficile conveniens, ſimile nobis dignum.
Lucrum & damnum, neceſſarium & opus, eſt *vobis commendabile.*

Regula IV. Adjectiva qualitatis, laudis & vituperii, item copiae & inopiae, Inſtrumentalem poſtulant, ut: Քաջ լեզուաւ *ſtrenuus lingua*, i. e. *eloquens*, կայտառ բնութեամբ *elegans naturâ*, ուշիմ մտօք *ſagax mente*, զուարթ մարմնով *vegetus corpore*, գեղեցիկ բարուք *moribus pulcher*, վատթար դիմօք *pejor aſpectu*, ապրանօք փարթամ *mercibus dives*, հասակաւ ցանկալի, *aetate deſiderabilis*, լի իմաստութեամբ *plenus ſapientia*, Luc. 2: 40.

Regula V. Adjectiva privationem, & diſtantiam ſignificantia, Ablativum regunt, ut: Պատարկ 'ի շնորհաց *expers gratiae*, զրկեալ 'ի հայրենեաց *defraudatus à patria*, մերկ 'ի հանդերձէ *nudus à veſte*, անմասն 'ի լա-

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. V.

'ի լաւաց *non particeps bonorum*, հեռի յեղբօրէ *remotus à fratre*, անպարտ յարենէ *innocens à ſanguine.*

Regula VI. Adjectiva Comparativa Accuſativum regunt, intercedente particula քան, ut: Իմաստնագոյն քան զնա *ſapientior illo*, պայծառագոյն քան զարեգակն *ſplendidior ſole.*

Eodem modo ac ſenſu etiam Poſitivus conſtruitur, ut: իմաստուն քան զնա *ſapiens prae illo*, պայծառ քան զարեգակն *ſplendidus magis quam ſol.*

Aliquando Ablativum poſtulant, ut: Լիրբն & լրբագոյնն 'ի նոցանէ *impudentior ex illis*, գեղեցիկն & գեղեցկագոյնն 'ի նոցանէ *pulchrior ex iſtis.*

Regula VII. Superlativa poſtulant aliquando Genitivum, ut: Հարստագունեղն վաճառականաց *ditiſſimus Mercatorum*, իմաստնագունեղն վարդապետաց *ſapientiſſimus Doctorum.*

Aliquando Commorativum, ut: ուշիմագունեղն 'ի Փիլիսոփայս *ſagaciſſimus Philoſophorum.*

Aliquando Genitivum, intercedente 'ի մէջ *inter*, ut: Արեգակն է պայծառագունեղ 'ի մէջ աստեղաց *ſol eſt ſplendidiſſimus inter ſtellas.* Մեղրն է քաղցրագունեղ 'ի մէջ քաղցերաց *mel eſt dulciſſimum inter dulcia.* Eodem ſenſu dicitur 'ի մէջ աստեղաց պայծառն է Արեգակն *ſol eſt ſplendidus*, i. e. *ſplendidiſſimus &c.*

C A-

CAPUT VI.

DE SYNTAXI VERBORUM.

Regula I. Verba Subſtantiva & nuncupativa, *եմ*, *գոմ*, *լինիմ*, *եղանիմ ſum*, *fio*, *կեամ vivo*, *մնամ maneo*, *անուանիմ nominor*, *թարգմանիմ exponor*, *երևիմ videor*, *յորջ յորջիմ nuncupor*, *ասիմ dicor*, & ſimilia, ante & poſt ſe Nominativum exigunt, ut: *Ես եմ դուռն ոչխարաց ego ſum janua ovium*, *Ես եմ հովիւն քաջ ego ſum Paſtor ille bonus*, *Դու ես Որդի Ա՟Յ tu es filius Dei*, *Դու ես Թագաւոր Իսրայէլի tu es Rex Iſraelis*, *Սա է Ք՟Սն hic eſt ille Chriſtus*, *Նա էր լոյսն ille erat lux*, *Ա՟Ծ էր Բանն Deus erat Verbum illud*, *Մեսիայ թարգմանի Ք՟Ս Meſſias exponitur Chriſtus*, *Յիսուս մնաց միայն Jeſus manſit ſolus*, *սեաւ եմ ես և գեղեցիկ nigra ſum ego & pulchra* Cant. 1. 4. *եմ և ես մարդ մահկանացու ego ſum etiam homo mortalis*, Sap. 7:1.

Regula II. Verba aeſtimandi, emendi, & vendendi, *արժեցուցանեմ licitor*, *սակարկեմ* idem, *համարիմ*, *վարկեմ*, *վարկանիմ aeſtimo*, & *վաճառեմ vendo*, regunt Genitivum pretii, ut: *վաճառեցին զՅովսէփ քսան դահեկանի vendiderunt Joſephum viginti aureis* Exod. 37 : 28. *և նոքա կշռեցին նմա երեսուն արծաթի & illi ponderarunt ipſi triginta argenteos* Zach. 11 : 13. & Matth. 26 : 15. *չորեքհարիւր սատերի quadringentos*

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VI.

ſiclos Gen. 23: 15. վաճառել զդա մեծագնի *venundari illud magni pretii* Matth. 26: 9. աւելի քան զերեքհարիւր դահեկանի *pluris quàm trecentis denariis* Marc. 14: 3. Ընդէր ոչ իւղդ այդ վաճառեցաւ երեքհարիւր դենարի *quare hoc unguentum non venit trecentis denariis?* Joh. 12: 5.

Regula III. Verba dandi, declarandi, aſſentiendi contrariandi, mandandi, ſerviendi, juvandi, oſtendendi, increpandi, nocendi, item quae deſiderium vel complacentiam ſignificant, Dativum regunt, eumque vel *Incrementi*, vel *Praefixi*;

Dativum Incrementi poſtulant: Աշակերտեմ *diſcipulus fio*, տիրեմ *dominor*, ծառայեմ *ſervio*, սաստեմ *increpo*, վնասեմ *noceo*, օգնեմ *juvo*, առաջնորդեմ *duco*, ընդդիմանամ *adverſor*, բարկանամ *iraſcor*, նեղանամ *arctor*, թագաւորեմ *regno*, դժուարանամ *difficilis fio*, հնազանդիմ *obedio*, երկրպագեմ *adoro*, ցանկամ *cupio*, փափագիմ *deſidero*, յիշեմ *memoro*, հաւանիմ *aſſentior*, լսեմ *audio*, հետեւիմ *imitor*, պատահիմ *obviam eo*, հանդիպիմ *occurro*, ժամանեմ *advenio, pervenio*, հաճոյանամ *complaceo*, տենչամ *concupiſco*, ակնունիմ *attendo*, հպատակիմ *obſequor*, յաղթեմ *vinco*, ներեմ *parco*, ողորմիմ *miſereor*, կարօտիմ *indigeo*, մեղանչեմ *pecco*, համբերեմ *ſuffero*, վշտանամ *affligor*, նմանիմ *aſſimilor*, հանգիտանամ *aequalis fio*, ըմբերեմ *tolero*, ըղձամ *opto*, անսամ *exaudio*, համաձայնիմ *conſentio*, հակառակիմ *reſiſto*, ձանձրանամ *taedio afficior*, խոնարհիմ *humilior*, սպասեմ *ex-*

expecto, հաւասարիմ *communis fio*, տեղեկանամ *sciscitor*, արժանանամ *dignus evado*, սակաւանամ *minor*, հասանիմ *pervenio*, վճարեմ *debitum solvo*, համեմատիմ *comparor*, & ունկն դնեմ *aurem praebeo*, ut: Ծառայեցէք Տն *servite Domino* Ps. 2: 11. առաջնորդեաց ինձ *duxit me*, vel *dux fuit mihi* ibid. 23: 13. քեզ միայն մեղայ Տր *tibi soli peccavi* ibid. 51: 4. քեզ սպասեն արդարքն *te expectant justi* ibid. 141: 9.

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VI.

Dativum Praefixi verò requirunt անկանիմ *cado*, բարձրանամ *elevor*, գնամ *eo*, դառնամ *revertor*, ելանեմ *ascendo*, իջանեմ *descendo*, սաստեմ *increpo*, զիջանիմ *cedo*, ընկղմիմ *submergor*, թռչիմ *volo*, *are*, երթամ *vado*, անխայեմ (proprie *non-parco*, sed per antiphrasin idem quod խնայեմ) *parco*, կարդամ *clamo*, *lego*, *ere*, հայիմ *aspicio*, մտանեմ *ingredior*, յենում *adhaereo*, նայիմ *intueor*, սլանամ *scando*, item *volo*, *are*, վերանամ *elevor*, տեղամ *pluo*, գթամ *misereor*, երդնում *juro*, մերձենամ *appropinquo*, յուսամ *spero*, ամուսնանամ *matrimonium ineo*, կագեմ *litigo*, կռուեմ *rixor*, հակաճառեմ *disputo*, մարտնչիմ *pugno*, միաբանիմ *consentio*, պատերազմիմ *praelium committo*, աղաղակեմ *clamo*, նկատեմ *considero*, ընթանամ *curro*, մատչիմ *accedo*, համաձայնիմ *consono*, ձայնակցիմ idem, մասնակցիմ *communicor*, հաղորդակցիմ *particeps fio*, վիճաբանեմ *discepto*, եղբայրանամ *fraternitatem ineo*, ընկերանամ *societatem ineo*, հաշտիմ *concilio*, ապաւինիմ *confugio*, զարմանամ *miror*, սուզիմ *immergor*, փութամ *accelero*, *festino*, ճեպեմ idem, ակնարկեմ *nicto*, & motum ad locum, vel terminum *ad quem*, signi-

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VI.

significantia ferè omnia, ut: գթացաւ ՚ի նոսա *misertus est eorum*, Matth. 14:14. հայեաց յանձն իմ *aspice animam meam* Ps. 68: 19. աղաղակեցէք առ Տէր *clamate ad Dominum*, 99. 1. ակնարկէ նմա Սիմոն Պետրոս *innuit ei Simon Petrus* Joh. 13: 25. եմուտ Նոյ ՚ի տապանն *intravit Noa in arcam* Gen. 7: 7. համբարձի զաչս իմ ՚ի լերինս *levavi oculos meos ad montes* Ps. 120: 1. Առ քեզ համբարձի զաչս իմ *ad te, Domine, levavi oculos meos*, 122: 1. և եած զնա յԵրուսաղէմ *& duxit eum Hierosolymam* Luc. 4: 9. Ել ՚ի բարձունս, և էջ ՚ի ստորինս կողմանս երկրի *ascendit in altas & descendit in imas partes terrae*, Eph. 4: 8. 9.

Sed multa inveniuntur verba, quae, tam eodem quàm diverso sensu, utramque constructionem admittunt, ut: ասէ նոցա &c'ի; ց' vel առ նոսա *dicit illis* vel *ad illos*. հաւատամ Այ *credo Deo*, & հաւատամ յԱծ *credo in Deum* Confes. fidei.

Regula IV. Verba Activae significationis Accusativum regunt, ut: Ի սկզբանէ արար Ած զերկինս և զերկիր *in principio creavit Deus coelum & terram*, Gen. 1: 1. Ած ցրուեսցէ զոսկերս մարդահաճոյից *Deus disperget ossa eorum, qui hominibus placere student*, Ps. 52: 6. Ո՛չ ուտեմ ես զմիս զուարակաց քոց *non comedo ego carnem vitulorum tuorum*, Ps. 49: 13.

Observatio I. Aliquando Accusativus ponitur sine praefixo զ, quando de re indefinita sermo est, ut: շրթունք արանց արդարոց կաթեն շնորհս *labia virorum ju-*

justorum destillant gratias Prov. 10: 32. անձին իւրում գործէ բարիս ողորմածն *sibi ipsi operatur bona misericors* ibid. 11: 17. սաղմոս ասացէք Տն *Psalmum dicite Domino* Ps. 9: 12. pro զշնորհս, զբարիս, զսաղմոս. Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VI.

Observatio II. Duobus vel pluribus Accusativis per appositionem concurrentibus, զ primo tantùm praefigitur, ut: Սիրեսցես զՏէր Ա՟ծ քո *Diliges Dominum Deum tuum* Deut. 16: 5. զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր *panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

Observatio III. Aliquando verò Accusativus subintelligendus per solum զ indicatur, ut: տուք զԿայսերն՝ Կայսեր, և զԱստուծոյն Աստուծոյ *date, quod est Caesaris, Caesari; & quod est Dei, Deo,* Luc. 20: 25. սպանցեն և զվասն մեղացն առաջի Տեառն *occident* & holocaustum, *quod est pro peccato, coram Domino* Levit. 6: 25. մի՛ զանձանց ևեթ դիտել՝ այլ իւրաքանչիւրոք զընկերին *non id, quod vestri ipsorum est solùm respiciatis; sed unusquisque id, quod est proximi* Philip. 2: 4.

Regula V. Verba durationem temporis significantia Accusativum adsciscunt, ut: պահեալ զքառասուն տիւ՝ և զքառասուն գիշեր՝ ապա քաղցեաւ *postquam jejunasset quadraginta dies & quadraginta noctes, tunc esurivit,* Matth. 4: 2. զվեց օր գործեսցես *sex dies*

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VI.

operaberis, Exod. 20: 9. և եղեն ամ՟ աւուրք Ադամայ զորս եկեաց *& fuerunt omnes dies Adami, quos vixit* Gen. 5: 5. եկեաց Ադամ ամս երկերիւր՝ և երեսուն *vixit Adam annos trecentos & triginta*, ibid vſ. 3 omiſſo զ Accuſativi.

Regula VI. Omnia Verba Paſſiva Ablativum exigunt, ut: Որ ՚ի Հօրէ առաքեցար *qui à Patre miſſus es* Lib. Hymn. Ծնաւ ՚ի Կուսէն *natus eſt à Virgine* Symb. fid. ՚ի Հրեղէն զօրաց երկնից երկրպագիս *ab empyreis exercitibus coelorum adoraris* Libr. Hymn. Վարեցաւ Յս՟ յանապատ ՚ի Հոգւոյն փորձել ՚ի Սատանայէ *abductus eſt Jeſus in deſertum à Spiritu, tentari (ut tentaretur) à Satana*, Matth. 4: 1.

Regula VII. Sic quoque verba Neutra: առողջանամ *convaleſco*, ապստամբիմ *rebello*, արբիմ *ebrius fio*, բաղկանամ *conſiſto*, բուսանիմ *germino*, երկնչիմ *timeo*, զարթնում *expergiſcor*, զազրանամ *deformor*, զզուիմ *faſtidio*, զղջամ *poenitentiam ago*, զարհուրիմ *horreſco*, ընդոստնում *reſilio*, գարշիմ *nauſeam habeo*, դողամ *premo*, կորնչիմ *pereo*, հեստեմ *inobediens ſum*, հրաժարիմ *abdico*, հանգչիմ *quieſco*, հեռանամ *diſto*, ղօղիմ *lateo*, նուաղիմ *deficio*, նուազիմ *diminuor*, պատկառիմ *vereor*, պակասիմ *privor*, սասանիմ *commoveor*, քրտնիմ *ſudo*, ոստնում *ſalto*, *ſubſilio*, պակնում *exſtupeſco*, & ſimilia, Ablativum regunt, ut: Թագիր ՚ի վնասակարաց *abſconde te à nocivis*, հանգիր յաշխատանաց *quieſce à laboribus*, զարթիր ՚ի քնոյ *expergiſce-*

ſcere à ſomno, երկիցէ 'ի Տ̃նէ ամ̃երկիր *timeat à Domino omnis terra* Pſ. 32: 7.

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VI.

Regula VIII. Verba motum de loco, vel terminum *à quo*, ſignificantia, Ablativum poſtulant, ut: Տ̃ր հան ի բանտէ զանձն իմ, *o Domine, erue è carcere animam meam* Pſ. 141 : 8. մի ընկենուր զիս՝ Տ̃ր յերեսաց քոց՝, և զՀոգի քո սր̃ մի հաներ յինէն *ne projicias me, Domine, à facie tua, & Spiritum tuum ſanctum ne auferas à me* Pſ. 50: 13.

Sic etiam conſtruuntur: ազատել *liberare*, դատարկել *evacuare*, թաքուցանել *occultare*, ժտել *flagitare*, ծածկել *abſcondere*, կթել *mulgere*, ճողոպրել *abripere*, յափշտակել *rapere*, պահանջել *poſtulare*, *exigere*, ջնջել *delere*, սկսանել *inchoare*, տարամերժել *diſpellere*, փրկել *ſervare*, քարշել *trahere*, գաղել *occultare*, մաղթել *ſupplicare*, կեղեքել *decorticare*, *diſcerpere*, բղխել *procedere*, *emanare*, արտաքերել *producere*, ելուզանել *elicere* de actionibus mentalibus, անջատել *dividere*, մաքրել *purificare*, զտել idem, սրբել *mundare*, *ſanctificare*, արտաքսել *expellere*, տարբերել *differre*, և այլք, quorum tamen magna pars etiam Dativum Praefixi non rarò admittunt.

Regula IX. Verba narrandi, gratias agendi, teſtificandi, & his affinia, Narrativum requirunt, ut: Գոհացայց զքէն Տ̃ր *Gratias tibi agam Domine*, և սկսան չարախօս լինել զնմանէ *& coeperunt accuſare eum* (*male loqui de illo*) Luc. 23: 2. զի ասէ զնմանէ *quod*

di-

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VI.

dicat de ſe, ibidem. *քահանայապետն եւ ա͞մ. ատեանն խնդրէին սուտ վկայութիւն զՅ͞սէ primarius Sacerdos & totum tribunal (Synedrium,) quaerebant falſam teſtimonium de Jeſu* Math. 26: 59.

Sic conſtrue quoque *Ամբաստանել accuſare, գանկատիլ conqueri, զանցառնել negligi, զբունաբարկանել* & *զբուռնհարկանել aggredi, անփոյթառնել nihili facere, անփոյթ լինիլ incurium eſſe, լսել audire, խօսիլ loqui, խորհիլ meditari, շնորհակալ լինիլ gratus eſſe, չարախօսիլ maleloqui, չարաբանել maledicere, պատմել narrare, ընձեռել tractare, տրտնջել murmurare ստունկանել negligere per aures tranſmittere, եւ այլ սոցիմանմանս բայք.* & alia hiſce ſimilia verba.

Regula X. Verba omnia, quae actionem, moram, vel quietem in loco ſignificant, Commorativum poſtulant, ut: *Ուսուցանէր 'ի քաղաքի docebat in civitate, ուսաւ 'ի դպրոցի didicit in ſchola, կեցեալ յ'աշխարհի qui vixit in mundo, մնացեալ 'ի տան qui manſit domi, կապարն 'ի հնոցի հալի plumbum in fornace liqueſcit, վնասակարն 'ի բանտի պատժի reus in carcere caſtigatur, ննջէր 'ի սենեկի' եւ յ'անկողնի dormiebat in conclavi,* & *in lecto, տարաւ յ'արգանդի geſtavit in utero* Lib. Lymnor. *նստին 'ի հրապարակս ſedent in foris*, Matth. 11: 16. *եւ այլ յոլովք*, & alia plura.

Regula XI. Verba cauſam, modum, conditionem, qualitatem, inſtrumentum, abundantiam vel defectum ſignificantia, exigunt Caſum Inſtrumentalem, ut: *Նա զարդանայր հասակաւ' եւ իմաստութ͞բ' եւ շնորհօք*

Je-

Jesus crevit aetate & sapientia & gratia Luc. 2: 52. Իմաստութեամբ շինի տուն, և հանճարով կանգնի. և խոր-հրդով լնանին շտեմարանք ամենայն մեծութեամբ պատուականաւ և բարեաւ *sapientiâ aedificatur domus, & prudentia erigitur, & consilio implentur promtuaria, omnibus divitiis pretiosis & bonis* Prov. 34: 3. Սա յետ հաւատոյն որ 'ի Ք՛ս՝ ամ՝ առաքինութեամբ բացափայլեալ *hic* Tiridates *post* apprehensam *in Christum fidem omni virtute apud exteros inclaruit*, Moys. Chor. Hist. Lib. 2. Cap. 89.

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VI.

Instrumentalem sibi vendicant etiam Verba sequentia, գօսանալ *exarescere*, դատարկանալ *inanis fieri*, զբաղիլ *negotiis implicari*, զարդարիլ *ornari*, զովանալ vel զովանիլ *refocillare*, զուարճանալ *delectari*, ծրանալ *animari* item *pinguescere*, իմաստնանալ *philosophari*, հրճուիլ *exultare*, ճոխանալ & փարթամանալ *ditescere*, յագիլ *satiari*, տոչորիլ *excruciari*, տագնապիլ *periclitari*, փղձկիլ *contristari*, և այլ.

Regula XII. Verba, quae circumstantiam vel circumlationem, item propinquitatem, irrisionem, & his affinia significant, Circumlativum postulant, ut: Բնակեալն յերկինս ծիծաղեսցի զնոքօք *habitans in coelis irridebit eos* Ps. 2: 4. որք պահէին զՅս՝ այպն առնէին զնովաւ *illi, qui custodiebant Jesum, derisui habebant eum* Luc. 23: 63. շրջէր զքաղաքաւ *circumibat civitatem*, արհամարհէին զինև *despiciebant me* Ps. 22, 8. էարկ զնովաւ հանդերձս սպիտակս *imposuit ei vestes albas* Luc. 23: 11. և նա անկեալ զլանջօքն Յի *& ille ca-*

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VII.

cadens circa vel *prope pectus Jesu* Joh. 13 : 25. քահանայք շուրջ զաթոռովն *& sacerdotes erant circa thronum* Apoc. 4: 4.

Sic etiam construe, գերազանցել *excellere, transcendere,* պարառնուլ *circundare, complecti,* փարել *ambire,* խանդաղատել *delectari,* շուրջ լինել *circumire,* անցանել *transire,* պատել *vallare,* շուրջպատել *circumcingere,* շրջահատել *amputare circumquaque,* պարսպել *moenibus cingere* urbem, խայտալ *exultare,* արկանել *jacere,* և այլ.

CAPUT VII.

DE INFINITIVIS.

INFINITIVORUM & Gerundiorum Syntaxis apud Armenos vix quicquam peculiare habet, sed Latinorum & Graecorum regulas ferè per omnia sequitur, uti nunc breviter indicabimus.

Regula I. Infinitivus regitur à Verbo finito, ut: մի՛ ևս յաւելցես ըմպել զբաժակն *non amplius perges bibere calicem istum* Es. 51. 22. որ կամիցի ապրեցուցանել զանձն իւր՝ կորուսցէ զնա *qui voluerit servare animam suam, perdet eam* Marc. 8. 85.

Regula II. Infinitivi postulant ante Accusativum, ut:

ut: *զայր հաւատարիմ գործ է գտանել virum fidelem opus (difficultas) est invenire*, Prov. 20: 6. Grammat. Arm. Lit. Lib. IV. Cap. VII.

Reg. III. Saepè absolutè ponitur Infinitivus & per *ut*, *quòd*, *si*, *cùm*, & Verbum Finitum resolvendus est, ut: *առաքեցի զձեզ հնձել misi vos metere*, i. e. *ut metatis* Joh. 4. 38. *սկսան աղաչել զնա՝ գնալ ՚ի սահմանաց նոցա coeperunt rogare ipsum, exire (ut exeat) è terminis ipsorum* Marc. 5: 17.

Regula IV. Infinitivi Verborum suorum Casus requirunt *զմտաւ ածել զնմանէ կատարեալ իմաստութիւն է cogitare de ea perfecta sapientia est* Sap. 6: 16. *դնել ՚ի մտի ponere in mente*, *reminisci*, Prov. 16: 1.

Regula V. Gerundia in *լոյ* respondent Latinorum Gerundio in *di* & construitur cum Substantivis *ժամանակ tempus*, *տեղի locus*, *չափ mensura*, *օր dies*, *ամ aetas*, *ժամ hora*, & similibus, ut: *ժամանակ ծնանելոյ՝ և ժամանակ մեռանելոյ: ժամանակ տնկելոյ՝ և ժամանակ խլելոյ:* est *tempus nascendi*, *tempus moriendi*, *tempus plantandi*, *tempus evellendi*. Eccl. 3: 2. 3. ff.

Regula VI. Gerundia formae *՚ի գովել* & *՚ի գովիլ* aliquando Gerundiis Latinorum in *do*, aliquando in *dum*; & Graecorum Infinitivis cum Praepositione ἐν vel εἰς & articulo, aequivalent, ut: *՚ի դարձուցանել Տեառն զգերութիւն Սիոնի in avertendo Dominum captivitatem Sionis* Ps. 125: 1.

Ob-

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VIII.

Obſervatio. Aliquando ի vel յ omittitur, ut ճանաչել զիմաստութիւն, իմանալ զբանս հանճարոյ *ad cognoſcendum ſapientiam, ad intelligendum verba prudentiae*, pro ՚ի ճանաչել, յ՚իմանալ, Prov. 1:.

Regula VII. Gerundia formae ի գովելն & ի գովիլն item in ով deſinentia, reſpondent illis Latinorum in *do* excuntibus, ut: զի զբազումս տապաստարկեալ է խոցոտելով *quia multos proſtravit ſaepè vulnerando*, Prov. 7: 26.

CAPUT VIII.

DE REGIMINE PARTICIPIORUM.

Regula I. PARTICIPIA Verborum ſuorum Caſum requirunt, ut: Աղջիկ խօսեցեալ առն *puella quae deſponſa viro* Deut. 22. 23. օրհնեալ յորդւոց *benedictus ex filiis*, Deut: 33. 14. գրեալ՚ի նմանէ *ſcritum de eo* Luc. 24. 27.

Regula II. Participia, quando Nominum Subſtantivorum Naturam induunt, Genitivum regunt, ut: Ոչ գիտեն զողորմութիւն և զհաւատս նիւթօղք չարեաց. ողորմութիւն և հաւատք առ նիւթօղս բարեաց, *neſciunt miſericordiam & fidem operatores malorum operum: miſericordia & fides eſt apud operatores bonorum ope-*

operum Prov. 14: 22. sic Ծնօղ Որդւոյ *Genitor Filii* Բղխօղ Հոգւոյն Սրբոյ *Eructator Spiritus Sancti*, Confess. fidei. Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. VIII.

Regula III. Participium cum alio Genitivo ponitur, quando consequentia aliqua significatur, sive de eadem, sive de diversa persona, vel re, sermo sit, ut: եւ չուեալ որդւոցն Իէլի բանակեցան *& profecti filii Israelis castra posuerunt* Num. 22: 1. զնա տեսեալ Պետրոսի ասէ ց'Յս *videns eum Petrus dixit ad Jesum* Joh. 21: 21. Համարձակեալ Պօղոսի եւ Բառնաբայ ասէին *liberè loquentes Paulus & Barnabas dicebant*, նոքա յառաջէրթեալ մնային մեզ *illi praeeuntes expectabant nos* Act. 10: 5. Ipsum etiam Participium in Nominativo Casu Substantivo praemissum vim ac valorem Genitivi habere, docent exempla ubi id postpositum cum Substantivo concordat, ut: Սրտի բերկրեցելոյ երեսք ծիծաղեսցին *corde exhilarato facies ridebunt*, Prov. 15:13. Անձն յագեալ զխորիսխ եւ զմեղր արհամարհէ. բայց անձին կարօտելոյ՝ եւ դառն իբրեւ քաղցր թուի: *anima exsatiata favum & mel contemnit; esurienti autem animae, & amarum dulce videtur* Prov. 27. 7. Confer Cap. 1. Reg. II. & III.

Observatio.

Potest tamen in hac etiam constructione Nomen Participio in Nominativo apponi, ut: գնացեալ անտի Յս՝ եկն 'ի ժողովուրդն նոցա *abiens inde Jesus venit in Synagogam eorum*, Matth. 12: 9. մատուցեալ

Դպիր մի ասէ ց՚նա *accedens ſcriba quidam dicit ad eum* Luc. 8: 19.

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. IX.

CAPUT IX.

DE IMPERSONALIBUS.

IMPERSONALIA, & Nomina cum Verbo Subſtantivo Imperſonaliter poſita, poſtulant Dativum Incrementi ut: թուի ինձ *videtur mihi*, պատահի քեզ *accidit tibi*, հանդիպի նմա *occurrit ei*, պա՛րտ է ապականութեանս այսմիկ զգենուլ զանապականութիւն *oportes corruptibilitatem hanc induere incorruptibilitatem* 1 Cor. 15: 53. չէ ինչ ինձ փոյթ *nequicquam mihi curae eſt* Gal. 2: 6.

Obſervatio.

Imperſonalia ſaepè abſolutè & ſine Caſu ponuntur, ut: ոչինչ պիտոյ է՛ *nullo modo opus eſt* Joh. 16: 30. Մարթ էր զայդ իւղ վաճառել *conveniens erat oleum iſtud vendere* Marc. 14: 5.

CAPUT X.

DE SYNTAXI PRAEPOSITIONUM.

Regula I. PRAEPOSINIONES viginti quinque regunt Genitivum, nimirum Աղագաւ *pro*, առանց *ſine*,

առ-

առաջի coram, *արտաքոյ extra*, *զկնի*, *զհետ*, *յետ*, & *յետոյ post*, *յաղագս pro, de*, *յայսկոյս citra*, *յայնկոյս ultra*, *ընդաջմէ à dextra*, *'ի ձախմէ à sinistra*, *'ի վերայ supra*, *'ի վերոյ desuper*, *'ի մէջ inter*, *'ի միջոյ in medio*, *ներքոյ infra*, *'ի ներքոյ ab infra*, *'ի ձեռն per*, *սակս*, & *վասն pro, de, propter*, *ստորև infra*, *փոխան* & *փոխանակ pro, vice, loco*, ut: *առանց պատասխանի տալոյ sine responsione data*, ἀναπολόγητος, Rom. 2: 1. *'ի մէջ արդարոյն և 'ի մէջանօրինին inter justum & iniquum* Mal. 3: 18. *և այլ.* Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. X.

Regula II. Dativum Incrementi regunt haec undecim *առ ad, apud*, *առընթեր prope, juxta, penes*, *թարց* & *առանց sine, absque*, *ընդ cum*, *ըստ juxta, secundum*, *հանդէպ in conspectu*, *հետ cum*, *մերձ* & *մօտ prope*, ut: *առանց քեզ sine te.*

Regula III. Dativum Praefixi postulant quatuor illae, *առ ad*, *ընթեր juxta*, *մինչև usque*, *մօտ prope*, & *'ի' յ' ց*, quae propriè *Praefixa* vocamus, hujus Casus formativa, ut: *մինչև 'ի վերջն usque ad finem.*

Regula IV. Accusativum regunt istae, *առ ad, apud*; item, *զեր super*, & *նախ ante*, quae sequente *քան* adverbiascunt, & *զ* Praefixum, ut: *մատեան առ նա accesserunt ad ipsum* Matth. 11: 14.

Regula V. Ablativum exigunt duae, *բաց* & *զատ praeter*, item *ի* & *յ* Ablativo praefigenda, ut: *բաց յայնմանէ praeter illum* 1 Cor. 15: 27. *զատ 'ի մէնջ praeter nos.*

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. X.

Regula VI. Narrativum ab Ablativo distinguit Praefixum զ, ut: յայնմանէ *ab illo*, զայնմանէ *de illo*, ասի զայնմանէ *dicitur de eo.*

Regula VII. Commorativum regentia Praefixa seu Praepositiones sunt, ներ, ըն, ն', յ & 'ի *intus, in*, ut: ընդէ՞ր խորհիք դուք չարիս 'ի սիրտս ձեր, *quare cogitatis mala in cordibus vestris* Matth. 9. 4.

Regula VIII. Instrumentalem regunt haec quatuor, առ *ad, apud*, ընդ *cum, unà, sub*, ենթ *sub*, հանդերձ *cum*, ut: առ որով տեսանեմք և զայս *ad quod videmus & hoc* Moys. Choren. ը̄ մեօք *apud nos, nostro tempore* idem, ընդ ձեռամբ *sub manu* idem.

Regula IX. Circumlativum postulant tres, շուրջ, պարբեր, & զ, *circa, circum*, ut: և շրջեցոյց զիս շուրջ զոսկերօքն *& circumduxit me circa ossa ista*, Ezech. 37 : 2.

Regula X. Quaedam ex his Casui suo postponuntur, ut: խաղաղութե աղագաւ *pro pace, propter pacem*, յ'որ վերայ *supra quem* Matth. 21 : 44. քար 'ի քարի վերայ *lapis super lapidem*, Matth. 24 : 2. հանդերձ aliquando praeponitur, ut: հանդերձ Մ'արիամաւ մարբն իւրով *cum Maria matre sua* Matth. 2 : 11. aliquando postponitur, ut: աշակերտօքն հանդերձ *cum discipulis.*

C A-

CAPUT XI.

DE ADVERBIIS.

Regula I. ADVERBIA plerumque Verbis, Nominibus & ſibi ipſis adjunguntur, ut: Ընդէ՞ր խռովեցան հեթանոսք *quare tumultuatae ſunt gentes* Pſ. 2: յոյժ բարի *valde bonus.* սակաւ աւել *paullò plus*, դոյնինչ նուազ *paullò minus.*

Regula II. Adverbia Primitivorum ſuorum Caſum adſciſcunt, ut: փոքր 'ի շատէ *parùm de multo.* 1 Cor. 15: 15.

Regula III. Adverbia Demonſtrandi regunt poſt ſe Nominativum ut: ահաւասիկ ես *ecce ego* Gen. 27. 2: ահա՛ կոյս յղասցի *ecce virgo concipiet*, Jeſ. 7: 14.

Regula IV. Adverbium երանի *utinam*, Dativum incrementi poſtulat, ut: երանի քեզ *bene tibi*, i. e. *beatus es*, երանի աղքատաց *beati ſunt pauperes.*

Regula V. Adverbia ſimilitudinis իբրեւ & որպէս, item անդրքան *ultra quam*, առաւելքան *pluſquam*, գերքան *ſupra quam*, 'ի վերքան idem, յառաջքան, նախքան *antequam*, *priuſquam*, & յետքան *poſtquam*, exigunt poſt ſe Accuſativum, ut: իբրեւ զիս *inſtar mei* իբրեւ զոչխար *ſicut ovis* Jeſ. 53. 7.

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XI.

Regula VI. Adverbia Loci etiam certum ſibi Caſum poſtulant. Nam ad quaeſtionem Ո՛ւր *ubi?* reſpondetur in Commorativo, ut: *ո՛ւր է եղբայրն քո ubi eſt frater tuus? 'ի տան հօր իմոյ in domo Patris mei.*

Nota: 1. Nomina Locorum propria ponuntur in Dativo praefixi, ut: *ո՛ւր տպեցաւ Գիրքս ubi impreſſus eſt hic liber, յ'Ամստրդամ Amſtelodami.*

2. Ad quaeſtionem Ուստի՞ *unde?* reſpondetur per Ablativum, *ուստի՞ եկն այս մարդ unde venit hic homo? 'ի Պարսից è Perſia, յ'Եւրոպայոյ ex Europa, 'ի Գերմանիու è Germania, յ'երկրէ ex Patria, 'ի քաղաքէ ex urbe, 'ի տանէ domo, 'ի մահճէ è lecto.*

3. Ad quaeſtionem Յո՛ *quò?* reſpondetur per Dativum praefixi, ut: *յո՛ դիմես quò tendis? 'ի հայրենիս in Patriam, 'ի տուն domum, առ բարեկամն ad amicum meum, յ'եկեղեցի in eccleſiam, 'ի դպրոցն in ſcholam, ընդ յ'երկինս in* vel *ad coelos,* Act. 1: 11.

4. Ad quaeſtionem Ընդ ո՛ր *quà?* reſpondetur per Accuſativum cum Praepoſitione *ընդ*, ut: *ընդ ո՛ր անցեր quà tranſiviſti? ընդ դուռն per portam, անցաք ընդ հուր և ընդ ջուր tranſivimus per ignem & aquam, շրջէր Յս ընդ ամ̃ քաղաքս և ընդ գիւղս circumibat Jeſus per omnes civitates & vicos* Matth. 9: 35.

Regula VII. Modum etiam regunt Adverbia quaedam, ſed, juxta intentionem loquentis, diverſum. Nam Ad-

Adverbium prohibendi մի ordinariè quidem Imperativum regit, ut: *մի խօսիր ne loquaris*; Invenitur tamen etiam cum Futuro Indicativi *մի լուցցի non accendatur* Exod. 35. 3. *մի խնայեսցէ նմա ne parcat ei* oculus tuus, Deut. 13: 8. & cum Optativo vel Subjunctivo, ut: *մի հաւանեսցիս նմա՝, եւ մի լուիցես նմա ne credas ei, neque audias eum*, ibidem. Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XI.

Regula VIII. *յորժամ & երբ cùm, dum, quando, si*, nunc Optativum nunc Indicativum postulant, ut: *յորժամ հարկանիցէ օձ զմարդ si mordeat serpens hominem*, Num. 21: 8. *յորժամ հարկանէր quando mordebat*, ibid. vs. 9.

CAPUT XII.

DE SYNTAXI CONJUNCTIONUM ET INTERJECTIONUM.

Regula I. CONJUNCTIONES in Nominibus similes Casus; in Verbis vero similes Modos, & similia Tempora conjungunt, ut: *Արար Ած զերկինս՝ եւ զերկիր fecit Deus coelum & terram*, *Տր փրկեա զմեզ՝ եւ քաւեա զմեղս մեր Domine salva nos, & expia peccata nostra* Ps. 78: 9.

Saepè tamen dissimilia praecedentibus annectunt, ut: *Աղէ փորձեա զծառայսս քո աւուրս տասն ; եւ տայցեն մեզ*

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XII.

մեզ ունդս՝ եւ կերիցուք, եւ ջուր, զի արբցուք: *age, experire servos tuos decem dies, & dabunt nobis* σπέρματα *& comedamus, & aquam, ut bibamus* Dan. 1: 12. լուան քահանայապետքն եւ խնդրէին *audiverunt primarii sacerdotes, & quaerebant*, Marc. 11: 18. եւ տեսաք զերկիրն՝ եւ բարի է յոյժ *& vidimus regionem illam, & bona est valde* Jud. 18: 9.

Regula II. Conjunctiones թէ & զի plerumque Indicativum; եթէ verò, որ *ut* vel *quod*, ապաթէ *eò quod*, &c. Optativum Modum regunt, ut: եւ ծանիցեն թէ ես եմ Տէր *& cognoscant, quod ego sum Dominus* Ezech. 6: 10. թէ կարօղ ինչ ես *si quid potes* Marc. 9: 21. 22. զի օրհնեսցէ զքեզ հայր քո, *ut benedicat tibi Pater tuus*, Gen. 27: 10. զի կատարեսցի գիրն *ut impleatur scriptura illa* Joh. 19: 28. զի լուիցէ *ut audias* Ps. 114: 1. եթէ լինիցիս *ut sis* Prov. 6: 1. ապաթէ ոչ առնիցէք *quod si non faciatis* Jer. 22. 3.

Reg. III. Եթէ, si in antecedenti positum in consequenti repetatur, vim habet Conjunctionis discretivae, ut: եթէ իցէ՛ ի մեզ Տէր՝ եւ եթէ ոչ *an Dominus sit inter nos, nec ne*, Exod. 17. 7. եթէ բարի՝ եւ եթէ չար *sive bonum sive malum* 2 Cor. 5: 10.

Quod tamen in antecedenti nonnunquam eliditur, ut: զինչ դիւրագոյն է, ասել՝ թողեալ լիցին մեղք քո. եթէ՝ ասել, արի՝ եւ գնա *quid facilius est dicere, remissa sint tibi peccata tua, an dicere, surge & ambula*, Luc. 5: 23.

Re-

Regula IV. Interjectiones Vocandi Vocativum regunt, ut: *ով համբոյր նենգութեան* *O osculum fraudis* Lib. Muſ. *ո՜վ հնացեալ աւուրբք* *O antique diebus* Dan. 13. 52. Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XIII.

Quamvis *ո՜* vel *ով* rariſſimè ſcribatur, ut: Ա՟ծ Ա՟ծ իմ. *Deus meus*, Pſ. 22.

Regula V. Interjectiones reliquae, quando Nomini vel Pronomini praeponuntur, Dativum incrementi adſciſcunt, ut: *վա՜յ ձեզ մեծատանցդ* *Vae vobis* (*magnae domus* poſſeſſoribus) *divitibus* Luc. 6. 24. *երանի՜ աղքատաց հոգւով* *beati pauperes* (*bene pauperibus*) *ſpiritu* Matth. 5: 3.

CAPUT XIII.

DE SYNTAXI MIXTA ET ELEGANTIARUM.

HACTENUS de Syntaxi ſimplici & naturali: ſequitur de Mixta & Elegantiarum Syntaxi.

Mixta Syntaxis dicitur, quando Vox aliqua diverſo modo conſtruitur, & tam in vario Nominis, Verbi & Participii; quàm diverſo Particularum uſu indeclinabilium conſiſtit: Haec, quando ſelectis & convenientibus Vocibus ac Phraſibus, juxta antiquae Haicanae linguae idioma, ad optimorum Auctorum exemplum, inſtituitur atque diſponitur, *Elegentiarum Syntaxis*,

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XIII.

vocari ſolet. Utramque *Mixtam* & *Elegantiarum* mixta methodo breviter exponemus.

Regula I. Elegantius Adjectiva Subſtantivis praeponuntur, ut: անորիշ բաժանմամբ *indiſcreta diviſione* Lib. Muſ. անժամանակ ծննդեամբ *ſine tempore nativitate* ibid. գեղաւոր կոյսք *ſpecioſae Virgines*, Moyſ. Choren.

Regula II. Inter Adjectivum & Subſtantivum aliae Orationis partes eleganter interponuntur, ut: զանդուլ հոգւոյն'ի վերայ քոյ իմացուածոյդ զշարժմունս ծանեայ *inceſſantes Spiritûs illius in intellectum tuum motus cognovi* Moyſ. Chor. զայսպիսեացս հրամայեցին կարգել զյիշատակս բանից *talium mandabant adornare monumenta rerum*, idem.

Regula III. Nomina Adjectiva numeri cardinalis & ordinalis, Partitiva, & diſtributiva, item Subſtantivum մասն *pars*, aliquando Genitivum, aliquando Ablativum Pluralem regunt, ut: հինգն նոցա, & 'ի նոցանէ *quinque illorum, & ex illis*, առաջներորդն, երկրորդն նոցա, & 'ի նոցանէ *primus, ſecundus illorum*, & *ex illis*, ոչոք եղբարց, & յ'եղբարց *nemo fratrum*, & *ex fratribus*. նոցա միւսն, & միւսն 'ի նոցանէ *alter illorum*, & *alter ex illis*. ոմն Իշխանաց, & ոմն յ'Իշխանաց *quidam Principum*, & *quidam ex Principibus*. մասն թռչնոց, & 'ի չորքոտանեաց. *pars volatilium*, & *ex quadrupedibus*.

Regula IV. Adjectiva quaedam, praecipuè ea, quae emi-

eminentiam ſignificant, & omnia Participia in ելի deſinentia, aliquando Dativum Incrementi, aliquando Ablativum regunt, ut: անհաս արարածոց, & յարարածոց *impenetrabile creaturis, & à creaturis.* գերազանցեն նոցա, & 'ի նոցանէ *excellens illis & ex illis.* անքննելի հրեշտակաց & 'ի հրեշտակաց *imperſcrutabile Angelis, & ab Angelis.* Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XIII.

Regula V. Adjectiva laudem vel vituperium ſignificantia, & Participia in եալ exeuntia ad unum omnia, modò Ablativum, modò Inſtrumentalem adſciſcunt, ut: մաքուր 'ի մեղաց, & մտօք, *purus à peccatis & mente.* սուրբ 'ի գնացից, & սրտիւ, *ſanctus converſationibus, & corde,* անզգամ 'ի խորհրդոց & գործովք *inſipiens cogitationibus, & operibus.* ընտրեալ յԱ՟ստուծոյ & մարդովք *electus à Deo & hominibus.*

Regula VI. Quaedam Adjectiva, & Participia in եալ & ելի deſinentia, etiam Commorativum & Inſtrumentalem admittunt, ut: անսահման, vel անսահմանելի, aut անսահմանեալ յէութեն, & էութ՟բ *indefinibilis eſſentiâ.* չարչարեալ 'ի մարմնի, & մարմնով *cruciatus corpore, & in corpore.*

Regula VII. Nomina menſurae ponuntur in Nominativo, Genitivo, Dativo Praefixi, Ablativo, & Inſtrumentali, ut: հարիւր կանգուն երկայնութիւն *centum cubiti longitudo,* & երկայնութիւն կանգնոց հարիւրից *longitudo centum cubitorum,* & հարիւր կանգուն յերկայնութ՟ն *centum cubiti in longitudinem,* & 'ի

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XIII. Հարիւր կանգնոյ երկայնութիւն *à centum cubitis longitudo*, tandem Հարիւր կանգնօք յերկայնութիւն *centum cubitis in longitudinem.*

Regula VIII. Verba Finita ad unum omnia post Accusativum personae, vel rei, pro re nata & dicentis intentione, alium etiam, & aliquando plures Casus adsciscunt, ut:

Dativum post Accusativum, Տուր զզօրութիւն ծառայի քո *da robur servo tuo*, Ps. 85: 16. Իջցէ եղբօր որդին իմ՚ի պարտէզ իւր *descendet fratris mei filius in paradisum* (*hortum*) *suum*, Cant. 5: 1.; ուսուցանես հեզոց զճանապարհս քո *doces mansuetos vias tuas*, Ps. 24: 9. quanquam ուսո՛ զիս etiam dicatur ibib. vs. 5. *doce me.*

Ablativum post Accusativum, մի՛ ընկենուր զիս Տէր յերեսաց քոց, և զհոգին քո սուրբ մի՛ հաներ յինէն *ne projicias me Domine à facie tua, & Spiritum tuum sanctum ne auferas à me* Ps. 50: 13.

Narrativum post Accusativum, խնդրէին ՚ի նմանէ զամբաստանել զԱրտաշրէ *petebant ab eo accusationem contra Artaschirum* Moys. Choren. p. 439, ubi etiam Ablativus adjungitur.

Commorativum post Accusativum, ՚ի բազուկս իւրեանց ընկալցին զքեզ *in brachiis suis suscipient te* Ps. 90: 12.

Instrumentalem post Accusativum, Նա իւրով ողորմութեամբ պահեսցէ զմեզ *ipse custodiet nos sua miseri-*

cor-

cordia. Horol. զմարմնացեալ Բանն 'ի Կուսէն ձայնիւ Grammat.
երգովք օրհնեսցուք *incarnatum è Virgine verbum voce* & Arm. Lit.
cantu celebremus Lib. Mus. Lib. V.
Cap. XIII.

Circumlativum post Accusativum, և արկին զնո-վաւ քղամիդ կարմիր *induerunt eum chlamyde purpurea* Matth. 27: 28.

Regula IX. Participia, uti supra indicavimus, aliquando uti Adjectiva, aliquando uti Verbalia Casum Verborum suorum regentia, construuntur, juxta Cap. I. Regulam II. Cap. III. Observ. III. Cap. V. Reg. I. & III. & Cap. VIII. Sic quoque Participia Apocopata, de quibus Lib. II. Cap. III. p. 49.

Regula X. Infinitivi, Nominum more, Casuum quorundam terminationes, nec non Praefixa & Affixa assumentes fiunt Gerundia, Verborum suorum Constructionem imitantia, quae aliquando per Nomen, aliquando per Participia vel Gerundia Latinorum, aliquando verò per periphrasin aliquam resolvenda sunt, ut: չարչարելն Քի մարմնով *passio Christi corpore*, i. e. *quoad corpus*, տեղի նստելոյ *locus sedendi*, սպասեալ գալոյ սր՟ փեսային *expectans adventum sancti sponsi*, փութացաւ 'ի գալ *acceleravit adventum*, զգտանելն Աբրահամու զծառայն իւր *cum invenisset Abrahamus servum suum*, արգելոյր 'ի տալոյ հարկս Կայսեր *impediebat dare vectigalia Caesari*, 'ի պահել նորա *in observatione ejus* Ps. 19: 19.

Aliàs Dativum sibi appropriant, ut: 'ի տալ ինձ զսուր

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XIII.

իմ *cum dedero gladium meum*, Ezech. 30: 25. լինել ինձ ծառայաւոր *ut sim servus* 1 Cor. 15: 16.

Hebraiſmus eſt, quando Infinitivus Verbo ſuo finito apponitur, ut: դարձուցանելով դարձուսցես *reducendo reduces* Deut. 22: 1. համբերելով համբերի Տն *expectando expectavi Dominum* Pſ. 39: 1.

Regula XI. Aliquando Voces Compoſitae eleganter in ſuas ſimplices dividuntur, ut: պագին երկիր pro երկիրպագին *oſculati ſunt terram* i. e. *incurvarunt ſe*, 1 Reg. 1. 28. Sic & պագից երկիր Տն Այ քում *adorabo Dominum Deum tuum* ibid. 15: 25. գայցեն յառաջ *progrediantur*, pro յառաջգայցեն 2 Tim. 3: 9.

Regula XII. Praefixa զ, ՚ի, ՚յ, ՚ց, eleganter à ſuo Caſu ſeparantur, ut: զՄարգարէութեանց նախագուշակութիւն արտափայլեալ լուսազարդեցեր *Prophetiarum Praedictionem ſplendorem emittente luce exornaſti* Lib. Muſ. p. 406. յ՚ոյր բերանոյ *ex cujus ore* Jer. 36: 17. ոչ ընդոստեայ ՚ի թմրութենէ լքմանէ մտացս *non ſum expergefactus à deliquio torporis mentis meae* Greg. Narek. Soliloquio 5.

Regula XIII. Emphatica eſt praefixorum cum ſuo Caſu repetitio in eadem ſententia, ut: կատարեաց Յս զամ զբանս զայսոսիկ *abſolvit Jeſus omnia verba iſta* Matth. 26: 1. յ՚անմահ ՚ի յիշատակ *ad immortalem memoriam* Moyſ. Choren. որ յ՚անընկիզելն և

՚ի

'ի միշտ 'ի յԱնէն *ab eo qui est sine initio, & qui est semper*, Lib. Mus. p. 393. Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XIII.

Regula XIV. Saepe duae praepositiones uni Casui praeponuntur, ut 'ի յորդւոյ *à filio*, Lib. Mus. Sic առ 'ի դառնալոյ իւրաքանչիւրումեք *ut se convertat unusquisque* Jer. 23. 14.

Nota: զ τῶ ի Praefixum ad proprium suum Casum referendum est, & à Conjunctione զի per appositum apostrophum distinguendum ut: զ'ի Կուսէն մարմնացեալն Բանն եկայք ժողովուրդք ընդ հովիւսըն բարեբանեսցուք *è virgine incarnatum illud Verbum, venite populi, cum pastoribus celebremus*, pro զմարմնացեալն 'ի կուսէն. Lib. Mus. p. 34. Որ զ'ի ծոցոյ Հօր Լուսոյդ ըզ ծագողն, որ մարմնով ծընաւ ըզքեզ, այսօր փոխեցեր 'ի կեանս անպատումս *qui hodie transtulisti illam, quoad corpus genitricem tuam, tu, qui es lux è sinu Patris, ad vitam ineffabilem*, ibid. p. 479. Sed illud բարեբանեցէք զ ի վերայ Քերովբէիցն *celebrate illum qui supra Cherubinis*, ibid. 231. զ habet, cujus Accusativus, նստող *sedentem*, subintelligendus est.

Regula XV. Ընդ aliquando in eadem sententia ante Substantivum positum, ante Adjectivum vel Pronomen eleganter & emphaticè repetitur, ut: Եւ ել համբաւս այս ընդ ամենայն երկիրն ընդ այն *& exiit fama ista per totam terram illam* Matth. 9: 26. համբաւեցին զնա ընդ ամ̃ երկիրն ընդ այն *vulga-*

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XIII.

garunt eum &c. vſ. 31. ընդ ազգիս ընդ այսմիկ *cum gente hac*, ibid. c. 12: 42.

Regula XVI. Adverbia loci aliquando emphaticè, aliquando pleonaſticè, ſermoni adjiciuntur, ut: եթէ 'ի ճշմարտութենէ անտի իցեմք *ſi è veritate ſimus* 1 Joh. 3: 19. 'ի Հոգւոյ անտի, զոր ետ մեզ *è ſpiritu illo (inde) quem dedit nobis* ibid vſ. 24. Թէ մի 'ի տօնի աստ *quod non in feſto hic* Matth. 26: 5. և բժշկեաց զնոսա անդ *& ſanavit eos ibi*, c. 19: 2. ոչ երբէք գայցեն յառաջ 'ի լաւ անդր *non progrediuntur ad bonum ulteriùs* 2 Tim. 3: 9.

Regula XVII. Affixa ս, դ, ն, ſingularem habent in lingua Armenica uſum, Vim, atque elegantiam. Nam

I. Perſonalia ſunt, Perſonas indicantia & diſtinguentia, ut: պահեա զծառայս քո *cuſtodi me ſervum tuum* Pſ. 18: 14. ամենայն մարմինդ *totum corpus tuum*, լոյսդ *lux tua* Matth. 7: 23. Հարցանէին զնա աշակերտքն *interrogabant eum diſcipuli illi vel illius.* Իբրև լուան 'ի թագաւորէն *cùm audiviſſent Regem illum* Matth. 2: 9.

II. Relativis inſerviunt, ut: զի՞ կոչէք զիս Տէր Տէր, և զոր ասեմն՝ ոչ առնէք *quare vocatis me, Domine, Domine, & id quod dico ego non facitis.* արի՛ որ ննջեսդ *ſurge tu, qui dormis*, Eph. 5: 14. Ես եմ կեանք, և ես եմ, որ մեռայն *ego ſum vita, & ego ſum ille qui mor-*

mortuus eram Apoc. 1: 18. in his & ſimilibus exemplis antecedentis vicem ſubeunt, licèt ſemper poſtpoſita inveniantur.

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XIII.

III. Demonſtrativa ſunt, ut: Տէրս՝ և Վարդապետս *ego qui ſum Dominus*, *& ego qui ſum Doctor*, Joh. 13: 14. այսպէս արարից տեղւոյդ այդմիկ՝ ասէ Տր. և բնակչացդ՝ որք ՚ի դմայ, տալ զքաղաքդ զայդ ՚ի դլորումն *Sic faciam loco iſti*, *dicit Dominus*, *& inhabitatoribus iſtis in eo*, *dabo urbem iſtam in ruinam*, Jer. 19: 12. որդիքն արքայութեն ելցեն ՚ի խաւարն *filii illi regni egredientur in tenebras illas* Matth. 8: 12.

IV. Reciproca ſunt, ut: ես *ego ipſe* Joh. 13: 7. ՚ի քում ականդ զգերանդ ոչ տեսանես *in tuo ipſius oculo trabem tuam non vides* Matth. 7: 3. առաքեն առ նա զաշակերտսն իւրեանց *mittunt ad eum diſcipulos ſuos* Matth. 22: 16.

V. Affixum ſemel adhibitum, in ſermonis contextu de eadem perſona, vel re, ſaepiùs repetitur, ut: ՚Ի սկզբանէ էր Բանն, և Բանն էր առ Այ. և Այ էր Բանն. առանց նորա եղև և ոչինչ՝ որ ինչ եղեն. Նովաւ կեանք էր. և կեանքն էր լոյս մարդկան. Եւ լոյսն ՚ի խաւարի անդ լուսաւորէ: *In principio erat Verbum illud: & Verbum illud erat apud Deum. Et Deus erat Verbum illud: ſine eo etiam factum eſt nihil de eo, quod factum eſt: in Ipſo erat vita: & vita illa erat lux hominum. Et lux illa ex ipſis tenebris illuminat*, Joh. 1: 1, 2, 3, 4.

Ee V. Ple-

Grammat. Arm. Lit. Lib. V. Cap. XIII.

VI. Pleonastica sunt, emphasios vel elegantia causa vocibus adjecta, ut: ՚ի քո կամիլդ ստեղծան *per velle tuum creata sunt* Apoc. 5: 11. զոր պաշտեմն *quem colo* Rom. 1: 9. որ պարծին՝ ՚ի Տէր պարծեսցի *qui glorietur in Domino glorietur* 1 Cor. 1: 31. եղիցի ձեր այոն՝ այո, և ոչն՝ ոչ *esto vestrum ità, ità; & non, non.* որ էրն ՚ի սկզբանէ, զորմէ լուաքն՝ որում ականատեսն իսկ եղէաք, ԶԷ որ հայեցաքն, և ձեռք մեր շօշափեցին ՚ի վերայ բանին կենաց: *id quod erat ab initio, de quo audivimus, quod oculis etiam vidimus, quod contemplati sumus, & manus nostrae contrectarunt de illo Verbo vitae*, 1. Joh. 1: 1. Ամենապարգևին Աստուծոյ Փառք *Deo omnium bonorum Datori Gloria.*

ՎԵՐՋ.

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆՍ.

FINIS LIBRI QUINTI.

PRO-

PROSODIA
ARMENICA,
SIVE,
ARTIS METRICAE,
ET
MUSICAE ELEMENTA.

PROSODIA, Armenis Առոգանութիւն dicta, non tantùm doctrinam de Accentibus, & quantitate Syllabarum, sed & earundem in Pedibus, Pedumque in Metro, tam Musico, quàm Rhythmico, constitutionem complectitur.

Accentus Armenorum duplicis generis sunt, aliqui ad Orthographiam spectant, ut Acutus, Gravis, & Circumflexus; alii ad Melodiam, ut reliqui omnes: De istis supra diximus Grammaticae Lib. I. Cap. VI. De his dicendum erit infra, ubi de Musica specialius agemus.

CAPUT PRIMUM.

DE QUANTITATE SYLLABARUM.

SYLLABARUM quantitas vel à Vocalium aut

Prosodiae Armenicae Cap. I.

Diphthongorum, vel à Consonantium, sive in eadem, sive in proximè sequenti, Syllaba constitutarum quantitate aut valore dependet. Hanc doctrinam paucis, quantum fieri potest, praeceptis explanabimus.

Vocalium, uti supra monuimus, aliae natura longae sunt, ut: է & օ; aliae breves, ut: ը & ո; aliae ancipites, ut: ա, ե, & ի. Ultimae verò ւ, nisi alii cuidam Vocali subjungatur, nulla ratio habetur.

Diphthongi natura longae sunt. Vid. Grammat. Lib. I. Cap. III.

Longa igitur est Syllaba 1. Naturâ, quae Vocalem habet longam, ut: յէ էն *ab eo, qui est.* տօնէ *festum celebrat.*

2. Diphthongo, ut: այր *vir*, հաւ *avis*, թեւ *ala*, թիւ *numerus*, լոյս *lux*, լուծ *jugum.*

3. Quando Vocalis ponitur ante semivocalem, praecedente Diphthongo, ut: աւազ *arena*, աւել *magis*, & Substantivè *scopa*. աւան *castellum.*

4. Saepè etiam Syllaba longa est, quando Vocalis semivocalem antecedit, nulla praecedente Vocali, ut: թաց *humidus*, ես *es*, գիծ *linea*, խից *claude*, բոզ *meretrix*, խոզ *porcus.*

5. Longa est Syllaba positione, vel *primi modi*, quando Vocalem duae aut plures Consonantes sequuntur, tum in eadem Syllaba, ut: մաս *pars*, *portio*, աչք *oculi*; tum in diversis, ut: մաղթանք *preces*, խնդրեմ *peto*, երկնից *coelorum*, ոսկի *aurum.*

Vel *secundi modi*, quando Vocem, in Consonantem

tem exeuntem, ſequitur alia Vox à Conſonante incipiens, ut: ժիր մշակ *diligens operarius*, մաճ մի *aratrum aliquod*, վիհ մեծ *fovea magna*.

Prosodiae Armenicae Cap. I.

6. Quando Vocalem ſequitur Conſona duplex, ut: առ *ad*, քաջ *fortis*, եռ *ter*, item *fervor*, ցից *clavus*, փող *tuba*.

Brevis eſt Syllaba 1. Naturâ, quae conſtat ex Vocali brevi, ut: ո՞ *quis*, ուսո՛ *doce*, գթած *clemens*.

2. Vocali ancipite, in fine Vocis poſita, ut: Եւա *Eva*, լի *plenus*, զի *quoniam*, երկնչի *timet*, անյաղթելի *invincibilis*, ժամանակի *temporis*.

Excipe Nomina propria, & Imperativos Verborum, in ա terminata, ut: Յուդա *Juda*, գրեա *ſcribe*, զարդարեա *orna*, quae ա́ longum habent, & Acutum compenſativum literae յ.

3. Vocali ancipite, ante literam mutam conſtituta, ut: տապ *aeſtus*, *calor*, փակ *clavis*, պետ *primàs*, տիպ *typus*. տապանակ *arca*, դատել *judicare* դիտել *conſiderare*, *diſcernere*, item *praeeſſe* à դէտ *Inſpector*.

Communis ſeu anceps eſt Syllaba 1. quae Vocalem habet ancipitem in medio Vocis, niſi ſequatur ſemivocalis, Conſona duplex, aut poſitio, ut: դատ *judicium*, զատիկ *paſcha*, եկ *advena*, միտ *mens*.

2. Quando Vocalem brevem vel ancipitem excipiunt duae Conſonantes liquidae, vel muta cum liquida, ſive in eadem Voce, ut: մանրել *diminuere*, ակն *oculus*, ապրել *liberare*; ſive in fine praecedentis & initio ſequentis Vocis, ut: առ մանկութեան *proh pueritiam meam*.

3. Quan-

Prosodiae Armenicae Cap. II.

3. Quando Vox praecedens desinit in Vocalem brevem, sequens autem incipit à Consonantibus duabus, aut duplici, ut: երանեցո փրկիչ զանձն իմ *beatam redde, Salvator, animam meam*, կեցո զիս *salva me*.

CAPVT II.

DE PEDUM CONSTITUTIONE.

PEDES in arte Metrica, uti Latini, sic & Armeni habent tum simplices tum compositos.

Simplices sunt duodecim. Dissyllabi quatuor, & octo trisyllabi.

Dissyllabi sunt, 1. Համբոյր *Spondaeus*, duarum longarum Syllabarum, ut: ազգա՛ց *nationum*.

2. Մ՝եծավերջ *Jambus*, ex brevi constans & longa, ut: կո՛րիւն *catulus*.

3. Մ՝եծատառ *Choraeus*, ex longa & brevi, ut: տօ՛նի *celebratur*.

4. Ը՝նդայս *Pyrrichius*, ex duabus brevibus, ut: կծո՛որ *particula*.

Trisyllabi sunt, 1. Մոտեղ *Dactylus*, ex una longa constans & duabus brevibus Syllabis, ut: ժամանակ *tempus*.

2. Վերջատանջ *Anapaestus*, ex duabus brevibus, & una longa, ut: բերան նոյդ *oris tui*.

3. Պ...

3. Երողաբորբ *Amphimacer*, ex prima & tertia longis, media verò brevi, ut: աշխատէ *laborat.*

4. Երողաղօտ *Amphibrachys*, ex prima & tertia brevibus, media verò longa, ut: մոլէիր *insaniebas.*

5. Հաւճեղ *Palimbacchius*, ex duabis longis & una brevi, ut: քառակի *quadruphiciter.*

6. Բհարանեղ *Bacchius*, ex brevi & duabus longis, ut: անաշխատք *segnes.*

7. Երրդև *Tribrachys*, ex tribus brevibus, ut: կորովի *fortis*, *strenuus.*

8. Մոսք *Molossus*, ex tribus longis, ut: քաջաձայն *qui est optimae vocis* vir, vel *fortissimi sonus* instrumentum.

CAPUT III.

DE VERSU.

Compositi pedes sunt ipsi *Versus* simplices, Armenis Տող dicti, qui, à regnante in iisdem pede nomen accipientes, sunt quatuor Bipedes, & Tripedes Octo.

Versus bipedes sunt: 1. *Spondaici*, sex Syllabarum, ut: Հռիփսիմէ մեծ խորհուրդ : Libr. Hymn. p. 442.
O Ripsima, magnum mysterium. Patriarch. Comitas.

2. *Jam-*

Prosodiae Armenicae Cap. III.

2. *Jambici*, quinque ſyllabarum, ut:
Իւղաբեր երքեն եկին. *Unguentem ferentes venerunt.*

3. *Choraici*, quinque ſyllabarum, ut:
Այսօր երեւի. *hodie apparet.*

4. *Proceleuſmatici*, quatuor ſyllabarum, ut:
բարեբանեմ. *Benedico.*

Tripedum Verſuum Primus eſt *Dactylicus*, ſeptem ſyllabarum, ut:

Անեղանելիդ Աստուած.
Tu, qui non factus es, Deus.

Secundus eſt *Anapaeſticus*, ſeptem ſyllabarum, ut:

Նստեալ կանայքն ողբային.
Sedentes mulieres plorabant.

Tertius eſt *Amphimacer*, octo ſyllabarum, ut:
Ողբալով լային պարառեալ.
Plorando flebant circumſtantes.

Quartus eſt *Amphibracchius*, ſeptem ſyllabarum, ut:
Յաղթօղ և զնոր օրհնութիւն. Libr. Hymn.
Victorem & novam laudem. (p. 494.

Quintus eſt *Palimbacchius*, octo ſyllabarum, ut:

Ծագեցաւ մեզ յ'արեւմտից.
Orta eſt nobis ex occidente Ripſima.

Sex-

Sextus est *Bacchicus*, octo syllabarum, ut:

Ահա՛ նա հարսն իմ ցանկալի.
Ecce illa sponsa mea dilecta.

Septimus est *Tribrachius*, sex syllabarum, ut:

Աստուածագիծ տախտակ.
A Deo scripta tabula.

Octavus est *Molossius*, novem syllabarum, ut:

Սուրբ Ուսկի՝ Քահանայդ Նազելի.
Sancte Uski, Sacerdos eximie.

CAPUT IV.

DE CARMINE.

Ex Versibus pluribus fit *Carmen*, quod Տաղ Armenis audit: Estque duplex, հանգէտ *aequale*, & անհանգէտ *inaequale*. Istud Monocolon; hoc Polycolon Latinis vocari potest.

Monocolon, seu *aequale* Carmen est, cujus Versus uniformiter commensurantur, ut:

Այսօր երեւի	*Hodie apparet* Tagaran.
Աներեւոյթն 'ի բարձանց:	*Invisibilis ille ex altissimis.*

Tale est Carmen pulcherrimum Acrostichon *Nierse-*

Prosodiae Armenicae Cap. IV.

sesis Clajensis in Encomium Christi conscriptum, quod exhibetur Horolog. p. 30. Et ita incipit:

Առաւօտ լուսոյ.	*Lux prima diei,*
Արեգակն արդար.	*Radiorum fons juste,*
Առ իս լոյս ծագեա.	*Mihi lucem oriri facias.*
Բղխումն 'ի Հօրէ.	*Spiratio à Patre,*
Բղխեա՛ 'ի հոգւոյս.	*Inspira in Spiritum meum*
Բան քեզ 'ի հաճոյս.	*Verba tibi accepta.*
Գանձդ ողորմութեան.	*Thesaurus misericordiae,*
Գանձիդ ծածկելոյ	*Thesauri tui absconditi*
Գտօղ զիս արա՛.	*Inventorem me facias.*
Դուռն ողորմութեան,	*Janua clementiae,*
Դաւանողիս բա՛ց.	*Confitenti mihi aperi.*
Դասեցո՛ վերնոցն.	*Coordina* me *superis,*
Երրեակ միութիւն.	*Trina unitas.*
Եղելոց խնամօղ,	*Creaturis providens,*
Եւ ինձ ողորմեա՛.	*Etiam mei miserearis.*
Զարթի՛ր Տէր յօգնել.	*Expergiscere, Domine, ad auxilium,*
Զարթո՛ զիս թմբրեալս.	*Expergefac me somnolentum.*
Զուարթնոց նմանիլ։	*Vigilibus* Angelis *ut sim similis.*
Էդ Հայր անըսկիզբն.	*Tu sine initio existens Pater,*
Էակից Որդի.	*Coëssentialis fili,*
Էմիշտ Սուրբ Հոգի։	*Semper existens Spiritus Sancte,*
Ընկա՛լ զիս գըթած.	*Suscipe me clemens.*
Ընկա՛լ ողորմած.	*Suscipe misericors.*
Ընկալ մարդասէր։ եւ այլ.	*Suscipe* φιλάνθρωπος. &c.

Not:

Prosodiae Armenicae Cap. IV.

Notandum est hoc loco, quòd in Magno Horologio, Marsiliae impresso, ad verba ista: բղխումն ՚ի Հօրէ *spiratio à Patre*, additum sit, և յՈրդւոյ *& à Filio*, contra metri analogiam, & antiquorum exemplarium fidem.

Polycolon seu inaequale Carmen diversam metri formam continet, & vocatur Երկանդամ *bimembre* i. e. *dicolon*, Եռանդամ *trimembre*, *tricolon*, Քառանդամ *quadrimembre*, *tetracolon*, & sic ulteriùs, juxta numerum diversorum in uno Carmine generum.

Hoc à numero stropharum, quae Տունք *domus* Armenis audiunt, երկտուն *distrophon*, եռատուն *tristrophon*, քառատուն *tetrastrophon*; & à numero Versuum, in unaquaque stropha vel domo contentorum, երկտող *distichon*, եռատող *tristichon*, քառատող *tetrastichon*, &c, appellari consuevit.

I. Dicolon distichon ejusdem Niersesis, de resurrectione Christi, occurrit in *Tagharan*, editionis Venetae p. 24. quod sic incipit:

Նոր ծաղիկ պայծառ ցուցաւ.
Այսօր՚ի նոր գերեզմանէն.
Երփնազարդ հոգւոցըն տունկք
Կանաչացան կենդանութեամբ: և այլն:

Novus flos candidus apparuit,
Hodie è novo sepulchro isto.
Variegatae spirituum plantae
Viruerunt vivificatione. &c.

 II. Di-

Prosodiae Armenicae Cap. IV.

II. Dicolon distichon est elegans illud Carmen ad Sacro-Sanctam Trinitatem, quod habemus Libr. Mus. p. 317.

Անեղանելիդ Ած,	*Tu, qui non factus es, Deus,*
Հայր ամենակալ,	*Pater omnitenens,*
Ընկալ զաղաչանըս մեր	*Suscipe preces nostras*
Որոց պաշտօնէից.	*Tuorum servorum.*
Ի Հօրէ ծագումն անճառ	*A Patre ortus ineffabilis*
Արեգակն արդար.	*Radiorum fons juste,*
Ծագեա՛ ի յանձինըս մեր	*Oriri fac in animabus nostris*
Զլոյսդ ողորմութեան:	*Lucem misericordiae.*
Ի Հօրէ բղխեալ Հոգի,	*A Patre procedens spiritus,*
Աղբիւր բարութեան,	*Scaturigo bonitatis,*
Լուսով քո լցո՛ ըզմեզ	*Luce tua adimple nos*
Յայսմ առաւօտուս.	*Hisce horis matutinis.*
Երեք Անձինք՝ մի բնութիւն.	*Tres Personae, una natura,*
Մի Աստուածութիւն.	*Una Deitas,*
Զքեզ խոստովանիմք յաւէտ,	*Te confitemur jugiter,*
Սուրբ Երրորդութիւն:	*O tu sancta Trinitas.*

III. Dicolon tristichon est, cujus exemplum habemus in Libro Musico p. 339. à Moyse Chorenense compositum քառատուն seu tetrastrophon. h. m.

Լշեր-

Prosidiae Armenicae Cap. IV.

Իջեր Տէր և մարմնացար 'ի կուսէն.
Եւ զհողեղէն բընութիւնս,
Ազատեցեր 'ի մեղաց:
Ելեր Տէր բևեռեցար 'ի խաչին.
Ազ մեռանիլ յանձնառեր.
Կենդանատու մեռելոց:
Եդար Տէր 'ի նորափոր 'ի վիմի.
Եւ մատանեաւ կընքեցար
Գանձըդ կենաց աշխարհի:
Յարեար Տէր աւերեցեր ըզդըժոխս.
Ի յերկինըս համբարձար.
Եւ ընդ աջմէ Հօր նըստար: i.e.

Descendisti Domine & incarnatus fuisti è Virgine,
Et terrestrem naturam nostram
Liberasti à peccatis.
Ascendisti, Domine, & affixus fuisti cruci,
Mori in te recepisti,
Vitam daturus mortuis.
Positus fuisti, Domine, sub noviter exciso lapide,
Et annulo (sigillo) obsignatus fuisti,
Tu, qui es thesaurus vitae mundi.
Resurrexisti, Domine, destruxisti inferos,
In cælos ascendisti,
Et à dextra Patris consedisti.

Prosodiae Armenicae Cap. IV.

IV. Tricolon tetrastichon est, quod invenimus Libr. Mus. p. 319. in festo Pentecostes decantari solitum. Verba ejus haec sunt:

Այսօր ը՛նոր ժողովուրդք.
Ցընծացէք ընդ գալըստեան Հոգւոյն սրբոյ.
Մեծացուցանելով
Զելողըն ՚ի Հօրէ.
Այսօր ցընծան Առաքեալքն,
Զարդարեալք ՚ի շնորհաց Հոգւոյն սրբոյ.
Մեծացուցանելով
Զելողըն ՚ի Հօրէ.
Այսօր ըզուարճացան արարածք.
Նըշմարիտ գալստեամբ Հոգւոյն սրբոյ;
Մեծացուցանելով
Զելողըն ՚ի Հօրէ. i. e.

Hodie, o nova congregatio,
Exultate sub adventu Spiritus Sancti,
Magnificando
Procedentem à Patre.
Hodie exultant Apostoli,
Exornati gratiis Spiritus Sancti,
Magnificando
Procedentem à Patre.

Ho-

Prosodiae Armenicae Cap. IV.

Hodie exhilaratae sunt creaturae,
Vero adventu Spiritus Sancti,
Magnificando
Procedentem à Patre.

Haec de Carmine, & variis Carminum generibus dicta, hac vice sufficiant. Plura qui desiderat, ipsum Շարակնոց *Librum Musicum*, & Գանձ մեծ *Thesaurum Magnum* Hymnorum, aut Տաղարան *Librum Carminum* Optimorum quorumcunque Auctorum, cui ejus copia dabitur, inspiciat.

Nota: *Galanus* & *Agop* Carmina quidem, à pedibus in iisdem constitutis, jambicum, Anapaesticum, item Hexametrum, &c. Latinorum more, denominarunt; sed sine exemplo probatorum inter Armenos Auctorum: qui nomina Carminibus, à Natura aut usu eorum petita, imposuisse dicuntur, ex quorum numero sunt: Անոյշ *Suave*, Գեղ գեղեան *speciosum*, Լա-զելեան *generosum*, Սուեղի *floridum*, Յորդորակ *suasorium*, Մեղեդի *melodicum*, Երփներփեան &c. Cùm verò neque nobis desiderata hactenus Librorum Poëticorum copia suppetat, ut nomen cuique suum Carmini adscribere possimus, maluimus haec tam diu tacere, donec certi quid de iis dicere valeamus.

CAPUT V.

DE RHYTHMO.

RHYTHMUS, in Armena Lingua Ոտանաւոր à *Pedibus* nomen habens, eſt Verſus, qui certo pedum vel ſyllabarum, cujuſcunque quantitatis, numero conſtans, cum ultima proximi Verſus litera vel ſyllaba ſuaviter conſonat. Numerus ſyllabarum in Rhythmo, à quinario ad duodenarium uſque aſcendit. Eſtque Aequalis vel Inaequalis.

Aequalis eſt Rhythmus, quando antecedens Verſus eundem cum conſequente ſyllabarum numerum ſervat; Inaequalis verò, quando Verſus unus alterum numero ſyllabarum excedit. Uterque Purus vel Impurus.

Purus Rhythmus eſt, quando finalis Verſuum conſonantia eſt litera vel ſyllabae ejuſdem; Impurus verò, quando Verſus Verſui non in eadem, ſed cognati ſoni, litera aut ſyllaba reſpondet.

Porrò ad Rhythmum rite componendum, & compoſitum rectè intelligendum, obſerventur ſequentia:

I. Suaviores ad Rhythmum conſtituendum ſunt Vocales & Semivocales.

II. Ad Rhythmum non facile adhibeantur literae mutae, multò minus ex mutis aſperae, niſi fortè in poenitentialibus, deprecationibus, aut tragoediis.

III. Rhyth-

III. Rhythmi, miſſa accuratiore ſyllabarum quantitate, componantur & legantur ad imitationem metri Jambici, accentum ſive Tonum ſemper & ubique habentes in Pedis & Verſus ſyllaba ultima. Confer Grammat. Lib. I. Cap. VI. Proſodiae Armenicae Cap. V.

IV. In elegantiori Rhythmo ponatur una minimùm Caeſura, eaque optimè poſt ſyllabam quartam.

V. Dictio ſit gravis & ſignificativa, rei dicendae conveniens, phraſis terſa & elegans.

VI. Vocalis ը commodè interponatur, tam ad evitandam κακοφωνίας, ex multarum colliſione Conſonantium orituram, tum ad deficientem in metro ſyllabam ſupplendam.

VII. Vocalis ւ, in diphthongis եւ & ու, ad demendam Verſui ſyllabam, priori Vocali abjecta, ſpiritu aſpero notetur ut fiat Conſona.

VIII. Terminatio Participiorum in եալ cum antecedente Conſonante pro unica tantùm ſyllaba habeatur.

CAPUT VI.

DE CARMINE RHYTHMICO.

Ex Rhythmorum Compoſitione fit *Carmen* Rhythmicum, idque Simplex vel Mixtum. Illud, quod ſemper eaſdem; hoc, quod varias literarum aut ſyllabarum, Rhythmum conſtituentium, conſonantias habet. Exempla dabimus ſequentia:

Prosodiae Armenicae Cap. VI.

Pentesyllabum Carmen Rhythmicum, idemque Aequale & Purum, sed mixtum est, ista Allegoria pulcherrima, seu discursus inter Philomelam & Rosam, Tagaran p. 112. cujus initium tale est:

Յետ գնալոյ վարդին,	*Postquam rosa discesserat,*
Եկ Բլբուլն յ'այգին,	*Et Philomela in vineam venerat,*
Տեսեալ զԹուփ վարդին,	*Videns Rosarum fruticem*
Նաղեցաւ հոգ ին.	*Suo languebat spiritu.*
Շրջէր և հարցանէր	*Circumibat & quaerebat*
Ըզ իւր սիրելին,	*Illam dilectam suam,*
Գոչէր ճաղաղակէր.	*Clamabat vociferans,*
Ի մէջ գիշերին. i. e.	*Ad noctem usque mediam.*

II. Sex syllabarum Carmen, aequale & purum, est illud ad Sanctam Dei Genitricem, Tagaran p. 22. quod sic incipit.

Եղեալ հարսն անմահին	*Facta es sponsa immortalis*
Երկնաւոր արքայ ին,	*Illius Coelestis Regis,*
Առագաստ անճառ ին,	*Thalamus ineffabilis illius,*
Մարիամ լուսած ին.	*O Maria lucis Genitrix.*
Խումբ զօրաց ըն վեր ին	*Coetus exercituum coelesti-(um*
Սիրով քո ըզմայլ ին,	*Amore tuo fruuntur,*
Ըղձանօք կարօտ ին,	*Desideriis appetunt,*
Եւ յաճախ փափաք ին.	*Et semper desiderant.*

Գե-

Prosodiae Armenicae Cap. VI.

Վեհերագոյն գահ կազմեալ.	*Altus thronus exornatus,*
Տաճար սուրբ սքանչացեալ,	*Templum ſanctum admirandum,*
Յոր Աստուածըն բազմեալ,	*In quo Deus reſidebat,*
Լակուհի երանեալ:	*O vera beata.* &c.

III. Septem ſyllabarum Carmen, aequale & purum, eſt quoque hoc de Nativitate Chriſti ad Sanctam Mariam directum, Tagaran p. 9.

Ծա ղիկ պայծառ ծովային	*Flos candide marine,*
Եւ մարգարիտ մեծագին,	*Et margarita pretioſa,*
Ծընար զորդին միածին,	*Peperiſti Filium unigenitum,*
Որ զբնութիւնըս մարդկային	*Qui naturam noſtram humanam*
Նորաստեղծեալ վերըստին.	*Novam creavit iterum.*
Մեծ Թագաւորքըն Սաբայ,	*Magni Reges Sabae,*
Թարսիս Հընդկաց՝ և Արաբայ.	*Tharſis, Indorum, & Arabiae,*
Ոսկի՝ կընդրուկ և հալուէայ,	*Aurum thus & aloën*
Եկեալ բերին քեզ ընծայ.	*Venientes afferunt tibi munera.* &c.

IV. Octo ſyllabarum Rhythmos, aequales, puros, & ſimplices continent pleraque Carmina Sancti illius Nierſeſis Clajenſis, Patriarchae & Poëtae Armenorum Ce-

Prosodiae Armenicae Cap. VI. Celeberrimi; Primum de Historia Creationis, cujus Versus in ին exeunt, sic infit:

ՅԻՍՈՒՍ Որդի Հօր Միած ին,
Լոյս ճառագայթ կերպարա նին,
Ծնունդ անճառ Սկզբնատը պին,
Անհատաբանր քում Ծնօղ ին : և այլ :

Jesu Fili Patris unice,
Formaeque splendor optime,
Generatio Archetypi ineffabilis,
A Genitore tuo indivisibilis. &c.

V. Novem syllabarum est pulcherrimum illud Carmen de sancto Uëski, Discipulo Apostoli Thaddaei, cujus & sociorum memoria in Ecclesia Armena quotannis celebratur. Verba Carminis leguntur in Tagaran p. 55. & 56.

Յոր սրբոյն կատարման հանգստ ի.
Ընտրելոյն լի շնորհօք Թադդէ ի.
Վարողեալ՚ի դրունըս արքայ ի.
Լոյս Տիկնոջ Սաթենայ դըշխոյ ի.
Զհայրածինն՝ որ անմահ կենդան ի.
Զէակից Բանըն Հօր և Որդ ի.
Զփառակից Ճշմարիտ Սուրբ Հոգ ի,
Անձն երեք և բնութիւն միակ ի.
Մինն յերից սուրբ անձանցն անբաժ ին :

Որ

Որ նա Բանն էր ընդ Հօր՝ և Որդ ին, Prosodiae Armenicae Cap. VI.
Մ՚արդ եղեալ՚ի Կուսէն Մ՚իած ին.
Նորոգեաց ըզբնութիւնս մարդկային. i. e:

Completa Sancti illius requie,
Electi, gratia pleni, Thaddaei,
Praedicavit Uĕski *in aula Regis,*
Et matronae Reginae Sathienae,
A Patre Genitum immortaliter vivum,
Coëxistens Verbum, & Patris Filium,
Et con-glorium verum sanctum Spiritum,
Personas tres, & Naturam unam;
Unum à tribus sanctis Personis indivisibilem,
Qui idem existens Verbum, & cum Patre Filius,
Homo factus è Virgine unigenitus,
Restituit naturam nostram humanam.

VI. Decem syllabarum est illud *De Resurrectione Christi* Carmen, quod legitur *Tagaran* p. 23. Id verò, quoniam ex solis ferè Scripturae sacrae verbis, quae quasi sponte sua in Rhythmum confluxerunt, est compositum, integrum, sed, ut studiosus Lector habeat in quo vires suas exploret, hoc & tria sequentia Armenicè tantùm exhibebimus.

Prosodiae Armenicae Cap. III.

Տաղ Յարութեան.

Եկեալ Մարիամ Մագդաղենաց ին,
Յայն առաւօտին՝ միաշաբաթ ին,
Մտեալ՝ և տեսին զՏէրունեան տեղ ին,
Օ՛ր ոչ էր մարմինն ՚ի գերեզման ին,
Արտասուօք լային հառաչմամբ սրտ ին,
Ունայն ՚ի մարմնոյն Յիսուսի Փրկչէ ին,
Տեսեալ զՌաբունին ՚ի մէջ պարտիզ ին,
Եւ կարծիս առին՝ այնպարտիզպան ին,
Հարցեալ Մարիամն այն պարտիզպան ին,
Եթէ դու բարձեր, ասա՛ ու՛ր եդ ին,
Տեսեալ Ռաբունին զարտասուս նոր ին,
Ձայնեաց զՄարիամ, զի՛ լաս կենդան ին,
Յայնժամ Մարիամ ծանեաւ զկենդան ին,
Եւ դիմեաց ՚ի յոտս փափաքմամբ սրտ ին:

VII. Undecim ſyllabarum habemus Pſalmum XXXIII. juxta Armenicum Exemplar; juxta Hebraeum XXXIV. in Rhythmicum Carmen transfuſum, quod extat *Tagaran* p. 76. Initium ejus tale eſt:

Ա. Անձն իմ յամենայն ժամ ՚ի Տէր պարծեսցի,
Լուեալ դասըն հեզոց յոյժ ուրախասցի,
Մեծ արարէք ընդ իս ըզՏէրն ամենի,
Եւ սուրբ անուն նորա միշտ բարձր եղիցի. և այլ:

VIII. Duodecim ſyllabarum eſt excellentiſſimum iſtud

iſtud Nierſeſis Clajenſis Carmen de Coelis, eorumque ornamentis, motu, &c. quod legitur in Libro ՅԻ ՍՈՒՍ ՈՐԴԻ pag. 397. Cujus Primi Verſus ſunt ſequentes: Proſodiae Armenicae Cap. VI.

Ի Մեղական գոլով բնութիւն և սկզբնա կան.
Յանեղէն ձգեալ կամար անզուգա կան.
Անջրպետեմ զջուրսըն վերին՝ և զներքնա կան.
Որպէս պատմէ զինէն Մովսէս Աստուածա բան.
Ես եմ միջոց ընդ անմարմինս՝ և մարմնա կան.
Ունիմ առ յիս երկուս բնութեանցըն յատկա կան.
Ըստ անմարմնոց՝ ոչ՚ի ձեռաց շօշափա կան.
Եւ ըստ մարմնոց՝ գոլով աչաց տեսողա կան.
Միատարր եմ միագունա հաւանը ման.
Հինգերորդ ծածկոյթ քառից՝ որոց ծը նան.
Անքանակ եմ և չափից անչափա կան.
Այլ թըզգաւ միով չափ իմ թէ ոչ մարդ կան.
Պարունակող եմ անզգայնոյ՝ և զգայա կան.
Պարունակ իմ յ՚այլմէ վերհէ անտեսա կան.
Բոլորակ եմ կիսագունտ որպէս խո րան.
Բնութ̄բ կայուն՝ անձամբ շարժուն անշարժա կան.
Հիմն՝ և աւարտ եմ գոյութ̄եց այս նիւթա կան.
Անդունդք՚ի խոր՝ բարձունք՚ի վեր մինչ վերա նամ.
Ոչ ումն անդունդք՝ ումըն բարձունք անփոխա կան.
Զի չեմ կայուն եւ միշտ՚ի նոյն՝ այլ՝ շըրջա կան.
Այլ՝ որ անդունդք՝ նոյն և բարձունք են վերնա կան.

Ես

Prosodiae Armenicae Cap. VI.

Եւ որք բարձունք՝ նոյն և անդունդք ընտորա կան.
Շարժիմ յաւէտ՝ թռչիմ արագ՝ անհասա կան.
Ի շարժմանէ թարթել ական մի՝ չկայա նամ:
Տանն եմ մեծ ի ձեղուն յարկ, ի պարաձգա կան.
Ոչ յեցեալ ինչ ուրչ սիւնք նեցուկք պարսպառ նան:

Nota, quod Verſus Endecaſyllabi his & ſequentibus admiſceantur licentia Poëtis uſitata, nec non Rhythmus ſubinde inveniatur Scazon.

Inaequale unum addamus ſeptem & octo ſyllabarum, quod legitur Libr. Muſ. pag. 743. Sic inchoans:

Ես որին խորհուրդ անքըն ին,
Ծածկեալ յ՚ազգաց յաւիտեն ին,
Յայտնեցաւ յ՚ամըս վերջ ին,
Ի փըրկութիւնմարդկան սեռ ին,
Օր Տեսանօղքըն ծանուց ին,
Կուսին Ծընօղ լինիլ Բան ին.

Plura Carminum inaequalium & Mixtorum, ex ſimplicibus iſtis, quae ſuperius exhibita ſunt, compoſitorum Genera heic non dabimus: videat ea, cui volupe eſt, in ſaepius citatis Libris, Շարականաց *Muſico*, Տաղարան *Libro Carminum*, & cui is obtigerit, in Գանձ ſeu *Magno Carminum, tam Rhythmicorum, quàm Muſicorum, Theſauro.*

C A

Prosodiae Armenicae Cap. VII.

CAPUT VII.

DE MUSICA.

MUSICAM Armenorum, & hodiernam eorundem cantandi rationem, antiquissimam esse, docent Accentus seu signa Musicalia, quibus illa tota instituitur atque peragitur. Haec enim eodem, quo literae Armenorum, inventa esse seculo, persuasum est nobis exinde, quod iidem illi Magni Ecclesiae atque Linguae Armenicae Instauratores, Isaacus Patriarcha, Miesropus Doctor, Moyses Chorenensis Grammaticus, &c. primi sint, qui Hymnos & Carmina Sacra in suae usum Ecclesiae composuerunt, uti ex serie Auctorum, Scharak. p. 778. clare conspicitur. Siquidem conveniens, imo necessarium erat, ut Ecclesia Christiana, non precibus tantùm & Confessionibus debita Deo officia praestaret, sed & Hymnis sacris, iisque juxta idonea praecepta, certo tono, mensura, & numero decantandis, laudes Dei atque Servatoris sui celebraret.

Cum igitur Armena Natio certis Musices praeceptis adhuc hodie gaudeat, dolemus exanimo, quod in his oris Librorum copia destituti, ad intimam istorum cognitionem nec dum pervenire potuerimus. Et proinde pauca haec, quae in Libro Hymnorum

Proſodiae Armenicae Cap. VII.

invenimus, & quae ex quotidiana Armenorum praxi hauſimus, nunc prima vice indicaſſe contenti erimus.

Accentus & Literarum quarundam figurae, quibus Armeni in Muſicis utuntur, ſunt:

շեշտ	*Celer.*	խուռնձ	*Tripudium.*	հուհայ	*tremulatio.*
փուշ	*Spina.*	վերնախաղաղ	*Elevatio.*	զարկ	*tactus.*
բութ	*Gravis.*	ներքնախաղաղ	*Depreſſio.*	ա	
պարոյկ	*Curvus.*	բենկորձ	*Bien uncum*	ա	
երկար	*Longus.*	խոսրովային	*Choſrovaeus.*	ա ա	
սուղ	*Brevis.*	ծնկներ	*Genua.*	ա	
սուր	*Acutus.*	էկորձ	*E uncum.*	ա	
թուր	*Acinaces.*	ձակորձ	*Dſa uncum.*	ա	
ծունկն	*Genu.*	խուռմ	*Unda.*	ա ա	
թաշտ	*Concha.*	փաթութթ	*Implicatio.*	ա ա	
ոլորակ	*Circumflexus*	քարքաշ	*Productio.*	ա	

Signa haec Muſicalia hoc ordine recenſentur Libri Muſici pagina 773. Ubi viginti quatuor prima hiſce ſuis, quibus impoſita ſunt, ſive à figura, ſive ab officio eorum petitis, nominibus; reliqua verò ἀνώνυμα exhibentur.

Uſus & officium eorum eſt, ut in Libro Scharaknuets, vel ſupra lineam, vel in ipſa linea Hymnis adpoſita, indicent tum intervalla, tum tonorum menſuram, & Pauſas, juxta quae Hymni ſacri rite decantantur.

Can-

Cantus iſte Eccleſiaſticus omnis Choralis eſt, & octo tonis abſolvitur, quorum quatuor ſunt Autenti, quatuor verò Plagiales. Illi Armenis ձայնք; hi vero կողմնանք vocantur. In Scharaknuets, loco citato, recenſentur hoc modo: Proſodiae Armenicae Cap. VII.

Առաջին ձայն	Primus Tonus	աձ.
Առաջին կողմն	Primus Plagialis	ակ.
Երկրորդ ձայն	Secundus Tonus	բձ.
Միջակ կողմն	Secundus Plagialis	բկ.
Երրորդ ձայն	Tertius Tonus	գձ.
Վառ	Tertius Plagialis	գկ.
Չորրորդ ձայն	Quartus Tonus	դձ.
Վերջ	Quartus Plagialis	դկ.

Difficillima haec Muſices doctrina Armenis traditur ſolemnis iſtius formulae, quae occurrrit in Cantu Mirjam Exodi XV. I. Օրհնեսցուք զՏէր զի փառօք է՛ փառաւորեալ, *Celebremus Dominum, quia glorioſe glorificatus eſt*, per omnes Tonos variatione: quam, quoties Hymnum aliquem difficiliorem intonandum habent, Cantores perpetuò vel clarâ voce, vel animo ſaltem praemittunt, ceu omnis melodiae fundamentum.

Variatio octo Tonorum talis eſt:

Prosodiae Armenicae Cap. VII.

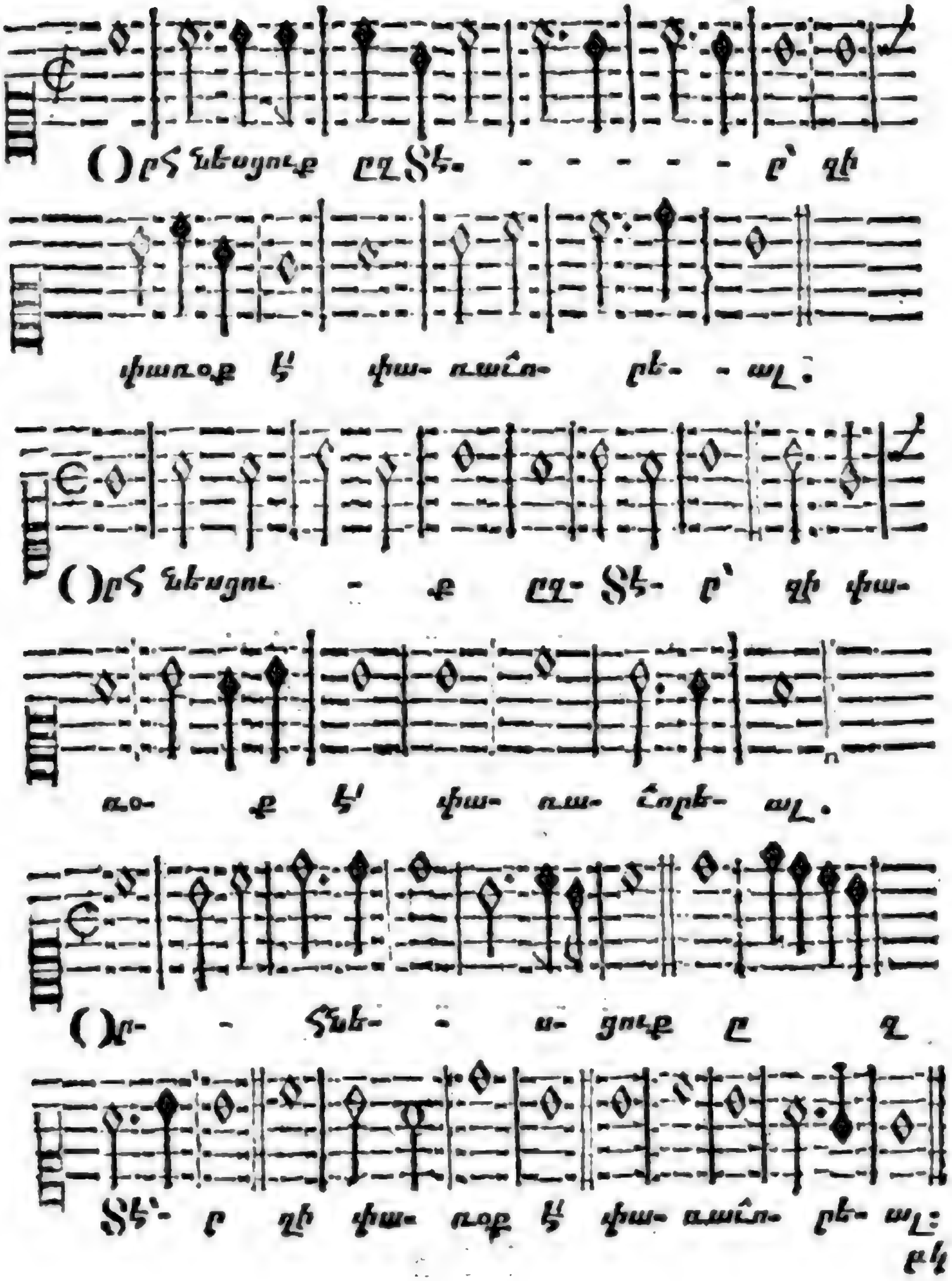

Prosodiae Armenicae Cap. VII.

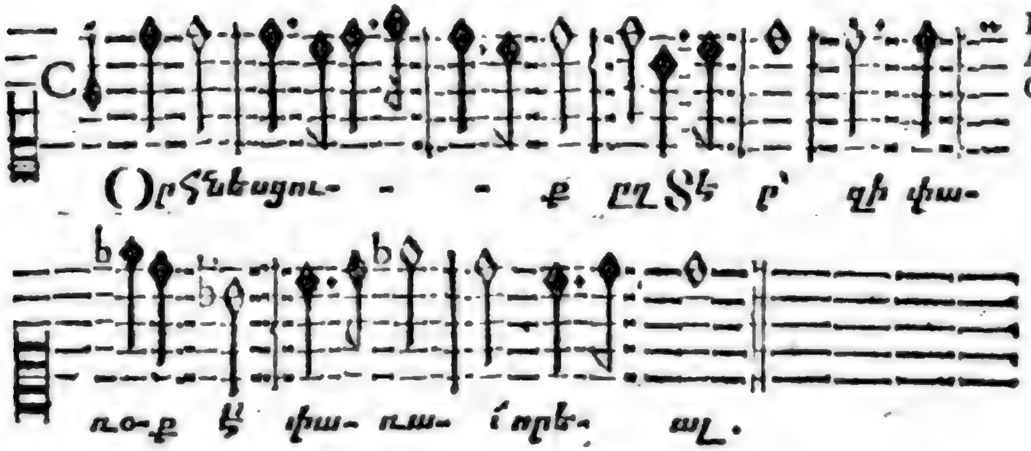

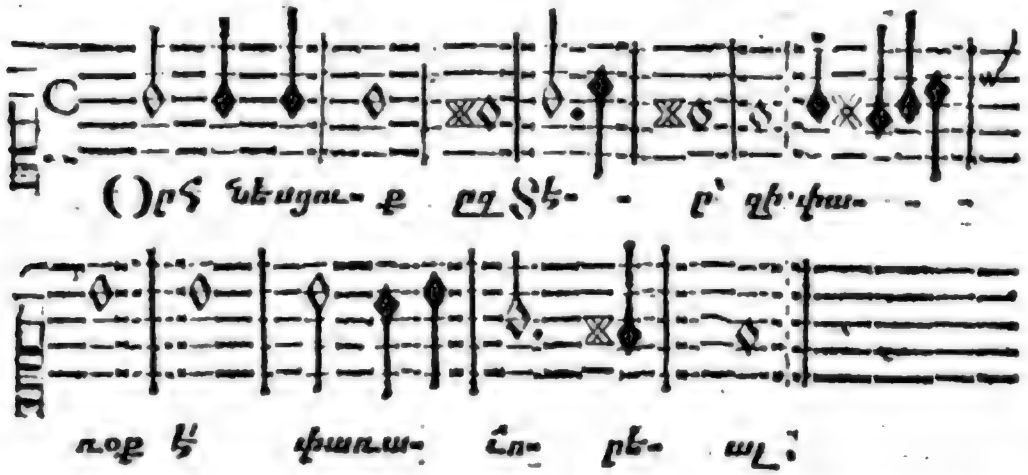

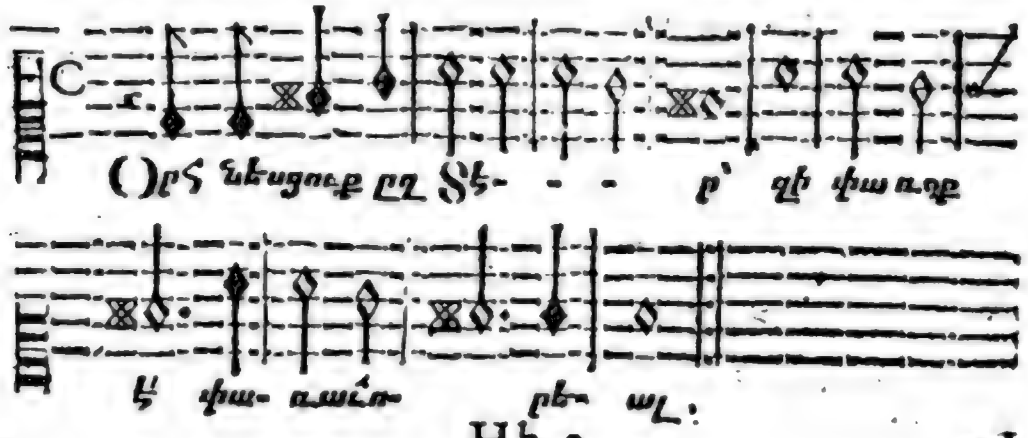

Prosodiae Armenicae Cap. VII.

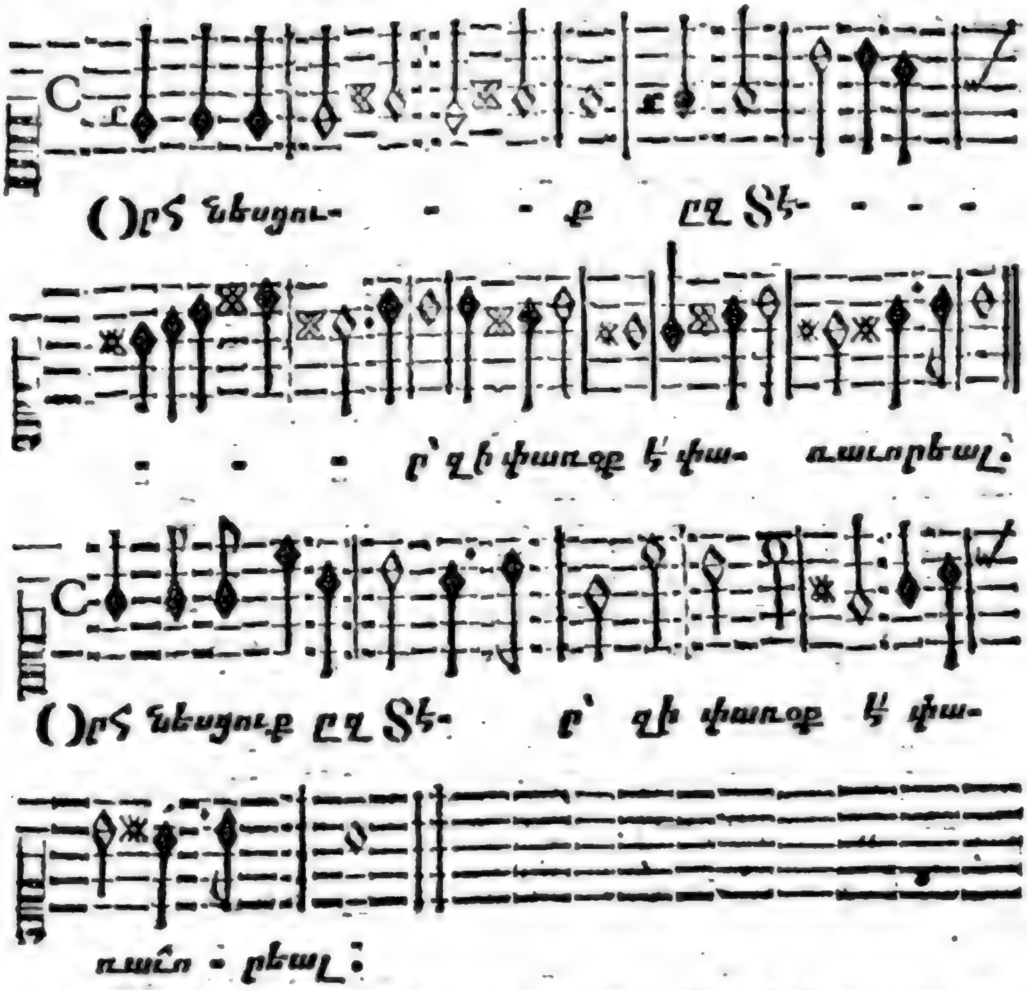

Nota: Octuplicem hanc Hymnorum Ecclesiasticorum intonationem eò majori cura atque diligentia adposuimus, non tantùm, ut Europaeis antiquam Armenorum cantandi rationem exhibeamus; sed &, ut methodum Armenis indicemus, qua usi, antiqua sua Musices signa, hodie plurimis illorum ignota, uti Kircherus illa Graecorum in nostras notulas transponendo, ad numeros suos revocare, & melodias sacras, quas integro septennio juvenes eorum vix capiunt, unico semestri optato successu docere ac discere possent.

Be-

BENEVOLE LECTOR,

Haicana Natio magnam partem per ipſos Apoſtolos Bartholomaeum & Thaddaeum, eorumque Diſcipulos Addaeum, Uëski, & reliquos, ad fidem in Chriſtum converſa, iiſque ſub Rege Sanatrugho martyrio coronatis, ad priſtinam idololatriam relapſa, poſt ducentos demum & ſex annos univerſa, unà cum Rege Tiridate, à S. Gregorio, Gentis ſuae Illuminatore, ad ſalutarem fidem reducta eſt, uti prolixè teſtantur *Agathangelus* in hiſtoria Converſionis Armenorum, & Vitarum Gregorii, Regumque συγχρόνων Armenorum ac Perſarum; *Moyſes Chorenenſis* Hiſtoriae Armenae p. 184. ſſ. *Galanus* ex Hiſtorico Armeno anonymo Cap. I. & II. *Nierſes Clajenſis* in Libro Hiſus Uërdi p.442. ſſ. ubi ſic incipit:

Որք ըզ Թադէ առ նա յղ եալ.
Ըստ որում Տէրն էր խոստաց եալ.
Սոյն յՈւռհայ քաղաքն եկ եալ.
ԶԱբգար յախտից ցաւոց բուժ եալ.
Եւ ՚ի հաւատսն հաստատ եալ.

Qui Apoſtoli *Thaddaeum ad illum* Regem *miſerunt*,
Juxta id quod ipſe Chriſtus *promiſerat.*
Iſte cum in urbem Orham veniſſet,
Abgarum à languoribus & doloribus ſanavit,
Et in fide confirmavit, &c.

Ab iſtis temporibus, utraque Armenia quot bellis laceſſita, quot haereſibus ac haereſiarchis impetita, quot aerumnis in hunc uſque diem ab infidelibus preſſa, & tantum non oppreſſa fuerit; Reges tamen ſuos ha-

habuit, Major quidem Armenia ad V; Minor verò ad XIV usque, à nato Christo, Seculum, Religionis ac Regionis suae Vindicatores fortissimos: Patriarchas, Episcopos, Doctores progenuit, ut varia eruditione sic pietate clarissimos, fidei Christianae Antesignanos & Defensores acerrimos, martyres constantissimos: qui Scripturam Sacram & optimos quosque Auctores ex aliis in Vernaculam linguam transferendo, rerum sacrarum, & ad hujus vitae commoda spectantium cognitione, artibus ac scientiis, gentem suam imbuerunt, & Ὑποτυπώσει ὑγιαινόντων λόγων ita muniverunt, ut neque portae inferorum illam superare potuerint. Quare cum antiqua haec Natio adhuc hodiè eundem nobiscum & Deum invocet, & Christum confiteatur, maximi nostra interest, ut sciamus, quid & Armeni sentiant circa primarios fidei Christianae articulos: De Deo Uno ac Trino, De Incarnatione, Persona, Officio, ac Merito Christi, &c: Ut videamus, jure ne an injuria accusati fuerint hactenus Armeni detestandae illius monothelitarum aut monophysitarum haeresios. Denique ut cognoscamus, quòd eadem illis, quae nobis, ex Resurrectione Christi Capitis nostri Vitae, & Patriae Coelestis, spes firma supersit. Haec autem cum meliùs ac certiùs cognosci nequeant, quàm ex Symbolis atque Symbolicis Libris in Ecclesia Armena ubique receptis, ex istis unum heic producemus fidei Armenae Symbolum, quod metaphrasi Latina expositum, Notis quibusdam ex aliis Patriarcharum, Episcoporum, & Doctorum Confessionibus desumtis illustrabimus.

CON-

ԴԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՒԱՏՈՅ

ԵԿԵՂԵՑԵԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՑ

ԽՈՍՏՈՎԱՆԻՄՔ եւ հաւատամք ամենակատար սրտիւ զՀայրն Աստուած, անեղ՝ անծին՝ եւ անսկիզբն: այլեւ Ծնօղ Որդւոյ. եւ Բղխօղ Հոգւոյն Սրբոյ.

Հաւատամք զԲանն Աստուած. անեղ՝ ծնեալ՝ եւ սկսեալ՝ ի Հօրէ նախ քան զյաւիտեանս. Ոչ յետոյ՝ եւ ոչ կրտսեր: Այլ որքան Հայրն Հայր, ընդ նմին եւ Որդին Որդի:

Հաւատամք զՍուրբ Հոգին՝ անեղ՝ անժամանակ՝ ոչ ծնեալ՝ այլ բղխեալ՝ ի Հօրէ, էակից Հօր՝ եւ փառակից Որդւոյ.

Հաւատամք զԵրրորդութիւնն Սուրբ. մի Բնութիւն. մի Աստուածութիւն. ոչ երեք աստուածք,

CONFESSIO

FIDEI

ARMENICAE

ECCLESIAE.

CONFITEMUR Et credimus omnimodè perfecto corde Patrem illum Deum, non factum, non genitum, & initio carentem. Etiam Genitorem Filii, & Spiratorem Spiritus Sancti.

Credimus Verbum illud Deum, non factum, genitum, & initium habentem à Patre ante secula; *Qui* non posterior *est* neque minor, sed sicuti Pater ille *est* Pater, ita & Filius ille est Filius.

Credimus Sanctum illum Spiritum, non factum, intemporalem, non genitum, sed procedentem à Patre, coëssentialem Patri, & conglorium Filio.

Credimus Trinitatem illam sanctam, unam naturam, unam Deitatem. Non tres *sunt* Dii, sed

այլ՝ մի Ած, մի կամք. մի թագաւորութի, մի իշխանութի. արարիչ երևելեաց՝ և աներևութից։

Հաւատամք յ'Եկեղեցի Սբ՝ զթողութի մեղաց՝ հաղորդութի Սրբոց։

Հաւատամք զմինն յ'երից անձանց զԲանն Ած՝ ծնեալ 'ի Հօրէ նախքան զյաւիտեանս, 'ի ժամանակի իջեալ յ'Ածածին Կոյսն Մարիամ. առեալ յ'արենէ նորա՝ միաւորեաց ընդ իրում Ածութեն՝ իննամսեայ ժուժկալեալ յ'արգանդի անարատ Կուսին. և եղև Ածն կատարեալ՝ մարդ կատարեալ. հոգւով և մտօք՝ և մարմնով, մի անձն՝ մի դէմ, և միաւորեալ մի բնութեամբ.

Ածն մարդացեալ առանց փոփոխման՝ առանց այլայլութե. անսերմն յղութի, և անապական ծնունդ. որպէս ոչ է սկիզբն Ածութե նորա՝ և ոչ վախճան մարդկութե նորա. զի Յս Քս երէկ և այսօր՝ նոյն և յաւիտեանս.

Հաւատամք զՏէրն մեր

unus Deus, una voluntas, unum regnum, unus principatus. Creator visibilium & invisibilium.

Credimus in Ecclesiam sanctam, remissionem peccatorum, communionem Sanctorum.

Credimus unum illum ex tribus Personis, Verbum illud Deum, genitum à Patre ante secula, in tempore descendisse in Deiparam Virginem illam Mariam, accepisse de sanguine illius, & univisse cum illa sua Deitate. Novem menses retentum *fuisse* in utero immaculatae illius Virginis, & factum esse Deum illum perfectum hominem perfectum, spiritu, & mente, & corpore: una persona, unus adspectus, & unitus unâ naturâ.

Deus ille homo factus est sine mutatione, sine alteratione. Sine semine *fuit* conceptio, & sine corruptione generatio. Sicuti non est initium Deitatis ejus, *ita* neque finis humanitatis ejus. Quoniam Jesus Christus heri & hodie, idem & in secula.

Credimus Dominum Jesum Christum

Յս Քս շրջեալ 'ի վերայ երկրի. յետ երեսուն ամաց եկեալ 'ի մկրտութի՛ւ: Հայր վկայեալ՝ Դա է Որդի իմ սիրելի. և Հոգին Սբ աղաւնակերպ իջեալ. փորձեալ 'ի Սատանայէ՝ և յաղթեալ նմա. քարոզեալ մարդկան զփրկութի՛ւ: աշխատեալ մարմնով՝ վաստակեալ՝ քաղցեալ՝ և ծարաւեալ: Յետոյ եկեալ կամաւ 'ի չարչարանս, խաչեալ՝ մեռեալ մարմնով՝. և կենդանի Ածութեամբն. մարմինն եդեալ 'ի գերեզմանի՝ միաւորեալ Ածութբն, և Հոգւովն իջեալ 'ի դժոխս՝ անբաժանելի Ածութբն. քարոզեալ Հոգւոցն՝ աւերեալ զդժոխս՝ և ազատեալ զՀոգիսն. յետ երից աւուրց յարուցեալ 'ի մեռելոց՝ և երևեալ աշակերտացն.

Հաւատամք զՏէրն մեր Յս Քս՝ նովին մարմնովն համբարձեալ յ'երկինս՝ և նստեալ ընդ աջմէ Հօր: այլ և՝ գալոց է նովին մարմնովն՝ և փառօք Հօր 'ի դատել զկենդանիս, և զմե-

stum, postquam ambulasset supra terram triginta annos, venisse ad baptismum. Patrem testatum fuisse: Hic est Filius meus dilectus. Et Spiritum sanctum in forma columbae descendisse. Tentatum à Satana, & vicisse eum. Praedicasse hominibus salutem. Laborasse corpore, delassatum fuisse, esuriisse ac sitiisse, posthaec venisse voluntariè ad passiones, crucifixum & mortuum fuisse corpore, sed vivum Deitate sua. Corpus ejus positum fuisse in sepulchro unitum cum Deitate illa; & spiritu suo descendisse ad inferos indivisa Deitate illa, praedicasse spiritibus, destruxisse inferos, & liberasse spiritus illos. Post triduum resuscitatum fuisse è mortuis, & apparuisse discipulis suis.

Credimus Dominum nostrum Jesum Christum eodem corpore sublatum esse in coelos & sedere ad dextram Patris. Etiam venturum esse eodem illo corpore & gloria Patris, ad judicandum vivos ac mor-

ռեալս. որ է և յարութիւն ամ̃ մարդկան:

Հաւատամք և զհատուցումն գործոց. արդարոյն՝ կեանք յաւիտենականն, և մեղաւորացն՝ տանջանք յաւիտենականն:

tuos. Qui etiam eſt reſurrectio omnium hominum.

Credimus etiam retributionem operum: juſtis illis *erit* vita aeterna, ſed peccatoribus cruciatus aeterni.

NOTAE IN CONFESSIONEM FIDEI ARMENORUM.

ԴԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ, *CONFESSIO.*) Complures quidem reperiuntur in Haicanis Eccleſiis Chriſtianae fidei Confeſſiones, & Symbola à multis retro ſeculis Eccleſiae tradita: videlicet, quae illis nobiſcum communia ſunt, Apoſtolicum, Nicaenum, cui Conſtantinopolitanum inſertum, in Libro Ժամակարգութեան *Horologio precum ordinariarum*, excuſo Amſtelodami A. Ch. MDCCV. pag. 421. & Athanaſii, annexum Catechiſmo Armeno-Latino, ibidem Amſtelod. A. Ch. MDCLXVII, edito. Peculiares tamen, in ſuae gratiam Gentis, à Viris, qui Chriſtianae religionis in Armeniis propagatae Στύλοι καὶ Ἑδραιώματα fuerunt, adornatae ſunt tum Chriſtianae fidei Confeſſiones, tum ſcriptae pro eadem Apologeticae epiſtolae, ſingulari prorſus, contra imputatam Armenis haereſin, zelo ferventiſſimae. Ex his, quae inter ceteras eminent

Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi, ſunt quinque ſequentes: *Prima* Gregorii Nariekenſis Epiſcopi, qui floruit ſub Patriarchatu Vahani Vaſburakenſis, Baſilio & Conſtantino imperantibus, circa annum Chriſti CMLI, in uſum fidelium

lium suae Nationis conscripta. *Secunda*, ac *Tertia* Niersesis Clajensis, Patriarchae Armenorum Catholici, prior ad Haicanas Ecclesias, posterior in epistola ad Imperatorem Graecorum Emmanuelem, anno salutis circiter MCLXX. *Quarta* Niersesis Lampronensis Archiepiscopi sub Armenorum Patriarcha Gregorio Deghà, in responsoria epistola ad Alexium magnum, illius Emmanuelis Generum, circa MCLXXVII. annum scripta: Collectae in Librum Armenis Ընդհանրական, id est *Universalium*, dictum. *Quinta* verò istius quoque Niersesis Clajensis, Carmine Rhythmico 1365. Versuum elegantissimè composita, in Lib. Hisus Uërdi à pag. 241. usque ad 321.

De his quinque Patrum Armenorum Confessionibus in genere praemonenda duximus haec duo: I. Eas ab omnibus Armenicae Ecclesiae addictis adhuc hodie, non minus ac Apostolicum, Nicaeno-Constantinopolitanum, atque Athanasianum, pro genuinis, & orthodoxis haberi, utpote profluentes ex ore Antistitum, quos unquam Armenia vidit, praestantissimorum, quorum orthodoxiam nemo Armenus unquam in dubium vocare ausus est, quorum non tantùm, ceu Sanctorum, memoriam Ecclesia quotannis festive celebrat, sed & hymnos, quos in usum coetus Christiani composuerunt, quotidie in templis decantat: atque adeò quicquid ex illis nunc producemus, ejusdem, cum isto credendorum breviario, quod integrum exhibuimus, auctoritatis atque ponderis esse.

II. Nullam omnino, quod ad res ipsas attinet, in

iis obſervari notatu dignam vel diſcrepantiam vel contrarietatem, ſed omnes eandem fidem adeò uniformiter continere, ut una alteram confirmet, & quae in una vel omittuntur, vel ſuccinctis verbis traduntur, in reliquis eò prolixius atque clarius exponantur; eaſque hac ratione maximam nobis in iſthac breviori nunc illuſtranda lucem foenoraturas, uti in ſequentibus videbimus.

Haec autem, quae nunc prima, Latina veſte induta, in Europaeorum conſpectum prodit, Armenicae Eccleſiae Confeſſio, videtur illa ipſa fuiſſe, quam ſupra memorati Patres vel illuſtrandam vel defendendam ſuſcepere: ſiquidem illi in prolixioribus ſuis Confeſſionibus non alios, quam qui in hac conciſe proponuntur, fidei Articulos exponendos atque vindicandos ſibi ſumſerint. Eſtque omnium ordine prima, qua ſine nemini ad reliqua Chriſtianae religionis myſteria aditus conceditur, quam in Primitiva Eccleſia ipſi Catechumeni Competentes; nunc verò ſuſceptor, baptizandi infantis nomine, ad S. Baptiſmum, memoriae fideliter impreſſam, recitare tenetur. Extat in ipſo frontiſpicio citati Horologii p. 5. 6. 7. 8.

Quantum ad Auctorem, eum non unum, ſed plures fuiſſe certum eſt, de quibus vero non magis hodie conſtat, quam de illis Symboli Apoſtolici: cujus licet doctrina ſit omnino Apoſtolica, ipſum tamen, eo quo nunc incedit habitu, non ab Apoſtolis compoſitum, quorum aetate id quadringentis ferè

rè annis inferius esse ab Eruditis ostenditur: neque simul & semel adornatum, sed quoad primarios Articulos ab ipsis Apostolorum temporibus derivatum, & successivis Seculis contra suborientes, & πανωλεθρίαν Christianismo minaturas, haereses, maturo Rectorum Ecclesiae consilio auctum, donec ad eam, in qua nunc comparet, perfectionem perductum esset.

Quod de Symbolo Apostolico non sine ratione dicitur, idem de antiqua hac Armeniarum Ecclesiarum Confessione eo confidentius asseritur, quo minus natales ejusdem in Armenorum annalibus deprehendi possunt. Unde maxime videtur veritati consentaneum, hujus Confessionis elementa, ceu simplicissima Christianae religionis principia, ab ipso S. Gregorio, cum Haicanam Nationem ad fidem in Christum converteret, fuisse tradita, quae postmodum variarum occasione haeresium, in Ecclesia Dei suppullulantium, à Patriarchis, Archiepiscopis & Episcopis novis accessionibus locupletata, hanc tandem produxerunt fidei Christianae Confessionem, quam nunc sine ulterioribus praefationis ambagibus explanandam aggredimur.

Հայաստանեայց Եկեղեցեաց proprie *Haicanarum Ecclesiarum*, modò *Armenicae Ecclesiae* interpretati sumus, ut, eo quo hactenus Europaeis innotuerunt nomine, omnium illarum, tanquam unius Ecclesiae, consensum significemus. Quare autem Haicanos se vocent Armeni, dictum est supra in Dissertatione Praeliminari.

Խոստ-

Խոստովանիմք և հաւատամք *Confitemur & credimus.* Illud à խոստումն *promissio*, *sponsio*, unde խոստանալ *compromittere*, *spondere*, & ipsum խոստովանել, quod *confiteri*, *adstipulari*, significat; Hoc verò ab հաւատ *fides*, quae Armenis sic definitur: Հաւատ է մնացական անեղակալութիւն հաւատացելոց, որ անեղակալէ զարդարսն 'ի ճշմարտութիւնն, և զճշմարտութիւնն 'ի նոսա, *Fides est permanens arrhabo credentium, quo justi oppignorantur veritati illi* salutari, *& veritas illa ipsis*, Libro Definitionum pag. 25.

Combinantur verò hoc loco verba ista, quorum alterutrum tantum adhibetur in reliquis confessionibus; ut doceatur neque Confessionem sine fide, neque hanc sine illa sufficere, sed corde credendum ad justitiam & ore confitendum ad salutem, Rom. 10: 9, 10. In numero multitudinis verò, à more, quo haec Confessio in templis, ab uno quidem clara, à reliquis verò submissa voce recitatur, ut vel unus omnium, vel omnes quasi uno ore confiteri videantur: Հաւատամք ամենակատար սրտիւ *credimus omnimode perfecto corde.* Cum aliàs, quando suam quisque fidem seorsim profitetur, unitatis numero dicatur, uti Niersés Clajensis Confessionem suam orditur:

Խոստովանիմ Ա՟Ծ զՀ՟այր
Confiteor Deum Patrem &c.

զՀ՟այրն Ա՟Ծ *Patrem illum Deum*) Deum dicit, & SS. Trinitatis Primam Personam, Patrem: quem descri-

ſcribit ab attributo aeternitatis, *non factum*, *non genitum*, *& initio carentem*; & à proprietatibus perſonalibus: *Genitorem filii*, *Spiratorem Spiritus Sancti.* Plura addit Gregorius Nariekenſis attributa Dei eſſentialia, tum abſoluta, tum relativa, & proprietates perſonales, dicens: Է՛ ուրեմն հաւատ ճշմարիտ, և ուղղափառ, հաւատալ զԱծ Հայր, էութիւն ճշմարիտ, գոյ կատարեալ, անեղ՝ անըսկիզբն, անժամանակ, անպատճառ, անիմանալի, անտեսանելի, անճառելի, անհաս, պարզ, անզննին, անկէտ՝ անսահման՝ աներբ՝, անուր, անբովանդակելի, անայլայլելի, անփոփոխ, գերագոյ, գերալոյս, գերանճառ, ոչ յումեքէ եղեալ՝ և ոչ ինքն զինքն արարեալ, ոչ ինչ յառաջ քան զնա, և ոչ զոյգ ընդ նմին, այլ ինքն գոլով ըսկիզբն՝ և պատճառ ամէնի, համագոյին ծնընդեամբ՝ և ելութք, և եղականացն արարչութեամբ։ *Eſt igitur vera fides & orthodoxa, credere Deum Patrem, Eſſentiam veram, Exiſtentiam perfectam*, *non factum*, *ſine initio*, *ſine tempore*, *ſine cauſa*, *imperceptibilem*, *inviſibilem*, *inenarrabilem*, *inacceſſibilem*, *ſimplicem*, *imperſcrutabilem*, *imperveſtigabilem*, *indefinibilem*, *ſine quando*, *ſine ubi*, *incomprehenſibilem*, *inalterabilem*, *immutabilem*, *ſummam exiſtentiam*, *ſummam lucem*, *ſuperiorem quam qui enarrari poſſit*, *qui non à quopiam factus eſt*, *neque ipſe ſe ipſum fecit*, *ante quem nihil fuit*, *& cui aequale nihil eſt*, *ſed cum ipſe ſit initium*, *etiam cauſa eſt omnium*; ὁμοουσίων *per generationem & emiſſionem*, *rerum factarum autem per creationem.* Et, quae ex his neceſſario ſequuntur, ſuccenturiat Eccleſia in Hymnis ac precibus ordinariis Deum celebrans: ամենակալ *omnipotentem*, in

Symb. Nic. Տէր Աստուած՝ բարի և բարերար, գթած և ողորմած՝, արդար և ամենախնամ, *Dominum, Deum, bonum & beneficum, clementem & misericordem, justum & omnibus providum*, ubique in Libris Scharaknuets & Horologio. Quae omnia si paulo attentius consideremus, & inter se conferamus, videbimus è diametro opposita: tum infidelibus, Gentilibus atque Judaeis; tum haereticis Simonianis, Saturnilianis, Basilidianis, Carpocratianis, Valentinianis, Gnosticis, Cerdonianis, Marcionitis, Manichaeis, Audaeanis seu Anthropomorphitis, & id genus aliis.

Զհայրն *Patrem illum*) nimirum Ծնօղ Որդւոյ՝ *Genitorem Filii* մեծ և սքանչելի խորհրդով *mysterio magno & admirando*, adeoque in relatione ad Filium, cujus est Pater, generatione, facta 'ի բնութէ Հօր, անախտ՝, և անմարմին, նախքան զժամանակս *ex natura Patris, sine imperfectione, sine corpore, ante secula*, Niersses Lamproncnsis. Confer quae inferius dicuntur de Filio.

Ծնօղ *Genitorem*) à ծնանիլ, quod *gignere, parere*, & *nasci* significat, uti videmus in notabili isto Hymno, qui cantatur in festo nativitatis τῆς Θεοτόκȣ: Որ ծնաւ զանժամանակն 'ի Հօրէ ծնեալն, այսօր ծնաւ յամուլ արգանդէ *quae peperit illum sine tempore à Patre Genitum, hodie nata est ex sterili ventre* (Annae), Schrakn. p. 5.

Բղխօղ *Eructatorem*) *Spiratorem, procedere facientem*, à բղխել, quod similiter Communis, hoc est, Activae & Passivae, significationis est. *Eructare* enim

enim τοῖς ὁ, ἐρεύγεσθαι significat Pſ. 18:3. Օր աւուր բղխէ զբան *dies diei eructat verbum.* Item Pſ. 118:171. բղխեսցեն շրթունք իմ զօրհնութիւնս քո *eructabunt* (ἐξερεύξαιντο) *labia mea laudes tuas.* Ad Mariam de nativitate Chriſti dicitur որ ըզ Հայրածինն բղխեցեր զծաղիկ *quae à Patre genitum protuliſti florem*, Scharak. p. 9. Et Gen. 1. 11. բղխեսցէ երկիր զբանջար խոտոյ (βλαςησάτω) *progerminet terra olus herbae.* Adde de ipſo Chriſto locum iſtum in Scharak. p. 285.

Ետուն քացախ խառնեալ լեղի.
Նմա որ բղխեաց գետ յԵդենի.
Dederunt acetum amaritudine temperatum
Illi qui emiſit fluvium ex Eden;

Paſſivè quando accipitur, per Neutra Latinorum *emanare*, *procedere*, *progredi*, *prodire*, & ſimilia, optimè redditur, ut: Scharak. p. 289. de Chriſto patiente,

Բղխեալ ՚ի քէն վտակ կըր կին
՚Ի նորոգումըն կողմանն մըն.
Emanavit ex te rivus duplus
Ad renovationem generis humani.

Sic ejuſdem Libri pag. 6 dicitur: Այսօր լըցաւ խոստումն Ադամ Նահապետանն՝ ՚ի զաւակէ նոցին օրհնիլ ամ ազգաց. զի յարմատոյ նոցին բղխեաց Կոյսըն սբ՝ որ ծնաւ ըզԱստուածն, *Hodie impleta eſt pro-*

 miſ-

missio Dei ad Patriarchas, ex semine ipsorum benedictum iri omnibus gentibus, quoniam ex radice ipsorum prodiit Virgo illa sancta, quae peperit Verbum illud.

Hinc Nomen Verbale բղխումն *processio*, quod tamen ut plurimum passivo sensu adhibetur. Utrumque verò Ծնօղ *Gignens*, & Բղխօղ *emittens, eructans*, de Patre, uti ծնեալ *Genitus*, de Filio; & բղխեալ *procedens*, de Spiritu Sancto dicitur.

զԲանն Ած *Verbum illud Deum*, Որդի Այ *Filium Dei*, ծնեալ՝ և ըսկսեալ 'ի Հօրէ *genitum & initium habentem à Patre*; ita semper Armena Ecclesia compellat ac veneratur Secundam SS. Trinitatis Personam, & quidem զՄիածինն Բանն նորին՝ և Ծնունդ 'ի վերքան զբան. Կերպարան՝ և Ճառագայթ Հօր՝ Էութեանն Նկարագիր, Կնիք կենդանի, իմաստութիւն, և զօրութիւն, ամ Ածավայելչական կոչմանցն Հօր էապէս ունօղ. որպէս նոյնագոյ բնութի, Ած յԱյ, Անեղ յԱնեղէ, անժամանակ յանժամանակականէ, կեանք 'ի կենաց, լոյս 'ի լուսոյ. *Unigenitum illud Verbum ejus, & Generationem supra omne verbum, Formam ac splendorem Patris, Essentiae illius characterem, sigillum vivum, sapientiam & potentiam, omnia Deum decentia attributa Patris essentialiter habentem: Videlicet eum, qui est* ὁμοούσιος *natura, Deus à Deo, non factus à non facto, sine tempore, ab eo qui est sine tempore, vita à vita, lux à luce* Greg. Narick. Quae verba adhuc clarius exponit Nierses Cla-

Clajensis, in Confessione pro Ecclesiis Haicanis : Լոյս Որդի 'ի լոյս Հօրէ, և հուր Աստուածութեանն Որդւոյ 'ի հրոյ Աստուածութեան Հօր յառաջեկեալ ծնընդեամբ. ոչ են այլ և այլ, այլ՝ մի, և նոյն բնութիւն. Իսկ օրինակ անօրինակ ծնընդեանն Որդւոյ ոչ այլ ինչ է, բայց որ 'ի մեզ մտացս ծնունդ բանն. թէպէտ և ոչ ամենայն համեմատի ճշմարտութեան օրինակս : Վասն որոյ և Բան ասի, յաղագս անապականն գոլոյ ծնընդեանն. իսկ Որդի, զի 'ի Հօր բնութենէ. և ոչ օտար 'ի նմանէ, կամ արարած՝, ըստ հայհոյութեան Արիոսի: *Lux Filius* , inquit Patriarcha , *à luce Patre, & ignis Deitatis Filii ab igne Deitatis Patris procedens generatione: non sunt aliud & aliud, sed unum & idem natura. Verùm illud Generationis Filii exemplum sine exemplo, nihil aliud est, quam in nostra mente est generatio verbi, licet neque hoc exemplum per omnia veritati sit conveniens. Propterea Verbum dicitur, quia incorruptibilis est generatio: at Filius dicitur, quia ex Patris natura: neque peregrinus ab ea est, neque creatura, juxta Arii blasphemiam.*

Et mox addit : Իսկ հնար իմանալոյ զանիմանալին՝, ոչ այլ ինչ է, բայց հաւատալ ասացելոցն 'ի Գիրս Սուրբս. և ոչ քննութեամբ զանքննելին արկանել՝, որք անհաս մտաց ասացին զԱստուածային Ծնունդն անճառ բանից: *Modus autem intelligendi imperceptibilem illam* Generationem *non alius est , quam credere dictis illis in Literis sacris, (& non scrutinio subjicere imperscrutabile illud,) quae menti impenetrabilem dixerunt Divinam Generationem illam, & Verbis ineffabilem.*

Ոչ յետոյ՝ և ոչ կրտսեր *non posteriorem, neque minorem* &c.) Ոչ էր երբեմն Հայր, յորժամ ոչ էր Ը̅ նմին Որդի՝, և Հոգի Ս̅բ̅, այլ՝ ջ Հայր՝ միշտ Հայր, և ոչ յետոյ ստացել զանուն Հայրութե, նոյնպէս և Որդի՝, միշտ Որդի Ը̅ Հօր իւրոյ մշտնջենաւոր. *Non erat aliquando Pater, quando non erat Filius & Spiritus Sanctus, sed sicuti Pater semper Pater, & non postea acquisivit nomen Paternitatis, similiter & Filius semper Filius, cum Patre suo sempiternus*, Niersses Lampronensis.

զՍ̅բ̅ Հոգին *Sanctum Spiritum.*) Specimen Gematriae Armeni subtiliores hic nobis offerunt circa vocem Հոգի, quae propriè *Animam* significat, ut Ոգի *Spiritum.* Volunt tamen illam cum Հ scribi, quando de Spiritu Sancto, tertia Trinitatis Persona, sermo est: 1. Ut aequali literarum numero in voce Հոգի *Spiritus*, ac in Հայր *Pater* & Որդի *Filius*, Personarum aequalitas indicetur. 2. Ut ter quatuor literae, ex tribus trium Personarum Divinarum nominibus collectae, duodenarium literarum ipsius Vocis Երրորդութիւն *Trinitas* significent. Հոգին Ս̅բ̅ միշտ Հոգի Ա̅յ̅, անմեկնելի ՚ի Հօրէ՝, և յՈրդւոյ, մի էութի, մի բնութի յերիս Անձնաւորութիս իմանի, *Spiritus Sanctus semper est Spiritus Dei, inseparabilis à Patre & Filio, una essentia, una natura, in tribus Personalitatibus intelligitur*, Niersses Lampronensis.

Անեղ՝, անժամանակ, *non factum, tempori non subjectum*, omnia attributa essentialia aequaliter habentem, որ ինչ Հօրէ՝, և զՈրդւոյ ասացաւ *quae de Patre*

tre & Filio dicta ſunt, Gregorius Nariekenſis. Բղխեալ 'ի Հօրէ *procedentem à Patre vel ex Patre*, Ἐκπορευόμενον παρὰ τοῦ πατρός. Hinc Gregorius Nariekenſis Հոգին սբ̄ բղխումն 'ի Հօրէ անճառաբար, ոչ ըստ որդւոյ ծննդեանն, այլ ելումն յէութենէն. ըն՝, Հոգին ճշմարտութեան, որ 'ի Հօրէ ելանէ *Spiritus Sanctus eſt ſpiratio à Patre ineffabiliter, non uti Filius Generatione, ſed proceſſione ex eſſentia illius: juxta illud*, (Joh. 15: 26.) *Spiritus veritatis qui à Patre procedit*. Sic etiam Clajenſis Patriarcha: Հոգին սբ̄ բղխումն առ 'ի Հօրէ *Spiritus Sanctus eſt proceſſio à Patre*. Et Lampronenſis Archiepiſcopus: Հոգին սբ̄ բղխումն 'ի Հօրէ աղբիւրաբար ինքեան միայնոյ քննելի օրինակն, և արարածոց անգիտելի *Spiritus Sanctus eſt proceſſio à Patre ad inſtar fontis, ſibi ſoli perſcrutabile exemplum, & creaturis incognoſcibile.*

Nihilominus, quod Damaſcenus Orthodox. fidei Lib. I. Cap. XI. p. 43. dicit: τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τȣ̃ πατρὸς λέγομεν, καὶ πνεῦμα πατρὸς ὀνομάζομεν· ἐκ τοῦ υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα ȣ̓ λέγομεν, πνεῦμα δὲ υἱοῦ ὀνομάζομεν, idem etiam ab Armenis Patribus dici, plus ſemel obſervavimus, & quidem ab eodem, quem ſuperius citavimus, Gregorio Nariekenſi, Lib. Precum Cap. 81. ubi ad ſecundam Trinitatis Perſonam ita dicit: և քեզ անքննին ը̄ Հօր անհասին՝ թուակցութ̄ի Հոգւոյդ անճառ վայելէ փառք՝ պատիւ և երկրպագութ̄ի յաւիտեանս յաւիտենից *Et Tibi imperſcrutabili, cum Patre Tuo inacceſſibili, in connumeratione Spiritus TUI ineffabilis, convenit gloria, honor, & adoratio, in ſecula ſeculorum.* Imò, pro-

processionem Spiritus Sancti à Patre & Filio non obscurè insinuat idem Episcopus Nariekensis, Soliloquiorum Cap. 75. Օրհնաբանեմք ընդ Հօր և Որդւոյ՝, զանբաժանելի բղխումն նոցին, *Laudamus cum Patre & Filio indivisibilem Processionem ILLORUM.* Addunt, quod à Patre procedens Spiritus Sanctus *à Filio accipiat*, uti videre est in Hymno Pentecostali Scharak. p. 393.

Բղխումն Հօր անքըննա բար.
Առօղ յՈրդւոյ անճառա բար.
Processio Patris imperscrutabiliter
Accipiens à Filio ineffabiliter.

Porrò ejusdem essentiae & gloriae cum Patre & Filio eundem Sanctum Spiritum affirmat Confessio baptizandi, dicens eum: Էակից Հօր և փառակից Որդւոյ *Coëssentialem Patri & conglorium Filio.* Greg. Nariekensis ad haec verba addit: Նոյն բնութեամբ՝ համագոյիցն ամի հաղորդ և զուգակամն, որինչ զՀօրէ և զՈրդւոյ ասացաւ, *idem natura, cum* ὁμιουσίοις *omnium istorum aequaliter particeps, quae de Patre & Filio dicta sunt.* Sic in Libro precum Cap. 34. Բարեբանեմք միշտ՝ և օրհնեմք ընդ Որդւոյ և Հօր և զՀոգի էութեան նոցին, *Benedicimus semper & gratias agimus cum Filio & Patre etiam Spiritui essentiae EORUM.* Niersès Patriarcha in Confessione pro Haicanis scripta: Հոգին սբ բղխումն առ'ի Հօրէ՝ և փառակից Որդւոյ, Եւ կատարեալ, որպէս զՀայր և զՈրդի, *Spiritus Sanctus processio à Pa-*
tre

tre, Σύνδοξος *Filio*, *eſt Deus perfectus*, *ſicuti Pater & Filius*. His adſtipulatur Archiepiſcopus Uskan Erivanenſis, ſub initium admonitionis annexae editioni Bibliorum: benedicendo Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, բղխողի 'ի նոցունց էութենէ *procedenti ex ILLORUM eſſentia*. Quibus omnibus, ex ore Moyſis Chorenenſis, in Feſto Pentecoſtes ſuccinit Eccleſia: Որ անհասանելիդ ես յէութեան և անպատում հոգիդ Ճշմարիտ, անըսկզբնաբար բղխումն 'ի հօրէ, և համագոյակից որդւոյն միածնի, օրհնեմք զքեզ Ա՛ծ հարցն մերոց. *Qui non-cognoſcibilis es eſſentiâ, & ineffabilis, O Spiritus vere, proceſſio à Patre ſine initio, & Conſubſtantialis Filio Unigenito, benedicimus tibi, O Deus Patrum noſtrorum.* Et poſt pauca; Որ առաքեցար 'ի հօրէ՝ հոգիդ անեղ՝ և համագոյ, աղաչնօք տնօրինաբար քումէակցին, լինիլ մխիթարիչ սրբ առաքելոցն, աղաչեմք զքեզ ողորմեա. *Qui miſſus es à Patre, Spiritus increate, & Conſubſtantialis, interceſſione oeconomica tui coëſſentialis, ut ſis Conſolator ſanctorum Apoſtolorum, rogamus te, eſto miſericors.* Lib. Hymn. p. 395.

զԵրրորդութիւն սրբ *Trinitatem illam Sanctam* &c.) Gregor. Nariek. Ոչ ինչ առաւելութիւն կամ նուազութիւն 'ի պաշտելի երրորդութեան տեսանի, այլ համայնիւք գոլով զոյգ, հաւասար և միաւոր, բայց 'ի յանձնաւորութեայն յատկութեանց, և որ 'ի նոյին հետևի. Եռանձնաւորութիւնքն են՝ Ծնողութիւն հօր, Ծնելութիւն որդւոյ, և Ելողութիւն Հոգւոյն սրբոյ. 'ի համաքունան միաւոր և հաւասար բնութիւն, Ա՛ծութիւն, անեղութիւն, զօրութիւն, մեծութիւն, իմաստութիւն, բարութիւն, արարչութիւն, նախախնամութիւն, և այլ.

Nihil majus aut minus in adoranda Trinitate conspicitur, sed in communi essentia par, aequale & unum., praeter Personalitatum illarum proprietates, & quod ex illis sequitur. Personalitates illae sunt: Gignere *Patris, gigni Filii, & procedere Spiritus Sancti. In iis, quae communem naturam spectant, unus* est Deus *& aequalis natura, Deitate,* ἀκτίσει, *potentia, magnitudine, gloria, honore, creatione, providentia, & aliis.*

Մի կամք *una voluntas.*) մի կամ երից անձնաւորութեանն, և մի զօրութիւն, և մի արարչութիւն. Հայր կամեցաւ ստեղծանել զերևելին և զաներևոյթ արարածս, և որդի գոյացոյց յ'անգոյից, և Հոգին սբ զարդարեաց իմաստութեամբ. *Una Voluntas est trium Personalitatum & una potentia, & una creatio. Pater voluit creare visibiles & invisibiles creaturas, Filius existere fecit.* eas *ex non existentibus, & Spiritus Sanctus adornavit* eas *sapientia*, Nierses Clajensis.

Hanc Armenicarum Ecclesiarum de Deo Uno ac Trino Confessionem idem Nierses in Libro Hisus Uërdi nominatim opponit *Ario*, Carm. Rhythm. pag. 242. *Sabellio*, pag. 243. & *Tritheitis*, ibidem.

Հաւատամք յ'եկեղեցի սբ *credimus in Ecclesiam Sanctam.*) Alia hic phrasi utuntur Symboli Auctores, quam in antecedentibus. Dixerant: Հաւատամք զՀայրն Ա՟ծ *credimus Patrem Deum*, զԲանն Ա՟ծ *Verbum illud Deum*, & զՀոգին սբ *Spiritum Sanctum;* Nunc vero յ'եկեղեցի սբ *IN Ecclesiam Sanctam;* cùm Հաւատալ 'ի Հայր Ա՟ծ *credere in Patrem Deum*, 'ի Բանն Ա՟ծ

in

in Verbum illud Deum, & 'ի Հոգի սբ *in Spiritum Sanctum*, existentia praesupposita, *fiduciam* in SS. Trinitate ponendam; յեկեղեցի verò *existentiam* Ecclesiae credendam, significare videatur.

Unde recte quidem, quoad priora, in Symbolo Nicaeno dicitur: Հաւատամ 'ի մի Ած 'ի Հայրն *credo in unum Deum, in Patrem*, Եւ 'ի մի Տր Յսն Քսն *Et in unum Dominum Jesum Christum*, Եւ 'ի Սբ Հոգի *& in Sanctum Spiritum*: attamen hoc loco eodem tenore pergit, Հաւատամք եւ 'ի մի միայն ընդհանրական եւ յառաքելական եկեղեցի *credimus in unam solam universalem & Apostolicam Ecclesiam*, εἰς μίαν καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Nimirum Եկեղեցի seu *Ecclesia* significat mysticum illud corpus fidelium tam beate defunctorum, quam in hac vita superstitum, cum Capite Christo: quae *Sancta* dicitur, quoniam sanguine Christi à peccatis est mundata, & ex sanctis constat Capite ac membris: quae & sacrorum omnium communionem habet. Hoc sensu Ecclesia vocatur Քաղաք Այ *civitas Dei*, Տաճար անապականն՝ յորում ծագեալ Արեգական արդարութե *templum incorruptile, in quo ortus est sol justitiae*, կանգնեալ սեղան սրբութե *erectum altare sanctitatis*, & յորում բղխեալ աղբիւր անապականն *in quo fons perennis profluit*, անեղն ապաւէնին՝ եւ ժողովարան բանաւոր հօտի, բնակարան Հրեշտակաց, նաւահանգիստ արդարոց՝ եւ մեղաւորաց քաւարան *locus refugii, coetus gregis rationalis, habitaculum Angelorum, portus Justorum, & peccatorum expiatorium*, Lib. Hymnor. in festo Ecclesiae, pag. 452. Item Կաթուղիկէ մայր

սբ *Universalis mater sancta.* Կոյս սբ եւ Հարսն երկնաւոր փեսային *virgo sancta, & sponsa coelestis sponsi,* վերին Երուսաղէմ *superior Hierosolyma,* Նոր Սիոն *nova Sion,* դասակցեալ անմարմնոց հոգեղինաց *coordinata incorporeis Spiritibus* ibid. & pag. 147.

Զթողութիւն մեղաց *remissionem peccatorum.*) in Symbolo Nicaeno legitur: 'ի քաւութիւն եւ 'ի թողութիւն *in expiationem & remissionem*: illa à poena, haec à culpa liberat; utraque primariò quidem à Christo & ab eo praestita humani generis expiatione deducitur, sed secundariò à mediis, eum in finem institutis. Media vero ista sunt: Մկրտութիւն *Baptismus,* Ապաշխարութիւն *Poenitentia,* Հաւատ *Fides,* Խոստովանութիւն *Confessio,* Արձակումն Քահանայական *Absolutio sacerdotalis,* Պատարագ *Oblatio, sacrificium Missae,* Հաղորդութիւն *Eucharistia,* Ամենայն բարի գործք Առաքինեաց *Omnia bona opera Piorum,* Աղօթք *Preces,* Ողորմութիւնք *Eleemosynae,* &c. Ipsis SS. Trinitatis Personis apud se invicem; & Sanctis mutuo apud Deum intercedentibus, uti abunde patet ex Libro Hymnorum, Horologio, & Missali Armenorum. Sed de his alibi, Deo volente, prolixius agemus ex professo.

Հաղորդութիւն Սրբոց *communionem Sanctorum.*) Communio Sanctorum Armenis duplex intelligitur: una, membrorum Ecclesiae cum Capite Christo unio; altera verò, mutua membrorum ἐπιχορηγία, in bonis Ecclesiae communibus impetrandis, perfruendis, conservandis. Hymn. de Festo Ecclesiae, pag. 452. ff.

զՄինն

զՄի՛ն յերից իջեալ *Unum ex tribus descendisse.*) Մի՛ն 'ի յերից այսոցիկ անքաւից անձնաւորութեանց, ծնեալն 'ի Հօրէ անժամանակ նախքան զյաւիտեանս, էակից և փառակից Հոգւոյն, կամաւ և հաճութեամբ համաքնիցն խորհրդի յանձառ փառացն, և յանքաւ բարձրութենէն 'ի խնդիր եղծեալ և ապականեալ իւրաստեղծ պատկերին. ոչ զբնաւոր զօրութիւն ամենակարօղ իշխանութեան արկեալ 'ի կիր, այլ զամենահնար բազմապատիկ իմաստութիւնն. աւետեօք հրեշտակապետին բնակի յարգանտի՝ Հոգւով մաքրեցելոյ՝ ամէներջանիկ և փառաւորեալ Կուսին Մարիամու; *Unus ex tribus hisce immensis Personalitatibus, qui genitus est à Patre, sine tempore, ante secula, coëssentialis & conglorius Spiritui illi, voluntate & beneplacito eorum qui ejusdem naturae sunt, humiliat se ex ineffabili gloria, & immensa altitudine, ad requisitionem deformatae & corruptae imaginis, à se creatae: non naturali potentia omnipotentis potestatis usus,* sed παντομηχάνῳ *& multifaria sapientia: annunciatione Archangeli inhabitat uterum, Spiritu purificatum, felicissimae & gloriosae Virginis Mariae*, Greg. Narick. Qui in Veteri Testamento apparuit Patriarchis և նոյն ինքն Բանն Այ, որ արար զմարդն 'ի պատկեր իւր, և երևեցաւ նմա յետ յանցաւորութեան, և ամ արդարոցն առաջնոց, Նոյի և Աբրահամու, և Իսահակայ, և Յակոբայ, Մովսէսի, և Ահարոնի, և Յեսուայ, և այլոց Մարգարէիցն, և խօսեցաւ ընդ նոսա, 'ի ժամանակս վերջինս աւետեօք հրեշտակապետին Գաբրիէլի էջ յորովայն Կուսին Մարիամու, Unus ille, *& idem illud verbum Dei, qui fecit hominem ad imaginem sui, & apparuit ei post trans-*

gres-

gressionem illam, & omnibus justis illis primis, Noacho, Abrahamo, Isaaco, Jacobo, Mosi, Aharoni, Josuae, & aliis Prophetis, & locutus est cum eis, ultimis temporibus annunciatione Archangeli Gabrielis descendit in uterum Virginis Mariae, Nierses Clajensis.

Առեալ յարենէ *accepisse de sanguine illius*) և ՚ի նորին բնութենէն զգեցեալ մարմին հոգւով և մտօք : *ex illius* Mariae *natura induit corpus unà cum spiritu & mente* Greg. Narick. Անուապէլով ի ծոցոյ հօր բստ Աստուածային անսպարագրելի բնութեան. և ձգեալ յինքն յարենէ ամենամաքուր Կուսին, որ ՚ի զանգուածոյն Ադամայ. միացոյց ընդ Աստուածութեան իւրում անքննին և անճառելի, *non recedendo à sinu Patris, juxta Divinam incircumscriptibilem naturam : & ad se assumendo de sanguine purissimae Virginis, quae ex massa Adami, adunivit cum Deitate sua imperscrutabili & ineffabili*, Nierses Lampronensis.

Իննամսեայ *novem menses.*) Իննամսեայ ժամանակաւ որպէս մանուկ ծնաւ Աստուած և մարդ կատարեալ, *novem mensium tempore sicuti puer natus est Deus & homo perfectus*, & paulo post : կաթնասուն եղև որպէս զմարդ, և ՚ի հրեշտակաց փառաւորեցաւ որպէս զԱստուած, *nutritus est lacte ut homo, & ab Angelis glorificatus ut Deus*, Greg. Narick. Իսկ մերում հասանելոյ, այսպէս եղեալ միաւորութիւն յեղանակ յարգանդի Կուսին, բնակելով ՚ի նմա իննամսեայ ժամանակաւ. հինգ յաւելեալ աւուրբք բստ անդրանկութեան. և այն որ կարօղն էր ՚ի միում վայրկենի լինել կատարեալ, որ ընդ

օրէ

օրէ անձնամբ զարգանայ, որպէս զի խափանեսցի այսոր-ինակ՝ առ աչօք կարծելն զմարդեղութին, և ծնանի որպէս մարդ՝ Աստուած մարդացեալ, զկուսութին Ծնողին անապական պահելով, *juxta nostrum concipere sic fuit unionis modus in utero Virginis, dum commoratus est in eo novem mensium tempus, additis quinque diebus juxta primogenituram: & ille qui poterat uno momento esse perfectus, de die in diem crescit; nimirum, ut aboleatur ista opinio, eum* κατ' ὀφθαλμὸν *tantùm fuisse hominem factum: & nascitur ut homo, Deus caro factus, virginitate Genitricis incorrupta servata*, Niers. Lampronensis.

Եւ եղև Աստուած կատարեալ՝ մարդ կատարեալ *& factus est Deus perfectus homo perfectus.*) Constans est haec Armenicae Ecclesiae doctrina: Christum Salvatorem esse Θεάνθρωπον *Deum perfectum ac hominem perfectum.* Et cum inde ab ortu Eutychianae haeresios accerrima semper, maximè in Oriente, circa haec verba controversia agitata sit, ut eo fortius Armeni se Heterodoxis opponant, Confessioni publicae inseruerunt sequentia:

Հոգւով՝ և մտօք՝ և մարմնով.) Christum hominem docentes subsistere *spiritu*, *mente & corpore*, i. e. omnibus partibus essentialibus, hominem constituentibus, ճշմարտապէս՝ և ոչ կարծեօք *verè & non phantastice.* Sive enim հոգի *spiritus* & միտք *mens* ut Synonyma considerentur, quae se invicem explicent; sive հոգի *spiritum* tam increatum, quam creatum significans, pro *anima*, seu nobiliore hominis parte, acci-

cipiatur, միտք verò pro *animo*, *intellectu*, vel *conscientia*, uti Rom. 2 : 15. iis ընդ մարմնոյ *unà cum corpore* asseritur կատարեալ եւ ճշմարիտ մարդ *perfectus atque verus homo.* Nam, զի ոչ մասամբ էր ապականեալ մեզ՝ մարդկութիւն՝ այլ բոլորովին հոգւով մարմնով՝ եւ մտօք. վասն այնորիկ զբոլորս զգեցաւ Բանն՝ եւ միաւորեաց յինքն, *quia non ex parte corrupta erat humana natura nostra, sed tota, spiritus cum corpore & mente: ideò totum nostrum induit Verbum illud, & adunivit secum*, Greg. Narick. Haec contra Apolinarium Monothelitam ab Armenis teneri, discimus ex Libro Hisus Uërdi p. 253.

Եւ ոչ մարմին անմիտ ար.
Որպէս ասաց Ապօղին ար.
Թէ անհոգի իբր՚ի քա գին.
Բնակեաց Ած Բանն՚ի մար մին.
Արդ յայսպիսեաց փախչիմք՚ի բաց.
Իբր՚ի քարբից թունաւոր աց.

Neque corpus est sine mente,
Prout dixit Apolinarius;
Quod sine anima, tanquam in statua,
Habitaverit Deus Verbum in corpore.
Cum talia fugiamus,
Tanquam aspides venenatos.

Մի անձն միդէմ, *una est persona, unus adspectus.*) μία ὑπόςασις, ἓν πρόσωπον. Nestorio & Nestorianis haec op-

opposita esse testatur Nierses Patriarcha, in Epistola responsoria ad Alexium: վասն որոյ ոչ ըստ Նեստորի ՚ի յերկուս բնութիւնս և յերկուս դէմս բաժանեմք զմին Քս, *propterea*, dicit, *non juxta Nestorium in duas naturas, & in duas personas dividimus unum Christum.* Siquidem, uti idem Clajensis ex Gregorio Nazianzeno docet, Թէ ոչ այլոք և այլմի լիցի, զի մի խառնելովն *non est alius atque alius, sed UNUS, arctissima conjunctione illa*: & mox ex eodem Theologo subjungit, Թէ կրկին էր՝ յայտ է թէ բնութեամբ՝ և ոչ անձնաւորութեամբ, *si duplex est* Christus, *patet, quòd naturâ, & non personalitate.* Sic duas non tantùm ծնունդս *generationes*, seu *nativitates*, unam à Patre ab aeterno, alteram in plenitudine temporis è S. Virgine factam, agnoscunt Armeni; sed & *utramque* fatentur բնութիւն *naturam*, quando de alterutra *in abstracto*, sermo est; dum illum, qui est ՚ի բնութենէ Հօր *ex natura Patris*, etiam *humanam naturam* habere credunt. Hinc Nierses:

> Որ ըզ բնութիւնքո մարդկայ ին
> Ցուցանելով ՚ի գիշեր ին
> Տագնապեցար դու յերկիւղ ին.

> *Qui naturam tuam humanam*
> *Ostendisti illa nocte*, qua
> *Valde angebaris timore*, Hist. Uërdi p. 168.

Quando verò de *Persona* Filii Dei atque hominis *in concreto* agitur, eam, propter arctissimam unionem,

nem, *unam* habere *naturam* conſtanter affirmant. Hinc ſtatim adjicitur in Confeſſione:

Միաւորեալ մի բնութե *unitus* eſt, Filius Dei incarnatus *unâ naturâ.*) Omnium controverſiarum Graecos inter & Armenos à multis Seculis agitatarum ſumma fuit circa haec verba; quae proinde occaſionem dederunt, ab una parte, tot calumnias evomendi, quot ab altera apologias ſcribendi, ita ut exacerbati utriuſque partis animi nec dum videantur eſſe mitigati. Cauſa litis ac phraſios omnino petenda eſt ab ipſius Neſtorii haereſi, quam ut eo fortius impugnaret Cyrillus Alexandrinus, μίαν dixit τȣ̃ λόγȣ σεσαρκωμένȣ φύσιν. Hujus, ceu Orthodoxi Patris, verba Armeni adoptantes, Մի բնութիւն ասեն Բանին մարմնացելոյ *unam dicunt naturam Verbi incarnati*, Nierſ. Claj. Eutyche vero etiam Deitatem & humanitatem Chriſti μίαν φύσιν ſtatuente, iſta quoque verba: մի բնութի *una natura*, adeo dubiae atque ſuſpectae ſignificationis eſſe coepere, ut Armeni plurimis pro hoc Confeſſionis ſuae articulo apologiis, ad ipſos etiam Graecorum Imperatores ſcriptis, fidem ſuam ab adverſae partis criminationibus liberare debuerint. Ex quibus nunc genuinam Eccleſiae Armenae ſententiam expromturi, notamus:

I. Unam dici Armenis naturam Verbi incarnati, ex unione indiviſibili, in oppoſitione ad Neſtorii haereſin, uti ſcribit Nierſes Clajenſis ad Emmanuelem: Patres Orthodoxi զանբաժանելի միաւորութի երկուց բնութեցն, Ո՛չ և մարդոյ առեալ՝ Է դէմ եղին Նեստորի, և որոց Է նմա բաժանողացն՝ որք երկուս բնութիւնս

թիւնս տուացին՝ բայց բաժանեալս, և ոչ միաւորեալ՚ի մէրայ միոյ Ք. Ի. Իսկ զառ՚ի Նեստորէ բաժանումն՚ի բաց եղին՝ որպէս զորոմն դառնութեան, *indivisibilem unionem duarum naturarum illarum Dei & hominis statuentes, opposuerunt Nestorio, & iis, qui cum eo fuerunt, divisoribus, duas naturas dicentibus, sed divisas, & non unitas in uno Christo: quam Nestorii divisionem removerunt zizaniae amaritudinis instar.* Et mox addit Նզովեմք և զայնոսիկ, որք՚ի յերկուս բնութիւնս բաժանեն զմի Ք. ըստ Նեստորի. այլ ասեն զԱծ և այլ զմարդն. զմարդն չարչարելի՝ և մեռեալ, և զԱծն անչարչարելի, և անմահ. և ոչ միաւորութեան տան զերկաքանչիւրսն՝ զչարչարանսն՝ և զանչարչարութիւն, զմահն՝ և զանմահութիւնն: *Anathematizamus etiam illos, qui in duas naturas dividunt unum Christum juxta Nestorium, & alium dicunt Deum, alium hominem; hominem illum crucifixum & mortuum; Deum verò illum incruciabilem, & immortalem: neque unioni tribuunt utramque, passionem & impassibilitatem; mortem & immortalitatem.*

Hinc & objectiones Nestorianorum discutit idem Patriarcha Clajensis ex *Cyrilli Alexandrini epistola secunda ad Succensum*, in responsoria ad Manuelem ita scribens: Որք ընդդէմ դառնային ասացելոցն ՚ի նմանէ բանից այսոց. Թէ մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ, զի թէ յերկուց բնութեանց (ասեն) ժողովեցաւ Էմմանուէլ՝ և ՚ի միաւորութեան միբնութիւն եղև ի. հետևի ամ իրաց՝ պարտ գոլ ասել զնա չարչարելի յիւրն բնութեան. Որոց առնէ պատասխանի՝ յետ յոլովից բանից՝ և զայս ևս. Թէ զՔն հարկեր չարչարիլ ՚ի յիւրն բնութեան, թէ և ասի յետ միա-

միաւորութե՛ մի բնութի՛ Որդւոյն մարմնացելոյ. քանզի թէ ոչ էր՚ի բանս Տնօրէնութե՛ բնաւորեալ կրել զչարչարանս՝ ուղղակի ասէին զայս, թէ հարկ էր ա՛մ իրօք Բանին բնութե՛ ընդունիլ զչարչարանս. Իսկ դրձ՛լ ասէ, ասեն հակառակորդքն՝ զի թէ մի է բնութի՛ Բանին մարմնացելոյ. հարկ է ա՛մ ասել շփոթումն ընդունիլ՝ և խառնակումն որպէս ծախելոյ մարդկայնոյն բնութե՛ ՚ի նմա, և անգիտացան դարձեալ՝ որք զուղիղն թիւրեն, եթէ ըստ ճշմարտութե՛ մի բնութիւն Բանին մարմնացելոյ. Իսկ յետ սակաւուց ասէ, ոչ միայն՚ի վերայ պարզից ըստ բնութե՛ ասի մին ճշմարտապէս, այլ՚ի վերայ այնոցիկ՝ որք ըստ շարադրութեանցն են ժողովեալք. *Jis, qui dictis ab ipso verbis: una est Verbi incarnati natura, objiciebant: dum ex duabus naturis compositum dicunt Emmanuelem, ut in unione una natura appareat; sequitur omnino dicendum esse eum cruciabilem esse in sua natura: respondet* Cyrillus *post plura alia etiam hoc: Quid necesse est dicere cruciabilem in sua natura, quanquam dicatur post unionem una natura Filii illius incarnati; si non in negotio oeconomiae oportuisset pati passiones, rectè dicerent hoc, quod necesse sit naturam Verbi illius recipere cruciatus. Et iterum dicit, dicunt adversarii: quod si una est natura Verbi incarnati, necesse est fateri, confusionem fieri & mistionem quasi consumtae humanae naturae in illam Divinam; sed ignorant iterum recta depravantes veritatem naturae Verbi incarnati. Nam, dicit, post pauca: Non solum de simplicibus secundum naturam dicitur verè unum, sed & de illis, quae in compositionem sunt collecta.*

II. Ar-

II. Armenos Charybdim Neſtorianae haereſios vitando, non, uti vulgo creditum fuit, in oppoſitam ei Scyllam Eutychianae incidiſſe: Sed hanc adeò ſolicite declinaſſe Haicanarum Eccleſiarum Gubernatores, ut eos in hac offendiſſe nemo prudens obſervaverit. Expreſſe enim Nierſes Lampronenſis: Ոչ ասեմք 'ի վերայ Բանին մարմնացելոյ զմի բնութիւն, զյատկութիւն էութեանցն շփոթելով՝ որպէս և նոքա կարծեն զայն, այլ՝ ըստ անճառ միաւորութեան երկուցն 'ի մի անձնաւորութիւն՝ և յԱծութիւն, *non dicimus de verbo incarnato unam naturam, proprietatem eſſentiarum confundendo, quemadmodum & illi hoc putant, ſed juxta ineffabilem unionem duarum illarum in unam perſonalitatem & Deitatem* (*Perſonam Divinam*), in Oratione habita in Concilio Tarſenſi, Anno aerae Armenorum DCXLIV. Chriſti, MCXCV. Addit: Ասեմք միբնութիւն 'ի Ք՟ս, ոչ շփոթմամբ ըստ Եւտիքեայ, այլ ըստ Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ ընդդէմ Նեստորի. եթէ մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ՝ որպէս և Հարքն ասացին. և զՀարսն կոչէ զԱթանասիոս՝ և որ յառաջ քան զնա: *Dicimus unam naturam in Chriſto, non confuſione juxta Eutychem, ſed juxta Cyrillum Alexandrinum contra Neſtorium, quod una ſit natura Verbi incarnati, prout & Patres dixerunt, & Patres citat, Athanaſium, & qui ante eum*, ibid. Sic Clajenſis Patriarcha ad Imper. Manuelem: Եւ ոչ ըստ Եւտիքեայ և համախոհից նորին 'ի մի բնութիւն ժողովեմք շփոթմամբ՝ և այլայլութեամբ, *neque juxta Euthychem & ſequaces ejus* duas *in unam naturam colligimus confuſione & alteratione.* Et paulo poſt, in eadem Apologia: Որպէս և

զառ Եւտիքեայ և նորին նմանեաց զշփոթմանն յեղանակ խոտեցին՝ և անարգեցին *Sic & contra Eutychen, atque similes ei, confusionis modum confutarunt ac reprobarunt*, & զանկորուստ մնալն երկաքանչիւրոցն 'ի միաւորութե Այ բնութե և մարդոյ եդին ընդդէմ Եւտիքեայ, և որոց նախ քան զնա և յետ նորա մի բնութիւն տարապայման չարաչար *imperditam manere utramque in unione Divinae & humanae naturae, opposuerunt Eutychi, & iis, qui ante eum, & post eum unam naturam dixerunt pessimè*, ibid. Tandemque concludit: Արդ և մեք ըստ Ուղղափառաց հարցն աւանդութե նզովեմք զայնոսիկ՝ որք վս շփոթման, և այլայլութե 'ի մի բնութիւն ասեն Բանին մարմնացելոյ. կամ թէ՝ ոչ 'ի մերմէ զանգուածոյս էառ զբնութի մարդկային, և միացոյց ընդ Ածութե, այլ ինքն իւրաստեղծ մարմին յորովայնի Կուսին. և կամ թէ՝ 'ի յերկնից բերեալ. և կամ թէ առ աչօք երևեալ մարդ՝ և ոչ ճշմարտութե, և որք այսպիսի իմն պատճառանօք ասեն զմի բնութիւն: *Quapropter & nos, juxta Orthodoxorum Patrum istorum traditionem, anathematizamus eos, qui propter confusionem & alterationem unam naturam dicunt Verbi illius incarnati; vel quod non ex nostra massa assumserit naturam humanam quam univit cum Deitate, sed quod ipse sibi creaverit corpus in utero Virginis illius; vel quod e coelis attulerit; vel etiam quod ad oculum tantum apparuerit homo, non autem vere fuerit; & omnes, qui tali quadam ratione dicunt unam naturam*, ibidem.

III. Hunc demum esse genuinum istorum verborum միբնութիւն, seu *unionis Christi in una natura* sensum, quem perspicue profert modo citatus Patriarcha,

cha, dicens: Այլ մեք հաւատամք այսպէս՝ եթէ Ա՟ծն Բանն՝ որ 'ի Հ՟օրէ ծնեալ յառաջ քան զա՟մ յաւիտեանս, անտեսանելին՝ անչարչարելին՝ անմահն՝ էառ զմեր բնութիւնս կատարելապէս 'ի Կուսէն, և միացոյց ընդ իւր Ա՟ծային բնութեան անշփոթ՝ և անբաժանելի միաւորութեամբ. եղև անտեսանելին ըստ Ա՟ծութեան՝ տեսանելի ըստ մարդկային բնութեանս, և անշօշափելին՝ շօշափելի. *Sed nos ita credimus, quod Deus ille Verbum, qui à Patre genitus ante omnia ſecula; invisibilis, incruciabilis, immortalis ille aſſumſerit noſtram naturam è Virgine, & univerit cum ſua divina natura, inconfuſa & indiviſibili unione: quod inviſibilis ille ſecundum Deitatem factus ſit viſibilis ſecundam humanam naturam noſtram, & impalpabilis ille palpabilis*, in ead. apologia ad Imperatorem Graecorum Manuelem. Similia occurrunt in Lib. Hiſus Uërdî p. 254. Ubi inſuper ſententia Eccleſiae illuſtratur Simili, deſumto ab unione mentis noſtrae cum corpore, his verbis:

Իսկ դաւանիմք միութ   իւն.
Ոչ այլայլել այնու զբնութ   իւն.
Այլ նոյն Որդին՝ որ 'ի Հ՟օ   րէ.
Իջև Որդի առ 'ի Մ՟օ   րէ.
Իսկ միասեմք բնութիւն այս   ու.
Ըստ խառնըմանն անճառել   ւոյ.
Որպէս հոգի՝ և մեր մար   մին.
'Ի մի բնութիւնըս ժողո   վին.
Զի թէ սոքա են արար   ած.

Նa

Եւ միանան անայլայլ ած .
Ի յանմարմնոց և ՚ի մար մնոյ.
Անհասաբար գոլ միայ ած ։ i. e.

Et confitemur unitatem,
Non alterando hoc ipso naturam.
Sed idem Filius, qui est à Patre,
Factus est homo ex Matre.
Et unam dicimus naturam hoc modo:
Juxta conjunctionem ineffabilem.
Sicuti anima & corpus nostrum
In unam naturam conjunguntur.
Licet ista sint creatura,
Una tamen fiunt natura humana *sine mutatione*:
Ex immateriali & materiali
Incomprehensibiliter una facta est.

IV. Argutari Armenos, si non una dicenda sit Verbi incarnati natura propter unionem ineffabilem; omnino sequi, nec duas tantum, sed tres statuendas esse in Dei atque hominis Filio naturas, propter earundem distinctionem inconfundibilem Patriarcha Clajensis, in Libr. Hisus Uërdi p. 255. h. m.

Զի որք երկուս բնութիւնս ա սեն.
Եւ ՚ի յերկեակըս բաժա նեն.
Հարկ է երիս գոլ բաժա նել.

Եւ

Եւ կամ ՚ի մի միաւո   րել.
Այս է հոգի և ՚ի մար   մին.
Եւ ՚ի բնութիւնն Ա̃ծայ   ին.
Եւ կամ զխառնումըն մարդկայ   նոյն.
Ասել հզօր քան զԱստու   ծոյն : i. e.

Nam qui duas naturas dicunt,
Et in duas distinguunt:
Vel in unam unire,
Vel in tres distinguere oportet.
Hoc est, in animam & corpus,
Et in naturam divinam:
Vel etiam conjunctionem duarum in homine
Dicere validiorem illa Dei.

Idem dicit Niersses Lampronensis in Oratione superius citata: Այսպէս և ՚ի Ք̃ս թէպէտ և մի ասի բնութի̃, ոչ շփոթման աղագաւ են ասացեալք. այլ վ̃ն անճառ միաւորութե̃ երկուց բնութեանցն ընդ միմեանս, զի եթէ այսպէս ոչ էր հարկ՝ ապա ոչ երկու բնութի̃ միայն, այլ երիս բնութիւնս իմանալ ՚ի Ք̃ի. երկուս զմարդկայինս, հոգի և մարմինս, և մի զԱ̃ծայինն. բայց յետ միաւորութեանն բարձան երկուութիւնք բաժանմանցն, ը̃ Սրբոց վարդապետացն ասացելոց: *Similiter & in Christo, licet etiam una dicatur natura, non Confusionis ergo asseritur, sed propter ineffabilem unionem duarum naturarum ad se invicem: quandoquidem, si ita non oportebat* loqui, *tunc non duae tantum, sed tres naturae in*

 Chri-

Christo intelligendae sunt; duae humanae, anima & corpus, & una divina: sed post unionem ablata est dualitas divisionis, juxta sanctorum Doctorum sententiam.

V. Duas statuere in Christo naturas, nisi id fiat sensu Nestoriano, juxta Armenos quoque, non esse contra Orthodoxiam. Hinc Nierses ad Manuelem: Ուղղափառ եւ ազատաբար բերիմք ՚ի կրկին տեսութիւն բանից. միասնելով զբնութիւն Բանին մարմնացելոյ, ըստ Սրբոյն Կիւրղի՝ յաղագս անճառ միաւորութեան, եւ երկու՝ ըստ Ածաբանին Գրիգորի, ըստ անկորուստ եւ անյեղլին գոլոյ բնութեանցն, Աստուածայնոյն եւ մարդկայնոյն. *Recte & liberè ferimur in duplicem hanc verborum contemplationem: unam dicendo naturam Verbi incarnati, juxta S. Cyrillum propter ineffabilem unionem, & duas juxta Gregorium Theologum, eo quod imperditae, & immutabiles sunt naturae illae, divina & humana.* Idem legitur in Hisus Uërdi p. 255.

Երկու ասել դարձեալ բնութ իւն.
Վասն յերկուց գոլ միութ իւն.
Ոչ է այս օտար ճշմարտութ իւն.
Թէ չբաժանեն յերկուս ըզմ ուն.

Iterum duas dicere naturas,
Propter duarum unitatem,
Non est alienum à Veritate,
Si non dividant in duos unum Christum.

Idem

Idem prorsus Lampronensis: Արդ՝ թէ մի բնութիւն վն անքակտելի՝, և անբաժանելի միաւորութեան ասի, և ոչ վասն շփոթման. Եւ երկու բնութիւն վասն անշփոթման անայլայլելին լինելոյ, և ոչ բաժանման, երկաքանչիւրն 'ի սահմանի ուղղափառութեանն. *Itaque si una natura dicitur propter indissolubilem & inseparabilem unionem non propter Confusionem; & duae naturae propter non-confusionem, ut inalterabiles esse intelligantur, & non propter divisionem, uterque tenet orthodoxiam.* Ex his omnibus concludit Nierses Lampronensis: Նոյն է զԱծ և մարդ ասել զՔս և զերկու-բնութիւն: *Idem est Deum & hominem dicere Christum, atque duas naturas.* Nam, dicit idem, Յայտ է թէ որ Ած և մարդ դաւանեաց, զայլեւայլ բնութիւնս 'ի վր միոյ անձին ստուգեաց *manifestum est, quòd, qui Deum & hominem confitetur, unam atque alteram naturam in una Persona confirmet.* Siquidem, addit, Ասելն՝ մի բնութիւն Բանին մարմնացելոյ, ըստ անձնաւորութեան անճառ միութեան է հաստատական՝ և ոչ եթէ բնութեանցն կորուստ, *dicere, unam naturam Verbi illius incarnati juxta Personalitatem ineffabilis unionis intelligendum est, & non juxta naturarum abolitionem*, in Concilio Tarsensi.

Առանց փոփոխման՝ առանց այլայլութե *sine mutatione, sine alteratione*, ἀτρέπτως, ἀναλλοιώτως. Adde ex supra dictis: առանց բաժանման ἀδιαιρέτως, առանց յեղման ἀσυγχύτως, & անորոշաբար ἀχωρίστως. Երկաքանչիւրոցն յատկութիւն բնութեանց պահեալ անշփոթ, և միաւորեցեալ անճառապէս 'ի վեր քան զամենայն խառնումն, և զմիաւորութիւն 'ի մի Որդի, և 'ի մի Տր Յս Քս յերկուց

կատարելոց, *utriusque naturae proprietas conservata est inconfusa, & adunita ineffabiliter supra omnem conjunctionem & unionem in unum Filium, & in unum Dominum Jesum Christum, ex duabus* naturis *perfectis.* Greg. Nariek.

Hanc Armenorum sententiam esse, testatur etiam Theorianus, qui verba eorum refert Legat. Armen. pag. 6. *Λέγομεν μίαν Φύσιν ἐις τὸν χριςὸν, ὀ κατὰ τὸν Ἐυτυχέα συγχέοντες, ὔτε κατὰ τὸν Ἀπολινάριον ἐλαττῦντες, ἀλλὰ κατὰ Κύριλλον τὸν Ἀλεξανδρείας ὅτι μία ἐςὶν ἡ Φύσις τῦ λόγυ σεσαρκωμένη.* Ipsius autem verba Cyrilli Armenis Patribus toties laudati, in Actis Ephesinis, p. 243. haec sunt: *Δύο μὲν Φύσεις ἡνῶσθαι Φαμὲν, μετὰ τὴν ἕνωσιν δὲ, ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς ἐις δύο διατομῆς, μίαν ἐῖναι πιςεύομεν τὴν τῦ ὑιῦ Φύσιν, ὡς ἑνὸς, πλὴν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ σεσαρκωμένυ.* Vide sis quoque ejusdem Epist. ad Eulogium, ibid. pag. 246. Lib. II. adversus Nestorium, pag. 31. Et ad Succensum Epistolas, Primam & Secundam. Athanasius, suprà p. 279. citatus Niersesi Lampronensi, de Incarnatione Dei Verbi, T. II. p. 30. in eundem sensum ita dicit: *Ὁμολογῦμεν ἐῖναι τὸν ἀυτὸν ὑιὸν Θεῦ, καὶ Θεὸν κατὰ πνεῦμα, ὑιὸν δὲ ἀνθρώπυ κατὰ σάρκα, ὐ δύο Φύσεις τὸν ἕνα ὑιὸν, μίαν προσκυνητὴν, καὶ μίαν ἀπροσκύνητον. ἀλλὰ μίαν Φύσιν τῦ Θεῦ λόγυ σεσαρκωμένην, μετὰ τῆς σαρκὸς ἀυτῦ μιᾷ προσκυνήσει καὶ προσκυνυμένην.*

Eandem sententiam de unione naturarum in Christo ipsi quoque Severo, Patriarchae Antiocheno, adscribit Abul-Pharajius, Hist. Dynast. edit. Pocok. p. 148.

وفي

وفي هذا الزمان عرف ساويرس بطرك انطاكية ووضع كتبا كثيرة في تصحيح القول بالطبيعة الواحدة من طبيعتي اللاهوت والناسوت بغير امتزاج ولا اختلاط وفساد بل مع بقايهما علي ماكانتا عليه ككون طبيعة الانسان من طبيعتي النفس والبدن وطبيعة الجسم من طبيعتي الهيولي والصورة من غير انقلاب النفس بدنا ولا الهيولي صورة وبالعكس :: *Hoc* Anastasii Graecorum Imperatoris *tempore innotuit Severus Patriarcha Antiochenus, qui libros multos composuit ad adstruendam scientiam de natura una è naturis duabus divina & humana, sine mixtione, confusione, aut corruptione; verum ita, ut eo modo quo fuerunt manerent, sicut natura hominis duabus naturis animae & corporis constat, & corpus duabus naturis materiae & formae, ita ūt nec anima in corpus mutetur, nec materia in formam, vel è contrà.*

Adhaec obſervamus 1. Voces *խառնել*, & *խառնումն*, quae aliàs etiam *miſcendi* ſignificationem habent, de unione duarum in Chriſto naturarum ab Armenis aliquoties, uti apud Gregorium Nazianzenum μίξις, adhiberi, & *conjungere*, *conjunctionem*, & *arctiſſimum conjunctionis vinculum* ſignificare; quo ſenſu Exod. 26: Et Actor. 27: 40. *խառնելիք* *juncturae* dicuntur. Sic quoque hoc loco *խառնել* *conjungere*, & *միաւորել* *unire*; item *խառնումն* *conjunctio*, & *միաւորութիւն* *unio*, promiſcue leguntur, apud ſupra citatos Patres omnes.

 2. Vi-

2. Videri aliquam differentiam intercedere inter iſta Armenorum & Graecorum Patrum verba, dum illi perpetuò մի բնութիւն Բանին մարմնացելոյ *unam naturam Verbi incarnati*, de natura Theandrica, ſeu Perſona Mediatoris clarius; hi vero, aliquando quidem ſimiliter μίαν φύσιν τοῦ λόγου Θεοῦ σεσαρκωμένου, aliquando verò, licèt eodem, uti ex contextu patet, ſenſu, tamen obſcurius, & non ſine amphibolia, aſſerunt: μίαν φύσιν σεσαρκωμένην. Ut hinc quoque Felix P. R. in epiſt. ad Petrum Fullonem apud Zonaram pag. 540. occaſionem ſumſerit dicendi, eos, qui ſtatuunt poſt unionem μίαν εἶναι φύσιν τοῦ Θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην *unam eſſe naturam Dei Verbi incarnatam*, τὴν Ἀπολιναρίου αἵρεσιν κρατύνειν, *Apolinarii haereſin confirmare*: quam utrique, Armeni, & ab his laudati Graeci, Patres oculis fugiunt, auribus reſpuunt, & animo aſpernantur.

Անսերմն յղութիւն *ſine ſemine conceptio.*) Haec Ebionaeis, Cerinthianis, Carpocratianis, & id genus aliis oppoſuerunt Haicanarum Eccleſiarum Primipili.

Ոչ վախճան մարդկութեան նորա *non eſt finis humanae naturae ejus.*) Quoniam haec անբաժանելի *indiviſibilis* eſt ab illa divina natura, adeoque poſt unionem անապական, *incorruptibilis.* Hinc Lampronenſis: Որոյ սկիզբն անապական, և կատարումն անապական է, զի մարմին նորա 'ի գերեզմանին ոչ ետես զապականութիւն. այլ հարկ է զի և 'ի մէջ ժամանակին, որ ընդ ծննունդն՝ և ընդ մահն՝ լինիլ անապական, *Cujus principium eſt incorruptibile, ejus & finis eſt incorruptibilis, quia corpus ejus in*

in ſepulchro non vidit corruptionem; inde neceſſe eſt, ut & intermedio tempore, quod erat inter nativitatem & mortem ejus, fuerit incorruptibile. Haec deducuntur ex dicto Apoſtoli, Hebr. 13: 8.

Շրջեալ 'ի վերայ երկրի Լ ամս, եկեալ 'ի մկրտութիւն *poſtquam ambulaſſet ſupra terram triginta annos veniſſe ad baptiſmum.*) Շրջեցաւ յ'աշխի ամս երեսուն, լռեալ՝ և ոչ յայտնեալ զփառս Աստուածութեան իւրոյ մինչև 'ի լրումն կատարեալ հասակին՝ գայ այսուհետև 'ի մկրտութիւն ամենասուրբն 'ի մեղաց, և անկարօտն մաքրութեան մկրտի 'ի յ'ամլորդւոյն, 'ի մեզ զշնորհ մաքրութեանն ցուցանելով. վկայի 'ի Հօրէ՝ Որդի սիրելի և կատարիչ կամացն նր, զմեզ յ'որդեգրութիւն Հօրն վերածեալ. Յայտնի և յ'ազգակից Հոգւոյն աղաւնակերպ իջմամբն խորհրդածի: *Ambulavit in mundo triginta annos, reticuit & non manifeſtavit gloriam Deitatis ſuae, uſque ad plenitudinem perfectae aetatis: & tunc venit ad baptiſmum; ille qui omnino mundus erat à peccatis, & non indigens purificatione, baptizatur à filio ſterilis illius* (Eliſabethae), *nobis gratiam purificationis indicaturus. Teſtimonium accipit à Patre dilectus Filius, & conſummator voluntatis ejus, nos in adoptationem Patri adducturus. Manifeſtatur etiam à Spiritu ſuo* ὁμοουσίῳ *ſub columbae ſpecie, in deſcenſu illo myſtico,* Greg. Nariek.

Փորձեալ 'ի սատանայէ *tentatum fuiſſe à Satana.*) Ածի 'ի Հոգւոյն յ'անապատ, պահեալ քառասնաթիւ աւուրբք, և յաղթեալ փորձողին մերովս. զշնորհ յաղթութեան և որ 'ի նմանէ բրաբիոնն մեզ պարգևելով՝ և զմեզ ուսուցանել՝ պահօք յաղթել փորձողին, *Ducitur à Spi-*

ri-

ritu illo in desertum, jejunavit quadraginta dies, & vicit tentatorem illum nostrâ natura: *gratiam victoriae, & quod ex illo* consecutus est *brabéum nobis donavit, & nos edocuit jejuniis vincendum esse tentatorem illum.* Idem.

Քարոզեալ մարդկան զփրկութիւն *praedicasse hominibus salutem.*) և զսկիզբն առնէ նշանաց՝ և վարդապետութեան. որով զամ̃ դարձոյց զկապուտն՚ի գերողէն *tunc initium facit signorum atque doctrinae suae, qua omnem reduxit praedam ab illo captivante,* Greg. Narick.

Աշխատեալ մարմնով *laborasse corpore,* &c.) Եւ զամ̃ կիրս մարդկայինս կրեալ՝ բաց՚ի մեղաց. զի՛ քաղցեաւ, որ տայ կերակուր ամ̃ կենդանեաց. ծարաւեցաւ՝ որ զկենաց ջուրն պարգևէ հաւատացելոց իւրոց. վաստակեցաւ՝ որ հանգիստն է աշխատելոց. ննջեաց՝ որ պահէր զիսրայէլ անքուն. արտասուեաց՝ որ եբարձ զամ̃ արտասուս յամ̃ երեսաց: *& omnes passiones humanas ipse pertulit, sine peccato, h. e. esurivit, qui dat cibum omnibus viventibus: sitivit, qui aquam vitae donat fidelibus suis: defatigatus est, qui est requies laborantium: dormivit, qui custodiebat Israëlem insomnis: lachrymatus est, qui abstulit lachrymas ab omni facie,* Greg. Nariek. քաղցեաւ, և ծարաւեցաւ, և ննջեաց, և արտասուեաց՝ և վաստակեցաւ, որպէս մտեալ ընդ օրինօք մարմնոյ. և կատարեաց զսքանչելիս և նշանս, և եցոյց զօրութիւնս ամենայնին՝ որպէս զԱ̃ծ կատարեալ: *esurivit ac sitivit, dormivit, lachrymatus atque defatigatus est, ut subjectus legi corporis: simulque complevit miracula & signa osten-*

ostendendo virtutes divinas, ut Deus perfectus, Niersces Clajensis.

Եկեալ կամաւ 'ի չարչարանս *venisse voluntarie ad passiones.*) Եւ 'ի լրման այսորիկ ըստ Նախատեսացն կանխաձայնութե՛ 'ի կամաւորն գայ 'ի չարչարանս. զի թէպէտ և մարմնանալովն և անմեղութե՛ մարմնոյն սրբեաց զբնութիւն և արդարացոյց առաջի Հօր և հրեշտակաց, և կարծեցեալ իշխանին աշխ՟իս. քանզի ոչինչ յիւրոցն 'ի նմա եգիտ. այլ պարտիք նախագործեցելոյ մեղացն տակաւին կային 'ի մերում բնութեան, վա՟ որոյ տայ զիւր անմեղ մարմինն նուէր, և պատարագ հաշտութե՟ Հօր ընդ արարածոց, եզինն պարարեալ՝ և գառնն անմեղ՝ և բառնայ զմեղս աշխարհի: Եւ զի անհընար էր՝ Ա՟ծոյին անչարչարելի՝ և անմահ բնութեան չարչարանս, և մահ ընդունել. նմին իրի՝ և զչարչարելիս զգեցաւ մարմին, զի չարչարեսցի անչարչարն չարչարելեաւ, և մեռցի անմահն մահկանացուաւն, և ազատեսցէ զպատժապարտս 'ի դատապարտութենէ յանցաւորութեանն. Եւ ոչ եթէ այլ ոք էր, որ չարչարիւր, և այլ՝ որ ոչ չարչարիւր. և կամ այլ՝ որ մեռանէր, և այլ՝ որ անմահ մնայր. այլ մի, և նոյն գոլով՝ 'ի չարչարանս էր անչարչարելի, և 'ի մահուն անմահ: *Et in plenitudine illorum* temporum *juxta Prophetarum praedictionem ad voluntarios suos venit cruciatus. Quia licet incarnatione & innocentia corporis sui sanctificasset naturam nostram, & justificasset coram Patre & Angelis, & putatitio principe hujus mundi, (qui nihil de suo in ipso* Christo *invenit,) tamen debita anteacti peccati illius* Adami *adhuc manebant in natura nostra, ideò tradit suum innocens corpus in libationem & oblationem reconciliationis Patris cum creaturis: vitulus ille saginatus* (Luc. 15:23.) *& agnus ille peccati expers,*

& tollit peccata mundi. Cum enim impoſſibile eſſet, divinam illam incruciabilem & immortalem naturam ſuſcipere cruciatus & mortem; ideò etiam cruciabile induit corpus, ut crucietur ille incruciabilis in cruciabili natura, *& moriatur immortalis ille in mortali* natura, *ut liberet debiti reos à condemnatione tranſgreſſionis illius. Non quòd alius fuerit, qui cruciabatur; & alius, qui non cruciabatur: vel etiam alius, qui moriebatur; & alius, qui immortalis manebat: ſed cum unus & idem eſſet, in cruciatibus erat incruciabilis, & in morte immortalis*, Greg. Nariek.

Addit Nierſes Patriarcha. in Apol. ad Imper. Manuelem, Վասն այնորիկ և արիւն Ա՟Յ ասի, և չարչարանք, և անմահ, և Ա՟Ծ խաչեալ՝ և որ այսպիսիք, զորս ոչ առանձինն բնութեն Ա՟Յ տամք, այլ՝ անճառ միաւորութեն. զոր օրինակ Ա՟Յ բնութեն անհնարին է չարչարանս ընդունիլ՝ և մեռանիլ, նոյնպէս և մարդոյն բնութեն առանձին անկարելի է մահուամբ կեանս տալ մարդկան. սակայն՝ միաւորելովն Բանին Ա՟Յ ը՟ մարդոյ բանականի բնութեն, անհնարելին հնարաւոր եղև: *Propterea & ſanguis Dei dicitur, & cruciatus, & immortalis, & Deus crucifixus, & quae hujus modi ſunt: quae non ſeorſim naturae Dei tribuimus, ſed ineffabili unioni: vel etiam* dicendum eſt, *quemadmodum impoſſibile eſt propriam Dei naturam paſſiones ſuſcipere & mortem; ſimiliter & humanam naturam ſolam non poſſe morte vitam dare hominibus: verùm unione Verbi Dei cum hominis rationalis natura, id quod erat impoſſibile poſſibile factum eſt.*

Hac ratione 1. declaratur reſponſio ad Neſtorianorum

rum objectionem, ſuperiùs pag. 278. data: & exponitur modus, quo Chriſtus in negotio oeconomiae paſſiones ſuſcipere atque mori potuit. 2. diluitur criminatio eorum, qui Armenos Theopaſchitarum haereſios poſtulant, tum ex aſſerto միոյ բնութեան *unius naturae Theandricae poſt unionem*; tum ex appendice Triſagii in Armena Eccleſia decantari ſoliti, cujus verba haec ſunt: Սուրբ Ա՟ծ, Սբ՟ եւ հզօր, Սբ՟ եւ անմահ որ (die paraſceves Paſchatos, diebus feſtis Crucis & ſingulis diebus Veneris) խաչեցար վասն մեր՝ ողորմեա մեզ *Sancte Deus, ſancte & Fortis, ſancte & immortalis, qui crucifixus es pro nobis, miſerere noſtri*: quaſi SS. Trinitatem paſſam eſſe ſtatuerent Armeni, Graecis propterea κατζιτζάριοι (corrupta voce ex խաչեցար *crucifixus eſt*,) vocandi, Nomocan. Can. ccc. Nimirum tunc ſoli Chriſto, Verbo iſti incarnato, triſagium dici aſſeverat ipſe Nierſes Lampronenſis. Quod ipſum manifeſtum eſt ex eadem appendice, pro ratione feſti, perpetuo mutanda; Nativitatis enim Chriſti feſto, & Circumciſionis, dicitur: Սուրբ Ա՟ծ, Սբ՟ եւ հզօր, Սբ՟ եւ անմահ՝ որ յայտնեցար վասն մեր՝ ողորմեա մեզ *ſancte Deus, ſancte & Fortis, ſancte & immortalis, qui manifeſtatus es propter nos, miſerere noſtri.* Purificationis V. M. & in Palmis: — որ եկիր՝ եւ գալոց ես՝ ողորմ. *qui veniſti & venturus es, miſerere noſtri.* Nocte traditionis Domini: — որ մատնեցար վասն մեր — *qui traditus es propter nos.* Magni Sabbati: որ թաղեցար վասն մեր — *qui ſepultus es propter nos.* Reſurrectionis, & Dominicis diebus: — որ յարեար ՚ի մե-

մեռելոց – *qui resurrexisti ex mortuis.* Ascensionis: – որ համբարձար փառօք առ Հայր – *qui sublatus es gloriose ad Patrem.* Transfigurationis: որ յայտնեցար 'ի Թաբօր լերին — *qui manifestatus es in monte Thabor.* Assumtionis B. V. M. որ եկիր 'ի փոխումն Մօր քո՝ և Կուսին *qui venisti ad transmutationem matris tuae & Virginis.* Et Spiritui Sancto, die festo Pentecostes: Սուրբ Աստուած, Սուրբ և հզօր, Սուրբ և անմահ՝ որ եկիր և հանգեար յԱռաքեալսն՝ ողորմեա՛ մեզ: *Sancte Deus, sancte & Fortis, sancte & immortalis, qui venisti & requievisti in Apostolis, miserere nostri.* Quod verò ad copulam և ET attinet, illam superaddi dicunt, ad compositionem orationis perficiendam. Cum dictio ista Սուրբ *Sanctus* brevissima sit, & monosyllaba; quae proinde sola cum alia voce construi nequeat, uti Graeca ἅγιος. Vid. Scharak. & Horolog. Arm. Confer Clementis Galani Hist. Arm. Cap. XXII. ubi de postulatis Graecorum, ad pacem Ecclesiasticam cum Armenis restituendam, prolixe agitur.

Մեռեալ մարմնով *mortuum fuisse corpore*, seu *quoad corpus.*) 'ի վերայ խաչին մեռաւ անպարտապարտն մահու մահկանացու մարմնովս, զի կենդանացուսցէ զմեղօք մեռեալ բնութիւս: *in cruce mortuus est ille, qui nullo modo reus erat mortis, mortali nostro corpore, ut vivificet nostram peccatis mortuam naturam*, Clajensis in Confessione scripta pro Haicanis Ecclesiis.

Մարմնին եդեալ 'ի գերեզմանի *Corpus ejus positum fuisse in sepulchro*, և միաւորեալ *unitum* &c.) Անպարագիր և անձայրափակ գոլով բնութեամբ, էր 'ի խաչին, և ընդ մեզ

Հօր

Հօր. ՚ի գերեզմանին, և յաթոռն քառակերպեան. ՚ի ստորին վայրս դժոխոց, և գեր ՚ի վերոյքան զամենայն բարձրութիւ. ՚ի Դպրաց՝ և ՚ի Փարիսեցւոց թշնամանեցեալ՝ և ՚ի Սերովբէիցն Հօր և Հոգւոյն սրբաբանեալ. մարմնովն ՚ի գերեզմանի, և հոգւովն ՚ի խաւարաբնակ արգելանս դժոխոց. ոչ որոշեալ Աստուածութին ՚ի մարմնոյն՝ և կամ ՚ի հոգւոյն: *cum eſſet incircumſcriptibilis, & quae loco includi non poterat, natura, erat in cruce illa, & ad dextram Patris: in ſepulchro illo, & in throno illo quadriformi.* (Ezech. 1: 5. Apoc. 7: 11.) *in infimis ſpatiis inferni, & ſupra omnes altitudines: à Scribis & Phariſaeis contumeliis affectus, & à Seraphinis cum Patre & Spiritu illo Sanctus declaratus: corpore ſuo in ſepulchro, & anima ſua in tenebroſis manſionibus, detentionibus inferni: non fuit ſeparata Deitas ipſius à corpore ipſius, neque etiam à Spiritu ipſius*, Gregor. Narick.

՚Ի դժոխս *ad inferos.*) դժոխք proprie locum vel cognitu, vel, ob graviſſimas in eo poenas impiis infligendas, aditu *difficilem* ſignificat; idem quod դժուարին, cujus oppoſitum eſt դիւրին *facilis*. Hinc compoſitum դժոխաշարժելի *difficulter* mobilis δυσκίνητος,)(դիւրաշարժելի *facile mobilis* εὐκίνητος, Categ. Ariſtot. de Qual. In Sacra Scriptura conſtanter reſpondet Hebraeorum שְׁאוֹל, & Graecorum ᾅδης apud LXX. & in N. T. Vide loca: Gen. 44: 29. Pſ. 86: (juxta τοῖς ό & Arm. 85:) 13. Matth. 11: 23. 1 Cor. 15: 55. Act. 2: 27, 31. Apoc. 6: 8. 20: 13. 14. modò *ſepulchrum*, modò *graviſſimas afflictiones*, modò locum *inferorum* denotans. Caeterùm, tria Armenis ſtatuuntur

tur

tur loca, animarum è corpore migrantium receptacula: երկին, դրախտ, պարտէզ երկնաւոր *coelum*, seu *paradisus coelestis* destinatus piis; դժոխոց *inferorum*, impiis; & կայանք *stationes*, vel օթեւանք արդարոց *mansiones justorum*, qui & բանդ *carcer* audit Niersesi Clajensi, in quo recipiuntur animae defunctorum, Sanctis interim precibus suis apud Deum pro illis intercedentibus, ut, die judicii extremi justificatae, aeternùm salventur. Hinc Nierses Patriarcha precatur, Horolog. p. 536. Լոյս ճշմարիտ Քրիստոս, արժանաւորեա՛ զհոգի իմ ուրախութեամբ տեսանել զլոյս փառաց քոց ՚ի կոչման աւուրն. եւ հանգչել յուսով բարեաց յօթեւանս արդարոց՝ մինչեւ յօր մեծ ի գալստեան քոյ. եւ այլ: *Lux vera, Christe, dignam redde animam meam, quae in laetitia videat lucem gloriae tuae in vocatione diei illius: & acquiescat in spe bonorum, in mansionibus justorum, usque ad diem magni adventus tui:* &c.

(Ազատեալ զհոգիսն *liberasse spiritus illos.*) Արար աւարառումն կրկին դժոխոց՝ մարդկային հոգւով միացելովն ը̃ Ա̃ծութեան՝ հոգւոցն, որք ի դժոխսն՝ շնորհելով ազատութիւն. իսկ Ա̃ծային մարմնով յարութեամբ տուեալ յոյս յարութեան մահկանացու բնութեանս: *fecit spolium duplex infernis: humana* natura *Spiritu, unito cum Deitate, Spiritibus illis, qui erant in inferis, contulit libertatem, diuina verò in resurrectione corporis sui dedit spem resurrectionis mortali nostrae naturae.* Niers. Claj.

Idem ab eodem asseritur in Hisus Uërdi p. 183: ubi ipse ad Deum Filium precatur:

Որ-

Արձակեսցես զիս վերջում ին
Որպէս զհոգիսն՝ որ'ի բանդ էին:

Liberabis & me tandem
Uti animas illas, quae erant in carcere.

Յետ երից աւուրց յարուցեալ *post triduum resuscitatum fuisse*, &c.) յապականութենէ մահու յարեաւ 'ի մեռելոց իշխանաբար յաւուր երրորդի, և երևեցաւ աշակերտացն իւրոց երկոտասանիցն, և եօթանասնիցն, և հինգ հարիւրոցն, և այլոց բազմաց, որք են նորա վկայք՝ և քարոզք ընդ տիեզերս, և յաւուրս Խ երևեցաւ նոցա, և խօսէր ընդ նոսա: *à corruptione mortis resurrexit è mortuis potenter die tertia, & apparuit discipulis suis duodecim, & septuaginta illis, etiam istis quingentis, & aliis multis, qui ejus rei testes sunt, & praedicatores in orbe terrarum; & quadraginta dies apparens cum illis loquebatur*, Nierses Claj. Յարուցեալ Ածապէս և ինքնիշխանաբար նովին մարմնովն, որով չարչարեցաւ, և մեռաւ. երևեցաւ աշակերտացն, և հաստատեալ զնոսա ի հաւատս յարութեան, տեսութեամբ, և շօշափմամբ, և խօսելով և 'ի կերակուր մերձենալով: *Resuscitatus est divino modo, & propria potentia, cum eodem corpore, quo cruciatus & mortuus est, apparuit discipulis suis, & confirmavit eos in fide resurrectionis suae, apparitione, contrectatione, sermone, & cibi assumtione*, Greg. Nariek. որով կենդանացաք մարմին նր, և անդամք յօդեալք ի կենդանին՝ և ի կենդանարար գլուխն մեր Քս, որ է օրհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն *per quem vivificati sumus nos corpus ejus, & membra conjuncta cum*

cum vivo & vivifico Capite nostro Christo, qui est benedictus in secula seculorum, Amen. Niersses Patriarcha.

Համբարձեալ յերկինս *sublatum esse in coelos.*) Համբառնայ յերկինս, 'ի սեպհականփառսն Հայրենի *ascendit in coelos, in propriam Patris gloriam,* Greg. Nariek.

Նստեալ ընդ աջմէ Հօր *sedere ad dextram Patris.*) Հօր 'ի բարձունս մերովն բնութեամբն, յորմէ անբաժանելի էր Աստուածութեամբն, *Patris in excelsis nostra natura, à quo indivisibilis erat Deitate sua,* Niers. Claj.

Գալոց է *venturum esse* &c.) Գալոց է նովին մարմնովն փառօք Աստուածութեան իւրոյ և Հօր յարուցանել զմեռեալս և դատել զաշխարհս արդարութեամբ. բարեգործացն, զբարեացն տալով ժառանգութիւնն, և զանվախճան թագաւորութիւնն. իսկ գործողացն չարեաց զամօթն յաւիտենից, և զտանջանս ըստ իւրաքանչիւր գործոցն: *venturus est eodem corpore illo in gloria Deitatis suae, & Patris, resuscitare mortuos, & judicare mundum in justitia, bene agentibus concedendo haereditatem illam bonorum, & regnum sine fine: malè verò agentibus pudorem aeternum & cruciatus, juxta cujuscunque opera.* Claj. TANTUM!

Առաջին Կորնթ. Գլ. Գ. ա, ժ, և ժա:
Իբրև իմաստուն ճարտարապետ զհիմն եդի. բայց
այլ է, որ շինէ. այլ իւրաքանչիւր ոք զգոյշ
լիցի՝ թէ որպէս շինիցէ: Զի զհիմն այլոք
ոչ կարէ դնել՝ քան զեդեալն, որ
է Յս. Քս: 1 Cor. 3: 10, 11.

AD HODIERNAE ARMENORUM CIVILIS LINGUAE SYNOPSIN

PRAEFATIO.

FUERUNT omnino, Lector Philarmene, Viri Eruditi, qui, quam primum antiquae istius Haicanorum Linguae Grammaticam inspexissent, antequam in ea pervolvenda studium aliquod posuissent, quaesiverunt: anne eadem antiqua Lingua vetustissimae Genti adhuc sit vernacula? an verò tot seculorum decursu ita mutata, ut Armeni eam hodie planè ignorent? vel, si qua ejusdem in communi loquela Dialectus remanserit, qualis & quanta sit antiquum inter & hodiernum sermonem differentia? Nimirum ut cognoscerent, an istius ope Linguae modernorum etiam Armenorum Libros legere, illos Armenice loquentes intelligere, & mutuos cum illis sermones miscere queamus. Tenuerunt eaedem quaestiones me quoque, cum animum Armenicae Linguae studio primum addicerem, adeò solicitum; ut operae pretium duxerim, idem, quod tunc temporis tuli, responsum, cujus nunc veritatem ipse expertus sum, dare easdem in posterum mo-

moturis; hoc quidem loco, ut tum de differentia antiquam inter & hodiernam Armenorum linguam, tum de illius utilitate, hujusque necessitate, iis, qui cum celeberrima hac Orientis Natione commercia instituere velint, eò certiùs constet. Est equidem Armenis Armena Lingua adhuc hodie propria atque vernacula, docetur ac discitur in scholis & monasteriis, peraguntur in eadem Sacra omnia, antiqua ista Dialecto, in quam sacer Codex totus, Libri Ecclesiastici omnes, & tot optimae notae auctores transfusi, in qua etiam à praestantissimis Haicanae Nationis Viris magna multaque volumina conscripta sunt, cujus Grammaticam satis locupletem modò exhibuimus: hanc non ab Ecclesiasticis tantùm, sed & à secularibus Viris, diligenti Librorum lectione aliquandiu exercitis, optime ac intime intelligi, docent scripta a recentioribus etiam nitido, antiquae phraseos aemulo, stylo composità: quamvis non eadem ab omnibus felicitate. Priscam enim illam sermonis Haicani puritatem, phrases tersas, & suavitate temperatam dictionis gravitatem vix quispiam ex sequiorum seculorum Scriptoribus ita assecutus est, quin infallibili quodam criterio a florido isto Interpretum dicendi genere facile dignoscatur. Sed licet aliqua, eaque non parva, observetur styli in scriptis Armenorum diversitas, non tamen illa major est, quàm quae in primae & secundae Latinitatis auctoribus deprehenditur, nequaquam verò tanta, quanta hodie in vulgari Armenorum loquela differentia percipitur. Quantum mutationis Europaeorum sive Linguae, sive Dialecti, a tribus tantum

tum

tum, quatuorve seculis, perpessae sunt, neminem latet, qui vel semel istorum tempora scripta cum hodiernis contulerit: aliam itaque faciem per mille & plures annos Armenam quoque linguam induisse non mirabitur, qui cogitaverit vel diversas, quas Natio subiit, regiminis formas, vel varias, quas in gremium suum recepit, Nationes; vel plurimas, ad quas per mare, per terras, extremos usque ad Indos, Armeni Mercatores turmatim excurrunt, regiones. His factum est modis, ut, quamvis Armeni Haicanae suae Linguae tenacissimi fuerint, tamen, decrescente bonarum literarum studio, sensim sine sensu Nominum Verborumque terminationes vel omiserint, vel alias attraxerint, ab antiquis magis magisque deflectentes: ut, Voces licet Armenas maximam partem servaverint, tantam tamen peregrinorum vocabulorum farraginem ab istis nationibus, quibuscum commercia habuerunt, una cum novis mercibus in patriam introduxerint, novaque & exotica mercium, colorum, instrumentorum, vestium, supellectilium, aliarumque rerum nomina Patriae Linguae immiscuerint: ut tandem, peregrinis Vocibus in locum genuinarum substitutis, hae, quibus natale solum erat, expulsae, domo quasi sua ejectae, tacitum sibi latibulum quaesiturae intra Librorum cortices se receperint. Sed nec ubique aequali in maternam linguam ferocia saevitum est: leniores erga eam fuerunt tranquilli Patriae incolae, & benigniores inventi sunt Ecclesiastici Viri, Librorum lectioni magis invigilantes. Hinc diversa illa Linguae conditio: purior aliquantò mansit in Mona-

ſteriis atque ſuggeſtis; mixta magis, quae in foro & inter cives circumfertur Civilis vel Communis Dialectus, media & inter iſtam Literalem, &, quae ex trivio petuntur, ſingularum provinciarum Dialectos. Has inter adhuc quatuor obſervantur primariae, tum maximè ab antiqua literaria, & ab Eccleſiaſtica vel Civili Dialecto, tum etiam inter ſe adeò diſſonantes, ut qui unam callet, alteram non ſine difficultate intelligat. Iſtae ſunt, Dialectus Armeniae minoris, Siunenſis, Goghthanenſis & Sjulfajenſis. Sed his omnibus, hac vice, operam omnino noſtram praecidimus. Immane volumen pertexeret, qui eas omnes inter ſe conferendas, & in artis Grammaticae regulas reducendas, ſibi ſumeret. Quapropter, in noſtrorum Europaeorum gratiam, iſtius tantum *Civilis Dialecti* rudimenta nunc primùm *in Synopſin* redigere tentabimus: ut conſtet, quaenam inter hanc & antiquam literalem ſit tum convenientia, tum differentia; & ut fundamenta quaedam habeant, quibus, qui cum antiqua hac Natione negotia exercere deſiderabunt, plura ſuperſtruere poſſint. Praxin vero hujus, & ſpecimina quaedam reliquarum Dialectorum, ſubjiciemus in Dialogis & Epiſtolis. Tu autem, Lector Philarmene, hos quoque conatus noſtros aequi bonique conſule; iiſque, ſi placent, ad commodum tuum utere. Vale.

SYNOPSIS LINGUAE CIVILIS ARMENORUM.

CAPUT I.

DE ORTHOGRAPHIA.

LITERAS adhuc hodie Armeni easdem in scriptis Vulgaribus adhibent, quas supra, aeri incisas, Grammaticae Linguae Literalis praemisimus. (Soli Tiflisenses nonnunquam Armenica sua Ibericis, uti vicissim Iberica Armenicis characteribus designare solent.) Nulla aliàs in earum Figuris, Nominibus, Potestate, ac Valore in numeris observatur differentia, nisi quòd

1. *Figuram* magis ament *Cursivam*, accelerandae scripturae aptissimam.

2. *Potestatem* in pronunciatione Literae ա Siunenses efferant ut *a* Anglicanum ad *ae* deflectens, in his vocibus *and*, *as*, *am*, *man*, *have*, & similib. Goghthanenses verò inter duas Consonantes in օ mutent, ut: հօց pro հաց *panis*, խօչ pro խաչ *crux*.

բ Armeniae minoris incolae, uti nunc Graeci suum Π, leniùs quàm պ; գ leniùs quàm կ; & դ leniùs quàm տ pronuncient.

ե ut է legant Armeni in Georgia; ո vero ut օ, quod Siunensibus est *oeu* Gallorum, vel *oe* Germanorum.

խ & հ à Sjulfajensibus ac Vanensibus confundatur, խաց pro հաց *panis*, & խեր pro հեր (հայր) *pater*, dicentibus ac scribentibus.

պ ut բ, ծ ut ձ, կ ut գ, ճ ut ջ, տ verò ut դ pronuncietur à Caesariensibus. Ut: պէն pro բէն *ego*, նիճէ pro նիջէ *quomodo*, կիւն pro գիւն *dies*, Turcica. Փ autem per փ proferant Armeni Tiflisenses & Siunenses, ut: փրանկ pro Փրանկ *Europaeus*.

Loco *Literarum* in *numeris* designandis saepe, in calculis fere semper, utantur Cifris vulgaribus Indorum & Arabum, Europaeorum more delineatis.

Ex *Diphthongis* tantùm այ mutatur in է, ut ex հայր fit հէր *Pater*, ex մայր, մէր *mater*. ու Siunenses non mutant, sed pronunciant ut *u* Gallorum & Batavorum.

Accentus & *Signa Distinctiva*, qui callent, adhibent: Alii verò Iberorum more singulis vocibus duo triave puncta adponunt. Alii Distinctiva signa omnia omittunt. Scripta sua vel nimium interpungentes, vel parum distinguentes.

Siglarum usus in epistolis familiaribus frequentissimus est. Praeter exempla, Grammat. Ling. Liter. pag. 29. 30. 31. notata, ocurrunt innumera alia, quae usus &

& ſermonis contextus facile docebit. Peculiare quid obſervatur aliquando in epiſtolis Mercatorum Sjulfajenſium: ſed horum ſigna magis Steganographiae, quàm ſcripturae compendiis inſerviunt.

Canones Generales ordinarie in civili quoque ſermone obſervantur, ut: քաղաք *civitas*, քաղաքի *civitatis*; շէն *aedificium*, շինի *aedificii*; գործ *opus* գործոյ *operis*; սուրբ *ſanctus*, սրբի *Sancti*. &c.

CAPUT II.

DE NOMINE

DE Nominis Qualitate, Specie, Figura, item de Genere, quae in Grammatica Literali diximus, etiam heic dicta volumus.

De Specie tamen obſervandum, quòd quaedam Nominum Derivativorum terminationes retineantur, quaedam mutentur, quaedam quaſi obſoletae, in vulgari uſu per periphraſin exprimantur. Sic 1. in եայ deſinentia, quando materiam, ex qua quid factum eſt, ſignificant, ejus loco է habent, ut: թղթէ *quod ex papyro*, մազէ *quod ex pilis*.

2. Loco Denominativorum in ային, & ական, ponitur Genitivus Primitivi, ut: Աստուծոյ quod eſt *Dei*, *Divinus*, երկնքի quod eſt *coeli*, *coeleſtis*, երկրի quod eſt *terrae*, *terreſtris*, թագաւորի, quod eſt

est *Regis*, *regius*, քաղաքի quod est *civitatis*, *civilis*.

3. Defectiva, in ատ desinentia; circumscribuntur vel per particulam negativam ան, vel praepositionem առանց *sine*, ut: անձեռն vel առանցձեռն *manibus mutilatus*, անոտն vel առանց ոտն *pedibus truncatus*.

4. Pro ունակ dicitur աւոր, ut: շնորհաւոր *gratiosus*.

5. Pro եան & ունի dicitur էնց, ut: Պօղոսէնց *Paulinus*, Թաթոսէնց *qui est ex Thaddaei familia*.

6. Pro ենի dicitur ի, ut: խնձորի *malus* arbor, տանձի *pyrus* arbor.

7. Actionem significantia in ած saepe pluraliter ponuntur, ut: խնդրուածք *preces*, ստեղծուածք *creaturae*.

8. Ուլ, ունի, ուշ, իւն, եստ à vulgari usu exclusa sunt. Reliquae autem terminationes frequentiores sunr iis, qui majores in literis progressus fecerunt.

Genus & *Motio* heic quoque nullum habent locum ut: բարի մարդ *bonus vir*, բարի կնիկ *bona foemina*, *mulier*, ipsa terminatio ուհի ut plurimum negligitur, ejus autem loco adjungitur periphrasis aliqua. Conf. Gram. Lit. p. 51, 52.

Comparatio fit adjectione particularum, շատ, աւել vel աւելի, pro Comparativo, ut: շատ բարի քան զնա *melior illo*; էլ verò (quasi ex աւել) vel տիր *nimis*, & խիստ *valde*, pro Superlativo, ut: էլմեծ vel էլ շատ մեծ, item տիր vel խիստ մեծ *maximus*.

Numerus hic quoque duplex est. Singulari Pluralis ad-

addit եր vel անք, ut: Թուղթ *epistola*, Թղթեր *epistolae*, Հաւ *gallina*, Հաւեր *gallinae*. Ձի *equus*, Ձիանք *equi*.

Observatio. Aliquando ն in formatione Pluralis interponitur, ut: տերև *frons*, տերևներ *frondes*, զաւակ *semen*, *proles*, զաւակներ *semina*.

Casus in vulgari Civili sermone praefixa nulla adsumunt. Hinc Nominativus, Accusativus, & Vocativus; Genitivus & Dativus; Ablativus & Narrativus; Instrumentalis & Circumlativus, unam & eandem; Commorativus vero solus suam sibi propriam, terminationem habent.

Declinatio quoque heic paucis absolvitur. Unus enim est omnium omnino Nominum declinandi modus. Ecclesiastici, & qui politiores sunt ex secularibus, saepe Nomina, juxta paradigmata Literalis Linguae declinata, sermoni interserunt.

Articulus indefinitus մին, ordinarie Nominibus praeponitur. *Definiti* vero loco unum ex affixis ս, դ, ն, Nominum fini adjicitur.

PARADIGMA.

Singularis.

Nom. Acc. & Voc.	մին ձուկն.
Genit. & Dat.	մին ձկնի.
Abl. & Narrat.	մին ձկանէ, l. ձկնէ· ձկնից·
Commorativus.	մին ձկնում:
Instr. & Circuml.	մին ձկնով·

 Plu-

Pluralis.

Nom. Acc. & Voc.	մինքան I. ինչ կքանի ձկներ ·
Genit. Dat. & Abl.	մինքանի ձկների ·
Commorativus.	մինքանի ձկներում ·
Instr. & Circuml.	մինքանի ձկներով ·

Eodem modo inflectuntur quoque reliquarum Declinationum (Gram. Lit. pag. 57. ſſ.) Nomina, ut: I. ակն *gemma* ակնի *gemmae*. II. բարութիւն *bonitas*, G. բարութենի. III. գառն *agnus*, G. գառին *agni*, IV. կուպղ *ſera*, G. կպղի. V. ալիւր *farina*, G. ալրի VI. զաւակ *ſemen*, G. զաւակի. VII. ծառայ *ſervus*, G. ծառայի. VIII. որդի *filius*, in Genitivo & Dat. habet որդոյ, ſic հոգի, *ſpiritus*, *mens*, հոգոյ, &c. IX. թուղթ *epiſtola*, G. թղթի. X. ժամ *hora*, G. ժամի.

Anomala, quae in Literali Lingua ocurrunt, alia adhuc eodem modo declinantur, ut: Ադամ *Adam* G. Ադամայ: alia antiquata, ut: տիւ *dies* 12. *hor.* pro quo hodie dicitur օր *dies* Gen. օրէն (uti Belgae *van daegh.*) vel ցերեկ *dies*, *à mane uſque ad veſperam*, G. ցերեկի. Sic etiam կին, pro quo nunc dicitur կնիկ *mulier*; G. կնկան. Inſtr. կնով vel կնկնով. Pl. կանանիք, vel կնկանիք. alia ad analogiam propoſiti paradigmatis, ut: փոքր, *parvus* G. փոքրի. Loco այր dicitur մարդ, Synecd. *vir*, G. մարդի, Inſtr. մարդով. Հէր *Pater* retinet in G. Հօր. Inſtr. Հօրով. Տէր *Dominus*, G. տիրոջ, Inſtr. տիրով & տիրոջով. քոյր *ſoror* քվէր, քվէրով. Plur. քվէրք, քվէրաց, քվէրօք, Pro ամենայն ſae-

ſaepè ամէն *omnis* dicitur, Singularis indeclinabilis, ſed Pl. G. ամենուց vel ամենեցուն. Inſtr. ամենով.

Numeralia Cardinalia: մին *unus, a, um*, երկու *duo, duae, duo*, &c. (uti ſuprà p. 87. ſſ.) uſque ad տասն *decem*. Sed porrò ſequitur տասնմին *undecim*, տասներկու *duodecim*, &c. քսան *viginti*, քսանմին *viginti unum* &c. Sed pro եօթն *ſeptem*, ſaepe etiam dicitur օխտն, hinc տասն օխտն *ſeptendecim*, քսան օխտն *viginti ſeptem*, օխտանասուն *ſeptuaginta*. Pro բիւր dicitur տասնհազար *decies mille*.

Ordinalia heic formantur adjectione Syllabae ում ad Cardinalia, ut: մնում *primus*, երկրորդում *ſecundus*, տասնմինում *undecimus*, &c.

Multiplicativa ſunt: լոկ *ſimplex*, ջուխտ vel երկուպատիկ *duplex*, երեքպատիկ *triplex*, & ſic porrò.

Diſtributiva: մին մին *ſinguli*, &c, vid. ſup. p. 90. Temporalia primitivo addunt ական, ut: օրական *res unius diei*, ամսական *unius menſis*, տարեկան *unius anni*, երկուօրական *bidui*, &c.

CAPUT III.

DE PRONOMINE.

PRONOMINA in quibuſdam Caſibus Literalem Linguam ſequuntur, in quibuſdam vero plane deflectunt. Sunt igitur

 Pro-

Pronomina 1. Personalia.

1. Pers. Singul. ես *ego*. Gen. իմ. Dat. ինձ, Acc. զիս vel ինձ. Abl. ինձանէ vel ինձնէ vel ինձնից. Com. ինձնում. Instr. ինձնով.

Plur. Nom. մեք. Gen. մեր. Dat. մեզ. Acc. զմեզ vel մեզ. Abl. մեզանէ vel մեզնէ vel մեզնից. Com. մեզնում. Instr. մեզնով.

2. Pers. Sing. դու. Gen. քո. Dat. քեզ. Acc. զքեզ vel քեզ. Abl. քեզանէ vel քեզնէ vel քեզնից. Com. քեզնում. Instr. քեզնով.

Plur. Nom. դուք. Gen. ձեր. Dat. ձեզ. Acc. զձեզ vel ձեզ. Abl. ձեզանէ vel ձեզնէ & ձեզանից vel ձեզնից. Com. ձեզնում. Instr. ձեզնով.

3. Pers. Sing. Nom. նա. Gen. & Dat. նորա. Acc. զնա vel նա. Abl. նորանէ vel նորանից. Com. նորանում. Instr. նորանով.

Plur. Exprimitur vel per նոքա, ut սոքա, դոքա ex Gram. Literali pag. 94. vel per էնդունք ut: էստունք, pluralem demonstrativi.

2. De-

2. Demonſtrativa.

Sing. Nom. & Acc. այս vel էս. Gen. & Dat. էստուր. Abl. էստուրանէ, էստուրնէ, էստուրանից vel էստուրնից. Com. էստուամ. Inſtr. էստով.

Plur. Nom. & Acc. էստունք. Gen. & Dat. էստունց Abl. էստունցանէ, էստունցնէ, էստունցանից vel էստունցնից. Com. էստունցնուամ. Inſtr. էստունցնով.

Sic quoque այդ vel էդ, & այն vel էն. Gen. & Dat. էդուր, էնդուր &c.

Huc pertinent quoque էլէս *hic idem* էլէդ *ille idem*, էլէն *iſte idem*, quae ſequuntur declinationem ſimplicium էս, էդ, էն.

3. Poſſeſſiva.

Sing. Nom. & Acc. իմն *meus*. Gen. & Dat. իմին. Abl. իմնիցն, իմէն & իմնէն Com. իմնուամն Inſtrum. իմնովն.

Sing. Nom. Ac. քոյ vel քոնն *tuus*, *a*, *tuum*, G. & D. քոնին. Abl. քոնէն vel քոնիցն. Com. քոնուամն. Inſtr. քոնովն.

Sic quoque իւրն *ſuus*, մերն *noſter*, ձերն *veſter*; quo-

quorum Pluralis hodie non eſt in uſu, ejus verò loco adhibetur Singularis.

Obſervatio: ն Pronominibus Poſſeſſivis in oratione ſemper adjicitur, quando illa ſola ponuntur; quando vero cum Nominibus conſtruenda ſunt, ն iſtis ablatum his annectitur, ut: ո՞ւմն է այս ձիս, *cujus eſt hic equus?* իմն *meus*, քոյն *tuus*, իւրն *illius.* ո՞վ է մեռեալ *quis eſt mortuus?* իմ հայրս *pater meus*, քո որդիդ *filius tuus*, իւր կնիկն *illius uxor*, ո՞վ է բաղանիք գնացեալ *quis in balneum ivit?* իմ պապն *avus meus*, քո քեռին *avunculus tuus*, իւր vel նորա աներն *ſocer illius.*

Interrogativa. I. de Perſona:

Nom. & Acc. ո՞վ *Quis*, *quem?* Gen. & Dat. ո՞ւմն & ո՞ւմ. Abl. ո՞ւմնէ & ո՞ւմնից. Com. ո՞ւմնուամ. Inſtr. ո՞ւմնով:

2. de re.

Nom. & Acc. ի՞նչ *quid?* Gen. & Dat. ը՞նչի. Abl. ը՞նչէ & ը՞նչից. Com. ը՞նչուամ. Inſtr. ը՞նչով.

Ambo haec Singularia etiam de pluribus enunciantur; nonnunquam tamen in Plurali dicitur ը՞նչեր *quaenam* res? Gen. ի՞նչերի Com. ի՞նչերուամ. Inſtr. ի՞նչերով.

Relativum.

որ *Qui*, *quae*, *quod*, ἄκλιτον eſt, ad perſonas quando refertur, ſaepe obliquos Caſus mutuatur ab ո՞վ *quis*,

qui

qui. Gen. ում *cujus*; ad res verò, ab ինչ *quid* vel *quod*, Gen. ընչի *cujus*, ut: որ մարդից առեր *a quo viro accepisti*, որ այգէն բերեր *ex qua vinea attuleras*, որ ապրանքն ծախեցեր *quas merces vendidisti*, ումմանից լսեցեր *a quo audivisti*, ընչի հետ քո ձին փոխեցեր *qua cum re equum tuum commutasti.*

Indefinitivum.

մին *quidam, aliquis.* Gen. & Dat. մնի Abl. մնից Instr. մնով Com. մնում. Plurali caret. Additis ս, դ, vel ն fit Definitivum.

Ex his componuntur մինիքմին *aliquid*, G. & D. մին իքմնի &c.

ովոր, *quicunque*, G. & D. ումոր. Sic quoque ինչոր *quicquid* G. & D. ընչիոր &c.

Reciproca.

մինըզմին *invicem*, G. & D. մինըզմնի, &c. ինքն & ինքնինքն *idem ipse*, ἄκλιτα sunt.

Loco Gentilium իմայինն, մերայինն, &c. dicunt իմնից *à mea, à meis*, i. e. *meàs.* Sic քոնից *tuàs*, մերոնից *nostràs*, ձերոնից *vestràs*, & իւրայինն, իւրոն *suàs.*

CAPUT IV.

DE VERBO.

QUAE de Verbo in Genere, item de Qualitate, Spe-

Specie, & Figura Verbi suprà dicta sunt, huc quoque referantur ex Gram. Lit. p. 100. ss.

Conjugatio verò hìc *una* tantùm est, in ել Activorum, & in իլ Passivorum, quamvis sub utraque etiam Neutra, Communia, Transitiva & Frequentativa verba contineantur.

Ex Modis tantùm Indicativus, Imperativus, & Infinitivus proprias terminationes habent, Optativus vero & Subjunctivus per periphrasin formantur.

Tempora, Personae ac Numeri ex Literali in vulgari quoque lingua remansisse observantur.

Temporum ac Personarum formatio in quibusdam cum Literali Dialecto convenit, in plurimis verò ab illa discrepat, uti patebit ex ipso Paradigmate.

PARADIGMA.

INDICAT. PRAESENS.

Sing. Գովումեմ, *laudo*, գովումես, մէ.
Plur. Գովումենք, գովումէք, գովումեն.

IMPERFECTUM.

Sing. Գովումի, իր, էր. Plur. գովումինք, իք, ին.

PERFECTUM.

Sing. Գովեցի, ցեր, վեց. Pl. գովեցինք, ցիք, ցին.

INDEFIN. ET PLUSQ.

Sing. Գովել vel գոված եմ, էի vel ի. եմ, իր. &c.

Fu-

FUTURUM plane convenit cum Praesenti Literalis Linguae; praeposita sola Litera կ Verbis à Vocali; & syllaba կու à Consonante incipientibus, hoc modo:

Sing. Կու գովեմ, կու գովես, վէ. Pl. կու գովենք, էք, են.
& Կասեմ, կասես, կասէ. Pl. կասենք, էք, են,
à Praesenti ասումեմ pro ասեմ *dico.*

IMPERAT. PRAESENS.

Sing. 2. Pers. Գովէ՛. Negat. գովելմի՛. 3. Թող գովէ.
Plur. 2. Pers. Գովեցէ՛ք. Negat. գովել մի՛ք. 3. Թող գովեն.

OPTATIVUS ET SUBJUNCTIVUS Infinitivum adhibent cum verbo կարենամ *possum*, vel ուզենամ *volo*, praecedentibus particulis, in Optativo երանիթէ, մակարայ (Graec.) & քաշքա (Persic.) *utinam*, Ա՟ծ տայ որ *det Deus ut*; in Subjunctivo թէ, երբ, հարգեահ (Persic.) *cùm*, *si*, *quando*. h. m.

OPTAT. PRAES.

Sing. Երանի թէ	կարենամ	vel	ուզենամ գովել.
	կարենաս		ուզենաս
	կարենայ		ուզենայ
Plur. Երանի թէ	կարենանք	vel	ուզենանք գովել.
	կարենաք		ուզենաք
	կարենան		ուզենան.

IMPERFECTUM.

Sing. Երանի թէ կարենայի vel ուզենայի գովել.
կարենայիր ուզենայիր
կարենայր ուզենայր

Plur. Երանի թէ կարենայինք vel ուզենայինք գովել
կարենայիք ուզենայիք.
կարենային ուզենային.

INDEFINIT. ET PLUSQUAMP.

Sing. Երանի թէ կարացել vel ուզեցել եմ vel էի, &c.

SUBJUNCTIVUS cum Optativo coincidit, mutatis tantum particulis. Praeterquam quod in Subjunctivo praeter modò dictam formationem etiam dicatur թէ կարել եմ գովել *si potuerim laudare* i. e. *si laudaverim*; & թէ ուզել եմ գովել *si voluerim laudare*, vel *laudaverim*; In Plusquamperfecto թէ կարել էի գովել *si potuissem laudare*; & թէ ուզել էի գովել *si voluissem laudare*, i. e. *laudassem*, &c.

INFINIT. PRAES. Գովել.

PRAETERITUM գոված լինել. Hoc verò quando construendum est cum Verbo Finito, circumscribitur per particulam թէ cum Praeterito Indicativi Modi, ut: թէ գովել vel թէ գոված եմ vel էի.

FU-

FUTURUM. գովելոց լինիլ, sed hoc Literale est.

PARTICIP. PRAESENS. գովօղ.

PRAET. գովել (pro գովեալ) & գոված.

Eodem modo inflectuntur: սիրումեմ *amo*, գրումեմ *scribo*, &c. à Verbis in ամ *deducta*: բանումեմ *aperio*, հաւատումեմ *credo*, &c. à Verbis in ում: թողումեմ *remitto*, լցնումեմ *impleo*, &c. Et à Deponentibus in իմ: խօսումեմ *loquor*, ողորմումեմ *misereor*, ծարաւումեմ *sitio*, &c.

Sic Transitiva ut: մեծացուցանումեմ, per Syncopen մեծացնումեմ *magnifico*; ումես, &c.

Imperf. մեծացուցանումէի vel մեծացնումէի, էիր, էր, &c.

Perfectum: մեծացուցի vel մեծացրի, ծացուցեր vel ծացրեր, ծացոյց vel ծացրոյց. Pl. մեծացուցինք vel ծացրինք, իք, ին.

Indefinitum: մեծացուցել vel մեծացրել եմ; & մեծացուցած vel մեծացրած եմ, ես, է vel այ.

Plusquamp. էի vel ի ponit loco եմ.

Futurum կու vel կ praefigit Praesenti Syncopato ut: կու մեծացնեմ.

Imperat. 2. Pers. մեծացրու. Negat. մեծացնել մի. Pl. մեծացրէք. Neg. մեծացնել միք. 3. Pers. թող մեծացնէ. Pl. թող մեծացնեն.

Opta-

Optativus, Subjunctivus et Infinitivus juxta Paradigma գովուեմ facile formantur.

Plurima Verba in literali Lingua anomala, hic sunt regularia, v. g. ածել *effundere* in Praet: ածեցի, եցեր, ածեց, ածեցինք, իք, ին, Imp. ածէ՛.

հանել *eruere, educere,* նեցի. Imp. հանէ՛.

անիծել *imprecari,* Pr. անիծեցի, ցեր, անիծեց Imp. անիծէ.

զարկել *percutere,* կեցի. ցեր, զարկեց. Imp. զարկէ՛.
լսել *audire,* լսեցի, ցեր, լսեց. Imp. լսէ՛.

Alia anomaliam habent à literali dialecto diversam, ut: բերել *ferre,* praes. բերում եմ. praet. բերի, րեր, բերաւ. Imp. բե՛ր. Sic անցաւ, ելաւ, հասաւ ab անցանել *transire,* ելանել *ascendere,* հասանել *pervenire.*

անել *facere.* Praes. անում եմ. Praet. արարի, րեր, արաւ, Imp: արա՛. Sic կերաւ in tertia tantum persona praetiriti ab ուտել *comedere.*

Quae vero Verba e communi Civili Dialecto exclusa sint, usu tantum discendum est. Sic v. g. pro մեղանչել dicitur մեղքգործել *peccare,* pro մուծանել, ներբաստանել *introducere,* aliaque innumera.

Idem observatur in verbis in ալ & ուլ exeuntibus. Illa in ալ, in praeterito ordinarie ացի habent, ut differentia sit aliquando in tertia persona Singulari, ut: լալ *flere,* (loco Praesentis dicitur լալիսեմ) Praes. լացի, ցեր, ցաւ. Imp. լա՛ց.

կալ

կալ *stare*, կացի, ցեր, ցաւ. Imp. կա՛ց vel կացի՛ր. Sic բացաւ, լուացաւ.

գալ *venire* եկի, եկիր, եկաւ, Imp. ե՛կ.

Pro կեալ dicitur ապրիլ *vivere*, in praet. ապրեցայ, ցար, ցաւ. Imp. ապրի՛ր.

Haec, in ուլ desinentia, in Praeterito aliquando regularia, aliquando anomala, sunt, ut: թողուլ *remittere*, թողի & թողեցի, 3. ps. թողեց. Imp. թո՛ղ. ուռնուլ *intumescere*, Praes. ուռնում եմ. Praet. ուռայ & ուռեցի. Imp. ուռի՛ր.

PASSIVA quoque Verba eodem modo inflectuntur in Praesenti & Imperfecto, interposito tantum վ ante ում եմ, vel ումի, ut: գովվում եմ *laudor*, Imperf. գովվումի. Perfectum, excluso ում, facit գովվեցայ, ցար, ցաւ. Pl. ցանք, ցաք ցան. Indefinit. & Plusq. գովված եմ, էի. Fut. կու գովվիմ, իս, ի &c. Imperat. գովվի՛ր. Optativus & Subjunctivus cum Activo convenit, praeterquam quod ե verbi գովել in ի mutetur, ut: երանի թէ կարենամ vel ուզենամ գովվիլ vel գովիլ Infinitivus գովիլ. Participia, գովված vel գոված, & գովելի. NB. վ in hoc Verbo geminum, non raro per Crasin in unum contrahitur.

Verba *Substantiva* & *Auxiliaria* եմ & լինիմ *sum, fio*, quia frequentissimus est eorum usus, & in multis ab antiqua literali formatione differunt, per Modos & Tempora hodie usitata, inflectuntur hoc modo:

Indicativus Praesens.

Sing. ես եմ, դու ես, նա է. vel այ. Pl. մեք եմք, դուք էք, նոքա vel էնդունք են.

Imperfectum. Sing. ես էի vel եսի, դու իր, նա էր. Plur. մեք իմք, դուք իք, նոքա ին.

Perfectum. Sing. ես եղայ, եղար, եղաւ. Plur. եղանք, եղաք, եղան.

Indefinitum. ես եղած եմ vel լինիմ, դու եղած ես vel լինիս, նա եղած է vel լինի. Plur. մեք եղած եմք, vel լինիմք, էք vel լինիք; են vel լինին.

Plusquamperfectum. Sing. եղած էի, էիր, էր, &c.

Futurum. Sing. կու լինիմ, կու լինիս, կու լինի. Plur. կու լինիմք, կու լինիք, կու լինին, & կլինին.

Imperativus.

Praesens. Sing. դու լեր, Neg. մի լինիր & չլինիս, նա լինի. Plur. դուք լինիք, Neg. դուք չլինիք & չլինիք. նոքա լինին.

Optativus et Subjunctivus.

Praesens. Sing. երանի թէ vel թէ ես լինիմ, դու լինիս, &c.

Imperfectum. Sing. երանի թէ vel թէ ես լինէի, դու լինէիր, նա լինէր, &c.

Per-

PERFECTUM. Sing. երանիթէ vel թէ ես եղած ըլնէի, դուն եղած ըլնէիր, &c.

INDEFINITUM ET PLUSQUAMPERFECTUM cum Perfecto plane coincidunt.

FUTURUM SUBJUNCTIVI. Sing. թէ եղած կուըլնիմ, եղած կուըլնիս, &c.

INFINITIVUS.

PRAESENS, ըլնիլ.
PRAETERITUM. եղած ըլնիլ.

PARTICIPIA.

PRAESENS. ըլնօղ.
PRAETERITUM. եղեալ & եղած.
FUTURUM. եղելոց & ըլնելոց.

CAPUT V.

DE PRAEPOSITIONE.

PRAEPOSITIONES, quarum pleraeque, quia Casui suo postponuntur, Postpositiones dici merentur, frequentissimae hae sunt: համար *pro, causa*, ut: Ա. Յ համար *pro Deo*. յետոյ & յետնէ *post, postea*, տակինն *sub* ut: աթոռոյն տակինն *sub throno, sella*. սաքար Arabico

Per-

Perſicum *propter*, ut սաբաբ քո հէրն *propter tuum Patrem.* տեղ *loco*, ut: թագաւորին տեղ *loco regis.* քանց (pro քանզ) *quàm*, ut: քանցքեզ խօջայ *ditior quàm tu*, ինչպէս *inſtar*, ut: քաղցր ինչպէս շաքար *dulce inſtar ſacchari.* չուրի *donec*, *uſque*, *ad*, ut: չուրի եկեղեցին *ad Eccleſiam (templum) uſque.* հետ *unà*, *cum*; ut: ինձ հետ *mecum.* ղէրազ Turcicum *praeter*, ut: ղէրազ փողն *praeter pecuniam.* վերա *ſupra*, ut: գլխիս վերա, vel վերա գլխիս *ſupra caput meum*, i.e. *lubentiſſimè.* առաջև & առջև *coram*, *ante*, ut: ամենեցուն առաջև *coram omnibus.*

II. ADVERBIA. երանի թէ, քաշքա Perſicum *utinam*, միթէ *num*, *nonnè?* հա *ita*, *imò*, ըստուգ *certè*, *profectò non*, իսկի & հարգիզ Perſ. *nullo modo*, ինչպէս *qualiter*, *quomodo?* էսպէս, էդպէս, էնպէս *hoc*, *illo*, *iſto modo.* բալքի Perſicum *fortaſſis*, թաքրար Turcicum & մինէլ *iterum*, *rurſus*, աւել *plus*, *magis*, խիստ & ափր *valde*, *nimis*, էր & ինչու *quare?* էնդուրհամար *propterea*, երբ *quando?* էնժուկն, & էսվախտս', էդվախտդ, էնվախտն, Armeno—Turcica, *hoc*, *illo*, *iſto tempore*, *tunc*, հիմի & հիմիկս *jam*, *nunc*, վաղուց, վաղեմէ *olim*, երէկ *heri*, միշտ & համիշա Perſicum *ſemper*, էսօր *hodie*, վաղն & իգուց *cras*, յետնէ *poſtea*, քանի *quot*, այնքան *tot*, քանիհետ *quoties*, այնքանհետ *toties*, էստուրհետնէ *poſthaec*, մինհետ *ſemel*, *una vice*, *aliquando*, շուտ, շուտով *ilico*, *confeſtim*, յանկարծ & նաքաֆստան Turcicum, vel նագահան Perſicum *repente*, *ex improviſo*, ուր *ubi?* էստեղ *hic*, էդտեղ *illic*, էնտեղ *iſtic*, տեղտեղ & բա-

բաղխտեղ Turcico-Armenum *alicubi*, ուստից & ինչտեղէ *unde?* էստիցդէն, էտիցդէն, էնդիցդէն, *hinc*, *illinc*, *istinc*. էստեղէս & ատեղից *hinc*, *ex hoc loco*, ինչտեղէ *quo?* էս, էդ, էն տեղէն *huc*, *illuc*, *istuc*, ջոկջոկ, զատզատ *separatim*, մէկմէկ, միմմին *sigillatim*, ողջն & թամամմին Turcicum *totaliter*, խմբովին, միատեղ *simul*, *unà*, ինչպէս որ *exempli gratia*, էսպէս *sic*, *similiter*, ահա *ecce*, աջկողմն *ad dextram*, *dextrorsum*, ձախկողմն *ad sinistram*, *sinistrorsum*. Adde հեռու *procul*, ut: հեռու քեզնէ *procul a te*, &c.

III. CONJUNCTIONES. և & ու Persice *et*, եւս էլ *etiam*, մա, ամմա vel ամմմա Arab. *sed*, կամ & եա Arab. *vel* թէպէտ, թէէլ *licet*, *quamvis*, զարա vel զրա Pers. *quia*, *quoniam*, թէ *si*, ուրեմն & բաս Persice *ergo*, բասբալու Pers. *manifestum ergo*, &c.

IV. INTERJECTIONES օխայ *Evax*, իշ *Hui*, ուհ *vah*, վայ *vae*. դէ *age*, *agite*.

Indeclinabiles Particulae reliquae petuntur ex Literali Armena, vel ex Persica aut Turcica Lingua.

CAPUT VI.

DE SYNTAXI.

DE Syntaxi pauca monenda restant. Constructio Nominis cum Nomine, & Nominis cum Verbo eadem est, quae in Literali Lingua. Nam 1. Adjectivum

vum ordinarie praecedit, ut: Հարուստ մարդ *dives vir*; saepe etiam sequitur h. m. Ձեր տունն լի է *vestra domus plena est.*

2. Enallage Casuum & Numerorum in Literali Lingua frequens, hic multo frequentior est, ut: Էս կռւվումն շատ բազրգանների քիսակ դադա ընկեցան *hoc bello multorum mercatorum marsupia exhausta sunt.*

3. Verba quoque & Verbalia Nomina, observatis observandis, Literalem constructionem imitantur, ut: Քո բարեկամին փողն հօրըդ տվի *amici tui pecuniam dedi patri tuo*, շատ տարի քեզ ծառայեցի *multos annos tibi servivi.* դու նորա ապրանքն ծախեցիր *tu ejus merces vendidisti.* Ես քեզնից մին խնդիրք արարի *ego à te semel quid petii.* Ես իմ աչքովն էն ձին տեսի *ego meis oculis equum illum vidi.* Ես էս քաղաքումն շատ ժամանակ մնացի *ego in hac urbe satis diu substiti.* ման եկի մեր ճակատագրոնքն *circumivi fata nostra.* Ա.Յ սիրողն *Deum diligens*, Ա.Յ սիրածն *à Deo dilectus.*

4. Litera ս, դ, ն, hic quoque frequentissimae sunt, ut: գօտիս բեր *cingulum meum affer*, գլխարկդ վերուր *aufer pileum tuum*, գլուխն կապէ *liga caput ejus* i. e. *decipe eum.* անունն տուր. քարն վերուր *nomina eum, sustolle lapidem*, i. e. *lupus in fabula*, sarcasmus est.

Caetera dabit usus, in quem Lectorem Armenicae civilis Linguae studiosum introducent Dialogi sequentes.

Վերջ.

DIA-

Առաջին Խօսակցութիւն

Յաղագս Եկեղեցական արարողութեանց Հայոց.

Քահանայ և Ֆռանկ.

Ֆ. Օրհնեա Տէր.

Ք. Ած օրհնէ զքեզ.

Ֆ. Բարութիւն կանես, թէ որ ձանձրութիւն չէ հրամանուցդ գնանք մին առանձին տեղ քիչմի արկուսանք, ունիմ հարցանելու քո հրամանուցէդ ձեր եկեղեցոյ արարողութեան կողմանէ:

Ք. Բարի այ, կամաց կամաց գնանք մեր գետափն, ինչոր կամքդ այ ծառայութիւն կանեմ.

Ֆ. Քո հրամանքդ տեսել ես ձեր դաւանութեան մեկնութիւնն որ լատինի լեզուաւ մեկնած ու մսր-դամ բասմայ է ելել: ինչ կարծիք ունիս էն գրքին վերայ.

Ք. Բոլորն կարդացել եմ և իմացել որ մեր վարդա-

DIALOGUS PRIMUS.

De rebus ac ritibus Sacris Armenorum.

Sacerdos & Europaeus.

Eur. Benedic Domine (Salutandi vel bene precandi formula est, dirigenda ad Sacerdotem & Monachum).

Sac. Deus benedicat tibi.

Eur. Rem gratam facies, si non molestum sit Reverentiae Tuae, exeamus paulisper in locum quendam separatum; sunt enim mihi nonnullae quaestiones interrogandae à Rev. Tua de ritibus Ecclesiae vestrae.

Sac. Bene est, pedetentim eamus ad ripam fluminis nostri, omni voluntati tuae serviam.

Eur. Vidistine, Reverende Vir, confessionis vestrae expositionem Latine redditam, & typis Amstelodami excusam. Et quaenam est tua de isto scripto sententia?

Sacer. Totum legi & intellexi, nequicquam in eo est Doctoribus no-

պետաց ղուրս բան չկայ յարմարած. ինչպէս այլև այլ այլազգեաց գրոցքն.

nostris affictum, uti in diversis alienigenarum scriptis factum.

Փ. Ամենայն ձեր եկեղեցւոյ ամէն հանգամանքն էն գրքումն չկայ, եստուր համար խնդրեմ քո հրամանուցէդ որ իմ հարցմանցս ստոյգ լուծումն տաս.

Eur. Sed cum omnes circumstantiae in isto scripto non habeantur, rogo te, Rever. Vir, quaestionibus meis certam solutionem concedas.

Վ. Ախիստ բարի ինչոր արժանն այ յօժար կամօք քո հրամանուցդ պատասխանի կուտամ. երբ իմանամ ինչ հաւատոյ մարդ ես:

Sac. Optime, quantum conveniens erit, libenter tuis petitionibus annuam: modo intellexero cui religioni tu addictus sis.

Փ. Բողոքանի եկեղեցէն եմ ես նաքաքն էն կուզէի իմանալ ձեր եկեղեցոյ կարգն :

Eur. Sum ex Protestantium Ecclesia, & propterea scire aveo, quaenam sint vestrae Ecclesiae constitutiones.

Վ. Վ. ոհրամանուց դաստուրովն մինեղանարէս մեր կողմունքն ձեր Փրանկստանայ նման չէ. մեք ինչ որ սբ եկեղեցոյ վարդապետքն և ժողովք հաստատեցին մինչ և այսօր պինդ կու պահենք. ձեր Փրանկստան համիշա եկեղեցականն սահմանքն կարգն կու փոխեն.

Sac. Pace tua, Domine, nec in malam partem acceperis: nostra conditio non est similis vestrae. Nos quicquid Sanctae Ecclesiae Doctores & Concilia rite sanciverunt in hanc usque diem firmiter tenemus: vestra verò Europa perpetuo definitiones & ordines mutat.

Փ. Աստ իքմին չէ դէպի լաւն փոխելն: ինչոր լինի. ես

Eur. Non est malum, mutare in melius. Sed quicquid sit: non jam

հակաճառութե՛ համար չեմ եկել միայն թէ բա-րութի՛ կանես ինչոր հար-ցանեմ պատասխանի տաս.

Ք. Դէ Ս. ըսկիզբն արա հարցանելոյ.

Ֆ. Ձեր հաւատն իմացայ, մա ինձ ասա քանի եկեղեցոյ խորհուրդ ունիք դուք.

Ք. Պարոն շաղավաթ կլնի թէ քո հրամանուց անունն մեզ ջաւապ անես :

Ֆ. Հրամանուց ծառայ Յօհաննէս.

Ք. Պարոն Յօհաննէս չէ թէ մեք Հայոց ազգն միայն, ամմա որչափ Քրիս-տոնեայք կան էս բոլոր Ասիոյ երկրումն ամէնն կուհաւատան և ունին եօ-թն խորհուրդ եկեղեցոյ. ինչպէս մեք Հայոց ազգն, Հոռոմն Վրացին, Ռուսն Ասորին, Ղփտին, և այլն.

Ֆ. Շաղավաթ արա էդ եկեղեցոյ խորհրդոց անուա-նքն տաս :

Ք. Գլխիս վերայ. եօ-թն եկեղեցոյ խորհուրդքն են Մկրտութի՛, Դրոշմն, Հաղորդութի՛, Ապաշխա-

jam disputandi causa convenimus, sed tantum modo, ut, si placet, ad quaestiones meas respondeas.

Sac. Age, B. C. D. initium fac interrogandi.

Eur. Fidem vestram intellexi, sed dic mihi, quot Ecclesiae Sacramenta (mysteria) habetis?

Sac. Quaeso, Domine, dignitatis tuae nomen indica nobis.

Eur. Mandatis tuis ut serviam Johannes.

Sac. Domine Johannes, non sola nostra Haicana Natio, sed quotquot Christiani sunt in omnibus Asiae partibus, credunt & habent septem Mysteria (Sacramenta) Ecclesiae. Uti nos Haicani, sic Romaei (Graeci), Iberi, Russi, Syri, Coptitae, & alii.

Eur. Hanc gratiam mihi praesta, & istorum Sacramentorum nomina recense.

Sac. Lubentissime. Septem sunt Ecclesiae Sacramenta: Baptismus, Chrisma, (Confirmatio,) Eucharistia, Poenitentia, Matrimonium,

րութի. Պսակ, Կարգքահանայութե, և Վերջին օծումն.

nium, Ordo Sacerdotii, & extrema Unctio.

Ֆ. Թէ հաճոյ է քո հրամանուցդ կարճ ի կարճոյ տաս ինչպէս դուք երեխայքն կումկրտէք:

Eur. Si placet Tibi, Rev. Vir, breviter mihi exponas, quomodo vos infantes baptizetis?

Ք. Յառաջ երեխայն կնքահօր գիրկն կուտանք որ երեխի բերանէն հաւատոյ դաւանութիւն տայ, և հրաժարիմքն, յետոյ մեք կնքահօրէն երեխայն կառնունք աւազանին վր կու բռնենք երեք անգամ գագաթին վր ջուր կածենք, մկրտութե խօսքերն ասելով, երեք անգամ էլ ընկղմենք ի ջուրն և բովանդակ մարմինն կուլուանանք ապա դրոշմն կուտանք որ է մի այն Հայոց սովորութի, թէ էր այսպէս ձեզ պէտք չէ իմանալ:

Sacerd. Primò, infantem in ulnas tradimus susceptori, qui ejus nomine Confessionem fidei edit, & abdicationes (*Satanae*), postea nos a susceptore infantem accipientes tenemus supra lavacrum, ter vertici capitis aquam adspergimus institutionis verba baptismi dicendo. Ter etiam submergimus sub aquam, & totum corpus lavamus. Deinde Chrisma [Confirmationem] damus, pro more Armenis proprio. Quare sic, tua jam non interest ut scias.

Ֆ. Իմացայ ձեր մկրտութե կերպն հիմա ասա ինչպէս ձեր ազգն կուհաղորդվի:

Eur. Intellexi vestrum baptizandi modum, jam dic, quomodo Armeni S. Eucharistiam accipiant.

Ք. Առաջ հաղորդողն պիտի խոստովանի առաջի քահանային, զղջացեալ ի մեղացն, և արձակեալ ի

Sac. Primo oportet ut communicaturus confiteatur coram Sacerdote, contritus sit peccatis, & absolutionem accipiat a sacerdote, po-

քահանայէն, գնայ յետոյ ջերմեռանդութբ ի սբ պատարագն անօթի և ծոմ, երբ որ Սարկաւագն ասէ Երկիւղիւն, գնայ հաղորդվի քհնայի ձեռօքն. յետ հաղորդութե քանի կարելի այ զգոյշ կենայ և պարկեշտ

Փ. Մ՛ա երկու գլխաւոր բան հաղորդութե կողմանէ կուզէի իմանալ. առաջինն թէ ձեր ժողովուրդն էլ միս և արիւն Ք.ի մին տեղ կուճաշակեն. մին էլ կուհաւատաք որ էն հացն և գինին ի Ք.ի ճշմարիտ մարմին և արիւնն փոխարկվի:

Ք. Մ՛եր ազգն միայն մարմինն արեամբ թաթախեալ ժողովրդեաննտայ. որ ուրիշ ազգի այսպիսի սովորութի չկայ. երկրորդ խնդրքի պատասխանին էսայ, որ որչափ Խաչապաշտ Քրիստոնէյք կան ամէնքն մին կերպիւ հռոմայեցոյ հետ կուհաւատն հացի և գինոյ փոխարկումն ի Ք.ի մարմին և արիւն.

Փ. Դուք էլ Պատարագ ունիք:

postea accedit devote ad sacram oblationem jejunus: quando Diaconus dicit invitationem, (incipientem voce երկիւղիւ *timore*,) accedens communicat è Sacerdotis manibus: post Communionem, quantum potest, vivit caute & modeste.

Eur. Sed duo primaria de Communione scire vellem. Primum est, utrum etiam Laici vestri corpus illud ac sanguinem illum Christi simul (sub utraque specie) degustent. Alterum vero, an credatis panem illum atque vinum illud in verum corpus & sanguinem Christi mutari?

Sac. Sola nostra natio corpus sanguine madefactum populo tradit, quae consuetudo aliis nationibus non est. Ad alteram istam quaestionem sic respondeo: quotquot Christiani crucem honorant, omnes uniformiter cum Romanis credunt panis atque vini mutationem in Christi Corpus & sanguinem.

Eur. Etiamne missam habetis?

Sac.

Ք. Մե՛ք կարծեմք թէ առանց Պատարագի Քրիստոնեայ չկայ, դու թէոր կամիս կուստա ասելոյ մին քան կուզէի հարցանել քո հրամանութենդ չունքի որ Ֆռանկստանու զաւակ ես ապիտի գիտենաս թէ Հռոմայեցիք եօթն խորհուրդ եկեղեցոյ և պատարագին վր̅ ինչ կասեն և ինչպս ի գործ կածեն. թէ քարութին կանես ասա. զարա եօթն խորհուրդ եկեղեցոյ կողմանէն մեր և նոցա մէջն փոքր տր̅ձայնութիւնկայ :

Ֆ. Հռոմայեցոյ կարծիքն և սովորութիւնն էս քանիս վր̅ լաւ գիտեմ թէ ձերն էլ նց̅ նմանայ բոլորանը իմացայ. ամմա լսել եմ թէ ձեր Եկեղեցականքն կնիկ կառնուն, որ Հռովմայեցոց մէջն սովորութի չէ:

Ք. Այդ հարցմանդ յառաջ պտ̅ասխանի տամ, Հռոմայեցոց և արևմտեան Քրիստոնէից էստից յառաջ և այսօր որպիսի սովորութի լինիլն քահանայից

Sac. Nos putamus, quod ſine Miſſa Chriſtianus non detur, imò ſi placet reſpondere, viciſſim a te quidpiam rogare vellem: Cum tu ſis natus Europaeus, anne ſcias de ſeptem Sacramentis Eccleſiae, & Miſſa, quid Romani dicant, & quomodo utantur illis: rem omnino gratam praeſtiteris, ſi dixeris. Quoniam circa ſeptem Sacramenta Eccleſiae inter nos & illos parva eſt differentia.

Eur. Romanorum ſententiam & ritus optime novi; quod ſi igitur veſtra conſuetudo cum illis conveniat, eam quoque nunc plene cognovi. Sed quod matrimonium attinet, audivi quod Eccleſiaſtici veſtri uxores ducant, quod non ſolet fieri inter Romanos.

Sac. Ad hanc quaeſtionem primò ſic reſpondeo: Romanis & occidentalibus Chriſtianis quaenam olim fuerit & hodie ſit conſuetudo circa Sacerdotum matrimonium, mea non refert, variis de

կարգւելոյն մեզ փոյթ չէ այլ և այլ պատճառաց համար երկրորդ պատասխանի տամ թէ մեր Հայոց ազգն և բոլոր Արևելեան և Հարաւային Քրիստոնեայք այլ և այլ դաս եկեղեցական ունինք Վանականք և աշխարհականք. վանականքն անկին են ինչպէս Հայրապետքն, Արքեպիսկոպոսքն Եպիսկոպոսքն, Վարդապետքն Աբեղայքն և Մենակեացքն Աշխարհականքն, որ երէց կանոնին հրաման ունին կին առնելոյ. զարա արանց և կանանց հետ միշտ են ու մուտ ունին չլինի թէ գայթակղութիւն հանդիպի ի մէջ ժողովրդեան:

Ե. Սասքալու երթևեկութիւն չկայ ի մէջ վանականաց և ժողովրդեանն, ինչպէս Երիցանցն հետ:

Ք. Չունին այնպիսի երթևեկութիւն էդ պատճառէդ բնակին ի վանքերում որ չինութէն դուրս կան. ամա կարող են քարոզութէ և եկեղեցեաց տեսնելոյ համար և ազգականաց և բարեկամաց պատ-

de causis. Secunda responsio haec esto: quod nos Haicani & omnes Orientales atque Australes Christiani varios ordines Ecclesiasticorum habeamus, Monasticorum scilicet & Secularium. Monastici caelibes sunt, nimirum Patriarchae, Archiepiscopi, Episcopi, Doctores, Monachi, & Eremitae. Seculares verò, qui Sacerdotes dicuntur, in mandatis habent ut ducant uxorem, quia cum viris semper & cum foeminis conversantur, ne scandalum detur in medio populi.

Eur. Adeoque frequens conversatio non intercedit Monasticis cum populo, uti Sacerdotibus secularibus.

Sac. Non habent talem conversationem, propterea habitant in monasteriis, quae sunt extra hominum frequentiam. Possunt concionandi & Ecclesias visitandi, etiam consanguineos & amicos visendi ergo subinde venire in

ճառէ զալ իշխնութիւն:

Ֆ. Մերն ասացեր՝ Հայ-րապետքն, միթէ շատ Հայ-րապետ ունիք. խնդրեմ ասա քանի, և ինչտեղ ունին իւրենց աթոռն:

Ք. Մեք այսօր առանց Հայազգ թագւորի չորս Հայրապետ ունիմք, որ ումանք Պատրիարգ և Կա-թուղիկոս ասեն. Առաջինն և գլխաւորն Էջմիածին կունըստի. Երկրորդն ի Սիս. Երրորդն ի Գան-ձասար. Չորրորդն յԱղ-թամար:

Ֆ. Շատ Արքեպիսկոպոս և Եպիսկոպոս ունիք՝ ու Վանք և Անապատ, մարդոց թէ կա-նանց:

Ք. Առժամանակիս Եպիս-կոպոսաց և վանորէից թիւն մեր իշխանութեան ժամ-անակի եղելոյն յարմար անհնարինայ թէ լինի. զարա թագաւորութեան ժամ-անակին Եպիսկոպոսաց թիւն և իշխանութիւն տասնապա-տիկ աւելի էր քանց այսօր նաև հաստատ և անշարժ. մա այսօր Եպիսկոպոսաց

oppida (in habitationes.)

Eur. Modò dixiſti de Patriarchis; an igitur plures habetis Patriarchas. Quaeſo dicas, quot? & quibus in locis ſedes ſuas fixerint?

Sac. Nos hodie ſine Rege Haicanae Nationis quatuor Patriarchas habemus, quos aliqui Patriarchas & Catholicos nominant. Primus & Primarius reſidet in Etſchmiadzin. Secundus in Sis. Tertius in Gandſaſar. Quartus in Aghthamar (in confiniis Iberiae).

Eur. Multos ne habetis Archiepiſcopos & Epiſcopos, monaſteria & coenobia virorum & foeminarum.

Sac. Hoc tempore Epiſcoporum & monaſteriorum numerus quantus noſtri dominii tempore fuit, tantus hodie eſſe non poteſt. Regum enim noſtrorum tempore Epiſcoporum numerus & juriſdictio decuplo major erat quam hodie. Tunc etiam ſtabilis & immotus, ſed hodie Epiſcoporum numerus magnus quidem, ſed, ut

թիւն եւ շատ, մա իշխանութիւն փոփոխական սորքար այլազգեաց Տէրութիւն. Այն գլխաւոր Եպիսկոպոսարանք աւելի կամ պակաս յիսուն կամ վաթսուն՝ նոյնպէս վանքերի եւ անապատի կողմանէ իմացիր. այսօր միայն մեծ Հայոց երկրումն աւելի քանց երկուհարիւր վանք եւ անապատ կան, չէթէ ամէնն շէնէ.

Փ. Շնորհակալ եմ քո հրամանոցէդ որ զիս տեղեակ արարեր ձեր եկեղեցական կարգաց. խնդրեմ չնեղանաս ասա ինչ կերպ ուսմունք կամ դպրութիւն ունիք ու ինչ տեղ ձեր դպրոց կամ դպրատունն.

Վ. Հաստատ եւ հասարակ ուսմունք մեր ազգին եւ կարգացմունք էս ժամանակիս Եկեղեցական Ժամակարգութիւն է եւ Վարդապետական քարոզութիւն. Դպրատուն հասարակօրէն Իշխանատէր Վանքերումկլնի. թէեւ առանձին Ուսումնականք այլ

ut & jurisdictio, mutabilis, propter alienigenarum dominium in nos. Numero autem praecipui Episcopatus sunt plus minus quinquaginta vel sexaginta. Idem de numero Monasteriorum & Coenobiorum intellige: In majori tantummodo Armenia ultra ducenta sunt tum Monasteria tum Coenobia. Sed non omnia sunt inhabitata.

Eur. Gratias ago Reverentiae Tuae, quod me certiorem feceris de vestris Ecclesiasticis ordinibus: peto, ne graveris, & exponas, quam formam doctrinae & Literaturae habetis. Item quibus in locis sint scholae vel Academiae vestrae.

Sac. Certa & communia studia nostrae gentis hoc tempore officia (ministeria) Ecclesiastica sunt, & declamationes Doctorales. Scholae communiter sunt in Monasteriis, quae jurisdictionem in dioecesin aliquam habent, licet privati etiam philologi variarum disciplinarum & scientiarum desi-

նայլ ուսմանց և գիտութեանց հետևելով՝ այլևայլ լեզուաց տեղեկութիւն սիրեն։

Փ. Նեղիլ գլխացաւութիւն կուտամ հրամանուցդ. խնդրեմ ձեր հանդիսի տօնից անուանքն կարճառօտամիտ ինձ հիշարաթ անես։

Վ. Մեր հանդիսի տօնքն շատայ. Ջրօրհնէք. Տեառնընդառաջ. Ծաղկազարդն. Զատիկն. Համբարձումն. Վարդավառն. Ա՟ծածինն. և այլ բազում. նաև գլխաւոր և հռչակաւոր հանդէս է Խաչբօրն։

Փ. Իսկ որիշ հանդիսի տօնք չկան ձեր եկեղեցում։

Վ. Կան և բազմապատիկ ինչպէս մեր Տօնացուցումն գրած կան, ամմա ես միայն էն տօնախմբութիւն ասացի որ հասարակ ժամկաց մեծ ի և փոքու աշխարհական ուրախութեայ։

desiderio ducti variarum Linguarum cognitionem ament.

Eur. Adhuc molestiam creo Reverentiae Tuae. Peto vestrarum solemnium festivitatum nomina breviter mihi exponas.

Sac. Nostrae solemnitates multae sunt: Benedictio aquae. Occursus Domini. Dominica in palmis. Pascha. Ascensio & Transfiguratio Christi. Assumtio S. V. M. Et aliae multae. Ast primaria & famosa solemnitas est Processio.

Eur. Nonne sunt & alia solemnia festa in Ecclesia (Nativitatis Christi, Pentecostes &c.)?

Sac. Sunt, & multiplicia, sicut in libro nostro Tonatsuits (*Ordinario* Romanis) dicto scriptum est. Ego verò tantum de festis concursu multitudinis solemnibus locutus sum, quae omnibus plebejis cujuscunque ordinis hominibus seculari etiam laetitia celebrantur.

Eur.

Փ. Պահք էլունի՞ք դուք ու-
քանի կերպով այ։
Ք. Մենք ունինք երեք բա-
բաթ պահք. մին անունն
յատկապէս պահք ասի. մին
ծոմ. մին նաւակատիք.
Պահքն է երբ մսեղէն կթ-
նեղէն ձկնեղէն և հաւկիթ
չենք ուտել. Ծոմն է երբ
առաւօտէն մինչև իրիկուն
ոչ կուտենք և ոչ խմենք.
Նաւակատիքն է երբ միայն
միս չենք ուտել. Շաբաթ-
ումն երկու օր մեզ պահքայ
չորեք շաբաթ և ուրբաթ
օրն. Մնացած պահքն ու
ծոմն և նաւակատիքն Ցու-
ցակէն իմացիր։

Փ. Սիրով խնդրեմ (Ա՜ծ սիրես) էն
ինչ պահք այ որ գրքերում
կարդացել եմ, և առաւել
Հռոմից շատ անգամ եմ լսել
որ կասեն Արծիբուրց՝ և չա
փէն ի դուրս կուքամահեն՝
նաև անասելի բանս յօդեն
Ք. Նաբուրանք և զրպար
տանք են էդունք որ Հռո-
մեցիք մեր ազգին վերայ կասէ
ինչպէս և այլ անթիւ սուտ-
բանք բարբանջել են մեզ վրա
Արծիբուրց Հայոց բառ չէ
թէ Հոմերի գրքումն կայ՝

Eur. Obſervatis ne etiam jejunia, & quotuplicia?

Sac. Nos triplex obſervamus jejunium: Unum proprie *Pah* vocatur, i. e. obſervatio: alterum *Dzuëm*, i. e. jejunium: tertium *Navakatikh*, i. e. dedicatio. *Pah* eſt, quando nec de carnibus, nec lactariis, neque de piſcibus aut ovis comedimus. *Dzuëm* eſt, quando a mane uſque ad veſperam neque comedimus nec bibimus. *Navakatikh*, quando tantum a carnibus abſtinemus. Per ſeptimanam bis *Pah* obſervamus, nimirum die Mercurii & Veneris: reliqua ex libro *Tſutſak* dicto diſcere poteris.

Eur. Quaeſo (ſi Deum amas) dicas mihi, quale jejunium ſit illud, de quo in libris nonnullis legi, & ſaepius à Romaeis audivi, qui *Artſiburts* illud vocantes maximopere vituperant, & nefanda verba addunt.

Sac. Criminationes & calumniae ſunt, quas Romaei in noſtram Gentem intendunt, prout & innummera alia de nobis comminiſcuntur. *Artſiburts* Armena vox non eſt. An in Homero ſit,

Tt 3 neſcio.

խաբար չեմ. Այն պահքն
Հայոց լեզուաւ Առաջաւո-
րին պահքն ասի, որ հին ժա-
մանակին մեծ պահքին՝ որ
եօթանասուն օր էր, առա-
ջին աւուրքն էին. ոչ Ադա-
մայ պահքնայ՝ ոչ Նինուէա-
ցոց՝ ոչ այլ սրբոց՝ և ոչ ինչպէս
Կրետացիքն բանաստեղծեն

Փ. Շնորհակալ եմ քո
հրամանուցէդ, խնդրեմ
որ ասես ինձ, ինչ կարծիք
ունիք սրբոց բարեխօսու-
թե և նշխարաց կողմանէն

Վր. Յայտնի լինի քո հրա-
մանուցդ որ այդ սրբոց
բարեխօսութի և նշխարաց
պատիւն է հնոց մնացեալ
մեզ աւանդութի և սովո-
րութի որ մեզ թվի թէ
անվնաս ինչ է:

Փ. Մին խնդիրք եւ ու-
նիմ լսելոյ՝ ինչ պատիւ
կու տաք պատկերացն սր-
բոց:

Վր. մեք ամէն պատկերի
կրկին պատիւ կու տանք. մին
արտաքին և մին ներքին.
երբոր [illegible] պատ-

nescio. Hoc jejunium Armenice dicitur *Arradschavuër*, i. e. primum, quia antiquitus magni jejunii, quod (à Dominica Septuagesimae usque ad Pascha) septuaginta dierum erat, tunc *primi* quinque dies erant. Non Adami (Protoplasti, cum è Paradiso ejiceretur,) nec Ninivitarum neque aliorum Sanctorum hoc jejunium est, minus uti Cretenses isti confingunt.

Eur. Gratias ago tibi, Vir Reverende. Quaeso dicas mihi etiam, quid putetis de Intercessione & de reliquiis Sanctorum?

Sac. Notum sit tibi, quod ista Sanctorum intercessio, & reliquiarum veneratio sit traditio & consuetudo quae mansit inter nos ad hodiernum diem, nobisque videtur esse ἀθῶόν τι.

Eur. Unum adhuc audire vellem. Quem honorem exhibetis imaginibus Sanctorum?

Sac. Nos omnibus imaginibus Sanctorum duplicem honorem exhibemus. Unum exteriorem, alterum interiorem: quando Christi,

կերպն տեսանեմք, շուտով արտաքուստ մին պատւոյ նշան ցոյց կուտամք. յետոյ մտօք եւ դէպ են պատկերացեալն կու վերանամք, Այ գոհութիւնտալով. ամմա շատ մնալոյ ժամանակ չունիմ զարա երեկոյեան ժամի վախտ այ. մին բան ասեմ թէ որ չես նեղանար. ձեր Փռանկաց ազգն գոհութին Այ ամէն Ածային շնորհօքն պայծառ այ. ազատութիւն իշխանութիւն եւ իմաստութիւն. ամա ոմանք անչափ հետաքրքրութիւն, կուսիրեն շատ անգամ անշահ՝ դեռ թշնամութեն եւ բամբասանաց տեղիք կուտան. չեմ ուզել անուն տալ՝ մալաւ գիտեմ թէ քանիքն այդ ոմս հարցմունք անելով մեր ազգիցն՝ շատ այլ եւ այլ պակաս բան են գրել ընդդէմ մեր ազգին. ինչ պատճառէ ոչ գիտեմ. կարծեմ թէ կուզեն զմեզ խարբալել. Ողջ լեր Պրն Յօհաննէս՝ ես գնում եմ յեկեղեցին։

Փ. Շնորհակալ եմ Տէր Տէր քո հրմնուցէդ, կացիր բարև.

sti, vel aliorum Sanctorum imaginem intuemur, statim extrinsecus aliquod honoris signum ostendimus: postea etiam mente ad illum, quem imago refert, elevamur, Deum laudantes. Sed diutius manendi tempus mihi non est, quoniam vespertinarum precum hora appetit. Verbum unum dicam, quod moleste non feres. Vestrae Europaeae Nationes, Deo sit laus, omnibus Dei donis illustres sunt: libertate, potentia, & sapientia. Sed nonnulli supra modum curiositatem (vestigiorum indagationem) amant, saepissime inutilem: imò inimicitiae & obtrectationis occasionem praebent. Nollem *eos* nominare, sed bene scio, quam multi, talia à Nationis nostrae hominibus interrogantes, mala & diversi generis vana scripserint de Natione nostra. Qua de causa, nescio. Putem illos velle nos cribrare. Vale Domine Johannes, ego vado ad templum.

Eur. Gratias ago Reverentiae tuae. Tu quoque, Domine Domine, Vale.

DIA-

Երկրորդ Խօսակցութիւն.

DIALOGUS SECUNDUS.

Յաղագս Աշխարհականութեան Հայոց։

De rebus fecularibus Armenorum.

ԽՕՍՕՂՔ.

PERSONAE.

Ֆրանչիսկոս և Սաֆար.

Francifcus & *Safar.*

Ֆ. Բարով եկիր Պարոն Սաֆար՝ մեր աչքն լոյս որ մին զմին մինէլ տեսինք։

Franc. Bene venifti, Domine Safar, illuminati funt oculi mei quod invicem iterum videamus.

Ս. Քո մին օրն հազար՝ իմ աչքն էլ լոյս որ իմ սիրելին առողջ տեսի։

Saf. Milleni fint dies tui, mei quoque oculi exhilarefcunt, quod dilectum meum falvum videam.

Ֆ. Ո՞ւր ինչ ճանապարհէ ես գալիս։

Franc. Deo duce unde venis?

Ս. Մեր երկրէն եմ գալիս։

Saf. Ex patria noftra venio.

Ֆ. Շատ վախտայ ձեր երկրէն դուրս ես։

Franc. Jam diu es extra Patriam?

Ս. Մին տարի քսան ութ օր պայ.

Saf. Tredecim menfes, demtis diebus duobus.

Ֆ. Ինչ խաբար ունիս ձեր աշխարհէն։

Franc. Quid novi habes ex Patria veftra?

Ս. Փառք Ա՟յ աժանութիւն և խաղաղութիւն.

Saf. Deo fit gloria, annonae vilitas eft & pax.

Ֆ. Կռուէ իսկի խաբար չունիս։

Franc. De bello igitur novi nihil affers?

Ս. Մեզ ինչ պէտք այ Թագաւորաց կռուի վերախօսիլ. ասացի մեր երկիրն խաղաղութիւնայ։

Saf. Quid ad nos, loqui de bello Regum. Dixi, in patria noftra pax eft.

Franc.

Ֆ. Հէնց այ թէ ձեր Թագաւորն խաղաղասէր լինի զարա շատ տարի այ կռիվ չունի, ինչքու ձեր Թագաւորքն որ Համիշա կռվի միջումին, և երկիրն անհան-գիստ:

Franc. Videtur, quod Rex vester sit valde pacis amans, quoniam multis annis bellum non habuit, cum tamen vestri *Haicanae Nationis* Reges semper in armis fuerint, & terra inquieta.

Ս. Սուղորդ այ մեր ազգն էսօր էլ դինջայ քանց մեր Թագաւորաց վախտին. զարա կռիվ չի գնալ, ու ամէն ազգի հետ ազատ ելումուտ ունի:

Saf. Verum est, nostra Natio etiam hodie magis tranquilla est, quam Regum nostrorum tempore, quia nunc bellum non gerit, & cum omni natione liberum commercium habet.

Ֆ Գլխաւոր և ծանր խարջ էլ ունիք դուք:

Franc. Etiamne solvitis tributa, eaque gravia?

Ս. Այո. խարջ ունինք բաբաթ բաբաթ ամմա շատ ծանդր ոչ:

Saf. Solvimus quidem, sed non nimis gravia.

Ֆ. Ճ՛ սիրես Պարոն Սաֆար էսօր ձեր Հայոց ազգն ինչ թուրլու կեանք ունի:

Franc. Quaeso, (si Deum amas,) Domine Safar, vestra Haicana Natio quomodo nunc sese conservat?

Ս. Աինէօր Ֆրանչիսկօ մեր ազգն որն հողագործութ̃ կապրի, որն արհեստով՝ որն բազիրկանութ̃:

Saf. Domine Francisce, nostra Natio ex parte agros colit (ex agris vivit,) ex parte artificia exercet, & ex parte mercaturam facit.

Ֆ Ձեր երկրի հողն լաւ հող պարարտ ու պտղաբեր այ ինչ թուրլու իեմիշ ունի:

Franc. Vestrae patriae tellus est ne bona, fertilis & fructifera: quales fructus profert?

Ս․ Մեր երկիրն փառք Ա՟յ ամբարութեամբ լի այ զարա երկիրն լաւ պարարտ այ ու օդն օրհնած․ ունինք ամ բաբաթ լաւ պտուղ և պատուական իեմիշ։

Saf. Patria noſtra, Deo ſit gloria, omnibus bonis abundat, quoniam ager eſt fertilis, & aër ſaluberrimus: habemus cujuſcunque generis fruges & pretioſiſſimos fructus.

Ֆ․ Ինչ թուրլու պտուղ կայ ձեր երկրումն։

Franc. Cujus generis fruges ſunt in patria veſtra?

Ս․ Ամէն թուրլու Ա՟յ տուր վածէն. ունինք թուրլու թուրլու ցորեն գարնանև աշնան գարի կորեկ բրինձ սեխ կամ խարբիզակ ձմերուկ խիար և այլ։

Saf. Omnis generis, Dei dono. Habemus diverſi generis tritica, vernalia & autumnalia, hordea, milium, oryzam, item melones, angurias, cucumeres, & alia.

Ֆ․ Ալինչ իեմիշ ունիք։

Franc. Etiamne fructus arborum habetis?

Ս․ Ունինք բաբաթ բաբաթ խնձոր տանձ ծիրան դեղձ նուռն սերկեւիլ շլոր նուշ թուզ թութ գիլաս ու դոյն դոյն անուշահոտ ու մեծա մեծաց ցանկալի շամամն և գեղեցիկ կոզակն և քաղցրահամ փշատն։

Saf. Habemus varii generis poma & pyra: item Armeniaca, Perſica, Punica & Cydonia mala, pruna, amygdala, ficus, mora, ceraſa. Etiam coloribus variegatum ſuaviſſimi odoris & magnatibus deſiderabile Schamam, [de quo vid. Golii Lex. Arab. pag. 2309.] & pulcherrimum goſſypium, nec non dulciſſimum Pſchat.

Ֆ․ Ադ ինչ իեմիշ այ փշատ ասացածդ։

Franc. Qualis fructus eſt iſte, quem Pſchat nominaſti?

Ս․ Փշատի ծառն մեծ հաստ ու փշոտ ծառ այ որ որիշ բա.

Saf. Pſchat eſt fructus arboris procerae, craſſae & ſpinoſae, (cujus

նի պէտք չի թէոչ այրելու համար. զարաշատ խոչ և փուշ ունի. էնտուր էս պտղի անունն փշատայ իբր թէ փշահատ. ամմա մոխրա-գոյն և պզտիկ տերև ունի ծաղկած ժամանակին խիստ անուշահոտ պտուղ ունի երկայն ինչպէս զէյթուն քաղց-րահամ կճեպն բոցագոյն, ներսն բամբակագոյն ուտելիք կորիզն էլլի զէյթունի նման.

Փ. Խաղող էլ ունիք ձեր երկրումն.

Ս. Ունինք զարմանալի և պատուական խաղող որ ուտելոյ և շիրա շինելոյ քանց չափըն աւելի այ չունքի մեր ազգըն սաքաւքն շատ պահքն որ ունին՝ համիշա գինի չեն խըմել՝ դեռ կասեն թէ Մասիս սարի քովն մին այգեստան կայ որ Արկուռի անունն գինի ունի՝ որ ձէթի նման կուվառէ.

Փ. Ինչ գլխաւորսանիաթ կայ Հայոց մէջն.

Ս. Ամ հասարակ սանիաթ մեր ազգին մէջն կայ ինչպէս

jus lignum) nullius usus est, nisi ut comburatur, quia nodos multos & spinas habet, unde & huic fructui nomen est Pschat, quasi *pschahat*, i. e. spinae-sectio, sed cine acea parva folia habet, floris tempore fragrantissima: & fructum fert oblongum instar olivae, cujus putamen est ignei coloris, interius esculentum, instar gossypii album, dulcissimum, in medio ossiculum etiam simile illi, quod est olivae.

Franc. Nonne & uvas habetis in patria vestra?

Saf. Habemus mirum in modum preciosas uvas, ad edendum & mustum exprimendum supra modum abundantes, quoniam nostrates, ob frequentia jejunia, semper vinum non bibunt. Imo dicunt, prope montem Masis vineas esse *arkuëri*, i. e. insitio vitis, dictas, vinum habentes, quod olei loco in ellychniis subserviat.

Franc. Quaenam sunt primaria Armenorum artificia?

Saf. Omne commune artificium invenitur inter nostrates. Sunt enim

ասենք Դերձիք, Գլխարկակար, Պաբուչկար, Դալլաք, Խառատ, Դուրգար, Որմնադիր, Ոսկերիչ, Դարբին, Ջուլհակ, Գրագիր, Կազմարար, Նաղկարար, Ներկարար, Մագաղաթագործ, Ապրշմագործ, Տպագիր, Բասմաջի, և այլ բազում:

Ֆ. Հիմա շողվաթ արա ձեր վաճառականների առուծախն ինձ ասա ինչ բաբաթ ապրանք կու բանացնեն ու ինչ երկիր կերթան.

Ս. Մեր ազգին մէջըն բաբաթ բաբաթ բազրկան կան որն երկրէն դուրս չեն գնալ մա դուքանումն նստած այլև այլ ամէն երկրի ձոթ կու ծախեն, որն տանն նստած քիւլ ապրանք դուքանդարներին կուծախէ, որն Հնդուստան Արաբստան Հոռմացտան Ֆրանկստան և այլ որիշ երկրի խորից կու բերեն՝ էս տունց մօտ ամէն բաբաթ ապրանք կընի. Ջավահիր, մարգարիտ չուխա չիթ ապրշմեղէն տան զինմաթ, ձեռագործ և այլ մանրմունր ապրանք.

enim sartores, pileones, sutores, tonsores, fabri lignarii, tornatores, caementarii, fabri aurarii & ferrarii, textores, scribae, bibliopegi, pictores, tinctores, pergamenae confectores, sericorum operarii & nunc etiam typothetae atque typographi, aliarumque artium mechanicarum magistri.

Franc. Nunc, quaeso, expone, quaenam sunt commercia mercatorum vestrorum, quae tractant, & quas regiones frequentant?

Saf. Inter nostrates varii generis Mercatores sunt. Quidam extra patriam non proficiscuntur, sed in tabernis sedentes varias variarum regionum merces venum exponunt. Quidam domi manentes, non nisi magnas mercium summas (*en gros*) tabernariis vendunt. Alii ex Indiis, Africa, Natolia, Europa & aliis regionibus merces afferunt. Penes hos sunt cujuscunque generis merces: gemmae, margaritae, panni, tschit (*tsitsen* vel *sisz* Batavis), serica, utensilia domestica, manu facta varia, & minora quaevis mercimonia.

Franc.

Ֆ. Մա՛ պարոն Սաֆար ձեր վաճառականքն ինչպէս ճանապարհ կանեն այնքան ապրանօք էնձեր մեծ և լայնատարած երկրումն դէպի Հնդստան Մուսումէլ՝ Ա,րաբստան և այլ աշխարհ, չունի որ ձեր երկրումն ծով և նաւագնացութիւն չկայ.

Franc. Sed Domine Safar, vestri Mercatores quomodo iter agunt in tam vastas regiones versus Indias, Graeciam, Arabiam, & alias regiones, cum in patria neque mare neque navigatio sit.

Ս. Խիստ հեշտ և սաֆայով զարա երբ որ շատվոր են, և շատ ապրանք կայ, կարավան կու դառնան, և ունին իւրեանց քեարվանբաշին, չավուշն թֆանքչին ամէն փուսաթովն ապրանքն ու ղտերն, ձի կամ ջորի կու բառնան, և իւրեանք ձիաւորք ինչպէս մեծ օրդու կու գընան, ու ամէնքն Քեարվանբաշու հրամանաւն աստ կամ անդ իջևանեն. ունին իւրենց հետ ամէն թուրլու թօշակ և զախիրայ. ինչ տեղ որ կուզեն վրան և չադիր կու տան, և իւրեանց այէտքն կամ կարիքն լիալի կատարեն, յետոյ իւրեանց ճանապարհն յառաջ գնեն:

Saf. Perquam commode & magna cum delectatione, quia, quando numerosi sunt & merces multae, fiunt Caravan, habentes suum Caravanae ductorem & satellites (famulos) atque milites omnigenis armis instructos. Merces camelis & equis vel mulis imponunt, ipsi equitantes: hoc modo proficiscuntur ad instar exercitus magni, & jubente Caravanae ductore hic vel ibi quiescunt. Secum ducentes supellectilia, vasa, & quae ad victum requiruntur omnia, ubi visum fuerit tentoria figunt, sese reficiunt, & peractis peragendis iter suum prosequuntur.

Ֆ. Օտարմանալի ճանապարհ այս և առաւել մեզ որ չենք տեսել. մա էդ խօսքդ

Franc. Mira haec profectio videtur, praecipue nobis qui *eam* non vidimus. sed ista vox

կարաւան ինչ լեզու այ, կամ ինչ ասել։

Ս. Մեզ էլ մեծ զարմանք այ երբ որ նաւի հաքաթ կու լսենք. կարվան որ թուրքն քեարվան կասէ հայոց լեզու այ, ասելն ապքի, կարող վանելոյ. որ աշխարհօրէն կասեն. զարշու կենալոյ կարող. ես էլ Սպահանայ կարավանի հետ եկի Թավրեզ տեղէն Էրզրում Թոխաթ մինչև Իզմիրն. և Իզմիրու նաւ մտայ չորս ամսումն հասանք Թասիլն, ինչ տեղէ էսօր ինն օր այ որ քաղաքս եմ մտել։

Ֆ. Տեղս շատ կու մնաս.

Ս. Պիտի մնամ մինչև որ ապրանքս ծախեմ, թէ որ ծախս յետացաւ ընկերիս մօտ ապրանքս կու թողնում իրիդ կանեմ Մոսկովի վերան Էլ տուն կերթամ։

Ֆ. Ամստերդամ ինչպէս կու թվի քեզ.

Ս. Հիմա երեք անգամ էս

Caravan qua lingua dicitur, aut quid significat.

Saf. Et nos valde miramur; quando de navigatione audimus. *Caravan*, quae & Turcis *Khearvan* vocatur, Armena vox est, nimirum ita dicitur, quia *potest repellere*. Vulgò exponitur armata societas, quae irruentibus *potest resistere*: tali cum Caravane ego quoque Ispahane veni per Tavrisum, Ersierum (Theodopolim) Thochat (Eudociam) Smyrnam usque. Smyrnae navim ingressus quatuor mensibus perveni ad portum Texelanum, unde ante octiduum in hac Civitate appuli.

Franc. An igitur heic loci diu manebis.

Saf. Oportet ut maneam donec merces meas vendidero, sed si venditio differatur, iis apud socium meum relictis, alias emam & per Moscoviam tendam in patriam.

Franc. Amstelodamum quomodo placet tibi.

Saf. Jam tertia vice ad hanc Ci-

քաղաքն եմ եկել, թէ ալիշ-
վէրիշի քաղաք չէր չէի գալ.
զարա քաղաքն տիրոջն լայ
եղայ, ինձ անպէտք սաբաբ
հաւէն լէզուն սովորութին
և այլ։

Փ. Նշան այս որ շատ փայդա
ես արել ես քաղաքէն որ շատ
անգամ էս քաղաքն ես եկել

Ս. Առաջի տարին լաւ փայ
դայ արի զարա Սպանիու
հետ կռիւ չկայր. մինչ եկի
շատ զարար տեսի, սաբաբ
Փրանցու և Սպանիու հետ
կռիւ լինելն. էս տարի եկի.
ած ազատէ էս թամամ եր
կիրն մեծ կռուի մէջայ.

Փ. Գողերից զարար հայ
չես տեսել։

Ս. Ա՛ծ փառք, ոչ մին ան
գամ.

Փ. Թէ որ ձեր ապրանքն մին
Հօլլանդիզի նաւում բռնվի
Փրանցիզից Փրանցիզն ձեր
ապրանքն յետ կու տայ, չուն
դուք ոչ թագաւոր ունիք,
ոչ կռիւ։

Ս. Էրբ որ թագաւորա
կան նաւէն բռնէ թամամն

Civitatem veni, si non esset emporium, non venissem: quia locus est habitantibus dignus, sed mihi ingratus, propter aërem, linguam, consuetudines, & alia.

Franc. Signum est, quod magno cum lucro ex hac Civitate discesseris, quoniam iterum atque iterum ad eandem reversus es.

Saf. Primo anno bonum lucrum feci, quoniam bellum nullum erat. Secundo veniens multum damni mihi fuit propter bellum cum Gallis & Hispanis. Hoc anno reversus, Deus liberet nos! totam Europam video in armis.

Franc. A piratis etiamne damnum tulisti?

Saf. Deo sit laus, nunquam.

Franc. Si merces vestrae in navibus Hollandicis à Gallis capiantur, an non Galli restituunt merces vobis vestras, quoniam vos neque Regem habetis, neque bellum geritis.

Saf. Si a Regis navibus capiantur, omnia restituunt, sed si a prae-

յետ կու տայ մա թէ որ կա
պըր կու բռնէ ինչ որ թա-
գաւորին կու համնի յետ
կու տան, մնացածն տալ
չեն։

Ֆ. Աղէ բարութի՞ն կանես
մին տեղ գնանք մին թաս
ղահվա խմենք ղահվախա
նումն. համեցէք գնանքքա
նի որ անձրեւն բռնել չէ։

Ս. Ներողութին, արա դեռ
ծովէն մին քիչ վաստակու-
թին ունիմ, կարող չեմ գալ,
շնորհակալ եմ քո հրամա-
նուցէդ. մին օրդ հազար որ
իշ անգամ թէ նասիբ լինի
ծառայութին կանեմ, գը
նաս բարով։

Ֆ. Դէ շնորհակալ եմ քո
զրուցատրութեանդ, ես էլ
մին ախլաթ բան ունիմ,
մնաս բարով. ողջ լեր։

praedatoriis navibus; quidquid Regi competit, restituunt, reliquum non reddunt.

Franc. Rogo simul eamus & potum Caffé bibamus. Eamus, si placet, ante quam pluvia deprehendat nos.

Saf. Excusatum me habeas, aliquid negotii mihi est ad litus maris, non possum, gratias tibi ago, Domine. Milleni sint dies tui, alia vice, quando vacabit, serviam. Vale.

Franc. Gratias ergo ago pro colloquio tuo: ego quoque ibo ad expedienda negotia mea. Vale.

Երրորդ Խօսակցութիւն։

Յաղագս Հացկերութք՝ և ընտանի իրաց։

ԽՕՍՕՂՔ։

Տիրատուր Ղազար. Ծատուր. Խաչատուր. Գալուստ. Առաքել. Փարղամ. Ղուկաս. Թէորոս. Բարսեղ. Պատուած մարդիկ։

Տ. Այ տղայ Ղազար գնա մին մեր Ծատուրն կանչէ գայ։

Ղ. Այ գնացի Ծատուրն ըննոր տեղ էր մտել. ասաց թէ շորս հագնիմ գամ։

Ծ. Բարի իրիկուն Աղային Թողութիւն անես Աղայ շատ վաստակի էսօր շուտ գնացի տեղս Ղազարն եկաւ ասաց Աղէն կանչում այ։

Տ. Գիտես ախպէր Ծատուր, ինչու քեզ էսէնցքի վախտկանչեցի։

Ծ. Հրամէ Աղայ ղուլլուղիդ հազիր եմ

Տ. Էգուց ախպէր Ծատուր մեր տանն հացկերութ այ՝ շատ մարդ եմ կան-

DIALOGUS TERTIUS.

De Convivalibus & domeſticis rebus.

P E R S O N A E.

Tiratur, *Lazarus*, *Dzatur*, *Chatſchatur*, *Galuſt*, *Arrakhel*, *Parlam*, *Lucas*, *Thuërues*, *Baſilius*, *Convivae.*

T. Heus puer Lazare, vocatum eas Dzatur noſtrum.

L. Ivi, Here, jam modo cubitum iverat Dzatur: dixit, ſe, quam primum veſtes induerit, venturum.

Dz. Bonus veſper Domino. Excuſatum me habeas Domine, hodie valde defatigatus veniente ac vocante Lazaro jam quieti me dederam.

T. Noſtine, mi Dzatur, quare tempore hoc intempeſtivo accerſiverim te.

Dz. Manda, Domine, paratus ſum ad ſervitia tua.

T. Cras, mi Dzatur, apud nos erit convivium, complures homi-

չել ամենքն ազիզ և դոստ մարդիք են՝ Մ՚ուդբախի Ֆիքրն ամենն քո ձեռն եմ տալիս էս փողս յինքառ ու գնա իգուց առաւօտէց բազարն ինչոր բազարէն պիտի առնուլ թամամին դու լաւ գիտես՝ ամենն մինտեղ առ՝ բեր քո մուբարոք ձեռօքդ ամենինինչ հազիր արա՝ ինչ-պէս որ լայեղն այ։

Ծ. Ինչ կուզես Աղայ՝ որ առնում։

Տ. Առ երեք գառն՝ երկու ոչխար յիսուն հաւ յիսուն կաքաւ՝ քսան երեսուն լաւ խարբիզակ. էլ իքմին չէ պէտք զարա մեր բաղչումն տանձն խնձորն ըշտաղուէն գալինարն ասլզին ու ծաղիկն բոլ այ. գինի արաղ գիւլաբ մեր տան կայ բոլ բոլ Ա.Ծ փառք. մամուռայ յաց հարիւր լաւ թազայ ձ ու էլ կառնուս։

Ծ. Լաւ այ պարոն. ամ ինչ կուզես որ իգուց շինեմ։

Տ. Զար մարդ ես քանի հետ էսէնց պատակի համար իքմին ես հազիրել դու քանց ինձ լաւ գիտես. մենակ էն

nes vocavi, cognatos & amicos omnes. Curam culinae omnem tibi commendo: hanc pecuniam accipe: cras mane in forum eas, quicquid in foro emendum est tu bene nosti, omnia simul emas, atque tecum afferas. Omnia praepara uti decet.

Dz. Quid vis, Domine, ut emam.

T. Eme tres agnos, duas oves, quinquaginta gallinas, quinquaginta perdices, viginti vel triginta melones optimos. Aliis non opus erit, quia in horto nostro pyra, mala, persica, cerasa, olera & flores superabundant: vinum, vinum adustum & aquam rosarum, Deo laus, superflua habemus domi. Ast, quod oblitus eram, centum optima recentia ova etiam emas.

Dz. Bene, Domine, sed quid placet ut inde conficiam.

T. Mirus homo es, quoties ad tale convivium cibos parasti, tu id melius nosti quam ego: hoc tantum commendo tibi, ut assatum,

կապսպարեմ քեզ որ խորո վածն՝ գօլմէն, եախնին, փլաւն ու խորովուածն դու քո ձեռօքդ շինես, ջահիլն ձեռն չտաս։

Ծ. Գլխիս վր̃ Աղայ՝ ինչ որ ձեռնէս կուգայ ծառայութիւն կանեմ։

Տ. Դէ մին թաս գինի խմէ գնա շուտքնիր՝ որ իգուց սաբբահի շուտով գնաս բազարն՝ ինչոր ապսպարեցի առնուս. հէնց արա որ էլ ինձ խօսայնես ոչ։

Ծ. Բարի այ աղայ՝ գիշեր խաղաղութի̃ Պարոնին.

Տ. Վ.Եղ լոյս բարի այ Ծատուր սախըն չինի թէ իգուց երեխէքդ տան թողնուս. մա ասա որ ամէն քըն մերտուն գան.

Խ. Բարի լոյս Պարոն Տիրատուր.

Տ. Հայ Ա.Ճ բարին քեզ Պրն Խաչատուր. բարով եկիր հազար բարի եկիր համեցէք նստիր աչքի լոյս.

Խ. Զաղ ես ժիր Պրն Տիրատուր քո տեսուդ մուշթաղ էինք. ինչպէս են քո երեխէքդ տանքուլփաթն.

tum, globulos carneos, jus etiam carnium, oryzam, & chuëruëvou ipſe conficias, imperitis vero nequaquam committas.

Dz. Lubenter, mi Domine, quantum poſſum ſerviam.

T. Poculum ergo vini bibas, eas cito, dormias, ut ſummo mane in foro, ea quae intimavi tibi, emere poſſis, meumque conſilium ulterius non rogites.

Dz. Bene. Nox ſit placida Domino.

T. Placida ſit tibi aurora, mi Dzatur, cave ne cras familiam tuam domi relinquas, ſed fac ut omnes tecum veniant.

Ch. Bona Lux Domino Tiratur.

T. Euge Domine Chatſchatur, Deus tibi propitius ſit: bene veniſti, ſi placet, ſede, oculorum meorum lux.

Ch. Salvus ne es atque incolumis, Domine Tiratur, tuam faciem deſiderabamus: quomodo ſe habent parvuli tui, totaque familia?

T.

Տ. Փառք և գոհութիւն Ա՟ծ սաղ ենք ամենքս օղուլուշաղով:

T. Laus & gratia Deo, ſani ſumus omnes in tota familia.

Պատու. Բարի լոյս Պարոնայցն.

Convivae. Bona dies Dominis.

Տ. Բարով հազար բարի եկիք իմ Պարոնայք. համեցէք տեղն նստեցէք. Պրն Գալուստ. Պրն Առաքել Պարոն Բարղամ. Ա՟ծ սիրէք նստեցէք էն տեղ. այ Պարոնայք ձեր ծնողայ հոգին կուսիրէք բի թաք լուփ նստեցէք. այ խնամի դու էն տեղ նստիր այ փեսա այ եկ իմ կշտին նստիր. այ ջումիաթ ձեր որդոց արևն կուսիրէք եկէք նստեցէք ճաշի վախտ այ սեղանն ձգած այ. այ տղայ Ստեփանոս լագան իբրիղ ու մահրամայ բեր, որ ձեռն լուանանք.

T. Millies bene veniſtis, Domini, placeat, locum capiatis. Domine Galuſt, Domine Arrakhel, Dn Parlam, ſi Deum amatis, huc accumbatis. Quaeſo, Domini, ſi Parentum veſtorum animam diligitis, ſine ceremoniis ſedeatis. Tu Affinis huc. Tu Gener prope me. Et vos omnes, ſi filiorum veſtrorum vitam amatis, venite, diſcumbite, prandendi tempus eſt, & menſa ſtrata. Heus puer, Stephane, malluvium cum gutturnio & mantili affer, ut manus lavemus.

Խ. Պարոն Տիրատուր համեցէք սեղանն օրհնէ.

Ch. Domine Tiratur, ſi placet, menſae benedic.

Տ. Հրամանքդ օրհնէ Պրն Խաչատուր.

T. Benedicas tu Domine Chatſchatur, (quia natu maximus es.)

Խ. Օրհնեսցի սեղանս անուամբ Հօր՝ և Որդւոյ՝ և Հոգւոյն Սրբոյ յաւիտեանս ամէն. Հայր մեր՝ որ յերկինս ես՝ սուրբ եղիցի անուն քո.

Ch. Benedicatur huic menſae in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti in ſecula, Amen. Pater noſter, qui es in coelis. Sancti-

եկեսցէ արքայութիւն քո· եղիցին կամք քո՝ որպէս յերկինս և յերկրի· զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր, և թող մեզ զպարտիս մեր՝ որպէս և մեք թողումք մերոց պարտապանաց· և մի տանիր զմեզ ՚ի փորձութիւն այլ փրկեա զմեզ ՚ի չարէ·(զի քո է արքայութիւն և զօրութիւն և փառք յաւիտեանս) Ամէն։

Տ· Բարով եկիք պարոնայք հազար բարի՝ համեցէք· համեցէք Պարոնայք։

Տ· Այ տղէրք ձվի վր մին թաս գինի տվէք Տուր Պրն Խաչատուրին·

Խ· Պրն Ած սիրես առ թասն թող սաղիքն կարգաւ թաս տան առանց թաւաղայ անել։

Տ· Խիստ բարի այ ես չէրէմօնի չեմ գիտել· Պարնաց առ ողջութի հազար բարի լինի ձեր գալն.

Պատու· Անոյշ Պարոն Տիրատուր· անոյշ Պարոնին։

Տ· Ձերմին օրն հազար՝ այ

ctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, ſicut in coelis *ita* & in terra. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Et ne ducas nos in tentationem, ſed libera nos a malo. (Quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria, in ſecula,) Amen.

T. Grati veniſtis, Domini, millies grati. Agite, ſi placet, ſi placet, Domini.

T. Pueri, poſt ova poculum vini date. Trade Domino Chatſchatur.

Ch. Domine, ſi Deum amas, accipe poculum; permitte ut juxta ordinem pincerna pocula praebeat, ſine ceremoniis.

T. Valde bene, ceremonias ego neſcio: ad veſtram omnium ſalutem, Domini, adventus veſter eſt exoptatus.

Convivae. Suave ſit poculum, Domine Tiratur. Suave ſit Domino.

T. Milleni ſint dies veſtri. Tu

տղայ Թ.որոս խորովածն բերէք սաս գօլմէն ու եախնինէլ հաղիրեն ։

Պառ. Պարոն Տիրատուր քու հրամանքդ հաց չես ուտում.

Տ. Ես կուտեմ. ամմա ով տղէրք տեղէս հեռանալ միք գլխի տվէք թէ չէ գառն կու սաղանայ ։

Պառ. Ա.յ Պարոն նոր խմեցինք հրամանքդ հաց կեր ։

Տ. Թողութիւն արէք ձեր հրամանքն լաւ գիտէք որ առանց արիւնի միսն մեռած միսայ ։ Ա.յ տղամարդիք ձեր արեն կու սիրէք ինձ բարկացնել միք էսօր՝ շարմանդայ չանէք զիս ։

Պառ. Ա.յ Պըն Ած սիրես շատ ջաֆայ միքաշել Ա.յ փառք տղէրքն լաւ զուլլուղ են անում. խորոված չկերիր՝ եախնինէլ գօլմին հեռ եկաւ, մին սիրուն հաց կեր որ մեք էլ ուրախանանք՝ ու մին գօլու խմենք քո կենացն

Տ. Ած սիրէք Պարոնայք ուրախ կացէք. Պըն Գալուստն լաւ գիտէ՝ որ ես մին մուր դա՛ր փայ ամ.

puer Thuërues aſſatum affer: dic, ut globulos carneos, & jus carnium parent.

Conv. Domine Tiratur, tu aſſatum non comedis.

T. Comedam. Sed, pueri ne diſcedatis, alioquin agnus reviviſcet.

Conv. Modo bibimus, Domine. Sed Tu, quaeſo, ipſe comedas.

T. Veniam date, bene noſtis, quod caro ſine ſanguine mortua caro ſit. Juvenes bilem mihi ne moveatis, hodie non pudibundum reddetis me.

Conv. Domine, Deum ſi amas, multam tibi moleſtiam ne faceſſas. Deo laus, juvenes bene ſerviunt. Aſſatum non comediſti, jus carnium venit, de hoc igitur bene comedas, ut nos cum laetitia in ſanitatem tuam bibamus.

T. Deum ſi amatis, eſtote hilares. Dominus Galuſt bene novit, quod ego ſim formica ſub pedibus (dicto obedientiſſimus.)

Ch.

Խ. Խմենք էս թասս.

Ch. Bibamus hoc poculum.

Տ. Չէ չէ՛ Պրն Խաչատուր դեռ Հացչեմ կերել՝ թողութիւն արա, դօլու խմելու վախտ չէ։

T. Minime, Domine Chatſchatur, adhuc non comedi: parce mihi, nondum eſt tempus bibendi in ſanitatem.

Ա. Պրն Խաչատուր ձեր Հրամանուց դաստուրովուղ ուրդայ դեռ դօլու խմելու վախտ չէ. մա շաղ՟աթ կանես էն քոգնացած երկրի աՀվալըն մինքիչնաղըլ կանես՝ գլխացաւութի պրն։

Ar. Domine Chatſchatur, pace tua, vere nondum eſt tempus bibendi in ſanitatem: ſed gratum facies, ſi quid narrabis de terris iſtis quas luſtraſti, &, quaenam ſint proprietates earum, breviter expones, ſi non moleſtum ſit Tibi.

Տ. Պրն Առաքել՝ խաթրդ չմնայ, խօրօզի բիՀադնամ ես, դեռ Հացչենք կերել՝ դու ուզումես աշխարՀ ոքննես. երբոր մեր բաղչէն կերթանք՝ էն վախտն կուզ ես գետնի տակն քրքրէ, ես մեր չեմ ընկնիլ։

T. Domine Arrakhel, ne male accipias, intempeſtivus Gallus es: adhuc non comedimus, & tu vis mundum ſcrutari. Quando erimus in horto noſtro, ibi ſi vis ſubterranea rimari, ego non ſuccumbam (nulli ero ſecundus).

(Բ. Հերբա՛ր՝ շատ դօվլըս տալիս, աղէկն անայ օր ըղքի մոյն փուքր քօշպաՀիս, զարա Հրամանքըդ տուն տայրըս ընտրիար օյնիս։

(*B.* Patrue, nimium gloriaris, melius eſt te humiliorem contineas, quia Convivator es. Aſt libertatem habes.

Ա. Ուղուրդ այնասումբա բաղլամն պրուն Տիրատուր քու Հրամանքըդ մո՛ւսա՛ֆիր տայրըս, զօ՛կ պարու

Ar. Recte dicit Barlam, Domine Tiratur. Tu habes Convivas, quos convocaſti ut hilares ſitis, ſerva hilares: multum ven-

նէրս քու տօմնըրդս կանչած
որ զօվղանիք, օվրախ պա
հա՝ շօտ.քամի նարին ադէկ
չի:

Տ. Պարոն՝ դա՛ռ դո՛ւք ըշ-
խարքիս բա՛նին խբէր չիք՝
թղօլթի արէք, դա՛ռ դո՛ւք
զօվղըն նիդ իլ չէք թա՛ անչայ
իս անղադար միծ միծ մար
դու հիտ նստած զօվղ ըրա
րած՝ որ դո՛ւք անղադար լը
սած չէք. նղա՛նիք ունչ ախ-
պարք:)

ti flare non eſt gratum (nimia jactatio taedioſa eſt).

T. Nondum vos mundum ſcitis, parcite, vos nondum intelligitis, quid ſit jocus. Ego ſaepius cum magnatibus ſedens jocos habui, quam vos audiviſtis, ne aegre feratis, fratres.)

Գ. Հրէս փլամն ու դորու
վուն եկաւ, ինչ էք խօսում
պարզ խօսեցէք՝ որ մէք էլ
ի մանանք էլ:

G. En! *Plav* cum aſſato integro venit. Sed quid, quaeſo, loquimini? clare loquamini, ut & nos intelligamus.

Տ. Հա՜հա՜հա՜ պա՛ն դալուստ
էդ ինչ տասցիր. քանց էս
մեր լեզուն՝ էլ պարզ Հայի
լեզու կայ՝ հըլա շղովլթարա
էս խորովլուն կտրատէ ու
բաժանէ. ես յետոյ քո հը
րամանուցդ արզանեմ որ
քանց մեր Հայւարին՝ փաք
Հայւար չըկայ:

T. Evax! quid dicis, Domine Galuſt. Eſt ne aliqua lingua Armena clarior hac noſtra (Goghtanenſi). Sed, ſi placet, hoc aſſatum diſſeca & diſtribue; mox oſtendam noſtra Armena lingua nullam eſſe clariorem.

Խ. Պարոն Տիրատուր նեղ-
անեա՛ ոչ՝ աջաբ խօսք լսեցի՝
թէ քանց ձեր լեզուն պարզ
լեզու չըկայ. հիմիկս էր որ
Բարղամին ու Առաքելին

Ch. Domine Tiratur, ne ſiniſtre interpreteris, mirum ſermonem audio; nimirum quod ſit veſtra Lingua clarior. Jam jam tu cum Barlamo & Arrakhelo loqueba-

հետ խօսումիք՝ ես իսկի չը հասկացացայ թէ ինչ իք խօսում. էդ ինչո՞ւ պարզ հայի լեզուայ՝ պարզն էն այ որ ամէն հայ հասկանայ. Ջուղեցւարն՝ Պափանցւարն ու հոռմըցւարն լաւ կու հասկանամ. մա ձեր զօ՛կ մօ՛կն խաբար չեմ թէ ինչայ ու ասացէր թէ արզ կանես ձեր հայւարի փաք լինիլն։

baris, ego verò, quid locuti sitis, non intellexi. Qua ratione vestra Armena Lingua clara est? cum haec demum clara sit, quam omnis Armenus intelligit. Sjulfajenses, Capanenses, & Armeniae minoris incolas bene percipio, vestrum autem *zök mökn* quid sit nescio. Imo dixisti, te demonstraturum linguae vestrae claritatem prae aliis.

Տ. Ուրախ կացէք Պարոնայք՝ թէ զիս կու սիրէք զարաֆութ այ էստունք ամէնն. տղայ մին թաս գինի տուր՝ որ մէյդան մտնում։

T. Estote hilares, Domini, si me amatis. Jocosa sunt haec omnia. Tu puer poculum vini dabis, & in arenam descendam.

Խ. Պ՛էն չը լինի թէ նեղացար՝ ես էլ խօշթաքեմանում։

Ch. Non male id acceperis, & ego jocor.

Տ. Պարոն Խաչատուր՝ չեմ հաւատալ թէ մեր միջումն ինձ նման խօշթաքջի մարդ լինի. խնդրեմ որ մին քիչ ուրախութ՛իանենք. ինչ որ ասացի իսպաթ կանեմ. կու զէք որ ես մեր լեզուաւ մին տաղ ասեմ որ իմասմունքս կու հաստատէ, ու իմ փեսի մեր հայի լեզուի վ՛րա շինած

T. Domine Chatschatur, non credo quod inter nos sit magis jocosus quam ego: quaeso, parumper hilares simus. Quod dixi, praestabo. Si vultis in nostra Lingua carmen cantabo, quod dicta mea confirmabit. Carmen illud a Genero meo compositum est; nimis prolixum quidem, sed

Թարիֆլամանայ. չատ ձիգ-այ. մա մինքինի տուննն սէրտ-եմ, էն կասեմ ամէննն սէրտ չեմ։	aliquot verſus memoria teneo; illos cantabo, totum non teneo.
Գ. Ո՛ղ ադավաթ կօնես, մա Պարօն Տիրատուր ինչ որ կօոես սիրօվ ըլնի.	G. Gratum erit, ſed Domine Tiratur, quidquid dixeris, amicè dictum ſit.
Տ. Ա. ջօն փեսայքս տաղդ-ասա, Կօնես կօսես մըռա-նիլմա.	*T.* Aſt, dilecte Gener, ipſe tuum carmen cantes; *kuëniës*, *kuësiës* ne obliviſcaris.
Լ. Խայի լըզուն մին ըլ-զուա.	*L.* Armena Lingua eſt unica Lingua,
Ջուղա մօռ՛ խուսուղ Գ ու-ղէցին ա.	*Sed* mendoſe loquitur Sjulfa-jenſis,
Որ նասիլըն գուլըն գոլմինա	Dicens: Guln gulmana (*lupus venit.*)
Լիզվի քանդուղ Կ ափանցին ա.	Linguae Corruptor Siunenſis.
Մեր վիլէամթի լըզուն պօրզ ա.	Noſtrae provinciae lingua clara eſt.
Ամէն լըզու պօրզ խուսիլա.	Omnem linguam clare loquitur.
Թօ՛րքի փարսի թամ Ֆրանգի ա.	Turcicam, Perſicam & Europacas,
Հէնցնիդիս թամ իւր ըլզուն ա։	Tanquam vernaculam ſuam.
Իզար նումրա Ֆի բակակա	* Izar, numra, fi, bakaka.
Սահար դօլվաթ քամթար բանդա.	Sahab, dolvath, khamthar, banda.
	Ar-

* Uſum & ſignificationem harum vocum vid. infra in *Addendis*.

Արանգ ուշուր բանդախանա։

Arang, uſchur, bandachana.

Ռիսփոստ փըրքազ գըրդլու չումա։

Riſpoſt, Percaz, gertlutſchuma.

Ալ փատ լուն տուն զայիֆխա։

Al, pat, lun, tun, debilium (Sjulſajenſium) ſunt.

Տ. Կերիքա փեսայ՝ Պարոնայք խաթիրիմըդ չքընէք, զարափաթա։

T. Sufficit, Gener. Domini, ne graviter feratis, joci ſunt.

Խ. Ախպէր հէնց այթէ դու էլ ինձ նման շատ ղարիբութիւնես քաշել. անունդ ինչ այ, ասէր, ու ինչ երկիրես մանեկել շաղավաթ կանես թէ կասես. զարա ես էլ շատ ղարիբութիւն եմ քաշել, թէ Հնդուստան և թէ Օսմանլուի երկրումն։

Ch. Dilecte amice, videtur quod tu, ut ego, multum peregrinatus ſis. Quodnam tibi nomen eſt, & quas terras vidiſti, rem gratam feceris ſi narraveris: ego quidem multis itineribus perluſtravi tum Indias, tum terras Ottomannicas.

Ղ. Իմ անունըն քո ծառայ Ղուկաս այ իմ շուրջ եկած տեղըն մօտիկ քսան տարի Ֆրընկստան էր՝ Ուռուսի երկիրն Լէհն Տալիա Ալեմանիա Ֆրանցա, Սպանիա, Ինգլիթերա, Հօլլանդա, տեղէն նաւով եկի Ստամբօլ. յետոյ ցամաքով Անգուրիա Տօխաթ Էրզռում Թիֆլիզ, Երևուն Նախչևան. Նախչևանայ էսօր ամսուկէսայ որ տուն եմ եկել։

L. Mihi ſervo tuo nomen eſt Lucae. Regiones,in quibus ego per viginti circiter annos peregrinatus ſum, Europaeae ſunt. *Nimirum* Ruſſia, Polonia, Germania, Italia, Gallia, Hiſpania, Anglia, Hollandia, inde navi veni Conſtantinopolim; poſtea per continentem, Ancyram, Eudociam, Theodopolim, Tiflis, Ierievan, Nachtſchievan, hinc jam ante menſem ſeſquialterum domum veni.

Ch. Gra-

Խ. Բարի ես եկել ախպէր աչքի լոյս, սաղե՞ն քո ծնողքն

Ch. Gratiſſimus veniſti, frater dilectiſſime, vivunt ne Parentes tui.

Լ. Ոչ Պրն, սաղ չտեսի ծնողքս շատ փափաք ունէի նասիբ չէլաւ, փառք Այ.

L. Non, Domine, non vidi vivos Parentes meos. Valde deſiderabam Parentes videre, ſed fatum non voluit. Deo ſit laus.

Խ. Ած ողորմի ծնողացդ հոգւոյն, և ամ՟հաւատացեալ ննջեցելոց.

Ch. Deus miſereatur animarum Parentum tuorum, & omnium defunctorum fidelium.

Տ. Այ պարոնայք ձեր դաստուրովն երբ որ բաղչէն կու գնանք էն վախտն երկրի ահվալի վերայ խօսենք, և այլ որիշ սոհբաթ անենք, խմենք հիմա մեր հայրապետի կենացն. Ած իւր աթոռն հաստատ պահէ.

T. Venia veſtra, Domini; quando veniemus in hortum, tunc loquemur de peregrinationibus, & alios etiam diſcurſus proponemus. Bibamus jam in noſtri Patriarchae ſalutem. Deus ipſius ſedem firmam conſervet.

Կոչ. Ամէն. անոյշ. անոյշ Պարոնին.

Conv. Amen. Profit, ſuave ſit Domino.

Տ. Պրն էս հայրապետի դօլու այ պիտի թամամ խմես.

T. Domine, hoc poculum, in Patriarchae ſalutem, oportet ut exhaurias.

Խ. խմենք Պրն Տիրատուրի կենացն.

Ch. Bibamus in Domini Tiraturi ſalutem.

Տ. Այպօ. էդ ադաթ չէ խմենք քո հրամանուց կենացն.

T. Nequaquam, talis conſuetudo nobis non eſt: bibamus in ſalutem tuam.

Խ. Զուռնքի որ էդ հէնցայ խմենք մեր քսանն ի կենացն:

Ch. Si ita, bibamus in noſtrum viginti ſalutem.

Con.

Պատ. Անոյշ։
Խ. Խմենք Պարոն Տիրատուրի ընկերոջ (կողակցի) կենացն։

Տ. Չէ չէ բաղչումն իմ կնկըն կան կենացն կու խմենք։
Խ. Պարոն Տիրատուր՝ սե-ղանին օրհնէ գնանք բաղչէն որ շատ շոգ այ։
Տ. Բարի այ՝ հրամմէ օրհնէ պարոն Խաչատուր։
Խ. Գոհութի՛ւ և փառս տացուք անուանմն Հօր և Որ-դւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ յա-ւիտեանս ամէն. Հայր մեր.
Պատ. Պարոն Տիրատուր՝ տունդ լէն՝ սեղանդ լի՝ Ա.Յ բարիքն անպակաս քո տա-նէդ՝ Ա.Յ շուքն քո տանն վե-րայ, Ա.Ծ որդւոցդ երկար կեանք տայ։

Տ. Ձեր մին օրն հազար. Թողութի՛ւն արէք իմ պակաս-ութե. այ տղայ Թորոս խա-լիչն ու նազբալիշներն տա-րէք բաղչէն. փռեցէք մին շուք տեղ՝ ու մին նոր դաս-տարխան ձգեցէք։
Թ. Աղա ամէն ինչ հազիր ենք արել։

Conv. Suave ſit poculum.

Ch. Bibamus in Domini Tiraturi ſociae (collateralis) ſalutem.

T. Minime, in horto bibemus in uxoris meae ſalutem.

Ch. Domine Tiratur, Deo igitur gratias age, eamus in hortum, quia nimis calet.

T. Bene, ſi placet, tu gratias agas, Domine Tiratur.

Ch. Laudemus & glorificemus nomen Patris & Filii & Spiritus Sancti in ſecula, Amen. Pater noſter, &c.

Conv. Domine Tiratur, domus tua ſit bonis affluens, menſa plena, bona Dei domui tuae ſint indeficientia, umbra Dei ſit ſupra domum tuam, Deus filiis tuis longaevam vitam concedat.

T. Milleni ſint dies veſtri. Excuſate meam inopiam. Tu puer Thuërüës tapetes & pulvinaria affer. Adorna locum umbroſum, novam quoque mappam expande.

Th. Here, omnia jam paravimus.

 T. Si

Տ. Համեցէք պարոնայք զը նանք կամաց կամաց բաղչէն այ Թորոս մինքանի տղայ քեզ հետ առ՝ գնացէք մին տեղ գետն՝ մինքանի ձուկն բռնեցէք՝ որն խորովեցէք՝ որն տապակեցէք որ բերիք բաղչէն. ասա Թադէոսին ու Ստեփանոսին գան բաղչէն զուլլուղ անեն. մա յառէջ ասա իմ որդի Բարսեղին՝ որ գայ մօտս.

Բ. Հրամէ Պապա՝ ինչ կուզես.

Տ. Գնա մօրդ ասա՝ որպա հաղիցն շուտ մինքանի լաւ փունջ ծաղիկ քաղէ՝ տայ քեզ որ բերես մեր մաջլիսն

Խ. Կարօն ասա որդուդ որ մէյրն էլ ծաղիկն առնու հետըն գայ էս տեղ քո կուշտն:

Տ. Այպօ՝ էս Ֆռանկստան չէ, հրամանքդ լաւ գիտես մարդոյ կնկան հետ զօվղըն առանձին պիտի՝ թէ որ ադաբի կանոնացն կուզենք հետեւիլ. թէչէ ադաթն շատ անգամ խարաբաթի սաբաբ այ. կրակն ու ղամշն մին տեղ սազիլ չեն.

Կոնս. Ինչ մեծ՝ սիրուն ու

T. Si placet, amici, eamus pedetentim ad hortum. Tu puer Thuëriiës aliquot pueros tecum accipe: ite ad fluvium, & aliquot pisces capite, quosdam frixos quosdam assatos afferte in hortum. Sed dicas Thaddaeo & Stephano ut veniant, & in horto serviant. Ante omnia verò, dic filio meo Basilio ut huc veniat.

B. Manda, Pater, quid desideras.

T. Adeas matrem tuam, & dicas, ut ex areolis aliquot strophiola colligat tibique det ut afferas ad nostrum Consessum.

Ch. Quaeso dicas filio tuo ut ipsa quoque mater flores accipiat, & cum illo huc ad te veniat.

T. Absit. Non sumus in Europa, ut bene nostis, Domine. Mariti cum uxore delectatio sit solitaria, si velimus regulas modestiae sequi. Alioquin Consuetudo saepe causa mali est, nec tuto ignis admovetur stipulae.

Conv. En! quam spatiosus, amoe-

զարդարուն բաղչայ այ · իւ լաՀ էս առուի ջուրն ինչոր ասես կաժէ · ես էսէնց խաղողի թալվար զամղի թաղնամա, ու բաբաթ բաբաթ արծու չեմ տեսել ։

moenus & ornatus hortus eſt: praeſertim iſta aqua hujus rivuli quantivis eſt pretii. Tale ſepimentum uvarum, delectabilem porticum, & varie diſpoſitas areolas non vidi.

Տ · Պարոն ես թաղնամի թարզն փեսէս այ Ֆռանկս տանու ինձ ուղարկել ։

T. Domine[!], hujus porticus typum gener meus ex Europa ad me miſit.

Գ · Թամաշայ արէք էս թուրլու թուրլու խաղողն քանի ձև, քանի ռանգ խաղող կայ ։

G. Conſiderate has diverſarum ſpecierum uvas: quot figurarum, quot colorum uvae ſint.

Տ · Պարոնայք առանց Հանաք տալոյ · էս իմ բաղչու մըս ու երկու այգումս որ ու նիմ վաթսուն բաբաթ խաղող կայ ։

T. Non jocor, amici, in hoc meo horto, & in duabus vineis meis, ſexaginta ſpecies uvarum ſunt.

Ղ · Ես Ֆրանկստան մին քանի տեղ ասել եմ թէ մեզ մօտ այսքան այսքան բաբաթ խաղող կայ · իսկի ու զել չեն Հաւատալ. կասեն թէ դուք մին անկիրթ ազգ էք, ձեր խօսքին թամալ չկայ ։

L. Europaeis in aliquibus locis narravi tot diverſarum ſpecierum uvas apud nos inveniri, ſed noluerunt credere: dicunt, vos illiterata natio eſtis, veſtra narratio eſt ſine fundamento.

Խ · Ր. Ջարք չէ ախէր զարա ինչայս էլ՝ էնդունց մինն ասել այ · էսօր Հային ոչ թուր ունի ոչ գրիչ՝ խառբա ելոյ վախտ այ · կարծեմ

Ch. Non eſt mirum, amice, quoniam uti quidam etiam dixit: Hodie Armeni nec gladium neque calamum habent, tempus eſt cribandi illos: putem talibus viris ſi

թէ եղհէնց մարդոց ասես
թէ Հայոց երկիրն մին մե՛ծ
ու առատ երկիր այ, քանց
ա̃մ երկիր հին՝ յետ ջրհեղ-
եղին առաջին բնակութի̃·
հին ազգ՝ հին լեզու· հա-
ւատալ չեն։

si dicas, Armeniam esse vastissimam & fertilissimam terram, aliis omnibus antiquiorem, post diluvium primam habitationem, antiquam ejus gentem, antiquam linguam, non credent.

Լ. Ճշմարիտ եղհէնց այ
Պարոն՝ զարա կասեն թէ Հայ
ի լեզուն մին նոր լեզու այ՝
ու թուրքի և այլ օտար լե-
զու ի հետ շաղած թան այ։

L. Vere ita est, Domine, dicunt Armena Lingua nova est, cum Turcica & aliis peregrinis mixta, tanquam serum lactis:

Գ. Թող ինչ կուզեն՝ ասեն
ինչպէս որ Ա̃Ծ զմեզ ստեղծե-
լայ՝ էնհէնց ենք · ոչ էնդոնք
զիտեն զմեզ փոխել՝ ոչ մեզ
հաջաթ այ էնդունց զար-
շու խօսիլ։

G. Mitte hoc, quidquid velint dicant; tales sumus, quales Deus nos esse voluit: nec illi possunt nos mutare, neque nos decet illis contradicere.

Տ. Կար անմանթ՝ քի Աս-
դա բըսազեղ· պարոնայք
խմում եմ Ա̃Ծ մեր խեղճ ազ-
գին ողորմի· իւր գութն
մեզնից չկտրացնէ։

V. Ita est opus, prout Deus id efficit. Domini, ad hoc poculum voveo: Deus nostrae pressae nationis misereatur, misericordiam suam non auferat à nobis.

Տ: Ամէն՝ Ա̃Ծ ողորմութի̃
անպակաս լինի մեր ազգին
Ա̃Ծ ա̃մ Քրիստոնէից խաղ-
աղութի̃ ու սէր տայ՝ որ միմ-
զմին սիրեն՝ մէկ մէկու վատ

Conv. Amen. Divina clementia indeficiens sit nationi nostrae. Deus omnibus Christianis pacem & dilectionem det, ut mutuo se ament, nec de se invicem male lo-

չասեն՝ մէկ մէկու հետ ա-
տելութիւն չունենան։

loquantur, neque alii in alios odium habeant.

Խ. Պարոն Տիրատուր, էն-
դունք ով են, որ էն հեռի
արծուի մօտ ծաղիկ են քաղ
ում։

Ch. Domine Tiratur, quaenam ſunt iſtae, quae illic procul ad areolas flores colligunt?

Տ. Մեր տան խիզանն այ
պարոն՝ իմ կնիկն ու իւր աղ-
ջկերքն։

T. Eſt familia domus noſtrae, uxor mea cum filiabus ſuis.

Խ. Քանի զաւակ ունիս։

Ch. Quot liberos habes?

Տ. Հինգ՝ երկու տղայ, ե-
րեք աղջիկ։

T. Quinque, duos filios, & filias tres.

Խ. Ազապ են ամէնքն՝ թէ
պսակած էլ ունիս։

Ch. Sunt ne caelibes omnes, an matrimonio copulati?

Տ. Տղայոցս մինն կնկատէր
այ՝ մինն էլ նշանած ունի.
երկու աղջիկս պսակել եմ,
մինն նշանած այ։

T. Filius natu major uxorem duxit, minor ſponſam aſſignatam habet: filiae quoque duae *matrimonio* coronatae ſunt, una vero deſponſata.

Խ. Թոռն էլ ունիս։

Ch. Nepotes etiam ac neptes habes?

Տ. Ունիմ այն վեց թոռն.
չորսն տղայ՝ երկուքն աղջիկ

T. Sex habeo. Nepotes quatuor, Neptes vero duas.

Խ. Թոռներդ ինչ բանի
վերայ են։

Ch. Nepotes ac neptes, quibus rebus operam dant?

Տ. Երկու թոռնս վանքում
կարդումեն՝ մինն բազրգա
նի ղուլլուղում այ, մինն
տան այ, աղջկերաց մինն
անապատում կուսանաց մօտ

T. Nepotes duo in monaſterio literis operam dant, tertius mercatori ſervit, quartus domi eſt: neptis una in collegio ſacrarum Virginum artem acu pingen-

առողջագործութի այ սովո-
րում. մինն դեռ ջահիլ այ։
Խ. Ա՛ծ զօրացնէ թոռներդ
լաւ ես արել՝ խիստ լաւ. որ
ամէնքըն սանաթի ես տվել
ու լաւ տեղ. մա տղէդ բա-
ժանվածայ քեզ նից թէ
տանըդ այ։

di discit, altera adhuc tenera est.

Ch. Deus corroboret nepotes ac neptes tuas. Bene, imò optime fecisti, quod omnes operi admoveris, & in bonis locis: sed filius tuus major natu, anne separatus est a te, an vero tecum habitat?

Տ. Չէ Պ՛ն բաժանված չէ՝
տանս այ. գոհութի Ա՛յ մին
աղիզ եւ աչքաբաց տղամար
դայ, հարսնս էլ չափէն ի
դուրս հնազանդ, ամօթ-
խած ու բանվոր բանդայ.
որ մինչեւ թարիխս մին այիբ
չեմ տեսել, ոչ գանգատ եմ
լսել։

T. Non est separatus, sed in eadem mecum domo habitat, laus sit Deo, amabilis & sagax juvenis: nurus etiam mea supra modum obediens, verecunda ac diligens serva est, ita ut huc usque nihil in ea vituperio dignum observaverim, nec querelam de ea audiverim.

Խ. փահ. երանի քեզ՝ բաս-
բայլու դրախտի միջումն ես
Տ. Գոհութի Ա՛յ. այ Բար
սեղ գնա հարսին ասա մին
քանի թասի իէմիշ ուղար
կէ մեզ։

Ch. Ecce! quam felix sis. Tu igitur quasi in ipso paradiso es.

T. Laus sit Deo. Heus, Basili, eas ad nurum, dicas, aliquot scutellas fructibus plenas ad nos mittat.

Պատ. Մ՛եք էստեղ ամէն
բաբաթ իէմիշի միջումն ենք՝
էլ ինչ իէմիշ պիտի։

Conv. Nos hic circa nos omne genus fructuum habemus: qualescunque etiam fructus desideraverimus.

Տ. Խողութի արէք՝ կուզի

T. Excusatum habeatis *me*; vo-

ասել խարբուզակ։

Գ. Ա՛յ պարոնայք՝ գնանք մին քիչ բաղչէն շուրըլ գանք էն հնձանն տեսնինք։

Խ. Վա՜հ՝ բերանչէ տաճար Աստուծոյ այ։

Տ. Համեցէք՝ պարոնայք ինչ բարբաթ իեմիշ կուզէք՝ քաղեցէք՝ կերէք ձեզ անոյշ։ գնանք յետոյ մեր կարասատունն մին քանի կարաս բանանք։

Խ. Էս քաղցր տանձ այ՝ հէնցայ թէ փեյվանտի լինի մաէս ինչ մեծ հնձան այ՝ մի թէ քանի սալակ խաղող կոխել կտաս էս տեղ։

Տ. Մօտիկ երկու հարիւր սալակ մեկակ էս հնձանումն

Պատ. Աստ բարաքաթ տայ։

Գ. Ուրեա մարան էլ կայ էս հնձանումն։

Տ. Էդ մարանումդ դոստի ու մեր տան համար մին քանի արաղի՝ վարդաջրի՝ թահինի՝ ու քացախի կարաս կան. ձմեռուան համար աղուխտ՝ չորաթան՝ խաշխաշ՝ ու քալէշսոխ։ էս մարանի

volebam dicere melones.

G. Quaeſo, Amici, obambulemus pauliſper in horto: iſtud torcular videamus.

Ch. Papae! Non orificium, ſed templum Dei eſt. (non anguſta domus, ſed auguſtum aedificium.)

T. Si placet, Amici, quos vultis fructus carpite, edite; ad ſanitatem conducant vobis. Poſtea ibimus in cellam vinariam, & aliquot dolia aperiemus.

Ch. Hoc dulce pyrum eſt, videtur inſititiae arboris eſſe. Sed in maximo hoc torculari quot, quaeſo, corbes exprimis?

T. In hoc torculari, ducentas circiter corbes.

Conv. Deus benedicat.

G. Quin & promtuarium eſt juxta hoc torculare.

T. In iſto promtuario ſunt pro amicis & familia noſtra ſunt aliquot dolia vini ſublimati, aquae roſarum, ſapae uvarum, & aceti. Pro hyeme caro ſiccata, lac induratum, papaver, & hyemalia cepe: ſupra hoc eſt aliud prom-

 tua-

գլխին մին որիշ մարան կայ
խաղողի՝ ու սերկևելի համ
ար այ. էն դօլաբումն այլև
այլ բանջարի սերմանք կու
պահենք՝ բաբաթ բաբաթ
քալամի՝ շաղկամի՝ բողկի՝
գազարի կոտիմի՝ գնծի՝ ռա-
զիանի և այլ խոտոց ու ծաղ
կանց սերմանք.

Խ. Ինչ սիրուն օթախ
ներն էս առուի թմբին՝
էստուց դօշամէն դռներն
դռնակներն բուխարիքն ու
գաճած նախշած պատերն
ամէնն Բաղդադի այ.

Տ. Էստուանք ամէնն հիւրի
համար այ.

Խ. Էնդունք ինչ ամա
րաթ են.

Տ. Ամառան մուտբախ այ
որ ունի իւր օջաղն թոնիրն
ցանխտեղն մարանն ու ներք
նակն է զարդամին էն մուղ
բախի յետկոյսն մին գոմ ու
նիմ որ քսան ձի ու ջորի կու
տանի՝ գոմին կպած մին փե
տակնոց էլունիմ, որ մօտիկ
չորսհարիւր փետակի տեղա

Խ. Լաւ մեծ փարախ այ;
մա էն քարէ սանդխտովն
ուր կերթաք.

tuarim pro uvis, & malis cotoneis: in hoc autem repoſitorio variorum olerum ſemina ſervamus; nimirum varii generis braſſicae, rapae, raphani, paſtinacae, naſturtii, coriandri, foeniculi, aliorumque olerum ac florum ſemina.

Ch. Quam amoena ſunt iſta cubicula ad ripam hujus rivuli, iſtorum ſtratum, januae, feneſtrae, caminus, gypſati & picti parietes: omnia ſunt opus Babylonicum.

T. Haec omnia ſunt pro convivis.

Ch. Illa quaenam aedificia ſunt.

T. Eſt culina aeſtivalis, quae habet ſuum focum, clibanum ſubterraneum, locum combuſtibilium, promtuarium, & cellam. E regione culinae eſt ſtabulum, quod viginti equos & mulos capit: ſtabulo juncta ſunt noſtra apum examina, quadringentorum circiter alvearium capax.

Ch. Spatioſa haec area eſt, ſed per lapideam iſta ſcalam quo aſcenditis?

T. Per

Տ. Նա ուղէն կերթանք էն դիմաց էյվաննն ու մեր կտերներն՝ զարա երբ ամառն այ կ էյվանումն կուքնենք կամ կտերն. Համեցէք թէ որ ձափաչէ ձեզ՝ գնանք մեր էյվանն որ սիրուն խմելու թամաշայ անելու տեղայ.

T. Per eam aſcendimus in illud coenaculum, quod e regione eſt, & in noſtra tecta: quoniam aeſtivo tempore vel in hoc coenaculo vel in tectis dormire ſolemus. Si placet, nec moleſtum ſit vobis, aſcendamus in coenaculum: locus eſt, ad compotationem & proſpectum praeclarus.

Խս. Քո ամարաթն ամէնն ծաղկած ու նախշած ամարաթ այ՝ դեռ գիր էլ ունի էս էյվանս. էն ինչ այ գրած՝ հէնցայ թէ փարսիլինի.

Ch. Aedificia tua omnia ſunt floribus & picturis ornata: imò & inſcriptionem habet hoc coenaculum. Qualis eſt iſta inſcriptio: videtur eſſe Perſica.

Տ. Փարսի այ պարոն. այ փեսայ մին կարդա տեսնինք թէ ինչ այ.

T. Ita, Perſica eſt. Quaeſo, Gener, lege, videamus quid contineat.

Լ. جهان اي برادر نماند بكس
دل اندر جهان آفرين بند و بس

L. Mundus, o Frater, nemini perpetuus eſt:
Cor in mundi Conditore fige, ſatis eſt.

Գ.. Էս լաւ սէյրանգահի էյվանն այ. ինչպէս ամառն. ու լաւ զարդարած էլ այ՝ էստուր խալիքն դօշակներըն նազբալիքն հայելիքն նաղաշքարին փանջարի ձեւն՝ փար

G. Praeclarum etiam habet hoc coenaculum proſpectum, praeſertim aeſtivo tempore; & exornatum eſt optime. Ejus tapetes, lectiſternia, culcitra, ſpecula, picturae, forma feneſtrarum & cor-

դեքն՝ ամէնն սիրուն յօրի-
նած այ։

cortinae: omnia haec ſunt pretioſiſſima & apte diſpoſita.

Պատ. Ա՜ծ տիրոջ արժանիա-
նէ։

Conv. Deus illa digna reddat Poſſeſſore ſuo, (ut quam diutiſſimè illis fruatur.)

Խ. Ամէն. պր՜ Տիրատուր՝
չէն կենաս. բարով Բար-
սեղ որդիդ էլ պսակես. ես
գնամեմ ձեր դաստուրով՝
վարա իրիկունս պիտի դը-
նամ վանքն՝ Առաջնորդին
հետ մին գլխաւոր բան ու-
նիմ։

Ch. Amen. Domine Tiratur, felix atque incolumis eſto. Feliciter quoque Baſilium filium tuum *matrimonio* corones; ego diſcedo, venia veſtra; oportet enim ut eam, hac adhuc veſpera, in monaſterium, quoniam urgens quoddam negotium mihi eſt cum Superiori (Epiſcopo) noſtro.

Տ. Ինչ ես թահճիլ պարոն՝
դեռ՝ շատ ժամ՜նկ կայ մինչեւ
իրիկունն։

T. Quare feſtinas, Domine; adhuc multum eſt temporis uſque ad veſperam.

Պատ. Ոչ պր՜ն՝ մին օրդ հա-
զարդ՝ սեղանդ լի, գնալս
վախտ այ. քանց էս էլ լաւ
մեհբաթ ու սօհբաթ։

Conv. Non, Domine; dies tui ſint milleni, & menſa tua plena: eſt tempus eundi. Eritne major amicitia, & ſuavius colloquium, quam iſthoc *fuit?*

Գ. Ես էլ ուզօրդ պիտի ի-
րիկունս գնամ վանքն որ
Սահակ վարդապետին հետ
մին սխլաթ բան ունիմ.
դօվլաթ զիադ պրոն Տիրա-
տուր՝ գնանք։

G. Mihi certe quoque eundum eſt ad monaſterium hac veſpera, grande enim negotium mihi eſt cum Iſaaco Doctore: florens ſit fortuna tua, Domine Tiratur. Eamus.

T. Ti-

Տ· Իշխանութիւն ունիք պարո նայք՝ տունն ձեր այ՝ ամէն ձեր ղուլլուղին հազիրեմ. մա մին խնդիրք ունիմ՝ ձեզ-նէ պ՟րն Խոջ. թէ ղաբուլ կա նէք ես էլ ձեզ հետ գամ չու րի վանքն՝ մեր Առաջնոր դին տես.

T. Liberum habetis arbitrium, Domini; domus haec eſt veſtra; quicquid deſideraveritis paratum eſt ad ſervitium. Sed unum rogo a vobis, Domine Chatſchatur, ſi acceptum erit vobis, & ego vobiſcum ibo ad Superiorem viſendum.

Խ· Շատ լաւ այ՝ խիստ բարի. թէ քեզ ծանրութիւն չէ՝ մեզ շատ ուրախութիւն այ ու փառք.

Ch. Bene, optime: dummodo tibi id non ſit moleſtum, nobis magnum erit gaudium & honor.

Տ· Որդի Ստեփաննոս՝ գնա երեք ձի թամքել տուր մեր նոր ուխտովն՝ մինմին ջուխտ թափանչայ էլ վերան. ու թամքած ձիանքն բերել տուր փարախն.

T. Heus puer, Stephane, eas, tribus equis ephippia inſterni cures, & ornamenta nova omnia: unicuique equo etiam par ſclo-porum imponas: ornatos equos producas in aream.

Կոչ· Համեցէք պարոն,

Conv. Si placet, Domine, (praecedas.)

Տ· Դա մին թասն էլ խմենք մեր Առաջնորդի կենացն.

T. Adhuc unum poculum bibamus in noſtri Superioris ſalutem.

Գ· Վանքումն շատ բաքաթ-հին ու անոյշ գինի կայ. գը նանք էնտեղ՝ նորա ու ա մէն միաբանից կենացն մին մին թաս խմենք.

G. In monaſterio varia antiqua & ſuavia vina ſunt: illuc eamus, in Ipſius & monaſticorum omnium ſalutem bibamus.

Տ· Տեղէս չուրի վանքն եր կու սհաթ ճանապարհ այ. պիտի ծարաւ գնանք՝ թէ

T. Hinc ad monaſterium duarum horarum iter eſt: an hinc ſitibundi diſcedemus quia in mona-

վանքումն լաւ գինի կայ։
Խ. Ո՞րէնք ծարաւ՝ մինչև հիմա խմումինք։

Տ. Ինչ որ լինի՝ թէ Առաջնորդի կենացն այ թէ ուրախ ճանապարհ գնալոյ համար այ՝ մին շահքասով խմենք։

Գ. Խէյր բանին զօրշուկենալն՝ լաւ չէ. դէ հրամէ՝ որ ժամանակն կարճ այ։
Խ. Հաճեցէք՝ հեծնունք ձին. կացէք բարով պարոնայք՝ և եղբայրք։
Պ. Ա՜ծ ձեզ բարի ճանապարհ տայ. վանքեցոց մեզնէ էց շատ բարև։

nasterio melius vinum habetur.

Ch. Quomodo sitibundi erimus, satis huc usque bibimus.

T. Quicquid sit: vel in salutem Superioris, vel ut prosperum sit iter unusquisque adhuc craterem exhauriat.

G. Bonis rebus obniti, bonum non est: si placet ergo, tempus breve est.

Ch. Si placet; conscendamus equos; Valete, Domini atque amici.

Conv. Deus vestrum iter secundet! Monasticis salutem dicite.

ՅԱՂԱԳՍ ԹՂԹԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՈՑ։

DE EPISTOLOGRAPHIA ARMENORUM.

CERTISSIMUM eſt, ut Tullius loquitur, illud epiſtolarum genus, cujus gratia res ipſa inventa, ut certiores faceręmus abſentes, ſi quid eſſet, quod eos ſcire aut noſtra aut ipſorum intereſt.

Quo celebrior itaque eſt natio, quo frequentiora cum eadem deſiderantur commercia, eo magis quiſque eruditionis, honoris, divitiarum acquirendarum ergo Linguam ejuſdem addiſcere ſtudet, ut non tantum mutuas audire ac reddere voces, ſed & literas ſcribere non minus, quam ſcriptas intelligere poſſit.

A quo tempore Armeni patriis ſedibus verſus Iracam Perſarum pulſi ſunt, avitorum jacturam praediorum reparaturi, mercaturam facere coeperunt, & in hanc uſque diem non per univerſam tantum Aſiam & Africam, ſed ad florentiſſima etiam Europae emporia, Smyrnam, Conſtantinopolim, Moſcuam, Archangelum, Londinum, Amſtelodamum, Venetias, Romam, Viennam Auſtriae: in regna Luſitaniae & Hiſpaniae, Galliae, Poloniae: item Holmiam Sueciae & Hafniam Daniae, turmatim excurrunt: imo ſubinde Hamburgi, Lipſiae, Francofurti, Norimbergae, Breſlaviae, graviſſimi Mercatores vel prudentiſſimi eorum delegati inveniuntur, ea diligentiae atque perſpi-

caciae laude conſpicui, ut jam eorum ope res Armenorum in immenſas divitias excreverint; & cum maxima pars mercaturae, quae nunc fit in Perſide, eorum auſpiciis dirigatur, inexhauſtos Orientis & Occidentis theſauros ſibi comparaverint.

Haec ratio eſt, B. L. quod diverſis in locis Europaei quidam, ut felicius cum celebri hac natione commercia instituerent, Linguae & literis Armenorum operam dederint: quin imo filios ſuos Angli & Hollandi nonnunquam eum in finem in Perſiam mittant. Horum ſcopo, & communi rei Literariae commodo, ut inſerviamus, epiſtolas Armenas intelligendi & ſcribendi artem paucis tradere conſtituimus.

Quod ad *Stylum* Armenorum in ſcribendis epiſtolis attinet: Literalem Haicanam Linguam adeo affectant, ut is demum eruditiſſime ſcribere cenſeatur, qui, in Librorum Armenicorum lectione exercitus, ad antiquam phraſin quam proxime accedit. Sed cum perpaucis hanc Corinthum adire contingat; plerique, praeter Eccleſiaſticos qui purius Armenice ſcribunt, ſeculares Dialecto Civili, Sjulfajenſes nativa ſua, utuntur, cui peregrinas voces quam plurimas provinciarum, in quibus commorantur, adſpergere ſolent; ut in literis eorum qui in Perſia habitant Perſica, qui Moſcuae Ruſſica, qui in Minori Armenia & Conſtantinopoli Turcica, qui in Italia Italica, & ſic de caeteris, vocabula adhibita non pauca invenias: plane uti Germani non raro ſuis Latina, Gallica, Italica, &c, admiſcere conſueverunt.

In

In *Titulis* saepissime tam antiqui quam hodierni scriptores valde hyperbolici sunt. Antiquorum non pauca exempla invenimus apud Moysen Chorenensem. Qui Hist. Arm. Lib. I. Cap. VIII. ad Arsacem I. Persarum Regem Walarsacis Armenorum Regis epistolam sub hoc titulo recenset:

Ա.Արշակ Թագաւոր երկրի և ծովու, որոյ անձն՝ և պատկեր՝ ոպ̃ և է իսկ աստուծոց, իսկ բախտ և պատահումն ՚ի վեր քան զա̃մ թագաւորաց՝ և մտաց լայնութիւն, որչափ երկնի՝ ի վերայ երկրի. Վաղարշակ կրտսեր եղբայր քո՝ և նիզակակից. որ ՚ի քէն կարգեալ Արքայ Հայոց. ողջ լեր անհնայն յաղթութեամբ. i. e.

Arsaci Regi terrae & maris, cujus Persona & imago similis est Diis nostris, fortuna etiam atque felicitas supra omnes Reges, & mentis amplitudo quantum coelum supra terram; Walarsaces minimus frater tuus & commilito, qui a te constitutus est Rex Armenorum: Prosper esto omnibus victoriis.

II. Abgarus ad Salvatorem JESUM, Hist. Lib. II. Cap. XXIX. p. 1741. in hunc modum:

Աբգար Արշամայ՝ իշխան աշխարհիս ՅԻՍՈՒՍ ՓՐԿՉԻ և ԲԱՐԵՐԱՐԻ որ երևեցար յԵրուսաղեմացւոց աշխարհին՝ ողջոյն.

Abgarus Arschami filius, *Princeps regionis, JESU SALVATORI* & *BENEFICO, qui apparuit Hierosolymitanis e regione ista, Salutem.*

III. Idem ad Tiberium Caesarem, eodem Lib. p. 30. Աբգար Արքայ Հայոց Տեառն իմում Տիբերի՛ Կայսեր Հռովմայեցւոց՛ խնդալ: *Abgarus Rex Armenorum Domino meo, Tiberio Caesari Romano*, χαίρειν. Eadem formula adhibetur in epistolis ab eodem de manifestatione Filii Dei ad *Nierscheh*, Regem Assyriae; & *Artasches*, Regem Persiae scriptis, Hist. Moysis Lib. II. Cap. XXX. p. 182. 183.

IV. Esras Armenorum Patriarcha ad Heraclium:

Ամենաբարեպաշտ՝ և բարեյաղթող Քրիստոսիւ պայծառացեալ՝ և մեծամեծ բարեգործութեամբ ՚ի պարծանս Քրիստոնէից եկեալ յԱՅ Թագաւոր Հոռոմոց Հերակլէս, Եզրաս Կաթուղիկոս Հայոց՝ Տերամբ խնդալ:

Omnibus colendo & felicissimo Victori, in Christo Glorioso, maxima beneficentia ad gloriam Christianorum à Deo dato Regi Romaeorum Heraclio, Ezras minimus, Catholicus Armenorum, in Domino Gaudere.

V. Idem ad Patriarcham Graecorum:

Յոգնապատիւ հռչակելի փառաւորութեամբ յառաքելական ժամանեալ ծայրագոյն նախագահութե, Տէր Գերմանոս՝ վերատեսուչ հոգւոց մեծանուն թագաւորական քաղաքին Կոստանդնուպոլսի՝ և տիեզերկն հայրապետ. *Multum honorande, celebri gloria in Apostolicam veniens* πρωτοκαθεδρίαν, *Domine Germane, summe Inspector animarum celeberrmae regiae Civitatis Constantinopoleos, & Oeconomice Patriarcha.*

VI

VI. Invenitur etiam prolixior ad Patriarcham titulus, in hunc modum.

Ա՜ծային անյաղթ զօրութե՜ն բարձրացեալ՝ և անեղական աջով հզօրին պարսպեալ՝ բարձրացեալ բազկօքն Յի գրգ-ռեալ՝ և հրազօր շնորհօք Հոգւոյն պերճացեալ՝ սբ, ան-բիծ՝ և անարատ Եկեղեցւոյն փեսայ Տեառն Ն.

i. e. *Divina invincibili virtute elevatae, & increata dextera Fortis illius* Dei *munitae, ſublatorum brachiorum Jeſu amplexibus circundatae, & gratia admirabilis Virtutis* Spiritus Sancti *foecundatae, ſanctae, immaculatae Eccleſiae Sponſo, Domino N N.*

VII. Frequentiſſimae hodie ſunt hae formulae:

Վսեմախոհի և եռափայլի (գերապայծառ) Պատրիապե-տի՝ ինքնագլուխ հովուապետի, երիցս երանեալ՝ և սրբա-զան Հօրդ մերոյ հոգևորի՝ Տեառն Ն.

i. e. *Sublimis meditationis Illuſtriſſimo Patriarchae, Independenti Capiti, ſummo Paſtori, Beatiſſimo, & Sanctiſſimo Patri noſtro Spirituali, Domino* N N.

vel: Երկնահանգէտ՝ լուսաբնակ՝ տիեզերալուսո՝ և գեղա-պանծ հարսին Քի փեսայի Տեառն Ն. յաջորդի՝ և տեղակալի Սրբոյն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի.

i. e. *Coeleſtis, in luce habitantis, univerſum illuminantis & Specioſae gloriae Sponſae Chriſti Sponſo, Sancti Gregorii Illuminatoris Succeſſori, & Vicario, Domino N. N.*

VIII. Ad Archiepiſcopum & Epiſcopum ordinarie ſcribitur : Սեհարգոյ՝ սրբազան *Summe Venerando & admodum ſancto* vel *conſecrato;* vel Սպքրափայլ՝ և առաքելաշաւիղ Րաբունւոյ հոգևոր Հօրդ մերոյ Ն. : *Splendidiſſima ſanctitate conſpicuo & Apoſtolici veſtigii Doctori, Spirituali Patri noſtro*, N. N.

Sed notandum adhuc eſt , quod Nomini Patriarchae , Archiepiſcopi vel Epiſcopi ſubjungatur ſedes cuique propria, ut : Ն. Հայրապետի Սրբոյ աթոռոյն Էջմիածնայ vel Սսայ vel Գանձասարայ՝ vel Աղթամարայ՝ ողջոյն համբոյր և երկրպագութիւն. *N. N. Patriarchae Sanctae ſedis Etſchmiadznenſis* vel *Siſenſis*, vel *Gandſaſarienſis* vel *Agthamarienſis*, *Salutem*, *Oſculum & Venerationem.*

Ad Archiepiſcopos & Epiſcopos quoque Ն. Պետտապետի (Արքեպիսկոպոսի կամ Եպիսկոպոսի) սրբոյ աթոռոյն ողջոյն 'ի Քրիստոս. i. e. N. N. *Archiepiſcopo*, vel *Epiſcopo Sanctae Sedis* N. N. *ſalutem.*

IX. Ad Sacerdotem. Սեհարգոյ՝ մեծարգոյ՝ յարգելի՝ սրբանուէր՝ Քրիստոսամատոյց՝ պատուական՝ խրատիչ հոգւոց և ուսուցիչ փրկութեան Տէր Ն. Քրիստոսաւանդ ողջոյն. *Multae Reverentiae*, *Reverendo*, *Sacra offerenti*, *Chriſtum offerenti*, *Honorabili*, *animarum Informatori*, *& Doctori ſalutis*, *Domino N. N.*

Hi fere ſunt uſitati hodie tituli , Eccleſiaſticorum plerique minorum ad majores, ex quibus prudens & attentus lector ipſe de reliquis judicet.

Ad ſeculares vero Viros quando ſcribunt, innumeris modis variant. Magis frequentes formulae ſunt ſequentes:

Ad

Ad Mercatorem: Մեծահռչակդ՝ և մեծապատուիւ պարոն Ն.: *Celebris & honoratissime Domine N. N.* vel Բարգաւաճեալ ընչիւք՝ և մեծանուն Պարոն Ն.: *Locupletato bonis, & magni nominis Domino N. N.* vel Բարեպաշտի և պատուականի Պարոնի Ն.: *Pio & honorando Domino N.*

Vel, ſi ſit Paterfamilias, Ազգաւ և տոհմիւ պայծառ Պրն Ն.: *Proſapia & familia ſplendide Domine N.*

Vel, Ամենայնիւ լցեալ՝ և Ա.է զօրացեալ Պրն Ն.: *Omnibus complete & a Deo roborate Domine N. N.*

Filius ad Patrem: Պատուելի և յարգելի Հօր իմոյ: *Honorando ac Venerando Patri meo N.*

Pater ad filium: Սիրելի՝ տենչալի և շնորհալի որդւոյ իմոյ Ն.: *Dilecto, optatiſſimo & gratioſo filio meo N.*

Frater ad Fratrem natu majorem: Պատուելի և սիրելի եղբայր. *Honorande & dilecte Frater.*

Ad natu minorem: Քաղցրաբարոյ և սիրասնունդ եղբօր իմոյ Ն.: *Suaviſſimis moribus in amore educato fratri meo N.*

Amicus ad Amicum: Պատուելի և ցանկալի Պրն Ն.: *Honorande ac deſiderabilis Domine N.*

Tituli alii vulgares dabuntur cum epiſtolis ſequentibus.

Nomen ſcribentis, aliquando epiſtolae, nonnunquam & illius, ad quem epiſtola dirigitur, nomini praeponitur, aliquando ſubjungitur, & humillimis perſonam vel officium ſpectantibus epithetis exprimitur.

Epiſcopi & Eccleſiaſtici alii in hunc modum: Քի նուաստ ծառայ Ն.: *Chriſti minimus ſervus N.*

Alii,

Alii, ſaepiſſime etiam non habita ratione conditionis Perſonarum, his utuntur formulis:

Քո սիրելի և աղօթարար Ա.: *Tuus amicus & pro te orans N.*

Vel, Ապիկար և նուաստ ծառայ Ա.: *infirmus & minimus ſervus N.*

Vel Թշուառական՝ կ̃ անպիտան եղկելի ծառայ Ա.: *miſer* vel *inutilis, deplorabilis ſervus N.*

Vel Նուաստ անպիտան և չնչին եղբայրքո Ա.: *minimus, inutilis & inops frater (amicus) tuus N.*

Europaeorum morem imitantes in hunc vel ſimilem modum: և մնամքո հրամանացդ խոնարհ պարտաւոր ծառայ Ա.: *& maneo tuis mandatis humillime devinctus ſervus N.*

Inſcriptio exterior epiſtolae ad Patriarcham, Archiepiſcopum, vel Epiſcopum, ſaepe fit his vel non multum diſſimilibus formulis:

Առ Մեծանձն և Սրբազան Հայրն իմ Տէր (Ոնոփրիոս) Հայրապետ՝ կամ Աթոռակալ՝ կամ Հովուապետ Սրբոյ Գահոյին Էջմիածնայ: *Ad Illuſtriſſimum & Sanctiſſimum Patrem meum, Dominum (Onuphrium), Patriarcham*, vel *Vicarium*, vel *Summum Paſtorem Sanctae Sedis Etſchmiadznenſis.*

Առ Ոնոփրիոս Արքեպիսկոպոս (Եպիսկոպոս) Սրբոյ աթոռոյն Եւստաթէի: *Ad Onuphrium Archiepiſcopum (Epiſcopum) Sanctae Sedis Euſtatii.*

Առ սրբանուէր՝ և յարգելի Քահանայն Տ̃ Գրիգոր. Անկիւրեայ: *Ad ſacra offerentem & Reverendum Sacerdotem, Dominum Gregorium. Ancyram.*

Ad Seculares: Ի ձեռն Մանեցի Յօհաննիսի (Սիմա-

նի-

նիսի) որդի Պր Պօղոսին. ՚ի Թիֆլիս *Ad manus Wanensis Johannis, filii Domini Pauli, qui est in Civitate Tiflis.*

Աէ հասցէ (Է հասցի, հասանի, ժամանեսցէ) գիրս (թուղթս՝ նամակս՝ տրակս՝ քարտէզս՝ծիրս՝) Ամստրդամ ՚ի ձեռն Պետրոսի որդի Փանոսին իւր մին օրն հազար՝ անբաց հասուցանողն Աստուած օրհնէ. *Bono cum Deo perveniat haec epistola Amstelodamum, ad manum Petri, filii Domini Stephani, cujus dies sint milleni, incorruptam (non-apertam) afferenti benedicat Deus.*

Ad pleniorem styli epistolici cognitionem exempla preducemus sequentia: Sit igitur

I. FORMULA BULLAE PATRIARCHALIS.

Յի՛սուսի Քրիստոսի Ծառայ Նահապետ Կաթուղիկոս ամ Հայոց և Պատրիարգ Սաղարշապատու Լուսակառոյց և Տիրանկար Գերապայծառ Սբ Աթոռոյս Էջմիածնի. Յորմէ ժամանեալ հասցէ գիր օրհնութե՛ և նամակ պահպանութե. շնորհք առաքելական և Աստուածայինն բազմապատիկ օրհնութիւն ՚ի վերայ ՔՀանուր ամ երկրի՝ ուր և հասցէ նամակս այս՝ քաղաք և գիւղ՝ նախ Պատրիարգաց՝

Եպիսկոպոսաց՝ Վարդապետաց՝ Քահանայից՝ Իշխանաց՝ Դովլաթաւորաց, և առ հասարակ ամն Լուսաւորչադաւան ուղղափառ Քրիստոնէից խնդալ՝ ՚ի Տէր՝ Ամէն.

Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութի յԱյ Հօրէ ամենակալէ՝ և ՚ի Փրկչէն մերմէ Յսէ Քսէ՝ և ՚ի Սրբոյ Հոգւոյն Կենարարէ՝ և Բարերար Մարդասիրէ՝ Ամէն.

Հայրն Ած զձեր հայրն օրհնեսցէ, Որդին Միածին՝ Ծաղկեալն ՚ի Խաչին՝ զձեր որդիսն պահպանեսցէ, Հոգին Սբ զձեր հոգին մաքրեսցէ՝ Ամէն.

Եւ ընդ Տնադիր պարգևացս ծանիրուք՝ Հոգևոր Որդիք իմ ՚ի Քս. Օր. . . . . .

Սոյն աղագաւ հրամայեմք առ հասարակ Ուղղափառ Եպիսկոպոսաց՝ Վարդապետաց՝ Քահանայից՝ Իշխանաց՝ մեծաց և փոքունց հնազանդելոցն մերոց. զի ամենեքեան համակամ լինելով յորդորեսցեն ղոպումն աւացեալ գրոցն՝ առ ի շահաւէտութի աղգիս. Սիրողք օրհնութե մերոյ՝ օժանդակք լինիցին գործոյդ. Եւ մինք իշխեսցէ ըդիմանալ՝ և արգելուլ զայդ գործ օգտակար և պիտանի. զի մի զպատիժս հոգևորս կրեսցէ ՚ի մէնջ՝ և յարդար Դատաւորէն. Այն ունիմք ժառանգելոց ձեզ զօրհնութի Բարձրելոյն հնազանդութե Սբ Աթոռոյս. Ողջ լերուք ՚ի Քսէ՝ Ամէն. Գրեցաւ Թուին ՌՃԾԴ. Դեկտեմբերի Ա. ՚Ի Դուռն Սբ Էջմիածնին.

Hoc eſt.

JESU CHRISTI Servus NAHAPIED, CATHOLICUS omnium Armenorum, & PATRIARCHA Walarſchapadae, Lumine delineatae atque a Domino fundatae Sanctae Sedis Erſchmiadznenſis, a quo perveniat epiſtola benedictionis & bulla conſervationis. Gratia Apoſtolica & Divina multiplex benedictio ſuper

per universum terrarum orbem, quocunque veniet bulla ista, in civitates & oppida. Primò Patriarchis, Episcopis, Doctoribus, Sacerdotibus, Primatibus, fortunatis, & in communi omnibus, qui sunt *Gregorii* Illuminatoris - Confessionis Orthodoxis Christianis, Gaudere in Domino, Amen.

Gratia Vobiscum & pax a Deo Patre omnipotente, & a Salvatore nostro Jesu Christo, & a Spiritu Sancto vivifico & benefico Φιλανθρώπῳ, Amen.

Pater ille Deus vestris Patribus benedicat; Filius ille unigenitus, qui floruit in cruce, vestros filios custodiat; Spiritus ille Sanctus animas vestras purificet, Amen.

Et una cum a datis his Domino muneribus scitote, Spirituales Filii mei in Christo, quod - - - -

Qua de causa mandamus omnibus orthodoxis Episcopis, Doctoribus, Sacerdotibus, Primatibus, majoribus & minoribus, obedientibus nostris, ut omnes unanimi voluntate promoveant impressionem dicti libelli ad utilitatem nostrae nationis. Amatores nostrae benedictionis suffragentur isti operi, nemo audeat resistere, aut impedire opus istud utile ac necessarium, ne poenas spirituales patiatur a nobis & a justo Judice illo. Spero vos haereditate accepturos benedictionem Excelsi illius in obedientia hujus Sanctae Sedis. Salvi estote a Christo, Amen. Scriptum anno aerae Armenorum MCLIII. d. I. Decembris.

SCHOLIA.

Sigillum epistolae praemissum Patriarchale est, in cu-

cujus ſummo apice poſitum eſt Է, circello incluſum, idem ſignificans quod ὁ ΩΝ Graecis, & هو Arabibus. Rabbini id per כש"ה, & noſtrates per *I. N. D.* vel *B. C. D.* exprimunt.

Inſcriptio, quae eſt in Circumferentia, tantum Patriarchalis eſt, his, ex parte decurtatis, literis denotans: ՇՆՈՐՀՕՔՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՆԱՀԱՊԵՏ ԿԱԹՈ ԻՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ· i. e. GRATIA DEI NAHAPIED CATHOLICUS OMNIUM ARMENORUM; cum in aliis Patriarcharum Sigillis plerumque Doctoralis etiam Titulus in circello interiore, & in extrema peripheria duodecim Apoſtolorum Capita conſpiciantur. Imago inſculpta eſt Salvatoris, ad cujus latera ſcriptum eſt ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ JESUS CHRISTUS, manu tenens Evangelium, ſignatum his literis ԵՍԵՄ, quibus addendae erant, ՓՐԿԻՉ ԱՇԽԱՐՀԻ EGO SUM SALVATOR MUNDI, quae ultima verba expreſſe addita vidi in aliorum Patriarcharum ſigillis. Literae vero ՌՃԺ indicant annum quo hic NAHAPIED ad Patriarchalem dignitatem evectus eſt, nimirum juxta epocham Armenorum MCXI. quae reſpondet noſtrae, juxta vulgarem computum, à Nato Chriſto anno MDCXCI.

Stylus hujus Epiſtolae ſatis gravis & elegans eſt, Dignitati atque Perſonae ſcribentis conveniens, ſed rationes nonnullae prohibebant, omnem bullae hujus tenorem publice exhibere.

Vocabula iſta Պատրիարգ Πατριάρχης, Կաթուղիկոս Καθόλικος, Եպիսկոպոս Ἐπίσκοπος, Եկեղեցի ἐκκλησία, Graeca

ca sunt ; Քահանայ כהנא Chaldaicum ; Դովլա-թաւոր origine Arabicum, a دولة quod *fortunam*, *felicitatem* ac *prosperitatem* significat, a rad. دال *mutavit* fortuna periodos, in III. Conj. *Divitias ac felicitatem concessit* Deus, hinc դովլաթաւոր *fortunatus*, *felix*.

Ա. II.

ՏԱ. Մաքարոյ և ուղղաշաւիղ Հարց ; միանգամայն և եղբարց միահաղոյն կոչեցելոց 'ի Քն Յն 'ի Տր մեր Ողջոյն և համբոյր ըստ պայմանին մատուցանեմ իւրաքանչիւր չափու և պատուոյ: Այլ յօդեմ ընդ այսոց զգուն իմն խնդիր' և հայցուած վասն դեռաբոյս երիտասարդի Ա. կոչեցելոյ, որ է 'ի Տոհմէ ազատաց' և համեղաբարոյ յ'ամ իրս, և 'ի մանկութե յ'անձին կալեալ զզղջագայութիւ այլևայլ գաւառաց և սահմանաց, ոչ սակս մարմնաւոր փարթամութեց, և իրացեղծանելեաց, այլ միայն տենչումն և ծարաւ յ'ինքեան առընկալեալ' զհմտութի և զտեղեկութի այլատարազ' մանաւանդ Արևելեան Լեզուաց. և այսու սիրով վառեալ' եկիք զմն զիւրոն, և գիտնաց յօժարութե 'ի վայրս պանդխտութե' թերևս լցցէ զծարաւ իւր' և զփափաք. Արդ զինչ խնդրէ 'ի Սիրելեացդ' կրտսեր, և անպիտան եղբայրձեր Ա. զի մինչ դիպեսցի առ ձեզ սիրելիդ մեր Ա. ընդունիցիք զդա սիրով և քաղցրութե եթէ օթագայիցի առ ձեզ գիշեր մի կ երկուս' ընկալարուք որպէս անդամս Եկեղեցւոյն Քի, զհրամանի Փրկչին. Օտար էի և ժողովեցիք զիս. Սրովք և դուք արդիւնաւորեալք' վարձս բարիս ընկալջիք 'ի Քրիստոսէ' ընդ ասելոյն. Զոր արարիք միում 'ի փոքրկանց' իմն արարիք. Եւ խնդրեմ ներումն համակիրք եղբարցդ

Գրեցաւ յԱ. մստէրդամ քաղաքի.	Ամ Տ. ձաղալից՝ և ենթակայ գործակալանաց.
յԱ. մի Տն ոչղ.	
և 'ի Հայոց թուին	Աւուր քո քրտամբ;
ռճծէ. 'ի մասս Յուլիսի.	Լայց եւ փայլմամբ.

I. N. D.

Iiſdem moribus & recta *nobiſcum* ſemita *incedentibus* Patribus, ſimul & Fratribus, una vocatis in Chriſto Jeſu Domino noſtro, Salutem & oſculum offero, juxta conditionem dignitatis uniuſcujuſque & honoris. His etiam addo exiguam petitionem atque poſtulationem pro adhuc germinante adoleſcente N. N. nominato, qui eſt e Proſapia bona & moribus ſuavis in omnibus rebus, & in annis juventutis ſuae in ſe recepit peregrinationes in diverſas provincias & confinia loca, non propter corporales divitias & res corruptibiles, ſed tantùm, deſiderium atque ſitim in ſe concipiens eruditionis & cognitionis diverſarum praeprimis Orientalium linguarum, harum amore incenſus, relictis omnibus ſuis, tetendit ſponte in loca peregrina, ut fortaſſis adimpleat ſitim ſuam atque deſiderium. Jam igitur, quid petit a vobis dilectis minimus & inutilis frater veſter N. N. niſi ut, ſi perveniat ad Vos iſte dilectus noſter N. N. ſuſcipiatis eum amore & ſuavitate; ſi diverſetur apud vos nocte una vel altera, recipiatis eum tanquam membrum Eccleſiae Chriſti, juxta mandatum Salvatoris: *Peregrinus eram, & recepiſtis me*; ut & vos juſtificati mercedem bonam ac-

accipiatis a Chriſto, juxta dictum illud: *quod feciſtis uni ex parvulis meis, mihi feciſtis.* Et peto veniam a vobis fratribus iiſdem mecum infirmitatibus obnoxiis.

Scriptum eſt Amſtelodami, anno Domini MDCCVI. Armenor. epochae MCLV.

Ego N. N. flagellis plenus & ſubjectus aerumnis.

Ingreſſus tuus cum ſudore,
Sed exitus cum ſplendore.

N O T A.

Adeo nitido atque puro ſtylo haec epiſtola eſt ſcripta, ut nullum in ea peregrinum vocabulum obſervetur; phraſis adeo terſa, ut in recentiorum ſcriptis huic comparandam difficulter inveneris, niſi in epiſtola quarta ſubſequente.

Ամենասիրելի եղբայրակից մեր. III.

Հ Ա· Ր·Տ·

1704. 'ի Լեօպօլիս 'ի մարտ. լա.

Ընդ Պարոն Ա. մերոյ յղեցեալքդ մեզ՝ յերկանց հոգեւորականութեն ձերոյ հասին անթերի 'ի ձեռս մեր, որոց վն և առաւել եւս զաւութեն սիրոյդ, գոհեմ և եղէց միշտ. որպէս ն'անցելում տարակին, որ յԱմՏն 1702. գրեցի. և որպէս յայնժամ առաքսարեցի զիս վն գնոց առաքեցելոցդ, և այժմ կրկնեմ. թէ չունիմ զայնպիսի համապատասխանօղ՝ որում ձեռն տայցեի զ'դրամն, և այդր նորին ընկերըն հատուցանիցէր եղբայրութեդ։ Վասն որդւարկ այնպիսիք, բայց 'ի Ակնեցիայ եկեղ. ունին զհա-

զՀամապատաս խանիչս. եթէ յօժարիցի եղբայրութիդ ; գրեսցէ առ իս զկամս իւր, և զորքանութի գնոյն. և ես փոյթ հասուցից զգամպիւմն 'ի Վենէցիայ, ուստի ունիցի եղբայրութիւնդ: խոնար հաքար ողջունեմ զՄեծնա- պատիւ Տէրն իմ զԾերունի Վարդապետն արդիւնա- կան Մ. և զամմն և զէնմին, որք յարակիցք են եղբայրու- թեդ. և մնամ միշտ և յամենուրեք

Պատրաստական ծառայ
Մ.

Dilectiſſimo Confratri noſtro Salutem multam do.

Anno 1704. Leopol. d. Martii 31.

Per Dominum N. miſſa veſtra ad nos, allaborante cura veſtra, pervenerunt ſine defectu ad manus noſtras; quorum cauſa, praecipue ob puritatem amoris veſtri gratus ſum & ero ſemper, prout in ſuperiori epiſtola, anno Domini 1702. ſcripſi: & quemadmodum tunc excuſavi me de pretio miſſorum veſtrorum, ita & nunc *idem* repeto, quod non habeam talem reſpondentem, cui heic darem pecuniam, ejuſque ſocius redderet fraternitati tuae: ſunt quidem *apud nos* tales, ſed Venetiis tantum habent ſuos reſponſores, ſi *id* deſideret fraternitas tua, ſcribat ad me voluntatem ſuam, & quantitatem pretii. Egoque confeſtim mittam cambium Venetias, unde habebit id fraternitas tua. Humiliter ſaluto honoratiſſimum Dominum meum Senem, Doctorem

rem bene meritum N. & omnes cum eo, qui conjuncti ſunt cum fraternitate tua, & maneo ſemper & ubique

Paratiſſimus ſervus N. N.

SCHOLIA.

Epiſtola haec a Viro erudito in Polonia ſcripta eſt, ſed coacta phraſi, Armenis alias minus uſitata, literae Զ.Ո.Բ.Տ. legendae ſunt զողջոյն բազումստամ, ſignificantes ut ſuperius. Տրակ *epiſtola*, *epiſtolium*, Diminut. à տուր *datum*.

Արքաւրել *excuſare*, pro quo etiam dicitur անմեղադիր առնել *inculpatum reddere*.

Համապատասխանող, Համապատասխանիչ κατὰ ῥητὸν *correſpondentem* & *correſponſorem* ſignificant, ſed ab hoc ſcriptore ad modernum Europaeorum uſum formata compoſita, quorum ſimplicia alias frequentiora ſunt.

գամբիոն vox latina *cambium* eſt, Armenice Հատավաճառ *cambium*, & *campſor* Matth. 21 : 12. Ἀκρίβεια ſcriptoris in ponendis ſpiritibus ſupra ղ՛, ն՛, & չ՛ item in adſcribendis Accentibus ſupervacaneis ipſi peculiaris eſt.

IV. Լացելի, ցանկալի, և սիրելի եղբայր.

Ա.Հա ընդ նոյն երկրատարդին, որ զառ՚ի քէն յ՚իս Հասոյց զնամակդ, յ՚ուղի արկանեմ ասկաւ ինչ ծիրս ՚ի վերայ մատնաչափ քարտիզիս, խնդրելով նախ յամենախնամ մարդասիրութենէն Ա.Յ զերկարամծիգ առուրս

քեզ՝ և որդեկացդ հանդերձ ողջագուրեալ համբուրիւ ողջունեմ, և գրկայլիր ողջունիւ համբուրեմ զնազելիդ իմ և զանեղչալիդ. Ո՛ որս կողկողակն պաղատիմ զսիրաբարոյ քաջութիդ, զի մի՛ սառնականեալ զինէն, և զթղթոցս հեծութեանց՝ քամահիցես զգրեցեալս, և զ յառաջեդեալս շաղփաղփութիս, ծրախսութիւ և բարբաջմունս համարիցիս, այլ՝ զուտ և վճիտ Ճշմարտութի. Volat irreparabile tempus. արդեօք իցէ սուտ. նաև չիցէ Ճշմարիտ՝ inexorabile fatum, և cunctos mors, որ է ultima linea rerum, una manet, յետոյ pulvis ſumus. մի՞թէ ոչ իցէ սուտ. ibi eſt amor, ubi eſt reciprocus. Ա․րդ՝ ընդէ՞ր ոչ կամք միանգամայն կեալ 'ի միասին. միմեամբք խնդալ՝ զմիմեանս քաջալերել՝ միմեանց ձեռնտու լինել խորհրդով՝ և արդեամբք. յԱնցելում նուագի զանցիմ՝ և զորպիսութիս գրեցի քեզ՝ աղաչելով, որպէս և այժմուս կրկնեմ զաղաչանս պարզապէս 'ի սրտի սրտէ գալ՝ չդադալ կամիցիս յ՛ամա 'ի քաղաքաքս 'ի միասին ուրուրեք իցեմք միմեանց թիկունք իբր զմի սիրտ 'ի միում մարմնի, զմի բարեկամ 'ի միում խորանի, և զմի սիրելի 'ի միում անձնեկի, հարազատք՝ միաշունչք, և առ մի՝ և նոյն շաւիղ խորհրդոյ զայս մեր յառելով 'ի հոգևոր և 'ի մարմնաւոր պէտս մեր և մեր բազմէից. Ողջ լե՛ր եղբայր իմ ցանկալի՝ և չնորհալի

1709. Յունիսի 13. որում միամ փափաքալի
յԱ․մստրդամ. չնչլին Ա․ թշուառելի.
զցանկալիդ և յարդելիդ Պետրոս ողջունէ խոնարհաբար.

Nobiliſſime, Deſiderabilis, & Dilecte Frater,

Ecce per eundem adoleſcentem, qui a te ad me attu-

tulit epiſtolam, mitto paucas aliquas lineas ſupra digitalem chartam, petens primò ab omni providenti Φιλανθρωπίᾳ Dei longaevos tibi dies, & filiolis tuis pleniſſimam Divinam indeficientem benedictionem; tum ſalutis amplexu oſculor te Nobiliſſimum & Deſiderabilem meum, quo animitus precor tuam dilectae conſuetudinis ſtrenuitatem, ne, negligens me & mearum epiſtolarum gemitus, contemnas haec ſcripta, & quae propoſui pro nugis, κενολογίᾳ, atque rebus futilibus habeas, cum ſint pura & ſincera veritas. *Volat irreparabile tempus*, anne falſum eſt? Et annon verum eſt: *inexorabile fatum*, & *cunctos mors*, quae eſt *ultima linea rerum*, *una manet*, poſtea *pulvis ſumus*. Sed annon etiam certum eſt: *ibi eſt amor*, *ubi eſt reciprocus*. Jam vero, quare non ſumus unà, ut unà vivamus, unà gaudeamus, nos invicem animemus, mutuo juvemus conſilio atque opere. Praeterita vice tranſacta *negotia* mea & conditionem ſcripſi tibi, rogando, ſicut & jam replico preces puras ex puro córde, ut venias & proficiſcaris huc, in hanc civitatem; ut ubicunque ſimus, alter alterius onus ſubeat, *vivamus* tanquam unum cor in uno corpore, *ambo ut* unus Rex in uno throno, unus amicus in uno conclavi, & ut unus dilectus in uno cubiculo, ſinceri & ejuſdem animi *fratres* ad unam eandemque ſemitam oculos noſtros infigamus, ad ſpiritualem & corporalem utilitatem noſtram & noſtratium. Vale mi frater ſemper deſiderabilis & gratioſe,

MDCCIX. d. XIII. Jul.
Amſtelodami.

Cui maneo deſiderio plenus
inops miſer N. N.

Te desiderabilem & aestimabilem Petrus salutat humiliter.

N O T A:

Purissima est haec epistola Haicanorum Literali Lingua, ac tersa phrasi scripta, à viro inter Armenos Clarissimo, cujus epistolae omnes merentur, ut in unum volumen collectae ad hujus gentis commodum edantur, quo tandem habeant Armeni accuratius scripturi, cujus ductum sequi, & dictionis elegantiam imitari possint.

V. Թուին Հայոց ռՃԾԱ. Նոյեմբերի 25. Բրասլավ.
Սէր տն Ն.

Ն. րդ լինի վերոյ սէքին ղուլուղումն: որ հրամանուցեդ կու խնդրեմ որ գրիս միջի գիրն տաս թէլրղաթցի տէրն Ն. և հրմնքըդ էլ թերանով ասես որ շուտուրն խփոստն բանդիս գրի որ խիստ զարուր բան այ. կու խնդրեմ հրամանուցեդ որ նեղանաս ոչ՝ որ տէրն Ն. և հրամմանուքդ այլրանքին ավհալն գրես ծախսէ պրծելէք թէ էլունիք ծախելու. և մին էլ նարվու վերա գնացած ջուլհաթին ահվալն բան-դիս ծանուցումանես և մսկովին եկած ջուլհաթն ում կշտի ան վերեկել՝ և ով կայ բաղրկանէրիցն. շաղավաթ անես մին քաղվմայ գրես, որ շնորհակալկուլինիմ. հրա-մանուցըդ էհմալ չի անես և կավլի ահվալն գրես: Նուէլն էխպոր մէկ օրն հազար:

Ծռայ Ն. որդի Ն.

Epocha Armenorum MCLI. d. Nov. XXV. Breslav.
Amico Domino N. N.

Notum erit supra dicto amico, hoc officio, quod a Te, mi

mi Domine, rogitem, ut inclusam hanc epistolam Belgradiensi Domino N. tradas, & oretenus exponas, ut cito responsum huic servo scribat, quoniam negotium valde urgens est, tu autem, Domine, ne molestia afficiaris, & Domini N. tuarumque mercium conditionem scribas, anne vendideris eas, an adhuc vendendas habeas: sic etiam per Narvam venientium hominum statum huic servo notum facias; qui Moscua venerunt apud quem diversentur, & quinam illi sint mercatores: rem gratam facies, si vel uno verbo scribes; & si me amas, Domine, belli statum scribere nequaquam omittas. Caeterum dies tui, amice, sint milleni. Servus tuus N. Filius N.

SCHOLIA.

Սահաբ *Amico*, Arabica vox est, Armenis aeque ac Persis & Turcis frequentissima, scribitur Ar. صاحب *socius*, *amicus*, item *herus*, *Dominus*, unde صحبة & صحابة *societas*, *amicitia*, rad. صحب *socius*, *comes fuit*.

ղուլլուղուն a Turc. voce قول *mancipium*, *servus pretio emtus*, hinc addita terminatione abstr. fit قوللوغ *mancipatus*, *us*, *officium* vel *servitium* proprie *mancipii*, humilitatis ergo hoc loco adhibetur. զարուր proprie *necessarium* Turcica vel potius Arabica vox est a rad. زر *abegit*, *persecutus* est, in genere *urgentiam* significat.

Ջումիաթ Arab. جماعة *turba*, *multitudo*, rad. جمع *col-*

collegit. կշտի a կուշտ *latus*, proprie *propinquitatem* significat, ut իմ կշտէն *a meo latere, apud me*, քո կշտէն, նորա կշտէն *ab illius, istius latere.*

քալիմայ corrupte pro كلام *oratio, loquela, sermo*, rad. كلم *locutus fuit.*

էհմալ ab اهمل *distulit, intermisit, omisit.*

En! L. B. talis est hodiernus vulgaris, Armenorum loquentium & scribentium mercatorum stylus: Sed videamus unum adhuc exemplum juxta Sjulfajensium Dialectum:

VI. Խամվէլի նմդ Սհը եղբր և եղբարայսերդին Պ. Խ.

գրվեցաւ՝ Փոքր թվին. ձէ. դմի. իդ. ումն ամսոյս.

Ախմինյ քամթար. տխրայսիրտ և մուլուրիեալ ծառայական ծառայիցդ, մ'րդ և բանդկի հասցէ վերոյ գրեալ - - - ղուլուղումն. որ հրմնցդ. դմի. ժէ. գրրած անաթլամէն. նմվ դմի Ի. ումն. բանդիդ խասավ հրմնցեդ մունաթ դայր եկանք որ բանդիդ իեադիր արրել. Արածն հրմնոցդ. սրտին մաթլայումն. ծիսսէ Փարեղ լինես յերկար ումեր տայ. բարով ուրախութիւ. հրմնցդ. էլ գոյս փայփուսիդ առենք որ շատ և չտ կարօտութեան ունեմ հրմնոցդ տեսուն. չնի ասեն թէ չունի մունի այ գրել հրմնքրդ. էլ աս խաբար որ բանդիյ. չունի մունի չունեմ ինչպէս որ իմ. սրդինրնայ էն ամ գրել. այ իմ. եղբր թէ որ մծ. աչալիս ամսն կու տայ որ մին էլ հրմնոյ ղուլուղումն բուլշմիշ կու լինեմ. խօվ կարօտը կատուում. և այլ ադլին զիմ ումբր և դօլվթ և գրոյս եմել պկան թուղութի առես որ վրայ գրեցի և հրմնոյ. սլամիթ գիրն պկս չառես. 'ի տխրայ սիրտ և մոլուրիեալ ծոյ

Պ.

Be-

Benefico & honorato Amico, & φιλαδέλφῳ Dn. N. N.

Scriptum epocha parva 87. Mensis Gamar, d. 24. Hamburgi.

A minimo, infimo, corde tristi & erroribus obnoxio servo servorum tuorum, notitia haec perveniat ad supra scripti. . . servitium: nimirum a te scripta, decima septima mensis Gamar, epistola, cum Deo vicesima ejusdem ad servum tuum pervenit: a te gratiae tuae testimonium accepi cum mentionem fecisti servi tui. Deus tibi longaevam vitam concedat, magno cum gaudio juxta desiderium tuum merces tuas vendas, absolvas, & feliciter ad nos venias ut osculemur pedes tuos. Nam certissime vehementer desidero te videre; ne dicas, quod ceremonias scribam, tu enim bene nosti, quod servus tuus eas non habeat, sed, id quod sentio, scribo. Mi frater, Deus a festinante morte securum me tutumque reddat, ut adhuc semel nos invicem videamus, tunc habebo quod desidero. Caeterum Domino perennis sit vita & felicitas: &, in hac epistola si plus minus sit *justo*, veniam peto, quia festinanter scripsi: de prospera tua valetudine epistola mihi nunquam desit. A tristi & erroribus obnoxio servo tuo N. N.

SCHOLIA.

Mirum quantum haec a literali antiqua & moderna civili Armenorum Lingua abeat: fere dubitaveris, an Armena, an peregrina vocabula in hac epistola praevaleant, quae, quamvis vitiosissime scripta sint, nihilominus, quia tantum non semper his temporibus ita scribi consueverunt, sine emendatione hoc loco exhibuimus: nunc ve-

vero explicabimus ea breviter: վելինամաթ composita vox ex Arab. ولى & نعمه *Largitor gratiae*, Persae tantum Regi suo hunc titulum tribuunt, sed Sjulfajenses illum pro quocunque *benefico* accipiunt. քամին à Pers. كم *parvus*, *paucus*, in Comparat. sequens vox كمتر *minor* Superl. كمترين *minimus*. արզ Persis ac Turcis عرض *notitia* rad. Arab. quae I. Conj. Signific. 3. *manifestum fecit*. բանդաքի Pers. بندكي adv. *servi instar*, a بند *servus*. գամար *Gamar* mensis Sjulfajensium est, 30 dierum, respondens circiter Augusto nostro: sed de hoc mense, ut & de aera Armenorum parva, vide Dissertationem nostram praelim. մուհաբաթդար Pers. محب دار idem quod Armenis շնորհակալ i. e. *gratus*, *gratiam habens*; իեադ pro եադ Pers. ياد *recordatio*, *Commemoratio*. ումըր pro عمر Arab. *aetas*, *vitae tempus*. մաթլաբութին Ar. مطلب *petitio*, *desiderium* a طلب *rogavit*, *quaesivit*. Փարեղ ab Arab. فرغ *absolvit*, *ad finem perduxit*. փայփուսիդ sunt duae Persicae voces, پا *pes* & بوسي *osculatio* à بوس *basium*, *osculum*, unde بوسيدن *basiare*, շունհի մունհի corruptissime scribitur pro *ceremonia*, խաբար Arab. خبر *scivit*, *cognovit*, աջալին ab عجل *festinus*, cujus rad. *properavit*, Armenis Turcis ac Persis vulgo pro *decreto mortis inopinate completo* accipitur. աման Arab. امن *securus*, *tutus fuit*. բուլուշմիշ Turcicum est pro بولوسمق *convenire in uno loco*, *videre sese*, խուպ Persice خوب *bonus*, *bene*, interjectio est h. l. սալամաթ Arab. سلام *pax*, *prosperitas*.

ՓԱՌՔ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

PRA-

***

PRAXIS GRAMMATICA.

OBSERVATIONES quasdam, & resolutionem Vocum Grammaticam dare, ad Exemplum lectionis ex *Moyse Chorenensi*, Grammat. Ling. Literalis Arm. Lib. I. Cap. IX. promisimus. In tyronum igitur gratiam, expeditis, Divino auxilio, istis omnibus, hoc adhuc negotii, institutionis ergo, adjiciemus:

Դիմումն *irruptio, occursus, adventus*, Nomen Verbale est, II. Decl. Regularium, Gen. դիմման. Instr. դիմմամբ, eliso in obliquis ու, juxta Can. Gen. V. Derivatur a դիմել *occurrere, venire, impetu ferri* ad locum, Matth. 8: 32. hoc vero a դէմ *aspectus, vultus, persona*, item *ira*.

Ի մեզ *ad nos*, est Dat. praefixi, qui adhibetur quando motus ad locum significatur, juxta Syntax. p. 193.

Պոմպէի Pompeji, est Genitivus Latinus, pro quo etiam dicitur Պոմպէոսի à Nom. Պոմպէոս, Vocativus quoque vel similis Nominativo, vel in է Graecum aut Latinum exit, ut Պոմպէէ, Պետրէ, Պ ադաբէ.

Հռովմայեցւոց *Romanorum*, Genit. Plur. est VIII. Decl. Reg. a Nom. S. Հռովմայեցի, Gen. ցւոյ Distinguendum ab Հոռոմ *Romaeus*, *Graecus* Adjective & Substantive, qui alias Յոյն *Jonicus* in pl. Յոյնք *Jones*.

Զօրավար *exercitus-Dux*, Compositum nomen est (VI Decl. Reg.) ex զօր *exercitus*, & Participio Apocopato վար pro վարօղ a վարել *regere*, *ducere*; &

 pel-

pellere, *abigere*; item *rus colere*, proprie *arare* significat, Matth. 6: 26. Verbum Neutrum est, quod Deponens Latinis vocatur, վարիլ *uti*. և pro եւ fere semper scribitur, Conjunctio copulativa, *Et*.

Առնուլ *capere*, *accipere*, *recipere* Infinitivus est, per nomen actionis (առնումն) explicandus, Syntax. p. 215. Reg. X. Paradigmatis loco hoc Verbum in III. Conjug. integrum exhibuimus, Gram. Lit. p. 134. ss.

զՄաժակ *Masacam*, est Acc. Sing. a Nom. Մաժակ urbs est celeberrima Minoris Armeniae, s. Ciliciae, gentis ejus metropolis; alias etiam *Eusebia*, nunc vulgo *Caesarea* dicta. Conf. Strabon. Geograph. Lib. XII. unde Մաժակ nuncupata fuerit, Vid. Dissert. nostram Praelim.

Մահ *mors*, Gen. մահուան & մահու I. & IX. Decl. Reg. vid. Gram. p. 74. hinc Մահկանացու *mortalis*, & անմահ *immortalis*.

Միհրդատայ *Miherdatis*, Genit. I. Decl. Irreg. a Nom. Միհրդատ *Miherdat*, ita semper Armenis scribitur, non *Mithridat*, uti Graeci, litera հ & aequi pollente destituti, scribere coacti fuerunt. Composita enim haec vox est ex Միհր *Deus Persarum*; *Sol*, & դատ judicium, significat idem quod דניאל.

Ժամանակի *tempore*, est Com. S. a Nom. ժամանակ, quod deductum videtur a ժամ *hora*, unde ժամանն *accessus*, *adventus*, & ժամանել idem quod հասանել *pervenire*. Ad quod autem Tempus Auctor hanc historiam referat, discimus ex ejus superiori Capite: nimirum, postquam hic Tigranes secundus, defuncto Patre

tre Artaschese, anno nono & quadragesimo regni Arsacis Regis Persarum, in regna Paterna successisset, irrumpentes Graecos repressisset, fana Idolis suis exstruxisset, ex Judaea, muneribus Alexandrae, Messalinae, mitigatus, contra grassantes in Armenia Sicarios reversus esset; appulit Pompejus.

Զօրօք exercitibus, est Inst. Pl. Num. a Nom. S. զօր *Vis*, *virtus*, *fortitudo*, in Pl. զօրք *exercitus*, VI. Declinat. Regularium.

Բազմօք *multis*, est instrument. Pl. N. a No. S. բազում convenit cum Substantivo praecedenti in Numero & Casu, Syntax. p. 179.

Եկեալ *veniens*, est Part. Praet. anomal. vid. Gram. p. 133. Հասեալ *perveniens*, similiter Part. Praet. Verbi Հասանել, cujus Tempora primaria vid. Gram. p. 123.

Ի միջերկրեայս *in mediterranea*, est Dat. Pl. VII. Decl. Reg. Componitur ex միջ *medius*, & երկիր *terra.* Sic vocatur Auctori nostro totus ille tractus intermedius inter Pontum Euxinum & mare Asiaticum, a Bosphoro Thracio usque ad Euphratem. Sic idem scribit Mare Graecum, seu Asiaticum, terminari ab Oriente Septentrionali regionibus mediterraneis, in Compendio Geogragh· Universalis p. 16.

զՍկօրոս *Scaurum*, est Acc. Sing. cum praefixo suo զ, quo abjecto fit Nominativus, sed imperitia Scribarum ita legitur pro Սկաւրոս, cum enim Armeni charactere օ uti inciperent loco աւ, rudiores ubique աւ per օ scribendum esse putarunt.

զՍպարապետն *equitum Praefectum*, est Acc. S. cum praefixo զ & affixo ն, quibus abjectis redit Nominativus. Componitur ex Սպահ *eques* & պետ *primarius*, ἀρχ: ; pro Սպահապետ vero, elegantiae causa, dicitur Սպայապետ vel, uti hic est, Սպարապետ.

Իւր *suum*, est Acc. S. omisso զ quia id cum praecedente Casu positum est, juxta Syntax. pag. 195. Observ. II. a Nom. իւր vid. Gram. pag. 95.

յԱսորիս *in Syriam*, est Dat. Praefixi Pl. Nu. a Nom. Ասորիք IX. Decl. Reg. nonnunquam & Սորիայ *Syria*: aliquando & Assyria Ասորիք vocatur, sed melius tamen ab Auctore nostro Ասորեստան.

Առաքէ *mittit*, est 3. Pers. S. Praes. Ind. I. Conjug. ab Infinit. առաքել *mittere*, 1. Praes. առաքեմ *mitto*, Praet. եցի Part. առաքեալ *missus*, *Apostolus*, ut Ἀπόστολος ab ἀποστέλλω.

Տալ *dare*, Infinitivus Verbi Anom. տամ *do*. vid. Gram. pag. 133.

Պատերազմ *bellum*, est Acc. sine Praefixo զ, juxta Observ. I. ad Reg. IV. Syntax. pag. 194. Coincidit cum Nom. in Gen. մի, VI. Decl. Reg. Componitur ex պատ *circuitus*, *circumquaque*, & ռազմ *pugna*, *rixa*, *contentio*. Inde պատերազմել *bellare*, *bellum gerere*, in Part. Praet. պատերազմեալ :

Ընդ *cum*, Praepos. regens Dat. uti hoc loco. Instr. ut ընդ այլով *sub alio* Moys. Chor. Hist. p. 8. Accusativum, ut ընդ դրունս *per portas* Hab. V. 13. Ablativum, ut ընդ աջմէ *a dextra*.

Տիգրանայ *Tigrane*, Dat. S. a Nom. Տիգրան *Tigranes*,

nes, I. Decl. Irreg. Hic ſecundus fuit Tigranes Armenorum atque Syrorum Rex, cujus ſororem in uxorem duxerat Miherdates.

Nota: Heic omiſſa ſunt verba quaedam in impreſſo exemplari Hiſtorici noſtri, quae poſtmodum inventa in MSto exemplari Mercatoris cujuſdam, ſic habent: Որոյ եկեալ՝ և ոչ պատահեալ Տիգրանայ, քանզի *qui veniens, non occurrente Tigrane, (quoniam ille erat reverſus in regionem ſuam propter tumultus ſicarii iſtius,) Damaſcum tranſiit Scaurus.*

Պատահեալ Part. Praet. Ac. a պատահել *occurrere.*

Քանզի *quoniam* Conjunct. Cauſ. ex քան *quam*, & զի *quod.*

Էր *erat.* 3. Perſ. S. Imperf. Ind. Verbi Subſt. եմ *Sum*, Gram. p. 154.

Դարձեալ *reverſus*, Part. Praet. Act. Verbi դառնալ *reverti*, cujus tempora vid. Gram. p. 131. Alias adverbialiter ſumtum ſignificat *iterum.*

Յիւր աշխարհն, eleganter dicitur pro յաշխարհն իւր *in regionem ſuam*, Syntax. p. 216. Reg. XII. իւր vid. ſupra; յաշխարհն eſt Dat. S. Praef. յ, & affixo ն, a Nom. աշխարհ quod aliquando *mundum* univerſum, aliquando *regnum* vel *provinciam* particularem ſignificat. Deducitur ab աշխար *lamentatio.* Hinc Proverb. աշխարհ է աշխար *mundus eſt lamentatio.*

Վասն *propter*, Praepoſ. reg. Gen. ut վասնորոյ *quapropter.*

Խուճապանաց *tumultus*, Gen. Plur. a No. խուճապանք proprie *ſolicitudines*, VI. Decl. Reg. hinc խուճապել *feſtinare cum ſolicitudine*, rad. խուճապ *terriculamentum, ſpectrum.*

Յելուզակին *sicarii istius*, est Gen. S. VI. Dec. cum affixo ն Relativo, a Nom. յելուզակ *sicarius*, *rebellis*, *seditiosus*. Quis autem fuerit sicarius ille, Auctor superiori Capite dixerat, h. v. Քանզի էր լուեալ և համբաւ, եթէ Վայկոն ոմն անուն յելուզակ՝ խռովէր զերկիրն Հայոց, զլեառն ամուր կալեալ, որ մինչև ցայժմ յանուն յելուզակին կոչին Վայկունիք. *quoniam audiverat* Tigranes *etiam rumorem, quod sicarius quidam nomine Waicon turbaret regnum Armeniae, occupato monte quodam munito, qui adhuc hodie sicarii ejus nomine vocatur Waiconaeus.*

Անցեալ est Part. Praet. verbi անցանել *transire*, Gram. p. 123. Notetur Constructio juxta Reg. III. Syntax. pag. 203.

Տեսեալ ejusdem formae & ordinis Part. a տեսանել *videre*, Gra. p. 124. Praes. տեսանեմ, նես, նէ, quod est inferius.

Զքաղաքն *urbem illam*, est Acc. S. cum praes. զ & aff. ն Relativo, quibus abjectis fit Nominat. քաղաք VI. Decl. Reg. hinc քաղաքացի *civis*, քաղաքակից συμπολίτης, քաղաքական *civilis*, քաղաքապետ *Gubernator civitatis*, քաղաքավար *politicus*, քաղաքավարութիւն *ars politica*, և այլ բազումք:

Ի Մետրաղայ և ի Պուղայ Ablativi sunt, a Nom. Մետրաղ vel Մետրաղաս, Պուղաս; ղ autem Armenis saepe loco լ poni in peregrinis Vocibus, dictum est Gr. Lib. I. Cap. II. p. 11. *Metellus* & *Lollius* vocantur Josepho iidem, qui Romanae Historiae Scriptoribus audiunt *Metellus* & *Lucullus*. Զնոսա *eos*, pron. Acc.

Acc. C. Pl. Nu. a No. Sing. նա, quod flectitur uti սա Gram. p. 93.

Հալածեալ propric *persequens*, vel *cum persecutus esset*, Part. Praet. Verbi Հալածել quod vid. inter Paradigmata I. Conjug. Gram. p. 118.

Ինքն Pronom. reciprocum, Gram. p. 99.

Ի Հրէաստան *in Judaeam*, est Dat. Praefixi, sine quo coincidit cum Nominativo. Nomina Regionum in ստան desinere vide Gram. p. 45.

Փութայր *festinabat*, 3. Pers. S. Imperf. Indicativi. Verbi փութալ Gram. p. 131.

Ի վերայ Praepos. reg. Genit. *super*, *contra*.

Երիցու est Gen. S. a Nom. երէց natu major *filius* vel *frater*, X Decl. Reg. est ipsum Graecorum ἱερεύς. vid. Diss.

Եղբօր est Gen. S. a No. եղբայր Gram. p. 82.

Յօգնականութիւն *in auxilium*, est Dat. Praefixi Sing. abjecto յ fit Nominativus, II. Decl. Reg. Deriv. ab օգնական *adjutorius*, *auxiliaris*, & Substantive *adjutor*, ab օգնել *juvare*.

Քահանայապետի *sacerdoti maximo*, est Dativus incrementi, VI. Decl. Reg. a No. քահանայապետ. Compon. ex Chald. כהנא *Sacerdos*, & Arm. պետ, quod dictum est superius.

Որդւոյ Genit. S. ab որդի *filius* VIII. Declin. Reg. hinc որդիութիւն *filiatio* որդիանալ *filius nasci*, որդեգրութիւն *adoptio*, որդեծնութիւն *filiorum generatio*. Որդի compositum est ex որ *qui*, & syllaba դի, desumta ex դիել *nutrire*, filius enim est is *qui nutritur*, vel *enutritus est*.

Սա-

Սաստիկ *fortis*, *validus*, a սաստ *commotio vehemens*, *increpatio*, unde սաստել *increpare*.

Ընդդիմակայութիւն proprie *resistentia*, ex ընդդէմ ἀντὶ, *contra*, & կայութիւն στάσις, quod est a կալ *stare*.

Զահագինս Ac. Pl. a No. S. ահագին, rad. ահ *terror*.

Մարտս Ac. Pl. à No. S. մարտ *pugna*, *praelium*, *certamen*, VII. Decl. Reg.

Վտանգի 3 Perf. Praef. Passivi, ab Inf. Act. վտանգել *angere*, *affligere*, a վտանգ *afflictio*, *necessitas*, *periculum*, loco գ saepe scribitur կ.

Յոյժ *valde* Adv. ab ոյժ *valor*, Սակայն *tamen*, Conjunct.

Բազմութեան, est Gen. S. a Nom. բազմութիւն *multitudo*. II. Decl. Reg. Deriv. a բազում *multus*, eliditur Dipht. juxta Can. Gen. V.

Յաղթեալ Part. Praet. Act. a Verbo յաղթել *vincere*, observetur Constructio, ex Syntax. p. 180. Observ. I. & p. 203. Reg. III.

Փախստական *fugitivus*, VI. Decl. Reg. a փախուստ *fuga*.

Լինի *fit*, vid. Gram. p. 154.

Ի կողմանս, Dat. Pl. Praefixi, a No. կողմունք, *partes*, *latera*, *confinia*, in S. կողմն *latus*, I Decl. Reg.

Յորմէ *a quo*, est Abl. S. a N. որ in Com. յորում. Gram. p. 96.

Իբրև *quasi*, *tanquam*, Adverb. similitudinis.

Զերծանելով եղեալ Gerundium est, hoc loco Passi-

vae

vae significationis Verbi զերծանել *liberare*, *eripere*, եղեալ Part. Praet. Verbi եղանիլ Vid. pag. 154.

Ակն ոչ ունէր *oculum*, i. e. *spem non habebat*. Tmesis est vocis compositae in suas simplices, juxta Syntax. Reg. XI. pag. 216. intercedente particula negativa ոչ *non*. ակն *oculus*, *gemma*, Metaph. *spes*, ունէր 3. Pers. Imperf. Indic. Verbi ունիլ *habere*, quod vide Gram. pag. 153. Sed ակնունիլ *expectare*.

Կալեալ *capiens*, Part. Praet. Act. hoc loco activae significationis, quia sequitur Accusativus, ab Infinitivo կալնուլ *capere*, Praet. կալայ, լար, լաւ. Imperat. կա՛լ. uti հարուլ Gram. p. 141.

Նստուցանէ *collocat*, est 3. Pers. Praes. Indic. Verbi նստուցանեմ *sedere facio*, Transitivum est, juxta Gram. p. 118. 119. a նստիլ *sedere*.

Հետամուտ, proprie *vestigia legens* vel *in vestigiis incedens*, Compositum est ex հետ *vestigium*, & մուտ *ingressus*: ponitur vero hoc loco մուտ, tanquam Participium Apocopatum, Gram. p. 49. pro մտանող vel մտեալ, abjecto enim augmento redit Diphthongus ու radicalis, uti in Ա՟ծաշունչ Θεόπνευστος, pro Ա՟ծաշնչեալ. Նմա ut սմա vid Gram. p. 93.

Ի ձեռն *per* ביד, Ἐν χειρὶ proprie *per manum*, Hebraismus est; Praepositionis loco adhibetur, & instrumentum, medium, vel modum actionis significat, Gal. 3: 19. 1 Cor. 15: 57. Exod. 5: 13. Substantive vero dicitur plerumque in Plurali, ut 'ի ձեռս qs. בידי *in manus* 2 Reg. 17: 20. *per manus* 2 Chron. 20: 7. hinc videtur posse concludi, non per ipsas Patris Pila-

 ti

ti manus, ſed juxta Auctorem noſtrum, ope & conſilio ejus e medio ſublatum eſſe Miherdatem, quem a milite Gallo, nomine Bitoeto, *Plinius Epit. Lib. C. II*; a filio Pharnace, *Joſephus Antiq. Jud. Lib. XIV. Cap. VI*; ſed veneno una cum Chorenenſi noſtro *Eutropius in Brev. hiſt. Rom.* occiſum eſſe, teſtatur.

Հօրն *Patris* eſt Gen. S. a Nomin. Հայր *Pater*, Gram. pag. 82. Ն adjectum դիմորոշական hoc loco eſt emphaticum & demonſtrativum.

Պիղատոսի eſt Gen. S. a Nom. Պիղատոս *Pilatus*, VI. Decl. Reg.

Պոնտացւոյ eſt Gen. S. a Nom. Պոնտացի *Pontius*, VIII. Decl. Reg. intelligitur idem ille, cujus frequens in hiſtoria paſſionis Chriſti fit mentio.

Սպանանէ *enecat*, *occidit*, 3. Perſ. S. Praeſ. Indic. Verbi սպանանել, Praet. սպանի vid. Grammat. pag. 124.

Թունաւոր *venenatus*, eſt proprie ipſe Nominativus Singularis, qui hoc loco valet eundem cum ſequente Subſtantivo, cum quo conſtruitur, Caſum, juxta Syntax. p. 179. Reg. III. Der. a Թոյն *venenum*, յ mutatur in ւ Can. Gen. V. Num. 2.

Դեղօք *pharmacis*, eſt Inſtrumentalis Plur. Num. a Nom. Sing. դեղ *pharmacum*, *remedium*, *antidotum*, Gen. դեղոյ IX Declin. Reg.

Վկայէ *teſtatur*, eſt 3. Perſ. S. Praeſ. Indic. ab Inf. վկայել *teſtari*, Praet. վկայեցի Imperat. վկայեա. Derivatur a վկայ *teſtis*, *martyr*; hinc & վկայութիւն *teſtimonium*.

բա-

Բանից est Dat. incrementi Pl. VII. Decl. Regul. a Nom. *բան res*, *negotium*, *verbum*.

Զրուցին est Commor. Sing. a Nom. զրոյց, ուի, ուից VI Decl. Reg. *Historia*, *narratio*, hinc զրուցել *narrare*.

Օպոբալսամին, est Genit. S. a Nom. Օպոբալսամ *balsamum* Peregrina vox est, qua manifeste indicatur locus *Josephi* ab Auctore citatus; nimirum respicit ad *Lib. I. de bello jud.* c. 5. ὁ Μιθριδάτου θάνατος ἀγγελθεὶς αὐτῷ περὶ Ἱεριχοῦντα, & mox sequitur: ἔνθα τὸ τῆς Ἰουδαίας πιότατον, Φοίνικά τε πάμπολυν, καὶ βάλσαμον τρέφει, ubi בן גוריון utitur hac voce אפרסמון Hinc etiam constat non ex Josepho Graeco sed Gorionide sua hausisse nostrum Mosen Armenum.

Մօտ Praep. constr. cum Dat. Incr. *Prope*. Item Nominaliter *praesens*, *vicinus*.

Աւետիք *nuncia* bona, laeta, Nominativus Pluralis. Singularis. աւետ. *nuncium*, hinc աւետարան *evangelium*, աւետարանել *evangelizare* աւետարանիչ *evangelista*, աւետարանական *evangelicus*, &c.

POST diligentem Operis recensionem ad rerum & vocum nonnullarum illustrationem sequentia judicavimus esse

ADDENDA.

Ad DISS. pag. 1. 2. quarti, labentis scilicet, seculi Scriptor, quo natus est Moyses, in schola Miesrobi e-

 du-

ducatus, & variorum translatione librorum ineunte seculo quinto celebris factus. Quarto enim seculo & ipse Miesrobus & Isaacus Patriarcha Literis operam dederant sub Niersese Magno, confer pag. Diss. 36. & 61.

Pag. 18. l. 10. սակաւակեաց qui est *brevis vitae.*

GRAM. Cap. I. Ad Calligraphiam quoque pertinet Literarum nonnullarum connexio, quarum scilicet figura ad nexum est disposita, ut. և, մե, մէ, մի, մխ, մկ, մն, վն. pro եւ, մ ե, մ է, մ ի, մ խ, մ կ, մ ն, վ ն: plura, quae in MStis occurrunt, usus facile indicabit.

Ad Cap. IV. p. 22, de syllabizatione ac divisione Vocis nota, quod ἀκρίβειαν istam omnino exigant Grammatici Armenorum; sed quantum ad usum communem, paucissimi has regulas videntur observasse: imo in optimae notae MStis vix justam Syllabarum divisionem, minus adhuc vocis in extremitate lineae divisae signum adscriptum videbis: hac igitur libertate & nos aliquando ob angustiam spatii usi sumus.

Ad Cap. VIII. De Siglis, adde ՟ pro ա poni, աւծ *pro* աստուած in libris Musicis, դրձլ pro դարձեալ *iterum*, եմ *pro* երուսաղեմ *Jerusalem*, զիէլ pro զիսրայէլ *Israëlem*, իւրց pro իւրեանց *suorum*, *suis*, կ pro կամ *vel*, *aut*, Պրն pro Պարոն *Dominus*, ք pro քան *quàm.*

Ad Pag. 45. adde: Intensionem & vehementiam significantia, in գին terminata, ut: ահագին *terribilis*, ուժգին *validus*, լալագին *lamentabilis*, huc refer խորին *profundissimus.*

Ad pag. 56. adde: Commoratiyus tamen, praeter ի vel

vel յ praefixa, aliquando etiam habet ներ, ըն, vel ն, quamvis rarius.

Ad pag. 103. ad lin. 15. adde: Verba Frequentativa, quae formantur repetitione primae syllabae Vocis primitivae, ut: *յորջորջել nuncupari*, ab *յորջել nominare*, *ջախջախել confringere*, a *ջախել frangere*, *խորդխորդալ gannire*, a *խորդալ stertere*.

Sed hic maxime operae pretium me praestiturum credidi, si Terminos Grammaticorum Armenicos, quos ipsi Operi inserere neglexi, in gratiam eorum, qui manuscriptas Armenorum Grammaticas legere aggrediuntur, explicuero: Hi igitur potiores sunto, Տառ *Elementum*, Գիր *Litera*, Շեշտ *Accentus*, Հագագ *Spiritus*, Կիրք *Passio*.

Պատիւք *Siglae*, Ստուգաբանութիւն *Etymologia*.

Անուն *Nomen*, Որակութիւն *Qualitas*, Տեսակ *Species*, Ձև *Figura*, Սեռ *Genus*, Շարժումն *Motio*, Բաղդատութիւն *Comparatio*, Թիւ *Numerus*, Հոլով *Casus*.

Գոյական, vel Ենթակայական, vel Ինքնակայ *Substantivum*, Ածական, vel Մակադրական, vel Ըյլակայ *Adjectivum*, Յատուկ *Proprium*, Հասարակ *Appellativum*.

Նախադաղափար *Primitivum*, Ածանցական *Derivativum*, Բայածական *Verbale*, Յարանուանական *Denominativum*, Մակարդական *Augmentativum*, quod & *Infectivum*, Փաղաքշական *Diminutivum*, Ստացական *Possessivum*; Տեղական *Locale*, Ունական *Habitudinis*.

Պակասական *Defectivum*, Աերացեալ vel Բացական

Abstractum, Կարգաւորականք *Ordinalia*, Բաղդատա-կան *Comparativus*, Գերադրական *Superlativus*, Սեռ-ական *Genericum*, Ազգական *Gentile*, Հայրանունական *Patronymicum.*

Պարզ *Simplex*, Բարդ *Compositum*, Յարաբարդ *Decompositum.*

Եզական *Singularis*, Յոգնական vel Բազմաւորական *Pluralis.*

Praeter Nomina Casuum Grammaticae nostrae pag. 56. adducta, occurrunt adhuc alia eosdem Casus denotantia, ut N. Ուղղական *Rectus*, G. Սեռական *Genericus* vel Հայրական *Patrius*, D. Ընծայական *Accessorius*, *vel* Բաշխողական *Distributivus*, Ac. Խնդրողա-կան *Postulativus* vel Կրողական *Passivus*, V. Կոչական vel Ձայնական *Vocativus*, Abl. Սկզբնական *Inchoativus*, N. Պատմական vel Վիպասանական *Narrativus*, Co. Կայական *Stationalis*, Instr. Կերպական *Formalis* vel Յեղանակական *Modalis*, vel Արձակական *Dimissivus*, Circ. Բոլորադրական vel Պարունակական *Circumlativus.*

Հոլովումն Declinatio, Խոնարհումն vel Խոտորումն *Inclinatio*, *Inflexio.* Դերանուն *Pronomen*, Կարգաւորական *Regulare*, Անկարգ *Irregulare.* Համեմատ *Analogum*, Անուղղի *Anomalum.*

Բայ *Verbum*, Ներգործական vel առաջագործական vel Ներ-գործական *Activum*, Կրաւորական *Passivum*, Չէզոքա-կան *Neutrum*, Հասարակ *Commune*, Անցողական *Transitivum*, Յաճախական *Frequentativum* Լծորդութիւն *Conjugatio.* Դէմ *Persona*, Ընդունելութիւն *Participium.*

Նախդիր *Praeposito*, Մակբայ *Adverbium* Շաղկապ *Conjunctio*, Միջարկութիւն *Interjectio.*

Կե-

Կիրառութիւն *Usus* seu *Praxis*, Շարադրութիւն vel Կառուցանութիւն *Syntaxis*, Համաձայնութիւն *concordantia.*

Addamus quoque: Աստուածաբանութիւն *Theologia*, Իրաւաբանութիւն *Juris prudentia*, Բժշկութիւն *Medicina*, Իմաստասիրութիւն *Philosophia*, Բանասիրութիւն *Philologia*, Բանաստեղծութիւն *Poëtica*, Ճարտասանութիւն, *Rhetorica*, Թուաբանութիւն *Arithmetica*, Երաժշտականութիւն *Musica*, Երկրաչափութիւն Geometria, Աստեղաբաշխութիւն *Astronomia*, Ժամանակագրութիւն Chronologia.

Ad pag. 322. lin. 14 post *profectò* pone չէ vel չէր *non.*

In Dialogis peregrina Vocabula, Armenis misceri solita, occurrunt per quam multa, quorum nonnulla hic exponemus.

P. 326. lin. 16. լութերանի, Sic Armeni vocant omnes qui ab ipsorum, Romaeorum, & Romanorum ritibus dissentiunt, qs. communi nomine eos qui *Protestantes* dicuntur.

Ibid l. 20. դաստուրովն, a դաստուր *facultatis concessio*, Pers. دستور *permissio*, *facultas*, & Arm. տուր *datio.*

Pag. 356. lin. penult. իզար Izar, peregrina vox est, *femoralia* Orientalium significans. նումրա Numra, Mercatorum terminus est, նումրա ա, բ, i. e. No. 1. 2. *numero primum*, *secundum*. Ֆի Arabica Praepositio في *in*, բակակա bakaka corruptissime, pro քաշ թող կաց *apage*, *omitte*, *stet*, Belg. *weg*, *laet staen*. l. ult Սահաբ Sahab Arabicum صاحب *Amicus*, Դօվլաթ *dolvath* pro դօվլաթ Arab دولة *fortuna*, Քամթար kamthar, Pers. كمتر *minor*, *us*, Բանդա banda, Pers. بنده *servus*. Pag. 357. l. 1. Արանգ Arang, Peregrina vox Indorum est *emporium* significans, Ուշուր uschur Arab. عشر *decima pars*, pro *censu* accipitur. բանդա-

դախանա bandachana, Perſ. بندخانه *domus ſervi*. l. 2. Ռիսպոստ *riſpoſt* Italicum, Պերքազ Percaz, Moſcoviticum Pricáz *Dicaſterium*, Կերթլու gertlu, Venetis accepta vox eſt *bractea*. Չուման antiqua Medica vox, Curdorum lingua adhuc ſignificat *quare*? l. 3. Ալ al pro այլ *alius*, պատ pat, pro փայտ *lignum*, լուն pro լին, տուն pro տին, Literarum nomina ſunt. Plura alia quae in his Dialogis occurrunt peregrina vocabula, Lectoris diligentiae relinquimus.

Ad Pag. 379. Frontiſpicium Templi, quod Bullae Patriarchali praefixum eſt, Eccleſiam Univerſalem denotat, & ſedem Catholici Patriarchae, deſignatam ſub figura columbae f. Emblemate Spiritus Sancti; Solis & Lunae, i e. Orientis & Occidentis; Stellarum, Poli Arctici & Antarctici, i. e. Septentrionis & Meridiei.

SPHALMATA B. L. ita corrigat: DISS. pag. 4. lin. 25. libera. l. 28-braea. p. 6. l. 13. pro. *Stren-* leg. *Magnus* p. 31. l. 3-עזוב p. 32. l. 10-mentes p. 52. l. 8. ſſ-*φαί-δο-σι-* p. 56. l. 13 պղի. p. 63. l. 23. *Hruetius*. GRAM. p. 6. l. 11. corp-p. 10. l. 13.-tione l. 28. pir-p. 15. l. 20 dele ա p. 21. l. 21 Voces ſine l. 27. Cap. X. p. 25. l. 25. ſonum p. 38. l. 1. ձեր *veſtri* p. 37. l. 9. իւն, quae in l. 11-Թեւան p. 42 l. ult. *lectus, ſtratum* p. 69 l. 1. գէՃ p. 79 Dat. S. & 'ի գեօղ. p. 93 l. 2. Com. pro 'ի մէնջ pone 'ի մեզ p. 104. l. 23. զղեն- p. 105. l. 9. մեռձեն- p. 106. l. 18. pro *ubique* lege *plerumque*. p. 112 l. 9. Perſonae-quae-xili-l. 13-oribus p. 122 l. 20 աստցեալ p. 123. l. 23. հասեալ p. 127. 2 Perſ. Pluſq. pl. ցեալ էլք. p. 128. 1 perſ. S. pluſq. իցէի. p. 152 l. 15-նելոց p. 173 l. 22. նոյնձ- p. 174. l. 8- անգր p. 180 l. ult. *fili* p. 183. l. 14. *potens* p. 184. l. 15-tivi p. 185. l. 10-dentes p. 186 l. 20.-dicite p. 188. l. 12-ſcitiae p. 198 l. 3. *falſum* p. 200. l. ult. ante ſe p. 201. l. 14-ſtruuntur p. 203. l. ult. ցեալ p. 204. l. 10-*tet* p. 205. l. 11. hae decem p. 206. l. 8. hac p. 225 l. 6-*plici*-l. 11. *ſonitus* p. 226 l. 2-*ntum* p. 235. l 10. tum p. 241. l. 7.-ըքնա-p. 250. l. 3. Vindicos l. 11.-*χάοις* p. 259. l. 12. ոչ l. 15. ելու- դուԹեանց p. 277 l. ult. զինչ p. 288. l. 11 ſumſerit p. 289. l. 12 կամայցն p. 297. l. 6. որո- p. 301. l. 3. temporum p. 308. l. 2. միջնգամին l. մէջ p. 313. l. 4. ումնից p. 324. l. 19. Literae p. 350. l. 10. veſtror-p. 353 l. 14. հանգամ. l. penult.- ամփի p. 355. l. 2. հանկայա p. 358. l. 10. բաղչէն p. 268. l. 2. համար p. 374. ll. penult. *Oecumenice* p. 378. l. 20- ծնի p. 379. l. 12. prod-p. 381. l. 13. cum datis his a Do- Ստա- Si qua forſan praetermiſerimus, ea leviora erunt, nec ullam Lectori remoram injicient.

FINIS.

INDEX I. VOCUM ARMENARUM

in hoc Opere comprehenſarum.

Nota: Litera *d* notat paginam Diſſertationis; *v* vero Voces Vulgares.

Ագահութիւն	61	ալիւր	64	աղաւնակերպ	253
ագիլ	146	ախ *d.*	15	աղաւնի	52
ագռաւ	74	ախէր *v.*	361	աղբեւր	64
ադեն *d.*	45	ախպէր *v.*	347	աղեղ *d.*	46
ադաթ *v.*	358	ախտ	249	աղէ	177
ադաբ *v.*	360	ածել	102	աղի *d.*	46
ազաբ *v.*	363	ականատես	220	աղիկ *v.*	353
ազատ	51	ականել	271	աղխ *d.*	12
ազատել	117	ականջ *d.*	44	աղմուկ *d.*	11
ազատաբար	284	ականջատ	46	աղուես	44
ազատութիւն	296	ակն	58	աղուեսիկ	44
ազգ	36	ակնարկել	193	աղջիկ	52
ազգաբանութիւն *d.*	40	ակնունիլ	403	աղքատ	207
ազգական	36	ահ	20	աղօթարար	378
ազգակից	289	ահա	167	աղօթել	117
ազգավլիմք	165	ահագին	402	աղօթք	270
ազդել	117	ահաւադիկ	167	աճ	107
ազդու *d.*	43	ահաւանիկ	167	աճիլ	107
ազդեցուցանել	121	ահաւասիկ	167	աճիւն	61
ազդր	64	ահեղ	54	աճումն	273
ազիզ *v.*	348	ահմալ *v.*	390	աճռել	117
ազն	67	աղ	20	ամ	67
ազնուական	78	աղագաւ	168	ամայացուցանել	121
աթոռ	295	աղալ	129	ամայել	122
աթոռակալ	68	աղախին	52	ամայի	70
աժանութիւն *v.*	338	աղաղակել	193	աման *v.*	356
աժել *v.*	361	աղայ *v.*	347	ամաչել	183
ալէկոծ է	159	աղաչանք	267	ամառն	59
ալիշվերիշ	345	աղաչել	117	ամառնային	43

INDEX I.

Ամբարաթ ս. 367
ամբաստանել 117
ամբար d. 15
ամբարտակ d. 11
ամբարտաւանութիւն 11
ամբիծ 375
ամբոխ 55
ամբողջ 67
ամեհի 70
ամենաբարեպաշտ 374
ամենախնամ 260
ամենակալ 230
ամենակատար 251
ամենակարող 271
ամենահնար 271
ամենամաքուր 272
ամենամեծ 54
ամենայն 69
ամենապարգեւ 220
ամենասբ̅ 73
ամենեւին 168
ամենեքեան 86
ամենեքին 86
ամէն ս. 309
ամէներջանիկ 271
ամէնինչ ս. 359
ամէնքն ս. 348
ամիս d. 41
ամլորդի 289
ամմա ս. 326
ամուլ 260
ամուսին 51
ամուսնանալ 102
ամուսնացուցանել 102
ամպ 21
ամպէ 158
ամսական 309
ամօթ 298
ամօթխած 364
այ ս 177
այգ 74
այգեստան 341
այգի 70
այգ 94
այդանօր 169
այդինքն 99
այդպէս 166
այդր 169
այժմ 173
այժմիկ 173
այիբ ս. 364
այլ 47 d. 175
այլազգի 326
այլայլել 281
այլայլութիւն 280
այլարդ 175
այլատարազ 383
այլեւ 175
այլեւայլ 263
այլեւս 175
այլթէ 176
այլինչ 92
այլմի 275
այլուրեք 169
այլոց 275
այն 94
այնինքն 99
այնուղի 175
այնչափ 172
այնպէս 166
այնքան 172
այս 166
այպնտռնել 199
այս 94
այսինքն 99
այսուհետեւ 289
այսչափ 172
այսպէս 166
այսպիսի 274
այսր 169
այսքան 171
այսքանիցս 171
այսօր 85
այր 55. 81
այրարատ d. 17
այրել 341
անագ d. 46
անագի 43
անախտ 260
անայլայլելի 259
անայր 81
անաշխատ 225
անապական 180
անապականութիւն 204
անապատ 196
անապատական 331
անասելի 335
անարատ 375
անարգել 280
անբաժանելի 281
անբաժին 238
անբաւ 271

անբ-

Անբովանդակելի 259
անգայտ 224
անգիտանալ 278
անգիր d. 12
անգոյ 268
անդ 169
անդամ d. 46
անդանօր 169
անդէն 170
անդուլ 212
անդունդ 241
անդր 169
անդրաբերել 163
անդրանկութիւն 272
անդրէն 168
անդրքան 207
անել v. 318
անեղ 251
անեղական 375
անեղանելի 226
անեղութիւն 267
աներ 312
աներբ 259
աներևոյթ 252
անզգամ 213
անզգային 241
անզննին 259
անզուգական 241
անզրաւական 180
անզօր 22
անէծք d. 55
անթիւ 335
անժամանակ 212
անժամանակեակն 262
անիծանել 123
անիմանալի 259
անիրաւութիւն 182
անլուր d. 43
անխայել 193
անծին 251
անկանել 123
անկարօտ 289
անկատար 106
անկարելի 292
անկէտ 259
անկին 78
անկիրթ 361
անկիւն 61
անկղ 63
անկողին 198
անկորուստ 280
անհաճոյէ 161
անհանդէտ 227
անհանդիստ 339
անհաս 259
անհասական 242
անհատաբար 238
անհնար 291
անհնարին 292
անհնարելի 292
անհոգի 274
անձեռն v. 306
անձն 62
անձնաւորութիւն 267
անձրևէ 158
անճառ 180
անճառաբար 265
անճառապէս 285
անճառելի 259
անմահ 216
անմահութիւն 277
անմաման 189
անմարմին 260
անմեկնելի 264
անմեղութիւն 291
անմտաբար 274
անյաղթելի 223
անյեղլի 284
անշահ 337
անշարժ 332
անշարժական 241
անշփոթ 281
անշփոթումն 285
անշօշափելի 281
անոյշ 251
անորիշ 212
անորոշաբար 285
անորոշական 105
անոտն v. 306
անուանի d. 11
անուանական 56
անուանել 12 d. 191
անուն 41
անուշահոտ 340
անուշուհի 52
անուր 259
անչափ 337
անչափական 241
անչարչարելի 277
անչարչարութիւն 277
անպական 359
անպարադիր 294
անպարագրելի 272
անպարտ 190
անպարտական 294

ան-

INDEX I.

Անպատում 217
անպէտք 345
անջատել 197
անջրպետել 241
անսահման 213
անսահմանալի 213
անսերմն 252
անսկիզբն 216
անսպառ 181
անստուեր 183
անվախճան 298
անվայրափա 294
անվնաս 336
անտես 227
անտեսական 241
անտեսանելի 259
անտի 169
անցանել 123
անփոխական 241
անփոյթառնել 198
անփոփոխ 259
անքակտելի 285
անքանակ 241
անքնին 242
անքննաբար 266
անքննելի 213
անքուն 290
անօթի 329
անօսր 64
անօրէն 163
անօրէնութիւն 182
անօրինակ 263
աշակերտ d. 59
աշակերտել 192
աշխատանք 169
աշխատիլ 290
աշխար 399
աշխարել 117
աշխարհ 399
աշխարհական 331
աշխարհացոյց d. 41
աշխարհօրէն 344
աշնանային 43
աշտարակաշինու-
թիւն d. 11
աչք 55
աչքաբաց 364
ապայ 171
ապաթէ 176
ապաթէոչ 176
ապականել 271
ապաշխարութիւն 270
ապաշնորհ 163
ապառնի 106
ապացոյց d. 51
ապաւէն 269
ապաւինիլ 193
ապաքէն 175
ապիկար 378
ապշիլ 147
ապուխտ v. 365
ապսպարել v. 349
ապստամբիլ 196
ապտակ 66
ապրանք 324
ապրեցուցանել 121
ապրիլ 179
ապրշմագործ 342
ապրշմեայ 43
ապրշմեղէն 342
աջ 375
աջաք v. 348
աջկողմն 323
աջող d. 61
առ 205
առագաստ 236
առադրել 163
առածել 103
առակ 66
առակել 117
առանձին 292 325
առանձնաբար 22
առանձնակի 172
առանձնաւորութիւն 267
առանց 164
առաջ 328
առաջաւոր 336
առաջև v. 322
առաջի 205
առաջին 88
առաջնորդ 88
առաջնորդել 192
առաջնոր 85
առատ 362
առաւել 168
առաւելութի 267
առաւելուլ 141
առաւելքան 207
առաւօտ 325
առաքեալ 179
առաքել 196
առաքելական 269
առաքելաշաւիղ 376
առաքինի 270
առաքինութիւն 199

առբ-

Առբասրել 385
առընթեր 164
առժամայն 168
առիւծ 15
առհասարակ 167
առնակին 78
առնանիլ 104
առնել 124
առնուլ 134
առոգանութիւն 221
առողական 56
առողջանալ 132
առողջութիւն 351
առու 361
առուծախ 342
առսակաւ 172
ասացուած 72
ասել 122
ասղագործութիւն 364
ասպետ d. 25
աստ 169
աստանօր 169
աստեղաբաշխութիւն 23
աստէն 170
աստի 169
աստիճան 66
աստղ 63
Աստուած d. 43
ա̃ծաբան 284
ա̃ծաբանական 44
ա̃ծաբանութիւն 409
ա̃ծագիծ 227
ա̃ծածին 49
ա̃ծահայր 83
ա̃ծային 43
ա̃ծաշունչ 49
ա̃ծապաշտ 68
ա̃ծապէս 297
ա̃ծավայելչական 262
ա̃ծութիւն 251
ա̃ծուհի 72
ա̃ծուսոյց 68
ա̃ծք 373
աստուստ 169
ասր 64 65
ատամն 59
ատեան 198
ատել 44
ատելութիւն 363
ատենի 39
արագ 242
արամբի 70
արատ 17
արարած 213
արարիչ 252
արարչութիւն 259
արբել 122
արբեցուցանել 121
արբուն 18
արգանդ 198
արգելանք 295
արգելուլ 140
արդ 175
արդար 72
արդարացուցանել 291
արդարև 166
արդարութիւն 46
արդեօք 166
արդէն 173
արդիւն 61
արդուրե̃մն 175
արեգ d. 44
արեգակն 59
արև 74
արևելեան 331
արևմուտ 226
արևմտեան 330
արղանի v. 368
արժանաւորել 296
արժանէ 161
արժանի 189
արժեցուցանել 191
արի d. 16
արիւն 60
արծաթ 72
արծաթեղէն 43
արծաթի 43
արծու v. 361
արկանել 200
արկղ 63
արհամարհել 199
արհեստ 339
արձակել 117
արմ d. 18
արմատ 261
արմաւ 72
արջ 43
արտ 163
արտաբերել 197
արտադրել 163
արտասուիլ 200
արտասուք 240
արտափայլել 216
արտաքոյ 205
արտաքուստ 336

INDEX I.

Արտաքսել 197
արտօսր 290
արցիբուրց v. 335
արքայ 36
արքայական 44
արքայաշէն 49
արքայութիւն 181
արքեպիսկոպոս 331
արքունի 44
աւաղ d. 19
աւագ կողմն 245
աւազ 72
աւազան 328
աւաղ 223
աւան 222
աւանդ 42
աւանդութիւն 336
աւարումն 296
աւարտել 225
աւել 164
աւելի 168
աւետարան 179
աւետել 117
աւետիք 271
աւերել 231
աւէտ 16
ափ 43
աքաղաղ 52
աքացի 165

Բ

Բաբա v. 360
բա̃մաթ v. 335
բաբաթբաբթ v. 339
բաբէ 177
բաբուշկար 342
բագ d. 18
բագին 274
բազար v. 348
բազէ d. 46
բազխտեղ v. 323
բազմակին 78
բազմիմարդութիւն 10
բազմայր 82
բազմապատիկ 184
բազմապատկօրէն 172
բազմացուցանել 121
բազմիլ 147
բազմիցս 171
բազմաւորական 408
բազմութիւն 34
բազուկ 44
բազում 25
բազումանգամ 171
բազումողորմ 182
բազրկան v. 324
բազրկանութիւն v 339
բաժակ 200
բաժանել 117 275
բաժանումն d. 51
բալքի v. 322
բախտ d. 46
բակ 163
բակակայ v. 356
բակառել 163
բակլայ v. 47
բաղխումն 47
բաղաձայն 18
բաղդատել 163
բաղկանալ 196
բաղնիք 55
բաղչայ v. 348
բամբակագոյն 341
բաղդատումն 407
բաղդատական 408
բամբասանք 337
բայ 177
բայական 407
բայց d. 175
բայցսակայն 175
բան 34 188
բանալ 131
բանակ 55
բանալի 70
բանական 66
բանականութիւն 47
բանակարան 45
բանակիլ 203
բանասիրութիւն 409
բանաստեղծել 336
բանաստեղծութիւն v. 409
բանացնել v. 342
բանաւոր 269
բանդա 356 v. 364
բանդախանա v. 357
բանջար v. 364
բանվոր 366
բանվոր 364
բանտ 197
բաշխել 117
բաշխողական 408
բառ 68
բառնալ 131
բաս 323
բասբալու v. 323

բա-

բասմայլնիլ v. 325
բասմաչլի v. 342
բարապան v. 50
բարաքաթ v. 365
բարբանջել 335
բարբառ d. 57
բարգաւաճեալ 377
բարդ 408
բարեբանել 266
բարեգործ 298
բարեգործութի̃ 374
բարեխօսութի̃ 336
բարեկամ 208
բարեյաղթող 374
բարեպաշտ 27
բարեպաշտել 103
բարեպաշտասիրել 103
բարեբար 260
բարի 16
բարկանալ 132
բարկացնել v. 352
բարկացուցանել 121
բարկութիւն 61
բարձ 24 131
բարձունք 194
բարձր 81
բարձրանալ 193
բարձրացեալ 375
բարձրաւանդակ d 12
բարձրութիւն 271
բարոյական d. 40
բարութիւն 60
բարուրանք 335
բարւոք 167
բարք 74 189
բաց 163
բացատ 172
բացատրութիւն d. 51
բացափայլիլ 199
բացօթեայ 163
բացական 40
բաւէ 161
բեկանել 123
բեկել 122
բեկումն 47
բեհեզ 37
բեն կորձ 244
բեռն 62
բեռնաբարձ 49
բեւեռել 117
բեր d. 17 122
բերան d. 44
բերել 122
բաժանումն 212
բժիշկ 28
բժշկական 44
բժշկել 117
բժշկութիւն 409
բիթաքալուֆ v. 350
բիծ 45
բիհանգամ v. 353
բիլախտ v. 347
բիւր 39 88
բիւրիցս 171
բլբուլ v. 236
բղխեալ 251.
բղխել 104
բղխումն 262
բղխող 260
բնագիր 10
բնական 66
բնակարան 269
բնակեալ 47
բնակեցուցանել 121
բնակիլ 104
բնակիչ d. 21
բնակութիւն d. 12
բնաւ 167
բնաւին 167
բնաւոր 271
բնութիւն 22
բոզ 222
բոլոր 68
բոլորակ 241
բոլորագիր 5
բոլորովիմբ 165
բոլորովին 274
բողկ 366
բոյն 43
բոյս 12 72
բոռալ 129
բոբիտ 45
բոցագոյն 341
բու 72
բութ 244
բուժել 249
բուխարի v. 366
բուծանել 123
բուն 7 d. 15
բուռ 43
բուռն 59
բուսանիլ 196
բուսուցանել 121
բուտ 20

բռ-

INDEX I.

բռել 103
բռնել 328 360
բռնետղ 63
բռնչալ 129
բռնցի 165
բրաբիոն 47
բրդեայ 43
բրել d. 117
բրինձ d. 47
բօլ v. 348
բօլբօլ v. 348

Գ.

Գագաթ 328
գազար v. 366
գալ 133
գալուստ 42
գահ 237
գահոյ 378
գաղափար 173
գաղել 197
բաղտ 172
գաձել 366
գայթակղեցուցա-
նել 105
գայթակղել 105
գայթակղութիւն 331
գան 7
գանգատ 364
գանձ d. 56
գանձապետ d. 56
գանձարան d. 56
գանձել d. 56
գանձետղ d. 56
գառն 61
գար 20
գարի 70
գարնանային 43
գարշ 41
գարշեցուցանել 121
գարշիլ 196
գարշոտի 44
գարուն 59
գաւառ 27
գելուլ 140
գեհեն d. 45
գեղ 37
գեղապանծ 375
գեղաւոր 212
գեղգեղեան 233
գեղեցիկ 41
գեղեցկուհի 52
գետ 41
գետափ 325
գետին 187
գեր 163
գերաբարձր 163
գերագոյ 259
գերագոյն 237
գերադրական 408
գերազանց 213
գերազանցել 200
գերալոյս 259
գերակատար 106
գերամեծ 54
գերան 219
գերանձաւ 259
գերապայծառ 375
գերեզման 229
գերիվերոյ 295
գերութիւն 201
գերքան 207
գերօղ 290
գեօղ 78
գզաթ 74
գէտ 7
գէր 72
գրգ՛ել 375
գթալ 193
գթած 223
գթակ v. 324
գթակակար v. 342
գթեցուցանել 121
գիլաս v. 340
գիծ 222
գինի 9
գինձ 366
գիշերային 165
գիշերանայ 159
գիտակ 188
գիտել 122
գիտուն 72
գիր 72
գիրանալ 132
գիրգ 7
գիրկ 328
գիրք 49
գիւլաբ v. 348
գիւղ 78
գիւն v. 304
գլել 117
գլխացաւութիւն 334
գլխաւոր 329
գլխովին 168
գլուխ 7
գլորումն 219
գծել 117
գնալ 129

գնայք

Գնացք	213	գրած	47	դաստուր v.	326
գնել	117	գրաւական	42	դատ	323
գոզակ d.	46	գրգռել	117	դատապարտել	117
գոլ	157	գրդլու v.	347	դատապարտութիւն	291
գոհանալ	188	գրեթէ	167	դատարկ	189
գոհութիւնտալ	337	գրել	117	դատարկանալ	199
գող	345	գրկել	117	դատարկել	197
գողանալ	24	գօսանալ	198	դատել	117
գողութիւն	24	գօտի	324	դար 45 d.	352
գողօրէն	173			դարբին	342
գոմ	366	**Դ**		դարձեալ	168
գոյ	68			դարձուցանել	121
գոյացուցանել	268	Դա	94 95	դաւանիլ	281
գոյնզգոյն	34	դադարեցուցանել	121	դաւանութիւն	251
գոյութիւն	241			դաւանօղ	228
գոչել	236	դադարկլլիլ v.	334	դդում	7
գոռ d.	17	դալ լակ v.	342	դեղ	404
գոռալ	129	դահեկան	191	դեղել	37
գով	107	դահլիճ d.	47	դեղին	72
գովել	113	դայդ դայն	95	դեն d.	45
գովելի	70	դայեակ	51	դենար	192
գովեստ	47	դայս	95	դեռ	174
գովութեամբ	314	դանկէտող	63	դեռաբոյս	383
գործ	29	դաշտագեղ	79	դերանուն	408
գործել	183	դաշտագեօղ	79	դեռեւս	174
գործի	70	դաշտավայր d.	12	դեռուշ	174
գործիական	56	դառ v.	354	դերձիկ	342
գործունեայ	36	դառն	62	դե	20
գորովլու v.	354	դառնալ	131	դէ v.	323
գորսն	59	դառնութիւն	277	դէզ	55
գութ	362	դաս	55 74	դէզդէզ	167
գուլ v.	356	դասակցել	270	դէմ 163 395	408
գունդ	55	դասատուն	333	դէպ	337
գուցէթէ	167	դասեցուցանել	228	դէպ ՚ի լաւն	326
գտանել	123	դաստարխան v.	359	դըժուար	189

INDEX I.

Դըշխոյ 238
դժոխք 295
դժոխաշարժելի 295
դժուարանալ 192
դժուարին 295
դի 72
դիել 401
դիմամարտ 163
դիմել 395
դիմողական 408
դիմորոշական 99
դիմումն 395
դինջ v. 339
դիպակ d. 47
դիտապետ 375
դիտել 117
դիւահար 49
դիւր 39
դիւրագոյն 210
դիւրապէս 165
դիւրաշարժելի 295
դիւրին 295
դնել 122
դնել 'ի մտի 201
դողալ 131
դոյլ d. 45
դոյն 94
դոյնինչ 172
դոյնինչ նուազ 207
դու 93
դուռ 354
դուռն 59
դուստր 64
դուրգար v. 342
դուրս 326
դուքան v. 342
դուքանդար v. 342
դպիր 67
դպրապետ 39
դպրատուն 333
դպրոց 66
դռնակ 44
դռնապան 51
դրախտ 47
դրամ 47
դրոշմն 327
դօլաբ v. 366
դօլմայ v. 349
դօլու v. 353
դօշակ v. 367
դօշամայ v. 366
դօստ v. 365
դօվլաթ v. 409
դօվլտօլ v. 353

Ե.

Եա v. 323
եախնի v. 349
եդ 22
եզ 90
եզակի 172
եղիցս 171
եւս 62
եթէ եթէոչ 176
ել 24 153
ելանել 123
ելողութին 259
ելուզանել 197
ելումն 267
ելումուտ v. 331
ելք 55
եկ 24
եկեղեցի 208
եղական 241
եղանակ 105
եղանիլ 153
եղբայր 82
եղբայրակից 385
եղբայրանալ 193
եղեամն 59
եղէգն 59
եղծանել 123
եղն 69
եղ ջիւր 64
ենթ 163
ենթակայ 163
ենթակայական 407
եպիսկոպոս 13
եպիսկոպոսարան 333
եռ 53
եռալ 129
եռամեծ 54
եռանդամ 229
եռանդն 173
եռապատիկ 90
եռատող 229
եռատուն 229
եռափայլ 375
եռօրդ 89
ես 25 92
եւ 133
ետղ 63
երաժշտականութին 409

երակ

Երակ 66
երամ 55
երամերամ 167
երան d. 18
երանել 237
երանեցուցանել 121
երանի 171
երանիթէ 171
երասխ d. 15
երբ 164
երբեմն 174
երբեւ 174
երբեք 174
երբոր v. 336
երգ 215
երգել 117
երդնուլ 182
երեկոյանալ 159
երեկոյեան 137
երես 67
երեսներորդ 89
երեսնորդ 89
երեսուն 87
երեսուներորդ 89
երեւեցուցանել 121
երեւելիք 252
երեւի 160
երեւիլ 191
երեք 87
երեքամեայ 91
երեքանգամ 171
երեքեան 90
երեքերեք 90
երեքին 90
երեքկին 90
երեքպատիկ 309
երէկ 173
երէց 33
երթալ 133
երթեւեկութիւն 331
երիցս 171
երիցսերանեալ 375
երկաթ 187
երկաթագիր 5
երկակի 172
երկամեայ 91
երկամնեայ 91
երկայնութիւն 187
երկայր 82
երկանգամ 229
երկար 244
երկարաձիգ 287
երկաքանչիւր 277
երկեակ 90
երկեմենի 91
երկժամեայ 91
երկին 68
երկիր 68
երկիրպագանել 216
երկիցս 171
երկիւղ 68
երկիւղած 28
երկկին 78
երկձայն 28
երկմիտ 27
երկնահանգէտ 375
երկնային 43
երկնաւոր 296
երկնչիլ 196
երկու 87
երկուանգամ 171
երկուբիւր 88
երկուհազար 88
երկուհարիւր 88
երկուութիւն 283
երկոտասան 87
երկոտասաներորդ 89
երկոքեան 90
երկոքին 90
երկպատիկ 90
երկտող 229
երկտուն 229
երկրային 43
երկրաչափութիւն 409
երկրպագանել 102
երկրպագել 49
երկրպագութիւն 265
երկրորդ 89
երկրորդաբար 171
երկօրեայ 91
երջանիկ 51
երրապատիկ 90
երրեակ 228
երրորդ 89
երրորդանգամ 168
երրորդութիւն 251
երփնազարդ 229
երփներփեան 233
եւ 175
եւայլ 199
եւեթ 173
եւս 175
եւզի 175
եւթէ 175
եւոչ 179

Եւս 175
եւսքանզեւս 168
եփել 117
եօթանասուն 88
եօթն 59
եօթնեօթն 91
եօթնապատիկ 90
եօթներորդ 89
եօթնեւտասներորդ 89
եօթնեքեան 91
եօթնեքին 91

Զ

Զազրանալ 196
զախիրա v. 343
զայիֆ v. 357
զայրանալ 132
զանգուած 272
զանխլաբար 172
զանցառնել 198
զավղ v. 361
զատ 205
զատանալ 104
զատզատ 323
զատիկ 42
զատուցանել 121
զարա v. 323
զարար v. 345
զարաֆաթ v. 355
զարդանալ 273
զարդ 74
զարդարել 223 199
զարդարուն 361
զարզամլին v. 366
զարթնուլ 141
զարթուցանել 104
զարկ 244
զարկ 123
զարկանել 123
զարհուրիլ 147
զարմ 43
զարմայր d. 18
զարմանալ 132
զարմանալի 341
զարմանք 55
զաւակ 65
զբօսնուլ 140
զբուռնարկանել և զբուռնհարկանել 198
զգալ 129
զգայական 241
զգայարան 45
զգենուլ 140
զգենուլիլ 149
զգեստ 74
զգեցուցանել 102
զգոյշ 329
զգոյշ լինիլ 181
զեղուլ 140
զեղուն 72
զենուլիլ 149
զենուլ 140
զեռուն 72
զեյթուն v. 341
զէն 74
զըզուիլ 196
զի զիարդ 168 175
զիարդ v. 368
զիղջէ 161
զիմի 175
զինել 117
զիննաթ v. 342
զինչ 169
զինչ արդեօք 169
զիջանիլ 193
զլանալ 132
զկնի զհետ 205
զղջալ 196
զղջանալ 328
զմայլիլ 236
զմէ 169
զմտաւածել 201
զոհել 118
զովանալ 132
զորօրինակ 176
զոյգ 259
զուարակ 194
զուարթ 42
զուարթուն 42
զուարճանալ 199
զուգական 266
զուգել 117
զռալ 129
զտել 197
զրա v. 323
զրպարտանք 335
զրկանք 67
զրկեալ 189
զրոյց d. 12
զրուցատրութիւն 346
զրուցել 118
զօկ v. 353

Զօղ

Զօշղ v. 354
զօր 397
զօրագոյն 186
զօրանալ 132
զօրավար 395
զօրացնել v. 364
զօրաւոր 22
զօրել 118
զօրեղ 68
զօրութիւն 262

Է.

Է 67
էական 66
էակից 228
էապէս 262
էբարձ 131
էգ 52
էգձի 51
էգ մարդ 51
էդ v. 311
էդպէս v. 322
էդվախտ v. 322
էդտեղ v. 322
էլ v. 323
էլէդ v. 311
էլէն v. 311
էլ էս v. 311
էլնոչ v. 340
էլվի v. 341
է կորձ 244
էհ v. 177
էհար 123
էյվան v. 367
էն v. 311
էնժուկն v. 322
էնդիցդէն v. 323
էնդունք v. 310
էնդուրհամար v. 322
էնպէս v. 322
էնվախտն v. 322
էնտեղ v. 322
էնտեղէն v. 323
էութիւն 8
էջմիածին 332
էս v. 311
էսէնց v. 347
էսպէս v. 322
էսվախտս v. 322
էստեղ v. 322
էստեղէս v. 323
էստիցդէն v. 323
էստունք v. 310
էստուրհետնէ v. 322
էսօր v. 322
էվակ 177
էր 154 168
էրէց 331

Ը.

Ըղձալ 39
ըղձական 39
ըղձանք 67
ըղձի 39
ըղձութիւն 39
ըղունգն 59
ըմբոն է 160
ըմբռնել 118
ըմպել 118
ըն 206
ընդդոյզ d. 45
ընդ 163
ընդաջմէ 164
ընդարձակել d. 16
ընդդէմ 163
ընդդիմակացութիւն 402
ընդդիմանալ 163
ընդել 189
ընդէր 168
ընդէրոչ 169
ընդծով 170
ընդհանուր 163
ընդհանրական 269
ընդհանրապէս 167
ընդյառաջ 30
ընդոծին 72
ընդոստնուլ 196
ընդ որ 170
ընդունելութիւն 408
ընդունիլ 103
ընդ ցամաք 170
ընթանալ 132
ընթեռնուլ 140
ընթեռնանիլ 104
ընթեր 164
ընթերցուած 72
ընթերցող 66
ընծայ 36
ընծայեցուցանել 121
ընկենուիլ 149
ընկենուլ 140
ընկեր 67

Ընկերակից 50
ընկղմել 193
ընձեռել 198
ընձեռութիւն d. 51
ընտանի 69
ընտրեալ 189
ընտրել 118
ըշտապղուկ v. 348
ըռունգն 59
ըստ 163
ըստեղծուած 36
ըստ որում 173
ըստուգ v. 322
ըստունկանել 163

Թ

Թագ d. 46
թագադիր d. 25
թագաւոր 29
թագաւորական 44
թագաւորել 192
թագաւորութիւն 252
թագուհի 70
թագուցանել 121
թագչիլ 147
թաղայ v. 348
թաթ 9
թաթախել 329
թաթաւել 118
թալվար v. 361
թախանձել 118
թահդի v. 368
թահրին v. 365
թաղել 118
թաղնամայ v. 361
թամալ v. 361
թամամ v. 345
թամամլին v. 323
թամաշայ v. 367
թամաշայանել v. 361
թամքել v. 369
թան 362
թանալ 148
թանիլ 148
թանձրացուցանել 121
թաշտ 244
թաս v. 346
թարգմանել d. 46
թարգմանիլ 191
թարգմանիչ d. 32
թարգմանութիւն d. 59
թարղ v. 361
թարթել 242
թարիղ v. 364
թարիֆլամա v. 356
թարց 164
թաց 222
թաւաղայ v. 351
թաւալել d. 45
թաւալեցուցանել 121
թափանչայ v. 369
թափել 118
թափսի 364
թաքուստ 47
թաքուցանել 197
թաքրար v. 322
թեմատէր 83
թեռն 62
թերեւս 167
թերեւսարդեօք 167
թեւ 16
թէ 176
թէտբան 50
թէակամ 50
թէեւ 175
թէէլ v. 323
թէոչ 176
թէպէտ 175
թի 72
թիզ 241
թիկունք d. 46
թիւ 43
թիւր 39
թիւրել 39
թղթագրութիւն 371
թղթեայ 43
թղթէ v. 305
թմբրիլ 228
թմրութիւն 216
թնդիւն 47
թշնամանել 295
թշնամանք 55
թշնամի 70
թշնամութիւն 337
թշուառական 378
թող 102
թողութիւն 346
թողուլ 102
թօղումեմ v. 317
թոնիր 366
թոշակ 66
թոռն 363
թուակցութիւն 265

Թուզ 340
Թութ 340
Թուխիլ 160
Թուլակի 172
Թուղթ 71
Թումբ 366
Թունաւոր 84
Թուր v. 72
Թուրլու v. 339
Թուրլութուրլու v. 340
Թուփ 236
Թուք 40
Թռիլ d. 46
Թռչիլ 242
Թռչուն 72
Թփլիլ v. 336
Թճակամնութիւն 409
Թքնուլ 141
Թֆամբչի v. 343
Թօթափել 118

Ժ

Ժամ 73
Ժամակարգութիւն 254
Ժամանակ 30
Ժամանակագիր d. 10
Ժամանակագրութիւն 409
Ժամանակեայ 68
Ժամանել 118
Ժառ v. 20
Ժառանգ 51
Ժառանգել 118
Ժառանգութիւն 298
Ժիր 223
Ժողով 39
Ժողովարան 269
Ժողովել 39
Ժողովուրդ 55
Ժպժ 9
Ժուժկալել 252
Ժտել 197
Ժրանալ 199
Ժռատ 46

Ի

Ի բաց 172
ի բացկալ d. 51
ի բացուստ 170
իբր 173
իբրեւ 173
իբրթէ 176
իբրեղ v. 350
իբրու 173
ի գործածել 330
իգուց v. 347
իեմիշ v. 364
ի զատ 172
իզար v. 356
ի թարթիլ աչաց 168
ի թաքստեան 172
ի թիկունսկոյս 169
իժ 39
իլլահ v. 361
իխթիար v. 369
ի ծածուկ 172
ի հեռուստ 170
ի ձախկոյս 169
ի ձախմէ 164
ի ձեռն 164
իղձ 39
իմ 95
իմանալ 148
իմանիլ 148
իմաստ 42
իմաստասէր 27
իմաստասիրական 44
իմաստասիրել 48
իմաստասիրութիւն 27
իմաստնագոյն 53
իմաստնագունից 53
իմաստնագունորէն 166
իմաստնանալ 199
իմաստնացեալս 172
իմաստնասիրել 102
իմաստնորէն 166
իմաստութիւն 189
իմաստուն 53
իմացուած 212
ի մերձուստ 170
ի մէջ 164
իմիասին 167
ի միջոյ 205
ինն 97
ի ներսկոյս 169
ի ներքուստ 169
ի ներքոյ 205
ի ներքս 169
ինծ 39
ինձ 39
ինն 87

Իննա

իննամնեայ 252
իններորդ 89
իննեքեան 91
իննեքին 91
ինն ինն 91
իննսուն 88
ինչ 39
ինչինչ 97
ինչու v. 322
ինչպէս v. 322
ինչտեղէ v. 323
ինքն 99
ինքնագոյ 48
ինքնագլուխ 375
ինքնակայ 407
ինքնական 95
ինքնասիրել 103
ինքնիշխանաբար 297
իշ v. 323
իշխան 42
իշխանաբար 297
իշխանութի 252
իշխանուհի 52
իշխել 118
իշխեցուցանել 121
իշխուհի 52
իշուկ 44
իջանել 102
իջևանել 343
իջումն 289
իջուցանել 102
իսկ 25 166
իսկարդ 175
իսկևիսկ 166
իսկթէ 176
իսկի v. 361
իսկնաւ 175
իսկոյն 174
իսկուհի 237
իսպառ 168
ի ստորէ 170
ի վախճանի 171
ի վաղիւանդր 174
ի վաղորդայն 174
ի վայր 171
ի վայրկոյս 169
ի վեր 169
ի վերայ 205
ի վերկոյս 169
ի վերոյ 205
ի վերուստ 169
ի վերջնումն 171
ի վերքան 285
ի տար 172
իր 347
իրաւաբանութի 409
իրաւական 44
իրաւի 166
իրաւունք 55
իրիկու v. 335
իրողական 408
իրողութի d. 40
իցէ 167
իցէարդեօք 167
իւիւիք 18
իւլէ d. 47
իւղ 15
իւղաբեր 226
իւղոտ 45
իւր 95
իւրակամ 48
իւրական 95
իւրաստեղծ 280
իւրաքանչիւր 181
իւրաքանչիւրոք 92
իւրն v. 311
իքմին v. 326

Լ.

Լագան v. 350
լալ 129
լալօն 68
լակել d. 46
լայեղ v. 348
լայնատարած 343
լայնութիւն 187
լանջ 199
լատիներէն 165
լարել 118
լաց 43
լացիօրէն 172
լաւ 18
լաւագոյն 68
լաւագունապէս 167
լաւագունեղապէս 167
լեառն 62
լեզու 66
լեզուատ 46
լեղի 261
լեռնադաշտակ d. 12
լեռնանալ 132
լեռնոտ d. 12
լի 72

Լիալի

Լիալի 343
լիզու v. 356
լինել 157
լինտր 64
լիտր 64
լիրք 190
լծել 118
լծորդել 118
լծորդութիւն 408
լնուլ 140
լոկ 309
լոյծ 68
լոյս 222
լու 15
լուանալ 131
լուիլու 172
լուծ 222
լուծանել 123
լուծումն 326
լուսաբնակ 375
լուսազարդել 216
լուսածին 236
լուսակառոյց 379
լուսանալ 159
լուսաւորել 219
լուսաւորիչ 47
լուսին 186
լուր 72
լուցանել 123
լռել 118
լռելեայն 172
լսել 125
լսելիք 182
լրումն 289
լքումն 216

Խ

Խաբար v. 394
խաբար լինիլ v. 336
խաբել 118
խաբէութիւն 180
խազել d. 46
խաթխրմայ v. 357
խաթր v. 353
խալի v. 359
խածնուլ 142
խաղալ 12 d. 151
խաղաղ 29
խաղաղասէր 339
խաղաղութիւն 179
խաղացումն 181
խաղող 72
խայ v. 356
խայտալ 130
խանգարել 118
խանդաղատիլ 200
խաշխաշ v. 365
խաչ 68
խաչապաշտ 329
խաչել 253
խառատ v. 342
խառել 118
խառնակումն 278
խառնել 287
խառնելի 287
խառնումն 287
խարաբաթ v. 360
խարբալել d. 47
խարբիզակ v. 340
խարջ v. 339
խարտեաշ 187
խաւար 42
խաւարաբնակ 295
խաւարանայ 160
խաւարին 179
խափանել 273
խեթկել 118
խեղճ 362
խեցեղէն 42
խեւ 16
խէյրբան v. 370
խէր v. 304
խրխնջալ 130
խիար v. 340
խիզան v. 363
խիստ 168
խիտ 19
խիւ 10
խլել 201
խղձել 118
խմոր d. 45
խնայել 193
խնամի 189
խնամօղ 228
խնդալ 130
խնդիր 271 369
խնդրան 47
խնդրել 9
խնդրուած 47
խնդրումն 9
խնծոր 72
խնձոր 340
խնուլ 140
խնուիլ 149

INDEX I.

Խյող 222
խոհեմ 68
խոհեմաբար 166
խոհեմագոյնաբար 166
խոհեմիգունձեղապէս 166
խոյ 12
խոնարհ 378
խոնարհաբար 386
խոնարհեցուցանել 122
խոնարհիլ 192
խոչ 341
խոստանալ 132
խոստովան 25
խոստովանանք 67
խոստովանիլ 258
խոստովանութիւն 270
խոստովանող 47
խոսրովային 244
խոտ 72
խոտել 280
խոր 26
խորագոյն d. 51
խորան 241
խորդալ 130
խորդ խորդալ 130
խորին 406
խորխոխ 203
խորհիլ 48
խորհուրդ 48 225
խորհրդածի 289
խորհրդարան 66
խորոված 349
խորովել 118
խորովու v. 349
խոց 10
խոցոտել 202
խուլ 31
խուճապանք 399
խուճապել 399
խուժ v. 244
խուժն 244
խռալ 130
խռովեցուցանել 122
խռովիլ 207
խրատ 74
խրխտ v. 342
խրոխտալ 130
խրտնուլ 141
խփել 118
խօդա v. 362
խօլ d. 45
խօշթաբ v. 355
խօշթաբչի v. 355
խօշ v. 303
խօջայ v. 322
խօսիլ 142
խօսումնեմ v. 317
խօսք 10 68
խօրող v. 353

Ծ

Ծագել 118
ծագէ 159
ծախ 42
ծախել 278
ծածկել 118
ծածկոյթ 68
ծաղ 74
ծաղիկ 229
ծաղկագիր 5
ծաղկազարդ 334
ծաղկած 367
ծաղկարար 341
ծաղկոց 45
ծաղր 65
ծայր 43
ծայրագոյն 374
ծանդր v. 339
ծանիլ 181
ծանուցանել 188
ծանր 65
ծանրացուցանել 122
ծանրութիւն 369
ծանօթ 189
ծառ 72
ծառայ 68
ծառայել 192
ծառայութիւն 184
ծառուս 44
ծարաւ 369
ծարաւի 39
ծարաւիլ 147
ծեծել 118
ծերանալ 132
ծերունի 386
ծիծաղիլ 152
ծիծեռն 59
ծին 39
ծիրան 340
ծիրանի 46
ծխոտ 46
ծնանիլ 152

Ծնե-

Ծնելութիւն 267
ծնծղայ d. 45
ծնկներ 244
ծննդական 187
ծնողութիւն 267
ծնունդ 61
ծնօղ 40
ծոմ 329
ծոյլ 68
ծով 74
ծովային 43
ծովաջուր 73
ծովեզր 48
ծոր 20
ծոց 180
ծունկն d. 44
ծօ v. 177
ծօվա v. 356

Կ

Կադել 193
կազմել 118
կաթել 194
կաթնասուն 272
կաթնեղէն 335
կաթուղիկէ 269
կաթուղիկոս 332
կալ 42 130
կալել 122
կալնուլ 403
կալոտի 43
կալուած d. 12
կախել 103
կակղապէս 172
կամ 175
կամար 241
կամաց 172
կամայկամաց 325
կամաւ 252
կամաւոր 291
կամթէ 175
կամիլ 148
կամք 55
կայական 408
կայանալ 241
կայծակէ 159
կայծակն 59
կայուն 45
կայսր 374
կայտառ 189
կանաչ 72
կանաչանալ 229
կանգնել 199
կանգուն 213
կանխաձայնութիւն 291
կանխաւ 168 174
կանոն 360
կանչել v. 347
կաշի 42
կապար 198
կապարի 43
կապել 118
կապուտ 72
կառ 20
կառավարութիւն 409
կատարեալ 273
կատարել 216
կատարելապէս 281
կատարիչ 289
կար 20
կարաս 365
կարասատուն 365
կարավան 343
կարգ 326
կարգաբար 171
կարգաւորական 408
կարգել 212
կարգունակ 408
կարգվել v. 331
կարգքահանայութեան 328
կարդալ 130
կարդացմունք 333
կարենալ 131
կարի 168
կարիք 343
կարծել 273
կարծեօք 273
կարկոտէ 159
կարճ 370
կարճառօտապէս 334
կարճիկարճոյ 328
կարմիր 215
կարուակ 51
կարօղ 210
կարօտիլ 192
կացիր բարև v. 337
կացուցանել 104
կաքաւ 348
կեալ 133
կեանք 55
կեղեքել 197
կենալ v. 329
կենդանանալ 297

INDEX I.

Կենդանատու 231
կենդանաբար 51
կենդանացուցանել 122
կենդանի 70
կենդանոյն 165
կենդանութիւն 229
կենցաղավարութիւն 338
կեր 10
կերակրել 21
կերակուր 290
կերպ 328
կերպական 408
կերպաս d. 46
կերպարան 262
կեցուցանել 224
կերուցիչ 47
կէս 38
կէսօր 38
կէսօրական 38
կէսօրեայ 38
կէտ 38
կթել 197
կիղելի d. 44
կին 77
կիսագունտ 241
կիր 10
կիրակի 30
իիրառութիւն 409
կլիմա d. 47
կղմինտր 64
կճեպ 341
կնդրուկ 237
կնիկ 44
կնիկառնուլ v. 330
կնիք 262
կնկատէր v. 363
կնքահայր 328
կնքել 231
կշիռ d. 40
կշռել 118
կշտի 350
կողակ 340
կոզնի 70
կոխել 118
կոկորդ d. 45
կողածին 261
կողակից 359
կողմն 59
կոյս 72
կոյտ 55
կոյր 10
կոչական 56
կոչել 179
կոչումն 262
կոստղ 63
կով 74
կոտիմ 366
կոտոր 224
կորեկ 340
կորիզ 341
կորիւն 61
կորնչիլ 196
կորովի 225
կորուսանել 123
կուժ d. 47
կուշտ 360
կուպղ 63
կուպր d. 45
կուսանք 363
կուսութիւն 373
կուտել 182
կուր 10 21
կուրուկ 44
կապել v. 366
կպրոտ 46
կռիւ 16
կռուել 193
կտակ d. 59
կտակարան 45
կտաւ 21
կտաւեայ 43
կտրատել v. 354
կտրել 118
կրակ 360
կրաւորական 408
կրել 22
կրէտացի 336
կրկին 90 168
կրկինանգամ 168
կրկնակ 90
կրկնապատկօրէն 172
կրկռալ 130
կրողական 408
կրտսեր 373
կրող 40
կրօն 68
կցորդ 45

Հ

Հա v. 166 177
Հաբաշստան 45
Հաբեղայ 331
Հագագ 407

Հագնիլ

Հագնիլ v. 347
Հազալ 130
Հազար 88
Հազարորդ է
Հազարերորդ 90
Հազարլիս 171
Հազիր v. 347
Հազիրել v. 348
Հազիւ 172
Հալածել 118
Հալել 198
Հալճայ v. 237
Հակաճառել 193
Հակաճառութիւն 327
Հակառակ 66
Հակառակիլ 192
Հակառակորդ 278
Հաղորդ 266
Հաղորդակցիլ 193
Հաղորդութիւն 270
Հաղորդվիլ v. 329
Հաղորդող 328
Հաճիլ 152
Հաճոյ 12
Հաճոյանալ 192
Հաճոյ է 161
Հաճութիւն 271
Համաբարոյ 383
Համաբուն 267
Համագոյ 257
Համախոհ 279
Համակ 167
Համակարիք 383
Համաձայն 23
Համաձայնիլ 192
Համաձայնութիւն 409
Համայն 267
Համանգամայն 167
Համանման 241
Համառօտ d. 41
Համատարած d. 41
Համար 321
Համարիլ 191
Համարձակիլ 203
Համարձակութիւն 180
Համբառնալ 131
Համբարձումն 47
Համբաւ -ել 217
Համբերել 27
Համբոյր 40 224
Համբուրել 40
Համեղաբարոյ 383
Համեմատ 408
Համեմատիլ 263
Համեցէք v. 349
Համիշա v. 322
Համօրէն 167
Հայ 12
Հայազգ 332
Հայաստան 45
Հայաստանեայք 257
Հայելի 367
Հայերէն 165
Հայիլ 148
Հայկական d. 21
Հահոյութիւն 264
Հայր 82
Հայրածին 261
Հայրական 180 408.
Հայրանմանական 408
Հայրապետ 30
Հայրապետարան 45
Հայրենի 46
Հայրութիւն 264
Հայցական 56
Հայցել 101
Հայցուած 47
Հանապազ 174
Հանապազորդ 351
Հանապազորդել 185
Հանաք v. 361
Հանգամանք 326
Հանդէտ 107
Հանգիստ 61
Հանդիտանալ 107
Հանգոյն 173
Հանգչիլ 147
Հանդերձ 206
Հանդէպ 205
Հանդէս 334
Հանդիպի 160
Հանդիպիլ 192
Հանել 122
Հանճար 199
Հաշտեցուցանել 105
Հաշտիլ 105
Հաշտութիւն 291
Հապճեպ 168
Հաջաթ v. 362
Հառաչումն 240
Հասակ 189
Հասակակից 50
Հասանել 123
Հասարակօրէն 333
Հասկանալ v. 355

I N D E X I.

Հաստուն 45
Հաստատ 332
Հաստատել v. 249
Հաստ d. 44
Հատանել 123
Հատավաճառ 387
Հատու 66
Հատուցումն 254
Հարազատ 388
Հարած 47
Հարաւային 331
Հարդեան v. 315
Հարիւր 88
Հարիւրապատկօրէն 172
Հարիւրիցս 171
Հարիւրորդ է
Հարիւրերորդ 90
Հարկ 189 215
Հարկ է 160
Հարցանել 123
Հարուած 72
Հարուլ 141
Հարուստ 324
Հարսանիք 180
Հարսն d. 46
Հարսնաքոյր 84
Հարսնեղբայր 83
Հարստադաւնեղ 190
Հարցնուլ 141
Հարք d. 13
Հաց d. 44
Հացկերուտ v. 347
Հաւ 27
Հաւաս v. 345
Հաւան d. 17
Հաւանիլ 152
Հաւատալ 130
Հաւատարիմ 200
Հաւատումեմ v. 317
Հաւաք 43
Հաւեղ 225
Հաւկիթ 335
Հաքաթ v. 344
Հեբրայեցերէն 165
Հեղ 214
Հեզահոգի 48
Հեթանոս 67
Հեծնուլ 140
Հեծութի 388
Հեղգայր 82
Հեղուլ 140
Հեշտ 343
Հեռ 37
Հեռանալ 132
Հեռի 37 70
Հեստել 118
Հետ 205
Հետամուտ 403
Հետաքրքրութի 337
Հետևիլ 148
Հետընթաց 163
Հեր 10
Հերու 174
Հերօդիանոս 46
Հեւալ 130
Հզօր 53
Հզօրագոյն 53
Հզօրագունեղ 53
Հէ v 117
Հէն 10 74
Հէնցայ v. 339
Հէր v. 308
Հէրեար v. 353
Հէրիքա v. 357
Հիաղօր 375
Հիռար 173
Հիղան 165
Հիկէն 165
Հիմա v. 358
Հիմի v. 322
Հիմիկս v. 322
Հիմն 59
Հին 10
Հինգ 87
Հինգերորդ 89
Հինգետասան 87
Հինգեքեան 90
Հինգկին 90
Հիշարաթանել v. 334
Հիպակ 173
Հիւանդ 67
Հիւանդանալ 132
Հիւսել 15
Հիւսն 59
Հիւր 366
Հմայ 36
Հնազանդ 364
Հնազանդիլ 192
Հնար 263
Հնարաւոր 292
Հնացեալ 211
Հնգապատիկ 90
Հնգետեսակ d. 41
Հնգիցս 171

Հնգա-

Հնդստան 45
Հնձան 365
Հնձել 201
Հնոց 198
Հնչեցուցանել 122
Հոգալ 22
Հոգեկան 66
Հոգեղէն 43
Հոգևոր 66
Հոգի 12
Հոլով 407
Հող 339
Հողագործ 49
Հողագործութիւն 339
Հողատէր 83
Հողեղէն 231
Հոմ d. 47
Հոմանուն 163
Հոյլ 20 55
Հոռոմ 407
Հով 74
Հովուապետ 375
Հորդել 20
Հուհայ 244
Հուսկյետոյ 171
Հուր 72
Հպատակիլ 192
Հպարտացուցանել 122
Հպարտութիւն 61
Հռչակաւոր 334
Հռչակօրէն 167
Հրաժարիլ 196
Հրամայական 105
Հրամանք 325
Հրամէ v. 347
Հրապարակ 198
Հրապարակաւ 167
Հրեշտակ 66
Հրեշտակային 43
Հրեշտակապետ 30
Հրեշտակօրէն 50
Հրէայ 36
Հրճուիլ 199
Հօլլանդստան 45
Հօրաքոյր 84
Հօրեղբայր 83
Հօց v. 303

Ձ

Ձագ 74
Ձախկողմն v. 323
Ձակորճ 244
Ձաղել 118
Ձայն 11
Ձայնական 408
Ձայնակցիլ 193
Ձայնաւոր 18
Ձայնել 240
Ձանձրանալ 192
Ձանձրացուցանել 104
Ձանձրութիւն 11
Ձգել 272
Ձեղուն 242
Ձեռագործ 342
Ձեռածութիւն d. 41
Ձեռն 62
Ձեռնադրել 49
Ձեռնատ 46
Ձեր 95
Ձերային 98
Ձերն v. 311
Ձև 367
Ձէթ 38
Ձի 72
Ձիաւոր 343
Ձիգ v. 356
Ձիթենի 70
Ձիթոտութիւն 47
Ձիթուտ 44
Ձիուկ 44
Ձիր 38
Ձիւթ 39
Ձիւն 61
Ձիւնէ 158
Ձկնեղէն 335
Ձմեռն 59
Ձմեռնային 43
Ձմերուկ 340
Ձոր 20
Ձորադեղ կ.
Ձորագեօղ 79
Ձու 40
Ձուկն 59
Ձրել 38
Ձօն 40
Ձօնել 40

Ղ

Ղ աբուլանել v. 369
ղահվա v. 346
ղահվախանա v. 346

Ղ ալ

Ղաւլ v. 360
ղափիւռութիւն v. 357
ղարշուխօսիլ v. 362
ղարշուկենալ v. 370
ղէրաղ v. 322
ղուլ լուղ v. 363
ղուլ լուղանել v. 360
ղփտի 327
ղօղ 11
ղօղանջել 118
ղօղել 11
ղօղիլ 196

Ճ

Ճախր 64
ճախրել 118
ճակատ 74
ճահէ 161
ճանաչել 104
ճանաչեցուցանել 104
ճանապարհ 214
ճանապարհորդ 45
ճաշ 350
ճաշակել 429
ճաշոց d. 39
ճառ 20
ճառագայթ 262
ճառական 408
ճար 12
ճարտասանութիւն 409
ճարտարապետ 298
ճարտարութիւն 46
ճենճեր 37
ճենճերել 37
ճեպել 193
ճիլ 12
ճնճղուկ 44
ճնշել 118
ճշմարիտ 25
ճշմարտապէս 166
ճշմարտիւ 174
ճշմարտութիւն 218
ճոթ v. 342
ճոխանալ 199
ճողոպրել 197
ճոպառան 66
ճրագ d. 46
ճրագետղ 63
ճօճել 12

Մ

Մա 323
մագաղաթագործ 342
մաղեայ 43
մաղէ v. 305
մաղուտ 44
մախր 64
մածնուլ 105
մածուցանել 105
մակ 163
մակդրական 407
մակարայ v. 315
մակարդական 407
մակբայ 408
մակերևութիւն 167
մահ 74
մահացու 44
մահիճ 42
մահկանացու 44
մահրամա v. 350
մաղ 68
մաղթանք 222
մաղթել 197
մաղձ 42
մաճ 223
մայումն d. 16
մայր 82
մայրի 70
մանաւանդ 167
մանաւանդապէս 167
մանգալ v. 357
մանգաղ d. 45
մանկութիւն 223
մանուկ 59
մանր 65
մանրել 223
մանրմունր v. 342
մաջլիս v. 360
մասխ d. 55
մասն 59
մասնակցիլ 193
մատակ 51
մատանի 70
մատեան d. 7
մատենագրել 49
մատն 59
մատնաչափ 387
մատնել 118
մատուցանել 122
մատչիլ 147
մարան 365
մարգարէ 38
մարգարէանալ 38
մարգարէութիւն 38

Մարգարէուհի 52
մարգարիտ 237
մարդ 7
մարդահաճոյ 194
մարդասէր 228
մարդասպան 66
մարդեղութիւն 273
մարդկային 43
մարդկութիւն 274
մարդուկ 44
մարթ է 161
մարի 52
մարմաջել 182
մարմին 73
մարմնական 241
մարմնանալ 180
մարմնապահ 50
մարմնաւոր 48
մարմնեղ 54
մարմնեղէն 43
մարտ 34
մարտան 105
մարտիրոս 42
մարտնչիլ 147
մաքի 52
մաքուր 55
մաքս d. 46
մաքրագունոյպէս 166
մաքրագունեղապէս 166
մաքրապէս 166
մաքրափայլ 376
մաքրել 197
մաքրութիւն 289
մեծ 53
մեծարանող 49
մեծագին 192
մեծագոյն 53
մեծագունեղ 53
մեծակին 78
մեծահասակ d. 27
մեծահռչակ 377
մեծամեծ 53
մեծամիտ 48
մեծանուն 377
մեծապատիւ 377
մեծասար 224
մեծավերջ 224
մեծատուն 211
մեծարգոյ 376
մեծայնել v. 317
մեծացուցանել 120
մեծեղագոյն 54
մեծեղագունեղ 54
մեծիմաստ 48
մեծութիւն 26
մեծպահք v. 336
մեկնութիւն 325
մեկուսի 173
մեղանչել 125
մեղաւոր 45
մեղեդի 233
մեղմաբար 172
մեղմօր 85
մեղու d. 35
մեղր 65
մեղք 67
մեղքգործել v. 318
մենակ v. 327
մեռանիլ 104
մեռելոտի 43
մետասաներորդ 89
մեր 37
մերային 98
մերթընդմերթ 174
մերկ 189
մերկանալ 105
մերկացուցանել 105
մերձ 164
մերձաւոր 51
մերձենալ 105
մերձեցուցանել 105
մերն v. 311
մեքմեզէնև ինքնին 165
մէկ 87
մէկմէկ v. 323
մէյդան v. 355
մէն 74
մէջ 163
մէջերկրեայ 397
մէր v. 304
մթանայ 159
մի 24 171
միաբանիլ 193
միագունտ 241
միաժամեայ 91
միածին 49
միակ 238
միակի 173
միահաղոյն 167
միահամուռ 167
միամեայ 91
միամնեայ 91
միայն 173

 միայնակ

INDEX I.

միայնակ 173
միանալ 296
միանգամ 171
միանգամայն 167
միանդր 64
միաշաբաթ 240
միաշունչ 388
միառմի 171
միատարր 241
միարդեօք 167
միացուցանել 272
միաւոր 22
միաւորել 252
միաւորութիւն 272
միգուցէ 167
միերբեք 170
միեւմի 171
միեւս 171
միըստմիոջէ 171
միթէ 169
միթիք 170
միթցի 170
միմեանք 98
միմի 90
մին 87
մինզմին v. 313
մինել v. 322
մինիքմին v. 313
մինհետ v. 322
մինմին 309
մինչ 174
մինչդեռ 174
մինչդեռտակաւին 174
մինչեւ 164
մինչզի 175
մինչեւցայդր 170
մինչեւցայնր 170
մինչեւցաստ 170
մինչեւցուր 170
միստեղ v. 323
միքանի v. 360
միշտ 174
միութիւն 228
միջախօս 163
միջոց 241
միթ 194
միտ 223
միտք 48
միր v. 356
միւսանգամ 168
միւսն 212
միօրեայ 68
մխալ 131
մխիթարել 103
մխիթարիչ 267
մկրատ d. 46
մկրտել 103
մկրտիչ 42
մկրտութիւն 270
մկրտում 42
մնալ 191
մնայական 258
մշակ 223
մշուշ d. 45
մշտնջենաւոր 264
մոլիլ 225
մոխրագոյն 341
մոխրոտ մամ d. 46
մոռանալ 132
մու 87
մուբարարք v. 348
մուղբախ v. 348
մուծանել 123
մուծնուլ 142
մուկն 59
մույն v. 353
մումու 90
մուշթաղ v. 349
մուսաֆիր v. 353
մուր v. 352
մռալ 130
մռմռալ 130
մռնչել 118
մսեղէն 43
մտանել 123
մրուր 21
մրրկէ 158
մրցիլ 104
մօհբաթ v. 368
մօտ 164
մօտիկ v. 365
մօրաքոյր 84
մօրուս d. 47

Յ

Յադիլ 148
յականթօթափելն 168
յաղագս 31
յաղագսայդորիկ 175
յաղագս այնորիկ 175
յաղագս այսորիկ 175
յաղագս որոյ 175

Յաղ

Յաղթանդամ d. 10
յաղթել 103
յաղթութիւն 373
յաղթօղ 226
յաճախական 408
յամենայնուրեք 169
յամենուստեք 170
յամօթ լինել 183
յայլուստ 170
յայնժամ 174
յայնկոյս 164
յայսկոյս 164
յայսմհետէ 174
յայտ 167
յայտ է 161
յայտայանդիման 167
յայտնապէս 167
յայտնել 293
յանդիման 164
յանկարծ 168
յանկարծակի 168
յանձնառնուլ 231
յանձնել 189
յանցաւորութիւն 271
յապա 171
յաջկոյս 169
յաջորդ 66
յառաջ 163
յառաջաբանութիւն 163
յառաջգալ 216
յառաջերթալ 203
յառաջքան 207
յառէջ v. 328
յառիլ 104
յառնել 125
յաստուծուստ 170
յատկական 241
յատկութիւն 267
յատուկ 407
յար 102
յարաբարդ 408
յարաժամ 163
յարակատար 106
յարամնունական 407
յարգելի 376
յարել 102
յարկ 242
յարմար 332
յարմարել 326
յարութիւն 31
յարուցանել 298
յարտաքուստ 170
յարտաքս 169
յարտաքսկոյս 169
յաւել 107
յաւելուլ 140
յաւէժական 180
յաւէտ 168
յաւիտեան 242
յաւիտենական 179
յափշտակել 118
յելուզակ 400
յեղանակ 272
յեղանակական 408
յեղումն 280
յենուլ 193
յետ 164
յետայդորիկ 171
յետայնորիկ 171
յետայսորիկ 171
յետանալ 102
յետկոյս 169
յեփնէ v. 321
յետոյ 164
յետստալ v. 345
յետքան 207
յերկնուստ 170
յիմար 186
յիմարութիւն 187
յիշատակ 66
յիշել 192
յիշեցուցանել 122
յիսուն 88
Յիսուս 179
յղանալ 132
յղել 249
յղութիւն 252
յո 169
յոգնադիմի d. 40
յոգնական 408
յոգնակի 173
յոգնապատիկ 374
յոգնեբախտ d. 40
յոլե 169
յոլով 55
յոկոյս 169
յոյժ 168
յոյլ 20
յոյն 395
յոյս 72
յորդապէս 168
յորդել 20
յորդորակ 233
յորժամ 174

յորկոյս

Յորկոյս 169
յորջել 407
յորջ յորջել 407
յունարէն 165
յուսալ 131
յօդել 297
յօժար 22
յօժարկամօք 326
յօն 40
յօրինել 118

Ն

Նա 94
Նաբախտան v. 322
Նադահատան v. 322
Նաև 175
Նաևս 175
Նաղբայլիչ v. 359
Նազելեան 233
Նազելի 227
Նաիւբովլիև ինքնին
165
Նախ 163 171
Նախագահութիւն 374
Նախագաղափար 407
Նախագաղափար-
ական 23
Նախագաղափարա-
կանօրէն 23
Նախագիտութիւն 163
Նախագործել 291
Նախագուշակումն
216
Նախախնամութիւն 267
Նախանձ 74
Նախանձիլ 152
Նախապետաբար 168
Նախատել 118
Նախատես 291
Նախարար d. 23
Նախարարական d. 7
Նախդիր 408
Նախկին 88
Նախկնաբար 171
Նախնի a. 7
Նախորդ 88
Նախքան 207
Նահապետ 261
Նահատակութիւն 39
Նաղաշած v. 367
Նաղաշքար v. 367
Նաղլանել v. 353
Նաղշել v. 366
Նամակ 379
Նայդ 95
Նայիլ 148
Նայն 95
Նայս 95
Նասիք v. 358
Նաւ 74
Նաւագնացութիւն 343
Նաւախատիք 335
Նաւակիտր 64
Նաւահանգիստ 269
Նափթ d. 46
Նեղանալ 192
Նեղել 20
Նենգութիւն 211
Նեստորիանոս 46
Նետ 8
Ներ 163
Ներածութիւն 163
Ներգև' 225
Ներգոյական 56
Ներգործական 408
Ներել 192
Ներընդունիլ 103
Ներկայ 106
Ներկարար 341
Ներկան v. 341
Ներստամանել v. 318
Ներքին 45
Ներքնախաղ 244
Ներքնակ v. 366
Ներնական d. 241
Ներքոյ 164
Նեցուկ 242
Նզով d. 55
Նզովել 277
Նիդիլ v. 354
Նիզակ d. 46
Նիզակակից 373
Նիշ 19
Նիջէ v. 304
Նիստ 47
Նիւթ 72
Նիւթական 241
Նիւթել 39
Նիւթի 43
Նիւթող 202
Նկատել 193
Նկարագիր 262
Նկարել 118
Նման 189

Նմանա-

Նմանապէս	173	Նստիլ	101	Շէն	13
Նմանեցուցանել	122	Նստուցանել	403	Շինել	38
Նմանի	280	Նսուր	80	Շինութիւն	331
Նմանիլ	192	Նստրգիր	5	Շիջուցանել	122
Նմինիրի	291			Շիրա v.	341
Ննջել	104	Շ		Շլոր v.	340
Նշան	290	Շաբաթ	74	Շնալ	130
Նշանագիր d.	32	Շահ	189	Շնիկ	44
Նշանած v.	363	Շահքաստայ	370	Շնորհ	67
Նշենի	46	Շաղած	362	Շնորհակալ	198
Նշխար	336	Շաղավաթ	353	Շնորհակալ լինիլ	333
Նշոյլ	183	Շաղավաթանել	327	Շնորհաւոր	306
Նոյն	12	Շաղկամ v.	366	Շնորհել	296
Նոյնագոյ	262	Շաղկապ	408	Շնորհունակ	45
Նոյնական	95	Շաղկապել	163	Շնորհք	55
Նոյնժամայն	173	Շաղփաղփութիւն	388	Շնչալ	130
Նոյնժամուն	174	Շամամ v.	340	Շնչել	118
Նոյնպէս	173	Շառաչիւն	61	Շշնջիւն	47
Նոր	226	Շատ	13	Շողայ v.	359
Նորաստեղծել	237	Շատւոր v.	343	Շոր v.	347
Նորափոր	231	Շար	20	Շուն	59
Նորոգել	239	Շարադրութիւն	409	Շունչ	179
Նորոգումն	261	Շարական	31	Շուտ v.	168
Նու	40	Շարակարգել	163	Շուտով	168
Նուագ	18	Շարակնոց	233	Շուրթն	59
Նուազ	172	Շարժել	102	Շուրջ	163
Նուազիլ	169	Շարժիւն	61	Շուրջ լինիլ	200
Նուազութիւն	267	Շարժումն	212	Շուրջպատել	200
Նուաղիլ	196	Շարժուն	241	Շուք	40 359
Նուաստ	377	Շարմանդայ v.	352	Շպարել d.	46
Նուէր	291	Շաքար v.	322	Շտեմարան	199
Նուշ	43	Շեղջ	55	Շրջական	241
Նուռն	340	Շեշտ	244 407	Շրջակայական	56
Նռաքինքնին	166	Շեշտակի	165	Շրջահատել	200
Նռնենի	70	Շէկ	13	Շրջապատել	163

Շրջեցու-

INDEX I.

շրջեցուցանել 122
շրջիլ 148
շրմնուլ 141
շփոթ d. 11
շփոթել 279
շփոթումն 278
շքեղ 54
շքեղացուցանել 54
շօշափական 241
շօշափել 220
շօշափելի 281
շօշափումն 297
շօտ 353

Ո

Ո 25 96 177
ոգել d. 18
ոգի 70 186
ոլորակ 244
ոլորել 118
ոխալ 131
ոհ 177
ողբալ 130
ողբերգութիւն 21
ողկոյզ 72
ողորմած 66
ողորմիլ 192
ողորմութիւն 28 181
ողջ 68
ողջակէզ 38
ողջ լեր 337
ողջն v. 323
ողջոյն 40 373
ողջունել 388
ոմն 97
ոյրաղացաւ 168
ոչ 170
ոչապաքէն 169
ոչարդեօք 169
ոչընաւ 170
ոչընաւերբեք 170
ոչերբեք 170
ոչեւս 200
ոչինչ 170
ոչիւիք 170
ոչխար 52
ոչմիովիւիք 170
ոչուրեք 170
ոչոք 212
ոսկէւակ 44
ոսկեայ d. 41
ոսկեղէն 179
ոսկերիչ 342
ոսկի 70
ոսկր 194
ոստ 72
ոստղ 63
ոստն 62
ոստնուլ 141
ով 96
ովոր v. 313
ովոք 98
ոտն 62
որ 96
որակութիւն 407
որայ 36
որբար 173
որդոն 165
որդունակ 173
որդեակ 44
որդէգրութիւն 289
որդի 70
որդն 59
որձան 165
որիշ 329
որկէն 173
որկոր d. 15
որձ 52
որմն 59
որմնադիր 342
որն v. 360
որոմն 277
որոշակի 172
որոշել 179
որոճալ 130
որով 170
որովհետեւ 175
որոտ 13
որոտայ 159
որչափ 172
որպակ 165
որպէս 168
որպէսզի 175
որսխոխ 169
որսալ 125
որսանիլ 148
որքան 172
որքանիցս 171
ու v. 323
ուզել 361
ուզենալ v. 315
ութ 87
ութերորդ 89
ութեքեան 91
ութեքին 91

Ութ-

ութութ 91
ութսուն 88
ուժգին 406
ուժեղ 22
ուլ 40
ուհ v. 323
ուղիղ 278
ուղղական 408
ուղղակի 278
ուղղաշաւիղ 383
ուղղապէս 284
ուղղափառ 259
ուղղափառութի 285
ուղղել 47
ուղորդ v. 339
ուղտ 40
ունական 407
ունայն 240
ունիլ 153
ունկն 59
ունտ եւ ունդ 40 210
ուշ 40
ուշեղ 54
ուշիմ 66
ուշուր v. 357
ուռնուլ 141
ուս 40
ուսանիլ 105
ուսումն 333
ուսումնական 47
ուսումնասէր 333
ուսումնասիրել 102
ուսուցանել 105
ուստի 169
ուստից v. 323
ուստր 64
ուտել 125
ուր 169
ուրախ 68
ուրախանալ 132
ուրախութիւն 180 296
ուրանալ 132
ուրբաթ 74 335
ուրեմն 175
ուրեք 169
ուրեքուրեք 169
ուրոյն 173
ուրուրեք 169
ոք 97

Չ

Չափիր v. 343
չաղ v. 349
չաւլուշ v. 343
չար 13
չարաբանել 198
չարախօսիլ 198
չարախօս լինիլ 197
չարախօսող 49
չարաշար 280
չարչարանք 13
չարչարել 103
չարչարելի 277
չարճոք 167
չափ 201
չափաւորապէս d. 51
չափել 241
չափէն փոքուրս v. 335
չեւս 174
չէ v. 170
չեզոքական 408
չէչէ v. 353
չէրէմօնի v. 351
չիթ v. 342
չիր v. 13
չիք 170
չիք ընաւին 170
չկայ v. 326
չնչին 72
չոգալ 133
չորաթան 365
չորեքեան 90
չորեքին 90
չորեքկին 90
չորեքհարիւր 187
չորեքշաբաթ 335
չորեքտասան 87
չորիցս 171
չորսանգամ v. 171
չորրորդ 89
չորրորդանգամ 168
չորք 87
չորքոտանի 212
չորքչորք 90
չու 50
չուել 203
չուխայ v. 342
չումայ v. 357
չունքի v. 358
չունքիոր v. 330
չուրի v. 322

Պ

Պագանել 102

Պագել

INDEX I.

Պագել	102	պատասխանի	23	պարառա՛կան	408
պագնուլ	141	պատանեակ	187	պարառնուլ	200
պալհաւունի	46	պատարագ	291	պարարել	291
պակասական	407	պատարուն	45	պարարտ	339
պակասեցուցանել 122		պատել	200	պարբեր	164
		պատերազմ	398	պարգեւ	67
պակասութիւն	54	պատերազմել	34	պարգեւել	290
պակնուլ	141	պատերազմիլ	193	պարզ	90
պահ	74	պատերազմող	179	պարզագոյն d.	51
պահաղ v.	360	պատժապարտ	291	պարզոր	85
պահանջել	197	պատժել	198	պարծա՛ք	374
պահապան	66	պատիւ	336	պարծիլ	148
պահել	289	պատի՛ւք	407	պարկեշտ	329
պահեստ	47	պատկանէ	161	պարկոյկ	244
պահուստ	61	պատկանի	160	պարոն v.	51
պահք	289	պատկեր	183	պարոնտէր v.	83
պաղատանք	47	պատկերանալ	337	պարունակել	241
պաճոյճ d.	18	պատճառ	67	պարսկաստան	45
պայծառ	337	պատճառանք	280	պարսկերէն	172
պանդխտիլ	148	պատմագիր d.	25	պարսպել 375	200
պաշարել	118	պատմական	56	պարտասյան	351
պաշտել	102	պատմել	196	պարտաւոր	378
պաշտելի	267	պատշաճ	189	պարտէ	161
պաշտօն	55	պատշաճէ	161	պարտէզ d.	55
պաշտօնեայ	36	պատուական	341	պարտիք	181
պապ	312	պատուաստել	103	պարտք	74
պապա	177	պատուիրան	45	պետ	66
պառաւ	44	պատուիրանական	47	պերճ d.	18
պառաւիկ	44	պատուիրել	181	պերճանալ	375
պատ 366	398	պատրաստել	103	պղտիկ v.	341
պատահական	66	պատրիարգ d.	47	պէսպէս d.	33
պատահել	399	պար	55	պէտք	343
պատահի	160	պարաբառնալ	242	պիղծ	42
պատահիլ	192	պարաձգական	242	պինդ v.	326
պատահումն d.	51	պարանոց d.	44	պիտանացու d.	51

Պիտի

Պխտի 328
պխտոյ 28
պխտոյե 160
պղնձի 43
պնակ 44
պնչատ 46
պշնուլ 141
պուտ 20
պսակ 328
պսակած 363
պսակել 118
պտղաբեր 339
պտուղ 72
պրակ d. 46
պրտուեայ 43
պօրդ v. 356

Ջ.

Ջախել 407
ջախջախել 407
ջահիլ v. 349
ջայլամն 59
ջան 13
ջանալ 130
ջապաանել v. 327
ջալահիր v. 342
ջաֆայ v. 352
ջեռնուլ 141
ջեր 13
ջերէ 158
ջերմ 69
ջերմեռանդութիւն 329
ջիլ 13
ջնջել 197
ջոկ 55
ջոկել 118
ջոկջոկ 167 323
ջորի 13
ջուլհակ v. 342
ջուխտ v. 309
ջումիաթ v. 350
ջուր 72
ջրեղէն 43
ջրհեղեղ 362
ջրուկ 44
ջրօրհնէք 334

Ռ.

Ռազիանայ v. 366
ռախտ v. 369
ռամ 14
ռամիկ 334
ռանգ v. 361
ռետին 14
ռիսփօստ v. 357
ռուս v. 327

Ս

Սա 93
սաբաբ v. 321
սաբահի v. 349
սազիլ v. 360
սալակ v. 365
սախըն v. 349
սակայն 175
սակարկել 191
սակաւ 74 172
սակաւակեաց 406
սակաւառսակաւ 172
սակաւիկ 172
սակաւինչ 172
սակս 164
սահար v. 356
սահման 201
սահմանական 105
սահմանել 179
սաղ v. 350
սաղմանալ v. 352
սաղի v. 351
սաղմոս 31
սաղմոսասել 195
սաղմոսարան 45
սամիրացի 46
սայդ 95
սայլ 14
սայն սայս 95
սանդուխտ 72
սանդր v. 64
սանիաթ 341
սառն 62
սասանիլ 196
սասանումն d. 55
սաստել 192
սաստիկ 34
սաստկօրէն 168
սավզի v. 348
սատակել 182
սատակեցուցանել 122
սատան d. 45
սատանայ 196
սատար d. 45

Սատեր 187
սատար 64
սար v. 341
սարկաւագ 329
սարս 102
սարսիլ 102
սաքի v. 344
սաֆայ v. 343
սեաւ 191
սեխ 340
սեղան 72
սենեակ 198
սեպհական 298
սեռ 242
սեռական 56
սերական 408
սերկ 173
սերկեւիլ v. 340
սերմանել 184
սերմանք 366
սերմն 59
սերունդ 61
սերոբէ 295
սեւ 42
սեւեռել 118
սէզ d. 56
սէր 72
սէյրանդահ v. 367
սիս v. 332
սիկղ 187
սիրասնունդ 377
սիրել 102
սիրելի 70
սիրուհեմ v. 317
սիրուն 45
սիրտ 68
սիւն 60
սլանալ 132
սխլաթ v. 368
սխրանալ 237
սկայ 179
սկաւառակ d. 46
սկզբնական 408
սկզբնատիպ 238
սկիզբն 59
սկուտղ 63
սկսանիլ 197
սհաթ v. 369
սմբատանոյշ 46
սնունդ 61
սնուցանել 122
սողալ d. 45
սողուն 72
սոյն 94
սոյնպէս 173
սոնք 225
սոպռ 64
սոսկ 90
սով 74
սովոր է 161
սովորիլ v. 148 364
սովորութիւն 329
սոր 20
սոցինանմանս 198
սուղ 244
սուտ 25 198
սուր 64 72
սուրբ 25 46
սպահ 398
սպանանել 124
սպառել 118
սպառնալ 193
սպասաւոր 216
սպասել 192
սպարապետ 398
սպիտակ 42
ստաքան 339
ստանալ 103
ստանանիլ 104
ստացական 407
ստացուած 182
ստեղ 224
ստեղի 233
ստեղծանել 124
ստեղծել 362
ստեղծնուլ 141
ստեղծուած 47
ստեղն 21
ստոյգ 166 326
ստոր 163
ստորադասական 105
ստորադասել 163
ստորական 242
ստորեւ 164
ստորին 194 295
ստորոգութիւն d. 51
սպուգամբանութիւն 407
ստունկանել 198
սփռահ d. 46
սրբաբանել 295
սրբազան 375
սրբանուէր 376
սրբել 197
սրբութիւն 46

Սրբուհի

Սրբուհի 52
սրունք 40
սքանչելի 260
սօհբաթ v. 368

Վ.

Վախճան 252
վահ 177
վահան d. 18
վաղ 166 174
վաղեմէ v. 322
վաղիւ 174
վաղն v. 322
վաղուց v. 322
վաղվաղ 168
վաղվաղակի 168
վաճառական 190
վաճառել 103
վայ 211
վայելէ 158 265
վայելուչ 44
վայելուչէ 161
վայր 163
վայրադնել 164
վայրենի 70
վայրկեան 272
վանք 68
վանքցի v. 370
վաշ 176
վաշթէ 171
վաշվաշ 176
վաշտ d. 17
վառ 245
վառել 118
վասն 164
վասնայդորիկ 175
վասնայնորիկ 175
վասնայսորիկ 175
վասնզի 175
վասնէր 168
վասնոյր 168
վասնոյրպատճառի 169
վասնորոյ 175
վաստակիլ 290
վատ 326
վատթար 189
վատթարապէս 167
վատթարեղապէս 167
վաթսուն 88
վարդ 236
վարդապետ 30 182
վարդապետել d. 32
վարդապետացու 44
վարդապետութիւն 290
վարդավառ 31
վարդենի 46
վարդոց 45
վարժարան 45
վարիլ 396
վարկանել 124
վարկեան 174
վարկել 191
վարպետ v. 51
վարս 43
վացուն v. 88
վեհ 241
վեհանձն 378
վեհարգոյ 376
վեշտասան 87
վեր 14
վերածել 289
վերակացու 164
վերանալ 132
վերառնուլ v. 324
վերատեսուչ 374
վերացեալ 407
վերարնել v. 362
վերընկնիլ v. 353
վերին 45
վերնախաղ 244
վերնական 241
վերջ 30
վերջատանջ 224
վերջին 242
վերջինօծումն 328
վերստին 168
վեց 87
վեցապատիկ 90
վեցերորդ 89
վեցեքեան 90
վեցեքին 90
վեցվեց 90
վեցտասան 87
վէմ 38
վիթխարիք d. 10
վիլէաթ v. 356
վիհ 14
վիճաբանել 193
վիպասական 408
վկայ 12
վկայել 404
վկայութիւն 198

Վճարել

INDEX I.

Վճարել 118
վճիռ 388
վնաս 74
վնասակար 196
վնասել 192
վշտանալ 192
վսեմախոհ 375
վտանգ 402
վտանգել 402
վտանգաւոր 22
վտիտ 39
վտտել 39
վրան 66
վրացի 46
վրէժ 9

Տ

Տագնապել 275
տագնապիլ 199
տաժանիլ d. 33
տալ 133
տախտակ 227
տակ v. 353
տակառապետ 50
տակաւառ տակաւ 172
տակաւին 174
տակին v. 321
տաղ 68
տաղտկել v. 355
տաղարան 233
տաճար 67
տաճարապետ 50
տայր v. 353
տանիլ 153
տանձ 348
տանուտէր 84
տանջանք 254
տանտիկին 78
տապ 223
տապակել 360
տապան 194
տապանակ 44
տապաստարկանել 202
տառ 407
տառապեցուցանել 122
տասն 87
տասնապատիկ 332
տասներկու 87
տասնևերկու 87
տասնևերեք 87
տասնևչորք 87
տասնևհինգ 87
տասնևեօթն 87
տասնութ 87
տասնևինն 87
տասնքիւր 88
տասներորդ 89
տասնևմիներորդ 89
տասնևեօթներորդ 89
տասնեքեան 91
տասնեքին 91
տասնիցս 171
տասնտասն 91
տար 163
տարակուսանք 325
տարաձայնութիւն 330
տարամերժել 197
տարբերել 197
տարբերութիւն 164
տարերաբանութիւն d. 40
տարի 70
տարր 68
տգէտ 188
տեղ v. 322
տեղալ 159
տեղակալ 68
տեղակալել 258
տեղակալութիւն 258
տեղական 407
տեղեականել v. 333
տեղեկանալ 132
տեղեկութիւն 334
տեղի 201
տեղիցս v. 323
տեղիքտալ v. 337
տեղտեղ v. 322
տեսակ 407
տեսանել 124
տեսանելի 281
տեսանի 160
տեսանող 242
տեսողական 241
տեսութիւն 297
տեսուչ 44
տեառ 64
տերև 72
տև 20
տէր 83
տէրընդդառաջ 334

Տէրու-

Տէրունական	47	տուն	59	ցայսվայր	171
տէրունեան	240	տունկ	72	ցանդ	170
տէրունի	44	տուր	72	ցանխտեղ v.	366
տըկար	163	տպագիր	341	ցանկ	174
տըհաճիլ	103	տպել	208	ցանկալ	192
տըմնկից	50	տռփալ	130	ցանկալի	227
տի	72 201	տրակ	378	ցանկութիւն	182
տիեզեր	297	տրական	56	ցասնուլ	141
տիեզերալոյս	375	տրամաբանութիւն	163	ցասոտ	170
տիեզերական	374			ցաւ	15
տիկին	78	տրի	160	ցաւիլ	148
տիպ	223	տրտմաբար	22	ցեխուտ	44
տիր	168	տրտմիլ	14	ցեղ	55
տիրակին	78	տրտնջել	118 188	ցերեկ	15
տիրանկար	379	տօն	40	ցեց d.	46
տիրացու	66	տօնախմբութիւն	334	ցից	68
տիրել	192	տօնացոյց	334	ցխոտ	45
տիրուհի	52	տօնել	40	ցնծալ	104
տիւ	77	տօշն v.	354	ցոյց	68
տկար	67			ցոյցտալ v.	337
տկարանալ	183	Ր.		ցորեան	72
տկարութիւն	187			ցորէն v.	340
տկարօրէն	172	Րաբուն d.	46	ցու	40
տղայ	52	րաբունի	14	ցուրտ	72
տղամարդ	352	րազմ	398	ցուցակ	335
տղայանալ	132	րամ	236	ցուցանել	122
տղմուտ	45	րոպէ	38	ցրել d.	11
տնկել	201	րոտել	118	ցրուել	118
տնօրէնութիւն	278			ցրտէ	158
տնօրինաբար	267	Ց.		ցօղէ	158
տոկոս d.	47				
տոհմ	55	Ցամաք՝	170	Ւ.	
տող	225	ցամաքել	118	Ւփիւլէ	16
տոչորիլ	199	ցայգ	15	ւիւծել	15
տուժել	118	ցայտ	170	ւիւսել	15

Փ

Փաթութ 244
փալանգ d. 47
փախուստ 47
փախչիլ 142
փախստական 402
փակ 223
փահ v. 364
փաղառութի̃ 163
փաղաքշական 407
փայ v. 352
փայլակն 59
փայլատակէ 158
փայտ 17
փանձարայ v. 367
փառակից 251
փառամոլութի̃ 61
փառաւոր 66
փառաւորական 47
փառաւորել 245
փառաւորութի̃ 374
փառք 67
փաստ v. 357
փարախ 366
փարաշէն 163
փարդայ v. 367
փարթամ 189
փարթամանալ 199
փարթամացուցանել 122
փարիլ 153
փարսախ v. d. 47
փափագ 17
փափագիլ 192
փափաք 358
փափաքիլ 236
փափաքումն 240
փաք v. 354
փեսայ 68
փեսնեղբայր 83
փեռեկտել 118
փետակ v. 366
փետականոց v. 366
փէհ v. 365
փէյվաստի v. 365
փիղխոփայ 190
փլաւ v. 349
փղձկիլ 199
փշահատ 341
փշատ 340
փշոտ 340
փոխ 32
փոխան 164 205
փոխանակ 164 205
փոխանորդ 45
փոխառու 164
փոխատու 164
փոխարկումն 329
փոխարկելիլ v. 329
փոխել 217
փոխումն 294
փող 42
փոյթ է 160
փոյթ ընդ փոյթ 168
փոր 17
փորադեղ 79
փորադեօղ 79
փորձանք 55
փորձել 196
փորձող 289
փոփոխական 333
փոփոխումն 252
փոքր 65
փոքրինչ 172
փոքրմի 172
փութալ 193
փութանակի 168
փութով 168
փունջ v. 160
փուշ 44
փուչ 43
փուսաթ v. 343
փուտ 20
փուքր v. 353
փռել 359
փռնդալ 131
փռշտալ 131
փրձանկ 20
փրկել 197
փրկիչ 66
փրկողական 47
փրկչական 47
փլքաղ v. 357

Ք

Քա v. 177
քալամ v. 366
քաղիշտախ v. 365
քած v. 52
քահանայ 12
քահանայապետ 401
քահանայացու 44

Քաղ

Քաղ	52	քաջաձայն	225	քաքար d.	45
քաղուք	55	քաջայր	82	քափ v.	43
քաղակաբար	172	քաջավաղվաղակի	166	քեարվան v.	344
քաղաքական	44	քաջութիւն	48	քեարվանբաշի v.	343
քաղաքապետ	66	քառ	87	քերականութիւն	23
քաղել	360	քառակերպեան	295	քերթողահայր d.	40
քաղիլ v.	236	քառակի	173	քերոբէ	217
քաղցիլ	146	քառանդամ	229	քէն	17
քաղցնուլ	290	քառապատիկ	90	քիթ d.	44
քաղցր	65	քառասնաթիւ	289	քիչ v.	346
քաղցրաբարոյ	377	քառասներորդ	89	քիսակ v.	324
քաղցրադոյն	54	քառասնորդ	89	քիւլ v.	342
քաղցրագունեղ	54	քառասուն	88	քղամիդ	215
քաղցրահամ	340	քառատող	229	քնել	40
քաղցրացուցանել	122	քառատուն	229	քննելի	265
քաղցրեղ	54	քառիցս	171	քննութիւն	263
քամթար v.	356	քառորդ	89	քողաբորբ	225
քամի	354	քար	68	քողաղոտ	225
քայլել	118	քարակետող	63	քոյ	95
քան	175	քարք	42	քոյր	84
քանդել v.	356	քարեղէն	43	քոնն v.	311
քանդիլ	175	քարէ v.	366	քոս	17
քանի	171	քարշել	197	քոսոտ	68
քանիանգամ	171	քարոզ	32 297	քուլֆաթ v.	349
քանիհետ v.	322	քարոզել	253	քուն	40 196
քանիցս	171	քարոզութիւն	331	քունել	40
քանիք	171	քարոզող	47	քսակ d.	46
քանիօն	171	քարուտ	44	քսան	87
քանց v.	322	քարտէս	379	քսանևմին	87
քանքար d.	45	քարքաշ	244	քսաներորդ	89
քաշքա v.	315	քացախ	261	քսանևմիներորդ	89
քաջ	48	քաւարան	269	քրէայ	36
քաջաբանասէր	50	քաւլիցի	171	Քրիստոս	14
քաջալերել	388	քաւութիւն	270	քրիստոնեայ	36
				քրիստոսանուէր	376

քրիս-

INDEX I.

Քրիստոսաւանդ 376
քրտնիլ 196
քրքում d. 45
քրքրել 353
քոշ 40
քօղ v. 341
քօրդի v. 356

Ֆ

Ֆայդա v. 345
Ֆի v. 356
Ֆիքր v. 348
Ֆրանկ v. 17
Ֆրանկստան v. 17

Օ

Օգնականութիւն 401
օգնել 118
օգուտէ 161
օդ d. 44
օդայքն 43
օթագայիլ 383
օթախ v. 366
օթեւան 296
օխայ v. 323
օխտն v. 309
օխտանասուն v. 309
օծանել 124
օծել 17
օծնուլ 141
օձ 209
օղուլրուշաղ v. 350
օն 173
օնեօն 173
օշթէ 176 105
օջաղ v. 366
օվրախ v. 354
օտար 363
օտարացուցանել 122
օր 85
օրական 309
օրդու v. 343
օրէն d. 45
օրէնք 66
օրինակ 263
օրհնաբանել 266
օրհնել 267
օրհնութիւն 226

IN-

INDEX II. VOCUM LATINARUM

in isthoc Opere Armenice redditarum.

Nota: Lit. *d* paginam Dissertationis indicat.

A. Pag.

A, ab, 56. 169. 206
abalienare 122
abdicare 196
abduci ibid.
abigere 396
abjicere 122
ablativus 56
abnegans 109
abolere, ri, 273
abolitio 285
abominabilem reddere 121
abripere 197
abscindere 118
abscondere 197
abscondite 172
absconditus 228
absconsio 47
absit 170 360
absolvere 117 216
absolutio Sacerdotalis 270
abstinens *d.* 51
abstractum 408
abundans 341
academia 333
accedere 147 204
accelerare 193
accendere 123

A Pag.

Accentus 407
acceptus 228 369
accessorius 408
accessus 396
accidens *d.* 51
accidentalis 66
accidit 160
accipere 134 385
accipi 148
accipiter *d.* 46
accretio 107
accumbere 147
accusare 197 198
accusativus 56
acer 51
acetum 261
ἀχωρίστως 285
acidus 51
acies ingenii 40
acinaces 72 244
acquiescere 296
acquirere 264
ac si 176
activum 408
acu pingendi ars 363
acumen 40
acutus 40 244
acutus ingenio 66
Ad 6 205 206 322

A. Pag.

adaptare 118
addere 140 384
addictus 72
adducere *d.* 35 103 289
adhaerens *d.* 12
adhuc 174 291
adjectivum 407
adimplere 122
adjutorius 401
admirandus 237 260
admiratio 344
admovere, ri, 105
adolescens 388
adolescentulus 187
adoptio 401
adorandus 268
adorare 49 216
adoratio 265
adornare 119 212 268
adornatus *d* 40
adscensio 47
adspergere 328
adspicere 148
adspirans Deus 49
adstipulari 258
advenire 192
adventus 61 395 396
adverbium 408
adversari 163

adversarius *d.* 45 66 278
advesperascit 159
adulter, ra, 51
adunire 272
advolare 132
advolvere 121
aedificans rex 49
aedificium 38
aedificium regium 49
aeger 67
aegrotus 28
aegrotus fieri 132
aemulari, aemulationis objectum esse, 152
aequalis 107 259 268
aequalis fieri 192
aequivalere 107
aër *d.* 44
aerarium *d.* 56
aëreus 43
aerumnae 385
aes 187
aestas 59
aestivus 43
aestimabilis 390
aestimare 191
aestus 223
aetas *d.* 19 72 198 394
aeternus 179
afferre 24 388
affictus 326
affigere 118
affigi 231
affinis 189
afflictio 402
affligere, gi, 192 402
Africa 342
age, agite 177 323
agedum 177
ager 187
aggravare 122
aggredi 198
agmen 55 74
agnus 61
agrestis 70
agricola 49
ex agricultura vivere 339
Ah 177
ala 9
albus 42
alibi 169
alicubi 169 323
alienus 284
alienigena 326
aliquando 174
aliquid 97
aliud quid ibid.
aliunde 170
alius 92
alleluja *d.* 45
aloë 237
alphabetum *d.* 59
altare 63 269
alter 212
alterare 282
alteratio 252
altitudo 187
altus 81 237
alveare 366
amabilis 45
amandus 70
amare 102 317
amare se ipsum 103
amarum (fel) 261
amarus 62
Amatunii *d.* 27
amatus 37
ambire 153
ambo 90
ambulare 129 148
ambulatorius 241 ỷ. 20
amens 16
amicitia 368
amicus 70 182 391
amita 84
amoenus 366
amor 72
amphibrachys 225
amphimacer ibid.
amplecti 117
ampliare *d.* 16
amplitudo 373
amplius 107 168 174
amputare circumquaque 200
amygdala 46
amygdalum 43
An 169 210
analogum 408
anapaestus 224
anathematizare 122 277
angelico modo 50
angelicus 43
angelus 66
angere 402, gi, 20 22 275

angu-

angulus 61
anhelare 130
anima 70
sine anima 274
animadvertere 117
animal 70
animare 122, ri 199 389
animi ejusd. 389
animositas 48
animus 274
ancilla 52
anne, annon, 181 389
anni unius 309
anno elapso 174
annonae vilitas 338
annulus 70
annunciatio 16 271
annus 67 70
annuus 91
anomalum 408
ansa 63
ante 205 322
antea d. 12 171
anteactus 271
antequam 207
anticipare 118
antidotum 404
antiquus d. 7 201
antrum 28
anus 44
aperire 131, ri 150
apertio rosae 31
apertus 24
non apertus 379
apis d. 31
ἀποπαραδοκεῖν 103
apostolici vestigii *vir* 376
apostolicus 380
apostolus 42 ibid.
aparere 7
apparet 160
appellativum 407
appendere 118
appetere 236
appetitus 67
apponere 102 163
apud 205 206
apud me 392
apum examen 366
aqua 72
aqua marina 73
aqua rosarum 348
aquae parum 44
aquila d. 25
Arabia 237 343
Aramaeus 68
Ararat d. 55
arare 396
aratrum 223
arbitrium liberum 369
arbor 72
arboretum 68
arbor mala armeniaca ferens 46
arca 63
Archangelus 30
archetypice 23
archetypicus ibid.
archetypus 238
Archithesaurarius d. 56
Architriclinus 50
arctari 192
arcu firmus d. 11
arcus d. 46
Ardzerunii d. 24
area 46 366
ad aream pertinens 44
in aream descendere 355
arena 72
areola 361
argentea moneta 191
argenteus 70
argentum 72
Arianus 46
aries 12
arma 38
armare 117
Armeniacum malum 340
Armenia 45
armenice 165
armenicus 68
armenus 37
Arravielani d. 27
arrhabo 258
arrogantia d. 11
ars 68
Arsacidae 26
artificium 339 341
artsiburts 235
ascendere 123 318
ascensio 334
asellus 44
Asia 327
aspectus 395
aspis 42
assare 118

assatum 354
in assensum perducere, ci, 152
assentiri 192
assimilare 122, ri, 192
assuescere 148
assumere 272
assumtio 32
Astronomia 409
Astrologia 23
ἀσυγχύτως 285
atque 175
atramentum 72
ἀτρέπτως 285
at si 176
attamen 175
attendere 181 192
attributum 262
avaritia 61
auctor *d.* 11
audere 40 381
audire 128
auditus ûs 72
avertere 201
auferre 196
augmentum 273
augmentativum 407
augur 36
avia 70
avis 74
aura ibid.
aurem praebere 193
aureus *d.* 41 179
per aures transmittere 198
auri particula 44
auribus privatus 46
auris 59 182
aurum 70
australis 331
aut 406
autumnalis 43
autumnus 59
avunculus 312
avus 27 312
auxiliari 17
auxilium 401

B.

Bacchius 225
Bagratidae *d.* 25
balbus *d.* 46
Balhavensi ex familia 46
balneum 55
balsamum 405
baptismus 270
baptista 42
baptizare 103
barbarus *d.* 56
beare 121
beatissimus 375
beatum praedicare 124
belligerans 179
bellum 339 398
bene 25
bene agens 298
benedicere 124
benedictio 380
benedictio aquae 334
benedictus 202
beneficentia 374
beneficus 373 394
bene meritus 387
beneplacitum 271
bene venire 338
bibere 118 122
bibere in sanitatem 353
bibliopegus 342
biduum 91 309
biennium 91
biennis ibid.
bifariam 172
bihorium 91
bimembris 229
bimestris 91
bini 90
bis 171
blasphemia 263
boare 129 ibid.
bona dies 350
bona lux 349
bonitas 60
bonus 18 70 191
bonus vesper 347
bos 62
botrus 40
brabéum *d.* 47
brachium *d.* 44
brassica 366
brevis *d.* 44 244
breviter 328 334
bubo *d.* 58
bulla 380
bullire 129
butyrum 9
byssus 37

Ca-

C.

Cadere 193
cadaver 72
quod ex cadavere 43
caelebs 331 363
caementarius 342
Caeſar 183
caeſaries 43
caeterum 175
calamus 59
calcibus 165
calefieri 14
calet 158
calidus 69
calix 200
calor 13 230
calumniae 335
cambium 387
camela 52
camelus 74
caminus 366
campeſtria montana *d.* 13
campſor 387
campus *d.* 13
candelabrum 63
candidatus 44
canere 117
canis 59
canon *d.* 47
cantilena 68
ad cantiones pertinens *d.* 40
cantor 29
cantus eccleſiaſticus *d.* 45
cantus lugubris 21
capere 403
capra 52
capſula 44
captivans 290
captivus *d.* 26
caput 72 libri *d.* 46
caput independens 375
ad caput uſque 168
caravan 344
caravanae ductor 343
carbaſus *d.* 46
carmen 68
carminum liber 233
caro *d.* 58
caro ſiccata 365
caro fieri 181
quod ex carne 43
caſtellum 222
caſtigari 198
caſtra 45 55 63
caſtra ponere 203
Caſus 407
catellus 44
caterva *d.* 12
catholicus *d.* 47
catulus 61
cauſa 360
cauſa conditionalis 50
ſine cauſa 259
cedere 193
celeberrimus 374
celebrare 217
celebris *d.* 11 377
celebriter 167
celer 42 244
celeriter 165
celerrime 166
cella 366
κενολογία 389
cenſus 409
centeſimus 90
centies 171
centum 88
centum millia ibid.
centupliciter 172
cepe 365
cera *d.* 46
ceraſum 348
ceremonia 394
ſine ceremoniis 350 351
cernere 117
certamen 74 402
certe 166 322
certiſſime 166
certus 39 326
cerva 62
cervus ibid.
ceſpes 12
cete 38
character *d.* 31 *d.* 33
charta *d.* 46
Cherubini 217
chlamys 215
choraeus 224
chorea 55
chorus 74
Chriſtus 14
Chriſtianus 36
Chronologia 409
chronologus *d.* 10
chriſma 327
chueruevou, aſſati ſpecies 349

cibus 10 21 290
cicada 66
cineraceus 341
cinere conspersus 46
cingulum 324
circa 206
circiter 357
circularis 241 vs. 15
circum 163 206
circumcingere 200
circumducere 122
circumflexus 244
circumire 148 200
circumlativus 56 408
circumrotare *d.* 45
circumstare 226
circumstantiae 326
circumvallare 163
cincundare 200
circundatus 375
cito 166 391
citissime 168
citra 164
civilis *d.* 36 *d.* 46
civiliter 172
civis 400
civitas 67
civitatis gubernator 400
clam 165
clamare 193
clamare (ut felis) 130 ibid.
clanculum 172
clare 167
claudere 140
claudus 69
clavis *d.* 41 223
clavo affigere 117
clementia 228
clemens 223
clibanus subterraneus 366
clima *d.* 47
coaetaneus 50
coagulari 105
coalescere facere ibid.
coaxare 130
coccineus color 46
coccus 10
coecutiens 44
coelestis 296 305 375
coelites 236
coelitus 170
ad coelos usque ibid.
coelum 68
coenaculum 367
coenobium 332
coepisse 197
coëssentialis 228
coetus, receptaculum, 269
coetus 236
cogitatio 213
cogitare 201
non-cognoscibilis 267
cognitio 384
cognoscere 104 210
cohors 55
colaphus 66
colendus omnibus 374
colere 102
collectio 39 43
collectus 278
collegium 45
colligere 39
collocare 121 403
colloqium 368
collum *d.* 44
comedere, cibare 21 125
cominus 170
commemoratio 394
commendare 121
commendabile 189
commiles 50
commilito 373
comminisci 335
commode 343
commonefacere 121
commorativus 56
commotio vehemens 402
communicare 328
communio 252 329
communis 66 268
communis fieri 193
communiter 333
compactus 15
compages 63
comparare 118, ri 193
comparatio 407
comparativus 408
compescere 118
complacere 192
complementum, finis, 288
complecti 200
complere *d* 59
completio 238
compositio 278

com-

comprehendere 163
comprehensio ibid.
conari 130
concameratus 241 vs. 2
concentus 18
conceptio 252
concha 244
concilia 326
concio *d.* 46
concionator ibid.
concipere 132 273
concipiens *d.* 11 384
conclave 198 389
concors 23
concordantia 409
conculcare 118
concumbere 40
concupiscere 130
concussio 47
condensare 121
condemnatio 292
conditio 326 384 389 391
conferre 163
conferre gratiose 296
confessio 67 251 270
confessor 47
confestim 386 174 322
confingere 336
confinia 384 402
confirmare *d.* 13 285
confitens 228
confiteri 25 258
confrater 386
confringere 407
confugere 193
confundere 279
confusio 278
confutare 280
congenitus 72
conglorius 251
congregare 182
congregatio 232
congruum est 161
conjugare 118
conjugatio 408
conjungere 163 118 282 287
conjunctio 282 287 408
conjunctus 297 387
conjux 51
connumeratio 265
conqueri 198
consanguineus 36
consanguinitas 36
conscendere equum 140
conscius 72
consecratus 376
consentire 192 193
conservatio 380
consessus 360
considerare 193 361
consilium 61
consimilis 241 vs. 9
consistere 196
consolari 103
consolationem admittere ibid.
consolator 267
consonans 18
in conspectu 164 167
conspici 268
Constantinopolis 357
consternari 141
constitutiones 326
constitutus 373
consubstantialis 267
consuetudo 329
consulto *d.* 59
consumtus 278
contabulatio 40
contemnere 389
comtemplari 220
contemplatio 284
contextus 15
contignatio 72
continens 241 vs. 13
continens terra 357
continentia 20
continere *d.* 7
contingit *d.* 33 160
continuus 180
contra 163 ibid.
contradictio *d.* 24 163
contrarius 66
contrectatio 297
contristari 199
contritus 328
controversia *d.* 31
contumacem esse 118
contumeliis affectus 295
convalescere 196
convenienter *d.* 14
conveniens 326 189 161
convenire 118
convenit 161 265
conversatio 331 ibid.

con-

conversus 111
converti ibid.
conviva 366
convivium 347 348
convivator 353
coordinare 163 228
coordinatus 270
copula *d.* 18
copulare 118
coquere 117
cor 68
coram 163 164 322
corbis 365
coriandrum 366
corium 42
cornu 64
cornu petere 118
corona *d.* 46
coronae positor *d.* 25
coronare 118
corporalis 384 43
corporeus 48 241 vs. 5
corporis custodia 50
corpulentus 54
corpus 73
correspondens 387
corroborare 121
corrumpere 123
corruptibilis 384
corruptio 297
sine corruptione 252
corruptus 20
cortinae 368
corvus 74
cotoneum malum 366
cras 174 322
crassus 72 340
in crastinum 174
crater 370
creare 124 ibid. 141
creare de novo 237
creatio 268
creatura 213 228 306
creatus a se 271
credere 102
creditor 164
crepusculum *d.* 45
crescere 147 273
cribrare *d.* 47
criminationes 335
crocus *d.* 45
crucem honorans 329
cruciatus 291 298
crucifigi 253
cruxifixus 292
crumena *d.* 46
crux 68
cubiculum 366 389
cubitus 213
cucumer 340
cucurbita 7
culina 366
cultus 55 184
cum 205 ibid. 206
322
cùm 105
cumulatim 167
cumulus 55
cupreus 43
cur non 169
cura 348 386
curae est 160
curator, trix, 51
curculio *d.* 46
curiositas 337
curis adstringi 140
currere 132
currus *d.* 58
curvus 39
custodia 50 61
custodire 214 381
custos 66
cutis 42
cydonium malum 340
cymba 10

D

Dactylus 72 224
daemon 20
daemoniacus 49
damnare 117
damno afficere 118
damnum 74 345
dare 133
datio 409
dativus 56
dator omnium 220
datur 160
de 164 205
dea 52
debilis 39
debilitare 39, ri, 103
debitum 74 291
debiti reus 292
debitor 164 351
debitum solvere 193
decem 59

De-

Decem millia	88	delectabilis	361	desuper 164 169	205
deceptio	180	delectari 199	200	detentio	295
decet 158	161	delectatio 343	360	devastare	118
decies mille	171	delere	197	devinctus	378
decima pars	409	deliciosus	44	devolvere	117
decimus	89	delineare *d.* 46 38	117	devote	329
decimus septimus	ibid.	delineatio	38	a Deo doctus	68
declinatio	458	deliquium	216	Deum colens	ibid.
decompositum	ibid.	demittere	102	Deum decens	262
decor *d.*	15	denarius 192	ibid.	Deum docens	68
decoratus	54	deni	91	Deum timens	66
decorticare	197	denique	171	Deus *d.*	43
decupliciter	172	dens	59	Deus fictitius	72
decuplum	332	densus	19	dextra	375
decus	40	deorsum 163 169	ibid.	a dextra	205
dedicatio	335	deplorabilis	378	ad dextram 298	323
desatigari	253	deponere	164	diaconus	31
defectivum	407	depositum	42	Dialectica	163
defectus	54	depravare	278	dialectus *d.*	57
sine-defectu	386	deprehendere	346	dialogus	325
deficere	196	depressio	244	dicasterium 66	410
definire	124	derisio	65	dicere	122
definitio	124	derisui habere	199	dicitur	160
definitus	179	derivativum	407	dicolon	229
deflere	104	descendere	123	dicta res	72
deformari	196	desertum	290	dictio	68
defraudatio	67	desertus	70	dictum	188
defraudatus	189	desertum reddere	121	dictus	72
degustare	329	desiderabilis	189	didrachmum	187
dehinc	171	desiderare 39 192 386		dies 85	308
deinceps 171	174		393	dies hodierna	85
deinde	ibid.	desiderium 19 384	ibid.	serena	ibid.
Dei-mater	83	despicere	199	suavis	ibid.
Deipara	49	desponsatus 72	202	Veneris	74
Dei-pater	83	destillare	194	12 horar.	308
Deitas	230	destruere 231 253	388	dedie in diem	273

die alia 174
diei unius *res* 68 309
differentia 330 164
difficilis 189 295
difficilis fieri 192
difficulter mobilis 295
digamus 78 82
digitalis mensurae *res* 389
digitus 59
digne 174
dignitas 54
dignitatem conferre ibid.
dignum est 161
dignum reddere 296
dignus 368
dignus evadere 193
dii *d.* 11
dilatio 392
dilectae consuetudinis *vir* 389
dilectio 362
dilectissimus 386
dilectus 227 324 377
diligens 223 364
diligentia 46
diluvium 362
dimidius 38
diminuere 196 223
diminutivum 407
dimissivus 408
dimittere 102
dioeceseos dominus 83
diphthongus 28
discedere 352
disceptare 193
discere 105
discerpere 118
disciplina 59 74
disciplinam amare 102
disciplinabilis 47
discipulus *d.* 59
discrete 172
discursus 358
discus 63
dispergere 118 194
displicere 103
displicet 161
disponere *d.* 59 20
disputare 193
disputatio 327
dissecare 354
distare 169
distincte 172
distinctiva personarum 99
distribuere 117 354
distributivus 408
distrophon 229
ditio *d.* 13
ditissimus 190
diversari *d.* 14 384 391
dives 211 324
dividere 124 241 vs. 3
divinitus 170
divinus *d.* 11 189 305
divisio 277
divitiae 26 384
docere *d.* 31 122
Doctor 31 376 ibid.
doctoralis 333
doctorandus 44
doctrina 290 333
dolere 148
dolium 365
dolor 15
domina 51 52
Domine, dominatio tua, 326
Domine Domine 337
dominica dies 31
dominica in palmis 334
dominari 118 192
dominicalis 47
dominicus 44
dominium *d.* 26 332
a Domino datus 381
Dominus 51 83 406
dominus domûs 84
domus 59
donare 38 40 290
donec 322
donum 38 67 72
dormire 40 290
dorsum (onus) 389
drachma *d.* 47
dragma 43
drama 32
dubius 27
ducenti 88
ducentesimus 90
ducentesimus primus ibid.
ducere 122 192 395
dudum 174
dulcis 65
dulcior 54
dulcissimus ibid. 340

dum

dum adhuc 174
dummodo 175
duntaxat 173
duo 87 283
duodecim 87 297
duodecimus 89
duo millia 88
duplex 90 309
dupliciter 172
duplus 261
dux exercitus 395
dzuëm 335

E.

E 208
Ebrius fieri 196
ecce 167
ecclesia *d.* 47
Eden *d.* 45 261
edentulus 46
edere 24 125
educatio 61
educatus amore 377
educere 122
edulcorare ibid.
effari *d.* 18
efficaciter *d.* 43
effundere 140 318
ego 92 310
ego ipse 99
eh! ehi! 177
eleemosynae 270
elegans 12
elementi unius *res* 241 vs. 9
elementum 68
elevatio 244
elevatus 375 241 vs. 21
elicere 197
eligere 118
eloquens 189
eloquentiae optimae amator 50
emanare 261
emanatio 20
emere 117
emittere 261
eminus 170
emissio 259
emporium 409 345
empyreus 43
en 354
ensis 72
enutrire 123
eò 169
eò quod 175
ephippia imponere 369
Episcopus *d.* 47 66
epistola 71 379
epistolium 387
equa 52
eques *d.* 25 *d.* 31 343 398
equitum praefectus 398
equuleus 44
equus 72 307
equus ornatus 369
erectus 269
eremita 331
ergo 175 283
erigi 199 403
erinaceus 70
eripere 121
errare 39
erroribus obnoxius 393
erubescere 183
eructare 260
eruditio 384
eruere 122
esse 153
essentia 8 259
essentialis 66
essentialiter 262
esurire 203 253
et, et etiam, 175
etenim ibid.
ethnicus *d.* 47
etiam 175 323
etsi 175
Etymologia 407
evangelicus 405
evangelista ibid.
evangelium ibid.
evax 177 323
eucharistia 270
evellere 118 201
euge 176
Europa 15 17
Europaeus 304
ex 208 ibid.
examen apum 366
exarescere 199
exaudire 192
excandescere 141
excellere 200
excellens 213
Excelsus 381
excitare 117

 ex-

excruciari 199
excusare 359 387
excusus 325
excutere 118
execratio *d.* 55
exempli gratia 173 176 323
pro exemplo 176
sine exemplo 263
exemplum ibid.
exercitus 343 397
exhaurire 324 358
exhilarari 233
exhilaratus 203
exhilarescere 104
exigere 197
exiguus 384
eximius 227
exire 24 26
existens 67
non-existens 268
existens à vel per se 48
existentia 68 259
existentia summa 259
existere 153
existere facere 268
existimare 124
exitus 24
exlex 163
exodus 55
exornatus 232 237 367
expansus 241 vs. 2
expavescere 141 147
expectare 193 203 216 403
expedit 161
expellere 197
expergefacere 104
expergefactus 216
expergefieri 141
expers 189
expiatio 270
expiare 209
expiatorium 269
explicatio *d.* 51
expandere 359
exponere 163 ni 191 334
expositio 325
exquirere 132
exsatiatus 203
exspatiari 140
exspirare 130
exspuere 141 150
in extasi esse 147
exterior 336
extinguere 122
extrinsecus 170
extremus 43
exuberans 72
exultare 199 130 131 141

F.

Faba *d.* 47
faber aurarius 342
ferrarius ibid.
lignarius 59 342
fabrica 13
fabricare 182
facere 124 318
faciens 109
facile-mobilis 295
facilis 39 295
faciliter 165
facilius 210
factio 72
factitius 241 vs. 1
factor 66
factura 72
non-factus 251
facultatis concessio 409
faex 21
falsiloquium 335
falso 25
falsus ibid.
falx messoria *d.* 45
fama 217
fames 74
familia 349 377
familiaris 189
famosus 334
farina 64
fastidire 196
fastidium 11
fastuose incedere 12
fatigari 27
fatum 358
favilla 61
favum 203
fel 20 42
felicissimus 271
felicitas 373
felix 51
femur 64
fenestra 366
feria 31
prima ibid.

se-

secunda &c. ibid.
fermentum *d.* 45
ferre 122 153
ferrum 187
fertilis 339
fervere 129
fervor 223
ferus 70
festinans 368
festinanter 168 393
festinare 131 399
festinus 394
festum 40
festum celebrare ibid.
ficus 340
fidelis 201
fides 67 270
fieri 153
figura 407
filia 64
filiatio 401
filiolus 44
filiorum-generatio 401
filius 64 401
filius nasci 401
filius natu major *d.* 47
finis 31 241 vs. 17
fine-fine 298
finire 118
firmiter 326
flagellis plenus 385
flagellum 7
flagitare 197
flammans *d.* 44
flavus 72
flere 129 318
florens 381
floribus ornatus 30
floribus plenus 45
floridus 233
florulentus 45
flos *d.* 44
flumen 325
fluvius *d.* 44
fluxus 20
focus 63 366
fodere 117
foecundatus 375
foecundus 187
ad foeditatem pertinens 44
foedus, eris, *d.* 31
foedus, obscoenus, 41
foemella 51 52 306
foemina *d.* 26 8 51
foeniculum 366
foenum 72
folium ibid.
fons 64
fontis instar 265
foras 169
forma 26
formalis 408
formare 118
formica 352
fornax 198
forsitan 167
fortior 53
fortis *d.* 12 22 42 225 402
fortissimus 53
fortitudo 397
fortuna *d.* 46 368
fortunatus 383
fossa 17
fossio 47
fovea 14
fractio 47
frangere 122 123 407
frater 82
fraternitas 386
fraternitatem inire 193
fraus 211
fremere 131
frequentativum 408
frigere 360
friget 158
frigidus 72
frons, dis, 72 ibid.
frons, tis 74
fructifer 339
fructus *d.* 47 72 340
fruges 37
frui 236
frutex ibid.
fuga 61
fugere 147
fugitivus 402
fulgetrum 59
fulgur ibid.
fulgurat 158
fuligo 72
fulmen 59
fulminat 159
fumare 131
fundamentum *d.* 18 59
fundere 118 140
funis 62

furans 24
furtim 172
furtum 24
futilis res 389
Futurum 106

G.

Gallia 357
gallina 27 52 ibid.
Gallus 46 345
gallus gallinaceus 52
gannire 130
gaudere ibid. 132
gaudium 180
gazophylacium 63
gehenna *d.* 45
gelu 62
gemitus 389
genealogia *d.* 40
gemma 403 352
gener 357
generaliter 167
generatio 238 268
generi frater 83
Genericum 408
generosus 233
Genesis 55
Genitivus 56
genitor 251
genitrix 273
genitus 251
gens *d.* 16
Genthunii *d.* 23
gentilis 67 408
genu 244
Genunii *d.* 24
genus *d.* 26 *d.* 27 407
Geometria 409
Georgianus 46
Germania 357
Germanus 46
germen 72
germinans adhuc 384
germinare 121 196
gestare 198
gigas *d.* 11
gignere 152
gingiva 64
glacies 62
gladius 64 361
globuli carnei 349
gloria 67 374
gloria inanis 61
gloriae speciosae *vir* 375
gloriari 148
glorificari 245
gloriosus 66 271 374
ad gloriosum pertinens 47
glos 84
gluten 63
gossipium *d.* 46
gradus 66
Graece 165
Graecia 343
Graecus *d.* 7 327
gramen *d.* 56
Grammatica 23
grandinat 159
grandis 368
granum *d.* 44
gratam rem facere 325
gratia 55
gratia carens 163
gratiae largitor 394
gratiam habens ibid.
gratias agens 188
gratiis agere 197 266 333
gratiosus 45 306 377
gratum est 161
gratus 12 386 394
gratus esse 198
gravis 65 244
gregatim 167
gremium 180
grex 269
gubernator civitatis 66
guttur *d.* 45 42
gutturnium 350
gypsare 103
gypsatus 366
gypsus 43

H.

Habere 153
Habessinia 45
habitaculum 269
habitare *d.* 14 147
habitatio *d.* 13 332
habitator 47
quod est habitudinis 407
hac 170
haedus 52
haereditas *d.* 12

hae-

haereditate accipere 381
in haereditatem venire 118
Haicana Lingua *d.* 31
Haicanae nationis *vir* 332
Haicanus *d.* 21 55
Haicus *d.* 10
halitare 130
halitus 179
harmonia *d.* 41
hasta *d.* 18 *d.* 46
hebes 72
Hebraeus 36
hebraice 165
hebraicus 46
hemisphaerium 241 vs. 15
hera 51 78
herba 72
hercle 173
heri ibid.
heroica virtus *d.* 16
heroicum opus 39
heros 180
herus 84
heus 177
hîc 169 322
hic, hæc, hoc 92 94 311
hic, hæc, hoc meum 95
hic ipse 99
Hierosolymitanus 373
hilarem esse 147
hinc 169 322
hinnire 130
hircus 40
hirundo 59
Hispania 357
Hispanus 46
historia 405
historiographus *d.* 25
hoc, illo, istomodo 173
hoc est 29 165
hodie 173 322
Hollandia 45 357
holocaustum 38
homicida 66
hominibus placere studens 194
homo 73
homo fieri 252
homonymon 163
homunculus 44
honor 265
honorabilis 376
honorandus multum 374 377 ibid.
honoratissimus 377 386
hora 73 369
horae matutinae 230
horae pars sexagesima 38
horae unius 91
horalis ibid.
hordeum *d.* 44 70 340
horologium *d.* 40
horreum *d.* 15
horsum 169
hortus *d.* 47 *d.* 56 361
hostis 70
huc 169 323
huc usque 170
hui 323
humanum genus 261
humeri *d.* 46
humidus 69 222
humiliare 122
humiliare sese 180
humilis 48 378
humiliter 390
hyemalis 43
hyems 59

I.

Jacere 140 200
jactura 74
jaculator fortis *d.* 11
jam 25 173 322
jambus 224
jam igitur 384
jam vero 175
janitor 50 51
janitrix 51
janua 59
Iberus 46
ibi 169
ictu oculi 168 174
idem 12 95
idem hic 94
id est 29
idioma *d.* 7
idolum 72
jejunare 290
jejunium 335
igitur 175 ibid. 259
ignei coloris 341
igneus 66

ignis

ignis *d.* 44 ibid.
ignominiae exponere 117
ignorare 278
illac 170
ille 92 310 311
ille ipſe 99
illex 163
illic 169 322
illico 168 322
illinc 169
illorſum ibid.
illubricitas *d.* 59
illuc 169 323
illuc uſque 170
illudere 118 124
illuminans univerſum 375
illuminare 219
illuminator 47
illuminatoris confeſſionis *homo* 381
illuſtris *d.* 11 337
illuſtriſſimus 375 378
imago 183
imitari 192
immaculatus 375
immaterialis 282
immenſurabilis 241 vſ. 11
immenſus *d.* 31
imminuere *d.* 15
immortalis 277
immortalitas ibid.
immutabilis 241 vſ. 19 284 259
imò 322 337
impalpabilis 281
impaſſibilitas 277
impedire 140
impenetrabilis 213
impenſae 42
Imperativus 105
imperceptibilis 259
imperditus 280
ſine-imperfectione 260
Imperfectum 106
imperitus 349
imperſcrutabilis 213 259 265
imperſcrutabiliter 266
imperveſtigabilis 259
impetu ferri 395
impilia 43
implere 140, 11, 150 317
implicatio 244
imponere (induere) veſtes 199
impos 67
impoſſibilis 292 ibid.
impotens 22 163
imprecari 123 318
impreſſio 381
imprimi 208
improbus *d.* 11
ex improviſo 322
impudens, ntior, 190
in 6 163 205
inacceſſibilis 259
inalterabilis ibid.
inanis 70 180
inanis fieri 199
inauditus *d.* 43
incantatio 39
incarnari 231
incarnatio 273
incarnatus 215
incedere 118
incenſus 384
inceſſans 212
inchoare 197
inchoativus 408
incircumſcriptibilis 272 295
incitare 117
inclareſcere 199
inclinatio 408
quod includi non poteſt 295
incognoſcibilis 265
incola *d.* 21 47
incolumis 349
incomparabilis *d.* 11 241 vſ. 2
incomprehenſibilis 259
incomprehenſibiliter 282
inconfuſus 281
incorporeus 260
incorruptibilis 180
incorruptibilitas 204
increatus 375
increpare 402
increpatio ibid.
incruciabilis 281
inculpatum reddere 387
incurium eſſe 198
incurvare ſe 216

inde 169
indeficiens 359 181
indefinibilis 259
indefinitum 106
indemnis 336
India 45
Indicativus 105
indifferens 48
non indigens 289
indigere 192
indigitare 118
indignari 132
indiſcretus 212
indiſſolubilis 285
indiviſibilis 238 ibid. 253
induere, 104 215
Indus 237
inebriare 121
ineffabilis 238 267
ineffabiliter 265
inenarrabilis 259
infamare 117
inferior 45 241 vſ. 18
inferne 169
infernus 295
infigere oculos 389
infimus 295
Infinitivus 105
infirmo more 172
infirmus 67 187 378
inflari 141
inflexio 408
influentia 181
informator 376
infra 163 ibid. 205 ibid.
ab infra 170 205
infucare faciem *d.* 46
infumatus ibid.
ingenioſus 54
ingredi 123
ingreſſus 385
inhabitare 271
inimica, cus, 51
inimitabilis *d.* 11
iniquitas 182
iniquus 205
initium *d.* 7 59
initium facere *d.* 59
initium habens 251
initium ſumere 22
initio carens 251 217 267
injuria 55
injuria afficere 124
injuſtitia 185
inniti 101
innocens 190 291
innocentia 291
innumerus 335
inoculare 103
inopia 359
inopinanter 168
inops, nullius pretii 378
inquietus 339
inquinare 118
inſanire 225
inſcriptio 367 183
inſenſibilis 241 vſ. 13
inſeparabilis 264
inſerere 103
inſidiari 131
inſignis *d.* 19
inſipiens 213
inſititia arbor 365
inſomnis 290
inſpector 66 223
inſpector ſummus 374
inſpirare 228
inſtar 173 207 322
inſtitutionis locus 45
inſtructio 74
inſtrumentalis 56
inſtrumentum 70
inſurgere 109
integer 67
intellectus 212
intelligere 132 355 gi, 148
non intelligibilis *d.* 33
intempeſtive 337
intemporalis 251
inter 163 164
interceſſio 267 336
interdum 174
interjectio 408
interior, us, 336 341
interlocutor 163
interminabilis 180
interpres *d.* 33 124
interpretatio 59
interrogare 123 141 337
intimare 349
intra 169
intrinſecus ibid.
introducere 123 142

in-

introductio 163
introrsum 169
intrudere 141
intueri 148
intumescere 141 319
intus 205
invenire 215
inventor 47
inventum 291
invicem *d.* 44 98 313
invincibilis 233 375
invisibilis 227 241 vs. 14 268
invisor 47
inutilis 337 384 378
jocari 355
jocosus ibid.
jocus 361
jonice 165
jonicus 395
ipse 99
ipsemet ibid. 165
ira *d.* 11 395
irasci 132 192
ire 129 133
Irregulare 408
irridere 199 ri 152
irritamenta 55
irritare 121
irruptio 395
istac 170
iste 6
istic 322
istinc 169 323
istorsum 169
istuc ibid. 323
istuc usque 170
ita 166 ibid. 322
ita & 251
Italia 357
itaque 175
ita ut ibid.
item ibid.
iter prosperum 370
iterum 168 237 278 322 399 406
jucundum est 161
judaea 401
judex 381
judicare 177 223
judicium *d.* 45 223
jugiter 102 163 168
juncturae 287
junctus 366
jungere 102
jurare 182
Juris prudentia 409
jus, jura, 55
jus carnium 349
jussus *d.* 7
justificare 2?1
justificatus 384
justitia 269 298
juvare 389
juvat 161
juventus 384
juxta 205 ibid.

L.

Labium 59
laborare 147 253
lac induratum 365
lacrymae 69 240
lacrymari 290
lactarius 335
lacte nutriri 272
laetitia 296 334
laetus 68
lamentabilis 406
lamentari 130
lamentatio 399
lambere *d.* 46
lana 65
laneus 43
languor 249
lapidescere facere 104
lapideus 43
lapidosus 44
lapis 68
later 64
latere 11 147 196
latio 37
latitudo 187
latine 165
latino more 172
latus, eris, 59 72 392 402
lavacrum 328
lavare 131
laudabilis 70
laudare 112 148 265 314 ri 319 337
laudator 37
laus 107 226
laus Deo 364
leaena 52
lectio 36

lectisternium 367
lector *d.* 33
lectus 42 198
legens 66
legere 9 140
leges 55
legi 104
legumen 40
leo *d.* 45 74
leopardus 39
lepra 17
leprosus 45
levir 83
lex *d.* 45 66
libamen, libatio, 291
libenter 326
liber 17 51
liberare 22 117 118 197 223 253 403.
libere 284
libere loqui 203
libertas 61 296 337
libra 64
librum scribere 49
licet 175 291 323
licitari 191
ligamen *d.* 18
ligare 324
lignum 68
linea 222
lineus 43
lingua *d.* 45 66
linteum 21
linum 64
liquescere 198
liquet 161
liquidus 168
lis 37
litera 38 407
  cursiva 5
  ferrea ibid.
  picta, florida, ibid.
  cursiva ibid.
literatura 333
litigare 193
litus 43
litus maris 48
locale 407
loci custos 68
loco 32 164 322
locumtenens 45
locupletare 122
locupletatus bonis 377
locus 63 201 384
locutor 47
Logica *d.* 41
longaevus 389
longe 172
longitudo 213
longus 244
loquela 392
loquendi libertas 180
loqui 142 317
lotus 111
lubentissime 322 327
luce exornare 216
lucem inhabitans 375
lucerna *d.* 46
lucescit 159
lucis genitrix 236
lucrum 345 189
luctus 43
ludibrium 124
lumine delineatus 380
luna 186
lutosus 44 46
lux 72
lux summa 259

M.

Machinari 39
macie confectus 15
macilentus 39
mactare 118 140
macula *d.* 55 45
maculatus 45
madefacere, fieri, 148
madefactus 329
magis 168 322
magister *d.* 46 51
magistra ibid.
magnanimus 48
magnates 340
magnificare 119 317
magniloquus 49
magnitudo 268
magnus 67
magnus sapiens 48
major 53
majores *d.* 27
majus 268
maledictio *d.* 55
maleloquus 49
malluvium 350
malogranatum 59
malogranata ferens arbor 70

ma-

malum cotoneum 366
malus *d.* 46 13 20 337
malus (arbor) 306
Mamcunii *d.* 27
manare 104
mancipium 391
mandare 212 381
mandatum dare *d.* 21 181
manè *d.* 45 74 348
mane fit 159
a mane ad vesperam 335
manere *d.* 14 191
manibus mutilatus 68 306
manifestare 289
manifeste 172
manifestum ergo 323
manifestus 12
manipulus 36
mansiones 296
mansuetudo *d.* 19
mansuetus 214
mantile 350
manubrium 63
manuductio *d.* 41
manufactum 342
manumadmovere *d.* 59
manus 62
manus imponere 49
mare *d.* 44 74
per mare 170
margarita 237 342
marsupium 324
martyr 42 404
martyrium 39
mas *d.* 26 52
Masis 41
massa 272
mater 82 304
mater familias 78
mater in orphanotrophiis 78
materia *d.* 47
materialis 43 241 vs. 17 282
matertera 84
mathematicus 47
matrimonio jungi 363 102
matrimonium 327
matrimonium inire 193
matrimonium persuadere 102
matris soror 84
matrona 51 78
maturus 45
maximopere 335
maximus 53 306
meas 98 313
mederi 117
Medi *d.* 25
medicina 409
Medicus 28
medicus adj. 44
meditari 152
meditationis objectum esse ibid.
meditationis sublimis *vir* 375
mediterraneus 397
mel 65
melior, us, 68 167
melo 340
melodicus 233
membra robusta *d.* 11
memorabilis 70
memorare 192
memoria 40 66 216
memoria tenere 356
ad memoriam revocare 122
mens *d.* 44 48 273
sine mente 274
mensa 72
mensa strata 350
mensis unius 91 309
mensium novem tempus 272
menstruus 91
mensura *d.* 40 201
mercator 190 324 342
merces 324 342 384
mercimonium 342
meretrix 222
mercurii dies 335
meridies 38 85
meridianus 38
meritum 61
merx 189
messor 109
meta 64
metens 109
meteorologia *d.* 40
metere 201
metus 42
meus 95 311
miles 343

mil-

mille 88
millecupliciter 172
millesimus 90
millies 171
millies mille 88
minari 193
minime 170
minimus 373 377 384 394
minister 36
ministeria 333
ad ministerium aptus 44
minor, us, 172 251 268
minutum 38
mira res 55
miraculum 290
mirari 132 193
mirus 348
miscere 287
miser 378
misereri 192 317
misericordia 214 230 362
misericors 66 228 260
missa *d.* 41 329
mistio 10 278
mithra *d.* 57
mitis animo 48
mittere 249 361 386 389 398
modalis 408
modeste 329
modicum 172
modo 332 347
modo hoc, illo, isto 166 322
modus 273
moechari 130
moenibus cingere 200
mola contundi 104
molere 129
molestia *d.* 33 11 325
molestia affici 391
molestum 367
mollis 7
molliter 172
momentum 73 273
monachus 331
monasterium ibid.
monasticus ibid. 369
monere 117
mons 20 62
monstrum 68
montis in altitudinem ascendere 132
monumentum 66
moralis *d.* 40
morari 146
mordere 142 ri 150 209
mores *d.* 24
mori 146
moribus suavis 377 384
μωρὸς *d.* 47
mors 74
mortalis 44 294
ad mortem usque 170
morum 340
morum eorundem 388
mos *d.* 27
motio 407
motum habens 241 vs. 16
motus, motio, 47 212
movere 9 ri, 242 lin. 2
mugire 118 129
Muhammedanus *d.* 41
mulgere 117 197
mulier 52 77 308
mulier maritata 78
muliercula 44
multifariam 173
multifarius 271
multiplex 334 380
multiplicare 121 185
multiplicatio hominum *d.* 11
multipliciter 172
multis vicibus 171
multitudo 55 391 402
multoties 171
multùm 25 172
multus 13
mulus 343 366
mundare 197
mundus *d.* 44 29 399
mundus omnino 289
munitus 375 400
munus 36 40 381
murmurare 198
murmuratio 47
mus 59
Musica 409
mussitare 130
mustum 341
mutari 329
mutabilis 333

mutatio 252 329
sine mutatione 282
mutuo 98
mutuum accipiens 164
mutuum dans ibid.
myrias 39 88
mysterium 61 225
mysticus 289

N.

Nam 175
naphtha *d.* 46
nares 59
naribus destitutus 46
narrare 198
narratio 20 405
Narrativus 56 408
nasci 39 104 260
nasturtium 366
nasus *d.* 44
natio *d.* 11 67
nationalis 36
nationis nostrae *vir* 389
nationaliter 165
nativitas 61 212
Natolia 342
natura 7 22 260
naturalis 66 271
naturarum dualitas 285
natus 39
navigatio 343
navis *d.* 58 74
navis praedatoria 346
nauseam habere 196
ne 175
ne forte 167 ibid.
ne ullo modo 171
necessarium 189 391
necesse est 160 278
necessitas 36 402
nec non 175
nefandus 335
negare 132 ibid.
negligens *vir* 82
negligere 163 gi 198
negotiis im licari 199
negotium 278 346 368
nemo 212
neopolis 79
nepos, neptis 363
nequaquam 170
nequicquam ibid.
nervus 13
nescio 336
Nestorianus 46
neutrum 408
nictare 193
nidus 43
niger 42 191
nihil 170
nihili facere 198
nimirum 165
nimis 168 306
nimium 322 ibid.
nimium est 161
ningit 158
nisi 176
niti 104
nix 61
nobilissimus 388
nocere 192
noctu 165
nodus 341
nomen 59 407
nominare *d.* 14
Nominativus 56
nominis magni *vir* 377
non 170 322
nonaginta 88
non amplius 200
non est 170
non est prorsus ibid.
nonne 169 322
non particeps 190
non solum 278
noster 95
nostras 98
notitia 394
notum facere 104 391
notum sit 336
notus 10 390
novem 87
novendecim ibid.
noveni 91
noviter excisus 231
nox 349
nox appetit 159
nubes *d.* 45 21
nubilat 158
nudare, ri, 105
nudius tertius 173 174
nudus 189
nugae 389
nullatenus 170
nullibi ibid.
nullius momenti 72
nullo modo 170 ibid. 322

num

num 322
numerus *d.* 40 9 407
numerosus 343
nummus *d.* 40 *d.* 47
numquid 169
nunc 173 322
nunciare 117
nuncium 405
nuncius 16
nuncupari 191 407
nunquam 170
nuptiae 180
nurus 40 364
nutrire 401
nutrix 51
nux *d.* 45

O.

Obediens 381
obedientem reddere *d.* 12
obedientia 39 46
obedire 192
obesus 72
obesus fieri 132
objicere 278
oblatio 40 55 270 291
oblongus 341
obliquus 39
oblivisci 132
obscoenus 41
obscurescit 159
obscurus 42
obsequi 192
observare 215
obsidere *d.* 25 118
obsignari 231
obstupescere 104 141
147
obtrectatio 337
obturare 122
obviam ire 192
occasio 337
occidens *d.* 13 226
occidentalis 330
occidere 124 195
occultare 121 197
occulte 172
occurrere 117 192 395
399
occurrit 160
occursus 30 365
occursus Domini 334
octavus 89
octo 87
octodecim ibid.
octoginta 88
octoni 91
oculi *d.* 44
oculis videre 220
oculorum lux 349
oculus 55 58
odisse *d.* 44
odium 363
odium inveteratum 17
odor cibi vel sacrificii 37
oeconomia 278
oeconomicus 267
oecumenicus 374
offerens sacra 376
offerre 40 122
οἰκοδεσπότης 84
olea 70
oleo infectus 45
oleositas 47
oleosus 44
olera 348
oleum 9 38 39 *d.* 45
olim 174 ibid. 322
oliva 70 341
olivetum 70
olus 361
omittere 391 392
omnino 168 278
omnipotens 271
omniprovidens 389
omnitenens 230
omnis 69 85
ὁμοούσιος 259 266 262
onerare 122
onus 62
opera 29
operam dare 104
operarius 223
operator 202
operator terrae 49
operire 118
κατ' ὀφθαλμὸν 273
opifex 36
opinari 373
oportet 161
oppignorari 258
opponere 280
oppressio 67
opprobriis afficere 118
oppugnator 163
optare 192
optatissimus 377

Optativus 105
optime 167
optimus 48
opus 39 389
opus est 160
opus superbum *d.* 11
orans 378
orare 117
oratio 392
orbis terrarum 297
ordinare 21
ordinalia 408
ordo *d.* 7 74
ordo Sacerdotii 328
Oriens *d.* 26
Orientalis ibid. 331 384
orificium 365
originale scriptum *d.* 10
originalis *d.* 7
oriri 118
oriri facere ibid.
oritur sol 159
ornamentum 74
ornare 117 ri, 199
ornamenta (equi) 369
ornatus 367
orthodoxia 285
orthodoxus 259 381
ortus, ûs, 230
oryza *d.* 47
os, oris, *d.* 44 72
os, ossis, 194
oscitare 130
osculari 40 124 141
osculari terram 49 216
osculatio pedis 394
osculum 40 211 376
ostendere 122
ostiolum 44
ostium ibid.
non otiosus *d.* 60
ovis 52 191 348
ovum 72
ex ovis *confectum* 335

P.

Pace tua 353
pacis amans 339
paedagogium 66
palam 172
palatium *d.* 46
palma 9 241 vs. 12
palpabilis 241 vs. 7 281
panis 29 68
pannus 342
papae 177 365
papaver 365
papyraceus 43 305
par 268
parabola 66
paradisus 21 296
parare 103 359
parasanga *d.* 47
paratissimus 387
parce 353
parcere 192
pardus 70
parens 40 51
parere 260
paries 59 366
paropsis *d.* 46
pars 59
Parthorum reges *d.* 26
particeps 266
particeps fieri 193
Participium 408
particula 224
ex parte 274
parum 172
parum quid ibid.
parvus 80 341 394
pascha 42
passerculus 44
passio 10 13 22 407
passiones 253
passivus 408
pastinaca 366
pastor 191
pastor summus 375
pater 82 304
pater familias 84
paternitas 264
paternus 180
pati 278 381
patiens 40
patientia 42
patina 63
patria 46
Patriarcha 30 262 382 374
Patriarchalis sedes 45
patrius 46
a patre genitus 239
patris soror 84
Patronymicum 408

pa-

patruus 83 408
paucus 74 278 394
paulatim 172
Paulinus 37
pauper 207
pauxillum 172
pax 381 394
paxillus 68
peccare 125 318
peccata 67
peccati expers 291
peccator 45 269
pectus 200 403
pecunia 42 322 386
pedes habens 234
pedetentim 172 325
pedibus truncatus 306
pedissequus 163
pejus *d.* 46 167
pellere 396
pellis 42
penes 205 ibid. 342
penetrans 66
penitus 167
per 163 164 205 398 403
percelli 141
percipere 273
percutere 123 ibid. 318
perdere 123 200
perdix 348
peregrinari 148 357
peregrinatio 384 ibid.
peregrinus 263 384
perendie 174
perennis 269
perfecte 281
Perfectum 106
perfectus 273
perfectissimus 251
pergamenae confector 342
periclitari 199
perire 196
permanens 258
perscrutabilis 265
persequi 118
perseverare 185
Persia 45
persice 172
persicum malum 340
persona 7 62 274 395 408
personalitas 264
persuadere 122
pertinet 160
pervenire 123 192 318 396 384
pessime 167 280
pessulus *d.* 15
petere 9 101 214 324
petitio 9 47 384 394
petra 38
Φάλαγξ *d.* 47
phantastice 273
Pharisaeus 295
pharmacum 404
Φιλάδελφος 393
Φιλανθρωπία 389
Φιλάνθρωπος 228 381
philologia 409
philomela 236
philosophari 48 102 199
philosophia 27 409
philosophicus *d.* 40 44
philosophus 27 190
physiologia *d.* 40
pice infectus 46
pictor 342
pictus 366
piger 68
pignoralis 42
pignus ibid.
pileo 342
pileus 324
ex pilis confectus 43 305
pilosus 44
pilus 10
πίναξ *d.* 47
pincerna 351
pingere 118
pinguefactus 20
pinguescere 199
pinguis fieri 132
pinus 64
pirata 10 64
piscis *d.* 44 59
ex piscibus 335
pius 27 270 377
pium, pietatem colere, 103
placare, ri, 105 152
placenta *d.* 45
placet 161
si placet 360
plaga 14 72
plagialis 245

plangere 117
planities *d.* 12 *d.* 47
planta 72
plantare 201
plauſtrum 14
plebejus 334
plebs 14
plene 25 330
plenitudo 289
plenus 72
plorandi locus 68
plorare 12
pluit 158 159
plumbeus 43
plumbum 198
Pluralis 408
plures, a, 55 278
plus 107 164 168 172
plus minus 333
pluſquam 53 207
Pluſquamperfectum 106
pluvia 346
poculum 355
poena 381
poenitentia 270
poenitentiam agere 47 196
poenitere 132
poenitet 161
Poëtica 409
Politica ars 400
Politicus ibid.
pollex 72
pollutus 42
Polonia 357
polygamus 78 82
pomum 72
pondus *d.* 40 *d.* 47
ponere 231
ex Ponto oriundus 46
populus 61
porcus 222
porta 208
portans onus 49
portare ibid.
porticus 361
portio 59
portus 269
poſſe 131 315
poſſeſſio 22
Poſſeſſivum 407
poſſidere 103 104
poſt 24 204
poſtea 171 321 322
poſtera die 174
poſterior 251
poſthaec, illa, iſta, 171 174
poſtquam 207
poſtremo 171
poſt ſe invicem ibid.
poſtulare 197
poſtulatio 47 384
poſtulativus 408
potens 22
potenter 298
potentia 262 337
potentia propria 297
poteſtas 10 271
potius 167
prae 163
praecipue 167
praeco *d.* 46
praeda 72
praedicamentum *d.* 51
praedicare 253
praedicator 47 297
praedictio 216 291
praeeſſe 223
praefatio 163
praefectus *d.* 10
praelium 402
praelium committere 193
prae occupatio 124
praeparare 348
praepoſitio 408
praeprimis 384
praeſcientia 163
praeſens 106 405
praeſtans *d.* 7
Praeſul templi 50
praeter 102 205 322
praevenire 124
praxis 409
precari 117
precatio 47
preces 29 222 230 306
prehendere 118
premere 196
preſſus 362
pretii magni 192
pretioſus 199 237
pretium 386 ibid.
primaevus *d.* 7
primarius 45 66 329
primarius civitatis 66
primarius *vir d.* 19

Pri-

Primas *d.* 14 66
primitivum 407
primo, primum, 88
primogenitura 273
primordialis 241 vſ. 1
primus 88 309
Princeps 36 42 52
Princeps Eccleſiaſticus 83
principalis 44
principaliter 168
principatus 252
principem conſtituere 121
quod principis eſt 44
privari 196
privatim 172
priuſquam 207
pro 204 205 ibid. 321
procedens 230 232 263
procedere 261
procedere facere 260
proceſſio 334
proceſſio 262
procul 172 323
procul habitans 163
procul recedere 37
prodire 261
producens *d.* 43
productio 244
profectio 72
profecto 322
profectus *d.* 12 203
proferre 261
proficiſci 389
profundus 406
profundior *d.* 51
progerminare 261
progredi *d.* 13 261
prohibere 381
projicere 121, ci, 149
proles 43 65
promiſſio 258
promittere 132
promovere 381
promte 185
promtitudo ibid.
promtuarium 365
pronomen 408
propago 61
prope 163 167 172 205 ibid.
Propheta 68 291
prophetia 38
prophetiſſa 52
propoſitus 389
proprie 166 335
proprietas 241 vſ. 6. 279
Proprium 407
proprius 298
propter 205 206 322
propterea 175 322
propter hoc 175
propter quid 168
proſelytus 24
proſapia *d.* 26 *d.* 31 61 377
proſodia 221
proſpectus 367
proſper eſto 373
proſperitas 394
proſternere 202
protinus 168
πρωτοκαθεδρια 374
proverbium 66
providens 228
providentia 268
provincia *d.* 31
proximus 51
prudens 68
prudentia 199
pruina 59
prunum 340
prurire 182
pſalmus *d.* 47
pſalmorum liber 45
Pſchat 341
publice 167
pudet 161
pudor 298
pudore affici 183
puella 52
puer 30 59 347
pueraſcere 132
pueritia 223
pugna 402
pugnare 147
pugnis 165
pugnus 59
pulcher 66
pulchrior 190
pulex 40
pullus 74 61
pulſio 47
pulvinar 359
pure 166
purificare 197

purificatio 289
purificatus 271
puriſſimus 272
puritas 386
purius, puriſſime, 166
purpureus 215
purus 55 389
puſtula 20
putamen 341
putare 124 279
putatitius 291
putatur 160
puteus 14
putredo 20
pyrrichius 224
pyrum 340
pyrus 306
pytho 51
pythoniſſa ibid.

Q.

Quà 170
qua de cauſa 381
quadrageſimus 89
quadraginta 88
quadraginta numero 290
quadrifariam 178
quadriformis 295
quadrimembris 229
quadringenti 191
quadrupes 212
quadruplex 90
quadrupliciter 225
quaerere 325
quaeſtio *d.* 51 330
qualis, qualiter 169 322
qualitas 407
quam 175 322
quamvis 175 323
quando 169 174
ſine quando 259
quandoquidem 175
quanquam ibid.
quantitas 386
ſine quantitate 241 vſ. 11
quantum 172
quapropter 169 175 ibid.
quare 168 169 175 322 410
quare ſic 169
quarta pars rei 38
quartus 89
quaſi 167 173 176 402
quatenus 173
quater 171
quaternio 64
quatuor 87
quatuordecim ibid.
querela 364
qui, quae, quod, 96
quia 175 323
quicquid 97
quicunque 98 313
quid 97 169
quidam 313
quid ne 169
quieſcere 147 343
quietem dare 121
quietus 42
quindecim 87
quini 90
quinquaginta 88
quinque 87
quinquies 171
quintuplex *d.* 41 90
quintus 89
quis 96 312
quiſpiam 97
quiſque *d.* 7
quiſquis 98
quò 18 169 323
quocunque 169
quòd 175 210
quomodo 168 ibid. 322
quoniam 175 323
quorſum 169
quot 171 322
quotidianus ſ. continuus 351
quoties 171 322
quouſque 170

R.

Racemus 72
radius 74 183
radix *d.* 18 262
radices montis *d.* 12
ramus 62 72
rana 59
rapa 366
rapere 197
raphanus 366

rarus 64
ratio 67
ratio, causa, 280
rationalis 66 269
rationalitas 47
rebellare 196
rebellis 400
recedere 272
recens 348
recensere *d.* 7
recipere 102 ibid. 384
recipere ad intus 103
recipere in se 231 384
reconcilians 109
reconciliatio 291
recordatio 394
recte 166 ibid. 278
284
rector 47
rectus 179 408
reddere 386
redemtor 47 66
ad redemtorem pertinens
47
reducere 216
redundare 2
refocillare 199
refrigerari 132
refugium 269
regem constituere *d.* 26
regere 395
regina 52 238
regio 373
e regione 163
regius 44 306
regnare 192
regnum 181 253 399
regulare 408
Rhetorica 409
religio 68
reliquiae S. 336
reliquum 335
remedium 12 404
reminisci 201
remissio 9
remisso modo 172
remissus fieri 104
remittere 140
removeri 132
remotus 70
remus 72
renovatio 261
repente 322
repetere 386
replicare 389
repositorium 366
reprobare 280
reptilis, e, 72
requies 61
res *d.* 40 188 405
residere 237
resilire 196
resina 14
resistentia 402
resistere 192 381
respondere 278
responsio 23
responsum 31
restituere 345
restituere, renovare 239
resurgere 294
resurrectio 31 254
resuscitare 298
reticere 289
retributio 254
revelatus *d.* 59
reverendus 376
reverentiae multae *vir*
ibid.
reverti 131
reverti facere 121
reus 198 294
Rex *d.* 9 25 339
ridere 152
ripa 366
risus 74
ritus 325 330
rivulus 361 366
rivus 261
rixa 16
roborari 132
robur 214
robustus 68
rogare 117 368
Romaeus 395
Romanus ibid.
rorat 158
rosa 236
rosarium 45 46
rosarum frutex 46
rosetum 45
ruber 72
rubicundus 187
rudis 64
rufus 13
rugire 118
ruina 218
rumor 400

rurſus 168 322
rus colere 396
Ruſſia 357
Ruſſus 327

S.

Sabbatum 74
ſaccarum 322
Sacerdos *d.* 46 *d.* 47
Sacerdos primarius 50
ſacerdotium 328
ad ſacerdotium aptus 44
Sacramentum 327
ſacrificium miſſae 270
ſaepe 102 174 337
ſagaciſſimus 190
ſagax 66
ſaginatus 291
ſagitta 8
ſal 68
ſaliva 40
ſalſus 16
ſaltare 196
ſalvare 121 224
Salvator 66
ad Salvatorem pertinens 47
ſalvete 381
ſalus 253 373
ſalutatio 40
in ſalutem alicujus bibere 358
ſalvus 68 338 349
Samaritanus 46
Sambatae ex familia ibid.
ſanare 117
ſancte 25
ſanctificare 197
ſanctiſſimus omnium 73 375
ſanctitas 46
ſanctitatis ſplendidae *vir* 376
ſanctus 72
ſanctus declaratus 295
ſane 166
ſanguis 60
ſanus 67
ſanus fieri 132
ſapiens 42 53
ſapienter, tius, ſſime 166
ſapientia 42 268
ſapientior 53
ſapientiſſimus ibid.
ſartor, ſartrix 51 342
ſata 324
Satanas *d.* 45 196
ſatellites 343
ſatiari 148
ſatisfacere 118
ſatur eſſe 148
ſcabioſus 68
ſcala 72
ſcandalizare, ri 105
ſcandalum 331
ſcaturigo 20 230
ſchamam 340
ſchola 45 208 333
ſciens 72 188
ſcientia 334
ſcilicet 165 173
ſcire 122
ſciſcitari 193
ſcius 7
ſcloporum par 369
ſcopa, ſcopae, 222
ſcriba 67 342
ſcribendi locus 45
ſcribere 38
ſcriptio 47
ſcriptum 389
ſcriptus a Deo 227
non-ſcriptus *d.* 13
ſcrutari 353
ſcrutinium 263
ſcutella 364
ſcutum *d.* 18
ſecreto 172
ſecularis 331
ſeculum *d.* 45 265
ſecundùm 205
ſecundus 89 309
ſecurus 394
ſed 11 25 175 323
ſed etiam 175
ſed jam ibid.
ſed ſi 176
ſed ſi non ibid.
ſedecim 87
ſedere 146
ſedere facere 403
ſedes 376
ſedem occupans 68
ſegnis 20 225
ſemel 171 322
ſemen 59 262
ſine ſemine 252

ſe-

ſeminare 185
ſemita 389
ſemita recta 383
ſemper 174 236 322
ſempiternus 264
ſenex 386
ſeni 90
ſenſorium 45
ſententia 325
ſeorſim 22 292
ſeparare, ri, 104 121
ſeparatim 323
ſeparatus *d.* 11 179 364
ſepeliri 293
ſepimentum 361
ſeptem 59 309
ſeptendecim 87
ſeptentrio *d.* 12
ſeptimana 31
ſeptimus 89
ſeptuaginta 88 297
ſepulchreta *d.* 14
ſepulchrum 253
ſequax 279
ſequi 148
ſera 20 63
ſericorum operarius 342
ſericum ibid.
ſericus 43
ſeries 20
ſeries gemmarum 31
ſermo *d.* 57 *d.* 59 68 392
ſerpens 209
ſerpens, repens, 72
ſerpere *d.* 45
ſervatio 47
ſervire 192 346
ſervitium 391
ſervitus, cultus, 184
ſerum lactis 362
ſervus 68 216 230
ſeſquialter 357
ſeſſio 47
ſex 87
ſexaginta 88
ſextuplex 90
ſextus 89
ſi 176
ſi non ibid.
ſi vero ibid.
ſic 166 323
ſicarius 400
ſiccus 20 69
ſiclus 187 191
ſicuti 173 207
ſigillatim 323
ſigillum 262
Siglae 407
ſignum 19 290
ſimiliter 323
ſimplex 90 309
ſimplicior *d.* 51
ſimul 323
ſincerus 389
ſindo 21
ſine 205
ſingularis 408
ſinguli quique *d.* 7 90
a ſiniſtra 205
ſiniſtrorſum 323
ſinus 217 272
ſitiens 39
ſitire 253
ſitis 384
ſitula *d.* 45
ſive 175 210
ſocer 312
ſocia 51
ſocius 45 50 51 391
ſodalis 50
ſol *d.* 44 59
ſol oritur 159
ſolemnitas 334
ſolicitudines 399
ſolitarius 38
ſolummodo 175
ſolutio 326
ſolvere 123
ſolùm 164
ſolus 74
ſomnium 42
ſomnolentus 228
ſomnus 40
ſonare 11
ſonare facere 122
ſonitus fortiſſimi *inſtrumentum* 225
ſonus *d.* 57 11 61
ſoror 84
ſororius 83
ſpatium 295
ſpecies 407
ſpecioſus 44 212 233
ſpectabilis *d.* 24
ſpectrum 399
ſpeculum 367
ſpelunca 55

ſpe-

ſperare 381
ſpes 72 403
ſphaerae unius 241 vſ. 9
ſpina 244 341
ſpinoſus 340
ſpirator 251
ſpiratio 228
ſpiritualis 43 66 375
ſpiritus 70 264 270 407
ſplendidus, dior, diſſimus 190 376 380
ſplendor 238 262 385
ſplendorem emittens 216
ſpolium 72 296
ſpondaeus 224
ſponſa *d.* 46
ſponſae frater 83
ſponſae ſoror 84
ſponſus 68
ſpontaneus 48
ſponte ſua 165 384
ſpuma 43
ſpumam colligere 37
ſtabilis 45 241 vſ. 16 332
ſtabulum 366
ſtanneus 43
ſtannum *d.* 46
ſtare 130 319
ſtatera 64
ſtatim 12 174
ſtationalis 408
ſtatua 274
ſtatuere 25
ſtatura immanis *d.* 11
ſtaturae procerae *vir d.* 27
ſtatus 391
ſtella 63
ſterilis 260
ſterilis matris filius 289
ſternutare 131
ſtertere 130
ſtipendium 66
ſtratum 366
ſtrenuitas 389 ibid.
ſtrenuus 48 225
ſtruthiocamelus 59
ſtructum circumquaque 163
ſtudere 104
ſtudium 13 333
ſtultitia, ſtultum, 180
ſuàs 98 313
ſuavis 52
ſuaviſſimi odoris 340
ſuavitas 384
ſub 321 398
ſubjectus 385
ſubito 174
Subjunctivus 105
ſublatus 298 375
ſublimis locus *d.* 13
ſubmergere, gi, 193 328
ſubminiſtrare 117
ſubordinare 163
ſubſilire 196
ſubſiſtere 242 vſ. 3
ſubſtantivum 153 407
ſucceſſor 66
ſuccumbere 353
ſudare 196
ſudor 385
ſufficit 357
ſuffragari 381
ſum 319
ſumtus 42
ſupellectilia 343
ſuper 163 ibid. 205 401
ſuperbia 40 61
ſuperbus 48
ſuperbum reddere 122
ſupercilia 40
ſupereminens 163
ſupergredi *d.* 35
ſuperior, praecedens 368 386
Superlativus 408
ſuperne 169
ſupernus *d.* 35
ſupplicare 197
ſupplicatio 30 47
ſuppreſſus 242 lin. 1
ſupra 14 30 206
ſupra quam 207 262
ſurdus 68
ſurgere 125
ſuſceptor 328
ſuſcipere 8 228
ſuſcitare 117
ſuſpendere 103
ſuſtinere 33
ſuſtollere 253 324
ſutor 342
ſutura 20
ſuus 95 311
ad ſuum pertinens 95

Syl-

Syllaba *d.* 59 68 163
ſylva 70
συμπολίτης 400
Synagoga 203
Synedrium 198
Syria 398
Syrus 327

T.

Tabella 44
taberna 342
tabernarius ibid.
tabula 227
tacere 118
tactus 244
taedio affici 192
taediosum reddere 104
talentum *d.* 45
tamen 175
tanquam 402
tantum 172
tapes 359
tectum 367
tegere 118 140 149
tegmen 68
temperatus 261
tempeſtas fit 159
tempeſtive 168
templum 67
temporaneus 68
tempore illo 174 322
tempore omni 174
ſine tempore 259
tempus 396
matutinum 74
diurnum 15
nocturnum ibid.
prandendi 350
tendere 118 384
tenebrae 42
tenebrae ſpiſſae *d.* 45
tenebreſcit 158 160
tenebroſa manſio 295
tener 364
tenerè 172
tenere 328
tentare 253
tentatio 47 351
tentator 290
tentorium 66 241 vſ. 15
tenuis 39
ter 171
terminus 201
terni 90
terra 68
terra ſubacta 49
terrae Dominus 83
per terram 170
terreſtris 43 231 305
terribilis *d.* 11 402 406
terror 402
terriculamentum 399
tertio 171
tertius 89
teſtaceus 43
teſtamentum N. *d.* 40
d. 59
teſtari 404
teſtimonium ibid.
teſtimonium accipere 289
teſtis 404
tetracolon 229
tetraſtichon ibid.
tetraſtrophon ibid.
texere 123
textor 342
thalamus 236
Theologia 409
Theologicus 44
Theologus 241 lin. 4
Θεόπνευςος 403
theſaurus *d.* 56 36 62
theſaurizare 36
thronus 295 237
thus 237
Tiberiacus 180
timere 147
timens 188
timor 68
tinctor 342
tintinnabulum *d.* 45
τόνος *d.* 47
tolerantia 9 20 184
tolerare 163 192
tollere 131 291
tonare 129 130
tonat 159
tonitru *d.* 17 13
tonſor 342
tonus 245
torcular 365
tornator 342
tornus 64
torpor 216

torquere 118
tot 322
totaliter 165 167 323
toties 171 322
totus 68 ibid. 274
trabs 219
tradere 118
traditio *d.* 13 280
tranquillus 29 339
trans 163
transſactum 389
tranſcendere 200
transſerre 163
transfiguratio Domini 334
transfundere *d.* 59
transgreſſio 271
tranſire 123
tranſitus 10
Tranſitivum 408
tranſlatus *d.* 7
trecenti 192 196
tredecim 87
tremere 102 131
tremor *d.* 55 102
tremulatio 244
tres 87
tribrachys 225
tribunal *d.* 39
tribus 55
triceſimus 89
triceſimus ſecundus ibid.
tricolon 229
triennis 91
triennium ibid.
triginta 87
trimembris 229
trinitas 228 264
triplex 90 309
tripliciter 172
tripudium 244
triſtari 14
triſte 22
triſtis corde 393
triſtichon 229
triſtrophon ibid.
triticum *d.* 44 72 340
tu 92 310
tuas 313
tuba 42
tubicen 49
tumor 20
tumultuari 130 207
tumultus *d.* 11 399
tunc 174 322
turba 55 391
turbare 122 400
turma 20 74
turmatim 167
turris *d.* 13
turris exſtructio *d.* 11
tuſſire 130
tuus 311
typographus 342
typotheta ibid.
typus 43
tyrannus *d.* 58

V.

Vaccus 74
vacuus 43
vae 176 177
vah 177
valde 168
vale 337
valete 370
validus 283 402 406
vallare 200
vallis 20
valor 48
vaniloquium 389
variegatus 229
varius *d.* 40
vaſa 343
vaſtus ibid.
vaticinari 38
ubi 196 322
ubique 196 382
ubicunque 169
ſine ubi 259
vectigal *d.* 46 215
vectis *d.* 15
vegetus 189
vehementer 168
vel 175 406
velle 148 315
vellus 74
vena 66
venans 109
venari 125
venatione capi 148
vendere 103 391
venenatus 404
veneno inficere 37
venenum 404
venerandus ſumme 376 377

ve-

veneratio 336 376
veneris dies 335
venia 385
venia vestra 358
venire 133 395
venter 17 260
venturus 253
ventus *d.* 11
venundari 192
ver 59
vera f. 237
verbale 407
verberare 118
verbi gratia 173 176
verbum 68 405
vere 25 174 273
verecundus 364
veritas 218 389
vermis 50
verna *d.* 12
vernaculus 72
vernalis 43
verò, verùm, 25 175
versio *d.* 10
vertex 311
verum est 339
verum exponere 342
verum tamen 175
verus 25
vesperascit 159
vespertinus 337
vester 311
vestibulum *d.* 47
vestigia legens 403
vestigio 163
vestigium 403
vestimentum 74
vestire 102 140 ri 149
vestis serica 47
vereri 196
vestras 98 313
vetare 118
vetula 44
vetus 10
via *d.* 46
viaticum 66
vicarius 45 68 375
vice 32 164 205 *d.* 47
vice alia 346
vice secunda, tertia, quarta 168
vicesimus 89
vicesimus primus ibid.
vicinus 50 405
victor 226
victor felicissimus 374
victoria 373
vicus 78
videlicet 165
videns eum qui est *d.* 18
videre 124
videre se invicem 394
videri 191
videtur 160 ibid. 339
vidua 82
viduus 178
vigilans 42 45
vigilare 104
vigiles 228
vigilia 73
viginti 87
viginti unum ibid.
viginti millia 88
vincere 103 253 290 401
vindicta 9
vinea 70
vinetum 341
vinum 39
vinum adustum 348
violentia 59
vipera 39
vir 81 308
vir strenuus 82
viro carens ibid.
virere 219
vires 180
virginitas 273
virgo 72
viridis ibid.
virtus 74 199 397
virtutis admirabilis *vir* 375
virtute praeditus 54
vis 74 397
visibilis 241 vs. 8 268
visitator 47
vita 67
vita longaeva 393
vitae brevis *vir* 406
vitae dator 231
vitulus 194 291
vituperare 335
vituperio dignum 364
vivè 165
vivere 133 319

vivificare 122
vivificari 297
vivificatio 229
vivificator 47
vivificus 51 381
vivus 179
vix 167
ultra 205
ultra quam 207
umbra 54
umbra carens 183
unà 30 167 206 322 323
unanimis 185 381
unctio 328
uncus 244
unda ibid.
unde 169 323
undecim 87
undecimus 89 309
undiquaque 170
ungere 124 ibid. 141
ungi 150
unguentum 192
unguentum ferens 226
unguis 59
uniformiter 329
unigenitus 49
unio 273
unire 252
unitas 38
unitus 22
universalis 255 270
universaliter 167
universus 163
unus 74 87 268
unusquisque 9 217
Vocalis 18
vocatio 296
Vocativus 56 408
vocatus 179
vocis optimae 225
volare d. 46 193
volatilis 212
volucris 72
volvere 140
volvi 150
volumen d. 7
voluntarie 22 253
voluntarius 291
voluntas 67 252 268 386
voluntas conditionata 50
voluntatis suae homo 48
vox 11
urbs 400
urceus d. 47
urgens 391
ursus 43
usquam 169 170 176
usque 205 322
usque in domum 170
usus 409
ut 210
utensilia 342
uterque 277
uterus 198 272
uti 271 396 330
utilis 381
utilitas 381 389
utinam 105 315
ut non 175
utrum 167
utrumne ibid.
uva 72 341
vulgare 217
vulgo 344
vulgus 14
vulnerare 202
vulnus 10 14
vulpes 44 74
vultur 63
vultus 395
uxor 70 78
uxor familiae magnae 78
uxor nobilis ibid.

Z.

Zelus 74
zizania 277

Ob fugam vacui adjiciemus Pſalmos duos Ibericos Armeno charactere integre ſcriptos, quibus frequens Siglarum, in libro Pſalmorum Moſcuae excuſo adhibitarum, uſus Linguae iſtius Studioſo pandetur.

Pſalmus I.

1. Նետար արս կացի, ռօմէլի արա միվիդա զրախվասա ուղմր-
թօթասա, դա գզասա ցօդվիլթասա արա դաադգա, դա սաջ-
դօմէլսա ուսջուլօթասա արա դաջդա.

2. Արամէդ սջուլսա ուփալիսասա արս նէբա միսի, դա սջուլսա
միսասա զրախավն իդղ-իդղէ՛ դա ղամէ, դա իղօս իդի վիթարցա
խէ դանէրգուլի թանա ծարսադինէլսա ծղալթասա.

3. Ռօմէլման գամօսցէսնաղօփի միսի ժամսա թվիսասա, դա
փուրցէլնի միսնի արա դացվիվդէն, դա ղօվէլիվէ րացա ղօս ծա
րէմարթօս մաս.

4. Արա էսրէ ուղմրթօնի, արա էսրէ, արամդ վիթարցա
մտվէրի, րօմէլ աղգավիս քարման պիրիսագան քուէղանիսա.

5. Ամիսթվիս արա աղդգէն ուղմրթօնի սասջէլսա, արցա ցօդ-
վիլնի զրախվասա մարթալթասա։

6. Րամէթու ուծղիս ուփալման գզա մարթալթա, դա գզա
ուղմրթօթա ծարծղմդէս։

Pſalmus LI.

1. Շէմիծղալէ մէ ղմէրթօ դիդիթա ծղալօբիթա շէնիթա, դա
մրավլիթա մօծղալէբիթա շէնիթա աղխօցէ ղօվէլի ուսջուլօէբա
չէմի։

2. Ուփրօս գամբանէ մէ ուսջուլօէբիսա չէմիսագան, դա ցօ-
դվաթա չէմթագան գանմծմինդէ մէ.

3. რამეთუ უშჯულოებაჲ ჩემი მე უწყი, და ცოდვა ჩემი
წინაშე ჩემსა არს მარადის.

4. შენ მხოლოსა შეგცოდე უფალო, და ბოროტი შენ წინაშე
ვყავ:

5. რათა განვმართლდე სიტყუათაგან შენთა, და სძლო
სჯასა შენსა.

6. რამეთუ ესერა უშჯულოებათა შინა მიუდგა, და
ცოდვათა შინა მშვა მე დედამან ჩემმან.

7. რამეთუ ესერა ჭეშმარიტება შეიყუარე, უჩინონი,
და დაფარულნი სიბრძნისა შენისანი განმიცხადენ მე.

8. მასხურო მე უსუპითა, და განმწმიდე მე, და გამ
ბანო მე, და უფროს თოვლისა განსპეტაკნე.

9. მასმინო მე გალობა, და სიხარული, დახარებდენ
ძვალნი დამდაბლებულნი.

10. გარე მიაქციე პირი შენი ცოდვათა ჩემთაგან, და
ყოველნი უშჯულოებანი ჩემნი ახოცენ.

11. გული წმიდა დაბადე ჩემთანა ღმერთო, და სული
წრფელი განმიახლე გვამსა ჩემსა.

12. ნუ განმაგდებ პირისა შენისაგან ღმერთო, და
სულსა წმიდასა შენსა ნუ მიმიღებ ჩემგან.

13. მომეც მე სიხარული მაცხოვარებისა შენისა, და
სულითა მთავრობისათა დამამტკიცე, მე.

14. ვასწავლნე უშჯულოთა გზანი შენნი, და უღმრთონი
შენდა მოიქცენ.

15. მიხსენ მე სისხლთაგან ღმერთო, ღმერთო ცხოვრებისა
ჩემისაო, იხარებდეს ენა ჩემი სიმართლესა შენსა.

16. უფალო ბაგენი ჩემნი აღახვენ, და პირი ჩემი უთ
ხრობდეს ქებულებასა შენსა.

17. რამეთუ უკეთუმცა გენება მსხუერპლი შემცა
მეწირა არამედ საკვერთხი არა გთნდეს.

18. Մ՞ախմէրալը ղմէրթիաա արո սուլը չէմուավրիլը, դա՛
դուլը չէմուավրիլը, դա դամդաբլէբուլը ղմէրթան արա չէու
բացղոա։

19. Աէթիլը ուղալ ուփալօ, նէբիթա չէնիթա սօնաա, դա
ալէշէննէն զղուդէնի իէրուսալիմիաանի։

20. Մ՞աշին գթնդէս մախրէպլը սփմարթլիաա չէսածիրալը,
դա ղօվլադ դաաածվէլը, մաշին չէիծ իրէն սակուրթխէվէլաա
զէդա զվարակի։

LUCAE NURIGIANIDIS

AD

CLARISSIMUM AUCTOREM,

ET AD

LECTOREM PHILARMENUM,

ΠΡΟΣΦΩ'ΝΗΜΑ.

Անշարժ բարի Հայկայ դի — գեալ։
դրախտն Եդեմայ որմն մեր — ձեալ։
Վետովք դրախտին ուռոգ — նեալ։
և տապանաւն Նոյի կայս — ռեալ։
Երկրորդ ծննդ. ապա ի ճա — բեալ։
Հաւ անուշից յ'երկինս և — լեալ։
Օանոյշ գինին ասա Նոյ տըն — կեալ։
և զ՛Եախնին մեր Յաբեթ որՀ — նեալ։
Հայկ և Արամ Հայրորդա — կցեալ։
ընդ Տիգրանայ. Հայք ձոխա — ցեալ։
Վ.Ր.Ե.Զ.Ր. բամեան աշնուա — ցեալ։
աշնիւ ազգի միայն ծա — նեալ։

այլա

Ի յլաստէ ուխտն անհաս գը — տեալ.
չարաճըճեացն ոչ ամօ — քեալ:
Իսայց Յօհաննու ծանօթա — ցեալ.
ազատ ազգաց սա ծանու — ցեալ:
Ըգնիւ լեզու մըտավար — ժեալ.
զազգ՝ տառ՝ և կրօն ազնըւաց յայտ — նեալ:
Թէև յայլոց այս գործ փոր — ձեալ.
բայց Պ. Ի. Ս. Ջ. սորին գերազան — ցեալ:
Օր Հայկաբան ներկուռ է — զեալ.
զարհեստ տառից ներհուն վար — ժեալ:
Ուղիղ հաւատ ազգին ձա — ռեալ.
ի բուն գըրոց Հայոց քա — ղեալ:
Սըճիտ աչօք պարզաբա — նեալ.
մարդելուզայն յամօթ կանգ — նեալ:
Իաջդ Յօհաննէս պայծառա — ցեալ.
Գերմանացւոց փառք ծագե — ցեալ:
Սիրեմ ըրջքեղ բարեբա — նեալ.
զի սուրբ մըտօք քաջաբա — նեալ:
Ով ազգ պայծառ բարեօք լը — ցեալ.
ի Փիւնիկեայ զարմէ սե — րեալ.
Որ ոչ հեռի Հայոց է — գեալ:
և ոչ միմեանց օտար գը — տեալ:
Իրն զուարթ մեզ մերձե — ցեալ.
որպէս խնամի՝ և ազգա — կցեալ
Ի յսու գործով օժանդա — կեալ.
զԻ յրարատեան Գանձըս գի — տեալ:
Օր Սկրօղերեանն զայսինչ գան — ձեալ.
ի մէջ գանձից Պ. Ի. Ս. Ջ. նոր ցու — ցեալ:
Իմենայնիւ Սա Գանձա — ցեալ.
Գանձասիրաց յառաջ է — դեալ:

F I N I S.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
MAG 20 11 A 75

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google